

ი. შილაკაძე

ახალი სომხური ენის გრამატიკა

ქრისტოშათიითა და ლექსიკონით

საქართველოს სსრ უმაღლესი და
საშუალო სპეციალური განათლების
სამინისტროს მიერ დამტკიცებულია სახელმძღვანელოდ
სტუდენტთათვის

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 1971

4 C (Apx)
491.54-5
შ 631

წიგნო წარმოადგენს სომხური ენის სახელმძღვანელოს სტრუქტურისათვის. იგი შედგება გრამატიკული ნაწილის, სა-
კითხაუი შასაღისა და სომხურ-ქართული ლექსიკონისაგან. ნაშ-
რომს ბოლოში ერთეის უღლების ტაბულა.

წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ვ ა ო ბ ა

წინამდებარე ახალი სომხური ენის გრამატიკა ქრესტომათიითა და ლექსიკონით განკუთვნილია სახელმძღვანელოდ თბილისის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტის არმენოლოგიის განყოფილების (და ნაწილობრივ — ფილოლოგიის ფაკულტეტის) სტუდენტებისათვის. მაშასადამე, ნაუარაუდევია, რომ ამ წიგნის მომხმარებელმა სომხური წერა-კითხვა. იცის, ძველი სომხური ენის გრამატიკულ წყობას იცნობს, რადგან ამ დარგის სტუდენტები I კურსზე მხოლოდ ძველ სომხურ ენას სწავლობენ და შემდეგ (II კურსიდან) იწყებენ ახალი სომხური ენის შესწავლას. ამით აიხსნება, რომ ტექსტში საილუსტრაციოდ მოტანილი სომხური სიტყვები იქვე აღარაა განმარტებული (განსაკუთრებული შემთხვევების გამოკლებით). მაგრამ რადგან შესაძლებელია ამ წიგნით ისარგებლოს სხვა დაინტერესებულმა პირმაც და დამოუკიდებლად შეეცადოს გაერკვეს ახალი სომხური ენის სტრუქტურაში, მათთვის საქმის გასაადვილებლად ტექსტის ყველა სომხური სიტყვა და აფიქსიცი შეტანილია წიგნის ბოლოს დარჯულ ლექსიკონში.

ახალი სომხური ენის აგებულება დიდად განსხვავდება ძველი სომხური ენის აგებულებისაგან. ძველი სომხური ენა XII საუკუნიდან მაინც (თუ უფრო ადრე არა) მკვდარი ენაა, ახალი სომხური ენა კი — ცოცხალი სალაპარაკო ენა. მიუხედავად იმისა, რომ ახალ სომხურს ძველი სომხურის აღარც ბრუნების სისტემა შეუნახავს არსებითი ცვლილებების გარეშე, აღარც — უღლებს სისტემა, მაინც ყველგან იგრძნობა, რომ ახალი სომხურის აქა თუ იმ ფორმას დასაბამი ძველ სომხურში აქვს. ამიტომ ახალი სომხური ენის მეცნიერულად შესწავლისას ყოველი ენობრივი მოვლენის, ყოველი ენობრივი ფაქტის გაანალიზება ამ ასპექტში უნდა ხდებოდეს. სამწუხაროდ, წინამდებარე სახელმძღვანელოში ვერ მოხერხდა ყოველგვარი ფაქტის ანე დაწვრილებით გაანალიზება, რადგან იგი არც მეცნიერული გრამატიკაა სომხური ენისა და არც ისტორიული.

რაკი ამ წიგნის მკითხველად ქართველი, ქართულ ენაზე მეტყველი და ქართული ენის გრამატიკულ წყობას გაცნობილი იგულისხმე-

ბა, არ შეიძლება ანგარიში არ გასწეოდა ენობრივი ფორმების ქართულად გადმოცემას. ამ ორი სხვადასხვა სისტემის ენათა ფორმების მიმართებას თუ შეფარდებას. ამან განაპირობა ის, რომ ამ სახელმძღვანელოს გარკვეულ ნაწილს დამოუკიდებელი ნაკრევის ხასიათი მიეცა. ეს ეხება განსაკუთრებით ზმნის უღლებას, კერძოდ, უღლების კატეგორიებს, მაგრამ სახელებაც, ბრუნვათა სისტემას.

საქმე ისაა, რომ სომხური ენის შესწავლას თუმცა დიდი ხნის ისტორია აქვს, მაგრამ ეს ეხება თითქმის მხოლოდ ძველ სომხურ ენას. უცხოელი არმენისტები საერთოდ მხოლოდ ძველი სომხურით იყვნენ დაინტერესებული. ამის კვალობაზე სომეხი არმენისტებიც ძირითადად ამ საქმეს აკეთებდნენ. ამან განაპირობა ის დიდი წარმატებანი, რაც მოაპოვა არმენისტებმა სომხური ენის შესწავლის საქმეში. განსაკუთრებით დიდია ეს წარმატებანი ლექსიკოლოგიაში. მარტო ჰ. აჰარიანი „სომხური ენის ეტიმოლოგიური ლექსიკონის“ დასახელება კმარა. რომ ამ წარმატებათა მნიშვნელობა სათანადოდ შევაფასოთ.

ახალი სომხური ენის მეცნიერული შესწავლა არსებითად საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ დაიწყო. მანამდე გამოცემული შრომები ახალი სომხური ენის აგებულების შესახებ პრაქტიკულ მიზნებს ისახავდა და მოკლე სასკოლო გრამატიკებით ამოწურებოდა.

ბევრი რამ გაკეთდა ახალი სომხური ენის შესწავლის საქმეში საბჭოთა ხელისუფლების დროს. მონოგრაფიულად იქნა შესწავლილი ნაცვალსახელები, მიმღებები, უფორმო სიტყვები. ამ უკანასკნელ ხანებში გამოქვეყნდა კაპიტალური გამოკვლევის I ტომი სომხური ზმნის შესახებაც, მაგრამ ახალი სომხური ენის სტრუქტურის ზევრა საკითხი ჯერ კიდევ შეუსწავლელია ისევე, როგორც თითქმის ხელუხლებელია ახალი სომხური ენის ფონეტიკის საკითხები. რაც შეეხება ახალი სომხური და ქართული ენების სტრუქტურის ურთიერთმიმართებას, ამაზედაც ბევრი არაფერი თქმულა დღემდე.

ზემოაღნიშნულის გამოა, რომ ახლანან ხელახლა ატყდა კამათი ახალი სომხური ენის უღლებისა და ბრუნების საკითხებზე. ამ გაცხოველებულ დისკუსიას არ შეიძლება დადებითი შედეგი არ მოჰყვეს ახალი სომხური ენის შესწავლის საქმეში.

სახელმძღვანელოში, ცხადია, ვერ მოხერხდებოდა ამა თუ იმ ენობრივ საკითხზე არსებულ შეხედულებათა ნაირნაირობის გადმოცემა. ასეთი შრომა სახელმძღვანელოდ ვერც გამოდგებოდა. ამიტომ იძულებული ვიყავით ამ სხვადასხვა შეხედულებათაგან ერთი აგვეჩიხა. ასეც მოვიქციეთ: ახალი სომხური ენის უღლების საკითხები განხილული გვაქვს იმ თვალსაზრისით, რომელიც გატარებულია ჩვენს შრომებში ახალი სომხური ენის უღლების კატეგორიების შესახებ (ეს შრომე-

ბი შეჯამებული სახით 1964 წელს ერევანში გამოიცა სომხურ ენაზე), ხოლო ბრუნების საკითხებში მ. აბელიანს ვემყარებით (ცხადა, გარკვეული კორექტივით).

ახლა, როცა ეს სახელმძღვანელო უკვე დაწერილია და საშუალება გვაქვს ერთხელ კიდევ მთლიანად გადავხედოთ ენის სტრუქტურას, აშკარად ჩანს, რომ ზოგიერთი საკითხი კვლავ დაზუსტებას საჭიროებს, მაგრამ ეს სპეციალური კვლევის საქმეა.

ამრიგად, უღლებისა და ნაწილობრივ ბრუნების საკითხებს გარდა ჩვენი შრომა მთლიანად დამოკიდებულია ახალი სომხური ენის გრამატიკებზე. მაგალითებიც კი უმეტესწილად იქიდანაა ამოღებული. ძირითადად ეს არის სასკოლო სახელმძღვანელოები პროფ. ა. ღარიბიანისა (მორფოლოგია) და პროფ. გ. სევაკისა (სინტაქსი). არაერთგზის მიგვიმართა ეს სპეციალური პონაგრადიებისა და გამოკვლევებისათვისაც; მაგ., სიტყვაწარმოება მთლიანად ეყრდნობა პროფ.

მურვალიანის მონოგრაფიას (*Հայոց լեզվի բառային կազմը*, ერევანი, 1955); ბევრჯერ მიგვიმართა ეს პროფ. პ. აჭარიანის სომხური ენის მრავალტომიანი გრამატიკისათვის. ე. არაქელიანის ორტომიანი სინტაქსისათვის და სხვ. მაგრამ ყოველი საკითხის გარკვევისას ჩვენ პირველ მხედველობაში გვყავდა ამ წიგნის მკითხველი. ამან გვაიძულა ჩვენი კვლევის შედეგებითაც უხვად გვესარგებლა. რათა გაადვილებულიყო სომხური ენის აგებულებაში გარკვევა. თუ ამის გამო ეს სახელმძღვანელო რამდენადმე სცილდება ელემენტარული სახელმძღვანელოს ფარგლებს, ვფიქრობთ, ამით არაფერი დაშავდება.

უკანასკნელი 30 წლის მანძილზე სომხურ ენაზე გამოქვეყნებული საენათმეცნიერო ლიტერატურის გამოყენება რომ გაუადვილდეს ამ წიგნის მკითხველს, ბოლოს ეერთავთ ტაბულას — „ახალი სომხური ენის ზმნის მწკრივები და უღლების კატეგორიები“. ამ ტაბულაზე ნაჩვენებია: ზმნის ამა თუ იმ მწკრივის ფორმა, ჩვეულებრივ, როგორი სახელწოდებით გვხვდება სომხურ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში და უღლების რა და რა კატეგორიის გამომხატველადანა მიჩნეული თითოეული მწკრივი. იქვე მოცემულია ჩვენი ნომენკლატურა და ნაჩვენებია უღლების კატეგორიები, რომლებიც ამ მწკრივებით გამოიხატება.

Տ Լ Ծ Ե

№-ը հոգին	Նպատակ		Տ	Համարներ		Համարներ ձեռքի թիվեր
	Երկրորդ	Վերջին		Համարներ	Երկրորդ	
1	Ա	Ի	Ա	ԱՄՔ	1	1
3	Բ	Գ	Բ	ԲԵԼ	2	2
4	Դ	Ե	Գ	ԳԼԴ	3	3
6	Կ	Զ	Դ	ԴՊ	4	4
9	Է	Ը	Ե	ԵԼ	5	5
10	Ը	Թ	Զ	ԶԲ	6	6
11	Թ	Ժ	Է	ԷԲ	7	7
12	Ի	Ի	Ը	ԸԲ	8	8
13	Լ	Լ	Թ	ԹԲ	9	9
14	Լ	Լ	Ժ	ԺԲ	10	10
15	Լ	Լ	Ի	ԻԲ	11	11
16	Լ	Լ	Լ	ԼԲ	12	12
17	Լ	Լ	Լ	ԼԲ	13	13
18	Լ	Լ	Լ	ԼԲ	14	14
19	Լ	Լ	Լ	ԼԲ	15	15

Չ Ծ Ե Ծ

№-ը հոգին	Նպատակ		Տ	Համարներ		Համարներ ձեռքի թիվեր
	Երկրորդ	Վերջին		Համարներ	Երկրորդ	
21	Ս	Ս	Ս	ՍԻ	1	1
23	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	2	2
24	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	3	3
26	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	4	4
28	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	5	5
29	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	6	6
30	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	7	7
31	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	8	8
32	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	9	9
33	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	10	10
34	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	11	11
35	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	12	12
36	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	13	13
37	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	14	14
38	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	15	15
39	Տ	Տ	Տ	ՏԻ	16	16

წერა და გამოთქმა

§ 2. ძველი და ახალი სომხურის ასოები გრაფიკულად აბსოლუტურად ერთგვარია — მთავრულიცა და ნუსხურიც. ანბანის შედგენილობაში კი ზოგიერთი ცვლილება მაინც გვაქვს, მაგ., ანბანში დამოუკიდებელ ასოდაა შეტანილი **ჲ**, **Ⴣ**, რაც ძველ სომხურში არ გვქონდა.

ძველ სომხურში წერა და გამოთქმა არ განსხვავდებოდა: თითოეულ ბგერას თითო ნიშანი (ასო) გამოხატავდა და ყოველი ასო ყოველთვის ერთნაირად იკითხებოდა. მაგრამ შემდეგ თანდათანობით დაირღვა ეს შესატყვისობა. მაგ., **յ** სიტყვის ბოლოს იწერებოდა, მაგრამ აღარ იკითხებოდა, სიტყვის თავში **հ**-დ გამოითქმოდა. ხოლო სიტყვის შიგნით ინარჩუნებდა ადრინდელ გამოთქმას. ასევე შეიცვალა ზოგი სხვა ასოს გამოთქმაც, რამაც საგრძნობლად დააშორა წერა და გამოთქმა ერთმანეთს. უკანასკნელ ხანებში, განსაკუთრებით საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, რამდენჯერმე ჩატარდა რეფორმა წერისა და გამოთქმის დასაახლოებლად და ამჟამად ეს საქმე საკმაოდ მოწესრიგებულია. ამის მიუხედავად, იდეალური მდგომარეობა ჯერ კიდევ არაა.

§ 3. ზემოთ წარმოდგენილ ანბანის ტაბულაზე თითოეულ ასოს მიწერილი აქვს მისი ქართული შესატყვისის და შეიძლება ითქვას, რომ ეს შესატყვისობა ზუსტია: ცალკე აღებული რომელიმე ქართული **ბ**, **გ**, **დ**, **ჯ**, **კ**, **წ**, **ღ**, **ლ**, **ფ** და სხვა ასოს შესაბამისი სომხური ასოს ლიტერატურული გამოთქმა საკმაოდ ზუსტად შეესატყვისება ერთმანეთს, მაგრამ გარკვეულ შემთხვევებში სომხური თანხმოვნების გამოთქმა იცვლება. ხმოვნების შესახებაც იგივე ითქმის. გავეცნოთ ამ განსხვავებებს.

§ 4. ხმოვნების გამოთქმა. ახალ სომხურ ენაში 6 ხმოვანია, რომლის გამოსახატავად 8 ნიშანი იხმარება. ეს ნიშნებია: **ა**, **ბ**, **გ**, **დ**, **ე**, **ო**, **ჲ**, **ჳ**. ენაში კი გამოიყენება მხოლოდ შემდეგი ხმოვნები: **ა**, **ბ**, **გ**, **დ**, **ე**, **ო**, **ჲ**. ეს შეუსაბამობა წერასა და გამოთქმას შორის გამოწვეულია იმით, რომ **ე** და **ო** გამოხატულია ორ-ორი ნიშნით: **է**||**ჲ** და **ჳ**||**ო**. პირველი ორი (**է**||**ჲ**) ნიშანი მხოლოდ იმით განსხვავდება ერთ-

მანეთისაგან, რომ *ს* სიტყვის თავში იკითხება როგორც *ქ* (*ჟე*). სხვა შემთხვევაში როგორც *ქ* (*ე*). თვითონ *ქ* კი ამჟამად იწერება მხოლოდ სიტყვის თავში და იკითხება ყოველთვის მხოლოდ როგორც *ქ* (*ე*). ასევე *ჰ* | *ჰ* ერთმანეთისაგან მხოლოდ იმით განსხვავდება, რომ *ჰ* სიტყვის თავში იკითხება როგორც *ქ* (*ვო*), სხვა შემთხვევაში ორივე იკითხება *ო*-დ. *ო* კი იკითხება როგორც მარტივი ხმოვანი *ო* (*ო*) და ამჟამად იწერება მხოლოდ სიტყვის თავში.

ჭ იწერება ჩვეულებრივ მხოლოდ სიტყვის თავში, მაგრამ გვხვდება გრამატიკის ნასესხები ორიოდ გაქვეყნებული სიტყვა, რომლებშიც იგი სიტყვის ბოლოსაცაა; მაგ.: *ჩრქ*, *აქსქ*. შეიძლება *ჭ* სიტყვის შუაშიც მოექცეს, თუ *ჭ*-თი დაწყებული სიტყვა კომპოზიტის მეორე წევრი აღმოჩნდება, ან ასეთ სიტყვას წინ რაიმე მაწარმოებელი წაუძღვება; მაგ.: *საქან* — *ანსაქან*.

შ აგრეთვე მხოლოდ სიტყვის თავში გვხვდება. მაგრამ სიტყვის შუაშიც შეიძლება მოექცეს, თუ *შ*-თი დაწყებული სიტყვა კომპოზიტის მეორე წევრი გახდა, ან თუ ასეთ სიტყვას წინ რაიმე მაწარმოებელი აფიქსი წაემძვარა; მაგ.: *ორ* — *აქორ*. *ამხორქა*, *აყიო* — *ანო* და სხვა.

ამრიგად, როცა სიტყვის თავში ისმის *ქ*, იგი ყოველთვის გამოიხატება *ჰ*-თი, მაგრამ თუ უცხო სიტყვის თავში ისმის *ქ*, იწერება *ქ*; მაგ.: *ქიოსი*, *ქილა*, *ქილა* და სხვ. სომხურ სიტყვაში კი *ჩრ* გამოითქმის *ქორ* (ვორს), *ჩრქ* გამოითქმის *ქორქ* (ვორთი) და სხვ.

წ სიტყვის შიგნითაც ინარჩუნებს *ქ* გამოთქმას. თუ კომპოზიტის წინა წევრი ხმოვნით თავდება; მაგ., *აქორ* გამოითქმის *აქორქ* (არჩავორს).

ჭ ა. *ღ* ხმოვანი ახალ სომხურში ვაცილებით ხშირად გამოიყენება, ვიდრე ძველში. ახალში მას სინტაქსური ფუნქციაც აკისრია (მსაზღვრელი ნაწევარია) და ამიტომ სიტყვის ბოლოსაც გვხვდება.

სიტყვის თავში *ღ* ძველ სომხურში მხოლოდ ორ თანდებულში გვქონდა (*ღნ* და *ღა*), აგრეთვე ამ თანდებულების მონაწილეობით შედგენილ რთულ სიტყვებში. ახალ სომხურში ეს თანდებულები მოქმედი აღარაა, მაგრამ რომელიმე სიტყვასთან ერთად, როგორც ვაქვეყნებული გამოთქმა, ახლაც ხშირად გვხვდება. ასევე დარჩენილია ახალ სომხურში რიგი სიტყვები, რომლებიც წარმოშობით ამ თანდებულების მონაწილეობით შედგენილი სიტყვებია. აი ამ სიტყვებში გვხვდება ახლაც სიტყვის თავსა და შუაში ეს ხმოვანი. სიტყვის შუაში მაშინ, როდესაც წარმოშობით *ღნ* და *ღა* თანდებულებიანი კომპოზიტი ახალი კომპოზიტის მეორე წევრია; ასე: *ღნქ* < *ღნქ* (

ღზე კსრ<ილსი), აქედან *ყასრზსკრ<ყას+ღზსკრ* და სხვ.

ღ ხმოვანი სიტყვის თავში ზოგჯერ გვხვდება რედუცირებული ჰ სმოვნის ადგილასაც: *ჩიჲ—ჩიჲასკან*.

ღ სიტყვის თავში (და შუაშიც) გვხვდება მხოლოდ *ა, ხ, ე* თან-ხმოვნების წინ.

სიტყვის შიგნით *ღ* არ იწერება, მაგრამ გამოითქმის ყოველთვის, როდესაც თანხმოვნები მოიყრის თავს; მაგ., იწერება *შკრთიჲ*, გამოითქმის *შრკრთიჲ*, იწერება *ბანრ*, გამოითქმის *ბანრე, ვილს*, გამოითქმის *ყელიჲ* და სხვ. ამის გამოა, რომ სიტყვის გადატანისას შეიძლება სტრიქონში დავტოვოთ ან გადავიტანოთ ერთი თანხმოვანიც კი, მაგრამ მის გვერდით დღიწერება *ღ*, რომელიც გამოთქმაში გვაქვს; მაგ.: *შრ-კრთიჲ, შკრ-თიჲ, ბან-რე ვე-ლიჲ*..

ღ ისმის, მაგრამ არ იწერება აგრეთვე *აჲ, აჲ, ათ, აჲ, აჲ, აჲ, ჯი, ჯი, ჯი, ჯი, ჯი, ჯი* ჯგუფებით დაწყებული სიტყვების წინ; მაგ.: იწერება *აჲსჲ, აჲქათაჲ, ათიჲჲ, აჲბანანაჲ, აჲჲ, აჲბანანაჲ* და სხვ., მაგრამ გამოითქმის—*რასჲ, რასქათაჲ, რათიჲ, რაჲბანანაჲ, რჲჲ, რჲბანანაჲ* და სხვ. გამონაკლისია *ათჲ* სიტყვა, რომელიც გამოითქმის *არჲსჲ* და არა *რასჲ*, რადგან იგი *ათჲ* სიტყვიდან მოდის.

§ 6. სხვა ხმოვნები (*ა, ჰ, იჲ*) ყოველთვის გამოითქმის, როცა იწერება და ყოველთვის იწერება, როცა გამოითქმის. მხოლოდ *ა-ს* დაწერილობის შესახებ შეიძლება შევნიშნოთ შემდეგი. *იჲ* ანალიზური დაწერილობის მქონეა. იგი *ი* ხმოვნისა და უმარცვლო უ-ს (*უ=ი*) გამომჟაბველი ნიშნების შეერთებითაა მიღებული, როგორც ქართულში. უმარცვლო უ ძველ სომხურში გვქონდა (*ჰ ი*), ახალში კი აღარაა და ამიტომ არც ანბანშია იგი წარმოდგენილი. მწერლობაში იგი გვხვდება მხოლოდ როგორც *უ* ასოს ნაწილი, თუმცა ცალკე იწერება, (არაა დაკავშირებული *ი-სთან*). უმარცვლო უ-ს მთავრული იწერება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მთელი სიტყვა მთავრულითაა აწყობილი; მაგ.: *იჲჲ, იჲჲ, ჰიჲიჲ*; თუ საკუთარი სახელი *უ* ხმოვნით იწყება ან *იჲ* ხმოვნით დაწყებული სიტყვა წინადადების თავში ზის, მთავრულით იწერება მხოლოდ *ი*, ხოლო მისი მეორე ნაწილი (უმარცვლო უ=*უ* ი) ნუსხურით დაიწერება: *იჲსჲ, იჲრჲჲ* და სხვ.

უმარცვლო უ-ს ნუსხური გამოყენებულია აგრეთვე *ღ* სიტყვის დაწერილობაში. იგი წარმოადგენს *ღ* ხმოვნისა და *ა-ს* შერწყმას და იკითხება როგორც *ღჲ* (სიტყვის თავში *ღჲ*). თუ *ღ* წინადადების დასაწყისში მოხვდა, მაშინ მთავრულით დაიწერება *ღ*, ხოლო *ა-ს* *ღ* შეცვლის: *სჲ*. სხვა შემთხვევებში, როცა გამოითქმის *ღჲ*, იწერება *ღ*.

§ 7. თანხმობანთა წაკითხვა. მელერი ხწულები—*რ, ჟ, ჯ, ჰ, ლ* ყრუ ფშვინვიერებად გამოითქმის *რ* თანხმონის შემდეგ ხმონის წინ ყოველთვის, მაგრამ ზოგჯერ ხმონებს შორისაც, აგრეთვე *ა, ხ-ს* შემდეგ ხმონის წინ, ან *ა, ხ-ს* წინ. მაგალითები: *რ* გამოითქმის *ა*-დ: *არცქ, ზარცქ, ზამრცქ, იარცქ, ლარცქ, ჟარცქ, ჯარცქ, ჰარცქ, ლარცქ...*

►*ფ*: *წარფარქ, ზაფცქ, სრფცქ, ზოფცქ, ზარფცქ, ზარფცქ...*

►*პ*: *წარფაქ, ზაფაქ, სრფაქ, ზოფაქ, ზარფაქ, ზარფაქ...*

►*გ*: *არგაქ, ზარგაქ, სარგარგაქ, წარგაქ...*

►*ღ*: *წარღაქ, ზარღაქ, სარღაქ, წარღაქ...*

იგივე მელერი ხწულები ზოგჯერ *ა*-ს შემდეგაც ყრუვლებიან (უშებტესად ყრუ ფშვინვიერად იქცევიან, იშვითად—ყრუ მკვეთრად), მაგრამ ასეთ შემთხვევაში თვით *ა*-ც დაყრუებულია *ა*-დ; მაგ.: *სა-ჯარაქ* (გამოითქმის *საჯარაქ*), *იარგარგაქ* (გამოითქმის *იარგარგაქ*), *სარგარგაქ* (სარგარგაქ).

§ 8. *ღ*-ს დაყრუებას სხვა შემთხვევებშიც ეხვედებით ასიმილაციით: *სარგარგაქ* (იქითხება *სარგარგაქ*), *სარგარგაქ* (სარგარგაქ), *სარგარგაქ* (სარგარგაქ), *სარგარგაქ* (სარგარგაქ), *სარგარგაქ* (სარგარგაქ), *სარგარგაქ* (სარგარგაქ).

იწერება, მაგრამ ზოგჯერ არ გამოითქმის *ა*-ს შემდეგ *ა*. მაგ.: *სარგარგაქ* (გამოითქმის *სარგარგაქ*), *სარგარგაქ* (სარგარგაქ)...

§ 9. როგორც ძველ სომხურში, ისე ახალშიც არის ორი *ა*, მგარი *ა* და რბილი *ა*. ამათგან სიტყვის ფუძეში *ა*-ს წინ მხოლოდ *ა* გვხვდება (*სარგარგაქ, სარგარგაქ, სარგარგაქ...*). სიტყვის ფუძეში შეიძლება *ა*-ც დაიწეროს *ა*-ს წინ, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ *ა*-სა და *ა*-ს მეზობლობა გამოწვეულია მათ შორის ხმონის ამოვარდნით (შეკუმშვით); მაგ.: *სარგარგაქ*—*სარგარგარგაქ, სარგარგაქ*—*სარგარგარგაქ...*

ა-თი დამთავრებული სიტყვის გაორმაგებით მიღებულ კომპოზიტივში პირველი *ა* იქცევა *ა*-დ; მაგ.: *სარგარგაქ* (<*სარგარგაქ* + *სარგარგაქ*), *სარგარგაქ* (<*სარგარგაქ* + *სარგარგაქ*)... თუ *ა*-თი დამთავრებული ფუძეგაორმაგებული სიტყვა ხმაბაძვითია, მაშინ ორივე *ა* უცვლელად რჩება: *სარგარგაქ* (<*სარგარგაქ* + *სარგარგაქ*), *სარგარგაქ* (<*სარგარგაქ* + *სარგარგაქ*) და სხვ.

ნასესხები სიტყვის თავიკიდური *ა* გადმოიცემა *ა*-თი, ხოლო სიტყვის შიგნითა—*ა*-თი; მაგ.: *სარგარგაქ, სარგარგაქ, სარგარგაქ*, მაგრამ: *სარგარგარგაქ, სარგარგარგაქ*.

ნასესხები სიტყვის ორმაგი *ა* გადმოიცემა *ა*-თი. თუ იგი არ დგას *ა* ხმონის წინ, *ა*-ს წინ კი *ა*-თი გადმოიცემა: *სარგარგარგაქ, სარგარგარგაქ, სარგარგარგაქ*, მაგრამ: *სარგარგარგარგაქ, სარგარგარგარგაქ*...

§ 12. მიუხედავად იმისა, რომ თანხმონათა თავმოყრას ერიდება სომხური ენა, ორმაგი თანხმონენებიც კი გვხვდება (ჩვეულებრივ ხმაბაძვით სიტყვებში); მაგ.: *წიიას, რეყას, აგყას, ვიიას, ოგყას, მღას* და სხვ.

ორმაგი თანხმონენები შენარჩუნებულია ზოგიერთ ნასესხებ სიტყვაშიც: *თიიზას, ღაასას, მასას, ვიილარ, ვაღ* და სხვ., მაგრამ უფრო ხშირად ნასესხები სიტყვების ორმაგი ბგერები სომხურში ცალმაგი ბგერებით გადმოდის: *კიმიზას, აკრიფსიორ, აგრისორ...* ძველი სომხურიდანაა ნასესხები გაორმაგებული თანხმონით სიტყვა *კსეფის*. (რ-ს გაორმაგების შესახებ იხ. § 9).

§ 13. ძველი სომხურის დიფთონგებიდან ახალში დარჩენილია *კა* (<ძვ. სომხ. *ka*), *ოკ* (<*ok*) და *კო* (<*ko*). დანარჩენები (*ოე, ზ, აი, ზ*) ან მონოფთონგებად იქცნენ (*ო, ზ, ა* < *აი* დახურულ მარცვალში), ან დაიშალნენ შემადგენელ ნაწილებად (*აი* < *აი* ღია მარცვალში, *იი* < *იი* ღია მარცვალში). ნაწილობრივ მოქმედია *აკ* დიფთონგიც დახურულ მარცვალში: *აკარ, მაკარ, ხერაკარ, ზაკარ, აკბ...* აგრეთვე რამდენიმე ერთმარცვლიან სიტყვაში ღია მარცვალშიც: *აკ, რაკ, იაკ...* მაგრამ ყველა ეს დიფთონგი შენახულია მხოლოდ ძველი სომხურიდან შემკვიდრებობით მიღებულ სიტყვებში. თვით ახალი სომხურის ნიადაგზე ეს დიფთონგები არც წარმოიქმნებიან და არც იცვლებიან. მაგ., ძველ სომხურში შეიძლებოდა *კ + ჯ*-ს მოეცა დიფთონგი *კ* (*ერს + ჯ > ერს < ერსკ*); ასევე *კ + ა* დიფთონგს წარმოქმნიდა (*ირქი + ასკ > ირქასკ > ირქასკ*). ახალში კი აღნიშნული დიფთონგები მხოლოდ ძველი სომხურიდან გადმოსულ სიტყვებშია.

ძველი სომხურიდანვე გადმოჰყვათ ამ დიფთონგებს (აგრეთვე სმოვან ზ-ს, რომელიც სიტყვის შიგნით ახალ სომხურში ზ-თია გადმოცემული) მახვილთან დაკავშირებული კუმშვის უნარიც; ასე:

კა > კა' იაკრქას > იაკრქასარარ, მათკას > მათხზაფრი-ჩკიონ, ვირბიხკა > ვირბიხნიჩკიონ...

ოკ > ოკ' მირკ > მირკანარ, რირკ > რირკასო, რირკა > რირასას, რირკა > რირასარ...

კო სიტყვაში *ოკ* უცვლელად რჩება მახვილის გადანაცვლების შემდეგაც — *ნიკნიჩკიონ*. ასეა ზოგჯერ *მირკ* სიტყვაშიც: *მირკასიჩკიონ, მირკასორკ*.

მა დიფთონგი გვხვდება უცხო წარმოშობის ადამიანთა საკუთარი სახელების ბოლოსაც ახალ სომხურში. არც ეს *კა* ემორჩილება ძველ სომხურში მოქმედ კუმშვის კანონს: *ლიიკა, შანკა, იჭიკა, ლიკა, მანკა*, მაგრამ *ლიიკაქე, იჭიკაქე...*

§ 14. ძველი სომხურის მსგავსად უმახვილოდ დარჩენილი *ჩ, ი*

და რადგან სომხურში სიტყვათცვლებიდან მარცვლები ბოლოს ემატებოდა სიტყვას, ამიტომ შეიძლებოდა მახვილიან ბოლო მარცვალს აფიქსის დამატებისას მახვილი მოშორებოდა. უმახვილოდ დარჩენილი ვოკალი კი შეიძლებოდა დასუსტებულიყო, რაც იმას ნიშნავდა, რომ იგი ერთი საფეხურით დაბლა ჩამოინაცვლებდა; ე. ი. თუ იყო ტრიფთონგი, დიფთონგად იქცეოდა, დიფთონგი—სრულ ხმოვნად, ხოლო სრული ხმოვანი—სუსტ ხმოვნად ან ნულად. მაგრამ ყველა ვოკალურ მონაცემს არ ჰქონდა ეუმშემის უნარი. იეუმშებოდა ტრიფთონგთაგან მხოლოდ *ლჲ*, დიფთონგთაგან *ჲ*, *იჲ*, *ლჲ*, ხოლო ხმოვანთაგან *ჩ* და *ილ*. საკმაოდ თანმიმდევარი და მტკიცე იყო ზემოაღნიშნული კანონზომიერება. გამონაკლისები იშვიათად გვხვდებოდა.

ახალ სომხურში კი, როგორც ვნახეთ, ამ მტკიცე კანონზომიერების მხოლოდ გადმონაშთილა გვაქვს. ძველი სომხურის დიფთონგებიც მოშლილია და ტრიფთონგებიც. მაშასადამე, აღარც ხმოვანთა ცვლილებანია მტკიცე და უგამონაკლისო. ჩანს, მახვილსაც აღარ შერჩენია ძველი ძალა, თუმცა ახალ სომხურშიაც მახვილი ბოლო მარცვალზე იუარაუღება, თუ ეს ბოლო მარცვალი სუსტი ხმოვნით (*ღ*-თი) არაა წარმოქმნილი. მახვილის დასუსტებით უნდა აიხსნებოდეს ის ფაქტი, რომ უმახვილოდ დარჩენილი ხმოვანი ახალ სომხურში ყოველთვის აღარ იეუმშება. მაგ., *ძიიიიიიი* > *ძიიიიიი*, მაგრამ *ძიიიიიი* > *ძიიიიი*, მაგრამ *ძიიიიი* > *ძიიიი*. მრავლობითის ფორმანტი—*სს* თუმცა მახვილიანია, მაგრამ მას აღარ შესწევს უნარი შეეუმშოს უმახვილოდ დარჩენილი ხმოვნები, თუმცა ნათ.-მიცემითის ფორმანტი—*ჩ* ამას ახერხებს ისევე, როგორც ძველ სომხურში ახერხებდა. საგულისხმოა, რომ ეს—*ჩ* ძველი სომხურისაგან მოდის,—*სს* კი ახალი შენაძენია ენაში, თუმცა ძველში დაიძებნება მისი წინაპარი თუ წინაპრები.

§ 17. ახალი სომხურის ბგერათა თავისებურებებზე ჩვენი წარმოდგენა არ იქნება სრული, თუ არ გავეცანით *მ* *კ*-საც. *მ* ძველ სომხურში თანხმოვნის როლსაც ასრულებდა და ხმოვნისასაც: როცა დიფთონგის შედგენაში მონაწილეობდა, იგი ხმოვანი იყო, ხოლო როცა ხმოვანთგასაყარად გამოიყენებოდა, ცხადია, იგი თანხმოვანი იყო. ახალ სომხურში იგი უწინარეს თანხმოვანია: ძირითადად ხმოვანთა გასაყარად გამოიყენება და ამ მიზნით იწერება მხოლოდ *ა* და *ი* ხმოვნების შემდეგ: *აიკაქ*, *აიკაიქ*, *აიკაქე* < *აიკა*, *შარიქ*, *შარიიქ*, *შარიქე* < *შარი*... ყველა სხვა შემთხვევაში ორი ხმოვანი ერთად იწერება *კ*-ს გარეშე, თუმცა მათ შორის ყოველთვის გამოითქმის იგი: *აჩასან*, *აჩხესერ*, *აჩიქ*, *აჩიქიან*, *აჩიქიქ*, *აჩიქიქ*, *აჩიქიქ*.

გარნიციკონ, ლაკ, ლქ, ლქრ და სხვა განოთქმის—*მქკასქს, თქ-
ქსქსქსქ, ჰქქოქ* და სხვ.

გვხვდება გაუყრელი *იას, ათი* და *იილ* ხმოვნებიც ნასესხებ სიტყვებში: *რიას, ღასღათი, ღიილს* და სხვ.

§ 18. სომხური ენის ბგერითი სისტემა, როგორც ვხვდავთ, ქართლისაგან ძალიან უმნიშვნელოდ განსხვავდება. განსაკუთრებით თანხმოვნებში თითქმის სრული დამთხვევაა. ქართულივით მასაც მოეპოვება ხშულთა სამეულბრივი სისტემა:

რ, თ, ქ, ჟ, ღ, ღ, ღ, ჟ, თ, ქ, ჰ, ზ, ჟ, ჯ, ზ, ჯ.
წყვილეულებითაც არ განსხვავდება ქართლისაგან: *რ ა, ძ ჯ, რ ჯ, ჟ ჟ* (უკანასკნელი ბგერა *ჟ*, როგორც აღვნიშნეთ, მხოლოდ ნასესხებ სიტყვების გადმოსაცემად იხმარება; იხ. § 10).

ცალეულებითაც მცირედ განსხვავდება ქართლისაგან (ორი რ-თი): *ჩ, ზ, ლ, რ, თ, ჟ, ზ.*

სალიტერატურო სომხურის არც ხმოვნები განსხვავდება ქართლისაგან მაინცდამაინც შესამჩნევად, თუ გავითვალისწინებთ, რომ რ ხმოვნის გადმოსაცემად 8 ნიშანია გამოყენებული. განსხვავებას ქმნის მხოლოდ სუსტი ხმოვანი, რომელიც ქართულ სალიტერატურო ენაში არა გვაქვს, მაგრამ ქართული ენობრივი სამყაროსათვის არაა უცნობი ბგერა: იგი აქვს მეგრულს, ღოლო სვანურს ორი სახისაც კი— ჩვეულებრივი და გრძელი. და მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ ერთი მეტად დიდი განსხვავებაა ქართული ენის ხმოვნებსა და სომხური ენის ხმოვნებს შორის. ეს განსხვავება ხმოვნის შემართვაშია. სომხური ენა (დიალექტებითურთ) ხასიათდება ხმოვნის ინტენსიური შემართვით, ქართული კი—არაინტენსიური (ნელი) შემართვით. სომხურ გამოთქმაში სიტყვის თავში არაა ძნელი შესამჩნევი ეს შემართვა: იგი ისმის როგორც *ჭა, ჭე, ჭი, ჭო, ჭუ* ('ა, 'ტ, 'ჩ, 'ო, 'ლ). ამ მკვეთრ (მაგარ) შემართვას დიალექტებში ხშირად ენაცვლება ფშვინვიერი შემართვა (*ჰა, ჰე, ჰი, ჰო, ჰუ*—*აა, ატ, აჩ, აო, ალ*). როგორც ირკვევა, ამ თვისებას ძველი სომხურიც არ უნდა ყოფილიყო მოკლებული. ეს უნდა იყოს ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი იმისა, რომ დიალექტებში ხმოვნის წინ ხშული მჟღერები დაყრუვდნენ და, პირიქით, ყრუები (მკვეთრები) გამჟღერდნენ. ამითვე უნდა აიხსნებოდეს, რომ ლიტერატურულ სომხურში სიტყვის შიგნითაც კი ხმოვნის წინ მჟღერები ყრუვდებიან: *გრაგრა*—გამოთქმის—*გრაგრა* და სხვ. (იხ. § 7).

სახელეუბნი

§ 19. რიცხვი ორია: მხოლოდითი და მრავლობითი. ნიშნები კი მრავლობითს აქვს. ეს ნიშნებია ერთმარცვლიანი სიტყვებისათვის *სრ* და ერთზე მეტმარცვლიანი სახელებისათვის *-სსრ*. მრავლობითის ნიშანი ემატება სახელის ფუძეს, რომლის შემდეგ დაისმის ბრუნვის ნიშანი. ე. ი. ახალ სომხურში მრავლობითი რიცხვის გაფორმება სახელეუბნი ქართულის მსგავსია; მაგ.:

	მხ. რ.	მრ. რ.
სახ.	<i>ყათ</i>	<i>ყათ-სრ</i>
ნათ.-მიც.	<i>ყათ-ჩ</i>	<i>ყათ-სრ-ჩ</i>

§ 20. ბრუნვა ხუთია, თუ დავდგებით იმ თვალსაზრისზე, რომ მორფოლოგია დამოუკიდებელ ბრუნვად მიიჩნევს განსხვავებულ ფორმას. სომხურ გრამატიკულ ლიტერატურაში კი ამჟამად გაბატონებული მოსაზრების გამო ბრალდებითაც ცალკე ბრუნვად გამოყოფენ, თუმცა პირდაპირ დამატებას (ბრალდებითს) არასოდეს მოეპოვება თავისი საკუთარი ფორმა: იგი ან სახელობითის, ან ნათესაობით-მიცემითის ფორმას იყენებს. ამიტომ უფრო მართებულია მისი განხილვა სინტაქსში და არა მორფოლოგიაში.

მიცემითი განიჩნევა ნათესაობითისაგან მხოლოდ პირის ნაცვალ-სახელებში, მაგრამ არსებითად არც აქ გვაქვს ფორმანტებით გარჩეული ფორმები. ამის გამო ამჟამად გაცხარებული დისკუსია მიმდინარეობს ბრალდებითისა და ნათესაობითის ბრუნვათა სისტემაში დატოვების თაობაზე. ბრალდებითის მიმართ სადავო არაფერია: ახალ სომხურ ენაში იგი ნამდვილად არაა დამოუკიდებელი ბრუნვის ფორმა. ნათესაობითისა და მიცემითის შესახებ კი შეიძლება დავა: ერთი ფორმაა და ორივე ბრუნვის ფუნქციას ასრულებს; რომელი ამოვიღოთ? ჩვენ ვეთქვამთ, რომ ეს საკითხი კარგად გადაწყვიტა ამ 30 წლის წინ მ. აბელიანმა: ამ ფორმას ნათესაობით-მიცემითი ბრუნვა უწოდა. ოღონდ მ. აბელიანი წინააღმდეგობაში ჩავარდა, რადგან მზარდიგების მოტანისას დაივიწყა მის მიერ შერქმეული საკვად და

2. ახალი სომხური ენის გრამატიკა

ნათესაობით-მიცემითის ფორმას მიცემითი უწოდა, ე. ი. ნათესაობითი ამოიღო ბრუნვათა სისტემიდან. ყველა სხვა ბრუნვას თავისი საკუთარი ფორმა აქვს. ამრიგად, ახალი სომხური ენის ბრუნვებია:

1. სახელობითი—*იღყასკან*
2. ნათესაობით-მიცემითი—*ასო-იკან-თრასკან*
3. დაწყებითი—*რათეათასკან*
4. მოქმედებითი—*ფირბქასკან*
5. აღგილობითი—*ზსრფიასკან*

§ 21. ბრუნება ძირითადად ერთია. ძველი სომხურის ბრუნების ნაირნაირობანი ახალ სომხურში მოშლილი და უნიფიცირებულია. დარჩენილია მცირერიცხოვანი ჯგუფები სახელებისა, რომელთაც ზოგიერთი თავისებურება ძველი სომხურიდანვე გადმოჰყოლიათ, ზოგს მეტად, ზოგს ნაკლებად. ამიტომ შეიძლება ეს თავისებური გაფორმებები არც მივიჩნიოთ ცალკე ბრუნებებად და განვიხილოთ ისინი როგორც გამონაკლისები, თავისებურებანი.

ყოველგვარი სახელი (არსებითი, ზედსართავი, რიცხვითი, ნაცალსახელი) ძირითადად ერთნაირად იბრუნვის. ამათგან ზედსართავსა და რიცხვით სახელს არ უხდებათ ბრუნვებში გაფორმება, მაგრამ თუ გაფორმდნენ, ჩვეულებრივ (ე. ი. არსებითივით) ფორმდებიან. ნაცალსახელები კი მეტ თავისებურებებს გვიჩვენებენ ბრუნებისას, მაგრამ, ძველ სომხურთან შედარებით, ისინიც საკმაოდ დაახლოებიან არსებითის გაფორმებას.

ეს ძირითადი ბრუნება, რომელთაც არსებითთა დიდი უმეტესობა (აგრეთვე ზედსართავები და რიცხვითი სახელები უგამონაკლისოდ) განეკუთვნება, არის *ქ* ბრუნება. მრავლობით რიცხვში კი თითქმის ყველა თავისებურად ბრუნებადი სახელიც ამ ბრუნებაში გადმოიღის. ამავე ბრუნებას ეკედლება მრავლობითში ზოგი ნაცალსახელიც.

ქ ბრუნებას ეკუთვნისო რომ ვამბობთ, ეს იმას ნიშნავს, რომ ნათესაობით-მიცემითში ამ ბრუნების სახელი ფუძეზე დაირთავს *ქ-ს-სახ. აყათ*, ნათ.-მიც. *აყათქ*, სახ. *ახყან*, ნათ.-მიც. *ახყანქ*, სახ. *ჯორ*, ნათ.-მიც. *ჟარქ* და სხვ.

§ 22. ბრუნვის ნიშნებია:

<i>იღყ.</i>	—
<i>ასო.-თრ.</i>	- <i>ქ</i>
<i>რათე.</i>	- <i>ქე</i>
<i>ფირბ.</i>	- <i>იქ</i>
<i>ზსრფ.</i>	- <i>იას</i>

ბრუნვისათვის იგივე ნიშნებია გამოყენებული მრავლობითშიც

ოლონდ მრავლობითში ამ ნიშნების წი5 რიცხვის ნიშანი (-სრ || -სსრ) დაისმის.

ამრიგად, ბრუნების ზოგადი სურათი ასე წარმოგვიდგება:

	მხ. რ.		მრ. რ.	
იღუ.	აყაა(რ)	ასყან(რ)	აყათსრ(რ)	ასყანსსრ(რ)
სხო.-თრ.	აყათჩ(ზ)	ასყანჩ(ზ)	აყათსრჩ(ზ)	ასყანსსრჩ(ზ)
რავ.	აყათჩე	ასყანჩე	აყათსრჩე	ასყანსსრჩე
ყირბ.	აყათიქ	ასყანთიქ	აყათსრთიქ	ასყანსსრთიქ
ზსრყ.	აყათიამ	ასყანთიამ	აყათსრთიამ	ასყანსსრთიამ

ასევე იბრუნვის: აქიი, აქჩე, აბანყ, აყიოს, აყქსა, ამაყ, აკბ, არბან, რანსაქ, რანსაათსიგბ, ყიამ... და მრავალი სხვა.

§ 23. სიტყვა, რომელიც ორმარცვლიანია, მაგრამ პირველი მარცვლი ფარულია (ე. ი. გამოითქმის, მაგრამ არ იწერება რ), ორმარცვლიანად ითვლება. ამიტომ ასეთი სიტყვა მრ. რიცხვის ნიშნად — სსრ-ს დაირთავს. მაგრამ თუ ფარული მარცვლი მეორეა, ერთმარცვლიანი სიტყვის მსგავსად სრ ფორმანტს დაირთავს; მაგ.: რიორ — რიორსსრ, რიორე — რიორესსრ, რჩჩ — რჩჩსსრ, რიანეგ — რიანეგსსრ, ყყაქ — ყყაქსსრ, ყიიჩ — ყიიჩსსრ (ყქსსრ), ყქსარქ — ყქსარქსსრ, ყრჩქ — ყრჩქსსრ, ყრიყ — ყრიყსსრ, სსკარ — სსკარსსრ და სხვა, მაგრამ ყიოსორ — ყიოსორსრ. ქაყრ — ქაყრსრ, ასათე — ასათესრ და სხვა.

სახელს, რომელიც ძველ სომხურში ზ-თი ბოლოვდებოდა და ვუძეცვალეზადი ჯგუფის სახელებს განეკუთვნებოდა, ახალ სომხურში ეს ბოლოკიდური ზ მოკვეცილი აქვს, მაგრამ მრავლობითის სრ ფორმანტის დართვისას ამ ზ-ს ერთმარცვლიანი სიტყვაც აღიდგენს და მისი გაფორმება სსრ ფორმანტიანი სახელების მრავლობითს ემსვავსება; მაგ.: სე (<ძვ. სომხ. სეზ) — სესსრ, ით (<იან) — ითსსრ, მათ (<მათს) — მათსსრ, ცი (<ცსიან) — ცისსრ, ყიო (<ყიიან) — ყიოსსრ, ღი (<ღიიან) — ღისსრ, მი (<მიიან) — მისსრ, მი (<მიიან) — მისსრ და სხვ.

თუ რთული სახელის ბოლო წევრი ერთმარცვლიანი სიტყვაა და მთელი კომპოზიტის მნიშვნელობა ძირითადად ამ მეორე სიტყვის მნიშვნელობას ემთხვევა, მრავლობითის ფორმანტად ასეთი მრავალმარცვლიანი კომპოზიტი, ერთმარცვლიანი სახელივით სრ ფორმანტს დაირთავს, ხოლო თუ კომპოზიტის მნიშვნელობა შეცვლილია. მისი უკანასკნელი კომპონენტის მნიშვნელობას არ გულისხმობს. მაშინ მთელი სიტყვა მრავალმარცვლიანი სახელებივით სსრ ფორმანტით ფორმდება; მაგ.: კრადქრ — კრადქრსსრ, კრადქრე — კრადქრესსრ, კარაქსი — კარაქსისსრ და სხვა, მაგრამ მარყასრ — მარყასრსსრ, ქანაგიე — ქანაგიესსრ და სხვა.

§ 24. სახელობითისა და ნათესაობით-მიცემითის ფორმებს შეუძლიათ დაირთონ მსაზღვრელი ნაწევრები (ე ან ზ. იხ. § 154). როგორც წესი, ნაწევარდართული ნათ.-მიცემითის ფორმა წინადადებაში მიცემითის ფუნქციით გამოიყენება, ხოლო უნაწევრო—ნათესაობითის ფუნქციით, მაგრამ განუსაზღვრელად ხმარებაც შეიძლება იმავე ფორმისა და მაშინ უკვე არავითარი განსხვავება არაა ამ ფორმებს შორის. განსაზღვრული ნათესაობით-მიცემითის ფორმით, ცხადია, ირიბი დამატება იქნება, მაგრამ შეიძლება იყოს პირდაპირი დამატებაც, თუ იგი პიროვნების აღმნიშვნელი სიტყვაა (§ 158). განუსაზღვრელად ხმარებულმა ნათ.-მიცემითმა კი, თუნდაც იგი პიროვნების აღმნიშვნელი სიტყვა იყოს, შეიძლება გამოხატოს მართული მსაზღვრელიც (ნათესაობითის ფუნქცია) და ირიბი დამატებაც; მაგ.: (მიცემითის ფუნქცია) *მასიუხტე მითხეაქ ძქ აჯაკსრაქ* „მასწავლებელი მიუახლოვდა ეთ მოწაფეს“ (განუსაზღვრელად აღებული ნათ.-მიცემითი), მაგრამ: *მითიუხტე მითხეაქ ძქრ ფყრიეც აჯაკსრაქზ* „მასწავლებელი მიუახლოვდა ჩვენი სკოლის მოწაფეს“ (განსაზღვრული და განუსაზღვრელი ნათ.-მიცემითი).

გაპიროვნებულად წარმოდგენილი სხვა სახელი პიროვნების აღმნიშვნელი სახელივით ნათ.-მიცემითში დაისმის, თუ წინადადებაში პირდაპირ (ან ირიბ) დამატებად იქნა გამოყენებული და განსაზღვრულია ნაწევრით: *მკრან აქრიამ ჳ ქრ ჳსქქქს*—„არას უყვარს თავისი ლეკვი“, *სიბიქტე ყილყიურიამ ჳ ქრ აქქსქქქს*—„უნუიკი ეფერება თავის ღედოფალს“ (ნ. § 160).

განსაზღვრულად ხმარებული სულიერი საგნის სახელი თუ ქვემდებარეა წინადადებაში, გაპიროვნებულად მიიჩნევა და მოითხოვს კითხვას ეინ? (*ი^აქ*), განუსაზღვრელად ხმარებული სულიერი საგნის სახელი ქვემდებარედ აღებული შეიძლება არ იქნეს გაპიროვნებულად მიჩნეული და ამ შემთხვევაში დაესმის კითხვა რა? (*ჩ^აჯ*), მაგ.:

შ ილხ ჳაჯიამ ჳ (ი^აქ ჳ ჳაჯიამ.—ჯილხ).

მსათაილიამ ყაჯი ჳა (ჩ^აჯ ჳა ანათაილიამ.—ყაჯი).

ადგილობითა არა აქვს პიროვნების (ან გაპიროვნებულ) სახელს. მის მაგიერ გამოიყენება ნათ.-მიც. *მსქ* (-ზე, -ში) თანდებულთ: *აჯაკსრაქ მსქ*.

§ 25. საკმაოდ დიდი ჯგუფი არსებობებისა ნათ.-მიცემითში *ჩ-ს* ნაცვლად გვიჩვენებს *მ-ს*, ე. ი. განეუთვნება *მ-ს* ბრუნებას. ესენია—*ჩ* ბოლოფუძიანი სახელები, რომლებიც *მ-ს* დართვის შემდეგ კარგავენ ამ ბოლოკიდურ *ჩ-ს*: *ირქი*, ნათ.-მიც. *ირყილ*, *ყჩხი*, ნათ.-მიც. *ყჩხილ* და სხვ. ბრუნების მარევენებელი ხმოვანი (*ილ*) ამ სახელებს მოუღლით მხ. რ-ის ნათესაობით-მიცემითში, ხოლო დაწყებითში ექნებათ

ი.ყ. დანარჩენ ბრუნვებში და მრავლობითის ყველა ბრუნვაში ეს ხელებიც *ჩ* ბრუნების მქონე სახელებივით ფორმდებიან.

	მხ. რ.	მრ. რ.
ი.ყ.	აკეჩ(ხ)	აკეჩხერ(ღ)
ახლ.-თრ.	აკელი(ხ)	აკეჩხერჩ(ხ)
რავ.	აკელი	აკეჩხერჩე
ყიზ.	აკელი	აკეჩხერიქ
ხსრყ.	აკელია	აკეჩხერილა

ერთმარცვლიანი *ჩ* ბოლოფუძიანი სახელები ფუძის ხმოვანს იწარჩუნებენ, მაგრამ მაინც *ილ* ბრუნებას მიჰყვებიან: *პჩ*—*პჩილ*, *ყჩ*—*ყჩილ* და სხვ.

- *ხჩ* მაწარმოებლით წარმოებული ზედსართავეები და არსებითები (წარმოშობით მომავლის მიმღობა), აგრეთვე უცხო წარმონაშობის *ჩ* დაბოლოებიანი საკუთარი სახელი (*ჭრჩხიტი, ზარჩრავი...*) ჩვეულებრივ ისევე *ჩ* ბრუნებას მიჰყვება, თუმცა შეიძლება ზოგიერთი მათგანი *ილ* ბრუნების მიხედვითაც გაფორმდეს: *ჭრჩხიტი, ზარჩრავი* || *ჩაჩილ, ზარჩრავილ* || *ჭრჩხიტი*.

ფუძის ბოლო *ჩ* ხმოვანი, რომელიც იკარგება *ილ*-ს დართვისას, იკარგება მოქმედებითშიც -*იქ* ფორმანტის დართვისას და ადგილობითშიც -*იამ* ფორმანტის დართვისას, მაგრამ ზოგჯერ ორ უკანასკნელ ბრუნვაში შეიძლება არც დაიკარგოს: *ყჩხილქ, ყჩხილა, ყელი-ყაყილქ, ჩაჩხილქ, ჩაჩხილა* და სხვ., მაგრამ აგრეთვე: *ყჩხილქ, ჩაჩხილქ*.

ყაჩ იბრუნვის, როგორც მოსალოდნელია. *ილ* ბრუნების მიხედვით, მაგრამ აგრეთვე *ჩ* ბრუნებითაც, თანაც საკმაოდ განსხვავებულად: ნათ.-მიც. *ყაჩქი*, დაწყ. *ყაჩქე*, მოქმ. *ყაჩილქ*. რამდენიმე სახელი, მიუხედავად იმისა, რომ *ჩ* ბოლოფუძიანი არაა, მაინც *ილ* ბრუნებას მიჰყვება: ასეთებია: *მარყ, ამილახ, ახლიოქს* და ზმნის საწყისი უგამონაკლისოდ: *ყაქ, ყრქ...* ამათგან *ახლიოქს* შეიძლება გაფორმდეს *ჩ* ბრუნებითაც: ნათ.-მიც. *ახლიოქსილ* || *ახლიოქსი, მარყ* და *ამილახ* კი მხოლოდ *ილ* ბრუნებას მისდევს. *მარყ* მრავლობითშიც თავისებურად, ძველი სომხურივით -*ჩქ* ფორმანტით, ფორმდება: მრ. რიცხვის სახ. ბრ. *მარყჩქ*, ნათ.-მიც. *მარყჩახე*, დაწყ. *მარყჩახე*, მოქმ. *მარყჩახილქ* (აღგ. *მარყჩახე ისქ*). ამ სიტყვას მრ. რ.-ში მსაზღვრელი ნაწევრები არასოდეს არ ახლავს.

§ 26. საკმაოდ დიდი ჯგუფი სახელებისა მიჰყვება *ახ* ბრუნებას. ეს ის სახელებია, რომლებიც ძველ სომხურში ფუძეცვალებადი ჯგუფის *ხ* ბოლოფუძიანები იყვნენ და რომელთაც ახალ სომ-

ხურში ეს ბოლოციდური ზ დაკარგეს, მაგრამ გაფორმება, ნაწილობრივ მაინც, ძველი სომხურისა შეუნარჩუნებიათ; ასეთებია: *ჟილ<ძე. სომხ. ჟილზ, ყათ<ყათზ, ზილ<ზილზ, სკ<სკზ* და მრავალი სხვა. ამასვე განეკუთვნება *-ილ* (<ძე. სომხ.-*ილზ*) სუფიქსით წარმოებული ყველა სახელი და ზოგიერთი სხვაც. მთელი თავისებურება ამგვარი სახელების ბრუნებისა ისაა, რომ ნაიუსაობით-მიცემითში ყუძმზე დაირთავს *ან* დაბოლოებას. წარმოშობით ეი *ან* ფორმანტის ზ ფუძისეულია, ხოლო *ა*—ფუძის ფლექსია, რითაც გამოიხატებოდა ძველ სომხურში ირიბი ბრუნები ამ ტიპის სახელებში.

აპრიგად, ამ ტიპის სახელები ბრუნებისას ასეთ სახეს მიიღებს:

<i>ილყ.</i>	<i>ქილ(რ)</i>	<i>ჟილ(რ)</i>
<i>სლი.-თრ.</i>	<i>ქილან(რ)</i>	<i>ჟილან(რ)</i>
<i>რაფ.</i>	<i>ქილიყ (ქილანყ)</i>	<i>ჟილყ</i>
<i>ყირბ.</i>	<i>ქილილ (ქილანლილ)</i>	<i>ჟილილ</i>
<i>ზსრყ.</i>	<i>(ქილან მსყ)</i>	<i>(ჟილან მსყ)</i>

მრ. რ-ში კოველგვარი თავისებურების გარეშე ეს სახელებიც *-ქ* ბრუნებას მიჰყვებიან: ასე: *სახ. ქილსერ(რ), ჟილსერ(რ); ნათ.-მიც. ქილსერქ(ზ), ჟილსერქ(ზ).*

ზოგიერთი სახელი, რომელიც ძველ სომხურში ამ ტიპისა იყო (ზ ბოლოფუძიანი), ახალში ბოლოციდური ზ-ს მოკვეციან შემდეგ საბოლოოდ დარჩა *ქ* კლასის ბრუნებაში; მაგ., *სსრქ, ნათ.-მიც. სსრქ* (<ძე. სომხ. *სსრქზ—სსრქანზ*), *ახბ--ახბქ* (<*ახბზ—ახბქზ*), *მთი--მთიქ* (<*მთიან—მთიანზ*)... ეს უკანასკნელი აღარც მრავლობითში აღიღვენენ ფუძის ბოლოციდურ ზ-ს: *სსრქსრ, მთისსრ...* მაგრამ კომპოზიტში მოქცევისას, ან სიტყვის მანარმოებელი აფიქსის დართვისას, ეს აღრინდელი ზ მაინც იჩენს თავს: *სსრქსრყაზ, მთისსრქორ, ანჰისსრქან...*

ან ბრუნებას განეკუთვნება აგრეთვე *ამლი, ყარონზ, ამლი, აჯილზ* ნათ.-მიც. *ამლიან* (აგრეთვე *ამქრანზ*), *ყარნანზ, ამლიან* (აგრეთვე *ამქრანზ*), *აჯიანზ*. ამთგან *ამლი* და *ამლი* მიჰყვება *ქა* ბრუნებასაც: *ამლილქა, ამლილქა* (§ 27).

ნილ და *თილ*, ინარჩუნებენ რა ძველი სომხურისებურ გაფორმებას ნათესაობით-მიცემითში, განეკუთვნებიან აგრეთვე *ან* ბრუნებას: *ჯილ(რ), ჯილ(რ), ჯილყ, ჯილილ. თილ(რ), თილ(რ), თილყ, თილილ.*

მნილ აგრეთვე მთლიანად ინარჩუნებს ძველი სომხურისებურ გაფორმებას: ფუძეში ზ-ს წინ ჩაისპის *ა* ხმოვანი, რის გამოც წინამავალი *ილ* იქცევა *ქლ*-დ. ამრიგად, მისი გაფორმება ემთხვევა *ან*

ბრუნების სახელებისას; ასე: სახ. *ანონ(ე)*, ნათ.-მიც. *ანქან(ე)*, დაწყ. *ანქანტე*. მოქმ. *ანქამე*, მაგრამ ეს სახელი *ქ* ბრუნებითაც შეიძლება გაფორმდეს: ნათ.-მიც. *ანონქი*, დაწყ. *ანონტე*, მოქმ. *ანონიქი*.

ძველი სომხურიდანაა შემორჩენილი *მან-*ის ბრუნებაც; მაგ.: სახ. *მან*, ნათ.-მიც. *მანქან*, დაწყ. *მანქანტე*, მოქმ. *მანქანიქი* (ნათ.-მიცემითში იხმარება აგრეთვე ძვ. სომხურივით *მანილ* ფორმითაც, ხოლო მოქმედებითში — *მანქამე*), მაგრამ ეგეც, ჩვეულებრივ, შეიძლება *ქ* ბრუნებას გაჰყვეს: *მან(ე)*, *მანქ(ზ)*, *მანტე*, *მანიქი*.

შანილ როგორც საკუთარი სახელი მხოლოდ *ქ* ბრუნებას მიჰყვება: *შანილქი(ზ)*, *შანილტე*, *შანილნიქი*, მაგრამ როგორც ზოგადი სახელი ძველი სომხურივით *ან* ბრუნებისაა: ნათ.-მიც. *მანსქან(ე)*, *მანსქანტე*, *მანსქანიქი* (*მანსქამე*).

ძველი სომხურის *ჩამს* ახალში შეცვლილია *ჩამე*-ით და იგი ექვემდებარება *ქ* ბრუნებას (*ჩამექი*, *ჩამეტე*, *ჩამენიქი*), მაგრამ იხმარება აგრეთვე ნათ.-მიც. *ჩამან*, მოქმ. *ჩამამე* ფორმები, თუმცა არაა *ჩამ*.

§ 27. *-ქილ* დაბოლოებიანი სახელები, რომელთა შორის ძირითადია *-იქილ* სუფიქსიანი განყენებული სახელები და რომელიც ძვ. სომხურში იმავე ფუძეცვალებადი ბრუნების სახელები იყვნენ, ნათ.-მიც.-ში მეორე *ლ-*ს ცვლიან *ს* ხმოვნით და ვიღებთ *ქანს* დაბოლოებას. არსებითად ახლაც შეიძლება ისინი *ან* ბრუნებას მივაკუთვნოთ. განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ *ან* ბრუნების სახელებს სახელობითში ბოლოკიდური *-ზ* აღარა აქვთ, *-იქილ* აფიქსიან სიტყვებს კი ის შეუნარჩუნებიათ. გარეგნულად აქ *ლ* ხმოვანი *ს* ხმოვნით იცვლება ირიბ ბრუნებებში. ისტორიულად კი უფრო რთულ პროცესთან გვაქვს საქმე. *-იქილ* სუფიქსი განყენებულ ცნებას აწარმოებს და ამდენად მრ. რ.-ის წარმოება არ შეუძლია, მაგრამ ამ სუფიქსიანი ზოგიერთი სიტყვა ამჟამად კონკრეტული საგნის აღმნიშვნელადაც იხმარება და მრავლობითშიც ფორმდება *ქ* ბრუნების მიხედვით.

	მს. რ.	მრ. რ.
<i>იღვ.</i>	<i>ჩამნარკილქილ(ე)</i>	<i>ჩამნარკილქილანს(ე)</i>
<i>სილ.-არ.</i>	<i>ჩამნარკილქიან(ე)</i>	<i>ჩამნარკილქიანანს(ე)...</i>
<i>რავ.</i>	<i>ჩამნარკილქიანტე</i>	
<i>ვირბ.</i>	<i>ჩამნარკილქიანიქი</i> (<i>ჩამნარკილქამე</i>)	
<i>ზსრვ.</i>	<i>(ჩამნარკილქიანილ)</i>	

ასევე იბრუნვის: *აქიან, ბქიან, არქიან, ანსკიან* (ნათ.-მიც. *აქან, ბქან, არქან*, მოქმ. *არქამრ, ანსკამრ*), მაგრამ ეს სახელები ჩვეულებრივ *ქ* ბრუნებას მიჰყვებიან: *აქიანქ, არქიანქ, ბქიანქ* და სხვ. ასევე *ქ* ბრუნებას ეკუთვნის *ბზიანუ, ფაილიათ* (ნათ.-მიც. *ბზიანუქი, ფაილიათქ...*), მაგრამ ძველი სომხურივითაც შეიძლება გაფორმდეს: ნათ.-მიც. *ბზიანუ, ფაილიათ...*

§ 28. დროის აღმნიშვნელი რამდენიმე სახელი განეკუთვნება *ქ* ბრუნებას. ესენია: *ორ, ქამ, ჯარაქი, ამქა, ღსაორ, იქჯერ, აილით, ვერსქ, თარქ*. ეს სახელები ნათ.-მიც.-ში ფუძეზე დაირთავენ *-ქა*-ს, ხოლო დაწყებითში ჩვეულებრივად ფორმდებიან: ფუძეზე დაირთავენ დაწყებითის ნიშანს (*-ქე*), ან ამ ნიშანს განსაზღვრულად ნაბრუნები ნათ.-მიცემითის ფორმაზე დაირთავენ (*-ქან-ქე*). მრ. რ. ში არავითარი თავისებურება არა აქვთ. ამრიგად:

სახ. *ორ(ქ)*, ნათ.-მიც. *ორქა(ხ)*, დაწყ. *ორქე (ორქანქე)*, მოქმ. *ორიქი*, ადგ. *ორიამ*; მრ. რ. *ორს(ქ)*, ნათ.-მიც. *ორსქ(ხ)*... და ა. შ. *ქამ* და *ამქა* შეიძლება *ქ* ბრუნებითაც გაფორმდეს: ნათ.-მიც. *ქამიქა* || *ქამქი, ამიქა* || *ამიქი*... (§ 21, 22).

ღამაქ ნათესაობითნი მსაზღვრელი ნაწევრით გრადარისეული ფორმითაც გვხვდება: *ამილიაქ ნ-ქან = აქა ამიქი ნ-ქან*.

შარქ ეკუთვნის *ქა* ბრუნებას, მაგრამ საერთო წესიდან მაინც უხვევს: ნათ.-მიც. *თარქა*, დაწყ. *თარიუე*, მოქმ. *თარიქი* || *თარქიქი, ამარი, ბმლი* შეიძლება *ქა* ბრუნებასაც გაჰყვეს: ნათ.-მიც. *ამარიქა, ბმლიქა*...

ერსქ, ქაღრ, ღყიუე, აქამ ჩვეულებრივ ზმნიზელებია, მაგრამ სუბსტანტიური მნიშვნელობითაც იხმარებიან და *ქა* ბრუნებას მისდევენ, ოღონდ ამ სიტყვების გაფორმებისას ნათ.-მიც.-ის ფორმას ეყრდნობა არა მარტო დაწყებითი, არამედ მოქმედებითიც: ნათ.-მიც. *ერსქიქა(ხ)*, დაწყ. *ერსქიქანქე*, მოქმ. *ერსქიქანიქი* და ა. შ.

ზმნიზედაა აგრეთვე *ჩიამ* და ატრიბუტული მნიშვნელობით გამოყენებისას იხმარება მისგან წარმოებული *ჩიამქიქა* (ნათ.-მიც.), რომელსაც შეიძლება სხვა ბრუნებებიც ჰქონდეს: *ჩიამქიქანქე, ჩიამქიქანიქი*.

§ 29. რამდენიმე სახელი, უმეტესად ნათესაობის აღმნიშვნელი, იქ ბრუნებას მიჰყვება; ესენია: *ღქან, თქიქან, ღიუერ, აღსაორ, თაქ, ანსერ, ენსქერ* და *თსერ*. ყველა ეს სახელი ახალ სომხურში ისე იბრუნვის, როგორც ძველში მხოლოდ *ღქან* და *თქიქან* იბრუნვოდა. ცხადია, მსგავსება ეხება მხოლოდ ნათ.-მიც. ბრუნვებს, ხოლო *ღქან*-ისათვის მრავლობითის ფორმებსაც. ეს სახელები ასე ფორმდებიან:

იღვ.	ასრ(ღ)	ასრსრ(რ)
ასი.-თრ.	ათრიღ(ღ)	ასრსრჩ(ზ)
რაუ.	ათრიღჩუ	ასრსრჩუ
ფიბ.	ათრიღიქ	ასრსრიქ
ზსრყ.	(ათრიღ მსღ)	(ასრსრჩ მსღ)

მაღ, ასხაიურ და რსსრ ვებედება ჩ ბრუნებითაც: თაღჩ. რსსრ-
 რჩ... კჩს მხოლოდითში ისევე ფორმდება, როგორც ასრ (ნათ.-მიც.
 კსაღი, მაგრამ მრ.რ.-ში ბევრი თავისებურება შემორჩენია ძველისომბუ-
 რიდან; მაგ.: სახ. *კსაჯაღ*, ნათ.-მიც. *კსაასუ*, დაწვ. *კსაასუჩუ*, მოქმ.
კსაასუიქ (აღვ. *კსაასუ მსღ*). ამ სიტყვას მრ. რ.-ის ფორმებში მსახლ-
 რელი ნაწევრები არ დაერთვის. *ათჩჩს* სიტყვა მრ. რ.-ში ჩვეულებრივ
 ჩ ბრუნებას მიჰყვება, მაგრამ რევოლუციამდელ მწერლობაში იზმარე-
 ბოდა აგრეთვე *ათჩჩსაჯაღ*, *ათჩჩსასუ* ფორმები, რაც აშკარად აცაიზ-
 მად ითვლება.

იღ ბრუნებას განეკუთვნება აგრეთვე რთული სახელები: *იიკა-
 კიიკაღ*, *მირაკიიკაღ*, ნათ.-მიც. *იირაკრიღ* *მირაკრიღ*,...

§ 30. ნათესაობის აღმნიშვნელი სამი სახელი—*აჯაღ*, *მაჯაღ*, *ჩღ-
 რაჯაღ* და ამ სახელებით შედგენილი რთული სახელები—*იირსკრაჯაღ*,
მირსკრაჯაღ, *ზაჩასრაჯაღ*, *ზაჩაამაჯაღ* და სხვ. ირიბ ბრუნვებს ფუძის
 ფლექსიით აწარმოებენ—ფუძისეულ *აკ*-ს ცვლის *ი*-თი, როგორც ეს
 ძველ სომხურში გვექნოდა; მაგ.:

იღვ.	აჯაღ(ღ)	აჯაღსრ(რ)
ასი.-თრ.	აიი(ღ)	აჯაღსრჩ(ზ)
რაუ.	აიიჩუ	აჯაღსრჩუ
ფიბ.	აიიიქ	აჯაღსრიქ
ზსრყ.	(აიი მსღ)	(აჯაღსრჩ მსღ)

§ 31. საგვარეულო სახელები (მაგ.. *ოთარაანი*), რომელთაც კოე-
 ბითის მნიშვნელობა აქვთ, ძველი სომხურის მრავლობითის ფორმებია.
 ეს გაგება ახლაც აქვს შენარჩუნებული და მხოლოდითში არ იზმარება.
 ბრუნებისას ნაწევრებს არ დაირთავს, რადგან ეს სახელები მხოლოდ
 განსაზღვრული შეიძლება იყოს. ასეთი სახელებია: *ჩრჩიორსრაღ*, *შაღ-
 ჩაასრაღ*, *აკაკიზრაღ*, *ჩარაჯასრაღ* და სხვ. ესენი ასე იბრუნებიან:

იღვ.	<i>შაღჩაასრაღ</i>	<i>აკაკიზრაღ</i>
ასი.-თრ.	<i>შაღჩაასრაღ</i>	<i>აკაკიზრაღ</i>
რაუ.	<i>შაღჩაასრაღჩუ</i>	<i>აკაკიზრაღჩუ</i>
ფიბ.	<i>შაღჩაასრაღიქ</i>	<i>აკაკიზრაღიქ</i>
ზსრყ.	—	—

§ 32. *სსრ, ზილკ* და *სილკ* ისევე იბრუნვიან, როგორც ძველ სომხურში იბრუნვოდნენ—ფუძეუცვლელი ჯგუფის „ ბრუნებით: *სახ. ასრ(ღ)*, ნათ.-მიც. *აქრო* (განსაზღვრ. *აქროს*), დაწყ. *აქრიც*, მოქმ. *აქრიც*, ადგილობითი და მრ. რიცხვი არა აქვს. ამათგან *ზილკ* და *სილკ* (ნათ.-მიც. *ზილთ, აყო*) შეიძლება *ქ* ბრუნებასაც გაჰყვეს: ნათ.-მიც. *აქს, ზილს...*

მკვჩქ თითქმის სავსებით ძველი სომხურივით ფორმდება და *ახ* ბრუნებას შეიძლება მივაკუთვნოთ:

<i>ილყ.</i>	<i>აქჩქ(რ)</i>
<i>ასი.-აო.</i>	<i>აქჩქა(ზ)</i>
<i>რავ.</i>	<i>აქჩქანჩე</i>
<i>ყიქბ.</i>	<i>აქჩქანოქ</i>

მრ. რ. ჩვეულებრივ *ქ* ბრუნებას მიჰყვება:

<i>ილყ.</i>	<i>აქჩქსსრ(ღ)</i>
<i>ასი.-აო.</i>	<i>აქჩქსსრჩ(ზ)</i>
<i>რავ.</i>	<i>აქჩქსსრჩე</i>
<i>ყიქბ.</i>	<i>აქჩქსსრიქ...</i>

ადგილობითი არა აქვს.

§ 33. ახალ სომხურში ძველი სომხურის მრავლობითის ნიშნებიც გვხვდება ფუძეს შერადილი სახით: *სოტ, ძლიტ, ყაოტ, ძქოტ, ჩამოტ, ჩამოტ* და მრავალი სხვა. ამ ნიშნებს კიდევ შერჩენიათ მრავლობითობის გაგება, როგორც ეს ვნახეთ ზემოთ (იხ. § 31). მრავლობითის მნიშვნელობით *ტ*-ს ვხვდებით აგრეთვე სხვა შემთხვევაშიც, თუმცა იშვიათად, კერძოდ, *ქ* ბოლოფუძიანი სადაურობის აღმნიშვნელ სიტყვებში: *სრსანუტ—სრსანუტტ, ქრჩქსსუტ—ქრჩქსსუტტ* და სხვ., მაგრამ თანამედროვე სომხურში ასეთი ფორმების გამოყენება უფრო სტილისტური მომენტებით განისაზღვრება.

ახალ სომხურში გვხვდება ძველი სომხურის სხვა ბრუნვათა ფორმებიც (ნათ.-მიც., დაწყ., მოქმ.), მაგრამ ახლა ეს ფორმები გაგებულია არა როგორც სახელის გარკვეული ბრუნვის ფორმა, არამედ როგორც ზედსართავი, ზმნიზედა ან თანდებული და მონაწილეობენ მხოლოდ გამოთქმებში: მაგ.: *სსანა ქან, ლანა ბოქ* უკვე გამოთქმებია, სადაც *სსანა, ლანა* გრაბარის ნათესაობითის ფორმით არიან წარმოდგენილი და ზედსართავის როლს ასრულებენ.

ასეთივეა: *ყაოყე ბოქ, ჩაოყე ქელი* და მისთ. სადაც *ყაოყე, ჩაოყე* გრაბარის მრ. რიცხვის ნათესაობითი ბრუნვის ფორმებია. გრაბარისეული დაწყებითისა და მოქმედებითის ფორმები

ზმნიზელებია ან თანდებულები; მაგ.: *ქ არას, ქნარქს, ანჯამრ, მამარ, ზკათამარ, ვნირჩქ* და მრავალი სხვა.

§ 34. ზედსართავი ჩვეულებრივ გაუფორმებლად იხმარება წინადადებაში, თუ იგი მსაზღვრელია, მაგრამ თუ გასუბსტანტივდა, იბრუნვის *ქ* ბრუნებით; მაგ.:

<i>იღყ.</i>	<i>აქსათათაიორ მარც</i>	„მშრომელი კაცი“
<i>ისო.-თრ.</i>		<i>მარციო</i>
<i>რავ.</i>		<i>მარციე</i>
<i>ვირბ.</i>		<i>მარციოქ</i>

სუბსტანტიურად:

იღყ. *აქსათათაიორ სკაქ* — „მშრომელი მოვიდა“

ისო.-თრ. *აქსათათაიორჩხ თქსე, აქსათათაიორჩხ ნოკა* — „მშრომელს მისცა, მშრომელის იმედი“

რავ. *აქსათათაიორჩე სათაყაქ* — „მშრომელისაგან მიიღო“

ვირბ. *აქსათათაიორიქ იყარხსნიამ ლ* — „მშრომელით ამაყობს“.

ერთარებითი ზედსართავი წინადადებაში თუ ზმნასთანაა დაკავშირებული, ზმნიზედის მნიშვნელობა ენიჭება; მაგ. *ლქ ვქრქ* — „ქარგი წიგნი“, მაგრამ *ლქ სათაყ* — „ქარგად თქვა“.

§ 35. რაოდენობითი რიცხვითი სახელი ათამდე თითქმის მთლიანად იმეორებს გრაბარის ფორმებს. ცვლილებანი უმნიშვნელოა: *1—მსქ* (ძვ. სომხ. *მჩ*), *2—სრქიო*, *3—სრქა*, *4—ვირუ* (გრაბარის ბრალდებითის ფორმაა), *5—ჩხსე*, *6—ქსე*, *7—ქიქ* (<ძვ. სომხ. *საქს* || *სქს*), *8—იქს*, *9—ჩხს* || *ჩხრ*, *10—თაყ* (<ძვ. სომხ. *თაან*).

არსებითი ხასიათის ცვლილებებია ათის შემდეგ — ოცამდე. აქ შეეცვლილა მთლიანად თვის სისტემა: ძველში ჯერ ერთეულები იყო მოცემული და ათეულის აღმნიშვნელი სიტყვა შემდეგ დაერთოდა. ახალში კი (ასევე ახალი სომხურის ყველა დიალექტში) ქართულივითაა — ჯერ ათეულის აღმნიშვნელი სიტყვაა და შემდეგ — ერთეულისა. ანაუე დროს ათის აღმნიშვნელ სიტყვას აღუდგება ის ბოლოკიდური *ხ*, რომელიც ამ სიტყვას გრაბარში ჰქონდა; ასე: *11—თაანმსქ*, *12—თაანსრქიო*, *13—თაანსრქა*, *14—თაანვირუ*, *15—თაანჩხსე*, *16—თაანქსე*, *17—თაანქიქ*, *18—თაანიქს*, *19—თაანჩხრ* || *თაანჩხს*, *20—ყაან*:

ოცის შემდეგ ძველშიც ათეულის აღმნიშვნელი სიტყვები იდგა ერთეულების აღმნიშვნელი სიტყვების წინ და ახალშიც ასეა: *21—ყაანმსქ*, *22—ყაანსრქიო*, *23—ყაანიქს*. ათეულების აღმნიშვნელი სიტყვებიც იგივე დარჩა, რაც გრაბარში გეჭონდა: *30—სრქიონ*, *40—ყაიასონ*, *50—ჩხიონ*, *60—ქაქსონ*, *70—ქიქანასონ*, *80—იქს*—

ათს, 90—*ქნსათს*, 100—*ზარკიერ*, 1000—*ზაღარ...* *ქქის*, *ქ-*
ქარე.

ამრიგად, 1962 ასე წაიკითხება: *ზაღარ ქნე ზარკიერ ქაქათს*
სრკილ. სხვა სახის რიცხვითი სახელები რაოდენობითიდან იწარმოება
გარკვეული აფიქსებით და მათ წარმოქმნაში განვიხილავთ.

§ 36. რიცხვითი სახელები წინადადებაში ჩვეულებრივ მსაზლ-
ვრელად გამოიყენება და ზედსართავივით უბრუნველია, მაგრამ სუბ-
სტანტიურად გამოყენების შემთხვევაში ისინი *ქ* ბრუნებას მიჰყვებიან:
ქსეჩ (ნათ.-მიც.), *ქსეჩე* (დაწყ.), *ჯირაიქ* (მოქმ.), *ზაღარსრჩე* (მრ. რ.
დაწყ.), *ზაღარსრიქ* (მრ. რ. მოქმ.) და სხვ.

რამდენადაც რთული არ უნდა იყოს რიცხვითი სახელი, ბრუნე-
ბის შემთხვევაში ბრუნვის ნიშნით გაფორმებულია მხოლოდ ერთეუ-
ლის აღმნიშვნელი სიტყვა: *ზაღარ ჯირა ზარკიერ ქქათსათს ზნ-*
ყჩე.

როცა რიცხვითი მსაზღვრელად არაა გამოყენებული და ნაბრუნ-
ებია, მას შეუძლია მსაზღვრელი ნაწევრის მიღებაც: *ზქნეღ*, *ქსეჩ*,
ზაღქნ, *ქსეჩს* და სხვ.

ბრუნებისას ან მსაზღვრელი ნაწევრის დართვისას *სრკილ* ღებუ-
ლობს *სრკილს* ფორმას: *სრკილსე*, *სრკილსეჩე*... ხოლო *ქ* ნაწილაკის
დართვისას *ზ*-საც დაიმატებს: *სრკილს ქ*. ასევე *ქაქ* და *იქ* *ქ*
ნაწილაკის დართვისას ფუძეზე *ზ*-ს დაიმატებს: *ქაქს ქ*, *იქს ქ*.
ასევე *ქნე* და *ათსე* იმავე ნაწილაკის დართვისას ბოლოკიდურ *ღ*-ს
ზ-თი შეცვლის *ქნს ქ*, *ათსს ქ*.

§ 37. ნაცვალსახელებში ყველაზე მეტადაა შემორჩენილი არქა-
ული ფორმები, მაგრამ საგრძნობია ისიც, რომ მათი გაფორმებაც
დაქვეყნდებარებია ახალ ნორმებს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ფორმათა
უნიფიკაციისაკენ მისწრაფება ეწისა საგრძნობია ნაცვალსახელების გა-
ფორმებაშიც, მაგრამ ამათ მაინც მეტად შეუნარჩუნებიათ გრაბარი-
სეული ფორმებიც; კერძოდ, სახელობით-ნათესაობით-მიცემითი ახალ-
შიც გრაბარისას მოგვაგონებს, სხვა ბრუნვის ფორმებით *ქი*—ზოგადი
სახელების აშხარაბარისებურ გაფორმებას.

პირის ნაცვალსახელი თავისთავად განსაზღვრულია და აპიტომ
არასოდეს მსაზღვრელ ნაწევრებს არ დაირთავს. ამითვე აისხნება ის,
რომ პირის ნაცვალსახელით გამოხატული პირდაპირი დამატება მხო-
ლოდ ძვ. სომხურის მიცემითისათვის გამოყენებულ ფორმაში დაისმის.

§ 38. პირის ნაცვალსახელთა ბრუნება.

მხ. რ.		მხ. რ.
<i>იღეღ</i>	<i>სა</i>	<i>ყიღ</i>
<i>სსი. თრ.</i>	(<i>ქაქ</i>) <i>ქნს</i>	(<i>ქი</i>) <i>ღსე</i>

რავ.	ქნაძსიყ ქნაძანსიყ	ქსღსიყ ქსღანსიყ
გორბ.	ქნაძსიოქ ქნაძანსიოქ	ქსღსიოქ ქსღანსიოქ
ხსრფ.	ქნაძსიომ ქნაძანსიომ	ქსღსიომ ქსღანსიომ

მრ. რ.

მრ. რ.

ილღ.	მსნტ	გიოტ
ასი.-თრ.	(მსტ) მსტ	(მსტ) მსტ
რავ.	მსღსიყ მსღანსიყ	მსღსიყ მსღანსიყ
გორბ.	მსღსიოქ მსღანსიოქ	მსღსიოქ მსღანსიოქ
ხსრფ.	მსღსიომ მსღანსიომ	მსღსიომ მსღანსიომ

ნათ.-მიტყემითში წარმოდგენილ პარალელურ ფორმათაგან პირველნი (ქმ, ჭო, მსტ, მსტ) კუთვნილებითი ნაცვალსახელები არიან და არა პირისა, ამიტომაც ნათესაობითის ფუნქციით (კუთვნილების აღმნიშვნელ მსახვრეულად) გამოიყენებან.

პირის ნაცვალსახელთა ადგილობითის ფორმები იშვიათად გამოიყენება. მათ მაგიერ უფრო ხშირად კუთვნილებითის ფორმები იხმარება მსჯ თანდებულთ: ქმ მსჯ=ქნაძსიომ, ჭო მსჯ=ქსღსიომ, მსტ მსჯ=მსღსიომ, მსტ მსჯ=მსღსიომ.

§ 39. პირის ნაცვალსახელებში განიხილავენ აგრეთვე ქსტრ || ქსტს „თვით, თვითონ“ ნაცვალსახელსაც, რომელიც თავისთავად განსახვრებითია, მაგრამ ძალიან ხშირად პირის ნაცვალსახელთან ერთად იხმარება და მას ინტენსივის მნიშვნელობას ანიჭებს: სჲ ქსტს „მე თვითონ“, გიო ქსტს „შენ თვითონ“, ზჲ ქსტს „ის თვითონ“, მსტ ქსტსსრჲ „ჩვენ თვითონ“, გიოტ ქსტსსრჲ „თქვენ თვითონ“, სრჲსრჲ ქსტსსრჲ „თვითონ ისინი“. მხოლოდ აქ მოტანილი ფორმები აქვს ქსტრ ნაცვალსახელს. სხვა ფორმებში არ იხმარება. როგორც აქედანაც ჩანს, იგი არსებითად ფორმაუცვლელი სიტყვაა ახალ სომხურში (ძველისაგან განსხვავებით—ქსტს, ნათ. ქსტსან), მაგრამ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ს, გ, ლ ნაწილაკების დართვით: ქსტს, ქსტგ, ქსტლ და მრავლობითშიც: ქსტსსრჲ, ქსტსსრჲგ, ქსტსსრჲლ.

§ 40. ჩვენებითი ნაცვალსახელებია: საჲ, გაჲ, ზჲ, აჲჲ, აჲგ, აჲს. ამათგან მეორე სამეული ახალ სომხურში უბრუნველია (მღრ. ძვ. სომხ.), რადგან ახლა ისინი მხოლოდ მსახვრეულებად გამოიყენებიან. პირველი სამეული კი ასე იბრუნვის:

მხ. რ.

მრ. რ.

ილღ.	საჲ	სრჲსრჲ
ასი.-თრ.	სრჲ(ზ)	სრჲსრჲგ
რავ.	სრჲსიყ	სრჲსიყგ

ვირბ. არანოი
ზსრფ. არანოი || არა მსჯ

არანოი
არანოი | არანე მსჯ

ასევე იბრუნვის **ჟა** და **ზა**.

სხვა ჩვენებითი ნაცვალსახელები ისაზღვრელებად გამოიყენებოდა წინადადებაში და ჩვეულებრივ არ იბრუნვია. ესენია: **აიქნ**, **ზაიქნ** (ძვ. სომხ. **ჟიკნ** აღარ იხმარება), **აქსნიქნ**, **აქიოა**, **აქაყქაქ**, **აქეყქაქ**, **აქნაყქაქ**, **ზაიქნაყქაქ**. თუ რომელიმე ამ ნაცვალსახელთაგან დამოუკიდებელი მნიშვნელობით იქნა გამოყენებული წინადადებაში, ზოგადი სახელივით იბრუნვის; მაგ.:

მხ. რ.

მრ. რ.

იღყ.   **ზიქნ(ღ)**
სსი.-თრ.   **ზიქნქ(ზ)**
რავ.   **ზიქნქე**
ვირბ.   **ზიქნოი**
ზსრფ.   **ზიქნოი**

ზიქნსრღ
ზიქნსრქზ
ზიქნსრქე
ზიქნსრეი
ზიქნსრეი

ასევე: **აქაყქაქ**, ნათ.-მიც. **აქაყქაიოი** || **აქქ**, მრ. რ. სახ. **აქაყქაქსნრ** || **აქაყქაქრ**, ნათ.-მიც. **აქაყქაქსნრქ**...

§ 41. კუთვნილებითი ნაცვალსახელებია: **ქამ** „ჩემი“, **ქო** „შენი“, **ზრა** || **ქრსზ** || **ქრ** || **ქრა** || **ქიორ** „მისი, თვისი“, **მსრ** „ჩვენი“, **მსრ** „თქვენი“, **ზრანე** || **ქრსნე** || **ქრანე** „პათი, თავიანთი“. ამათგან იბრუნვის მხოლოდ **ქრსზ**. ყველა დანარჩენი უბრუნველია, როცა ისინი კუთვნილებითი ნაცვალსახელის მნიშვნელობით გამოიყენებოდა და წინადადებაში განსაზღვრავს სახელს კუთვნილების მიხედვით. **ქრსზ** „თავისი, თვით, თავად“ კი ასე იბრუნვის:

მხ. რ.

მრ. რ.

იღყ.   **ქრსზ(ღ)**
სსი.-თრ.   **ქრსზქ(ზ)**
რავ.   **ქრსზქე**
ვირბ.   **ქრსზოი**
ზსრფ.   **(ქრსზოი || ქრ მსჯ)**

ქრსზა
ქრსზე
ქრსზეიქ
ქრსზეი
(ქრსზეი || ქრსზე მსჯ)

§ 42. თუ კუთვნილებითი ნაცვალსახელი წინადადებაში ზმანსთანაა დაკავშირებული, ან დამოუკიდებლად იხმარება, უთუოდ მიიღებს მსაზღვრელ ნაწევარს **რ**-ს ან **ზ**-ს: **ქმრ**, **ქონრ**, **მსრღ**, **მსრღ**, **ქრსზრ**, **ქრსზერ** (**ქონრ**, როგორც ვხედავთ, ორმაგადაა განსაზღვრული: **ქო**+**ზ**+**ქრ**. უნდა ყოფილიყო **ქონზ**, მაგრამ **ზ**-ს დართვის შემდეგ იგი ფუძის კუთვნილებად იქნა მიჩნეული და სხვების ანალოგიით **ღ**-ც

დაურთავს). ასე დამოუკიდებლად ხმარებისას შეიძლება ყველა კუთვნილებითი ნაცვალსახელის ბრუნება.

	მხ. რ.		მრ. რ.
<i>იღვ.</i>	<i>ჩამღ</i>		<i>ამსრრ</i>
<i>ახლ.-თრ.</i>	<i>ჩამჩ(ზ)</i>		<i>ამსრჩ(ზ)</i>
<i>რავ.</i>	<i>ჩამჩყ</i>		<i>ამსრჩყ</i>
<i>ვირბ.</i>	<i>ჩამიქ</i>		<i>ამსრიქ</i>
<i>ზსრყ.</i>	<i>(ჩამიამ)</i>		<i>(ამსრიამ)</i>

§ 43. კითხვითი და მიმართებითი ნაცვალსახელებია: *იქ, ჩიხჯ, იწრ, ირგან, განხ, განხან, ჩიხჯან, ირგან, ჩიხჯან, ირგან, ირგან, ირგან, ჩიხჯან, განხიწიწი, ირგან, აგრეთვე მზნიხელები: ირგან, -სად, სწრ, როდის?.*

ამათი ბრუნება ასეთია:

მხოლოდითი რიცხვი

<i>იღვ.</i>	<i>იქ</i>	<i>ჩიხჯ(ღ)</i>	<i>იწრ(ღ)</i>	<i>განხან</i>	<i>ირგან(ღ)</i>	<i>სწრ</i>
<i>ახლ.-თრ.</i>	<i>იქამ</i>	<i>ჩიხჯჩ(ზ)</i>	<i>იწრჩ(ზ)</i>	<i>განხიხჩ(ზ)</i>	<i>ირგანიჩ(ზ)</i>	<i>სწრქ(ზ)</i>
<i>რავ.</i>	<i>იამჩყ</i>	<i>ჩიხჯჩყ</i>	<i>იწრჩყ</i>	<i>განხიხჩყ</i>	<i>ირგანიჩყ</i>	<i>სწრქანჩყ</i>
<i>ვირბ.</i>	<i>იამიქ</i>	<i>ჩიხჯიქ</i>	<i>იწრიქ</i>	<i>განხიხჩიქ</i>	<i>ირგანიჩიქ</i>	<i>სწრქანიქ</i>
<i>ზსრყ.</i>	—	<i>ჩიხჯიამ</i>	<i>იწრიამ</i>	<i>განხიხჩიამ</i>	<i>ირგანიჩიამ</i>	—

მრავლობითი რიცხვი

<i>იღვ.</i>	<i>იქგნრ</i>	<i>ჩიხჯნრ(ღ)</i>	<i>იწრნგ</i>	<i>განხიხჩნრ</i>	—	—
<i>ახლ.-თრ.</i>	—	<i>ჩიხჯნრჩ(ზ)</i>	<i>იწრნყ</i>	<i>განხიხჩნრჩ(ზ)</i>	—	—
<i>რავ.</i>	—	<i>ჩიხჯნრჩყ</i>	<i>იწრნყჩყ</i>	<i>განხიხჩნრჩყ</i>	—	—
<i>ვირბ.</i>	—	<i>ჩიხჯნრიქ</i>	<i>იწრნყიქ</i>	<i>განხიხჩნრიქ</i>	—	—
<i>ზსრყ.</i>	—	<i>ჩიხჯნრიამ</i>	<i>იწრნყიამ</i>	—	—	—

როგორც ვხედავთ, ამათგან მხოლოდ *იქ*-ის ბრუნება მოგვაგონებს ძველი სომხურის ფორმებს, მაგრამ დაწყებითსა და მოქმედებით-ში ესეც ახალი სომხურის ზოგადი სახელების შესაბამისი ბრუნვების დაბოლოებით წარმოგვიდგება. ასევე *იწრ* ნაცვალსახელის მრ. რ.-ის ფორმები ძველი სომხურის ფორმებს ჰგავს. დანარჩენები მთლიანად ახალი სომხურის ზოგადი სახელებივით ფორმდებიან.

მიმართებითი ნაცვალსახელები იგივე კითხვითი ნაცვალსახელე-ბია, ოღონდ მიმართებითად გამოყენების შემთხვევაში კითხვის ნიშანი (წარმოთქმაში—სათანადო ინტონაცია) აღარ ექნებათ.

§ 44. ურთიერთობითი ნაცვალსახელებია: *ჩიყარ, მიქანხე, მსქმსქილ || მსქმსქილ* „ერთმანეთი“, „ურთიერთი“.

ანათ მსოლოდ ასეთი ფორმები აქვთ:

<i>იღყ.</i>	—	—	—
<i>ასი.-თრ.</i>	<i>აქამანვ</i>	<i>ქრარ</i>	<i>მსკმსკილ</i>
<i>რავ.</i>	<i>აქამანვჩვ</i>	<i>ქრარჩვ</i>	<i>მსკმსკილუ მსკმსკჩვ</i>
<i>ყიძბ.</i>	<i>აქამანვილ</i>	<i>ქრარილ</i>	<i>მსკმსკილ</i>
<i>ზსრყ.</i>	—	—	—

§ 45. განსაზღვრებითი ნაცვალსახელებია:

ქამსნახს || ამსს, ამსსტრ, რიორდ, ზამანს, კორადანჯიორ, ამროილ, იღქ (რ), ამსს ჩხვ, კორადანჯიორ იტ, ამსს იტ, ამსს მსკ, ამსს მქ...

როცა ეს სახელები მსაზღვრელადაა გამოყენებული, ფორმაუცვლელია (*კორადანჯიორ იტ* და *ამსს იტ* სხვა შემთხვევაში არც გამოიყენება, მაშასადამე, მხოლოდ ამ ფორმით გვხვდება). სხვები კი შეიძლება წინადადების დამოუკიდებელ წევრებადაც მოგვევლინონ და ამ შემთხვევაში ჩვეულებრივ, ზოგადი სახელებივით იბრუნვიან:

<i>იღყ.</i>	<i>რიორ(დ)</i>	<i>კორადანჯიორ(რ)</i>
<i>ასი.-თრ.</i>	<i>რიორჩ(ხ)</i>	<i>კორადანჯიორჩ(ხ)</i>
<i>რავ.</i>	<i>რიორჩვ</i>	<i>კორადანჯიორჩვ</i>
<i>ყიძბ.</i>	<i>რიორილ</i>	<i>კორადანჯიორილ</i>
<i>ზსრყ.</i>	<i>(რიორჩ მსქ)</i>	<i>(კორადანჯიორჩ მსქ)</i>

მრ. რ. არა აქვთ.

ასევე იბრუნვის *ამსს* (ნათ.-მიც. *ამსსჩ*, მაგრამ მრავლობითისათვის იყენებს *ამსსტ* (ნათ.-მიც *ამსსტჩ*). *ამსსტ* გამოიყენება მხოლოდ პიროვნებისათვის.

§ 46. ვანუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელებია:

რუ-ორ, ჩხ-ჩხვ, იამს, მსკტ, აქამჩვ, აქამჩხვ, მქ რამჩად, მქოს, იორჩ, აქ, იქსს, ირსს, მარყ, მქ ჟანჩ (მოძველებულია: *ირსჩეს, ჩხვსჩეს, მქს || მქხდ*). მსაზღვრელად გამოიყენებისას, ცხადია, ეს სახელებიც ფორმაუცვლელნი არიან. სხვა შემთხვევაში იბრუნვიან და შემდეგ თავისებურებებს ამჟღავნებენ: *იამს მხ*. რ-ში მხოლოდ ამ ფორმით იხმარება (ე. ი. არ იბრუნვის), მრ. რ-ში კი გრაბარის გაფორმებას მოგვაგონებს: საბ. *იამანტ*, ნათ.-მიც. *იამანუ*, დაწყ. *იამან-ეჩვ*, მოქმ. *იამანვილ*, ადგ. არა აქვს.

მქოს „მეორე, სხვა, ვიღაც“ მიუთითებს ორიდან ერთს, ამიტომ მუდამ განსაზღვრულია. ვანუსაზღვრელობის შემთხვევაში მას ენაცვლება *იორჩ* „სხვა“. ორივე იბრუნვის *ჩ* ბრუნებით.

მქს || მქხდ იგივე ძვ. სომხურის *მქ* „ერთი“ არის *ზ* მსაზღვრე-

ლი ნაწევრით, რომელიც ფუძეს შეზრდია და ამიტომ *აქსე* ფორმაში ისევ დაურთავს მსაზღვრელი ნაწევარი—*ღ*. იბრუნვის ჩვეულებრივ: ნათ.-მიც. *აქსე(ღ)*, დაწყ. *აქსეჲ*, მოკმ. *აქსიჲ*, ადგ. *აქსიამ*, მრ. რ. არა აქვს.

სხვები ჩვეულებრივ *ქ* ბრუნებას მიჰყვებიან.

§ 47. უარყოფითი ნაცვალსახელებია: *იჲ იჲ*, *იჲ მსკღ*, „არაეინ“ *იჲქსჲ* „არარა, არაფერი“. არც ერთს მრ. რ.-ის ფორმა არა აქვს. დამოუკიდებელად ხმარებისას მხოლოდით რიცხვში ზოგადი სახელივით იბრუნვის, ხოლო თუ მსაზღვრელადაა, ცხადია, ყველა მათკანი უბრუნველია.

სახ.	<i>იჲ იჲ</i>	<i>იჲ მსკღ</i> ,	<i>იჲქსჲ</i>
ნათ.-მიც.	<i>იჲ იჲქ</i>	<i>იჲ მსკქ</i> ,	<i>იჲსქ</i> და სხვ.

იჲ იჲ გრამბარიდან მოდის. ბრუნებისას მსაზღვრელ ნაწევარს არ იღებს, ხოლო მისი აშხარაბარისეული მონაცვლე *იჲ მსკ* ამ ნაწევარს ირთავს.

ზ მ ნ ა

უ ლ ლ ე ბ ა

§ 48. ძველი სომხურის უღლების სისტემა ახალ სომხურში მთლიანად შეცვლილია: ძველი სომხური ზმნის ფორმებს მხოლოდ და მხოლოდ ორგანულად აწარმოებდა, ახალ სომხურში ნაწილობრივ შენარჩუნებულია ზმნის ორგანული წარმოება, მაგრამ კარბობს ანალიზური, ე. ი. ზმნის ფორმათა უმეტესობა იწარმოება აღწერიითა—მიმლეობითა და დამხმარე ზმნით.

ძველი სომხურის ხუთი უღლება (*ა, ხ, ქ, ი, ია* უღლებანი) ახალში დაყვანილია ორამდე—*ა* და *ხ* უღლებანი. მწკრივთა რაოდენობაც საგრძნობლად გაზრდილია: ძველ სომხურში, ბრძანებითების ჩათვლევად, 5 მწკრივი გვექონდა ზმნისა, ახალში იგი 14-მდეა აყვანილი, სოლო თუ „იძულებითი კილოს“ ფორმებსაც მივითვლით, მწკრივთა რაოდენობა 16-მდე გაიზარდება.

ახალ სომხურში გვხვდება საესებით ისე წარმოებული მწკრივებიც, როგორც ძველ სომხურში გვექონდა, მაგრამ ამ მწკრივთა გრამატიკული შინაარსი უმეტესად შეცვლილია; მაგ., *ყრქამ* (<*ყრქე*) ძველ სომხურში თხრობითი კილოს ახლანდელი დროის მხ. რ. I პირის ფორმა იყო, ახლა კი „ნატვრითი კილოს“ მხ. რ. I პირის ფორმაა. ასევე, *ყრქაქ* იმავე ზმნის თხრობითი კილოს უწყვეტლის მხ. რ.

I პირის ფორმა იყო, ახლა პირობითი კილოს მხ. რ. I პირის ფორმა და სხვ.

§ 49. ზმნის საწყისი ახალ სომხურში მხოლოდ ორი დაბოლოებით გვხვდება—*აქ* და *ღქ*-ით. ამ დაბოლოებათაგან ბოლოკიდური *ქ* საწყისისაა, წინამავალი ხმოვანი თემატურია. ამ ხმოვნის მიხედვით განსაზღვრავენ ზმნის უღლებასაც და ამბობენ—ესა და ეს ზმნა *ა* ან *ღ* უღლებას განეკუთვნებათ. ამიტომ ამ ხმოვნებს *ქ*თხარაქ „მაუღლებელი“ ეწოდება სომხურ გრამატიკულ ლიტერატურაში. უღლებას რიგითი სახელითაც აღნიშნავენ: *ღქ* დაბოლოებიანებს პირველს უწოდებენ, *აქ* დაბოლოებიანებს—მეორეს. *აქ* და *ღქ* დაბოლოებანი მიერთვის ან ზმნის ძირს (მარტივი აგებულების ზმნებში—*ყრ-ღქ*, *ღარღ-აქ*), ან რაიმე ჩანართით გართულებულ იმავე ძირს (*თსა-ზ-ღქ*, *ქასა-ღ-ღქ*, *მით-ღს-აქ*, *ღარღ-ან-აქ*) რთული აგებულების ზმნებში.

§ 50. ზმნის მწკრივთა საწარმოებლად, როგორც აღვნიშნეთ, გამოყენებულია მიმლეობები და დამხმარე ზმნები, ან ისევე ძველი სომხურისებურად წარმოებული ფორმები, მაგრამ ამ უკანასკნელთ გრამატიკული შინაარსი აქვთ შეცვლილი. ძველი სომხურისებურად წარმოებული ფორმებისათვის გამოყენებულია მხოლოდ და მხოლოდ ძველი სომხურის თხრობითი კილოს აწმყოსა და უწყვეტლის მწკრივთა ფორმები, ხოლო ძველი სომხურის წყვეტილის მწკრივი ახალ სომხურში თითქმის საესებით უცვლელადაა შენარჩუნებული ფორმითაც და შინაარსითაც. დამხმარე ზმნებიც მხოლოდ ძველი სომხურის აწმყოსა და უწყვეტლის მწკრივებს იმეორებს თითქმის უცვლელად (ფორმითაც და გრამატიკული შინაარსითაც). ამით აიხსნება, რომ, მოუხდავად სომხური ზმნის უღლებაში მომხდარი უდიდესი ცვლილებებისა, ახლაც აშკარად იგრძნობა ახალი სომხური ენის ძველთან მჭიდრო კავშირი, იგრძნობა, რომ ახალი სომხური ძველიდან ამოდის, რომ იგი მისი პირდაპირი მემკვიდრეა.

§ 51. ზმნის ფორმათა წარმოება რომ შევძლოთ, უნდა ვერკვეოდეთ აგრეთვე ზმნის აღნაგობასა და ფუძეების წარმოებაში. აღნაგობით ზმნა შეიძლება იყოს მარტივი ან რთული. მარტივი აღნაგობის ზმნებს თემატური ხმოვანი და საწყისის დაბოლოება (*აქ*, *ღქ*) სუფთა ძირზე ერთვის, რთული აღნაგობის ზმნებს კი ამ დაბოლოებათა და ძირს შორის რაიმე ზმნური ჩანართიც ექნებათ. ეს ზმნური ჩანართებია: *-ან*, *-ღს*, *-ღ*, *ღ*: *ღარღ-ან-აქ*, *მით-ღს-აქ*, *თსა-ზ-ღქ*, *ქასა-ღ-ღქ*. *-ან*- და *-ღს*- ჩანართიან ზმნებს მხოლოდ *აქ* დაბოლოება შეუძლიათ ჰქონდეთ, *-ღ*- და *ღ*- ჩანართიანებს კი—*ღქ* დაბოლოება.

ზმნის მწკრივების საწარმოებლად გამოიყენება სხვადასხვა ფუძე:

1. აწმყოსი, 2. ნატვრითის, 3. საწყისი და 4. ნამყოსი. აწმყოს ფუძე იწარმოება ზმნის საწყისის ფორმიდან თემატური ხმოვნისა და საწყისის ნიშნის ჩამოცილებით: *ყრსლ-ყრ*, *ქარყალ-ქარყ*, *თსანსლ-თსანს*, *ქაქაქსლ-ქაქაქს*, *მოთსნალ-მოთსნ*, *ქამანალ-ქამან* და სხვა.

საწყისი ფუძე თვით საწყისია.

ნატვრითის ფუძე იწარმოება ზუსტად ისევე, როგორც ძველი სომხურის აწმყოს ფუძე—საწყისის ფორმიდან მხოლოდ საწყისის ნიშნის (*ლ*) ჩამოკვეციტ: *ყრსლ-ყრს*, *ქარყალ-ქარყალ*, *თსანსლ-თსანსს*, *ქაქაქსლ-ქაქაქსს*, *მოთსნალ-მოთსნალ*, *ქამანალ-ქამანალ* და სხვ.

ნამყოს ფუძე კი სხვადასხვა აღნაგობის ზმნიდან სხვადასხვაგვარად იწარმოება ისევე, როგორც ეს გვექონდა ძველ სომხურში; მაგალითად, მარტივი აგებულების ზმნები ნამყოს ფუძის საწარმოებლად ნატვრითის ფუძეზე (ძვ. სომხურში იგი აწმყოს ფუძე იყო) *ე* მავრცობს დაირთავს: *ყრსლ* > ნატვრითის ფუძე *ყრს* > ნამყოს ფუძე *ყრსე*, *ქარყალ* > ნატვრითის ფუძე *ქარყალ* > ნამყოს ფუძე *ქარყალე* და სხვა. რთული აგებულების *სლ* დაბოლოებიანი ზმნები მოიკვეციენ ამ (*-სლ*) დაბოლოებას და რაც დარჩება, ნამყოს ფუძე იქნება: *ქაქაქსლ-ქაქაქს*, *თსანსლ-თსანს*.

რთული აგებულების *ალ* დაბოლოებიანი ზმნები (ე. ი. -*ანს*-, *-სს*-ჩანართიანები) მოიკვეციენ საწყისის ნიშანს (*-ლ*), ხოლო ჩანართისეულ *ზს*-*ე*-თი შეცვლიან: *მოთსნალ-მოთსნე*, *ქამანალ-ქამანე*.

§ 62. აღნიშნულ შენიშვნათა შემდეგ უკვე საკმარისია გავვეცნოთ უღლებაში გამოყენებულ დამხმარე ზმნის ფორმებსა და მიმღეობებს, რომ დაუბრკოლებლად შეეძლოთ ყოველი ზმნის უღლება..

უღლებაში გამოყენებული დამხმარე ზმნის ფორმებია:

აწმყო	უწყვეტელი
1. <i>სმ</i>	<i>სქ</i>
2. <i>სა</i>	<i>სქრ</i>
3. <i>ს</i>	<i>სრ</i>
1. <i>სზე</i>	<i>სქზე</i>
2. <i>სრ</i>	<i>სქრე</i>
3. <i>სს</i>	<i>სქს</i>

სხვა ფორმები ამ ზმნას ახალ სომხურში არ გააჩნია.

მიმღეობათაგან კი უღლებაში გამოყენებულია შემდეგი:

1) *იამ* დაბოლოებიანი აწმყოს მიმღეობა (სომხური გრამატიკების *ანსკათაყ რსრისაყ* „უსრული მიმღეობა“) იწარმოება აწმყოს ფუძიდან (ე. ი. -*იამ* დაბოლოება დაერთვის აწმყოს ფუძეს): *ყრსლ-ყრიამ*, *ქარყალ-ქარყრიამ*, *ზათსლ-ზათრიამ*, *ქაქაქსლ-ქაქაქრიამ*,

თსანსკ—თსანოამ, მოთხნაკ—მოთხნოამ, ვარყანსაკ—ვარყანოამ...

ეს მიმღეობა დამხმარე ზმნასთან ერთად აწარმოებს გარკვეულ მწკრივებს. დამოუკიდებლად კი იგი არასოდეს გამოიყენება წინადადებაში.

2) *ქა* დაბოლოებიანი აწმყოს მიმღეობა (სომხური გრამატიკების *ანსკასთარ ვერრაკ* „უსრული მიმღეობა“) იწარმოება საწყისის ფუძიდან, ამ (საწყისის) ფორმაზე *-ქა* ფორმანტის დართვით: *თაკ—თაკქა, ცაკ—ცაკქა, ვაკ—ვაკქა... ვრსკ—ვრსკქა, ჯარჯაკ—ჯარჯაკქა...* და სხვ. ამ მიმღეობით ზმნის გარკვეულ მწკრივებს აწარმოებს მხოლოდ სამი ზმნა: *თაკ, ცაკ* და *ვაკ*, რომელთაც არ შეუძლიათ *იამ* დაბოლოებიანი აწმყოს (უსრული) მიმღეობის წარმოება. სხვა ზმნათაგან წარმოებული ეს მიმღეობა კი დამოუკიდებლად იხმარება წინადადებაში დროის გარემოების აღსანიშნავად, ან ე. წ. ზმნის „მეორადი აღწერიითი ფორმების“ საწარმოებლად (§§ 90—91).

3) მომავლის მიმღეობა (სომხური გრამატიკების *საყაანსკ ვერრაკ* „მომავალი მიმღეობა“) იწარმოება საწყისის ფუძიდან, ე. ი. საწყისის ფორმაზე *-ილ* ფორმანტის დართვით: *ვრსკ—ვრსკილ, ჯარჯაკ—ჯარჯაკილ, ზათსკ—ზათსკილ, მოთხნაკ—მოთხნაკილ, ვარყანსაკ—ვარყანსაკილ...* გარდა იმისა, რომ ეს მიმღეობა დამხმარე ზმნასთან ერთად გარკვეულ მწკრივებს აწარმოებს, იგი გამოიყენება წინადადებაში დამოუკიდებლად (მიზნის გარემოებად) და ე. წ. ზმნის „მეორადი აღწერიითი ფორმების“ საწარმოებლად (§§ 90—91).

4) *სკ* დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობა (სომხური გრამატიკების *ქაგასკასთარ ვერრაკ* „წინარე სრული მიმღეობა“) იწარმოება ნამყოს ფუძეზე *სკ* (<ძველი სომხურის *საკ*) ფორმანტის დართვით, ოღონდ თუ ზმნა მარტივი აგებულებისაა და პირველ (*ს*) უღლებას ეკუთვნის (ე. ი. *სკ* დაბოლოებიანი მარტივი ზმნები), ამ ფორმანტს აწმყოს ფუძეზე ირთავს, რის გამოც ასეთი ზმნების საწყისი და „წინარე სრული მიმღეობა“ ერთმანეთისაგან აღარ განსხვავდება; ამრიგად: *ჯარჯაკ—ჯარჯაკსკ, თაკ—თაკსკ, ვარყანსაკ—ვარყანსაკსკ, მოთხნაკ—მოთხსკ, ქაჩაჯსკ—ქაჩასსკ, ვანსკ—ვანსკ, ქოჯსკ—ქოჯსკ*, მაგრამ *ვრსკ—ვრსკ, ზათსკ—ზათსკ, ქარსკ—ქარსკ*. *სკ* დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობა მხოლოდ ზმნის გარკვეული მწკრივების საწარმოებლად იხმარება, დამოუკიდებლად არასოდეს გამოიყენება წინადადებაში.

5) *აბ* დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობა (სომხური გრამატიკების *ჯარასკასთარ ვერრაკ* „მუდმივ სრული მიმღეობა“) საესებით ისევე იწარმოება, როგორც *სკ* დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობა. განსხვავება მხოლოდ დაბოლოებაშია. ე. ი. *აბ* დაბოლოება დაერ-

თვის ნამყოს ფუძეს, თუ ზმნა მარტივი აგებულების *ს* დაბოლოებ-
ბიანი არაა. ეს უკანასკნელი კი ამავე დაბოლოებას დაირთავენ აწ-
მყოს ფუძეზე, რაც იგივე ზმნის ძირია. ე. ი. ასეთი ზმნები *ს* და-
ბოლოებას ჩამოიცილებენ და მის მაგიერ *აბ*-ს დაირთავენ; ამრიგად:
ყრს—*ყრაბ*, *ზათს*—*ზათაბ*, *კარყა*—*კარყაბ*, *ყარყანა*—
ყარყაბ, *ათანს*—*ათანაბ*, *მითსნა*—*მითსნაბ*...

აბ დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობა წინადადებაში დამოუ-
კიდებლადაც გამოიყენება. იგი შეიძლება იყოს, უწინარეს ყოვლისა,
მსაზღვრელი, რომელიც შეიძლება გაარსებითდეს და მოგვევლინოს
ქვემდებარედ, დამატებად, გარემოებად. იგი გამოიყენება ე. წ. „მო-
რადი აღწერიითი დროების“ საწარმოებლადაც (§§ 60—92).

აბ დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობა მწკრივის საწარმოებლად
დაუბრკოლებლად გამოიყენება თუ ზმნა მედიოპასიურია; აქტიური
ზმნებიდან კი მწკრივების წარმოება ამ მიმღეობას ვენებითში გადასვ-
ლის შემდეგ შეუძლია: *ზათაბ* & „ზის“ მაგრამ *ყრსაბ* & „სწერია“
და არა *ყრაბ* & (§§ 65—76).

სპეციალურ ლიტერატურაში ზემოხსენებული მიმღეობები იმ სა-
ხელითაც იხსენიებიან, რასაც ჩვენ ვხმარობთ, მაგრამ გრამატიკებში
მათ ზოგჯერ სხვა სახელებსაც უწოდებენ: უსრული მიმღეობა || აწ-
მყოს მიმღეობა (*სერესი* *ყერესი*), მომავლის მიმღეობა || შესასრულე-
ბელი (*კათარესი*) მიმღეობა (ამ უკანასკნელი სახელის გამოყენება ამ
ბოლო ზანებში დაიწყო ზოგმა გრამატიკოსმა), წინარე სრული || *ს*
დაბოლოებიანი ნამყოს (*ანესი*) მიმღეობა და მუდმივ სრული მიმ-
ღეობა || *აბ* დაბოლოებიანი ნამყოს (*ანესი*) მიმღეობა.

ბ) რაკი მიმღეობებზე ვლაპარაკობთ, აქვე გავეცნოთ ერთ მიმ-
ღეობასაც, რომელიც შემდეგ ზმნის უარყოფითი ფორმების წარმოე-
ბის შესწავლისას გამოგვადგება. ეს მიმღეობაა *ქათასკან* *ყერესი*
„უარყოფის (უარყოფითი) მიმღეობა“, რომელიც ჯერ კიდევ XIX
საუკუნის ავტორებთან დამოუკიდებელ ფორმას არ წარმოადგენდა და
იგივე ზმნის საწყისი იყო, ოღონდ *ს* დაბოლოებიანი ზმნებისათვის
ს დაბოლოებით. ახლა მას საწყისის -*ს* ჩამოცილებული აქვს და ვი-
ლებთ ასეთ ფორმებს—*კარყა*—*კარყა*, *ქარყა*—*ქარყა*, *მითს-*
ნა—*მითსნა*, *ყარყანა*—*ყარყანა*... ხოლო *ს* დაბოლოებიანი
ზმნებიდან—*ყრს*—*ყრს*, *ზათს*—*ზათს*, *ათანს*—*ათანს*, *ყათს*—
ყათს, *მითს*—*მითს*..., ე. ი. *ს* დაბოლოებიან ზმნებს საწყისის -*ს* ჩა-
მოცილებული აქვთ, ხოლო თემატური *ს* შეუცვლიათ *ს* ხმოვნით.
ამრიგად, ეს მიმღეობა ნატვრითის ფუძიდან იწარმოება.

ეს მიმღეობა ზმნის უარყოფითი ფორმების ორ მწკრივს აწარ-
მოებს. სხვა გამოყენება მას არა აქვს.

7) დარჩა ერთი მიმღეობა. იგი ზმნის მწკრივების საწარმოებლად არ გამოიყენება, მაგრამ რაკი ყველა მიმღეობის წარმოებას გავეცანით, ამასაც შევეხებით. ეს მიმღეობაა **სნქსაკუასკას ფსრრყ** „ჩქვემდებარული მიმღეობა“. იგი მოქმედ სახელს მიუთითებს და იწარმოება **იი** სუფიქსით, რომელიც **სლ** დაბოლოებიან ზმნებს ნამყოს ფუძეზე დაერთვის, ხოლო **სლ** დაბოლოებიანებს — აწმყოს ფუძეზე: **ფსაკ—ფსაფიი, ფარფასაკ—ფარფაფიი, ღარფაკ—ღარფაფიი, ფრსლ—ფრიი, ქიკსლ—ქიკიი, თისასლ—თისაფიი** და სხვ.

სომხურ გრამატიკულ ლიტერატურაში საწყისიც მიმღეობებშია ჩათვლილი და მას **ასირიი ფსრრყ** „განუსაზღვრელი მიმღეობა“ ეწოდება (მისი წარმოების შესახებ იხ. § 49).

§ 53. აღნიშნულ მიმღეობათაგან **ქს** დაბოლოებიანი აწმყოს მიმღეობა, როგორც აღვნიშნეთ, მხოლოდ სამს ზმნისათვის გამოიყენება, ხოლო **იი** დაბოლოებიანი მიმღეობა მწკრივების წარმოებაში არ მოწაწილეობს. უარყოფითი მიმღეობაც ზმნის მხოლოდ უარყოფითი ფორმების საწარმოებლად გამოიყენება და ჯერჯერობით არ გვეკირდება. დანარჩენებს რომ ერთად მოვუყაროთ თავი **სასსლ** და **ფსაკ** ზმნების მიხედვით, ასეთი სურათი წარმოგვიდგება:

სასთილ	ფსთლ	(აწმყოს მიმღეობა)
სასთსლ	ფსასლ	(მომავლის მიმღეობა)
სასსლ	ფსაფსლ	(სლ დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობა)
სასთაბ	ფსაფაბ	(აბ დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობა)

თითოეულ ამ მიმღეობას დაერთვის დამხმარე ზმნა აწმყოს ფორმებით (მიმღეობა კი უცვლელად რჩება) და ვიღებთ გარკვეულ მწკრივს, ახ იმავე მიმღეობას დაერთვის დამხმარე ზმნა უწყვეტლის ფორმებით და ვიღებთ სხვა მწკრივს (მიმღეობა აქაც უცვლელია). მაშასადამე, ზემოჩამოთვლილი ოთხი მიმღეობა დამხმარე ზმნების მეშვეობით აწარმოებს ზმნის 8 მწკრივს:

ფსთლ	{	სმ	სა	ტ	სნფ	სფ	სზ (1)
სასთილ		ტქ	ტქრ	ტრ	ტქნფ	ტქფ	ტქზ (2)
ფსასლ	{	სმ	სა	ტ	სნფ	სფ	სზ (1)
სასთსლ		ტქ	ტქრ	ტრ	ტქნფ	ტქფ	ტქზ (2)
ფსაფსლ	{	სმ	სა	ტ	სნფ	სფ	სზ (1)
სასთსლ		ტქ	ტქრ	ტრ	ტქნფ	ტქფ	ტქზ (2)
ფსაფაბ	{	სმ	სა	ტ	სნფ	სფ	სზ (1)
სასთაბ		ტქ	ტქრ	ტრ	ტქნფ	ტქფ	ტქზ (2)

შენიშვნა: ტრადიციული გრამატიკიდან ამოვდივართ, რო-
დესაც ასე ვმსჯელობთ. ნამდვილად კი ერთ სიბრტყეზე ვერ
მოთავსდება ყველა ზემოაღწერილი ფორმა, ე. ი. ყველა მათგანი
მიმლეობად ვერ ჩაითვლება. როგორც მათი აღწერის დროსაც
შეინიშნებოდა, ზოგი მიმლეობა მხოლოდ ზმნის ფორმათა სა-
წარმოებლად გამოიყენება და მხოლოდ და მხოლოდ *სმ* დამხმა-
რე ზმნის ფორმებთან ერთად აკეთებს ზმნის მწკრივებს (ასეთე-
ბია *სმ* დაბოლოებიანი „უსრული მიმლეობა“ და *სქ* დაბო-
ლოებიანი „ნამყოს მიმლეობა“). დანარჩენები კი დამოუკიდებ-
ლადაც გამოიყენებიან წინადადებაში—ზოგი სახელის, ზოგიც
ზმნიზედის მნიშვნელობით. მაშასადამე, ის, რაც ტრადიციული
გრამატიკით მიმლეობებადაა ცნობილი, შეიძლება იყოს ნამდვი-
ლი მიმლეობაც (ზმნის ნიშნების მქონე ბრუნებადი სიტყვა), გე-
რუნდივიც (ზმნის ნიშნების მქონე ფორმაუცვლელი სიტყვა) და
არც ერთი და არც მეორე, არამედ უბრალოდ ზმნის მწკრივთა
საწარმოებელი ელემენტი, თეზა. ასეთებია *სმ* და *სქ* დაბო-
ლოებიანი ზმნური წარმონაქმნები, ე. წ. „უსრული“ და „წინარე
სრული“ (*სახსათარ* და *ქაფასკათარ*) „მიმლეობები“. მართა-
ლია, *სქ* დაბოლოებიანი „მიმლეობა“ წარმოშობით უეჭველად
ძველი სომხურის ნამყოს მიმლეობაა, მაგრამ ეს წარმოშობით.
საშუალო სომხურიდან ამ ფორმამ მიმლეობად ყოფნის უნარი
დაკარგა და სწორედ ამიტომ გაქდა ენა იძულებული ნამყოს
მიმლეობისათვის ახალი ფორმები გამოენახა და გამოენახა კი-
დეც—*სბ* დაბოლოებიანი ფორმა. რაც შეეხება *სმ* დაბოლო-
ებიან „მიმლეობას“, იგი მხოლოდ ახალმა აღმოსავლურმა სომ-
ხურმა და მისმა დიალექტებმა იცის. მისი წარმოშობის დაკავ-
შირება ძველი სომხურის ადგილობით ბრუნვასთან, როგორც
ა. შანიძემ მართებულად შენიშნა, დამაჯერებელი ვერაა.

ამ შენიშვნაში წარმოდგენილი ვაგება თუ მართალია, ახალი
სომხური ენის ზმნას აღმოაჩნდება არა 16 მწკრივი, როგორც
ფიქრობს ტრადიციული გრამატიკა, ან 14 (*სუჩათქ* ო *სუსათქ* &
ნაწილაკიანი მწკრივების გამოკლებით), როგორც ვფიქრობდით
ჩვენ, არამედ ათი, ე. ი. გამოაკლდება „მომავლისა“ და *სბ* და-
ბოლოებიანი მიმლეობებით წარმოებულ ოთხი მწკრივი. ამი-
ტომ მართალი ჩანს ა. შანიძის შენიშვნა იმის შესახებ, რომ
ეს უკანასკნელი „ფორმები“ არის შედგენილი შემასმენლები
და არა ზმნის მწკრივები. თუმცა ჩვენ ვაგვიძნელებოდა და-
თანხმება იმაზე, რომ *სბ* დაბოლოებიანი მიმლეობით წარმოე-
ბული ფორმები ამოღებულიყო უღლების სისტემიდან, რადგან

ეს მიმღობა მწკრივის ფორმაში მოქცევისას გარკვეულ ცვლილებას განიცდის—აქტიური ზმნის ფორმა პასივში გადავა. ეს ანგარიშგასაწევი ფაქტია.

§ 54. ყველა დანარჩენი მწკრივი ორგანული წარმოებისაა და, გარდა ერთისა, სხვადასხვა კილოს განეკუთვნება: ეს ერთი კი ისევ თბრობითი კილოს მწკრივია. ეს მწკრივია წყვეტილი (*სხუაჲ კასარჲაჲ* „წარსული სრული“), რომელიც თითქმის ისევე იწარმოება, როგორც ძველ სომხურში იწარმოებოდა: ნამყოს ფუძეზე დაირთავს პირის ნიშნებს; ესენია:

	მზ. რ.	მრ. რ.
1.	- <i>ჩ</i> - <i>ა</i>	- <i>ჩნჲ</i> - <i>ანჲ</i>
2.	- <i>ჩც</i> - <i>არ</i>	- <i>ჩც</i> - <i>აჲ</i>
3.	- <i>—</i> - <i>აჲ</i>	- <i>ჩნ</i> - <i>ან</i>

აღნიშნული პირის ნიშნებიდან პარალელური ფორმები (-*ა*, -*არ*, -*აჲ*, -*ანჲ*, -*არჲ*, -*ან*) მოუღდის მხოლოდ ჩანართიან ზმნებს. ყველა დანარჩენს გამოყენებული აქვს -*ჩ*, -*ჩც*, ..., -*ჩნჲ*, -*ჩც*, -*ჩნ*. ამრიგად, *სასოც*, *ყნარ*, *თსანხც*, *ქაქაცც*, *მოთსნარ* ზმნების წყვეტილის ფორმები იქნება:

1. <i>სასოცქ</i>	<i>ყნარცქ</i>	<i>თსანა</i>	<i>ქაქანა</i>	<i>მოთსნარ</i>
2. <i>სასოცქრ</i>	<i>ყნარცქრ</i>	<i>თსანარ</i>	<i>ქაქანარ</i>	<i>მოთსნარ</i>
3. <i>სასოც</i>	<i>ყნარ</i>	<i>თსანაჲ</i>	<i>ქაქანაჲ</i>	<i>მოთსნარ</i>
1. <i>სასოცქნჲ</i>	<i>ყნარცქნჲ</i>	<i>თსანანჲ</i>	<i>ქაქანანჲ</i>	<i>მოთსნარნჲ</i>
2. <i>სასოცქც</i>	<i>ყნარცქც</i>	<i>თსანაჲ</i>	<i>ქაქანარ</i>	<i>მოთსნარ</i>
3. <i>სასოცქნ</i>	<i>ყნარცქნ</i>	<i>თსანან</i>	<i>ქაქანან</i>	<i>მოთსნარნ</i>

§ 55. ბრძანებითი კილოს მრავლობითის ფორმები ყოველგვარი ზმნისა ნამყოს ფუძიდან იწარმოება -*ჩჲ* ფორმანტის დართვით. პარალელურად გვხვდება ნატვრითის ფუძიდან წარმოებული ფორმებიც, მაგრამ ეს უკანასკნელი დიალექტურად ითვლება. მზ. რ.-ის ფორმაც არსებითად ნამყოს ფუძიდან იწარმოება (ისტორიულად), მაგრამ სხვადასხვაგვარ ცვლილებათა შედეგად ახალ სომხურში სხვა მწკრივებთან შეპირისპირება ბრძანებითის მზ. რ.-ის საყრდენად სხვადასხვა ფუძეს გვიჩვენებს: მარტივი აგებულების *ჩ* დაბოლოებიანი ზმნები აწმყოს ფუძეს ეყრდნობა (*ყრცქ—ყრცქრ*), მარტივი აგებულების *ა* დაბოლოებიანები თითქმის ნატვრითის ფუძეს იყენებს (თუმცა ძველ სომხურში, სადაც ამ ტიპის ზმნები მზ. რ.-ის ბრძანებითს ასევე აწარმოებდა, ეს ფორმა ნამყოს ფუძეზე დაყრდნობილად მიიჩნევა), ჩანართიან

ზმნები კი უგამონაკლისოდ აქაც ნამუს ფუძეს იყენებენ. მხ. რ.-ის ბრძანებითის ნიშანია -ჩრ, რასაც არ დაირთავენ მხოლოდ **აქ** დაბოლოებითანი მარტივი აგებულების ზმნები. ამრიგად:

საწყისი	ბრძანებითი	
	მხ. რ.	მრ. რ.
ყრსქ	ყრს'რ	ყრსენ'რ
ხათსქ	ხათჩ'რ	ხათსენ'რ
კარყაქ	კარყა'	კარყაენ'რ
ყნაქ	ყნა'	ყნაენ'რ
მათსქ	მათჩ'რ	მათს'რ
ქათსჯსქ	ქათსჩ'რ	ქათსენ'რ
მათსნაქ	მათსენ'რ	მათსენ'რ
ნსიანაქ	ნსიანენ'რ	ნსიანენ'რ

§ 36. გარდა ზემოჩამოთვლილი მწყრივებისა, ახალი სომხური ენის ზმნა გვიჩვენებს კიდევ ოთხ მწყრივს: ნატვრითს, პირობითს, მომავალ სრულსა და შედეგობით სრულს. ყველა მათგანისთვის ამოსავალია ნატვრითის ფუძე, რადგან ეს მწყრივები თითქმის საცსებით ისე ფორმდება, როგორც ძველი სომხურის თხრობითი კილოს აწმყო და უწყვეტელი, ე. ი. ნატვრითის (ძვ. სომხურის აწმყოს) ფუძეზე გარკვეული პირის ნიშნების დართვით. ერთგვარ გამონაკლისს ქმნიან **სქ** დაბოლოებითანი ზმნები იმით, რომ ნატვრითისა და სრული მომავლის მხ. რ.-ის III პირის ფორმებში ნატვრითის ფუძის დაბოლოება **ს** შეუტყლიათ **ჩ** ხმოვნით, რომელიც თითქოს პირის ნიშნად გვევლინება, ხოლო თუ ეს ასეა, მაშინ აქ (ამგვარი ზმნების ნატვრითში) იგივე აწმყოს ფუძეა გამოყენებული და არა ნატვრითისა. უფრო სარწმუნოა, III პირის ნიშნად ნული ჩავთვალოთ. ამრიგად, ამ მწყრივებში პირის ნიშნებიც თითქმის საცსებით იგივეა, რაც ძველი სომხურის აწმყოსა და უწყვეტელში გვქონდა.

ნატვრითის პირის ნიშნები		პირობითის პირის ნიშნები	
მხ. რ.	მრ. რ.	მხ. რ.	მრ. რ.
1. -მ	-ნჟ	1. -ჩ	-ჩნრ
2. -ა	-რ	2. -ჩრ	-ჩრ
3. —	-ნ	3. -რ	-ჩნ

ამრიგად, განსხვავება მეტად მცირეა ძველი სომხურის თხრობითი კილოს აწმყოსა და უწყვეტლის ფორმებსა და ახალი სომხურის ნატვრითისა და პირობითის გარეგნულ გაფორმებას შორის, რაც კარგად ჩანს ქვემოთ მოტანილ ტაბულაზედაც.

ძვ. სომხური
თხრობითი აწმუო

1. <i>ყრსამ</i>	<i>ყარყამ</i>
2. <i>ყრსა</i>	<i>ყარყაა</i>
3. <i>ყრტ</i>	<i>ყარყაყ</i>
1. <i>ყრსამჲ</i>	<i>ყარყამარ</i>
2. <i>ყრტჲ</i>	<i>ყარყაჲარ</i>
3. <i>ყრსნ</i>	<i>ყარყან</i>

თხრობითი უწყვებელი

1. <i>ყრსჩ</i>	<i>ყარყაჩ</i>
2. <i>ყრსჩრ</i>	<i>ყარყაჩრ</i>
3. <i>ყრსჩრ</i>	<i>ყარყაჩარ</i>
1. <i>ყრსაჲ</i>	<i>ყარყაჲარ</i>
2. <i>ყრსჩჲ</i>	<i>ყარყაჩჲარ</i>
3. <i>ყრსჩნ</i>	<i>ყარყაჩან</i>

ახალი სომხური
ნატვრითი

<i>ყრსამ</i>	<i>ყარყამ</i>
<i>ყრსა</i>	<i>ყარყაა</i>
<i>ყრტ</i>	<i>ყარყა</i>
<i>ყრსნჲ</i>	<i>ყარყანჲ</i>
<i>ყრსჲ</i>	<i>ყარყარ</i>
<i>ყრსნ</i>	<i>ყარყან</i>

პირობითი

<i>ყრსჩ</i>	<i>ყარყაჩ</i>
<i>ყრსჩრ</i>	<i>ყარყაჩრ</i>
<i>ყრსჩრ</i>	<i>ყარყაჩარ</i>
<i>ყრსჩნ</i>	<i>ყარყაჩან</i>
<i>ყრსჩჲ</i>	<i>ყარყაჩჲარ</i>
<i>ყრსჩნ</i>	<i>ყარყაჩან</i>

ოვორც ვხედავთ, შესამჩნევი ცვლილება გვაქვს *ჲ* დაბოლოებ-
ბიანი ზმნების, ნატვრითის III პირის მხ. რ.-ის ფორმაში, სადაც
ძველი სომხურის *ჲ* (*<ლ + ჲ*) შეცვლილია *ჩ* ხმოვნით, და პირობითის
(ძვ. სომხ. უწყვე.) მრ. რ.-ის I პირში, სადაც პირისა და რიცხვის ძვე-
ლი ნიშანი *აჲ* შეცვლილია *ჩნჲ* დაბოლოებით. ყველა სხვა ცვლი-
ლება წმინდა ფონეტიკური ხასიათისაა.

თუ ნატვრითისა (*ყრსამ*) და პირობითის (*ყრსჩ*) ფორმებს თავში
დაეურთავთ *ჲ* ნაწილაკს, მივიღებთ კიდევ ორ ახალ მწკრივს: სრუ-
ლი მომავლისა და სრული შედეგობითის მწკრივებს.

მომავალი სრული

1. <i>ჲყრსამ</i>	<i>ჲყარყამ</i>
2. <i>ჲყრსა</i>	<i>ჲყარყაა</i>
3. <i>ჲყრტ</i>	<i>ჲყარყა</i>
1. <i>ჲყრსნჲ</i>	<i>ჲყარყანჲ</i>
2. <i>ჲყრსჲ</i>	<i>ჲყარყარ</i>
3. <i>ჲყრსნ</i>	<i>ჲყარყან</i>

შედეგობითი სრული

<i>ჲყრსჩ</i>	<i>ჲყარყაჩ</i>
<i>ჲყრსჩრ</i>	<i>ჲყარყაჩრ</i>
<i>ჲყრსჩრ</i>	<i>ჲყარყაჩარ</i>
<i>ჲყრსჩნ</i>	<i>ჲყარყაჩან</i>
<i>ჲყრსჩჲ</i>	<i>ჲყარყაჩჲარ</i>
<i>ჲყრსჩნ</i>	<i>ჲყარყაჩან</i>

§ 57. ზემოთ გავეცანით ზმნის მწკრივების წარმოებას, მაგრამ
ამ მწკრივებს ყველას თავისი სახელი აქვს, რომელთაგან ჩვენ მხო-
ლოდ რამდენიმე მწკრივი მოვიხსენიეთ თავისი სახელით. თხრობითი
კილოს 8 მწკრივის სახელი ჯერ არც გვიხსენებია.

ზმნის მწკრივებს სახელებს ვაძლევთ მათი ძირითადი გრამატიკული შინაარსის, ძირითადი ფუნქციის მიხედვით, რადგანაც სომხური ენის ზმნის მწკრივი—ეს არის ზმნის ფორმათა ჯგუფი, გაერთიანებული უღლების კატეგორიათა მთელი წყებით, მაგრამ განსხვავებული ყველა დანარჩენი მწკრივისაგან უღლების ერთ-ერთი კატეგორიით; ხოლო მწკრივში შემავალი ფორმები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან პირითა და რიცხვით, რაც ყველა სხვა მწკრივში მეორდება.

მაშასადამე, ზმნის მწკრივი გვიჩვენებს რაღაცას ისეთს, რომელსაც არ გამოხატავს არც ერთი სხვა ფორმა ზმნისა. თუ ეს პირობა არაა, მწკრივიც არ გვექნება. ამის მიხედვითაა გამოყოფილი ერთმანეთისაგან ყველა ზემოჩამოთვლილი მწკრივი. სწორედ ამიტომ მათი სახელების დროსაც ეს უნდა გავითვალისწინოთ და როცა მწკრივის იმის მიხედვით დავარქმევთ სახელს, რითაც იგი ყველა დანარჩენი მწკრივისაგან განსხვავდება, დაზღვეული ვიქნებით ზმნით გამოხატული მნიშვნელობების (გრამატიკული კატეგორიების) ურთიერთდრევისაგან. მაშასადამე, მწკრივის გრამატიკული მნიშვნელობა, მისი გრამატიკული ფუნქცია, არის იმ კატეგორიების ჩვენება, რაც ზმნის ფორმებში წარმოდგენილია ენის ცალკეულ, კერძო ფაქტებად.

§ 58. ახალი სომხური ენის ზმნის უღლების კატეგორიებია: პირისა და რიცხვის, დროის, კილოს, ასპექტის, აქტის, თანამდევრობისა და სტატუსის კატეგორიები. ამათგან თავისი მორფოლოგიური ნიშანი პირისა და რიცხვის კატეგორიებს მოეპოვებათ (ისიც არა ყოველთვის). უღლების სხვა კატეგორიებს თავისი მორფოლოგიური ნიშანი არა აქვთ გარდა მთლიანად აღებული მწკრივის ფორმისა. ამის მიუხედავად, როგორც ცნობილია, ზმნის ერთ ფორმას შეუძლია გამოხატოს რამდენიმე ერთმანეთისაგან განსხვავებული მნიშვნელობა; მაგ.: *ყრსე* (< *ყრს*) ფორმა წყვეტილის III პირის ფორმაა მხ. რიცხვში, მაგრამ ამ ფორმაში არც პირის ნიშანია, არც რიცხვის, არც უღლების რომელიმე სხვა კატეგორიისა. ასე: ბოლოკიდური -*ე* ამ ტიპის ზმნებიდან ნამუოს ფუძის მაწარმოებელი ელემენტია, მის წინ მდგომი *ს* თემატური ხმოვანია, ხოლო *ყრ* (იკითხება *ყერ*) ძირია. უფრო მეტიც შეიძლება ითქვას: *ყრსე* ფორმა გვიჩვენებს არა მარტო ზემოაღნიშნულ კატეგორიებს, არამედ სხვებსაც; მაგ.: 1) პირის (III პ.), 2) რიცხვის (მხ. რ.), 3) დროის (წარსული), 4) კილოს (თხრობითი), 5) ასპექტის (სრული), 6) აქტის (ნახული), 7) თანამდევრობის (შემდგომი)—7 კატეგორია! სულ კი 5 ბგერისაგან შედგება, რომელთაგან არც ერთი არაა მასში გამოხატული რომელიმე კატეგორიის ნიშანი.

მაშ რა აძლევს ამ ფორმას ამდენ მნიშვნელობას? სხვადასხვა

თვალსაზრისით სხვადასხვა ფორმათა შეპირისპირება მოცემული მწკრივის ფორმასთან; მაგ., *ყრსე* წარსულ დროზე გვაძლევს წარმოდგენას იმიტომ, რომ როდესაც ამ ფორმით გადმოცემულ მოქმედების მომენტს შევადარებთ უბნობის მომენტთან, ისინი კი არ დაემთხვევიან ერთმანეთს, არამედ მოქმედება უბნობის მომენტზე აღრე შესრულებული აღმოჩნდება; ამავე თვალსაზრისით გაზომილი ზმნის სხვა ფორმები წარმოდგენას გვაძლევენ ახლანდელ (უბნობის მომენტთან თანმთხვეულ) და მომავალ (უბნობის მომენტის შემდგომ) დროზე. თუ იმავე ფორმას მოუბრის თვალსაზრისით განვიხილავთ, აღმოჩნდება, რომ მოუბარი ამ მოქმედებით გამოხატულ მოქმედებას ფაქტად, სინამდვილედ მიიჩნევს, ე. ი. თბრობითი კილოს ფორმას; როცა ამავე ფორმას დასრულება-დაუსრულებლობის თვალსაზრისით შევხედავთ, აღმოჩნდება, რომ იგი დამთავრებულ მოქმედებას გვიჩვენებს და ა. შ. ამნაირ-ნაირი შინაარსის დანახვაში გვევლის არა მარტო სხვადასხვა თვალსაზრისით განხილვა მოვლენისა, არამედ უფრო ის, რომ თითოეულ ამ მნიშვნელობას (კატეგორიას) ენაში მოეპოვება ფორმა (მწკრივი), ზოგჯერ რამდენიმეც, რომელიც უპირისპირდება სხვა ფორმას (მწკრივს) არა მარტო ფორმით, არამედ მნიშვნელობითაც; მაგ., ზემოაღნიშნული *ყრსე* ფორმა სრულ ასპექტს გვიჩვენებს იმიტომ, რომ მის საპირისპიროდ მოიპოვება უსრული ასპექტის გამომხატველი ფორმები; წარსულ დროს გვიჩვენებს იმიტომ, რომ მოიპოვება ახლანდელისა და მომავლის გამომხატველი ფორმები, თბრობით კილოს გვიჩვენებს იმიტომ, რომ საპირისპიროდ სხვადასხვა კილოს გამომხატველი ფორმებია.

სხვადასხვა მწკრივი, მაშასადამე, შეიძლება გამოხატავდეს ერთსა და იმავე კატეგორიასაც, მაგრამ ერთ-ერთი კატეგორიით (გარდა პირისა და რიცხვისა) უთუოდ იქნება განსხვავებული და სწორედ ეს ერთია მოცემული მწკრივისათვის ძირითადი; მაგ., *ყოიპ ზქ* „ცვერი“ და *ყრსე* „დავწერ“ თითქმის ყველა კატეგორიის გამოხატვით ემთხვევა ერთმანეთს: დრო წარსულია, კილო — თბრობითი, პირიცა და რიცხვიც ერთი და იგივეა ამ შემთხვევაში, მაგრამ განსხვავდებიან მოქმედების დასრულება-დაუსრულებლობის გამოხატვით და სახელადაც ამიტომ ერთს წარსული უხრული აქვს და მეორეს წარსული ხრული.

§ 52. პირის, რიცხვის, დროის, კილოს, ასპექტისა და უღლების სხვა კატეგორიები იმასვე გამოხატავენ ქართულში, რასაც სომხურში, მაგრამ, ცხადია, საკვებით არ ემთხვევიან ქართულისა და სომხურის შესაბამისი კატეგორიები ერთმანეთს. ეს არც შეიძლება, რადგან სხვადასხვა სისტემის ენებთან გვაქვს საქმე. მაგ., პირის კატეგორია ქარ-

თულში არა მარტო სუბიექტური, არამედ პირდაპირი და ირიბი ობიექტური პირების რომელობასაც გულისხმობს, რაც არ შეიძლება სომხურში გვეკონდეს, რადგან სომხურის ზმნას მხოლოდ სუბიექტის პირის გამოხატვა შეუძლია. ასევე, ასპექტის კატეგორია ქართულში პრევერბით გამოიხატება ახლა და ამიტომაც იგი წარმოქმნის კატეგორიას, სომხურში კი მას გამოხატვის სხვა საშუალება აქვს და უღლების კატეგორიას წარმოადგენს. ასევე ითქმის სხვა კატეგორიების შესახებაც.

§ 60. პირისა და რიცხვის კატეგორიების შესახებ ბევრი არაფერია სათქმელი. პირის კატეგორია ახალ სომხურშიც მხოლოდ სუბიექტური პირის რომელობაზე გვაძლევს წარმოდგენას. ობიექტური პირი ზმნის ფორმით არ გამოიხატება. რიცხვის კატეგორიაც, ცხადია, მხოლოდ სუბიექტის რიცხვზე იძლევა წარმოდგენას: *ყრიւմ եմ (სა)* „ვწერ (მე)“, *ყრესիր (თა)* „დაწერე (შენ)“, *ყრել է (ნა)* „დაუწერია (მას)“, *ყრიւմ էինք (ძხუք)* „ვწერდით (ჩვენ)“, *ყრელი სք (თაუք)* „დაწერთ (თქვენ)“, *կყრს (ხრანք)* „დაწერენ (ისინი)“ და სხვა.

ამრიგად, ახალ სომხურში რიცხვი ორია — მხოლოდითი და მრავლობითი, პირი კი სამი (თითოეულ რიცხვში) — პირველი, მეორე და მესამე.

§ 61. გრამატიკული დრო (დროის კატეგორია) განისაზღვრება მოქმედებისა და უბნობის მომენტის მიმართებით: თუ მოქმედება გვიჩვენებს, რომ მოქმედების მომენტი ემთხვევა უბნობის მომენტს, ეს ნიშნავს, რომ მოქმედება ახლა, უბნობის მომენტში ხდება, მაშასადამე, ზმნაში ახლანდელი დროა გამოხატული; თუ იგივე შეფარდება გვიჩვენებს, რომ მოქმედების მომენტი უსწრებს უბნობის მომენტს, ზმნა წარსული დროის გამოხატველი იქნება, ხოლო თუ იგივე შეფარდება გვიჩვენებს, რომ მოქმედება უბნობის მომენტს შემდეგ მოხდება, ზმნაში მომავალი დრო იქნება გამოხატული. ამავე დროს გრამატიკული დრო არ იზომება: მოქმედება უბნობის მომენტს ერთი წუთით უსწრებს თუ ათასი წლით და მეტით, სულ ერთია, იგი მაინც წარსული იქნება. ასევე მომავალი — ათასი წლის შემდეგ მოსახდენ მოქმედებას გვიჩვენებს, თუ მეტი ან ნაკლები დროის შემდეგ მოსახდენ მოქმედებას, სულ ერთია, დრო მაინც მომავალი იქნება.

გრამატიკული დროის დადგენისას, მაშასადამე, ამოსავალია უბნობის და ზმნით ნაგულისხმევი მოქმედების მომენტი.

ახალი სომხური ენის ზმნის მწკრივები, როგორც ვთქვი, 14-მდე აღწევს და ყველა მათგანში გადმოცემულია დრო, მაგრამ ყველა ეს მწკრივი სხვადასხვა დროს კი არ გვიჩვენებს, არამედ რამდენიმე მწკრივი ერთსა და იმავე გრამატიკულ დროს გადმოგვცემს; მაგ.,

აქლანდელ დროს ორი მწკრივი გამოხატავს (*ნათიამ ლ, ნათაბ ლ*), მომავალს — ოთხი (*ნათსილ ლ, ჭნათი, ნათი, ნათქ'რ*). ხოლო წარსულს — 8 (*ნათიამ ლქ, ნათსილ ლქ, ნათილ ლ, ნათსლ ლქ, ნათსიქ, ნათსრ, ჭნათსრ, ნათაბ ლქ*).

§ 62. კილოს გრამატიკული კატეგორია მოუბრის თვალსაზრისით აფასებს მოქმედებას, თუ როგორია იგი—ნამდვილი, შესაძლებელი, სავარაუდებელი, პირობაა სხვა მოქმედებისათვის, თუ შედეგი სხვა მოქმედებისა და სხვა. ამის მიხედვით, ახალ სომხურ ენაში არსებული ზმნის 14 მწკრივი ხუთ კილოში ასე ნაწილდება: თბრობით კილოში შედის 9 მწკრივი (*ნათიამ ლ, ნათაამ ლქ, ნათსილ ლ, ზღათილ ლ, ნათილ ლქ, ნათაბ ლ, ნათაბ ლქ, ნათსე, ჭნათი*), ბრძანებითში—ერთი (*ნათქ'რ, ნათსეს'ქ*), ნატვრითში—ერთი (*ნათი*), პირობითში—ერთი (*ნათსრ*), შედეგობითში—ორი (*ნათსილ ლქ, ჭნათსრ*).

§ 63. ასპექტის გრამატიკული კატეგორია გვიჩვენებს დამთავრებულა, დასრულებულა, ზღვარდადებულა მოქმედება თუ დაუმთავრებელი, დაუსრულებელი, ზღვარდაუდებელია იგი. ამრიგად, ასპექტი ორია: სრული და უსრული. შეიძლება აგრეთვე მწკრივს არ აღმოაჩნდეს ამ თვალსაზრისით დაპირისპირებული ფორმა და იგი უასპექტო იქნება. ახალ სომხურში ასეთი მწკრივებიც გვაქვს, ესენია: ნატვრითი (*ნათი*), პირობითი (*ნათსრ*), ბრძანებითი (*ნათქ'რ, ნათსეს'ქ*). დანარჩენები კი ნაწილდებიან სრულ და უსრულ ასპექტებს შორის; მაგალითად, სრული ასპექტის მქონე მწკრივებია:

ნათილ ლ, ნათსლ ლქ, ნათსე, ჭნათი, ჭნათსრ, ნათაბ ლ, ზღათილ ლქ.

უსრული ასპექტის მქონე მწკრივებია:

ნათიამ ლ, ნათიამ ლქ, ნათსილ ლ, ნათსილ ლქ.

§ 64. აქტის გრამატიკული კატეგორიაც მოუბრის თვალსაზრისის ეყრდნობა და გვიჩვენებს: მოუბარმა ნახა თუ არა მოქმედება, ღაესწრო თვითონ თუ არა მოქმედების შესრულებას. ამის მიხედვით ორი შესაძლებლობაა: ან **ნახა** მოუბარმა მოქმედება და, მაშასადამე, იგი **ნახული** იქნება, ან არ (ვერ) ნახა მოუბარმა მოქმედება და მაშინ იგი **უნახავი** იქნება. ახალი სომხური ქართულივით (და ძველი სომხურისაგან გასხვავებით) გამოხატავს ამ კატეგორიას და ეს იმის წყალობით, რომ საშუალო სომხურიდან მოკიდებული ენაში იხმარება ფორმა, რომელიც უნახავ მოქმედებას გვიჩვენებს. სანამ უნახაობა არ გაჩნდა, ნახულ მოქმედებაზე წარმოდგენა არ არსებობდა ენაში, თუმცა იგი (ნახულობა) ისევე გამოიხატებოდა ძველ სომხურში, როგორც ახალში. ეს ფაქტი კარგად გვიჩვენებს, რომ მხოლოდ საპირისპირო

ფორმათა არსებობითაა გაპირობებული უღლების კატეგორიების არსებობა.

უნახაობა (უნახავი მოქმედება) ახალ სომხურში გამოიხატება *ხუսთსი* *է* და *ხაოსი* *է* *რ* მწკრივებით, რომელთაც ამ თვალსაზრისით ჩვეულებრივ უპირისპირდება *ხაოსი* *რ* მწკრივი, თუმცა ნახულობა შეიძლება აღმოვაჩინოთ სხვა მწკრივებშიც (*ხაოსი* *მ* *է*, *ხაოსი* *მ* *რ*).

სომხურის უნახავის ფორმები თითქმის ზუსტად შეესატყვისება ქართულისას, ოღონდ სომხურში მას უფრო ფართო გამოყენება აქვს.

რადგან *ხაოსი* *է* მხოლოდ უნახაობის გამოხატვით განსხვავდება ყველა დანარჩენი მწკრივისაგან, ამიტომ შეერქვა ამ მწკრივს **უნახავი (ქოსაბ)**:

§ 65. თანამდევრობის კატეგორია გვიჩვენებს მოქმედებათა მიმართებას დროში. უბნობის მომენტთან შედარებით ესა თუ ის მოქმედება, შესაძლებელია, წარმოდგენას იძლეოდეს ახლანდელ, წარსულ ან მომავალ დროზე, მაგრამ წარსულში შესრულებული (ან მომავალში შესასრულებელი) მოქმედებანი შესაძლებელია მომხდარიყო (ან მოხდეს) ერთდროულად, ან კიდევ ერთი მოქმედება მეორეს უსწრებდეს დროში; ასეთ შემთხვევაში, მაშასადამე, წარმოდგენა გვეძლევა ორ მოქმედებას შორის არსებულ დროულ თანმიმდევრობაზე, რაც, რასაკვირველია, სულ სხვაა, ვიდრე გრამატიკული დროის გაგება; მაგ., *სა ზრან თან რ ჯგათ, არიხს ფხაესი* *է* *რ* *ყირბი*. „მე იგი შინ ვერ ვნახე, უკვე წასულიყო საქმეზე“. ამ წინადადებაში ორი ზმნაა: *ჯგათ* („ვერ ვნახე“) და *ფხაესი* *է* *რ* („წასულიყო“). ორივე ზმნა გვიჩვენებს უბნობაზე ადრე შესრულებულ მოქმედებას, მაგრამ ეს მოქმედებანი მაინც ერთმანეთის მომდევნოდაა შესრულებული: ჯერ წასვლის მოქმედება შესრულდა, შემდეგ ვერ ვნახვისა. სწორედ იმიტომ, რომ ვილაცა უბნობის მომენტამდე სადღაც წავიდა, მოუბარმა შინ ველარ ნახა იგი. ამ აზვავს მოუბარი გადმოგვცემს ორივე ამ მოქმედების შესრულების შემდეგ.

შეიძლება მოქმედებათა ურთიერთშეფარდება გვიჩვენებდეს ერთდროულობასაც; მაგ., *სა ხარგილი* *է* *ჩი*, *ხერგილი* *ჩხბ* *მით* *სი* *ხარ* „მე ვკითხულობდი, როცა შენ ჩემთან მოხვედი“. ამ წინადადებაშიც ორი ზმნაა: *ხარგილი* *է* *ჩი* („ვკითხულობდი“) და *სი* *ხარ* („მოხვედი“). ორივე წარსულ დროს გამოხატავს და ორივე მოქმედება, წინადადებას მიხედვით, ერთდროულია (მე კითხვაში რომ ვიყავი გართული, კითხვის მოქმედებას რომ ვასრულებდი, სწორედ ამ დროს შენ შემოხვედი), მაგრამ კითხვის მოქმედება მოსვლის მომენტამდე დაუმთავრებელი დარჩა, მოსვლის მოქმედება კი უბნობის მომენტამდე დამთავრდა.

აწივად, თანამდევრობის კატეგორია გვიჩვენებს ამ ერთდროულობას (*მჩაძამთანაკლიქიანს*), ან უწინარესობას (*ხაქორგიქიანს*), ან კიდევ შექცევადობას (*ხაქორგიქიანს*). ამათგან საკუთარი მწკრივი მხოლოდ უწინარესობის გამოსახატავად შეუძლებელია ახალ სომხურ ენას. ეს მწკრივია უწინარესი (*ხაქორქ' ხაათქ ჭრ*). იგი ყველა დანარჩენი მწკრივისაგან სწორედ უწინარესობის გამოხატვით განსხვავდება.

§ 66. სტატუსის კატეგორია გვიჩვენებს სუბიექტის მდგომარეობას და არა მოქმედებას. ახალ სომხურ ენას საამისოდ ორი მწკრივი შეუძლებელია. ერთი მათგანი (*ხაათქ ჭ*) გვიჩვენებს სუბიექტის მდგომარეობას ახლანდელ დროში, მეორე კი — წარსულში (*ხაათქ ჭრ*).

სტატუსი უღლების კატეგორიაა მედიო-პასიური ზმნებისათვის (*ხაათქ ჭ „ზის“, ღანჯანქ ჭ „ღას“, ორქანქ ჭ „წევს“, ღანქანქ ჭ „გლია“* და სხვა), მაგრამ წარმოქმნის კატეგორიაა აქტიური ზმნებისათვის, რამდენადაც ამ ფორმების წარმოება თანამედროვე სომხურში აქტიური ზმნებიდან პირდაპირ არ შეიძლება; საამისოდ აქტიურ ზმნებს ჯერ ვნებითი გადაიყვანენ და აქედან აწარმოებენ სტატიკურ ფორმას; მაგ.: *გრიქანქ ჭ „წერს“ — გრიქანქ ჭ „იწერება“ — გრიქანქ ჭ „სწერა“*. *გრაქ ჭ* კი ახალი სომხურისათვის დაუშვებელი ფორმაა.

რაკი ამ მწკრივებისათვის დამახასიათებელია მდგომარეობის, სტატუსის გამოხატვა, რითაც ეს მწკრივები ყველა დანარჩენი მწკრივისაგან განსხვავდებიან, სახელებიც ამის მიხედვით შეერქვა: *ხაათქ ჭ „ზის“* სტატიკური აწმყოს (*შათანქანქ ზისრქან*) მწკრივია, *ხაათქ ჭრ* „იჯდა“ — სტატიკური წარსულისა (*შათანქანქანქანქ*).

§ 67. ზემოთ დახასიათებული უღლების კატეგორიები გამოიხატება ახალი სომხური ენის ზმნის ფორმებით. ზმნის ფორმათა გარკვეული ჯგუფი (მწკრივი), როგორც აღვნიშნეთ, იმით ახერხებს დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას, რომ უღლების ერთ-ერთი კატეგორიით უთუოდ განსხვავდება ყველა დანარჩენი მწკრივისაგან, ე. ი. თითოეულ მწკრივს თავისი საკუთარი გრამატიკული ფუნქცია აქვს, რომელსაც იგი ასრულებს, თუმცა ზმნის ესა თუ ის მწკრივი შეიძლება სხვა პარალელური ფუნქციითაც გამოიყენოს ენამ. მწკრივისთვის სახელის დარქმევისას მხედველობაშია მიღებული სწორედ ეს სპეციფიკური, მხოლოდ მოცემული მწკრივისათვის დაკისრებული ფუნქცია.

ქვემოთ ვაჩვენებთ თითოეული მწკრივის სახელს, წარმოებას და ფუნქციას *ხაათქ* „იჯდა“ და *ღანქ* „წასვლა“ ზმნების მაგალითზე.

§ 68. აწმყოს მიმღობით (იქ დაბოლოებიანი) წარმოებული

მწკრივები. როგორც ვნახეთ, ამ მიმღეობით ორი მწკრივი იწარმოება: ერთი — დამხმარე ზმნის აწმყოს ფორმებითა და მეორე — დამხმარე ზმნის წარსულის ფორმებით:

ზათიამ {	სმ	სა	ტ	ხნტ	ხტ	სნ (1)
ზათიამ {	ტქ	ტქრ	ტრ	ტქნტ	ტქტ	ტქს (2)

ამ ორი მწკრივიდან პირველი (**ზათიამ სმ, ფათიამ სმ...**) ერთადერთი მწკრივია ახალ სომხურ ენაში, რომელიც გამოხატავს ისეთ მოქმედებას, რომელიც უბნობის მომენტში სრულდება (ე. ი. ახლანდელ დროში) და ამით განსხვავდება ის უველა სხვა მწკრივისაგან. მართალია, ახალ სომხურ ენაში კიდევაც ერთი მწკრივი, რომელიც ახლანდელ დროს გამოხატავს (**ზათიამ ტ „ზის“**), მაგრამ ეს უკანასკნელი სუბიექტის მდგომარეობას გვიჩვენებს და არა მოქმედებას. ამის გამო **ზათიამ სმ, ფათიამ სმ** მწკრივს სახელი დროის მიხედვით დაერქვა: **ხსრტა** „ახლანდელი“ (აწმყო).

აწმყოს მწკრივის ელემენტებია (ე. ი. ამ მწკრივით გამოიხატება შემდეგი კატეგორიები, გარდა პირისა და რიცხვისა): დრო — ახლანდელი, კილო — თხრობითი, ასპექტი — უსრული.

აწმყოს მიმღეობით წარმოებული მეორე მწკრივი (**ზათიამ ტქ, ფათიამ ტქ**) წარსულ დროს გამოხატავს. ახალ სომხურ ენაში წარსულ დროს, ამას გარდა, კიდევ 7 მწკრივი გადმოგვცემს, მაგრამ მათგან თხრობით კილოში ერთადერთია ეს მწკრივი, რომელიც ამავე დროს უსრულ ასპექტზე მიგვიითობს. რადგან უსრული ასპექტიც რამდენიმე სხვა მწკრივით გამოიხატება და წარსული დროც, ცალკე აღებული ვერც ერთი ეს კატეგორია ვერ გვიჩვენებს ამ მწკრივის ძირითად ფუნქციას, ამიტომ ამ მწკრივის სახელში გამოყენებულია ორივე კატეგორიის ჩვენება და მწკრივს ეწოდება წარსული უსრული (**მსუეკაქ ანტათარ**).

წარსული უსრული მწკრივის ელემენტებია: დრო — წარსული, კილო — თხრობითი, ასპექტი — უსრული.

§ 67. მომავლის მიმღეობით წარმოებული მწკრივები. როგორც ვნახეთ, ამ მიმღეობითაც ორი მწკრივია ნაწარმოები: ერთი—დამხმარე ზმნის აწმყოს ფორმებითა და მეორე — იმავე დამხმარე ზმნის წარსულის ფორმებით:

ზათსიკი {	სმ	სა	ტ	ხნტ	ხტ	სნ (1)
ზათსიკი {	ტქ	ტქრ	ტრ	ტქნტ	ტქტ	ტქს (2)

ამათგან პირველნი (**ზათსიკი სმ, ფათსიკი სმ**) სხვა მწკრივებისაგან განსხვავდებიან იმით, რომ გამოხატავენ დაუსრულებელ მოქმედე-

რის განსხვავებაც ღიღია. მეორე მწკრივი (*ზაასქ ლქ, ჟზაესქ ლქ*), გარდა ამისა, გვიჩვენებს, რომ ამ ფორმით გამოხატული მოქმედება წარსულში შესრულებულა სხვა მოქმედებაზე აღრე; ასე: *ჟზაესქ ლქ* „წასულიყო“ ცალკე აღებულიც კი გვიჩვენებს, რომ წასვლის მოქმედება ამ მოქმედების სუბიექტს შეუსრულებია უზნობის მომენტზე აღრე, რომ მოუბარი ამ აქტის (წასვლის მოქმედების) დამსწრე არ არის, მაგრამ მოუბარისავე თვალსაზრისით წასვლის მოქმედების შესრულება ფაქტია, სინამდვილეა. საიდანღა აქვს მოუბარს ის რწმენა, რომ წასვლის მოქმედება ფაქტია, თუ თვითონ მას არ უნახავს ამ მოქმედების შესრულება? იქიდან, რომ მოუბარმა შეამოწმა წასვლის ადგილზე ყოფნა, ან სხვისგან მიიღო სათანადო ინფორმაცია, ხოლო შემოწმებაც და ინფორმაციის მიღებაც ფაქტია, სინამდვილეა. მაგრამ აქ ერთი მომენტიცაა: შემოწმებაზე ან ინფორმაციის მიღებაზე აღრე მოხდა წასვლის მოქმედების შესრულება და სწორედ ამიტომ შემოწმებამ ასეთი შედეგი უჩვენა: სუბიექტი ადგილზე არ აღმოჩნდა. აქედან აშკარაა: ჯერ მოხდა წასვლის მოქმედების შესრულება, მერე შემოწმება, ან ინფორმაციის მიღება. ყველაფერი ეს გამოხატულია ფორმაში — *ჟზაესქ ლქ* „წასულიყო“. ამიტომ ეს ფორმა გვიჩვენებს უწინარეს შესრულებულ მოქმედებას, რომლის საპირისპიროდ წინადადებაში უთუოდ არის, ან იგულისხმება, მეორე მოქმედება წვეტილის ფორმით, რომელიც შემდგომ შესრულებულ მოქმედებას გამოხატავს.

ამრიგად, *ზაასქ ლქ, ჟზაესქ ლქ* მწკრივისათვის სპეციფიკურია უწინარესობის გამოხატვა და ამიტომ უწინარესი (*ზაასქ ლქ*) დაერქვა. *ზაასქ ლქ, ჟზაესქ ლქ* მწკრივი კი უნახაობას აღარ აკავშირებს თანამდევრობასთან. რაკი ასეა, აღარ იქმნება საშიშროება ამ მწკრივთა აღრევისა, თუ *ზაასქ ლქ, ჟზაესქ ლქ* მწკრივს უნახაობის მიხედვით გამოვეყოფთ. ამიტომ დაერქვა ამ მწკრივს უნახავი (*ჟსსაასქ*).

როგორც ვხედავთ, ახალ სომხურ ენაში აქტისა და თანამდევრობის კატეგორიები დაკავშირებულია *ლქ* დაბოლოებიანი მიმღეობით წარმოებულ მწკრივებთან. აქტის კატეგორია ახალ სომხურში არსებობს იმის წყალობით, რომ უნახავის მწკრივი ჩამოყალიბდა, რაც ძველმა სომხურმა არ იცოდა. უნახავს დაუპირისპირდა ნახული და ამის საფუძველზე წარმოიქმნა აქტის კატეგორიაც.

უნახავის ელემენტებია: დრო — წარსული, კილო — თხრობითი, ასპექტი — სრული, აქტი — უნახავი.

თანამდევრობის კატეგორიაც ახალ სომხურში უწინარესის მწკრივის წყალობით არსებობს, რადგან წვეტილის მწკრივი ამ

მწკრივის გაჩენამდეც არსებობდა, მაგრამ შემდგომობაზე ვერ იძლეოდა წარმოდგენას.

უწინარესის ელემენტებია: დრო — წარსული, კილო — თხრობითი, ასპექტი — სრული, აქტი — უნახავი, თანამდევრობა — უწინარესი.

§ 71. **აბ დაბოლოებიანი ნამუხ მძლეობით წარმოებული მწკრივები.** ამ მძლეობითაც ორი მწკრაი იწარმოება დაჰმხარე ზმნის აწმუსოა და წარსულის ფორმებით; ასე მაგალითად:

ზათათ	{	სმ	სუ	ტ	სუტ	სტ	სუ (1)
ფათათ	{	ტქ	ტქრ	ტრ	ტქსტ	ტქტ	ტქს (2)

ორივე ეს მწკრივი იმით განსხვავდება ყველა დანარჩენისაგან, რომ მხოლოდ მდგომარეობას გამოხატავს და არა მოქმედებას. ერთმანეთისაგან კი დროით განსხვავდებიან: *ზათათ სმ*, *ფათათ სმ* სუბიექტის მდგომარეობას გვიჩვენებს ახლანდელ დროში, ხოლო *ზრათათ ტქ*, *ფათათ ტქ* — წარსულში. არც ერთი სხვა მწკრივი სუბიექტის მდგომარეობას არ გვიჩვენებს. სახელიც ამის მიხედვით დაერქვათ: *ზათათ სმ*, *ფათათ სმ* — სტატიკური აწმუსო (*ათათიქ ზსრქა*), ხოლო *ზათათ ტქ*, *ფათათ ტქ* — სტატიკური წარსული (*ათათიქ ახუკა*).

სტატიკური აწმუსოს ელემენტებია: დრო — ახლანდელი, კილო — თხრობითი, სტატუსი — სტატიკური, ასპექტი — სრული (თუმცა ეს ასპექტი თავისებურია: გვიჩვენებს მოქმედების შესრულების შედეგს, როგორც სუბიექტის მდგომარეობას).

სტატიკური წარსულის ელემენტებია: დრო — წარსული, კილო — თხრობითი, სტატუსი — სტატიკური, ასპექტი — სრული (მაგრამ როგორც სტატიკური აწმუსოსი).

ამ მწკრივებთან დაკავშირებით კვლავ გავიხსენოთ, რომ ამათი წარმოება მხოლოდ მედიო-პასიური ზმნებიდან შეიძლება უშუალოდ, აქტიური ზმნებიდან კი — ვნებითის გზის გავლით, ე. ი. აქტიური ზმნა ჯერ ვნებითში გადაიყვანება და აქედან სტატიკური ფორმა იწარმოება: *ყრია ტ* „წერს“, *ყრია ტ* „იწერება“ — აქედან *ყრია ტ* „სწერია“, მაგრამ არ შეიძლება *ყრათ ტ*. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ *აბ* დაბოლოებიანი მძლეობით წარმოებული ფორმები საერთოდ არ უნდა იყოს ზმნის მწკრივის ფორმა, რომ ესაა შედგენილი შემასმენელი, ე. ი. *ყრია ტ* ნიშნავს არა „სწერია“, არამედ „დაწერილია“, მაგრამ თუ ეს მართალია, მედიო-პასიურ ზმნებს იგი მაინც არ უნდა ეხებოდეს.

§ 72. ყველა დანარჩენი მწკრივი ორგანულად იწარმოება. მათ

წარმოებას ზემოთ გავეცანით (§§ 54, 55, 57), მაგრამ იქ არ მოგვიცდა ამ მწკრივთა სახელდების დასაბუთება, ე. ი. არ გავვისაზღვრავს მათი გრამატიკული შინაარსი.

ა) წარსული სრული (*მსუყალ კათარქალ' სათხეჩ, ეზაეჩი*, § 54). ასე ეწოდება იმიტომ, რომ იგი გამოხატავს წარსულ დროში დამთავრებულ მოქმედებას.

მართალია, ამასვე გადმოსცემს უნახავიც (*სათხე ჭ*) და უწინარესიც (*სათხე ჭრ*), მაგრამ ეს მწკრივები ამავე დროს სხვა რამესაც გამოხატავენ (იხ. § 71) და ეს სხვაა მათთვის სპეციფიკური. იმიტომ შეიძლება ამ მწკრივისათვის სპეციფიკურად მართლაც წარსულში დამთავრებული მოქმედების გამოხატვა მივიჩნიოთ და ეს სახელი ვუწოდოთ. ამას მხარს უჭერს ტრადიციაც, რადგან ამ მწკრივს ძველთაგანვე ასე ეწოდება.

წარსული სრულის ელემენტებია: დრო — წარსული, კილო — თხრობითი, ასპექტი — სრული, აქტი — ნახული, თანამდევრობა — შემდგომი.

ბ) ბრძანებითი (*ღრამაკასან' სათჩ'რ, ეზან*, § 55). ამ მწკრივსაც იმთავითვე ეს სახელი ეწოდება, რადგან იგი სომხური ზმნის უღლების სისტემაში ერთადერთია, რომელიც ბრძანებას წართქითად გამოხატავს.

ბრძანებითის ელემენტებია: დრო — მომავალი, კილო — ბრძანებითი. სხვა ელემენტი ახალ სომხურში აღარა აქვს ამ მწკრივს, რადგან ასპექტის გაგებაც დაკარგა და უასპექტო ფორმად იქცა.

გ) ნატვრითი (*ღეგასკასან' სათსამ, ეზამ*, § 57). ასე ეწოდება ამ მწკრივს იმიტომ, რომ მხოლოდ ეს მწკრივი გამოხატავს ახალ სომხურში კავშირებით კილოს, რომელსაც სომხურად ნატვრითს უწოდებენ.

ნატვრითის ელემენტებია: დრო — მომავალი, კილო — ნატვრითი. სხვა ელემენტი მას არა აქვს.

დ) პირობითი (*წაკანასკასან' სათსი, ეზაეჩი*, § 56). ეს მწკრივი ერთადერთია, რომელიც მოქმედების პირობას გამოხატავს. იმიტომაც ამ მწკრივს კილოს მიხედვით დაერქვა სახელი. ისიც ორი ელემენტისაგან შედგება: დრო — წარსული, კილო — პირობითი.

ე) მომავალი სრული (*მსუთხი კათარქალ' კსათხამ, ჭეზამ*, § 56). ამ მწკრივს ასე ეწოდება იმიტომ, რომ მხოლოდ ეს მწკრივი გამოხატავს დასრულებულ მოქმედებას მომავალში. სხვა მწკრივები, რომლებიც ახალ სომხურში აგრეთვე მომავალს გამოხატავენ, უასპექტონი არიან (ბრძანებითი, ნატვრითი), ან უსრულ ასპექტს გამოხატავენ. მაშასადამე, ამ მწკრივისათვის სპეციფიკური სწორედ

ისა, რომ დასრულებულ მოქმედებას გამოხატავს მომავალ დროში.
 მომავალი სრულის ელემენტებია: დრო — მომავალი, კი-
 ლო — თხრობითი, ასპექტი — სრული.

ვ) შედეგობითი სრული (*Հատանքայն կատարյալ կնատիկ, կգնայქ.* § 56) დაერქვა ამ მწკრივს იმიტომ, რომ შედეგობით უსრულთან ერთად შედეგობით კილოს გამოხატავს, მაგრამ შედეგობითი უსრულისაგან ასპექტით განსხვავდება. მაშასადამე, სწორედ ამ ორი მომენტის — შედეგობითობისა და დამთავრებულობის გამოხატვას ამ მწკრივისათვის სპეციფიკური და სახელიც ამის მიხედვით დაერქვა.

შედეგობითი სრულის ელემენტებია: დრო — წარსული, კილო — შედეგობითი, ასპექტი — სრული.

§ 56. ზმნის უღლება

1. თხრობითი კილო — *Մահմանական Լգանակ*

1. აწმყო — *Իსրկա*

ზათიւմ	$\left\{ \begin{array}{l} ԼԻ \quad ԼԻ \quad Է \\ ԿՆԻԿ \quad ԷԲ \quad ԼՆ \end{array} \right.$
ԿՆԻԿ	

2. სტატიკური აწმყო — *Մատիկ Իსրկա*

ზათաթ	$\left\{ \begin{array}{l} ԼԻ \quad ԼԻ \quad Է \\ ԿՆԻԿ \quad ԷԲ \quad ԼՆ \end{array} \right.$
ԿՆԱԿԵԹ	

3. წარსული უსრული — *Անցյալ անկատար*

ზათիւմ	$\left\{ \begin{array}{l} ԷԻ \quad ԷԻԲ \quad ԷԲ \\ ԷԻՆԷԲ \quad ԷԻԷ \quad ԷԻՆ \end{array} \right.$
ԿՆԻԿ	

4. სტატიკური წარსული — *Մատիկ անցյալ*

ზათաթ	$\left\{ \begin{array}{l} ԷԻ \quad ԷԻԲ \quad ԷԲ \\ ԷԻՆԷԲ \quad ԷԻԷ \quad ԷԻՆ \end{array} \right.$
ԿՆԱԿԵԹ	

5. მომავალი უსრული — *Ապանի անկատარ*

ზათկլու	$\left\{ \begin{array}{l} ԼԻ \quad ԼԻ \quad Է \\ ԿՆԻԿ \quad ԷԲ \quad ԼՆ \end{array} \right.$
ԿՆԱԿԼԸ	

6. მომავალი სრული — *Սպանի կատարյալ*

կնատիւմ	կնատիւ	կնատի
կնատիւնք	կնատիք	կնատին
կգնամ	կգնաս	կգნա
կգնանք	կգნար	կգნան

7. წარსული სრული — *Անցյაլ կատარյալ*

ზათიցի	գնացի	ზათիցինք	գնացինք
ზათიցիր	գնացիր	ზათիցիք	գնացիր
ზათიց	գնաց	ზათიցին	գնացին

8. უნახავი — *Չունաս*

ზათկ	$\left\{ \begin{array}{l} ԼԻ \quad ԼԻ \quad Է \quad ԼՆԷԲ \quad ԷԲ \quad ԼՆ \end{array} \right.$
ԿՆԱԿԸ	

9. უწინდარესი — საჩიორე

<table border="0"> <tr> <td>ზაათსი</td> <td rowspan="2">}</td> <td>ტი</td> <td>ტირ</td> <td>ტი</td> <td>ტიჩი</td> <td>ტიჩი</td> <td>ტიჩი</td> </tr> <tr> <td>ყნაესი</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	ზაათსი	}	ტი	ტირ	ტი	ტიჩი	ტიჩი	ტიჩი	ყნაესი												
ზაათსი	}		ტი	ტირ	ტი	ტიჩი	ტიჩი	ტიჩი													
ყნაესი																					

II. ბრძანებითი კილო — ზრამაქასიანი სიყნასი

10. ბრძანებითი — ზრამაქასიანი

<table border="0"> <tr> <td>ზაათი'რ</td> <td>ზაათეს'ტ</td> </tr> <tr> <td><u>ყნა'</u></td> <td><u>ყნაეს'ტ</u></td> </tr> </table>	ზაათი'რ	ზაათეს'ტ	<u>ყნა'</u>	<u>ყნაეს'ტ</u>	
ზაათი'რ	ზაათეს'ტ				
<u>ყნა'</u>	<u>ყნაეს'ტ</u>				

III. ნატვრითი კილო — ღეძასიანი სიყნასი

11. ნატვრითი — ღეძასიანი

ზაათსამ	ზაათსა	ზაათი	ყნამ	ყნაა	ყნა	/
ზაათსნტ	ზაათსტ	ზაათსნ	<u>ყნანტ</u>	ყნატ	ყნან	

IV. პირობითი კილო — შაკამანასიანი სიყნასი

12. პირობითი — აყამანასიანი

ზაათსი	ყნაქი	ზაათსჩი	ყნაქჩი
ზაათსჩი	ყნაქჩი	ზაათსტი	ყნაქტი
ზაათსტი	ყნატი	ზაათსჩი	ყნაქჩი

V. შედეგობითი კილო — ზსთსანტაქჩი სიყნასი

13. შედეგობითი უსრული — ზსთსანტაქჩი ანსკათორ

<table border="0"> <tr> <td>ზაათსილი</td> <td rowspan="2">}</td> <td>სამ</td> <td>სა</td> <td>ტი</td> </tr> <tr> <td>ყნალი</td> <td></td> <td>სნტი</td> <td>სტი</td> <td>სნ</td> </tr> </table>	ზაათსილი	}	სამ	სა	ტი	ყნალი		სნტი	სტი	სნ				
ზაათსილი	}		სამ	სა	ტი									
ყნალი			სნტი	სტი	სნ									

14. შედეგობითი სრული — ზსთსანტაქჩი სკათორქაქი

კნათსი	კყნაქი
კნათსჩი	კყნაქჩი
კნათსტი	კყნატი
კნათსჩი	კყნაქჩი
კნათსტი	კყნატი
კნათსჩი	კყნაქჩი

§ 73ა. როგორც ვხედავთ, ახალი სომხური ენა ზმნის მწკრივებს აღწერთაღ აწარმოებს და ორგანულადაც. ამიტომ თუ ამ მწკრივებს წარმოების მიხედვით დავაჯგუფებთ, ორი ჯგუფი გვექნება: აღწერთი და ორგანული წარმოების მქონე მწკრივები, რაც ტიბულაზე ასეთ სახეს მიიღებს:

I. აღწერთად წარმოებულ მწკრივები

1. ახლანდელი (ხტიკა):

<table border="0"> <tr> <td>ყნოამ</td> <td rowspan="2">}</td> <td>სამ</td> <td>სა</td> <td>ტი</td> <td>სნტი</td> <td>სტი</td> <td>სნ</td> </tr> <tr> <td>ზაათიამ</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	ყნოამ	}	სამ	სა	ტი	სნტი	სტი	სნ	ზაათიამ												
ყნოამ	}		სამ	სა	ტი	სნტი	სტი	სნ													
ზაათიამ																					

2. წარსული უსრული (მხეჯალ ანკათარ):

გნიამ	}	ტი	ტირ	ტრ	ტიზე	ტიჟ	ტინ
ნათიამ							

3. მომავალი უსრული (მკაინი ანკათარ)

გნაილ	}	სა	სა	ტ	სიჟ	სჟ	სინ
ნათილ							

4. შედეგობითი უსრული (ღოსანგაქინ ანკათარ)

გნაილ	}	ტი	ტირ	ტრ	ტიზე	ტიჟ	ტინ
ნათილი							

5. უნახავი (ღოსანგა)

გნაესი	}	სა	სა	ტ	სიჟ	სჟ	სინ
ნათესი							

6. უწინარესი (სახირი)

გნაესი	}	ტი	ტირ	ტრ	ტიზე	ტიჟ	ტინ
ნათესი							

7. სტატიკური აწმყო (შათახი ზსეკა)

გნაეაბ	}	სა	სა	ტ	სიჟ	სჟ	სინ
ნათაბ							

8. სტატიკური წარსული (შათახი მხეჯალ)

გნაეაბ	}	ტი	ტირ	ტრ	ტიზე	ტიჟ	ტინ
ნათაბ							

II. ორგანულად წარმოებული მწკრივები

9. წარსული სრული (მხეჯალ კათარქალ)

გნაეტი	გნაეტირ	გნაეფ	გნაეზე	გნაეტირ	გნაეზინ
ნათესეტი	ნათესეტირ	ნათესეფ	ნათესეზე	ნათესეტირ	ნათესეზინ

10. ბრძანებითი (ღრამაქალან)

გნა'	გნაეს'ჟ
ნათი'რ	ნათესეს'ჟ

11. ნატვრითი (ღედაკან)

გნამ	გნას	გნა	გნანე	გნაჟ	გნან
ნათამ	ნათას	ნათი	ნათინე	ნათჟ	ნათინ

ტრადიციული გაგებით, ზმნის აღწერით ფორმაში დამხმარე ზმნა კვირვანებს ზმნის დროს, კილოს, პირსა და რიცხვს, ხოლო მიმღეობა — მოქმედების მდგომარეობას. ამრიგად, მიმღეობათა სახელები — უსრული (*ანსკათარ*), მომავალი (*აკაინხი*), წინარე სრული (*ქაღასათარ*) და შუღმიეობითი სრული (*ჩარასკათარ*) მოქმედების მდგომარეობაა. ზმნის მწკრივს კი ამ მიმღეობათა და დამხმარე ზმნათა შეერთება გვაძლევს. მწკრივის სახელი უნდა ასახავდეს ამ ფაქტს. ამიტომ ზმნის მწკრივს სახელი უნდა დაერქვას დამხმარე ზმნით გამოხატული დროისა და მიმღეობით გამოხატული მოქმედების მდგომარეობის მიხედვით: და რადგან მწკრივი გრამატიკულ დროდაა გაგებული, ეს სახელი, ცხადია, არის გრამატიკული დროის სახელიც. ამის მიხედვით ვიღებთ შემდეგ გრამატიკულ „დროებს“.

1. თხრობითი კილო (*შამანსკანს სეანსკ*)

1. *ანსკათარ* *ზსრქა* *ქამანსკ* (უსრული ახლანდელი დრო)

ღნილ { *სმ*   *სა*   *ქ*   *სნჟ*   *სჟ*   *სნ*
სათილ

ანსკათარ *ანუეკ* *ქამანსკ* (უსრული წარსული დრო)

ღნილ { *ქი*   *ქირ...*
სათილ

3. *აკაინხი* *ზსრქა* *ქამანსკ* (მომავალი ახლანდელი დრო)

ღნაილ { *სმ*   *სა*   *ქ*   *სნჟ*   *ხჟ*   *სნ*
სათსილ

4. *აკაინხი* *ანუეკ* *ქამანსკ* (მომავალი წარსული დრო)

ღნაილ { *ქი*   *ქირ...*
სათსილ

5. *ქაღასათარ* *ზსრქა* *ქამანსკ* (წინარესრული ახლანდელი დრო)

ღნაესქ { *სმ*   *სა...*
სათსქ

6. *ქაღასათარ* *ანუეკ* *ქამანსკ* (წინარესრული წარსული დრო)

ღნაესქ { *ქი*   *ქირ...*
სათსქ

7. ზარსკაათარი ზსრქა ძამანასქ (მულმეივობითი სრული ახლანდელი დრო)

გზაუაბ	{	სმ	სა...
ზაათაბ			

8. ზორსკაათარი ანუეაქ ძამანასქ (მულმეივობითი სრული წარსული დრო)

გზაუაბ	{	ქს	ქსრ	ქსე	ქსნე	ქსე	ქსნ
ზაათაბ							

9. ანუეაქ კათარქაქ ძამანასქ (წარსული სრული დრო)

გზაუაქ	გზაუქრ	გზაუ	გზაუქსე...
ზაათსექ	ზაათსექრ	ზაათსე	ზაათსექსე...

II. პრძანებითი კილო (ზროანქასკან სეჟანასქ)

10. აკაონქი ზსრქა ძამანასქ (მომავალი ახლანდელი დრო)

გზა	გზაუნ	ზაათრ	ზაათსუნ
-----	-------	-------	---------

III. ნატვრითი კილო (ლქდასკან სეჟანასქ)

11. აკაონქი ზსრქა ძამანასქ (მომავალი ახლანდელი დრო)

გზამ	გზას	გზა	გზანე...
ზაათსამ	ზაათსას	ზაათი	ზაათსუნე...

12. აკაონქი ანუეაქ ძამანასქ (მომავალი წარსული დრო)

გზაქი	გზაქრ	გზარ	გზაქსე...
ზაათსი	ზაათსიქრ	ზაათსე	ზაათსიქსე...

IV. პირობითი ანუ სავარაუდო კილო

(ჟაქამანასკან კამ ხსქოიქრასკან სეჟანასქ)

13. აკაონქი ზსრქა ძამანასქ (მომავალი ახლანდელი დრო)

კგზამ	კგზაი	კგზა...
კგზათსამ	კგზათსა	კგზათი...

14. აკაონქი ანუეაქ ძამანასქ (მომავალი წარსული დრო)

კგზაქი	კგზაქრ	კგზარ	კგზაქსე...
კგზათსი	კგზათსიქრ	კგზათსე	კგზათსიქსე...

15. *საყაონის ზსრქას ძამანასკ* (მომავალი ახლანდელი დრო)

<i>აქათი აქათე ჳ ვნამ</i>	<i>აქათი აქათე ჳ ვნამ...</i>
<i>აქათი აქათე ჳ ზათისმ</i>	<i>აქათი აქათე ჳ ზათისმ...</i>

16. *საყაონის ახუყაქ ძამანასკ* (მომავალი წარსული დრო)

<i>აქათი აქათე ჳ ვნამაქი</i>	<i>აქათი აქათე ჳ ვნამაქი...</i>
<i>აქათი აქათე ჳ ზათისქ</i>	<i>აქათი აქათე ჳ ზათისქ...</i>

§ 738. ასეთია ტრადიციულ გრამატიკაში მწკრივთა სახელწოდებანი. ამ ნომენკლატურაში არსებულ ზოგიერთ თვალშისაცემ უხერხულობათა თავიდან ასაცილებლად, ზოგი მკვლევარი ზუსტად ასე არ იმეორებს მწკრივთა სახელებს, მაგ., *ზსრქას* (ახლანდელი) დატოვებულია მხოლოდ პირველი მწკრივისათვის, სხვაგან ყველგან ამოღებულია და დატოვებულია ზემომოყვანილ სახელთა მხოლოდ მეორე ნაწილი. მართლაც მეტისმეტად უხერხული სახელებია — *საყაონის ზსრქას* „მომავალი ახლანდელი“, *ქაყასკათარ ზსრქას* „წინარესრული ახლანდელი“ და სხვა. თუ *საყაონის* (მომავალი) არის, *ზსრქას* (ახლანდელი) როგორღაა? თუ ამ პრინციპს ერთგვარად ვეუება აღწერითი ფორმების წარმოება, დიდ უხერხულობას ქმნის ასეთი სახელი (*საყაონის ზსრქას* „ახლანდელი მომავალი“) ორგანულად წარმოებულ მწკრივების სახელებში, მაგ., ნატვრითსა და *ქ* ნაწილაკიან ფორმებში, რომელთაც ამჟამად *ზსრქას* (ახლანდელი) დროსთან მხოლოდ იმით თუ დავაკავშირებთ, რომ ძველ სომხურში ეს ფორმები თხრობითის ახლანდელ დროს გამოხატავდა: *ერსმ*, *კარყამ* ძველი სომხურისათვის თხრობითის აწმყოს ფორმებია, ახლა კი ნატვრითი კილოს მომავლის ფორმები.

მსგავსი უხერხულობანი გვხვდება ტრადიციულ ნომენკლატურაში *ახუყაქ* „წარსული“ ტერმინთან დაკავშირებითაც; მაგ., *სხუყაქ საყაონის* „წარსული მომავალი“. თუ წარსულია, მომავალი როგორღაა, თუ მომავალია, წარსული საიდანღაა? ამიტომ ზოგი გრამატიკოსი ცდილობს ამგვარი ბუნდოვანი ტერმინი უფრო აზრიანი გახადოს და ამის მაგიერ ხმარობს *სხუყაქის საყაონის* „წარსულის მომავალი“, *სხუყაქის ქაყასკათარ* „წარსულის წინარესრული“ და სხვა, თუმცა, არსებითად, ეს დიდად ვერ შევლის საქმეს, განსაკუთრებით ორგანულად წარმოებულ მწკრივების სახელებისას (შდრ. ბოლოს დართული ტაბულა, სადაც ტრადიციული ნომენკლატურა ა. ღარიბიანიის მოხედვით მოგვაქვს, აქ კი გ. სევაკის მიხედვით მოვიტანეთ).

მიუხედავად იმისა, რომ მწკრივთა სახელდებისათვის მომარჯვებული პრინციპი მეტისმეტად აძნელებს მწკრივთა გრამატიკული შინაარსის გაგებას, ზმნის მწკრივთა გრამატიკული შინაარსის გადმოცემისას ტრადიციული გრამატიკა არსებითად სწორედ ისე განმარტავს თითოეული მწკრივის გრამატიკულ შინაარსს, როგორც ეს ჩვენ წარმოვადგინეთ ზემოთ (§§ 68—73), ოღონდ ტრადიციულ გრამატიკაში ისეთ წარმოდგენილი საქმე, თითქოს მწკრივის არსებული სახელწოდება (რაც, როგორც ვნახეთ, მხოლოდ მწკრივის აღნაგობაზე მიგვითითებს და ისიც მარტო აღწერითი მწკრივების სახელდებისას) მისი გრამატიკული შინაარსიც იყოს. ამ უხერხულობათა სათავე ისაა, რომ ყოველი მწკრივი მიჩნეულია გრამატიკულ დროდ.

ახალი სომხური ენის ზმნის მწკრივთა ჩვენ მიერ წარმოდგენილი სახელწოდებანი უფრო მოხერხებულად მიგვაჩნია არა მარტო ტრადიციულ გრამატიკაში არსებული ნომენკლატურის ზემაღლიშნულ (და სხვა მრავალ) უხერხულობათა გამო; არც იმიტომ, რომ იგი, ჩვენი აზრით, უფრო სწორად ასახავს სინამდვილეს, არამედ იმიტომაც, რომ გათვალისწინებულია ამ წიგნის მკითხველი: მწკრივთა ჩვენეული სახელწოდებანი საშუალებას აძლევს ქართულ მომხმარებელს უშეცდომოდ განსაზღვროს — ძირითადად ქართული ენის რომელი მწკრივით გადმოიცემა სომხური ენის ამა თუ იმ მწკრივის ფორმა. ტრადიციული ნომენკლატურა კი ამის საშუალებას სრულებით არ იძლევა.

ზმნის წარმოქმნის კატეგორიები

§ 74. წარმოქმნის კატეგორიებია: გვარის, კაუზატივისა და ინტენსივის კატეგორიები. დაეიწყეთ გვარის წარმოების განხილვით.

§ 75. გვარი. ახალი სომხური ენა სამ გვარს არჩევს: მოქმედებითს, ვნებითსა და საშუალს. მოქმედებითი და საშუალი გვარის ზმნებს არავითარი გარეგნული ნიშანი არა აქვთ. მათი აქტიურობა-მედიანობა თვით ზმნის შინაარსითაა გაპირობებული: თუ ზმნის შინაარსი მოითხოვს სამოქმედო ობიექტს, იგი აქტიურია, მოქმედებითი გვარისაა, თუ არა და — საშუალი გვარისა იქნება; მაგ.: *գրել* „წერა“, *կարդալ* „კითხვა“, *տանել* „წაღება, წაყვანა, წატანა“, *հանձնել* „ჩაბარება“, აუცილებლად მოითხოვს, რომ სუბიექტმა რაღაცა დაწეროს, წაიკითხოს, წაიღოს, ჩააბაროს, მაგრამ *գնել* „ძილი“, *լուկ* „დუმილი“, *հոգնել* „დაღლა“, *չասել* „დაჯდომა“, *դուրս* „კანკალი“, *სուալ* „დუღილი“... არ მოითხოვს, რომ სუბიექტს ჰქონდეს სამოქმედო ობიექტი, რადგან ამის გარეშეც შეუძლია

მას ამ მოქმედებათა შესრულება (კაცმა თვითონ დაიძინოს, იგი თვითონ დადუმდეს, დაიღალოს. დაჯდეს, აკანკალდეს, წყალი ადულდეს და სხვ.).

ამრიგად, საშუალი და მოქმედებითი გვარის ზმნა გარეგნულად ერთმანეთისაგან არაფრით არ განსხვავდება. ზოგადად კი მხოლოდ შემდეგი შეიძლება ითქვას იმის შესახებ, თუ როგორი ზმნები განეკუთვნება მოქმედებითს ან საშუალ გვარს. ასე მაგ.:

ი უღლების ზმნათა ღიდი უმეტესობა (და ასეთები უამრავია) მოქმედებითი გვარისაა, აქტიურია, შედარებით მცირე ნაწილი კი საშუალი გვარისაა. საშუალ გვარსვე განეკუთვნება ყველა ჩანართიანი ზმნა.

მ უღლების რთული (ჩანართიანი) ზმნები ყველა საშუალი გვარისაა; ამავე უღლების მარტივი აგებულების ზმნებიდან კი მოქმედებით გვარს განეკუთვნება: *აღაღ, აქითთაღ, რაღბაღ, ღღაღ, ქქაღ, ჭიქაღ, ჭარღაღ, ზოღაღ, მიღრაღ, ეზღაღ, ირთაღ, თაღ, უანსაღ* და შეიძლება კიდევ ორიოდ ზმნა. ყველა დანარჩენი საშუალი გვარისაა.

ზ ჩანართიანი **ი** უღლების ზმნებიდან მოქმედებითი გვარისაა მხოლოდ შემდეგი: *ანსღ, აანსღ, ღანსღ, ფანსღ, მთიანსღ, ცანსღ, ზაფანსღ, ზარეანსღ, ჩხანსღ, ყრბანსღ, თანანსღ, თსანსღ* და შეიძლება კიდევ ორიოდ.

ს ჩანართიანი **ა** უღლების ზმნებიდან მოქმედებითი გვარისაა მხოლოდ *რაინაღ* და *აქათნაღ* (ღიალექტურია).

სს ჩანართიანი **ა** უღლების ზმნებიდან მოქმედებითი გვარისაა: *აქათსნაღ, ჭათსნაღ, იაღსნაღ* და *იანსნაღ* ზმნები, ყველა დანარჩენი საშუალი გვარისაა.

ან ჩანართიანი **ა** უღლების ზმნებიდან მოქმედებითი გვარისაა მხოლოდ *აიღანაღ, აქანაღ, ქანანაღ, ქანანაღ, ქითითანაღ, ზასქანაღ, ზეანაღ, მიოანაღ, იოთანაღ, უანსქანაღ, რანაღ*. ზოგი ზმნა ორბუნებიანია გვარის მიხედვით, ე. ი. საშუალი გვარის გაგებაც აქვს და მოქმედებითისაც; მაგ.: *მთაღ, თქათათსღ, თსანარსღ, ქიანაღ, ზითითათაღ* და სხვ.

§ 76. ენებითის ნიშანია **ღ**, რომელიც როგორც რთული, ისე მარტივი აგებულების **იღ** დაბოლოებიან ზმნებს ამ დაბოლოების წინ (ე. ი. აწმყოს ფუძეზე) დაერთვის (*აღსღ — აღისღ, თანსღ — თანისღ, ჭანსღ — ჭანისღ, მთისღ — მთისისღ, თსანსღ — თსანისღ, აქანსღ — აქანისღ, ზასანსღ — ზასანისღ*); **აღ** დაბოლოებიანი როგორც რთული, ისე მარტივი აგებულების ზმნები **აღ**-ს ნამყოს ფუძეზე დაიმატებენ და შემდეგ საწყისის **იღ** დაბოლოებას დაირთავენ (*ქანაღ — ქანაღისღ, აიღანაღ — აიღანაღისღ, ჭარღაღ — ჭარღაღისღ, აღაღ — აღაღისღ*).

იყავ — იყოფილს, ჰყოფილს — ჰყოფილს, ჰყოფილს — ჰყოფილს, ჰყოფილს — ჰყოფილს, ჰყოფილს — ჰყოფილს, ჰყოფილს — ჰყოფილს.

თავისებურია: *თავს* ზმნიდან ვნებითის წარმოება. თუმცა სხვა *აქ* დაბოლოებიანი ზმნებივით ისიც ნამყოფ ფუძეს იყენებს: *თავს — თრქლს*. ასევე ნამყოფ ფუძიდან აწარმოებენ ვნებითს: *ანსს — არქლს, ჟნსს — ჟრქლს, თანსს — თარქლს, რსრსს — რრქლს* ზმნები. *ლენსს* და *ზარენსს* ზმნები ე. წ. კაუზატიური ზმნებივით აწარმოებენ ვნებითს: *ლენსს — ლქლს, ზარენსს — ზარქლს*.

მაშასადამე, ვნებითის ფორმა ახალ სომხურში საწყისშიც გაიჩნევა.

უღლებისას კი ვნებითი არავითარ თავისებულებას არ გვიჩვენებს: იუღლის ჩვეულებრივ, როგორც *სს* დაბოლოებიანი ზმნა, ე. ი. პირველი უღლებით; მაგ., *ჟრქლს* და *ზარქლს* ზმნები ასეთ ფორმებს მოგვცემს: ახლანდელი — *ჟრქლია სს, სს, ს...* *ზარქლია სს, ზარქლია სს...* მომავ. უსრული: *ჟრქლია სს. ზარქლია სს, ზარქლია სს...* წარსული სრული: *ჟრქლეს, ჟრქლეს, ჟრქლეს, ჟრქლეს...* *ზარქლეს, ზარქლეს, ზარქლეს, ზარქლეს...*

ნატვრითი: *ჟრქლს, ჟრქლს, ჟრქლს...* *ზარქლეს, ზარქლეს, ზარქლეს...*

§ 77. ვნებითის წარმოება, ცხადია, მოქმედებითი გვარის ზმნიდან შეიძლება, მაგრამ ვნებითის ნიშნით შეიძლება საშუალო გვარის ზმნაც გვექონდეს. ეს ისეთი ზმნებია, რომელთაც არ მოეპოვებათ ენაში შესაბამისი მოქმედებითის ფორმა; მაგ.: *რასქლს* (*რასქლს* აღარ იხმარება), *გძოქლს* (*გძოსს* არ არსებობს), *ქძქლს* (*ქძსს* არაა), *ჟრქლს*, *ზარქლს*, *სსრქლს*, *ქსრქლს*, *ქქლს* და სხვა. საპირისპირო მოქმედებითის ფორმათა უქონლობის გამო ასეთი ზმნები, ცხადია, ვნებითი არაა. მოქმედება წარმოიდგინება ისე, რომ სუბიექტს სამოქმედო ობიექტი არ სჭირდება და არც ის იგრძნობა, რომ ქმედებარე (რომელიც ვნებითობის შემთხვევაში ლოგიკური ობიექტია) ვინმესაგან განიცდიდეს ზმნით გამოხატულ მოქმედებას. ასეთი მნიშვნელობა კონტექსტში შეიძლება ისეთ ზმნასაც ჰქონდეს, რომელსაც საპირისპირო (მოქმედებითის) ფორმა საერთოდ აქვს. მაგ.: *მანქანა იღრმე ქვას* „ანდრე ორმოლი ამოვარდა („ზეამოწარა“ ორმოლი)“, *სა ქვასიქსამი სს ზარქლია თითქმის* „ის ძლიერ მოძრაობდა წინ“, მაგრამ: *მანქანა იღრმე ქვას* „ცარიეში დაემხო პროლეტარული რევოლუციით“.

§ 78. ვნებითის ფორმები ზოგიერთი ზმნისა გამოხატავს არა იმას, რომ სამოქმედო საგანი რეალური სუბიექტისაგან განიცდის

ზმნით გამოხატულ მოქმედებას, არამედ იმას, რომ სუბიექტს თავისი სხეულის ნაწილები აქვს სამოქმედო ობიექტად. ასეთი ვნებიითი ქართულის სათავისო ქცევის ფორმებს მოგვაგონებს: *ქაყაიამ ჭ იბანს*“, *აასრქიამ ჭ ივარცხის*“, *ჩაყსქიამ ჭ იცეამს*“, *ყარყარქიამ ჭ ირთება*, თავისთავს ირთავს“.

ვნებითის ფორმაში დასჯული ზოკიერთი ზმნა გვიჩვენებს ისეთ მოქმედებას, რომლის შემსრულებლად ერთზე მეტი მოქმედი იჯულის-ხმება და ეს მოქმედნი ზმნით გამოხატულ მოქმედებას ურთიერთზე ერთსა და იმავე დროს ასრულებენ: *ჩამრიცქსენს* „გადაკოცნეს ერთმანეთი“, *ყრქასქაასიქსენს* „ჩაეკონენ ერთმანეთს“, *ქაქაქაქსენს* „მოეხვიენენ ერთმანეთს“...

ვნებითის ნიშნაან ისეთ ზმნებს, რომლებიც ნამდვილ ვნებითს არ წარმოადგენენ (ე. ი. არ გვიჩვენებენ ისეთ მოქმედებას, სადაც ლოგიკური ობიექტი გვევლინება გრამატიკულ სუბიექტად), ზოგიერთი გრამატიკოსი (ღარიბიანი) ცალკე გამოყოფს და მათ უკუქცევითი გვარის ზმნებს უწოდებს. ნამდვილად კი ეს ზმნებიც ვნებიითი გვარისად უნდა მივიჩნიოთ (გარდა ისეთებისა, რომლებსაც ვნებითის ნიშანი აქვთ, მაგრამ საშუალი გვარისანი არიან). სხვა ზმნათა თავისებური გამოყენება თვით ამ ზმნების მნიშვნელობითაა გაპირობებული-ასეთები ძალიან ცოტაა ენაში.

§ 79. კონტაქტის კატეგორია (კაუზატიური ზმნები *ყაასნაას-ქას რაქსრ*).

თითქოს ემჯობინებოდა სომხურის კაუზატივისათვის ტრანზიტინი (*transitiv*) გვეწოდებინა, მაგრამ ამასაც გარკვეული უზერხელობა ახლავს: საქმე ისაა, რომ გარდამავალი შეიძლება პირველადი ზმნაც იყოს, რადგან ყოველი აქტიური (მოქმედებითი გვარის) ზმნა გარდამავალია. სომხურ გრამატიკულ ლიტერატურაში მას კაუზატივი (*ყაასნაასქას* „იძულებითი“) ეწოდება. ჩვენც ამ სახელს უცვლელად ვტოვებთ.

კაუზატივი იწარმოება *ენ* აფიქსით. რომელიც ნამყოს ფუძეს მიერთვის და საწყისი ვატორმდება *სქ* დაბოლოებით: - *ენსქ* (<გრაბ. *ი.ყასსქ*, სადაც *ი* და *ა* ხმოვნები შეკუმშულია). როცა ნამყოს ფუძე ბოლოვდება *ფ*-თი, მაშინ ერთი - *ფ* იკარგება; ასე: *ქამსქ* - *ქამსენსქ* (<*ქამსენსქ*), *ჩაასქასსაქ* - *ჩაასქაენსქ* (<*ჩაასქაენსქ*).

კაუზატიური ზმნა იუღელის წესიერად, როგორც *სქ* დაბოლოებიანი და *ზ* ჩანართიანი ზმნა, ოღონდ გარკვეული თავისებურებებიც აქვს. უმთავრესი ისაა, რომ ნამყოს ფუძეს სხვაგვარად იკეთებს, კერძოდ, *სქ* დაბოლოების ჩამოშორების შემდეგ ნამყოს ფუძის მისაღებად კაუზატივის მაწარმოებელ *ენ* აფიქსის *ზ*-ს ცვლის *რ*-თი; მაგ.:

*აიოსს ალ — აიოსუნსქ, ნამყოს ფუძე — აიოსერ, ზაყსქ — ზაყ-
უნსქ — ზაყერ, ჯამსქ — ჯამსუნსქ — ჯამსერ...*

ნამყო სრულში ნამყოს ფუძეს ემატება პირის ნიშნები: -ქ,,
-ქრ, -სე, -ქსჲ, -ქრ, -ქს' *ჯამსერქ, ჯამსერქრ, ჯამსერსე, ჯამსერქსჲ,
ჯამსერქჲ, ჯამსერქს.*

ბრძანებითის მხ. რ. იწარმოება ნამყოს ფუძეზე -*ილ* ხმოვნის
დართვით (*ჯამსერო'ლ, აიოსერო'ა*), ხოლო მრ. რ. — იმავე ფუძეზე
სჲ ფორმანტის დართვით (*ჯამსერს'ჲ, აიოსერს'ჲ*). უკუთქმითი ბრძა-
ნებითის (§ 89) ორივე რიცხვის ფორმა აწმყოს ფუძიდან იწარმოება:

ქქ' ჯამსუნსქრ, აქქ' აიოსუნსქრ, აქქ' ჯამსუნსსჲ, აქქ' აიოსუნსსჲ...

ყველა დაწარჩენი მწკრივი ჩვეულებრივად ფორმდება; ასე: უწა-
ავე — *აიოსერსქ სმ*, ნატვრითი — *აიოსუნსსმ, აიოსუნსსა, აიოსუნსქ...*

შენიშვნა: სომხური ენის სასკოლო სახელმძღვანელოში
შეტანილია კაუზატივის სტატიკური აწმყოსა და სტატიკური
წარსულის ფორმებიც (*აიოსერაბ სმ, აიოსერაბ ჭქ*), მაგრამ
ეს ხელოვნური ჩანს, პარადიგმის შესავესებად მოტანილი. სალი-
ტერატურო ენაში ასეთი ფორმები არ დასტურდება. მეტიც,
მოსალოდნელი *აიოსევაბ სმ, აიოსევაბ ჭქ...* ფორმებიც არ
გვხვდება სალიტერატურო ენაში.

კაუზატივიდან ვნებითიც კეთდება: იმავე ნამყოს ფუძიდან
ქ-ს ჩამოცილებით, მის მაგიერ *ქლ*-ს დართვითა და საწყისის *სქ* დაბო-
ლოების დამატებით: *აიოსუნსქ — აიოსუნსქლ, ჯამსუნსქ — ჯამსუნსქლ,
ზაყუნსქ — ზაყუნსქლ.*

შენიშვნა: შეიძლებოდა გვეფიქრა, აქაც აწმყოს ფუძეა
გამოყენებულიო, რადგან, როგორც ვიცით, *სქ* დაბოლოებიანი
ზმნები ვნებითს აწმყოს ფუძიდან აწარმოებენ, მაგრამ მაშინ *ზ*-ს
დაკარგვა უნდა გვევარაუდა, რაც არ ხდება *ზ* ჩანართიანი
ზმნებიდან ვნებითის წარმოებისას (§ 76).

კაუზატივიდან წარმოებული ვნებითი, ცხადაა, ჩვეულებრივად
ფორმდება: *ზაყევიამ სმ, ზაყევისეჩ, ზაყევისმ...*

§ 80. კაუზატივი იწარმოება საშუალი და მოქმედებითი გვარის
ზმნებისაგან. საშუალი გვარის ზმნებიდან წარმოებული კაუზატივი
მოქმედებითი გვარისა ხდება: მაშასადამე, *ეზ* აფიქსი გარდაუვალ (სა-
შუალი გვარის) ზმნას გარდამავლად აქტევეს (ამიტომ ვახსენეთ ტრან-
ზიტინი, § 89): *აიოსუნსქ — აიოსუნსქლ, ქაყსქ — ქაყსუნსქ. აიოს-
უნსქლ* & „ახლოდება“, ე. ი. ქვემდებარე სამოქმედო ობიექტის უქონ-
ლად ასრულებს გარკვეულ მოქმედებას, *აიოსუნსქლ* & „ახლოებს“...

ასევე: *ყაიხსს* <წვეს> — *ყაიხსსნიამ* <„აწვენს“, *ქიჯიამ* <„ფრი-
ნავს“> — *ქიჯნიამ* <„აფრენს“> და სხვ.

ცოტა სხვაგვარი ვითარებია, როცა კაუზატივი მოქმედებით
გვარის ზმნიდანაა წარმოებული. აქ გარდა მოქმედისა და სამოქმედო
საგნისა კიდევ ივარაუდება რალაც, რომელსაც არაპირდაპირ ეხება ეს
მოქმედება. ასეთი ზმნები ქართულის საპირიან ზმნებს გვაგონებს.
განსხვავება ისაა, რომ სომხურის ზმნაში ამ შემთხვევაშიც მხოლოდ
სუბიექტის პირია გამოხატული. მოქმედებითი გვარის ზმნიდან წარ-
მოებულ ზმნას შეუძლია ორი ობიექტი ჰქონდეს — ერთი პირდაპირი
და ერთი ირიბი, მაგრამ თვით ზმნაში არც ერთი მათგანი არაა ასახუ-
ლი. მაგ.: *კარყალ* ზმნა ითხოვს სამოქმედო ობიექტს, ამიტომ კით-
ხვაც დაესმის — *კარყალ* -- *ქ'ხჯ*: — *გქრქრ*: *კარყაყ* „წაიკითხა“ *ქ'ხჯ*
„რა?“, — *გქრქრ* „წიგნი“, მაგრამ *კარყაყერსე* „წააკითხა“ *ნიამ* —
ქ'ხჯ „ვის? რა?“ *აჯახსროტხ* *გქრქრ* „მოწაფეს წიგნი“.

§ 81. როგორც ვხედავთ, ეს მინც არაა ის, რასაც ქართულში
კონტაქტს ვუწოდებთ. სომხური ახერხებს ქართულის შუალობითი
კონტაქტის გამოხატეასაც, მაგრამ აღწერით, სინტაქსურად.

შუალობითის ფორმა იწარმოება *თაქ* „მიცემა“ ზმნის დახმარე-
ბით. ავიღებთ საუღლებელ ზმნას საწყისში, დავუმატებთ *თაქ* ზმნას
და მივიღებთ შუალობითი კონტაქტის საწყისს: *გრქ თაქ, აყალ თაქ*.

უღლებისას საუღლებელი ზმნა უცვლელად რჩება საწყისში, *თაქ*
კი ფორმდება: *გრქ სმ თაქჩა... გრქ. აიქსეჩ... გრქ სმ აიქს. გრქ*
სა აიქს...

შაქ დამხმარე ზმნით შეიძლება გაფორმდეს — *ფხსქ* სუფიქსით
წარმოებული ზმნაც: *ქამსქ* <*ქამსფხსქ*> *ქამსფხსქ თაქ*. ეს კარგად გვიჩ-
ვენებს, რომ *ქამსფხსქ* და *ქამსქ* კონტაქტის თვალსაზრისით არ გან-
სხვავდება ერთმანეთისაგან, *ქამსფხსქ თაქ* კი გულისხმობს ორ მოქ-
მედს, რომელთაგან ერთი შემსრულებელი სუბიექტია, მეორე — საქმის
მოთავე, ხელმძღვანელი: *ზაფფხსქ აიქსე* „ჩააცემეინა“, *ზაფფხსე*
„ჩააცეა“, *ზაფალ* „ჩაიცეა“; *აიქირიამ* < „სწავლობს“, *აიქირსენიამ* <
„ასწავლის“, *აიქირსენსქ* < *თაქჩა* „ასწავლებინებს“.

§ 82. *ინტენსივი*. ეს კატეგორია ახალ სომხურში არაა კარგად
განვითარებული: მხოლოდ ზოგიერთი ზმნა აწარმოებს და მათგანაც
ყველა ერთნაირად არა. ინტენსივის მაწარმოებელია *თ, თათ, ით, ჭათ*
აფიქსები. იგი შეიძლება ეაწარმოთ ფუძის გაორმაგებითაც. აღნი-
შნული აფიქსები ჩაისმის საწყისის დაბოლოებასა და ზმნის ძირს
შორის, რის შემდეგაც ასეთი ზმნა იუღლება წესიერად. მაგალითები:

ა' *კორქს* „გაქრა, გატება“, *კორსქს* „დაქრა, დამტერევა“, *ყაათისქ*

„გახევა“, *ყათოსი* „დაკუწვა“ (ე. ი. ბევრის ან ბევრად დახევა).
ლით *კორელი* „გაქრა, გატება“, *კორასელი* „დაქრა, დამტვრევა“.
ლით *ქანელი* „დანგრევა“ — *ქანდიოსი* „დანგრევა (ბევრის ან ბევრად); *ბასელი* „გახვერეტა“ — *ბასკიოსი* „დახვერეტა, დაჩვერეტა“; *ქასელი* „დაკეტვა“ — *ქასკიოსი* „დაკეტვა (ბევრის); *მორქელი* „გატყავება“ — *მორქიოსი* „დატყავება“, *სასელი* „დაჯდომა“ — *სასიოსი* „დასხდომა“, *რინელი* „დაქვერა, შეპყრობა“ — *რინიოსი* „დაქვერა (ბევრის)“, *ვასელი* „წავა-, შე-, გადა-ხტომა“ — *ვასკიოსი* „ხტუნვა“...

ლით *ქიქელი* „ფრენა“ — *ქიქიოსი* „ფრენა-ფრენით წასვლა“.
 ფუძის გაორმაგება: *ქაღელი* „გაქცევა“ — *ქაღიქელი* „რბენა“, *ბიქელი* „ქიშვა“ — *ბიქიბიქელი* „გაქიანურება“; *ბასელი* „გახვერეტა“ — *ბასიბასელი* „დახვერეტა, დაჩვერეტა“, *ქასელი* „დაყრა, დაღვრა, დაფანტვა“ — *ქასიქასელი* „მიფანტ-მოფანტვა“, *ბამელი* „ლექვა“ — *ბამიბამელი* „ლოღნა, გაქიანურებით ლექვა“, *ნაოსი* „გაქპრილება“ — *ნაიწაოსი* „ქპრიალ-ქპრიალი“, *რეღელი* „ბზული“ — *რეღიღელი* „ბზულ-ბზული“; *ქეღელი* „შიშინი“ — *ქეღიქეღელი* „შიშინი-შიშინი“ და სხვ.

აღნიშნავენ, რომ ზოგიერთ ზმნაში ინტენსივი გამოიხატება ზმნის ძირზე ა ბევრის დამატებითაც: *ბიქელი* „მოხრა, მოღუნვა“ — *ბიქიბიქელი* „მოხრა (ბევრის, ბევრად)“, *კიბელი* „კებნა“ — *კიბიკიბელი* „ღრღნა“ (აქ ზმნის ძირშია ჩამატებული *ი*), *ნასიბი* — *ნასიბიბი* და ა. შ. ზემოაღნიშნული აფიქსები, აგრეთვე ფუძის გაორმაგება მხოლოდ რამდენიმე ზმნას შეუძლია გამოიყენოს ინტენსივის გამოსახატავად. რანაირადაც უნდა იყოს ინტენსივი წარმოებული, მოცემული ზმნა იუღელის ჩვეულებრივად, წესიერად.

§ 83. ზმნის უარყოფითი ფორმები უარყოფის ნაწილაკის დახმარებით იწარმოება, მაგრამ მისი დართვისას უღლებაში მნიშვნელოვანი ცვლილება ხდება, ხოლო ზოგჯერ მთლიანად იცვლება უღლების სისტემა.

უარყოფის ნაწილაკებია *ჟ* (<*ი* „არა“) და *აქ* „ნუ, არ“. ეს უკანასკნელი აკრძალვითი ბრძანებითისთვის გამოიყენება.

აღწერითი მწკრივებისაგან უარყოფითი ფორმების საწარმოებლად უარყოფის ნაწილაკი *ჟ*-თავში დაერთვის დამხმარე ზმნას და ეს დამხმარე ზმნა მიმღობის წინ გადმოვა, მაშასადამე, უარყოფითი ფორმა დადებითის ინვერსიული ფორმაცაა. მაგ.: *ყრელი* „წერა“ ზმნისაგან აწმყო დადებითია *ყრიამ სმ*, უარყოფითი — *ჟამ ყრიამ*, უწვევებელი დადებითი — *ყრიამ სქ*, უარყოფითი — *ჟქ ყრიამ*, მომავალი დადებითი — *ყრელი სმ*, უარყოფითი — *ჟამ ყრელი*, უნახავი დადებითი — *ყრელი სმ*, უარყოფითი — *ჟამ ყრელი* და სხვ.

აქაც, როგორც დადებითი ფორმების უღლებისას, მიმღობა

უცვლელია, ხოლო დამხმარე ზმნა იცვლება პირისა და რიცხვის მიხედვით სავსებით ისევე, როგორც დადებითი ფორმების წარმოებისას. მხოლოდ დამხმარე ზმნის III პირის ფორმა (ტ) იცვლის სახეს: *ქ* და არა *ტ*: ასე: *ქამ*, *ქას*, *ქი*, *ქანტ*, *ქანტ*, *ქანს*.

ორგანულად წარმოებული მწკრივები უარყოფის ნაწილაკს უშუალოდ დადებითის ფორმაზე დაირთავენ წინიდან; მაგალითად: წყვეტილი დადებითი — *ყრსეხ*, უარყოფითი — *ჯყრსეხ*, ნატვრითი დადებითი — *ყრსამ*, უარყოფითი — *ჯყრსამ*, პირობითი — *ყრსიხ*, უარყოფითი — *ჯყრსიხ*.

§ 84. სულ სხვაგვარად აწარმოებენ უარყოფით ფორმებს მომავალი სრული და წედევობითი სრული. ეს მწკრივები უარყოფითი ფორმების საწარმოებლად იყენებენ უარყოფით მიმღებობას (ამ მიმღებობის წარმოების შესახებ იხ. § 52, 6) და დამხმარე ზმნას უარყოფითის ფორმით; მაგალითად: მომავალი სრულის დადებითი — *ყრსამ*, უარყოფითი — *ქამ ყრხ*, *ქას ყრხ*, *ქი ყრხ*, *ქანტ ყრხ*... *კყარყამ* — *ქამ კარყამ*, *ქას კარყამ*, *ქი კარყამ*... შედეგობითი სრულის დადებითი — *კყრსიხ*, უარყოფითი — *ქქი ყრხ*, *კყარყამი* — *ქქი კარყამ*, *ქქი კარყამ*, *ქქი კარყამ*.

§ 85. უკუთქ ი.ი. ბრძანებითის მხოლოდითი რიცხვი მარტივი აგებულების ზმნეზისაგან ჩვეულებრივ იწარმოება წართქმითის ფორმაზე *მქ* ნაწილაკის დართვით, რომელიც წინ უძღვის მას და, ჩვეულებრივ, ყოველთვის მსხვილიახია (*მქ*), ხოლო გამოთქმაში სათანადო ინტონაცია ახლავს: წართქმითი *ყრქ*, უკუთქმითი — *მქ ყრქ*, წართქმითი — *კარყამ*, უკუთქმითი *მქ კარყამ*.

მრ. რიცხვისათვის კი იყენებს ნატვრითის მრ. რ.-ის მეორე პირის ფორმებს იმავე ნაწილაკის დართვით; *მქ ყრსე*, *მქ კარყამე*.

ს და *ჯ* ჩანართიანი ზმნები მხ. რ.-ის უკუთქმითის საწარმოებლად აწმყოს ფუძეზე დაირთავენ *-ქი* დაბოლოებას და წინ ისევ *მქ* ნაწილაკს: *ქაქსეჯი* — *მქ ქაქსექი*, *ქანსეჯი* — *მქ ქანსექი*. მრ. რიცხვისათვის *-ქი* დაბოლოება შეიცვლება *-ხე* დაბოლოებით: *მქ მქთანსე*, *მქ ქაქსეხე*... ე. ი. მრ. რ. იგივე ნატვრითის მრ. რ.-ის II პირის *მქ* ნაწილაკიანი ფორმებია.

სს და *სს* ჩანართიანი ზმნები უკუთქმითის მხ. რ.-ის საწარმოებლად ნატვრითის ფუძეს იყენებენ და არაფერს დაირთავენ გარდა *მქ* ნაწილაკისა: *ქაქსსეჯი* — *მქ ქაქსსეჯი*, *ქანსსეჯი* — *მქ ქანსსეჯი*. მრ. რ.-სთვის კი ჩვეულებრივ ნამყოს ფუძეს იყენებენ *-ხე* ფორმანტის დართვით: *მქ ქაქსეხე*, *მქ ქანსეხე*.

უკუთქმითი ბრძანებითის ზემოაღნიშნული წარმოება ითვლება ახალი სალიტერატურო სომხურის ნორმად, მაგრამ ამავე ენაში ჩვე-

ულებრივია ნაირ-ნაირი პარალელური ფორმებიც, განსაკუთრებით სა-
საუბრო ენაში (აქედან მწერლობაშიც); მაგ.:

ა) *შქ* აკრძალვითი ნაწილაკის მაგიერ გვხვდება *ქ*-(*<იქ*): *ხსე
იციამ რსკსრხსქს ი'ქ ირიხქრ, ი'ქ ხასუქჩრ* „გაპირვების
დღეს ამხანაგებს ნუ(რც) ეძებ, ნუ(რც) უხმობ“ (ავ. ისააკიანი).

ბ) *მს* და *ლს* ჩანართიანი ზმნებიც წართქმითი ბრძანებითი
მრ. რიცხვისათვის თავისუფლად იყენებენ ნატვრითის მრ. რ.-ის II
პირის ფორმებს: *მქ მითსნაჲ, მქ რარბრანაჲ...*

გ) საერთოდ, ყოველგვარი ზმნის უკუთქმითი ბრძანებითის მრ.
რ. იწარმოება *მქ'* ნაწილაკზე -*ჲ* (გრაბარის მრ. რ.-ის ნიშანი) და-
ბოლოების დართვით. ამ შემთხვევაში ეს - *ჲ* თვით ზმნას აღარა აქვს;
ასე: *მქ'ჲ ვრჩ* (ნაცვლად *მ'ჩ ვრხჲ* ფორმისა), *მქ'ჲ ღარღა* (ნაც-
ვლად *მ'ჩ ღარღაჲ* ფორმისა), *მქ'ჲ ზაქათაჲ < ზაქათაჲ* (ნაცვლად
მქ' ზაქათაჲ-ისა) და სხვ.

დ) უკუთქმითის მხ. რ.-ის -*ჩრ* დაბოლოებას შეიძლება ჩამო-
შორდეს ბოლოკიდური *რ*-ც; მაგ.: *მქ' ვრჩჩრ — მქ' ვრჩ, მქ' ზაითჩრ —
მქ' ზაით, მქ' ქაყჩჩრ — მქ' ქაყჩ...* (ეს წართქმითი ბრძანებითის
ფორმებსაც ეხება: *ზაითჩრ — ზაითჩ', ვრჩჩრ — ვრჩ', ქაყჩჩრ — ქაყჩ'*).

ე) მეორე (*ა*) უღლების ზმნების უკუთქმითის მხ. რ.-ის
ფორმაც გვხვდება -*რ* დაბოლოებით: *მქ' ზსყანარ, მქ' ზაქათარ*,
ეს ფორმები უფრო ხშირად წინასაბჭოური ხანის მწერლების ენაში
გვხვდება).

ვ) *ზ* ჩანართიან ზმნებს შეუძლიათ ნაპყოს ფუძეც გამოიყენონ
აკრძალვითის საწარმოებლად: *მქ' მათჩჩრ — მქ' მათჩრ, მქ' მათხჲ —
მქ' მათხჲ...*

§ 55. თავისებურებანი. ზოგიერთი ზმნა უღლებისას თავისებუ-
რებებს ავლენს (ჩანართიანი ზმნების წყვეტილის ფორმების შე-
სახებ იხ. § 55).

ა) ძველი სომხურის ფუძემონაცვლე ზმნების უმეტესობა ახალ
სომხურში საერთო წესებს მიჰყვება. შემორჩენილია რამდენიმე ფუძე-
მონაცვლე და სხვა თავისებურებების მქონე ზმნა. ესენი არსებითად
მწკრივინაკლი ზმნებია (მიუუთითებთ მხოლოდ თავისებურ ფორმებს.
მიუთითებელ მწკრივებს წესიერად აწარმოებენ ქვემოთ ჩამოთვლილი
ზმნებიც).

ქაჲ და *ილსიჲ*. ამათვან *ყაჲ* ზმნას სხვა თავისებურებაც შეუძე-
ნია ახალში: *იამ* დაბოლოებიან უსრულ მიმღეობას ვერ აწარმოებს
და ამიტომ თხრობითის აწმყოსა და უწყვეტლის საწარმოებლად *ქა*
დაბოლოებიან უსრულ მიმღეობას იყენებს. ამ მხრივ იგი გვერდით

უღვას კიდევ ორ — *ლალ* და *თალ* — ზმნას. *შალ* ნამყოს ფუძედ ძველი სომხურივით სხვა ძირს იღვას: *სკ*.

ამრიგად, *ყალ* ზმნის მიმღებებია: უსრული — *ყაქია*, მონავლის — *ყალი*, ნამყოსი — *სკსკ* და *სკაბ*, მოქმედებითი გვარის — *სკიყ*, უარყოფითი — *ყა*.

აწმყო: *ყაქია სმ, სა, ჯ...*

წარსული უსრული: *ყაქია ჯი, ჯიქ, ჯიქ...*

უწნახავი: *სკსკ ხმ სა, ჯ...*

უწინარესი: *სკსკ ჯი, ჯიქ, ჯიქ...*

სტატიკური აწმყო: *სკაბ სმ, სს, ჯ...*

„ წარსული: *სკაბ ჯი, ჯიქ, ჯიქ...*

მომავალი უსრული: *ყალი სმ, სს, ჯ...*

„ სრული: *კყამ, კყას, კყას...*

წედგობითი უსრული: *ყალი ჯი, ჯიქ, ჯიქ...*

„ სრული: *კყაქი, კყაქიქ, კყარ...*

წარსული სრული: *სკა, სკარ, სკაქ, სკანჯ, სკარ...*

ბრძანებითი: *ს'კ, სკს'ტ, მქ'ყა' მქ'ყარ || მქ'სკ, მქ'*

ყარ || მქ'სკსტ

ილსს, ნამყოს ფუძე — *სსრ*, მიმღებები: *ილსსმ, ილსსქია, ილსსლი, ილსსი, ილსსიყ, სსსს, სსსრაბ*

წარსული სრული: *სსრამ, სსრარ, სსრამქ, სსრანჯ, სსრარ, სსრან*

ბრძანებითი: *სს'რ, სსსს'ტ, მქ'სსრ || მქ'ილსსიქ, მქ'სსრსტ || მქ, ილსსტ*

ქსსს, ნამყოს ფუძე — *სი*. მიმღებები: *ქსსსმ, ქსსსქია, ქსსსლი, ქსსსი, ქსსსიყ || სიიყ, სისს, სისაბ*

წარსული სრული: *სიყ, სიყარ, სიყამქ, სიყანჯ, სიყარ, სიყან*

ბრძანებითი: *სიქ'რ, სისს'ტ, მქ'სიქ'რ || მქ'ქსსსიქ, მქ'სისსტ || მქ'ქსსტ*

სსსს (<ვრავ. *სისსს*), ნამყოს ფუძე: *არ* (<ვრავ. *არარ*)

მიმღებები: *სისსს, სისსსქია, სისსსლი, სისსსი, სისსსიყ, არსს, არსაბ*

წარსული სრული: *არსსეჩ || არჩი, არსსეჩქ || არჩიქ, არსსე || არსაქ, არსსეჩსტ || არჩისტ, არსსეჩტ || არჩიტ, არსსეჩს || არჩის*

ბრძანებითი: *არს'არს'ტ, მქ'არსსიქ || მქ'არსა, მქ'არსსტ || მქ'არსტ*

ქსსს, ნამყოს ფუძე — *ქიქ*

მიმღეობები: *გზილ, გზსქის, გზსლილ, გზი, გზილ, გრს, გრას*
წარსული სრული: *გრსეჩ || გრჩ, გრსეჩრ || გრჩრ, გრსე || (გრასქ),*
გრსეჩნქ || გრჩნქ, გრსეჩქ || გრჩქ, გრს-
ეჩნ || გრჩნ

ბრძანებითი: *გრ'რ, გრქქ || გრსეჩ'ქ, მჩ' გზსჩრ || მჩ' გრჩ, მჩ'*
გზსქ || მჩ' გრსქ

შასსსს, ნამყოს ფუძე: *თარ*

მიმღეობები: *თასნილ, თასსსქის, თასსსლილ, თასსჩ, თასსილ, თა-*
რჩს, თარას

წარსული სრული: *თარას, თარასრ, თარასქ, თარასნქ, თარასქ,*
თარასნ

ბრძანებითი: *თარ, თარს'ქ, მჩ' თასსჩრ || მჩ' თარ, მჩ' თა-*
სსსქ || მჩ' თარსქ

თას, ნამყოს ფუძე: *თილ (თილრ)*

მიმღეობები: *თაქს, თაქილ, თას, თაქილ, თაქსქ, თაქას*

აწმყო: *თაქსს სმ, თაქსს სს, თაქსს ს...* წარსული უსრული:
თაქსს ჩჩ, ჩჩრ, ჩჩრ...

წარსული სრული: *თაქსეჩ || თაქჩ, თაქსეჩრ || თაქჩრ, თაქსე, თაქს-*
ეჩნქ || თაქჩნქ, თაქსეჩქ თაქჩქ, თაქს-
ეჩნ || თაქჩნ

ბრძანებითი: *თი'რ, თაქს'ქ || თაქსეჩ'ქ, მჩ' თილ(რ), მჩ'*
თარქ || მჩ' თაქსქ

§ 57. ზოგიერთი ზმნა ნამყოს ფუძეს წესიერად აწარმოებს, მაგ-
რამ შემორჩენილი აქვს თავისებურად წარმოებული ნამყოს ფუძე და
მისგან წარმოებული ფორმებიც; ზოგი კიდევ სხვა ხასიათის თავისე-
ბურებასაც გვიჩვენებს; ასეთებია:

ლას, ნამყოს ფუძე კანონიერია — *ლავ*

მიმღეობები: *ლასჩს, ლასილ, ლას, ლავილ, ლასეჩ, ლავას*

აწმყო: *ლასჩს სმ, ლასჩს სს...*

წარსული უსრული: *ლასჩს ჩჩ, ლასჩს ჩჩრ, ლასჩს ჩჩრ...*

წარსული სრული: *ლავსეჩ, ლავსეჩრ, ლავსე, ლავსეჩნქ, ლავს-*
ეჩქ, ლავსეჩნ, თუმცა პარალელურად იხმა-
რება მოსალოდნელი (წესიერი) ფორმებიც:
ლავჩ, ლავჩრ, ლავსე, ლავჩნქ, ლავჩქ, ლ-
ეჩნ, მაგრამ ეს უკანასკნელნი — იშვიათად.

ბრძანებითი: *ლავ, ლავს'ქ, მჩ' ლავ, მჩ' ლას, მჩ' ლავქ || მჩ' ლ-*
ეჩქ

და მაინც ზემოთ მოტანილი როგორც წესიერი, ისე უწესო
ფორმები იშვიათად იხმარება. უფრო ხშირია აღწერილი წარმოება

(სრული წარსულის ფორმების საწარმოებლადაც კი). საამისოდ აღებულია გამოთქმა *ლავ ქნსქ*. იუღელის *ქნსქ*, ხოლო *ლავ* უცვლელად რჩება. ამ გამოთქმას, შეუძლია ყოველგვარი ფორმის წარმოება, როგორც ყველა სხვა ზმნურ გამოთქმას, რომელიც *ქნსქ* ღამნმარე ზმნით იწარმოება:

აწმყო: *ლავ სმ ქნსიამ, ლავ სი ქნსიამ, ლავ ლ ქნსიამ...*

წარსული უსრული: *ლავ ზქ ქნსიამ, ლავ ზქრ ქნსიამ...*

მომავალი უსრული: *ლავ სმ ქნსცილ, ლავ ხს ქნსცილ...*

მომავალი სრული: *ლავ ლქნსსმ, ლავ ლქნსსა, ლავ ლქნსქ...*

შედევობითი უსრული: *ლავ ზქ ქნსცილ, ლავ ზქრ ქნსცილ, ლავ ზქრ ქნსცილ...*

შედევობითი სრული: *ლავჯი, ლავჯირ, ლავრ...*

წარსული სრული: *ლავ სიყა, ლავ სიყარ, ლავ ხიყოლ...*

უნახავი: *ლავ ხმ სიყქ, ლავ ხს სიყქ, ლავ ლ სიყქ...*

უწინარესი: *ლავ ზქ სიყქ, ლავ ზქრ სიყქ, ლავ ზქრ სიყქ...*

სტატიკური აწმყო: *ლავ ხმ სიყაბ, ლავ ხს სიყაბ, ლავ ლ სიყაბ...*

ბრძანებითი: *ლავ სიყქ'რ, ლავ სიყქ'ა... ლავ მქ' ქნსქრ, ლავ მქ' ქნსქა*

ჩ ა ნ ა ლ, ნამყოს ფუძე—*რავ*

მიმღეობები: *რანსიამ, რანსაქსა, რანსაცილ, რანსა, რავიღ, რავსქ, რაოვაბ*. — *იამ* დაბოლოებიანი უსრული მიმღეობა (*რანსიამ*) ემთხვევა *რანსქ* ზმნის მიმღეობას, ამიტომ თხრობითის აწმყოსა და უსრულ წარსულს ჩვეულებრივ არ აწარმოებს ამ მიმღეობით. — *ჩა* დაბოლოებიანი უსრული მიმღეობა აქვს (*რანსაქსა*), მაგრამ ამით მხოლოდ „მეორეული აღწერითი დროების“ (=მწკრივების) წარმოება შეუძლია.

თხრობითის აწმყოსა და უსრული წარსულის ფორმებს ივსებს *რავ ანსქ* ზმნური გამოთქმით, რომელსაც საერთო წესით ყველა ფორმის წარმოება შეუძლია (იხ. აქვე *ანსქ* ზმნა). *რანსაქ* ზმნის ნამყოს ფუძიდან ახალი ზმნაცაა წარმოებულნი (*რავსქ*), რომელიც წესიერად იუღელის.

წარსული სრული: *რავქ || -ვხვქ, რავქრ || -ვხვქრ, რავსე, რავსქნა || -ვხვქნა, რავქა || -ვხვქა, რავქს || -ვხვქს*

ბრძანებითი: *რავ'ყ, რავხ'ა, მქ' რანსა || მქ' რავ, მქ' რანსა || მქ' რავსა*

ჩ ა ი ნ ა ლ, ნამყოს ფუძე—*რარა*

მიმღეობები: (*რარისიამ*), *რარისაქსა, რარისაცილ, რარისა. რარაბიღ, რარაბსქ, რარაბაბ*

ი.ძ დაბოლოებიანი მიმღობით წარმოებული ფორმები თითქმის არ იხმარება (სხვა ზმნები უნაცვლება: *ქხრუნსქ, აინსქ...*).

წარსული სრული: *რარძა, რარძარ, რარძაქ, რარძანჲ. რარძარჲ, რარძან*

ბრძანებითი: *რარძქრ, რარძს'ჲ, მქ' რაინა, მქ' რაინარჲ. რარძ ფუძიდან ახალი ზმნაცაა წარმოებული (რარძსქ) იმავე მნიშვნელობისა. იგი წესიერად იუღველის.*

ქხნაქ, ნამყოს ფუძე — *ქაუ*. მოსალოდნელი *ქხუ* ამჟამად თითქმის აღარ იხმარება. ამიტომ არსებითად მხოლოდ წარსული სრულისა და ბრძანებითის ფორმებით გვხვდება ამჟამად, ისიც გამოთქმებში — *ქხრ ქხნაქ, ანუ ქხნაქ*. სხვა ფორმებს *მნაქ* ზმნიდან ივსებს.

წარსული სრული: *ქხრ ქაუა, ქხრ ქაუარჲ, ქხრ ქაუაქ, ქხრ ქაუანჲ, ქხრ ქაუარჲ, ქხრ ქაუან*

ბრძანებითი: *ქხრ ქა'უ, ქხრ ქაუეს'ჲ, მქ' ქხრ ქხნა მქ' ქხრ ქაუ, მქ' ქხრ ქხნარჲ || მქ' ქხრ ქაუესჲ*

წინასაბჭოური ხანის მწერლობაში ყველა ფორმაში გვხვდებოდა, ასე:

მიმღობები: *ქხნიამ, ქხნაქის, ქხნაქი, ქხნა, ქხნაუიჲ ქხუიჲ, ქხესქ (ქაუესქ), ქხეაბ (ქაუაბ)*

წარსული სრული: *ქხეა || ქაუქ, ქხეარ || ქაუქრ, ქხე || ქაუ...*

ბრძანებითი: *ქა'უ || ქხესქრ, ქაუეს'ჲ || ქხეს'ჲ, მქ' ქხნარ, მქ' ქხნარჲ*

ნატვრითი: *ქხნამ, ქხნას, ქხნა...*

ქხაქ — ახალ სომხურში აღარ იხმარება, მაგრამ შემორჩენილია ამ ზმნის გრამატიკული II კავშირებითის ფორმები კავშირებითისავე (ნატვრითის) მნიშვნელობით: *ქხეესამ* (<გრაბ. *ქხეესე*), *ქხეესა, ქხეესს, ქხეესნჲ* (<გრაბ. *ქხეესარ*), *ქხეესჲ* (<გრაბ. *ქხეესჲ*), *ქხეესნ*. ამათგან, ჩვეულებრივ, მხოლოდითისა და მრავლობითის III პიონის ფორმები იხმარება.

რრრქ } ზმნები წესიერად იუღველის, მაგრამ ნამყო სრულში
ყარქქ } წესიერი ფორმების გვერდით თავისებური ფორმებიც აქვს:

წარსული სრული: *ყარქხეჩ || ყარქჩ, ყარქხეჩრ || ყარქჩრ. ყარქხე, ყარქხეჩნჲ || ყარქჩნჲ, ყარქხეჩქ || ყარქჩქ, ყარქხეჩს || ყარქჩს*

ასევე: *რრრეჩ, რრრეჩრ, რრრე, რრრეჩნჲ, რრრეჩქ, რრრეჩს, ან რრრჩ, რრრჩრ, რრრე (რრრაქ), რრრჩნჲ, რრრჩქ, რრრჩს*

ბრძანებითი. *ყა'რქ* || *ყარქ'ერ*, *ყარქს'ე* || *ყარქსეს'ე*, *მქ'ყარქ* || *მქ'ყარქ'ერ*, *მქ'ყარქს'ე* || *მქ'ყარქსეს'ე*, *რს'ერ*, *რსერ'ე*, *მქ'რს'ერ*, *მქ'რსერ'ე*

აასქ წარსულ სრულში გვიჩვენებს თავისებურებას (სხვა მწკრივებს წესიერად აწარმოებს, თუმცა წარსულ სრულშიც გვხვდება წესიერი ფორმით).

წარსული სრული: *აააფქ* || *აასფქ* || *ააქ*, *აააფქ'ერ* || *აასფქ'ერ* || *ააქ'ერ*, *აააფ* || *აასფ* (*ააააქ*)
აააფქს'ე || *აასფქს'ე* || *ააქს'ე*, *აააფქ'ერ* || *აასფქ'ერ* || *ააქ'ერ*, *აააფქს'ე* || *ააქ'ერ*, *აააფქს'ე* || *ააქს'ე* || *ააქს'ე*

ბრძანებითი: *აააა'* (*ააქ'ერ*), *აააფს'ე* || *აასს'ე*, *მქ'აააა*, *მქ'აას'ე* || *მქ'აააფს'ე* || *მქ'აასს'ე*.

ააინსქ, *აასინსქ*, *სქსქ* ზმნები წესიერად იუღლებიან, ოღონდ ბრძანებითს აწარმოებენ ოღნავ თავისებურად:

ბრძანებითი: *ა'ა*, *აას'ე*, *მქ'ააინქ'ერ* || *მქ'ააი*, *მქ'ააინს'ე* || *მქ'ააინ'ე*
აას'ა, *აასს'ე*, *მქ'აასინქ'ერ* || *მქ'აასი*, *მქ'აასინს'ე* || *მქ'აასინ'ე*
ს'ქ, *სქს'ე*, *მქ'სქსქ'ერ* || *მქ'სქ'ერ*, *მქ'სქს'ე* || *მქ'სქს'ე*

ქქაანსქ წესიერად იუღელის, ოღონდ, მოსალოდნელი იყო ნამყო სრულში სხვა-*აანსქ* დაბოლოებიანი ზმნებივით გაფორმება, ფორმდება კი უჩანართო ზმნასავით, ე. ი. ფორმებს *ქქაქ* ზმნიდან სესხულობს. ნამყო სრული: *ქქაფქ* (და არა *ქქაფა*), *ქქაფქ'ერ*, *ქქაფ*, *ქქაფქს'ე*, *ქქაფქ'ერ*, *ქქაფქს'ე*

ბრძანებითი: *ქქა'*, *ქქაფს'ე*, *მქ'ქქაანა*, *მქ'ქქაანა'ე* (აგრეთვე *მქ'ქქა*, *მქ'ქქაფს'ე*)

ქქაქ ზმნა კი ვერ აწარმოებს *აამ* დაბოლოებიან მიმღეობას და, მამასადამე, ვერც ამ მიმღეობით წარმოებულ მწკრივებს. საამისოდ სესხულობს *ქქაანსქ* ზმნის ფორმებს.

სამ { ზმნებს არც ერთი მიმღეობა არა აქვთ. არც საწყისი. *სამ* { მხოლოდ აწმყოსა და ნამყო უსრულის ფორმებს აწარმოებენ და აქაც იუღლებიან გრაბარისებურად:

აწმყო: { *სამ*   *სამ*   *ქ*   *სამ'ე*   *სამ'ე*   *სამ*
           { *სამ*   *სამ*   *სამ*   *სამ'ე*   *სამ'ე*   *სამ*

წარსული უსრული: { *სამ*   *სამ'ერ*   *სამ*   *სამ'ეს'ე*   *სამ'ეს'ე*   *სამ*
                           { *სამ'ქ*   *სამ'ქ'ერ*   *სამ'ქ*   *სამ'ქ'ეს'ე*   *სამ'ქ'ეს'ე*   *სამ'ქ*

ყველა დანარჩენი მწკრივისათვის ორივე ზმნა *ქისქ* ზმნის ფორმებს სესხულობს.

ყისქ ზმნას აგრეთვე არა აქვს არც საწყისი, არც რომელიმე მიმდებარეობა. აწარმოებს მხოლოდ აწმყოსა და ნამყო უსრულს და ფორმდება თითქმის სავსებით ისევე, როგორც გრამბარში.

აწმყო: *ყისქამ, ყისქა, ყისქი, ყისქანტ, ყისქტ, ყისქან* წარსული უსრ. *ყისქი, ყისქი, ყისქი, ყისქინტ, ყისქიტ, ყისქინ*. ყველა სხვა მწკრივს *ყისქანაქ* ზმნის ფორმებით ივსებს. ეს უკანასკნელი კი ყველა მწკრივს წესიერად აწარმოებს.

სავსებით *ყისქამ* ზმნასავით ფორმდება მხოლოდ აწმყოსა და ნამყო უსრულში *ისქამ* და *არქამ*, რომლებიც დანარჩენ მწკრივებს ივსებენ *ისქანაქ* და *არქანაქ* ზმნების შესაბამისი ფორმებით.

ყარამ ზმნაც ამ ტიპისაა, ოღონდ იგი დიალექტურ ფორმად ითვლება და იშვიათად იხმარება მწერლობაში. ამ ზმნასაც მხოლოდ აწმყოსა და წარსული უსრულის ფორმები აქვს:

აწმყო: *ყარამ, ყარამა, ყარა, ყარანტ, ყარატ, ყარან* წარსული უსრ.: *ყარაქი, ყარაქი, ყარატ, ყარაქინტ, ყარაქიტ, ყარაქინ*

სხვა მწკრივებისთვის სესხულობს *ყარქანაქ* ზმნის ფორმებს, მაგრამ სალიტერატურო ენაში ესეც იშვიათად გვხვდება. მათ მაგიერ აწმყოსა და წარსულ უსრულში გამოიყენება შედგენილი შემასმენელი *ყარაყ ხამ*, რომელსაც მხოლოდ იმ ფორმების წარმოება შეუძლია, რაც აქვს თვით *ხამ* დამხმარე ზმნას. სხვა მწკრივებისთვის სესხულობს *ყაროყანაქ* ზმნის ფორმებს.

ყაისქ ზმნაც ჩვეულებრივ არ აწარმოებს ნამყოს ფუძიდან წარმოებულ ფორმებს და დანაკლისს *ყაისქანაქ* ზმნიდან ივსებს, მაგრამ შეიძლება შეგვხვდეს ასეთი ფორმებიც: *ყაისქეჩი... ყაისქ ხამ...*

ოყელ ზმნაც *ყაისქ*-ის მსგავსია, დანაკლისს *ოყელანაქ* ზმნიდან ივსებს, ოღონდ *ოყელ* ზმნის ყველა მწკრივის ფორმა უფრო ხშირად გვხვდება, რაც იმით აიხსნება, რომ *ოყელ* და *ოყელანაქ* ზუსტი ომონიმური მნიშვნელობისანი არ არიან: *ოყელ* უფრო „თხოვნა, ძიება“-ს ნიშნავს, ვიდრე „ნდომას“, *ოყელანაქ* კი „ნდომა“.

<i>ნაოთაქ</i>		ზმნებს მარტო ნატვრითის, პირობითის, სრული მომავლისა და სრული შედეგობითის წარმოება შეუძლიათ, დანაკლისს <i>ვანსქანაქ</i> და <i>ნაოთაქ</i> ზმნებიდან ივსებენ.
<i>ყანსქაქ</i>		

ნაოთაქ ზმნა გვხვდება ბრძანებითის ფორმებშიც — *ნაოთაქ', ოთაქ'ე, ძიქ' ნაოთაქ(ე), ძიქ' ნაოთაქ*

პიონსი (<გრაბ. **პიონი**) ზმნაც მოულოდნელ ფორმებს გვიჩვენებს წარსულ სრულსა და ბრძანებითში.

წარსული სრული: **პიონესი** || **პიონი**, **პიონესირ** || **პიონირ**, **პიონესე** || **პიონისი**

პიონესინ || **პიონინ**, **პიონესინ** || **პიონინ**
პიონესინ || **პიონინ**

ბრძან. **პიონე**, **პიონესე**, **პიონესე** || **პიონესე** || **პიონესე**, **პიონესე** || **პიონესე**

სერქალი ზმნა ახალ სომხურში თითქმის სრულიად აღარ იხმარება. იგი შეცვლილია **გნალი** ზმნით, მაგრამ იშვიათად მაინც გვხვდება მხოლოდ აწმყოს ფუძიდან წარმოებულ მწკრივებში. სხვაგან ცვლის **გნალი**.

§ ხხ. თავისებური უღლების მქონეა საშუალო გვარის ზმნებიდან წარმოებული ენებითი გვარის ზმნები, რომელთაც მხოლოდ აწმყოსა და წარსული უსრულის მხ. რიცხვის III პირის ფორმებში ვხვდებით: **ნააქიამ** < „დაიჯდომება“, ან **ჯი ნააქიამ** „არ დაიჯდომება“; **გნაქიამ** < „დაიძინება“, ან **ჯი გნაქიამ** „არ დაიძინება“; **გნაფიამ** < „წაისვლება“, ან **ჯი გნაფიამ** „არ წაისვლება“; **ყააქიამ** < „დაიწოლება“, ან **ჯი ყააქიამ** „არ დაიწოლება“; **ააქიამ** < „იციხვებოდა“, ან **ჯი ააქიამ** „არ იციხვებოდა“ და სხვ.

ეს ფორმები უპირა ზმნებად გვევლინებიან, ხოლო შინაარსით პოტენციალისია: წაისვლება, არ წაისვლება (ე. ი. შეიძლება, ან არ შეიძლება წასვლა).

საერთოდ შეიძლება შევნიშნოთ, რომ აწმყოსა და წარსული უსრულის ენებითი გვარის III პირის ფორმებით პოტენციალისის მნიშვნელობა თითქმის ყოველთვის გამოიხატება: **ააქიამ** < „იქმევა, შეიძლება იკამოს“, **გრიამ** < „იწერება, შეიძლება დაიწეროს“, **ყააქიამ** < „წაიკითხებოდა“...

§ ხვ. **ზმნური გამოთქმები (ზარაფირ რაქსი).** ზმნისა და მეტყველების რომელიმე სხვა ნაწილის შეერთებით ახალი შინაარსის მქონე ზმნას ვიღებთ, რომელსაც ზმნური გამოთქმა შეიძლება ეწოდოს. ასეთი ზმნის შემადგენელი ნაწილები ცალ-ცალკე იწერება, მაგრამ შინაარსი მათ ერთი აქვთ, ჩვეულებრივ, საესებით განსხვავებული შემადგენელი ნაწილების მნიშვნელობათაგან. ასეთი გამოთქმები სომხურში საერთოდ (ძველში, ახალში, დიალექტებში) ბევრია. მისი არა-ზმნური ნაწილი ზოგჯერ ისეთი სიტყვაა, რომელიც ცალკე არ იხმარება და მხოლოდ გარკვეულ ზმნასთან ერთად ქმნის ახალ გამო-

თქმას. აი რამდენიმე მაგალითი: *ხრეს იას* „განებივრება“ <*ხრეს* „სახე, პირი“, *იას* „მიცემა“; *ყოფ ყალ* „მოწონება“ <*ყოფ* <გრაბ. *ჟჟჟ* „სასიამოვნო, მოსაწონი“ (ცალკე, ჩვეულებრივ, არ იხმარება)+ *ყოფ* „მოსვლა“; *ჯოი ყალ* „მიმოსვლა, ბრუნვა, ტრიალი, გადაბრუნება“ (გადაბრუნდა); *ჯოი იას* „გადაბრუნება“ (გადააბრუნა)<*ჯოი* (<*ჯოი* „იზრვლივ, გარშემო“. ცალკე არ იხმარება)+*ყოფ* „მოსვლა“ და *იას* „მიცემა“... *ქოილ იას* „ნების მიცემა, ნების დართვა, დანებება“<*ქოილ* „სუსტი, უღონო; მოშვებული“+*იას* „მიცემა“; *ძოილ ანსლ* „ყურის გდება, ყურება, გულისყურის მიპყრობა“ <*ძოილ* <*ძოილ* <*ძოილ* „ფიქრი, აზრი, გონება“ (ცალკე არ იხმარება)+*ანსლ* „ქმნა, ყოფა“; *ყოფ ანსლ* „გაძევა, გარეთ გაგდება“ <*ყოფ* (გრაბარის მრ. რ. ბრალდ. <*ყოფ* „ქარი“)+*ანსლ*; *იასლ ი. ქოილ ანსლ* „აქოთება, აფორიაქება, არეუ-ღარევა“<*იასლ* „ქვეშ, ქვეშა, ქვედა, ქვე“, *ქოილ* „ზე, ზედა“+*ანსლ*; *ქსლ ი. ჯოილ ანსლ* „გალურსვა, ვითომ არ მიხდო, ისე მოჩვენება“<*ქსლ* <*ქსლ* „არა“+*ქსლ* „ვერ“+*ი. ჯოილ*“ (ქვეშ.)+*ჯოილ* (იგივე *ქსლ*), რომელიც ცალკე არ იხმარება+*ანსლ* და მრავალი სხვა.

არის ისეთებიც, რომელთა მნიშვნელობა ადვილად გასაგებია თვით შემადგენელი სიტყვების საშუალებით; მაგ.: *ქოილ ანსლ* „თამაში“ <*ქოილ* <*ქოილ* „თამაში“+*ანსლ* „ქმნა“, *ქოილ ქოილ* „ტირილი“ <*ქოილ* <*ქოილ* „ტირილი“+*ქოილ* „ყოფა, ქმნა; ყოფნა“; *ქოილ ანსლ* „გაღება, გახსნა“ <*ქოილ* <*ქოილ* „გაღება, გახსნა“+*ანსლ* „ქმნა“, *ქოილ ანსლ* „ფიქრი“ <*ქოილ* „ფიქრი, აზრი“+*ანსლ* „ქმნა“, *ქოილ ქოილ* „დავარდნა, დაცემა“ <*ქოილ* „ძირს, დაბლა“+*ქოილ* „დავარდნა“, *ქოილ ქოილ* „ბიძგება, გაგდება, გადაგდება“ <*ქოილ* „იქ, იქით“+*ქოილ* „დაგდება, გაგდება“... *ქოილ ანსლ* „ჩარევა“ <*ქოილ* „შიგნითა; შიგნით, შიგ, შუა“+*ანსლ* „შესვლა“; *ქოილ ანსლ* „შურისძიება“ <*ქოილ* „შური, ენა“+*ანსლ* „აღება“; *ქოილ ანსლ* „შველა, დახმარება“ <*ქოილ* „ხელი“+*ანსლ* „გაწვდენა“ და სხვ.

ასეთი გამოთქმების უღლებისას არაზმნური ნაწილი უცვლელად რჩება, ხოლო ზმნა ჩვეულებრივ იუღვლის, ოღონდ დამხმარე ზმნა აღწერით ფორმებში გამოთქმის უცვლელ ნაწილსა და მიმღობას შორის მოექცევა: *ქოილ იას*, აწმყო: *ქოილ ქსლ იასქოილ*, *ქოილ სსლ იასქოილ*... უნახავი: *ქოილ ქსლ იასქოილ*, წყვეტილი: *ქოილ იასქოილ*...

ისეთი გამოთქმები შეიძლება ძბოლოდ ზმნებისაგანაც შედგებოდეს; მაგ.: *ქოილ ანსლ* „გახვერება“ <*ქოილ* „ხვერება“+*ანსლ* „გასვლა“; *ქოილ ანსლ* „წაყვანა, გაღება“ <*ქოილ* „გაღება, გაქმნა“+*ანსლ* „წაყვანა, წატანა“; *ქოილ ანსლ* „დატოვება“ <*ქოილ* „

„დატოვება“ + *ყნას* „წასვლა“; *აიციქს* *ღნქნს* „მოწყვეტა, მოწყვეტით ჩამოვარდნა“ <*აიციქს* „მოწყვეტა“ + *ღნქნს* „დავარდნა“ და სხვ.

ასეთი გამოთქმები კი ჩვეულებრივ იულდება: ორგანულად წარმოებულ მწკრივებში ორივე ზმნა სათანადოდ ფორმდება, აღწერითი მწკრივების წარმოებისას ორივე ზმნის მიმღეობა გამოიყენება, დამხმარე ზმნა კი საზიარო აქვთ; ასე:

აწმყო: *აიციქომ* *ღნქნომ* *სამ*, *აიციქომ* *ღნქნომ* *სა*, *აიციქომ* *ღნქნომ* *ღ...*

წყვეტ.: *აიციქსვი* *ღნქა*, *აიციქსვი* *ღნქარ...*

ბრძან.: *აიციქვი* *ღნქვი* *რ...*

უნახავი: *აიციქს* *ღნქს* *სამ*, *აიციქს* *ღნქს* *სა...*

მომავალი სრული: *კაიციქსამ* *ღნქნსამ* || *კაიციქსამ* *ღნქნსამ...*

§ 90. „ზმნის მეორად აღწერითს დროს“ (მწკრივს) უწოდებენ *ღნქნს* და მხმარე ზმნითა და *სამ* დაბოლოებიანი უსრული (*სანქოთთარ*), მომავლის (*საყაანვი*) და *სამ* დაბოლოებიანი ნამყოს (*რაროთქათარ* „მუღმივ სრული“) მიმღეობებით წარმოებულ ფორმებს. ეს მიმღეობები რჩება უცვლელად, იულელის დამხმარე ზმნა. *ღნქს* დამხმარე ზმნას ნამყოს ფუძიდან წარმოებულ ფორმებში ენაცვლება *სი* ძირი, რომელიც ძველი სომხურის *სიგანს*-იდან მოდის და ახლა აღარ იხმარება. ამრიგად, თითოეული ამ მიმღეობითა და დამხმარე ზმნით მიიღება შედგენილი შემასმენელი, რომელიც ზმნის ფორმებადაა მიჩნეული. ამგვარ შემასმენლებს მოქმედების განგრძობითობის ნიუანსი აქვთ და ამიტომ ზოგი მათგანი ახლაც გვხვდება სამწერლო ენაში (თუმცა მათი ხმარების არე თანდათანობით ვიწროვდება). რევოლუციამდელ სამწერლო ენაში ისინი უფრო ფართოდ გამოიყენებოდნენ. თეორიულად, ცხადია, ახლაც შეიძლება ყველა ზემოჩამოთვლილი მიმღეობითა და *ღნქს* დამხმარე ზმნით შევადგინოთ ზმნის ყველა მწკრივის პარალელური შედგენილი შემასმენელი, თუ უცვლელად დავტოვებთ მიმღეობებს და ვაუღლებთ *ღნქს*-ს. მაგ., აწმყოს პარალელური შედგენილი შემასმენლები იქნება:

1. *ვირსქსამ* *სამ* *ღნქნომ*, *ვირსქსამ* *სა* *ღნქნომ*, *ვირსქსამ* *ღ...* *ღნქნომ...*

2. *ვირსქსომ* *სამ* *ღნქნომ*, *ვირსქსომ* *სა* *ღნქნომ*, *ვირსქსომ* *ღ...* *ღნქნომ...*

3. *ვირსქსომ* *სამ* *ღნქნომ*, *ვირსქსომ* *სა* *ღნქნომ*, *ვირსქსომ* *ღ...* *ღნქნომ...*

უწყვეტლისა:

<i>ვირსქსამ</i>	}	<i>ღნქს</i> <i>ღნქნომ</i> , <i>ღნქს</i> <i>ღნქნომ</i> , <i>ღნქს</i> <i>ღნქნომ</i> ...
<i>ვირსქსომ</i>		
<i>ვირსქსომ</i>		

მომავლისა:

ერსქთა {
ერსლთ { სმ ქნსლთ, სთ ქნსლთ, ჳ ქნსლთ...
ერაბ

წყვეტილისა:

ერსქთა {
ერსლთ { სჟთ, სჟთრ, სჟთქ, სჟთნრ, სჟთრ, სჟთნ.
ერაბ

უნახავისა:

ერსქთა {
ერსლთ { სმ სჟსქ, სთ სჟსქ, ჳ სჟსქ, სნრ სჟსქ...
ერაბ

ნატვრითისა:

ერსქთა {
ერსლთ { ქნსსმ, ქნსსთ, ქნსქ, ქნსსნრ, ქნსსრ, ქნსსნ...
ერაბ

და ასე შემდეგ.

რადგან ყველა ეს ზმნის ფორმადაა მიჩნეული, ხოლო ზმნის მწკრივი ტრადიციული გრამატიკისათვის იგივე დრო არის, ახალ სომხურ ენაში ზოგი მკვლევარი 60-მდე გრამატიკულ დროს ითვლის.

§ 91. ამრიგად, მეორადი აღწერითი „ფორმების“ ჩათვლით მწკრივთა რაოდენობა სომხურში იზრდება ოთხჯერ. გამოყოფენ სამგადად აღწერითს მწკრივებსაც (ერაბ ქნსლთ სმ სჟსქ, ერსქთა სჟაბ ჟქნსქ...), რაც კიდევ უფრო ზრდის „მწკრივთა“ რაოდენობას, მაგრამ ამ „მეორადი აღწერითი მწკრივების“ გრამატიკული შინაარსი ჯერჯერობით კარგად არაა შესწავლილი. ამათგან უმეტესობა ხელოვნური ფორმა უფრო ჩანს, ვიდრე ენაში ნამდვილად ხმარებულნი. ამიტომ გრამატიკულ ლიტერატურაში ეს ფორმები საკმაოდ სრულადაა მოყვანილი, მაგრამ მწერლობაში ძალიან იშვიათად (ზოგი მათგანი მაინც) გვხვდება.

ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ქთ დაბოლოებიანი მიმდებობით წარმოებული „მეორადი აღწერითი მწკრივები“ მოქმედებას განგრძობილად წარმოგვიდგენს საერთოდ რომელიმე დროში. როგორც ეტყობა, ეს ფორმები ეჯიბრებოდა ახლანდელ გაბატონებულ ფორმებს ამა თუ იმ გრამატიკული შინაარსის გამოხატვაში და ამ შეჯიბ-

რიდან გამარჯვებული გამოვიდა ე. წ. მთავარი მწკრივები (*ელსაჟირ* - *ქაანსასნსრ* „მთავარი დროები“), მაგრამ ზოგიერთმა მათგანმა დღემდე მოიტანა გარკვეული ნიუანსი; მაგ., პერმანსივის გაგება *ქს* მიმღეობით შედგენილ გამოთქმებში უფრო აშკარაა, ვიდრე რომელიმე ძიროთად მწკრივში. უკანასკნელ შემთხვევაში ამ კატეგორიის გამოხატვა კონტექსტით უფროა გაპირობებული, ვიდრე თვით მწკრივის საერთო შინაარსით, *ქს* დაბოლოებიანი მიმღეობით წარმოებულ „ნეორადი მწკრივები“ კი თითქოს თავისთავად გამოხატავენ ამას.

უფრო ბუნდოვანია *ახ* დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღეობითა და მრავლის მიმღეობით შედგენილი გამოთქმების გრამატიკული შინაარსი. ამიტომ ყველაფერი ეს უფრო დეტალურ შესწავლას მოითხოვს.

თხზვა და წარმოქმნა

§ 92. ვინც ძველი სომხური ენის აგებულებას ასე თუ ისე იცნობს, ახალი სომხური ენის აგებულების გაცნობისას დარწმუნდებოდა, რომ, თუმცა მთლიანად დარღვეულა ძველი სომხურის ბრუნვა-ულლების ნორმები, მაგრამ მაინც ყოველ ნაბიჯზე იგრძნობა ამ ორი ენის მჭიდრო ურთიერთკავშირი. ეს კიდევ უფრო საგრძნობია სიტყვაწარმოებაში. აქ თითქმის არაფერი შეცვლილა: თხზვაცა და წარმოქმნაც ერთსა და იმავე ნორმებს ემორჩილება ძველშიც და ახალშიც. სიტყვის საწარმოებლადაც იგივე აფიქსებია გამოყენებული ახალში, რაც ძველში იყო, ოღონდ ამ აფიქსთაგან ახლა ზოგი უფრო აქტიური გამხდარა, ზოგი კიდევ გაპასიურებულა. პასიურ აფიქსებად ისეთები უნდა მივიჩნიოთ, რომლებიც ახლა აღარ მოქმედებენ ენაში, ახალ სიტყვებს ვეღარ აწარმოებენ, მაგრამ მათი კვალი მაინც დარჩენილა, რამდენადაც ენას შემოუნახავს ამჟამად უმოქმედო აფიქსებით წარმოებული ზოგიერთი სიტყვა.

ახალი აფიქსებიც არ გაჩენილა. რამდენიმე უცხოური მაწარმოებელი შემოჰყოლია ნასესხებ სიტყვებს (*თრასკიორქათა, კომუნქათა, სიეჩაქიქა...*), მაგრამ ეს აფიქსები ამავე სიტყვებთან დარჩენილა, ვეღარ გააქტიურებულა.

ერთი საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფაქტი მაინც შეინიშნება: ძველ სომხურში კომპოზიტის მეორე წევრად ჩვეულებრივ გამოიყენებოდა ზმნის ძირი (*არხბაჟ || არხბაჟაჟ < არხ + ბაჟსჟ, არქოსტამ < არქოს + ტამსჟ, მსინსთო < მსინს + თო < თაჟ...*). ასეთი სიტყვები, ცხა-

დია, ძველი სომხურისთვის კომპოზიტი იყო, მაგრამ ზოგი ზმნა ახალში უკვე აღარ იხმარება (*რათთანსქ, არქანსქ...*). ასეთი ზმნების ძირებით შედგენილი კომპოზიტები კი ძველი სომხურიდანაც ბლომად გადმოჰყვა ენას და იმავე ძირებით ახალი კომპოზიტებიც გაკეთდა და კეთდება. მაშასადამე, ძველი სომხურის კომპოზიტის მეორე წევრი, ზმნის ძირი, ახალი სომხურისათვის აფიქსად იქცა. ამიტომ ასეთი აგებულების სიტყვები ახლა კომპოზიტებიდან წარმოქმნილ სიტყვებში უნდა გადავრიცხოთ.

ერთიც უნდა შევნიშნოთ: თხზვა ორი (ან მეტი) სრულფასოვანი სიტყვის შეერთებაა, მაგრამ სომხურში ხშირია შემთხვევა, როცა კომპოზიტს ვერ მივიღებთ გარკვეული აფიქსის დამატების გარეშე; მაგ.: *არსსქ* < *არქ + სქ* (< *სქანსქ*) + *ქ* (*არსსქ* არაა), *რამროთანსქ* < *რამ + რათ + თანსქ* (*რამროთ* არაა), *ყაყყაიოქ* < *ყაყ + ყაყ + აქ* (*ყაყყაყ* არაა), *არქაიოიოქ* < *არქ + იო + იო + არქ* (*არქაიარქ* არაა), *ნაიადიოქ* (< *ნაიქ + იო + იო* - *ნაიქ* (*ნაიქანაიქ* არაა)).

აღნიშნულის გამო ძნელდება სომხურში თხზვისა და წარმოქმნის ცალ-ცალკე განხილვა, რადგან თხზვის განხილვისას წარმოქმნის ზოგიერთ სახეზეც საჭიროა ვილაპარაკოთ (და პირიქით, წარმოქმნის განხილვისას თხზვის შესახებაც მოგვიხდება ლაპარაკი). ახალ სომხურში თხზვისა და წარმოქმნის საკითხები მონოგრაფიულადაა შესწავლილი (მურვალიანი), მაგრამ არსად თხზვა და წარმოქმნა ცალ-ცალკე არაა განხილული. აქ შეძლებისდაგვარად მაინც შევეცდებით ცალ-ცალკე განვიხილოთ თხზვა და წარმოქმნა.

არანამდვილი კომპოზიტები

§ 93. ახალი სომხური ენის გრამატიკებში გამოყოფენ ნამდვილ (*ჩისიყანს*) და არანამდვილ (*ანჩისიყანს*) კომპოზიტებს. არანამდვილ კომპოზიტად ითვლება სიტყვათა ისეთი შეერთება, როდესაც კომპოზიტის წევრებს სორის სინტაქსური დამოკიდებულება, ასე თუ ისე, შენარჩუნებულია და იმის მისეღვით, თუ რამდენად შეუნარჩუნებიათ კომპოზიტის წევრებს დამოუკიდებლობა, მასაც ქვეგზავუებად ყოფენ: გაორმაგებული (*ყრქსაიოქ*), გათიშული (*ჩაროყრასანს*) და შერწყმული (*ყესიყანს*). ნამდვილ კომპოზიტებს უწოდებენ ისეთებს, რომელია წევრები სიტყვის ფუძეებია (ან სიტყვის ფუძედ გაგებული სიტყვებია) და მათ შორის სინტაქსური ურთიერთობა არა ჩანს.

დავიწყოთ არანამდვილი კომპოზიტებით.

§ 24. გაორმაგება ხდება თითქმის ყველა მეტყველების ნაწილი-სა — არსებითების, ზედსართავეების, რიცხვითების, ნაცვალსახელების, ზმნიზედების, ზმნებისა. გაორმაგების ხერხებიც სხვადასხვაგვარია: ორ-მაგდება როგორც სიტყვის ფუძეები, ისე გაფორმებული სიტყვები; ორმაგდება სიტყვები ბგერათცვლილებებით, ან უამისოდ, ან კიდევ რაიმე აფიქსის მოშველიებით. არსებობს ძველი წარმოშობის ისეთი გაორმაგებული სიტყვებიც, რომელთა შემადგენელი ნაწილები ამჟამად ცალკე უკვე აღარ იხმარება.

გაორმაგებული არსებითები ზედსართავეის (ან ზმნიზედის) მნიშვნელობას იძენენ, გაორმაგებული ზედსართავეები ზედსართავებადვე რჩებიან, მაგრამ ინტენსივის მნიშვნელობაც ემატებათ, გაორმაგებული რიცხვითი განყოფით რიცხვითს გვაძლევს და ზედსართავეად გამოიყენება.

ა) გაორმაგება ამჟამად დამოუკიდებლად ხმარებული სახელები-სა: *ოსიასი-ოსიასი, ჭიორ-ჭიორ, ვიჟ-ვიჟ, ყაყაი-ყაყაი, ღაი-ღაი* (აქედან *ზმნა-გაიყაისი*)... *მსბ-მსბ, კვირ-კვირ, ქაი-ქაი, ზორ-ზორ, ხრქარ-ხრქარ...* *მსკ-მსკ, სრქო-სრქო, სრსტ-სრსტ...* *თაი-თაი...* *გაიასი-გაიასი...* *ფიქ-ფიქ, ჯაი-ჯაი, თაი-თაი...* ასეთი წარმოშობის კომპოზიტთაგან ზოგი უკვე გაერთნებიანებულა: *რარაი (<რაი+რაი), სსროსრ (<სსრ+სსრ), აქსაქს (<აქ+აქ+ს)*...

ბ) ზმნიზედებიც გვხვდება გაორმაგებული: *ქაი-ქაი, ჯოი-ჯოი, არაი-არაი, ჯაი-ჯაი, ღაი-ღაი...*

გ) გაორმაგებული ზმნები იშვიათია, მხოლოდ დიალექტებში გვხვდება: *ქარსა-ქარსა* „მატყუარა“, *ქაი-ქაი* „მორბენალი, რბენია“. ასეთ ზმნებს ზედსართავეის მნიშვნელობა აქვთ, ისინი საგნის თვისებას გვიჩვენებენ.

§ 25. ამჟამად დამოუკიდებლად ხმარებული სიტყვები შეიძლება გაორმაგდეს სხვადასხვა ნაწილაკის, თანდებულისა თუ მაკავშირებლის მოშველიებით:

ა) **2** უარყოფის ნაწილაკით: *სკამ-ჯესკამ, ამან-ჯამან, ოხს-გოამ-ჯოხსგოამ.*

ბ) **ე**-ს (ძვ. სომხურის თანდებულის) მოშველიებით: *გოცნ-გგოცნ, სიას-ყსიას...*

გ) **ქ**-ს (ძვ. სომხურის თანდებულის) დახმარებით: *ხსჩხ (<ჩხ ქ ხს), კოიქიოი, ვიქივი...*

დ) **ს**-ს (<გრაპარის დაწყებითი ბრუნვის **ტ**) საშუალებით: *ბაქსბაქ, ჯარსჯარ, კოიქსიოქ* (მდრ. *კოიქიოი*). ამ **ს** (<**ტ**)-ს შეიძლება წინ უძღოდეს აგრეთვე **ქ** (<გრაბ. **ი**): *ბაქსბაქ (<ბაქსბაქ), ნაიქსნაი...*

ე) *ს* მაკვეშირებლით: *ჟონჯაჟონჯ, ჟასაჟას, ძანრახანრ, ღირაყაღირაყ, ზირანირ, ვირაჯერა...* აგრეთვე: *კსაქასქსა* (|| *ქსიქსა* *ქსა*)...

გაორმაგება ხშირია ისეთი სიტყვებისაც, რომელნიც ამჟამად დამოუკიდებლად აღარ იხმარებიან, ან ძალიან იშვიათად—იმ გაგებით, რა მნიშვნელობითაც ისინი კომპოზიტს ქმნიან; მაგ.: *აყსააყო, რარრაო, ვღღღღ... რსქ-რსქ, ყაყაყაყაყ (-ასქ ნაწილაკით), იაირ, ჯარჯარ...*

აქ შეიძლება მოვიგონოთ ისეთი გაორმაგებული სიტყვებიც, რომლის წევრები ხმებადვითი სიტყვებია: *ირირ, კარკარ, ჯაჯაქ, ქაქქაქ...*

§ 96. ზემოთ ჩვენ სუფთა ძირების (ფუძეების) გაორმაგებას ვეხებოდით, მაგრამ სომხურში გაორმაგებისას უფრო გავრცელებულია ამ ძირთა (ფუძეთა) გამოყენება ნაირ-ნაირი ცვლილებით, განსაკუთრებით ზმნებში.

ა) ხმოვანთა კუმშვით (ამოვარდნით): *ბამბამქ (<ბამბქ), ქაღღღქ (<ქაღღქ), ქაჩქჩქქ (<ქაჩქქ), ჯაჩჯჩქ (<ჯაჩქქ), რაჯჯჯქ (<რაჯჯქ)* და სხვ.

ბ) დასაწყისი თანხმოვნის შეცვლით: *ლიქი-ლიქი (<ლიქი), რაე-ქაე (რაე), ბოი-მოი (<ბოი), ზოი-ბოი (<ზოი)...* ასეთი ვაორმაგება უფრო ხშირად *ო* კავშირის მოშეუღლებით ხდება: *ქოფ ო მოფ (<ქოფ), რაე ო ქაე (<რაე), ზორ ო მორ (<ზორ)...* აქვე შეიძლებოდა შემოგვეტანა ხმებადვითი სიტყვების გაორმაგება: *ქძიე-კძიე (<ქძიე), ნჩქიქ (<ნჩქ)...*

ამნაირადვე გაორმაგებული სიტყვები უმეტესად ზედსართავეებს წარმოადგენს: *ქოი-მოი, ბოი-ყოი || ბოი-მოი, ღიქი-ყიქი ნიქი-რქი...* აგრეთვე ზედსართავეა *ო* კავშირით, ან *ა* მაკვეშირებლით წარმოებული სიტყვები: *ქსნქომსნქ, ზოთარაო, აოთოიოთო* (|| *აოთომოთო*), *იოთოიოთო, ქათნამათნ...*

ამგვარად, გაორმაგებული ზმნიზედებიც გვხვდება: *ვირი-ვირი, აოთი-მოთი (აოთიქ-მოთიქ), ბონი-მონი...*

დაბოლოს, ზმნაც შეიძლება ამგვარი გაორმაგებით მივიღოთ: *ზაიოღქ-ქაიოღქ, ქიერქ-ქერქ, ნეღქ-მეღქ, ქინნქ-მანნქ...* მაგრამ უფრო ხშირად ზმნის ძირების გაორმაგებას ვხვდებით დასაწყისი თანხმოვნების შეცვლით (რასაც ჩვეულებრივ თან ახლავს ფუძის ხმოვნის კუმშვაც): *ქაიღმეღქ || ქაიღმიღსქ, ქიერეღქ || ქიემეღქ, ქამბამქ, ქინეანეაქ, ქიქამქქქ, ნქქქ || ნქქქ || ნქქქ, ქაიხასქ, ქიქიოქ, ქიქიქქქ* და სხვ.

ლ> მონაცვლეობაც ახალ სომხურში ზმირია: *ჯაძიჯიქ* (*ჯაძი+ჯაძი*), *კაყიყიქ* (*კაყ+კაყ*)...

§ 99. გათიშული (ნარყოყასან) კომპოზიტები გამოთქმებიან. ასეთი კომპოზიტები შეიძლება გაორმაგებითაც იყოს მიღებული, მაგრამ—უთუოდ შეურწყმელი. ამიტომ ზემოთ (გაორმაგებაში) ნაჩვენები ისეთი მაგალითები, როგორცაა *ძასი ი ძასი*, *ძაყი ი ძაყი* და სხვ. განცალკევებულ კომპოზიტად ითვლება და ცალ-ცალკე იწერება; ასეთი სიტყვა შეიძლება ერთადაც დაიწეროს და ის უკვე წერწყმულ კომპოზიტად ითვლება. ეს დამოკიდებულია მახვილზე: თუ კომპოზიტის შემადგენელი წევრები დამოუკიდებელ მახვილს ინარჩუნებენ, მათ ცალ-ცალკე წერენ და გამოთქვამენ, თუ მახვილი ბოლო წევრმა შეინარჩუნა და პირველმა დაკარგა, კომპოზიტიც შეირწყმება; მაგ.: *ყასი ყასი*, მაგრამ: *ყაყყასიქ*, *ძასი ი ძასი*, მაგრამ: *ძასიძიქ*...

გათიშული კომპოზიტი შეიძლება შედგენილ იქნეს როგორც ამხსნელი და ამხსნილი სიტყვების შეერთებით, ისე თანაბარი სიტყვების შეერთებითა და თვით ერთი და იმავე სიტყვის განმეორებითაც. მაგ.: *ყაჟიქ ღიყიქიქ*, *ძაჟი ანსიქ*, *ქიქიქი ათყრასქ* ურთიერთდამოკიდებული სიტყვების შეერთებითაა მიღებული: *ყაჟი* და *ძაჟი* პირდაპირისებრი უბრალო დამატებებია *ღიყიქიქ* და *ანსიქ* ზმნებისათვის. *ქიქიქი ათყრასქ* მართული მსაზღვრელისა (*ქიქიქი*) და საზღვრულის (*ათყრასქ*) ურთიერთობაშია. მაგრამ *ყიქიქი ყიქიქი*, *ჯაჟი ი ღაჟი*, *ჯაჟიქიქი* და სხვ. თანწყობილი კომპოზიტია. ე.ი. ცალ-ცალკე, გრამატიკულად დამოუკიდებელი სიტყვების შეერთებაა. დაბოლოს, *იქიქი იქიქი*, *ძაჟი ი ძაჟი*, *ყაჟიქიქი* გაორმაგებული ფუძეებისაგანაა შედგარი. მართალია, ისტორიულად ამ გამოთქმებში შემაჯავალ სიტყვებს შორის სინტაქსური კავშირი არსებობდა, მაგრამ ამჟამად ეს გრამატიკული ურთიერთობა აღარ იგრძნობა, რისი გაქვეყნებული გამოთქმებია.

გათიშული კომპოზიტების დიდ ნაწილს ზმნები წარმოგვიდგენს. ასეთი ზმნა ორი დამოუკიდებელი ზმნისაგან შედგება და თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე იულელის: *ყნასქი* *ყაქ*—*ყნამ* *ქ* *ყაქი* (ქ), *ყნაყი* *საჟი*. *ძაჟიქი* *ყნასქი*—*ძაჟი* *საჟი* *ყნაყი*...

გათიშულ კომპოზიტად ითვლება *სასქ* ზმნით წარმოებული ზმნის ფორმებიც, რომლებიც წუალობითი კონტაქტის ფორმებს აწარმოებს: *ყიქიქი* *სასქ* (იხ. § 81).

გათიშული ზმნა-კომპოზიტები მიიღება *ანსიქ* და *ქიქიქი* ზმნების დახმარებითაც: *ძაჟი* *ანსიქ*, *ღაჟი* *ქიქიქი*...

გათიშული ზმნა-კომპოზიტის საწარმოებლად გამოიყენება მრავალი სხვა ზმნაცა და რომელიმე თანდებული ან ზმნიზედა. ეს უკა-

ნასკენელი ამ შემთხვევაში პრევერბის როლს ასრულებენ და ნაწილობრივ ახერხებენ გეზისა და ორიენტაციის კატეგორიის გამოხატვას მოძრაობის აღმნიშვნელ ზმნებთან; მაგ.: *ზსრა ყნალ* „წესვლა“, *ყორა ყნალ* „გასვლა“, *ყსნ ყნალ* „იქით წასვლა, გადასვლა“... აი ზოგიერთი ამ ზმნათაგან და „პრევერბთაგან“: *ყალ, ყნალ, რსრს, თანსს, ჭაჯს, ღესს, ღსსსს, ქაღს, ღსს, სსსს, მანსს, თაღ... თთაღ, ყსნ, ყსა, ყორა, სა, მსღ, მთა, ზსრა, ქაქრ, ქსრ, ქრა, ჯაღ* (<ჯორღ).

§ 100. გათიშული ზმნა-კომპოზიტებიდან წარმოიშვა თავისებური შერწყმული კომპოზიტები — სიტყვის ფუძე+ზმნა, ან სიტყვის ფუძე+ზმნის ძირი, ან სიტყვის ფუძე+ზმნის ძირი+თემატური ხმოვანი :-; მაგ.: *ჭარ ლობს*>*ჭარლობს*, *თთაღ რსრს*>*თთაღრსრს*, *მსღ რსრს*>*მსღრსრს*, *ყორბ აბს*>*ყორბაბს*, *ასწ აბს*<*ასწაბს*, *ქსსწ აბს*>*ქსსწაბა*... *ჯარ ზათ(ან)ს*>*ჯარათს*, *ჯარ ქათს*>*ჯარქათს*, *ღარ თსანს*>*ღართსანს*, *რაყ ქთგს*>*რაყქთგთ*, *ასწანღ ყსს*>*ასწანღყსს*... *ასწ არსანს*>*ასწარს*, *ასწარსს*, *ბსწ არსანს*>*ბსწარს*, *ბსწარსს*, *სასარსს*, *ქქარსს*, *რანთარსს*, *სწარსს*, *ბაწარსს*... *ყსთ ზათანს*>*ყსთათს*, *ასწანჯათ* (<*ასწანჯათ*+*ასწანჯათანს*), ასევე: *მქჯათ* (<*მსღ ზათანს*), *ქთათათ* (<*ქთათ*+*ზათანს*), *ყორათ* (<*ყორ*+*ზათანს*), *ყორჯათ* (<*ყორ*+*ზათანს*)... *ქთთ არობს*>*ქთთარობ*, *სწარობ*, *ზთარობ*, *ზორქარობ*, აგრეთვე: *თათარობ*<*თათარობ*, *თქთარობ*<*თქთარობ*...

განსაკუთრებით ბევრია ასეთი შედგენილობის კომპოზიტები: სიტყვა+ზმნის ძირი, რომელიც შეიძლება მაკავშირებლითაც იყოს შეერთებული: *არს ყაჯთს*>*არსყაჯთ*, *სრსა ჭაჯს*>*სრსაჯაჯ*, *არსჯთ*(<*ჯთყაღ*), *არსბაღ* || *არსბაღ* (<*ბაღს*), *ასწქარს* (<*ქარსს*), *არწანაქარს* (<*ქარსანს*), *არწანაჯათ* (<*ჯათ*), *რანსრ* (<*რსრს*), *რსრანრაყ* (<*რანთ*, ნამყოს ფუძე—*რაყ*), *რსრანსაყ* (<*საყს*), *ყანწარს* (<*წარს*), *ქრსქარს* (<*რსრ*), *ბსწანათ* (<*ანანს*), *ბსწათ* (<*ათ*, ნამყოს ფუძე: *ათ*), *ქთწარს* (<*წარს*).

ასეთი კომპოზიტი ზოგჯერ მხოლოდ რაიმე აფიქსის დართვით იწარმოება: მაგ.: *არსმთაჯ* (<*არს*+*მთ*+*ანს*+*ჯ*), *სრსარს* (<*სრსა*+*არ*+*ს*+*რს*), *ზაქორას* (<*ზაქ*+*ორ*+*ას*+*რს*)...

§ 101. ასე შერწყმული კომპოზიტი მიიღება არა მარტო ზმნის ძირის მონაწილეობით, არამედ მეტყველების სხვადასხვა ნაწილის შეერთებითაც; მაგ.: *ყორსწაყ*, *ქსთორ*, *ღთათათ*, *ყარჯსრს*, *ას-*

ზრსა, თაგარჯონ, ქაქერსრან, ქაქნასკაათ პირიქითაც: არსებითი + ზედსართავი: *სრსაყარყ, ზასაორაყ, ყლქირაყ...*

შერწყმული კომპოზიტი აგრეთვე მიიღება მართული მსახ-
ღერელი (ნათ.-მიცემითში დასმული სახელი) + არსებითი: *სეფორიყ, ჟრეფორიყ || ჟსორიყ, მირსეფარ, მირსეფარ (მირსეფარ), ზირსე-
ფარ, თანთსრ...*

შერწყმული კომპოზიტი მიიღება ნაცვალსახელისა და მეტყვე-
ლების სხვა ნაწილის შერწყმითაც. ასეთი კომპოზიტები უმეტესად
ზმნიზედებია: *აქითსე, აქოთსე, აქნოსე, იროსე, აქიყსა, აქიორ,
აქნთამ, აქატან, ირჯაი, ქნჯგან, ქნჯყსა...*

ასეთებიცაა: *ქსყსა (<ქს + ყსოჯ), ქსყო (<ქს + ლოღსა <
ოღსე), ყსისა (<ყსო + სა), ზაქიტან (ზაქი + ტან).*

ნამდვილი კომპოზიტები

§ 102. ნამდვილ კომპოზიტად ითვლება ერთცნებიანი კომპოზი-
ტი, ე. ი. ისეთი რთული სიტყვა, რომლის წევრები შერწყმულია არა
მარტო გარეგნულად, არამედ წინაარსობლივადაც. ორ და მეტცნე-
ბიანი კომპოზიტი, რომლის წევრები ფორმითაა ერთმანეთთან მჭიდ-
როდ დაკავშირებული. კომპოზიტად მხოლოდ ფორმის თვალსაზრი-
სით ითვლება და ნამდვილი კომპოზიტისაგან გასარჩევად განცალ-
კევებული (*ზარაყარყაქ*) ან შერწყმული (*ყყსკან*) ეწოდება. ენის
განვითარების პროცესში ორცნებიანი კომპოზიტი ერთცნებიანად იქ-
ცევა, მაგ., *თანთსქს* ახლა აღარ იძლევა წარმოდგენას *თან-თს-
ქს*-ის შესახებ, ასევე *თანთსქ* აღარაა *10 + 1*, *თსთორ* აღარ ნიშ-
ნავს *თს(სე) + თს* და სხვ.

ნამდვილი კომპოზიტები სხვადასხვა საწესებრით მიიღება. უმე-
ტეს შემთხვევაში ვიღებთ ზედსართავს (რასაკვირველია, არსებითსაც
და ზმნასაც ან ზმნიზედასაც). სიტყვები უმეტესად კავშირდება მკავ-
შირებლით (*ზიყსყსყ*), რისთვისაც გამოყენებულია ხმოვანი *ა*; სიტ-
ყვათა შეერთებისას კი მეტყველების ნაწილთა ნაირ-ნაირო კომბინა-
ცია არის შესაძლებელი.

გავეცნოთ ზოგიერთს.

§ 103. ა) არსებითი + არსებითი იძლევა არსებითს ან ზედსარ-
თავს: *თარაქანჯ, ზსონაქაქო, ლოქათსრ, ზიღამაა, ლქსთათსრ
ზაჯათსგან, რათაქანათ, ირსქარე, თანთსრ, ზაქქანათ, თაე-
მანასკაათ, ლოქათსე, ჟქმანსკარ, ჟქმათქბ, სრქაქსოქ, სრქა-*

*ქოიყაფი, ჯიანჯანი, ჯიანჯანასიქი, ქსკამანი, მიხრამანი, რაყ-
კაქი, რნაფი... სიქობარაჯ, მარმნაყოც...*

თუ კომპოზიტის პირველი წევრი *ქ*-თი ბოლოვდება, იგი *ა* მა-
კავშირებელს ერწყმის და *ს*-ს ვიღებთ: *კაჯღიობარანი* (<*კაჯღი* + *ა* +
იობარანი), *ნიყსიქნაკ* (<*ნიყს* + *ა* + *იქნაკ*), *საყასისაისაის*
(<*საყასი* + *ა* + *საისაის*)...

ასეთი კომპოზიტები, არსებითი იქნება იგი თუ ზედსართავი,
ჩვეულებრივ, იგულისხმება მართული მსაზღვრელისა და მსაზღვრულის
ურთიერთობაში; მაგ.: *სარაკანიჯ* = *სარი* *კანიჯ*, *სიქობარაჯ* = *სი-
ქობი* *რაჯ*..., მაგრამ იშვიათად ასეთი კომპოზიტის წევრებს შორის
შეიძლება იგულისხმებოდეს სხვაგვარი ურთიერთობაც; მაგ.: *მარკა-
კარაყა* არ ნიშნავს *მირ* *კარაყა* „დედის ქალაქი“, არამედ *მარკ-
კარაყა* „დელქალაქი“, ე. ი. მსაზღვრელ-საზღვრულია; *რამაკა-
ნაი* არ ნიშნავს *რამაკი* *ნაი* „ჭიქის სიტყვა“, არამედ „ჭიქით
(სასწიხით) ხელში წარმოთქმული სიტყვა, სადღეგრძელო“, *ნაჯა-
სიყანი* = *ნაჯი* *სიყანი* „სადილის მაგიდა“, ან *ნაჯსი* *სიყანი* „სასა-
დილო მაგიდა“ და სხვ.

ბ) არსებითი + ზედსართავი. ჩვეულებრივ, ზედსართავია: *სანამა-
საისიქი*, *საჯარაყი*, *საქსიანი*, *ჯიანიანი* (აგრეთვე—*საიანიანი*),
სანამსრა, *სსსსარანი*, *საჯარაყი*...

ასეთი კომპოზიტის წევრები ერთმანეთის მიმართ მსაზღვრელ-
საზღვრულია.

გ) არსებითი + თანდებული ზმნიზედაა ან ზედსართავი: *კინა-
თაქი*, *ქსათაქი*, *ყიყიანი*, *ყიყამსჯი*, *ყიქაიქსი*, *ქსათაქი*, *ქს-
ეთანი*, *ქსათანი*... ამ კომპოზიტებში მართვა იგულისხმება; თან-
დებულის მართავს სახელს გარკვეულ ბრუნვაში: *ყიყიანი* = *ყიყი*
ანი „სოფლის ახლო“, *ყიყამსჯი* = *ყიყი* *მსჯი* „წუა სოფელი“,
ქსათანი = *ქსი* *თანი* „ტირილის მსგავსი“ და სხვ.

დ) არსებითი + ზმნის ძირი არსებითია ან ზედსართავი. მთავარ
წევრად ზმნის ძირი წარმოგვიდგება, რადგან პირველი წევრი მის
ამხსენლად გვევლინება. ამ წევრებს შორის ისეთივე დამოკიდებულება
ივარაუდება, როგორც წინადადებაში შემასმენელსა და მის ამხსენლს
შორის შეიძლება იყოს და კომპოზიტის დაშლისას კომპოზიტის
პირველი წევრი იმ ფორმას მიიღებს, რასაც მოითხოვს მოცემული
ზმნა თავისი ამხსენლისაგან: თუ პირველი წევრი ქვემდებარეს ცულის,
იგი სახელობითში იქნება, თუ ირიბ დამატებას—ნათ.-მიცემითში.

კომპოზიტის პირველი წევრი სახელობითში მისივე მეორე წევ-
რის ქვემდებარედ იგულისხმება: *სარკანი* (<*სარი* *კანი*), *საჯარაყი*
(<*საჯარა* *ყი*), *საქსიანი*, *საიანიანი*, *საიანიანი*, *საიანიანი*, *საიანიანი*

ასეთი კომპოზიტებია: *ქერასი, ზრთაქაფიქი, ყანგანარსი, ქაქანარსი, საზნანარსი, შაქანარსი, ჯანაყობი, ოსტაქიქი, ყოყაყი, სეყაქი, მსეყი, ღასეყი, ზასეყი, ზასეყი, ზასეყი...*

§ 105. ზელსართავი + არსებითი, რომელსაც ზოგჯერ რომელიმე მაწარმოებელი აფიქსიცი შეიძლება დაერთოს, არსებითად მანჯვრელ-სანჯვრულს წარმოადგენს. თავდაპირველად ასეთი კომპოზიტი არსებითი უნდა ყოფილიყო (ზოგჯერ ახლაც ასეა), მაგრამ უმეტესად ზელსართავია: *ქირსაყი, ზსრქნაჯაყი, ისანი, შაქანონი, ქნეანი, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა... ქანსაყი, ზას-ათარქი, ათარქი, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა...*

§ 106. ზელსართავი + ზელსართავი ისევ ზელსართავია: *ქანსა-ყი, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა... ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა... ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა...*

§ 107. ზელსართავი + ზმნის ძირი ზელსართავია, მაგრამ შეიძლება არსებითიც იყოს: *ზირსი მარსი* „ახალმოსული ხალხი“, მაგრამ *ზირსი* „ახალმოსულები“, *ზირსი* „ახალგაგებებული შენობები“ — *ზირსი* „ახალგაგებებული“.

ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა... ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა... ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა...

§ 108. ზელსართავი + ზმნა ისევე ზმნაა, თუმცა კომპოზიტის მეორე წევრად წარმოდგენილი ზმნა დამოუკიდებლად შეიძლება არც იხმარებოდეს ამ სახით. საერთოდ როცა კომპოზიტის მეორე წევრად ზმნის ძირია, საწყისის დაბოლოების მიმატებით იგი შეიძლება ზმნად ვაქციოთ, თუმცა არა ყოველთვის; მაგ.: *ზსრქნა — ზსრქნა, ზსრქნა — ზსრქნა, ზსრქნა — ზსრქნა...* მაგრამ ზოგიერთი მხოლოდ ზმნის საწყისს ან მიმდებარე იყენებს მეორე წევრად და არა ზმნის ძირს: *ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა...*

§ 109. რიცხვითი + არსებითი, რიცხვითი + ზმნის ძირი, რიცხვითი + ზელსართავი, რიცხვითი — რიცხვითი უფქციით ზელსართავია ან ზმნის ზედა: *ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა...* აგრეთვე აფიქსიციებს მრავლებლობით: *ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა, ზსრქნა...*

უვებში, რომლებიც გრამბარშიც ამ პრეფიქსებით იხმარებოდა. *ან-*, *ჟ-* კი ამჟამადაც მოქმედი. ასე:

ა) *თ' თსარ, თქნსქ, თნათ, თყიღ* და რამდენიმე სხვა.

ბ) *ყა' ყბყონ, ყბყოქს, ყბყოქსა...*

გ) *ან' ანთსრ, ანთსრქ, ანთორ, ანთათს, ანთაფთაქს, ანთ-*
ქს, ანთათს, ანთათს, ანთაფთა, ანთსრ... *ანთყა, ანთამაყ* და
უამრავი სხვა. ეს პრეფიქსი შეიძლება დაერთოს ყოველ არსებითს,
ზედსართავს ან ზმნის ძირს და მოცემულ სიტყვას უარყოფითი მნიშ-
ვნელობით წარმოვედგენს.

დ) *ჟ.* ახალ სომხურში ეს აფიქსი საკმაოდ გავრცელებულია.
ზმნის უარყოფითი ფორმები, როგორც ენახეთ (§§ 83, 84, 85). ამ
პრეფიქსით იწარმოება. იგი, ცხადია, საწყისსაც შეიძლება დაერთოს
და უარყოს ზმნის მნიშვნელობა: *ქამათოქ, ჟყრსქ, ჟათსქ...* იშვიათად
შეიძლება დაერთოს აგრეთვე არსებითს. ზედსართავს ან ზმნის ძირს:
ჟასორძსქ, ჟყსათქონ, ჟყოფან, ჟასა, ჟეოქ, ჟაფე, ჟათოქამ...

§ 115. ძველი სომხურის თანდებულები ამჟამად მოქმედი არაა,
მაგრამ ახალმა სომხურმა მემკვიდრეობით მიიღო სიტყვები. რომლე-
ბიც წარმოშობით ძველი სომხურის თანდებული+სახელია. ასეთი
სიტყვები ძველი სომხურისათვის თხზული იქნებოდა, მაგრამ ახლა
წარმოქმნილი სიტყვაა. რადგან თანდებულებს უკვე აღარ აქვთ აღ-
რინდელი ფუნქცია; მაგ.: *ათთაჟ, ათბხის, ყათსქ, ჟარეჟ, ჟარქ, ჟა-*
თათქალ (ყ+ათ), რნეთსაქ, რნეზანორ, რნეანათ...

იგივე უნდა ითქვას ზოგიერთ ნასახელარ ზმნიზედაზე, რომლე-
ბიც ძველში აგრეთვე თანდებულად გამოიყენებოდა: *ათთაჟარსქ*
ათთაჟარქსქ, ათთაჟაყან, ყქამაჟარსქ, რნეყქამაჟარსქ, ყქამაჟარბ...
ნათსამბხისსქ, ნათსამბხისქ, ნათსარან, ნათსარათ, ნათსარაქ...
ნათსამბხსქ, ნათსამბხაყ, ნათსარათ... *მჩეჟამთსქ, მჩეჟანსქალ, მჩეჟ-*
ყსაყ... *მითსაყ, მითსარნაყ...* *ჯრჟათათსქ, ჯრჟასა, ქათქროთათყ,*
ქათქრქ...

ეს უკანასკნელნი (*ათთაჟ, ყქამ<ყსქ, ნათ, ნათ, მჩე<მქჯ,*
მით) არა მარტო ძველი სომხურიდან მემკვიდრეობით მიღებულ
სიტყვებთან ერთად ვებვდება, არამედ ახლაც გამოიყენებიან ახალი
სიტყვების საწარმოებლად, რაც გვაიძულებს ასეთი სიტყვები არა
კომპოზიტებად, არამედ წარმოქმნილ სიტყვებად მივიჩნიოთ. მაგ.,
ახალწარმოქმნილი სიტყვებია: *ნათსარაჟობ, ნათსარსქად, ნათსარაჟაყ,*
მჩეჟაყაჟაქს, მჩეჟყოფა...

§ 116. ყველა ამას უნდა დაემატოს VI — VIII საუკუნეებში ე. წ.
ელინოფილური სკოლის წარმომადგენელთა მიერ ბერძნულის გავლენ-
ით ხელოვნურად შექმნილი პრეფიქსები. თვით პრეფიქსებისათვის

ნასალა სომხური აიღეს, მაგრამ ბერძნულის მსგავსად იყენებდნენ. ამ პრეფიქსთაგან ზოგიერთი არ მიიღო ენამ და ამავე სკოლის წარმომადგენელთა ნაწერებში დარჩა, საგრძნობი ნაწილი კი ენამ დღემდე შემოინახა. ესენია:

ა) *წაყ-* || *წაყა-* (<ძვ. სომხურის *წაყაყ* „საბაბი, მიზეზი; სიყალბე; ცილისწამება, ავსიტყვაობა“). ამ პრეფიქსით საკმაოდ ბევრი მშენა წარმოებული ძველ სომხურში. პრეფიქსი იხმარება „თანა, ერთად“ მნიშვნელობით. ახალ სომხურში იგი მოქმედი აღარაა, მაგრამ ამ აფიქსით წარმოებული სიტყვები საკმაოდაა შემორჩენილი: *წაყაოგრქ*, *წაყაბაქს*, *წაყაასქ*, *წაყასანაქ*...

ბ) *ყსრ-* აფიქსის წარმომავლობა უცნობია. ძველშიც იშვიათად იხმარებოდა, მაგრამ რამდენიმე ტერმინი, ამ პრეფიქსით წარმოებული, დღემდე მოიტანა ენამ: *ყსრანას*, *ყსრრაც*. აფიქსის მნიშვნელობაა „ნაცვლად, მაგიერ“.

გ) *მასქ-* || *მასქა-* წარმომავლობა უცნობია. იხმარებოდა „ზე, ზელა“ მნიშვნელობით. შემონახულია რამდენიმე სიტყვაში: *მასქაოგრქ*, *მასქსრქიოქ*, *მასქსრის*, *მასქანას*, *მასქყსრ*, *მასქრაც*...

დ) *ჯაყ-* (<*ჯაყსქ* „შეკავშირება, შეერთება“). იხმარება „თანა, ერთად“ მნიშვნელობით. შემორჩენილია ამ აფიქსით ტერმინი *ჯაყსრაც*.

ე) *ჯაყრ-* (<*ჯაყრქ* „დაწყობა, დალაგება, აცმა, ასხმა“). იხმარებოდა „თანა, ერთად“ მნიშვნელობით. დღემდე იხმარება ამ აფიქსით წარმოებული რამდენიმე სიტყვა: *ჯაყრაოასქ*, *ჯაყრააოქიონ*, *ჯაყრანასქ*, *ჯაყრანასქს*, *ჯაყრანასქიონ*.

ვ) *ყარ-* || *ყარა-* (< *ყარ* „ცეკვა, ფერხული“) გვხვდება „ირგვლივ, გარშემო“ მნიშვნელობით, შემორჩენილია გრამატიკაში და ნასესხებ სიტყვებში: *ყარაფა*, *ყარაფიბ*, *ყარაყლიხ*, *ყარონასქს*, *ყარრსრასქიონ*, *ყარრსრასქსრქ*, *ყარრსრარაქ*...

ზ) *ორამ-* || *ორამა-* - მომდინარეობა უცნობია. იხმარებოდა ბერძნული *δία-* ს ნაცვლად „საშუალებით, მეოხებით: გავლით, -ით“ მნიშვნელობით. შემორჩენილია სიტყვები: *ორამარანსქ*, *ორამარანასქან*, *ორამარანოქიონ*, *ორამაყსრ*, *ორამაყრქ*, *ორამაყროქიონ*...

§ 117. უფრო პროლუქტიულნი აღმოჩნდნენ ქვემოთ წარმოდგენილი პრეფიქსები, რომელთა მეშვეობით წარმოებული სიტყვები უცვაღად გამოვიდა გრამატიკაში და ნაწილობრივ ახლაც მოქმედი (ზოგი მათგანი მაინც). ესენია:.

ა) *აი* (<გრამ. *აი* თანდ.) სხვადასხვა მნიშვნელობით; *აიოაქ*, *აიარქაქ*, *აიოიქს*, *აიანბქს*, *აიოიქამ*, *აიბსის*, *აიარქს*, *აიარ-*

ზერკაყოქიონ, ზერკაჯანაჯ, ზერკაჯაუნსე, ზერკაჯაოთამ), ანაღ-
წარმოებული: ზერარსესე (ზერარკიამ), ზერერაოქსე, ზერეჯაჯანასე. ზერ-
ეროამ, ზერეჯაქტ, ზერქაქათანაესე, ზერქოთოქსე, ზერძბესე, ზერაოქაჯ,
ზერქიასე...

თ) ათორ- || ათორამ- (<გრამ. ათორ, ათორჩხ) „ქვე, ქვეწე, ქვე-
და; კვლავ, ხელახლა, გადა-“ და სხვა მნიშვნელობით: ათორარამა-
ნსე, ათორაჯრესე, ათორაჯაასესე (ათორაჯაათასესე, ათორაჯაათოქიონსე),
ათორასესე, ათორიოქაჯ (ათორიოქამ), ათორსერქაჯ...

ი) იქრ- || იქრამ- (<გრამ. იქრ, ჰ იქრ) „ზე, ზევით, ზედა“. აბ-
ლაჯ საკმაოდ პროდუქტიულია: იქრამაჯაჯ, იქრამარამ, იქრარქო,
იქრესე, იქრაოთასე... იქრარსერქსე (იქრარსერქაჯ, იქრარსერამანჯ),
იქრაჯრესე, იქრაოქტრ, იქრასიოთე, იქრანათ, იქრაოქანსე, იქრანო-
ქსე, იქრასიარესე, იქრაოქტრ, იქრაოქათანაჯ, იქრაოქარამ, იქრარამა-
ნსე, იქრაყანანათსე, იქრაოქჩხსე, იქრამანსე, იქრასიოქამსე, იქრასი-
ოთესე, იქრასიანჯანსე, იქრანარათორასესე, იქრამაჯასესე, იქრანორი-
ქსე, იქრეჯჩხსე, იქრეაქრესე, იქრათოთესესე, იქრეჯჩხსე, იქრეჩხორ...

ი) იარ- || იარამ- (<გრამ. იარ) „იქით, გადა-უ-, უცხო,
გარეთ“ და სხვა მნიშვნელობით ახლაც საკმაოდ პროდუქტიულია:
იარაჯქარქსე, იარაოქტრ, იარამამ, იარასიოქსე, იარაოქარო,
იარაქარამქტ, იარარამათ, იაროქჩხსე, იარამაჯანსე, იარათ-
ასე...

ი) იოქს- || იოქსამ- (<გრამ. იოქსესე) „ნაცვლად, მაგიერ“ მნიშ-
ვნელობით ახლაც გამოიყენება ზოგჯერ: იოქსაოქარამ, იოქსასერქსე,
იოქსანესე, იოქსანათ, იოქსათათ, იოქსარქსე, იოქსაჯრესე, იოქსა-
თოქიონ, იოქსარამესე, იოქსარამ, იოქსანათიოქან, იოქსარარ-
როქიონ, იოქსარამაჯოქიონ...

§ 118. გარდა ზემოჩამოთვლილი პრეფიქსებისა, რომელთა ნექმნა
ელინოფილური სკოლის წარმომადგენლებს მიეწერება, იმპარება ძვე-
ლი სომხურიდანვე მომდინარე კიდევ ორიოდე პრეფიქსი. ესენი ელი-
ნოფილური სკოლის ასპარეზზე გამოსვლამდე გამოიყენებოდა ამ
მნიშვნელობით. ოღონდ გაცილებით უფრო შეზღუდულად. ესენია:

ა) ანჯერ- (<გრამ. ანჯერ) „იქითკენ, იმიერ, ამიერ“ და მსგავსი
მნიშვნელობით იმპარებოდა და იმპარება: ანჯერაოქანასე, ანჯერა-
ოქარამ (აქედან: ანჯერაოქარამსესე, ანჯერაოქარამამ), ანჯერამქსე, ანჯ-
ერაოქაროქსე, ანჯერაქაქანსე. ანჯერქსანასესე, ანჯერამოქაქსე, ანჯერ-
ქაოქაქანსე, ანჯერქოქიონასე, ანჯერქოქიონასე, ანჯერქოქიონასესე, ანჯერ-
ოქაოქანასე...

ბ) იამ- || იამამ- (<გრამ. იამ) სპარსული წარმოშობისაა. „იგი-
ვე, მსგავსი; საერთო, საყოველთაო; ერთად, თანა(ა)“ და სხვა მნიშ-

ქარ, ყოთიყარარ, ჟოთიანსიარარ, მთხრმარარ, აფარარარ, ღღ-
ქარითარარ, აბოქანსარარ, ყოქსანსარარ, აჯსიარარარ...

(შდრ.-(ა)ყის, § 125 და -ორსნ § 132).

§ 122.-(ა)ყილ (<გრად. ყაყილ „ჰერა, ჰერობა“). არსებითი-
დან აწარმოებს ზმნას „ჰერობა, ჰერა, ჰონა, ფარვა, ფარება“ მნიშვნე-
ლობით: *ამყასიყილ, რყასიყილ, მყასიყილ, მიისიყილ...*

§ 123.-(ა)ნარ (<ნარქანსილ „ცემა, რტყმა; ბერვა (ბერავს,
უბერავს“), არსებითიდან აწარმოებს მოქმედ სახელს „ღამჰყრელის,
ღამრტყმელის“ მნიშვნელობით, რომლისაგან შეიძლება ახალი ზმნის
წარმოებაც, მაგ.: *ჰნარანარ, ჩსქანარ, ფარითანარ, ჟანქანარ*
(*ჟანქანარსილ*), *ფიოანარ* (|| *ფიოყარ*)... *ჯოქსიანარ, ყაჯანსიანარ,*
ქითანარ, ამიქანარ... აგრეთვე: *მნქანარ...*

არის ზმნები, რომლებიც ამგვარად წარმოებული სიტყვებიდანაა
წარმოებული, მაგრამ თვით ამ ზმნის ფუძე-სიტყვა ცალკე არ იხმარე-
ბა; მაგ.: *ნარითანარსილ*, მაგრამ არაა *ნარითანარ*; ასევე: *მიხრ-
ნარსილ, ქიოანარსილ ყიოანარსილ, ყრითანარსილ...*

§ 124.-(ა)ყათიქ (<ყათილ „შემო-კედლეა,-ზღუდეა,-ხევეა“ +
-იქ) აწარმოებს ოდენობითი რიცხვებიდან ჯერად რიცხვებს: *კყრქ-
ნაყათიქ* „ორმაგი, ორჯერ“, *სითაყათიქ, ჟაოთაყათიქ, ჩნყათი-
ყიქ, ჩარქოთაყათიქ, ჩაჯარაყათიქ...* აგრეთვე: *რადამაყათიქ*
(*▷რადამაყათიქსილ*), *ქოთოთაყათიქ...* არსებობს აგრეთვე *ბოლყათიქ*
„უცხმორთხმული“.

§ 125.-(ა)ყის (<ყტა „ნაირი, გვარი; სახე, ფერი“) არსებითიდან,
ველსართავიდან და ზმნის ძირიდან აწარმოებს ზმნიზედას „ვით, მსგავ-
სად, გვარად, ნაირად,-ად, მიხედვით“ მნიშვნელობით: *ჩყრქყრაყისა,
ქჯნამაყისა, ჩოქსაყისა, ნქოქსაყისა, ჭაყისა, ჭიქიქსაყისა, ყაჯოთი-
ნაყისა, ფაქიქსაყისა, ფსრჯაყისა, რიქსაყისა...* *ჯოთარქაყისა,
ბოქსაყისა, ჭოთარქსაყისა, რჩჯანრქაყისა, ჩოთქაყისა, რაჯაყისა...*
ოქსაყისა, ფქსაფორაყისა... აგრეთვე: *ნაქსაყისა, ანქქაყისა...*
რეოთაყისა (<*რეოთილ*), *ფყაყისა, ქინარქაყისა...* (შდრ.
-(ა)ქარ § 121, -ორსნ § 132).

§ 126.-(ა)სოთან (<სპარს. stan „ადგილი“) აწარმოებს: ა)
ქთიკური სახელიდან გეოგრაფიულ სახელს: *ჩაქასოთან, მიოთას-
ოთან, ფრათასოთან, მაქსიქსოთან, მქნასოთან, ლნქასოთან, ლინასო-
თან, მანქასოთან...* ბ) უჩვენებს რითიმე მდიდარ ადგილს (=ქართ.
-არ || -ალ,-იან): *ბოქსოთან* (ყვავილნარი), *ბოთასოთან, ფარჯოთასოთან,
ქოქასოთან, მრეოთასოთან...* აგრეთვე: *ჩსოთასოთან* (შორეთი), *მსნასო-
თას...*

§ 127.-(ა)ქარქ (<ქარ<ქარსილ „მართვა, ხელმძღვანელობა“
... ასლი სომხური ენის გრამატიკა

+ჩ) აწარმოებს ზედსართავს, რომელიც უშეტესად ზმნიზედად გამოიყენება. ფუძედ იყენებს არსებითს ან ზედსართავს და „მსგავსი, ნაირი... მსგავსად, ნაირად“ მნიშვნელობას აძლევს სიტყვას; მაგ.: *კახკახი, მახახი, ყლოყლო, თხოთხი, დნხნხი, ძიძი, სკაკი, ხუხი, გოგო, მარმარი* (შდრ. -*ა*)*ყსა*, § 125).

არსებითად იგივე აფიქსია *ქარ* (<*ქარს* ზმნის ძირი), რომელიც არსებითიდან არსებითს აწარმოებს „ხელმძღვანელის, მმართველის, წამყვანის“ მნიშვნელობით: *ამციხარი, ვიძარი, ვიძარი, გიგარი, იყიყი, იყიყი, რჩხრჩი, მხმხარი...*

§ 128. -*აა* (<*აათანხ* „ქრა, კვეთა“ ზმნის ძირი *აათ* *ა*-ს დაკარგვით) აწარმოებს არსებითიდან ზედსართავს, ან ისევე არსებითს. ამ უკანასკნელს „რისიმე ნაჭრის, ნაკვეთის, ნატეხის“ მნიშვნელობით. ამგვარად წარმოებული სიტყვიდან ზოგჯერ შეიძლება ზმნის წარმოებაც; მაგ.: *ახათ, ბინათ, იახათ, ვინათ* (>*ვინათხ*), *ახინათ, ათათ... კოპათ, მიჯათ, ვიქათ, იქათ, ნდნდათ, კიქათ...*

არის ისეთი ზმნებიც, რომლებიც ამგვარად წარმოებული სიტყვიდანაა მიღებული, მაგრამ თვით ეს სიტყვა არ იხმარება ცალკე; მაგ.: *ქქათხ* (მაგრამ არაა *ქქათ*), ასევე: *ქქათხ, ქარათხ, მათათხ...*

შემორჩენილია იბეთი სიტყვებიც, რომლებიც აფიქსად ქცეულ *აა*-ს სრული სახით (*აათ*) წარმოგვიდგენს: *ვრკანათ, წარათ, მათათ, ქათათ, აათათ, ათათ* (>*ათათხ*), *ვრკანათხ* (§ 100).

როგორც ვხედავთ, ეს იმ შემთხვევაში ხდება, როცა *-აა* სუფიქსის წინ მაკავშირებელი ხმოვანი შენარჩუნებულია.

სულ სხვა აფიქსია *-აა*, რომელიც ზმნის საწყისის დაბოლოების წინ დაისმის და მრავალგზისობის მნიშვნელობას აძლევს ზმნას: *ქქქ—ქქქათხ, კოკკ—კოკკათხ, ქქქ—ქქქათხ, ქათქ—ქათქათხ...* (იხ. § 82).

§ 129. -*არაბ* (<*არაბხ* „ძოვება“) არსებითიდან მოქმედ სახელს აწარმოებს „მწყემსის, მძოვებლის“ მნიშვნელობით: *აკბარაბ, ათარაბ, კიფარაბ, ნორქარაბ, კოქარაბ, თარარაბ* (<*თარარაბ*), *იქარარაბ* (<*იქარარაბ*), *ნარარაბ, ვარარაბ, წარარაბ...* ამ რიგის სიტყვების შესახებ თხზვაზე მსჯელობის დროსაც გვექონდა ლაპარაკი (§ 100).

§ 130. -*არარ* (<*არარხ* „ქმნა, ყოფა“) აწარმოებს მოქმედ სახელს არსებითიდან, ზედსართავიდან, ან ზმნის ძირიდან; მაგ.: *ამარარი, თარარი, ვარარი, ვრვარარი, კოვარარი, სვარარი...*

მოსვლეს. ამის თავიდან ასაცილებლად შევეცდებით მოცემული აუქ-
სის სხვადასხვაგვარ მნიშვნელობას ერთად მოვუყაროთ თავი.

§ 135. კნინობითი სახელები (*საქაღაჩაჩაგაჯასიან ანთონსიკ*
რლამცირობით-ალერსობითი სახელები). ასეთი სახელები იწარმოება
-სი-, -ქი-, თქ სუფიქსებით, მაგრამ ვგვევ აფიქსები სხვა მნიშვნელო-
ბის სიტყვებსაც აწარმოებენ. მათ ძირითად ფუნქციად მიიჩნევა კნინო-
ბითობა მიამჩნიათ.

ა)-სი არსებითიდან აწარმოებს კნინობითის ფორმებს: *ირქისი*
(*<ირქისი<ირქი+სი*), *ყათანისი* (*<ყათანისი*), *ანთათისი*,
რქისი, *თნისი*, *ყანისი*, *ქნისი*, *ბიბსისი*, *ბიქისი*, *ბორისი*, *ნაქისი*,
სისი, *თისი*, *თქისი*, *თქისი*, *თქისი*, *თქისი*...

არსებითიდან აწარმოებს ახალ არსებითს: *რქისი* (*<რქი*),
ქისი (*<ქი*), *სრქისი* (*<სრქნი*), *კონისი* (*<კონი*), *თათისი*, *სიქ-*
ისი *თისი*, *საქისი*, *ჯრქისი*, *ყნისი*...

ზოგიერთი რიცხვითიდან და ზმნიზულიდანაც აწარმოებს არსე-
ბითს: *ქანისი* (*<ქანი*), *მქისი* (*<მქი*), *მქისი*...

ზოგიერთი ზედსართავიდან აწარმოებს ინტენსივს: *ნაქისი*,
ბაქისი, *ანთისი*, *სათისი*, *სათისი*, *სათისი*...

ზნის ძირიდან ან ზმნის ფუძიდან აწარმოებს არსებითს ან ზედ-
სართავს: *საქისი*, *თისი*, *სისი*, *სათისი* (*<სათისი*), *სათისი*,
სათისი, *სათისი*, *სათისი*, *სათისი*, *სათისი*...

ბ)-ქი. როგორც -სი კნინობითს აწარმოებს არსებითიდან, განსა-
კუთრებით საკუთარი სახელებიდან: *რქისი*, *ქისი*, *სრქისი*, *თისი*,
თისი, *თისი*, *თისი*, *თისი*, *თისი*, *თისი* (*<ბი*), *ბისი*
(*<ბისი*), *ბისი*, *ბისი*, *ბისი*, *ბისი*, *ბისი*, *ბისი*, *ბისი* (*ბი-*
ბისი), *ბისი*... *სრქისი*, *სრქისი*, *სრქისი*, *სრქისი*, *სრქისი*,
სრქისი, *სრქისი*, *სრქისი*, *სრქისი*, *სრქისი*, *სრქისი*,
სრქისი, *სრქისი* (*<სრქისი*), *სრქისი* (*<სრქისი*)...

საზოგადო სახელიდან აწარმოებს საკუთარ სახელს: *სისი*
(*<სი*), *სისი* (*<სი*), *სისი* (*<სი*), *სისი* (*<სი*), *სისი* (*<სი*)...

ზოგიერთი არსებითიდან ისევ არსებითს აწარმოებს: *სათისი*,
სათისი, *სათისი*, *სათისი*, *სათისი*...

ზოგიერთი არსებითიდან აწარმოებს ზედსართავს: *სათისი*,
სათისი, *სათისი*...

იშვითად ზედსართავიდან არსებითსაც აწარმოებს: *სათისი*,
სათისი...

ზედსართავიდანაც ახალ ზედსართავს აწარმოებს: *სათისი*,
სათისი, *სათისი*...

ზოგიერთ ზედსართავს ინტენსივობის მნიშვნელობას აძლევს:

მასრძის, მსლამაოების, მანრის, მოისის, ძიფრის, დაფერის. აუ-
გოთის, მსეშის, ანაოების, კარნის, კარძრაქების...

ზოგჯერ -ის-ს წინ 1 (ან n) აფიქსიც უძღვის: *კარნისის, ძაოი-
ლის, კოულის, ჯაოლის, ზსელის, ჯსელის, ეაძლის, ზაოთლის* || *ზაოთისის*...

ზმნიდან (ჩვეულებრივ ზმნის ძირიდან) აწარმოებს არსებობას:
*ზაოთის (<ზაოთანის), ძაოთის (<ძაოთანის), ძაოთისის, ძაოთისის
(<ძაოთისის),* მაგრამ უფრო ხშირად ზმნის ძირიდან ზედსართავს აწარ-
მოებს: *ღნქაშის, თოთის, აქაქაშის, თათის, (<თათის), ქოთ-
ის, აოქის, აქაშის, ქაქაშის, რაოთის, აქაოთის, ჟოთის-
ის, კოქის, კოქის...*

ღიალექტებში მიმართვის ფორმაში -ის აფიქსი ზოგჯერ კარგავს
კ-ს და რჩება მარტო-ი: *ჭაქი, თათი, ლანა, აოქი*...

გ) -ის ისევე გამოიყენება, როგორც *ის* და *ისე*, ოღონდ შედარე-
ბით ნაკლებად იხმარება.

არსებითიდან კინობითის ფორმას აწარმოებს: *ძაქის, ზოქის,
ხაქი, სოქის, ეათის, ბაქის, აქაოთის, ძსოქი, მანჯაქი*...

არსებითიდან აწარმოებს ახალ არსებითს: *ჟოთის (<ჟოთი),
აქის, რაქის, აქაქის, აქაქის, აქაქის, აქაქის*... ასეთი წარმოება
უფრო ღიალექტებისთვისაა დამახასიათებელი და უმეტესად ველური
მცენარეების სახელებს აწარმოებს.

ზოგიერთი ზედსართავიდან აწარმოებს არსებითს: *ქსოქი,
კარქის, ძიქის*...

ზედსართავს ინტენსივის მნიშვნელობას აძლევს (განსაკუთრებით
ღიალექტებში): *ქსოქის, ქოქის, თოქის, კაქის, ჟოქის*...

ზმნიდან (ჩვეულებრივ ზმნის ძირიდან) აწარმოებს სახელს: *ქი-
ის, კოქის, ზაოთის, ზსეის, ჯსეის... ქოქის, ზანჯის, ჯოთ-
ის, ქსოქის, ქსოქის*...

§ 136. ქონების სახელები. ქონების გამოჩატველი აფიქსები
ლომსურში საკმაოაა. ამიტომ ზოგჯერ ეს აფიქსები ერთმანეთს ენაც-
ვლებიან მნიშვნელობის ოდნავი ცვლილებით. ზოგიერთი ამ აფიქს-
თაგან მარტო ქონების გამოსახატავად არ იხმარება, მაგრამ ძირითა-
დნი მნიშვნელობა მაინც ქონების გამოხატავს. ეს აფიქსებია:

ა) -ანის არსებითიდან ზედსართავს აწარმოებს: *აქის, ქიქის,
ქიქის, აქის, აქის... რაქის, აქის, აქის* (მაგრამ *კოქის* აოა),
ბოქის, აქის (აქის ცალკე არაა). *ზაოთის, მსეის, მსეის,
ჟოქის, ლოქის, სქის, აქის, აქის, აქის, აქის, აქის*...

ბ) -აქის ძირეულით გამოხატული ნიშნის უხვად მქონეს აღნი-
შნავს: *ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის,
ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის, ქოქის*...

ზედსართავიდან წარმოებულნი ზოგი ასეთი ზედსართავი არსებობის მნიშვნელობით იხმარება: *ყიხანსკიანი, ასოიასკიანი, აყინქაქიანი, აყყაქანსკიანი...*

ბ) -*სკიანი* აფიქსი ოდენობითი რიცხვითიდანაც აწარმოებს ტოლობითსა და თვისებითს, ხოლო რიცხობითიდან—წილობითს.

ტოლობითი რიცხვითი გვიჩვენებს თანაბარი რაოდენობით ვანა-წილებულ რიცხვებს (ათ-ათი, ოც-ოცი, ხუთ-ხუთი): *მსკიანი, სრკიანი, სრესკიანი, ჯირსკიანი... თასასკიანი... ნაყიყიასკიანი...*

თვისებითი რიცხვითი გვიჩვენებს რიცხვს, როგორც თვისებას მისი საზღვრულისას: *ქასანსკიანი, კასიანსკიანი, ჩასიანსკიანი, ქაქიანსკიანი... (ქაქიანსკიანი)... ..ოციანი. ორმოციანი. ორმოცდაათიანი... (წლები)*.*

წილობითი გვიჩვენებს მთელის ნაწილს: *სკიანსკიანი* „მეათე-დი“, *ჯირიყიასკიანი* „მეოთხედი“. *ქესხიყიასკიანი* „მეექვსედი“...

„მეორედი“ სხვა სიტყვით გამოიხატება: *ქსა* „ნახევარი“. მაგრამ მაინც იხმარება *სკიანსკიანი* „მეორადი, მეორეული“...

ჟ) ზმნის ძირიდან (ან საერთოდ ზმნიდან) -*სკიანი* აფიქსი სხვადასხვა მნიშვნელობის სიტყვებს აწარმოებს. მათ ზოგჯერ მიმღობათა გაგება აქვთ: *თესკიანი* „მახევეწარი“, *ამსკიანი (ამსკი)* „ზედსართავი“, *რახიასკიანი, რახიყიანსკიანი, მანახიასკიანი, ყიქიასკიანი, ჟრასკიანი, სხქიყიასკიანი, ქარქიანსკიანი, ქარსკიანი, ქიტიქიასკიანი, ლორასკიანი, ნაქამსკიანი, ნაქიქიასკიანი, ნაქიქიასკიანი, ნახიქიასკიანი, ყაითანსკიანი, ქსიყიასკიანი, ქსიქიასკიანი, ქნიასკიანი, ჩიქიასკიანი, ჩიქიასკიანი, ჩიქიასკიანი... .*

ღ) -*სკიანი* აფიქსი ახალ სიტყვას ზოგჯერ ზმნიდან წარმოებულნი მიმღობითიდან აწარმოებს: *სყიასკიანი > სყიასკიანი > სყიასკიანსკიანი, სყიასკიანსკიანი, სყიასკიანსკიანი, სყიასკიანსკიანი...*

ღ) -*სკიანი* აფიქსით ზმნიდან წარმოებულნი ფორმა ზოგჯერ არსებობის მნიშვნელობით იხმარება: *ქსიქიასკიანი* „საბუთი“ (*ქსიქიასკიანი* „კვაპარი“, მთლიანად სპარსულია, ე. ი. -*სკიანი* სუფიქსი არაა), *ყინსკიანი, ყინქიასკიანი, რიქიასკიანი, თესკიანი, თესხიანი...*

ბ) ა) -*სკიანი*. ძველ სომხურში ეს აფიქსი უფრო შეზღუდული იყო. ახალში თანდათან იფართოვებს გამოყენების ფარგლებს ძირითადად -*სკიანი* აფიქსის ხარჯზე. ამით იხსნება, რომ *სკიანი* და *სკიანი* ზოგჯერ ერთმანეთის ბადალად იხმარება, მაგრამ შეინიშნება მნიშვნელობათა დიფერენციაციისკენ მისწრაფებაც: -*სკიანი* აფიქსიანი სიტყვა ზედსართავია, იგივე სიტყვა -*სკიანი* აფიქსით გასუბსტანტივებულია: *ქსიანსკიანი* (=მთელი) და *ქსიანსკიანი* „მთისა, მთიური“, *ანსყიასკიანი* (=მეუღაბნე, მწირი) და *ანსყიასკიანი* (*ქამჩი*) „უღაბნოს (ქარი)“, *სყიასკიანი* „ნათესავი, მოგვარე“ და *სყიასკიანი* „გროვნილი“...

იქიამ, ყყაყომ, ოძიყაყომ, ჭიითომ, ჯარძომ, ყსხოყომ, ძსრ-
ხაყომ, ირიჟომ, ფზომ, ზამიფომ...

ახალ სომხურში -*ოქიან*-ით ზმნიდან ახალი სიტყვა ჩვეუ-
ლებრივ აღარ იწარმოება *ამ*-ით წარმოებული ფორმის პარალელუ-
რად, რაც ძველ სომხურში ჩვეულებრივი იყო, მაგრამ მაინც ბლო-
მადაა შემორჩენილი. ამ შემთხვევაში *იამ*-ით და *ოქიან*-ით წარ-
მოებულ ფორმებს შორის ზოგჯერ მაინც „მინაარსობრივი განსხვავება
შეინიშნება: *ასსოქიან* „მხედველობა“ და *თხითამ* „ნახება“, *თარა-
ბოქიან* „სივრცე“ და *თარბომ* „გაერცელება“...

ძველში *ამზ*-ით წარმოებულ ფორმას ხშირად არ მოეპოვებოდა
ოქიან-ით წარმოებული პარალელური ფორმა. ამათი დიდი ნაწილი
ძველიდან ახალმა მიიღო მეგეკიდრებით; ასეთებია: *ქაყომ* (<*ქა-
ყომ*), *ქიყომ*, *ჯაყომ*, *ჯობომ*, *ჭიითომ*, *ბაყომ*, *კა-
თაყომ*, *კათარომ*, *კიყომ*, *კზკომ*, *კითორომ*, *ძსრძომ*...

ე) -*ამანტ* ძველი სომხურისათვის დამოუკიდებელი მნიშვნელო-
ბის მქონე აფიქსი არ ყოფილა. იგი -*იამზ* დაბოლოებიან სახელთა მრ.
რ.-ის სახელობითის ფორმაა: (*ყყაყომან*, ნათ. მზ. რ. *ყყაყომან*,
მრ. რ. სახ. *ყყაყომანტ*, სადაც -*ტ* მრ. რ.-ისაა, ხოლო *თ* გამომჟღავ-
ნებული ხმოვანი). ეს დაბოლოება ახალში დამოუკიდებელ აფიქსად
ითვლება. იგი განყენებულ ცნებას აწარმოებს აგრეთვე ზმნიდან: *ზაყ-
მანტ*, *ჩაყომანტ*, *თამანტ*, *ქარმანტ*, *ქსრარკრმანტ*, *რორ-
მანტ*...

ვ) -*ანტ* (<*ან + ტ*) ზმნის ძირიდან აწარმოებს არსებითს. ამ
სუფიქსს ხშირად ენაცვლება პარალელური ფორმები -*ამ* ან *ოქიან*,
მაგრამ ისეთებიცაა, რომლებიც მარტო ამ სუფიქსით იწარმოება; მა-
გალითები: *რამრათანტ*, *არზამარზანტ*, *რსქირანტ*, *ყარმანტ*,
ჯრითანტ, *ჯჯქანტ*, *ჯრქანტ*, *ქაქიანბანტ*, *კასიქანბანტ*, *ზარყანტ*,
ჩსასანტ, *თარაქითანტ*, *თსზჯანტ*, *ქაყაჯჯანტ*... ახალი სიტყვებია:
ხრქიბანტ, *ჯქიანყაქანტ*, *ქიქიქიანტ*, *ჩსყანანტ*, *ქქარაქორანტ*...

ზ) -*ანტ* (<*ან + ნ + ტ*) ძე. სომხურის მრ. რ.-ის სახელობითის
დაბოლოება გარკვეული ჯგუფის სახელებისათვის; შემორჩენილია
უცვლელად ზოგიერთ სახელში მხოლოდობითის მნიშვნელობით: *ასიანტ*
(<*ასნ*), *ასყორანტ*, *ჩამანტ*, *ქიქიანტ*...

§ 127. დანიშნულების სახელები. ა) -*ანიყ* -*ნიყ* (<*ან + იყ*)

|| -*ნიყ* სახელებიდან და ზმნის ძირებიდან აწარმოებს სახელებს, რო-
მლებიც მიუთითებს დანიშნულებას, განკუთვნილობას (მაგ., ადგილს,
სადაც გარკვეული საგნები თავსდება, ან საგანს, რომელსაც გარკვე-
ული დანიშნულება აქვს, აგრეთვე საგანს, რომელშიაც გარკვეული
ოდენობის რამე თავსდება); მაგ.: *ქაქაასანიყ* „საშეშე“ (ადგილი),

ვირსანთ „ადგილი, სადაც ჯარი თავსდება“, ძაღვსანთ „საყვავილე“, რანჯარსანთ „საბოსტნე, ბოსტანი“, მსიქსანთ „საფუტკრე“... არ-
ნსათანთ, ყარენთ, ამათანთ, ბმსთანთ, სქსით, ყიქსთ, მსი-
ნთ, მათანთ, ქორანთ, მსორანთ, იორქსანთ, კიკსქსანთ,
თათანთ, სრსტანთ, ყყრთ, სიქსანთ, ძაყსთ, ნქსანთ, ნქსანთ...

ზმნებიდან: ვქსანთ, ზანყსანთ, ძიქსანთ, ქსქსანთ...
მხოლოდ ზმნის ძირებიდან და მხოლოდ -თ აფიქსით იწარმოება
სახელი, რომელიც მიუთითებს რაიმე დანიშნულების მქონე საგანს:
ართ „სალესი (ქვა)“, რაღმთ „საჯდომი, სავარძელი“, კსკთ,
სკთ, სქსით, სქსით...

ზმნის ძირიდან წარმოებული სიტყვები მიუთითებს ხშირად, მ-
ოქმედებას, ან მოქმედების დროს: ყყსით „ყროყნი“, ყყყყთ
„კანკალი“, ვითთ || ვითვითთ, რქსით, მქსით, მქსით, მქსით,
ქქსით (ნუქსის ძალი, უქსის წინა დღე), ძაყსით, ნქსით,
სქსით, ვქსით, სქსით, ნქსით (შდრ. -ქს, § 138, გ).

ბ) -არს სახელებიდან, აგრეთვე ზმნებიდან, აწარმოებს არსე-
ბითს, რომელიც აღნიშნავს რაიმე საგანს, მიუთითებს ადგილს, სადაც
ამ საგანს ინახავენ, ამუშავებენ, აგრძელებენ... იგი ხშირად -ანთ
აფიქსის პარალელურია და ერთი და იმავე მნიშვნელობის სიტყვა ორივე
აფიქსით შეიძლება ეწარმოთ; მაგ.: ვქსანთ || ვქსანთ „სათვალ-
თვალ“, სქსანთ || სქსანთ „საღორე“, ძაყსანთ || ძაყსანთ
მაგრამ, ცხადია, ბევრია ისეთი სიტყვა, მხოლოდ ამ აფიქსით რომ
იწარმოება: რსქსანთ „ლექსიკონი“, ვანძარსანთ, მანძარსანთ, მქს-
არსანთ, არძარსანთ, ვსქსანთ, თათძარსანთ, სქსანთ...

უფრო ხშირად კი ზმნის ძირებიდან აწარმოებს: რსქსანთ,
რსქსანთ, ვსქსანთ, სქსანთ, ნქსანთ, ნქსანთ, ნქსანთ,
ნქსანთ, ვსქსანთ, სქსანთ, სქსანთ, სქსანთ, ვსქსანთ...

გ) -ათს არსებითიდან აწარმოებს არსებითს, რომელსაც ზოვეერ
ზედსართავის გავებაც აქვს: სქსანთ „სათესლე, თესლი“, მათათს,
თსქსანთ, მსქსანთ, ნქსანთ, სქსანთ...

§ 140. ზელობის სახელები გვიჩვენებს პროფესიას, ხელობას,
ან საგანს, რომელიც მნიშვნელობით ხელობასთანაა დაკავშირებული:

ა) -(ა)ყსანთ არსებითიდან აწარმოებს: სქსანთ, სქსანთ,
სქსანთ (<სქსანთ + აყსანთ), სქსანთ, მქსანთ, ნქსანთ,
სქსანთ...

ბ) -ორს აფიქსი უფრო ფართოდ გამოიყენება. მას იგივე მნიშვნე-
ლობა აქვს, რაც -(ა)ყსანთ სუფიქსს. აწარმოებს სახელებიდან ზედსარ-
თავს, რომელთაც ხშირად აოსენიების მნიშვნელობა აქვთ: ძათსანთ-
ორს, ნანსათსანთ, ორსანთ, სქსანთ, მქსანთ, მქსანთ... თათს-

ზიოი, ზაკათასიოი, ზაქასარიო, ძიქნიო, აქიციო, ზაჯიო, ზა-
სიოი...

ზოგიერთი ოდენობითი რიცხვითიდან აწარმოებს წილობითს:
თასანიო, ქათიო, კისიო...

ზნის ძირიდან აწარმოებს სახელებს სხვადასხვა მნიშვნელობით:
ანჯიო, მწაჯიო, რამანიო, კეიო... (შდრ. -(ა)ქიო, § 136. გ).

§ 141. ბიგობითი და წილობითი სახელები იწარმოება რაოდენობითიდან -რიო და -სრიო სუფიქსებით. პირველი (-რიო) აწარმოებს ორიდან, სამიდან და ოთხიდან, -სრიო ყველა დანარჩენიდან, გარდა ერთისა. ერთიდან ბიგობითი სულ სხვაგვარადაა წარმოებული: ამოსავალია ათაჯ „წინ“, რომელსაც დაერთვის -ჩს; მთაჯჩს „პირველი“, მაგრამ რთულ რიცხვით სახელებში არის მხსკრიო, ხსკრიო „მეორე“, სრიო „მესამე“, ჯიკრიო „მეოთხე“ და შემდეგ ჩსჯ-სრიო, ქსესრიო, ქჩსკრიო, თასხსრიო, თასამსსკრიო, თასხსკრიო, ქასხსკრიო, ქასჩსესკრიო, სრსამსსკრიო, ზარსამსსკრიო...

სხვა რიცხვითი სახელების წარმოების შესახებ იხ. §§ 137. ა ბ; 146 ბ, ე.

§ 142. გეოგრაფიული სახელები მრავალგვარი წარმოებისაა. უმთავრესია შემდეგი:

ა) სახელიდან გეოგრაფიული სახელი ხშირად მრავლობითის ფორმანტით იწარმოება: ჯაქს (⟨ჯაქ „ქალი“), გიძს (⟨გიძ „ვომი, გომური“)... მაგრამ უფრო გავრცელებულია ძველი სომხურის მრავლობითის ნიშანი -ჟ დამოუკიდებლად, ან—წინ სხვა აფიქსის წამძღვარებით, რომელიც ახლა აღარ შეივრძნობა დამოუკიდებელ აფიქსად; მაგ.: ხსბიოქ (⟨ხსბიო „ვეშლი“), მასბქ (⟨თასბ „მსხალი“), ჯაჯსქ (⟨ჯაჯს „მუხა“, ჯაჯს „თხილი; რკო“), ჩს-ქქ (⟨ჩსქ „თელა“)... სრსქს „სააბელიანო“ (⟨სრსქს გვარია) ჩესასქ „საბზუნო“ (⟨ჩესასქ გვარია), მთსქს „სასტეფანო“ (⟨მთსქს სახელია)...

ბ) გვარის სახელიდან ან პირის სახელიდან გეოგრაფიულ სახელს აწარმოებს ძველი სომხურის მრ. რ.-ის ნათესაობითის ფორმანტიც: ჯაჯას „ქაჯარიანთა“, მქსას, მქას, მქას, ჯიძას...

ამ რიგის სახელებს, ჩანს, ადრე ახლდათ თავიანთი საზღვრულებიც, რაც ზოგიერთ გეოგრაფიულ სახელში ღვემდე შემორჩენილია: მქასას „გიძს“, ჯაჯას „გიძს“, მქასას „თხს“...

ამგვარად წარმოებული ადგილის სახელები ამჟამად უფრო დიალექტურია, წარმოშობით კი—არქაული.

გ) ბევრი გეოგრაფიული სახელი იწარმოება არა აფიქსით, არა-

მედ კარკვეული სიტყვის დამატებით მოცემულ ფუძეზე, ე. ი. ასეთი გეოგრაფიული სახელები კომპოზიტებია და არა წარმოებული სიტყვები, მაგრამ კომპოზიტის მეორე წევრად გამოყენებულია უთუოდ ისეთი სიტყვა, რომელიც გეოგრაფიული ცნებაა თავისთავად და გეოგრაფიული სახელის მაწარმოებლის მნიშვნელობას მხოლოდ ამდენად იძენს. ეს სიტყვებია: *მკერც* „წყარო“, *საქან* „დასახლებული ადგილი, სოფელი, სავანე“, *ქსეც* „ციხე“, *ყსაც* „სოფელი“, *ჯარ* „წყალი“... *ყსა* „მდინარე“, *ჩოც* „მიწა“, *ბორ* „ხევი, ხეობა“, *ქაყაჯ* „ქალაქი“... მაგ.: *მკობაქსარცეც*, *ჩაყაქაყცეც*, *მკობაჯარცეც*, *სორაქსეც*, *პოქსაყცეც*... *მხობაქსან*, *ჩაყაქსან*, *ნქარაქსან*... *მკობარარცეც*, *სორარცეც*, *ჩარარცეც*... *მკობაქცეც*, *ჯაყსაქცეც*, *სორაქცეც*... *მქარაქსა*, *ხორქსაქსა*, *მროთსა*... *შაყსაქცეც*, *მკობაქცეც*... *ნქარაქცეც*, *მკერცაქსაქცეც*... *მკობაბორ*, *შაყსაბორ*... *მკობაბორცეც*, *სორაბორცეც*...

ღ) *-(ა)თსან* ტომის სახელიდან აწარმოებს ქვეყნის სახელს: *ჯაქათსან*, *მითათსან*, *ქრათსან*... (ნ. § 126).

§ 143. **ხარისხის სახელები** გვიჩვენებს მიათთებული თვისების მეტნაკლებობას. იგი ზედსართავიდან იწარმოება. შედარებისას ზედსართავის ფუძით წარმოდგენილი თვისება დაღებიით ხარისხის (*ყრასხან* *ათსხან*) მქონედ ითვლება, ხოლო წარმოებულმა შეიძლება გვიჩვენოს ამ თვისების ქონა უფრო ჭარბად (და მაშინ საქმე გვექნება უფროებით ხარისხთან *ყრასხან* *ათსხან*), ან—უფრო ნაკლებად (და მაშინ საქმე გვექნება ოდნობითი ხარისხის *ყრასხან* *ათსხან* გამოხატვასთან). მაწარმოებელი აფიქსებია:

ა) *-აყს* (*←აყს*) აწარმოებს აღმატებით ხარისხს: *მქობაყს*, *სორაყს*, *ჩხაყს*, *ყსაყს*...

ფერის აღმნიშვნელი სიტყვებიდან ეს აფიქსი ხარისხს ვერ აწარმოებს, რადგან *ყს* „ფერი“ სიტყვა და აფიქსი გარეგნულად ერთი და იგივეა, ამიტომ აქ სხვა საშუალებას მიმართავენ.

საერთოდ *-აყს* მაწარმოებელი ახალმა სომხურმა მემკვიდრებით მიიღო და თითქმის მხოლოდ იმ ზედსართავებთან დარჩა, რომლებიდანაც ძველი სომხურიც აწარმოებდა უფროებით ხარისხს. ამჟამად უფროებითი ხარისხის საწარმოებლად გამოყენებულია *ამხნასიტყვა*, რომელიც თავში დაერთვის ზედსართავს: *ამხნასაქაქ* „უველაზე კარგი, საუკეთესო“, *ამხნარაბრ*, *ამხნამსბ*, *ამხნასარაქ* (ნ. § 113).

სომხურში არაა შედარებითი ხარისხის ფორმები. იგი სინტაქსურად ასე გამოიხატება: შესადარებელი სიტყვა დაისმის დაწყებითში და დაემატება ხარისხში ასაყვანი ზედსართავი: *ყსაქსაქ* „შენზე

კარგი“ (სიტყვა სიტყვით: „შენგან კარგი“), *ამსხიყ ცაქ* „უველაზე კარგი“, *შოიქიან სერსანხყ მსა ჭ* „მოსკოვი ერევანზე დილია“...

ბ) -*აქიან* აფიქსი ოდნაობით ხარისხს აწარმოებს: *მხბაქიან* „მოდილო“, *სერსარაქიან* „მოგარძო“, *ზჩარარაქიან* „მოგამხდრო“, *ჩამარაქიან* „მოსულელი“, *კარარაქიან* „მოწითალო“, *დსღჟაქიან* „მოყვითალო“, *აყსიასაქიან* „მოთეთრო“...

§ 144. **ბრუნვის ნიშნები სიტყვის მანარმოებელ აფიქსებად.**

ა) -*იქ* მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანი აწარმოებს არსებითიდან ზედსართავს, ხოლო ზედსართავიდან — ზმნიჭედას: *ყჩიიქ* „დალეული, მოფრალი“, *ჩამიიქ* „გემრიელი“, *აყოჩაყიიქ* „პურმარლიანი“, *ჩააა-კიიქ* „მოწიფული“, *აარქიიქ* „ხანში შესული, ხნიერი“, *აიიიქ* „გულადი, გულითადი“, *მსღამიიქ* „ჩუმაღ, წყნარად“, *ღჩირჩიიქ* „შთ-იანად“, *აძიიქ* „ძალით“, *სერსიიქ* „ფეხმძიმე“...

ბ) -*იქი* (იგივე *იქ+ჩ*) ჩვეულებრივ ზმნის ძირიდან აწარმოებს ზედსართავს: *მხიფხერიიქი* „ხელთსაგლები, რომლის შოვნა შეიძლება“, *ყოფნიიქი* „ნაპარევი; ნაპარევიად, მალულად“, *ყაიიქი* „ნაშოვნი“, *ძა-ლიიქი* „დასაყევი“... მაგრამ ეს ფორმები დიალექტურად ითვლება.

გ) -*იქჩნ* (<*იქ+ჩნ*) სახელებიდან აწარმოებს ზმნიჭედას: *ყოლი-რიიქჩნ* „სასვებით, სრულებით“, *ამრიიქიქჩნ* „მთლიანად“, *ქიიქჩნ* „სასვებით“, *ყქიიქჩნ*, *ქარიიქჩნ* (|| *ქარიიქ*)... ახალი ნაწარმოებია: *ჩამჩიიქჩნ*, *აიიიქჩნ* || *აიიიქჩნ*...

გრაბარის მოქმედებითის ფორმა მრავლად გვხვდება ახალ სომ-ხურში გაქვეყნებულად, მაგრამ ახლა აღარა აქვს ახალი სიტყვების წარმოების უნარი; ასეთებია: *მააიამარ*, *ყჩიამარ*, *აიბამარ*, *ჩრაქ*, *ჩნაიქ*, *ჩაყიქ*, *ქჩიქ*... *იქიქჩნსი* (= *იქიქ+ჩნსი*)...

§ 145. **ნაზმნარი სახელების წარმოება.** ჩვენ ვილაპარაკეთ მიმ-ღებობებზე ზემოთაც (§ 52), მაგრამ იქ განვიხილეთ ის მიმღებობები, რომლებიც მწკრივთა წარმოებაში მონაწილეობენ. ახალ სომხურში გვაქვს სხვა წარმოებული სახელებიც, რომლებიც ზოგჯერ მიმღებო-ბის ბადალია. აფიქსები, რომლებიც მათ აწარმოებენ, შემდეგია:

ა) -*ჩ*, რომელიც დაერთვის საწყისს. ეს ძველ სომხურში მომავ-ლის მიმღებობას აწარმოებდა და ძალიან შეზღუდული იყო მისი გამო-ყენება: მხოლოდ რამდენიმე ზმნას შეეძლო ამ მიმღებობის წარმოება. ახალ სომხურშიც თითქმის მხოლოდ იმავე ზმნებთან შემორჩა. ახლა ზეგრი მათგანი არსებითადაა ქცეული; მაგ.: *აძჩიქ* „საპარსი=სამარ-თებელი“, *ჩანაიქ* „გასაღები“, *ჩაქჩიქ* „დასანახავი=სარკე“, *აიჩჩ-იქ* „დასაჭერი=საყევი, მაშა“...

უფრო გვიან ამგვარად წარმოებულ სახელებს -*ჭ* მარსებითებელი აფიქსიც დაემატა: *ჩიქჩიქ* „მოსაგონებელი, მოსახსენებელი“ — *ჩიქჩ-ღ*. ახალი სომხური ენის გრამატიკა

წმუნობება“ (<იქსლ „ზიღვა, ტარება“), *ყაჯაიონ* „მსახური“ (<ყაჯ-
ასლ „მსახურება“), *ყყინ* „გონიერი, ფხიზელი“ (<ყყასლ „გრძნობა,
განცდა“), *ყირბან* „მოქმედი“ (<ყირბსლ „საქმობა, მოქმედება“)...
ქქინ „მეწველი (ძროხა)“... (<ქქსლ „წველა“), *ქარინ* „ნატეხი; ფონი“
(<ქარსლ „ჭრა“)... პროლუტკიული არაა.

ე)-თ ზმნის ძირიდან აწარმოებს მოქმედ სახელს: *აყესლ* „მნახ-
ველი“, *ქაოლ* „მატყუარა“, *ქბა* „მებენარა“, მაგრამ *ქაქოლ* „გასა-
ყიდი (და არა გამყიდველი)“... უფრო სზირად რთული სიტყვებიდან:
ანარქო „შემშინებელი=საშიში, საშინელი“, *ქჩარაქო* „ზესაცემელი=
პალტო“, *ასქსაბო* „თვალის მდევნებელი=დარაჯი“, *ბაყრაბო* „დამ-
ცინავი“, *იქაყაბო* „დამკვრელი“, *ქსქსაბო* „დამცველი, დამხმარე,
მხარის მიმცემი; კანდიდატი“, *ქაჯქაოლ* „მევეახშე“, *ქჩქაოლ* „შუ-
რის მგებელი“, *ქჩარაქაოლ* „ზედამხედველი“...

იშვიათად სახელებიდანაც აწარმოებს: *არო* „მამრი, მამრობი-
თი“, (<აყრ „კაცი“), *სეესო* „ირემი“ (<სეესარ „რქა“), *მსეო*
„ფუტკარი“ (<მსეო „თაფლი“)...

ზ)-ან ზმნის ძირიდან აწარმოებს მოქმედ სახელს ან მოქმედე-
ბის შედეგის აღმნიშვნელ სახელს: *ათონ* „მთქმელი“, *ყყაოლ*
„მგრძნობიერი“, *მბბონ* „შედეგებული“ (<გრაბ. *მბბონ* „შეკვრა,
შედეგება, შეკვეთა“), *ყიყიოლ*, *იანან*, *თიქონ*, *ქაქოლ*, *ყარყა-
ოლ*, *ქაონ*, *ქანყონ*, *ქათაოლ*, *ქარქათონ*, *იანან*... ახალი წარ-
მოებულთა: *სქონ*, *ბაყაონ*, *ქეონ*, *ბაქაქონ*, *ქჩქონ*, *საონ*, *ყრქ-
ონ*, *ქარქაქონ*, *ქჩქონ*, *სრაქონ*, *ქჩაქონ*...

აგრეთვე: *ქმათათონ*, *სქონ* (<სქრ)...

§ 146. **დაჯგუფების გარეშე დარჩენილი აფიქსები.** ა) -(ა)ქინ
ძველ სომხურში აწარმოებდა ზედსართავს ან ზმნიზედას სახელებიდან
და ზმნის ძირებიდან. ნაწილი ამგვარად წარმოებული სიტყვებისა
გადმოვიდა ახალ სომხურში. მას იშვიათად ახალი სიტყვების საწარ-
მოებლადაც იყენებენ: *ყაქრაქინ* „განრისხებული“ (<ყაქრაქონ-
განრისხება“), *ანაქინ*, *არაქინ*, *იანყაქინ*, *იქქანყაქინ*,
ბანრაქინ, *მთქქინ*, *მბქინ*... ახალია: *ქსქანყინ*, *აქსრაქინ*,
იყაინყაქინ...

ბ)-ასქ (<ასქ+ქ) ძველში აწარმოებდა ჩვეულებრივ ზმნიზე-
დას, ზოგჯერ—ზედსართავსაც, ახალ სომხურში გადმოვიდა ამგვარად
წარმოებულ სიტყვათა დიდი ნაწილი და შემდეგ ახალი სიტყვებიც
გაკეთდა; მაგალითები: *იანქარაქასქ*, *სიქანასქ*, *ქსქასქ*, *იქქასქ*,
იქქასქ, *ქსქასქ*, *სეასქ*, *იქქასქ*, *რაქმასქ*...

ახალია: *მანასქ*, „ნაწილობრივი,-ვად“, *ანყიქასქ* „წარმა-
ვალი“...

ზოგიერთი რაოდენობითი რიცხვითიდან აწარმოებს ჯერად რიცხვით სახელს: *კრქნასიქ* (<კრქო) „ორმაგი“, *სიასიქ* (<სერქ) — „სამმაგი“, *ქაასიქ* „ოთხმაგი“, *ოაასიქ* „ათმაგი“... მაგრამ ამ მნიშვნელობით ჩვეულებრივ იხმარება *-ქეა*, *-ქიხ* (ნ. § 137, ა ს. ვ; 147, ით; 141 და აქვე ე). არაა პროდუქტიული აფიქსი.

გ) *-სქ* (<ქ<საქ) ზმნის ძირიდან აწარმოებს არსებითს: ძველნი დღეობათა, წესჩვეულებათა და სხვ. სახელებს, ახალში კი სხვა მნიშვნელობითაც გამოიყენება: *ჯიზრასქ* „ბზობა დღეს ეკლესიის კარების გაღების წესის შესრულება“, *იქსმარქქ* „მოწესის სანოსელის დალოცვა“, *ჩაქსარჩქ* „მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად მოტანილი ქათმის კურთხევა“...

ახალია: *ხჯანჯრქ* „ნიშნობა“, *ხჯანჯარბქ* „ნიშნის დაბრუნება“ (პატარძლის მიერ გაცემული საჩუქარი მიღებული საჩუქრის ნაცვლად), *ხჯანთარქ* „ნიშნის წაღება“ (სასიძოსაგან საცოლის სახლში ნიშნობიას) და სხვ., მაგრამ ეს ფორმები დიალექტურია და ამჟამად იქაც მოძველებული.

დ) *-ჩხ* ძვ. სომხურში აწარმოებდა ზედსართავს სხვადასხვა სიტყვიდან. ახალში ის თითქმის აღარაა მოქმედი აფიქსი, მაგრამ საკმაოდაა გრადარდანი გადმოსული ამ სუფიქსით წარმოებული სიტყვები: მაგ.: *ააიჯჩხ* (<ააიჯ „წი“)“, *ქსრქჩხ* (<ქსრქ), *ქსრჩხ*, *ხსრქჩხ*... დაერთვოდა ზედსართავს და აწარმოებდა ინტენსივს: *ჯქქარჩხ* (<ჯქარქ), *ქქორჩხ* (<ქორქ), *სორჩხ* (<სორქ), *აანჯარჩხ*, *მქჩხ* (<მარქ)... ერთვოდა მოქმედებითი ბრუნვის ფორმასაც: *ამხხჩხ*, *ქსორჩხ*, *რორჩხ*...

ე) *-ქას* (<სას) ზოგიერთი რიცხვითიდან აწარმოებდა კრებით რიცხვითს, რაც ახალშიც გადმოსულა: *სრქას* „წყვილეული“, *ქიქსქას*, *ოაასქას*, *სიქას*, *ქაიქას*, *ჩარქას*... (ნ. § 137 ა ხ, ვ; 141; 147, ით).

რიცხვითი სახელების მონაწილეობით შედგენილი კომპოზიტებიდან აწარმოებს ზედსართავს: *ოაასამქას*, *სრქსამქას*, *ჩარქამქას*, აგრეთვე: *ხაქორქას*, *ქირასქორქას*...

ზოგი არსებითიდან კინიზობითის ფორმასაც აკეთებს: *ქოასქას* < *ქოაჩხ*...

§ 147. **გაქვეავებული აფიქსები.** ამჟამადაც ხერხდება სიტყვებიდან მთელი რიგი აფიქსების გამოყოფა, რომლებიც არამც თუ ახლა, ძველ სომხურშიც არ ჩაითვლებოდა მოქმედ აფიქსებად. ისინი გარკვეულ სიტყვებთან გვხვდებოდნენ მხოლოდ და ახალ სიტყვებს ვერ აწარმოებდნენ. მათი რიცხვი საკმაოდ დიდია.

ა) *-(ა)ყარ* რამდენიმე სიტყვასთან გვხვდება და ავადმოყოფბას ნიუთითებს: *სსქაყარ* „გიეი, სულელი“ (<სსქა „ჰქუა, გონება“),

ქვილიყარ „ენაპკრტალა“ (<კესი ენა“), ყაქყარ „სნეული, ავადმყოფი“, (<ყაქ რტკივილი, სატკივარი“), აჯაყარ „თვალშტკივანი“, (<საჯ რთვალი“)..

ბ) -აქი შემორჩენილია რამდენიმე სიტყვაში: ჯაყაქი „ხსნარი“ რომელსაც მშენებლობაზე ხმარობენ: ცემენტის, კირის, მიწის (ტალა-ნი)“ (<ჯაყიქი „შებენევა, შეკერა“), აქრაქი (<ქორაქი შდრ. აქორაქი „მწუხარე, არამზიარული“ „ქორაქი ძირისაგან“ „მზიარული“, ზამაქი (<გრამ. ქანაქი<ქ+ან<ანსქი „ზრდა“+აქი) „ხშირა“.

გ) -(ა)მამ (<ამამანსქი || მამანოქი „შეკერა, შედედება“) შემორჩენილია რამდენიმე სიტყვაში „შეკრულის, შესქელებულის, შეერთებულის“ მნიშვნელობით: ამამამამ „მოდრებლული“ (<ამამ „დრებელი“), ქანამამ „მოკენჭილი“ (<ქან „კენჭი, ხრეში“), თაქი-თაქამამ „ფიცარგადაკრული“ (<თაქი-თაქი „ფიცარი“), ქორაქამამ „ჩაბნელებული“ (<ქორაქი „ბნელი“)..

დ)-აქნ შემორჩენილია რამდენიმე სიტყვაში: ამანაქნ, მქან, სქიქან, მქანყამაქნ, თაქან...

ე) -ანსი (<ანსი-თქი) საკმაოდ მრავლადაა შემორჩენილი ამ აფიქსით წარმოებული სიტყვები. მათ კანტიკუნტად ახლაც იყენებენ ახალი სიტყვების საწარმოებლად, განსაკუთრებით დიალექტებში. მაგალითები: ჯქანსი, მქიქანსი, ყანსანსი, სქანსი, ზაქქანსი, მქყანსი... ახალია: მქორანსი, ყაყანსი, ქორანსი, თქანსი...

ვ) -ანყ შემოგვრჩა ორიოდე სიტყვაში: ხიანყ (<ხიოქი „დღელი“, აქყანყ (<ქარყი „მუცელი, ნაწლავები“) „საშო“.

ზ) -ანყ გრამარსული მრ. რ.-ის ნათ.-მიცემითისა და დაწყებითის ფორმანტი, შემორჩენილია საკმაოდ: აქორანყ „გულითადად“, სქსანყ „გარეგნულად“, თაქანყ „ქვევიდან“, ზქიქანყ „შორიდან“ და სხვა, თუმცა ესენიც უფრო დიალექტურია ამჟამად. აქვე უნდა მოვიგონოთ აგრეთვე -ანყ || -სნყ, რომელიც გვარის სახელებს წარმოგვიდგენს კრებითად (სახელობ.-ანყ || -სნყ) და ჩვეულებრივ ამ ფორმით იხმარება (შდრ. ქართ. ოთარაანთი, ქვეკვაძიანთი...): მოქარანყ, მქორანყ, მქაქანსნყ მქაქანყ, ზქიქორანყ... მთით-თანყ, მქაქანსანყ... (§ 142, ბ).

თ) -აშ შემორჩენილია რამდენიმე სიტყვაში: მქქიოქ (<მქქიოქი „მეავე“) „მეავე, მეავეული, დამეავებული“; მათიოქ (<მათიოქი „ნორჩი, ჩვილი; ზვარაქი“) „ნორჩი, ჩვილი; მსხვერპლი“.

თ) -ათთ რამდენიმე სიტყვაში: მამათთ (<მამანსი „მიხვედრა, გაგება“) „ზრი, მნიშვნელობა“, ყყათთ (<ყყაქი „გრძნობა (იგრძნო“) „ყყი-ყაქი „მოსვლა“) „გონს მოსული, გონიერი, ფხიზელი“...

ი) -ათასი (<ათო + ასი) ძეგლისას „ნანგრევი, დანგრეული“, **ჩი-ჯათასი** (<ჩიჯესი „მოგონება, გახსენება“) „მოსახსენებელი“.

ია) -ამ შემორჩენილია ორიოდ სიტყვაში: **სინამ** (<სინ<სიორ-ჩესი „ფიქრი, აზრი, ზრახვა“) „გონიერი, შორსმხედველი“, **ჩამამ** (<ჩამ „გემო, გემოვნების გრძობა“) „გემრიელი“.

იბ) -სათ შემორჩენილია **ყანსათ** (<ყანსი), **ციქსათ** (<ციქსი), **ფესათ** (<გრძ. **ყესთო** „ჩაცმა“), **ათსათ** (<ათსი), **ჯანსათ** (<ჯანსი) და სხვა სიტყვებში.

იგ) **ს** (<ძველი სომხურის მოკვ. ბრ.-ის ნიშანი -ათ || -ს ან კავ-შირი **ს**) შემორჩენილია რამდენიმე სიტყვაში: **რარს** (<რარსი „კეთილი“, მოკვ. **რარსთ**), **ათის** (<ათის „წინ“) „წინ, წინაშე“, **სთს** „შემდეგ, უკან“, **ქსრს**, **ზსრს**, **მისჯს**, **მჩეს**, **ჩორს**, **ნას**, **ქსს**, **აქს**, **ქსესოს...**

იდ) -ქ შემორჩენილია ორ სიტყვაში: **ათსიქ** (<ათსიანსი „ხელვა, დანახვა“) „ხილვა, სანახაობა, შესახედაობა; ჩვენება, სიზმარი“, **ქსქსი** (<ქსქსი „წვეთა“) „წვეთი“; აგრეთვე: **თორქი** (<თორ „ჯგუფი, გროვა“) „საომარ გემთა ჯგუფი, ფლოტი“ (**ქ** და **ყ** ძველ სომხურში პარალელური ბგერები იყო).

იე) -ჩს შემორჩენილია რამდენიმე სიტყვაში: **ჩათსი** „სირ-ცხელი, სამარცხვინო საქმე; ლანძღვა, გინება“ <**ჩათსი** „ლან-ძღვა“; **ყათსი** <**ყათსი**...

ივ) -ჩათ შენახულა ერთ სიტყვაში: **ჩათსი** <**ჩათსი** (შდრ. **სათ**, -**ათ**).

იზ) -ჩეს შენახულა რამდენიმე რიცხვითთან და რაოდენობის აღ-მნიშვნელ სახელთან „ჯერ, ხელ“ მნიშვნელობით: **რათსი** „მრავალგზის“, **ჩეს** „სამჯერ“...

იძ) -ჩქ შემონახულა რამდენიმე სიტყვაში: **ათსიქ** „ხარება, სასიამოვნო ამბის უწყება“ (<**ათსი** „ხარება“), **ქსქსი** (<**ქსქსი**), **ქსქსი** (<**ქსქსი**), **ჯარქსი** (<**ჯარ** „ბოროტი“), **თათსი** (<**თათსი**)...

ით) -ჩს გაქვევებულად შემორჩენილია რიცხვითებთან ჯერობითი რიცხვითის საწარმოებლად: **ჩესჩეს** <**ჩესჩეს** <**ჩეს** + **ჩეს** (ჩეს გადას-მით და **ს**-ს დაკარგვით) „ორჯერ“, აქედან: „კლავ, ხელახლა“, **ჩეს-ჩეს** „სამჯერ“, **ჩესჩეს** „ოთხჯერ“, **ჩესჩეს** „ხუთჯერ“, **ჩეს-ჩეს** || **ჩესჩეს** „ექვსჯერ“ და სხვ. (შდრ. აქვე - **ჩეს**).

იუ) -ჩა გრძობის ნაშედეგად მიმღობის ფორმანტი. შემორჩენილია რამდენიმე სიტყვაში. ახალ სომხურში მოქმედი არაა, თუმცა ტერმი-ნების წარმოებისას ახლაც მიმართავენ; მაგალითები: **ათსი**, **ჯარ-**

§ 148. წინადადების სახეები. აღნაგობის მიხედვით წინადადება სხვადასხვაგვარია:

ა) მარტივი გაუტოტბელი—შედგება მხოლოდ ქვემდებარისა და შემასმენლისაგან: *ღანყდ აყჩხ* „ზარი დარეკეს“ (სიტყვასიტყვით: ზარი მისტეს), *ზამაყდ სყაყ* „წერილი მოვიდა“, *აჯაყსკროდ ყრიად* „მოწაფე წერს“.

ბ) მარტივი გაერთობილია წინადადება, თუ მას, გარდა მთავარი წევრებისა, მეორეხარისხოვანი წევრიც (ან წევრებიც) მოეპოვება: *მასყანდ რკრყე ქითოდ* „ოსყანმა მოიტანა თივა (ბალახი)“, *შსკრ მასყანდ რკრყე ქითოდ* „მოხუცმა ოსყანმა მოიტანა თივა“, *შსკრ მასყანდ 'თაყ-ქჩი ყზაყიყ ზსათი ზარსყან ჳხარითიყ აყნიყქყამდ რკრყე ქითოდ* „მოხუცმა ოსყანმა დავითის წასელის შემდეგ მეზობელი პეტროსის დაზმარებით მოიტანა თივა“.

გ) ქვემდებარეგამოტოვებულია წინადადება, თუ მასში ქვემდებარე არაა წარმოდგენილი, მაგრამ იგულისხმება: *სკრსკ ზანყყაყსყე ყჩაყჩყჩხს. ასაყე, ირ ყაყდ ყზაყი სხდ ყაყე* „ვეუშინ შევხვდი კი-მაყს. მითხრა, ხვალ სოფელში მივიღივართო“. აქ გამოტოვებულია ქვემდებარეები: *შე* (შეხვდლი), *მან* (მითხრა), *ჩვენ* (მივიღივართო), მაგრამ ყველგან იგულისხმება ესენი.

დ) უქვემდებაროა წინადადება, თუ მასში ქვემდებარე არაა წარმოდგენილი და არც ხერხდება მისი აღდგენა: *მასათი იჯ ჯ მქნიად* „ზაფხულში გვიან ლამდება“, *ბასკრს აჯზანზ ხს ზამაროდ* „წიწილებს შემოდგომაზე თვლიან“, *მკასოყე ჯე ზითაყიად* „აქ არ ღაღიჯლომება“.

ე) შემასმენელგამოტოვებული წინადადება ეწოდება ისეთ წინადადებას, რომელშიაც შემასმენელი მთლიანად ან ნაწილობრივ გამოტოვებულია, მაგრამ კონტექსტით იგულისხმება და მისი აღდგენა შეიძლება: *სი ხკრსკიყან აკიადდ სმ ყზაყი, ქიყ შიორჩყდ' კჩხი* „შე საღამოს კლუბში წავად, ხოლო სურიკი--კინოში“; *მსხდე ივი სხდე მხე კყანდრყე, ზაყარო' მსკრ ყირბიყ ჯ ანაყარასკრ' მსკრ იადიყ* „ჩვენ კმაყოფილნი ვართ ჩვენი ცხოვრებით, ამაყნი--ჩვენი საქმით და უძლეველნი--ჩვენი ძალით“.

ვ) უპირო წინადადება ისეთი წინადადებაა, რომელშიაც ზმნის პირობანი ფორმა არ მონაწილეობს და უპირო ზმნის ფორმა ერთსა და იმავე დროს გამოხატავს შემასმენელსაც და ქვემდებარესაც; ქართულში კი დაახლოებით ასე შეიძლება გადმოიცეს; მაგ.: *წააყანსქ მარცხი-ქიონ* „დავიცვათ სისუფთავე!“ ან „დაიცავით სისუფთავე!“ *წარბ-რაყნსქ აჯიასთანქი არითყრიფასანოქიონსქ*. „ავამალოთ (აპაღ-ლეთ) შრომის ნაყოფიერება!“.

ზ) რთულია წინადადება, თუ იგი ორი (ან მეტი) მარტივი წინადადების შეერთებითაა მიღებული. ეს წინადადებები შეიძლება ერთმანეთზე დამოკიდებულად იყოს და ერთმანეთის აზრს ავსებდეს (ქვეწყობა). ანდა ურთიერთთანაბარი იყოს (თანწყობა). შეიძლება სხვაგვარიც. ამის მიხედვით წინადადების კიდევ რამდენიმე სახეობა მიიღება.

შ) რთული თანწყობილი წინადადება ისეთი წინადადებაა, რომელშიაც შედის ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი მარტივი წინადადებები; მაგ.: *წამქნ ზსოღნოს ააასოყოაქ, სრქინდქ ბაბქსე ქიონ ამაყრიოქ ს ქიქიორქდ ყაქქსე* „ქარი თანდათან გაძლიერდა, ცა დაიფარა მრუმე ღრუბლებით და ქარიშხალი ამოვარდა“.

თ) რთული ქვეწყობილი წინადადება ისეთი წინადადებაა, რომლის შემადგენელი მარტივი წინადადებები ერთმანეთს განმარტავენ, ერთმანეთზე არიან დამოკიდებული; მაგ.: *ჭიქიორქდ, ირ მქ ძამ არაქ აჯიარნს ჳრ ჳირბანოქ, ყაფარსე* „ქარიშხალი, რომელიც ერთი საათის წინ ქვეყანას აქცევდა, ჩაღდა“.

ი) შერწყმული წინადადება ისეთი წინადადებაა, რომელშიაც რამდენიმე შემასმენელია ერთ ქვემდებარესთან. ან პირობით: რამდენიმე ქვემდებარეა ერთ შემასმენელთან; მაგ.: *შორსნქ ქსრ ჳაყაქ ს ჳაარ ყოათააჩიანსე* „სურენი ადგა და გაკვეთილი უპასუხა“. *შორსნქ ს ჳჩყრანქ მქააქნ ჳხოყქნ* „სურენი და ტიგრანი ერთად წავიდნენ“.

ია) მრავალამხსნელიანი წინადადება ისეთი წინადადებაა, რომელშიაც ერთზე მეტია ერთგვარი მეორეხარისხოვანი წევრი (ამხსნელი), მაგ.: *ქქან ჳრქიორქდ შარიოქქანრ მქზნაანაასქ, ჳაფ იქ რა-ქასქონ ჳანსქ მარც ჳრ სიქიყასქან სს ჳაყიასოიქ* „ივან გრიგორი მარტოიანი საშუალო ტანის, მსუქანი და საკმაოდ ახალგაზოდა კაცი იყო ევროპული შავი ტანსაცმლით“; *შორქსქ ქანოქიომ ყნსე ქიოქქ, მასაქო ს ბაქრ* „სურვიმა დუქანში იყიდა ქალაღდი, უანქარი და კალამი“.

§ 140. შინაარსის მიხედვითაც შეიძლება წინადადება სხვადასხვა იყოს:

ა) თხრობითია წინადადება. რომელიც რამეს მოკვი-

თხრობს: *შიორხნუ ღნაჲ შამ ათაჲ ვაყრიე ღნაჲ* „სურენი ნახევარი საათის წინ სკოლაში წავიდა“.

ბ) კითხვითი წინადადება კითხვას გამოხატავს: *შიორხნუ ვაყრიე ღნაჲ* „სურენი წავიდა სკოლაში?“.

გ) ბრძანებითი წინადადება გამოხატავს ბრძანებას, თხოვნას, განკარგულებას; მაგ.: *შიორხნუ, ვაყრიე ჯაჲაჲ* „სურენ, იჩქარე სკოლისაკენ!“.

დ) ძახილის წინადადება გამოხატავს სურვილს, მოწოდებას, მოთხოვნას, აღტაცებას, სიხარულს, მწუხარებას... ძახილის წინადადება შეიძლება უპირო წინადადებაც იყოს; მაგ.: *ქრანუ ზრანა შიორხნუ ვაყრიე* „ნეტავი ახლა სურენი სკოლაში იყოს!“ *ძიოჲიჲ აჲსნუ, ძიოჲიჲ აჲსნუ* „კრება დაიწყო, კრება დაიწყო!“ *ჯაჲქრანუ ზრანაჲ ჯრანაჲჲ ჲიჲქრანსრქს* „საუკუნო ხსენება (სოვენა) ოცდაექვს კომისარს!“...

ე) წართქმითი წინადადება აზრს დადებითად გამოხატავს: *შიორხნუ ღნაჲ* „სურენი წავიდა“. *შიორხნუ ღნაჲ* „სურენი წავიდა?“.

ვ) უკუთქმითი წინადადება აზრს უარყოფითად გამოხატავს: *აშიორხნუ ღნაჲ* „სურენი არ წავიდა“, *აშიორხნუ ღნაჲ* „სურენი არ წავიდა?“ *აშიორხნუ ჲი ღნაჲჲ* „სურენი არ წასულა“...

§ 150. ქვემდებარე და შემასმენელი. ქვემდებარე სოზხურში მხოლოდ სახელობით ბრუნვაში შეიძლება იყოს. ამიტომ ქვემდებარედ ჩვეულებრივ არსებითი სახელი ან ნაცვალსახელია. მაგრამ არსებითის მნიშვნელობით შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მეტყველების თითქმის ყველა ნაწილი. მაშასადამე, ქვემდებარედ შეიძლება შეგვხვდეს აგრეთვე ზედსართავი, რიცხვითი, მიმღობა და, ასე გასინჯეთ, კავშირი და შორისდებულიც კი. მაგალითები:

ლაჲლაჲიჲ აჯაჲსრანსრუ აჲრჲსაჲრჲჲჲ „საუკეთესო მოწაფეები დაჯილდოვდნენ“.

ზრანუ ღნაჲჲ ჲქს ჲამჲრჲ „ისინი ბანაკში წასულიყვნენ“. *ჲიჲქრუ ჲიჲრჲ ჲ ახაჲიჲქიჲჲჲ* „ბრმა მოკლებულია მხედველობას“.

სრქჲ ანაჲჲჲ აჲრანსჲ „ჩვენ სამნი წავედით ბაღში“.

ლაჲჲჲ აჯაჲსრანუ ანაჲ, ჲრქიჲჲჲ სჲაჲ „პირველი მოწაფე წავიდა, მეორე—მოვიდა“. *ჲრქჲ სრქჲ სრქიჲჲ ჲიჲ* „წიგნის ორი მესამედი ახალია“. *ჯიჲანბნჲრუ ანაჲ სნ ჲანაჲაჲან ათან* „დაღლილები დასასვენებელ სახლში მიდიან“.

ქსრანაჲჲჲ ჲრ სრქიჲჲ აჲსნ Პჲაჲ „ალიგავა ჩვენი ქვეყნიდან ვაი და უი“. *ჲ-ჲ რაჲაბან ჲ, ჲიჲ სნ-ჲ* „ბაჲანაჲიჲ“.

„დ თანხმოვანია, ხოლო ა—ხმოვანი“. *მ-ს ჯაყყასუ ზ* „უ კავშირია“ და სხვა.

შემასმენელი შეიძლება იყოს მარტივი და შედგენილი. მარტივი შემასმენელი ზმნით გამოიხატება (რთული ზმნით გამოხატული შემასმენელიც მარტივი შემასმენელი იქნება; მაგ.: *ყნიამ ზ, ჟსაყს ზ...*), შედგენილი შემასმენელი კი დამხმარე ზმნითა და რაიმე სიტყვით. შედგენილი შემასმენლის ნაწილებია შემასმენლისი (*სითიოიყხისკანს აქსრაყიქ*), რომელიც ყოველგვარი სიტყვით შეიძლება გამოიხატოს და დამხმარე ზმნა (*სიანყას ზაყ*), რომელსაც ამ შემთხვევაში მაკავშირებელი (*ჯანგიოყყ* „კვანძი, ნასკვი“) ეწოდება. დამხმარე ზმნის როლში შეიძლება სხვა, ე. წ. განყენებული (*აქსრაყასკანს*) ზმნებიც მოგვევლინოს: *ჟაიზსაღ* „ქცევა (იქცა), გახდომა (გახდა)“, *ქისს* „ყოფნა, არსებობა; ყოფა“, *ჯამაროქს* „მიჩნევა, ჩათვლა“, *ქიას* „ჩვენება (ებენა), გონება (ეგონა), ჩათვლა (თვლის)“ და სხვა.

შემასმენელი გვიჩვენებს: რას შერება (აკეთებს) ქვემდებარე, რა არის ის, რა მოსდის მას, ან რა მდგომარეობაშია იგი.

§ 151. ამხსნელები (*ქრაყიოიანს*). ამხსნელები წინადადების მეორეხარისხოვანი წევრებია. ამხსნელი ორი სახისაა: სახელით გამოხატული წინადადების წევრის ამხსნელი და ზმნით გამოხატული წევრის ამხსნელი. სახელით გამოხატულ წევრს მხოლოდ მსაზღვრელი შეიძლება ჰქონდეს, მაგრამ სხვადასხვა სახისა, ზმნით გამოხატულ წინადადების წევრს კი შეიძლება დამატება და გარემოება ჰქონდეს, აგრეთვე სხვადასხვა სახისა. ამხსნელ სიტყვასაც შეიძლება ჰქონდეს თავისი ამხსნელი (ამხსნელის ამხსნელი—*ქრაყიანს ქრაყიანს*).

§ 152. მსაზღვრელ-საზღვრული სახელისა და სახელის ისეთი სინტაქსური ურთიერთობაა, რომელშიც ერთი მეორის ნიშანს, თვისებას გვიჩვენებს. ის, რომელიც მეორის თვისებას გვიჩვენებს, მსაზღვრელია (*ირიქიქ*), ხოლო რომლის თვისებაცაა ნაჩვენები—საზღვრული (*ირიქიქაყ*); ასე: *ზირ თიანს* „აბალი სახლი“. ამ შესიტყვებაში *ზირ* „აბალი“ მსაზღვრელია (*ირიქიქ*), *თიანს* „სახლი“—საზღვრული (*ირიქიქაყ*).

მსაზღვრელად გამოიყენება ზედსართავი, ზოგიერთი ნაცვალსახელი, ზოგიერთი რიცხვითი, ზოგიერთი მიმღეობა; შეიძლება არსებითი სახელი და ზმნიზედაც კი შეგვხვდეს მსაზღვრელად. მაგალითები: *მიანქანს ჟასარანს* „პირველი კლასი“, *ჟასანს თარქ* „ოცი წელი“, *თყა ჟიქრდ* „ეს წიგნი“, *ქსჯაქისქ ნსრიანს* „როგორი გმირი?“, *ირიქიქიქ* „რომელი სკოლა?“, *ქსაბ სრქსიანს* „მძინარე ბავშვი“, *ქაყიქიქ* „მობრუნალი ცხენი“, *ქარქიქიქ* „ქვა გული“ და სხვა.

მსაზღვრელი უპასუხებს კითხვებზე: *ჩხუაჩიხი* „როგორი?“ „იპრომელი?“ *იყაან* „რამდენი?“ *ქანქსერი* „რამდენი?“.

მართული მსაზღვრელი (*ზაასიყაიყიჯ*) სომხურში ნათესაობით-მიცემით ბრუნვაშია მუდამ და არასოდეს არ დაიბრუნებს მსაზღვრელ ნაწევარს: *შიორქიყი ყიყრე* „სურვიის წიგნი“ *კარქი ლიორ* „ქვის ნატეხი“, *იყაანყი თიორ* „ამათი სახლი“, *ყსალო ძამანსაყ* „წასვლის დრო“. *ზორაბი ბაჩი* „მთვრალის ხმა“, *კაყაიყაიხი ხი ყსიყსიხი ჟიანიორე* „ლურჯისა და ყვითლის ნარევი“, *მხიქი კსორ ზაოქააორ ჭი სიყიო ახი კაიი იყიქი* „ერთის ნახევარი ტოლია ორის (ორი) მეოთხედისა“.

მსაზღვრელი და საზღვრული ახალ სომხურში არასოდეს და არაფერში არ ეთანხმება ერთმანეთს; მსაზღვრელი ჩვეულებრივ უსწრებს საზღვრულს და მუდამ ერთი და იმავე ფორმითაა. ლექსებში ვხვდებით შებრუნებულ წყობასაც, მაგრამ ფორმით მსაზღვრელი მუდამ უცვლელია.

მართული მსაზღვრელით განსაზღვრულ სიტყვას სომხურში თავისი სახელი აქვს *ზაასიყაიყაყ*.

განკერძობებული მსაზღვრელით (*ყაყაანაყიქიჯ*) განსაზღვრულ სიტყვას ეწოდება *ყაყაანაყიყაყ*. განკერძობებული მსაზღვრელი, განსხვავებით სხვაგვარი მსაზღვრელებისაგან, ჩვეულებრივ მოსდევს მის მიერ განსაზღვრულ სიტყვას და ეთანხმება ბრუნვაში, რიცხვში და პირში (მსაზღვრელი ნაწევრის დართვით); მაგ.: *შიორქსი* რხიქსა, *კომსიქსაყსაყსაყსაყ* ჭი „სურენი, ჩემი ამხანაგი, კომკავშირელია“. *ზორყიქსი შიორქსი* რხიქსი—„კითხვით სურენს, ჩემს ამხანაგს“. *ჩიორე ყიზსა შიორქსი* რხიქსი—„ყველა კმაყოფილია სურენით (სურენისაგან), ჩემი ამხანაგით (ამხანაგისაგან)“.

განკერძობებული მსაზღვრელისაგან განასხვავებენ ნაწილობრივ განკერძობებულ მსაზღვრელს (*ძაანსაყსაყსაყიჯ*). ასეთი განკერძობებული მსაზღვრელი საკავშირებელი სიტყვითაა დაკავშირებული თავის საზღვრულთან და იმით განსხვავდება ჩვეულებრივი განკერძობებული მსაზღვრელისაგან, რომ პირში არ ეთანხმება თავის საზღვრულს, რადგან ჩვეულებრივ არ იღებს ნაწევარს: ამას გარდა, წინადადებაში მას არა აქვს მყარი ადგილი: შეიძლება წინაც უძლოდეს საზღვრულს, მოსდევდეს, ან გაითიშოს მისგან წინადადებას სხვა წევრებით; მაგ.:

ჩვეულებრივი განკერძობებული მსაზღვრელი: *ქრძიქი* ყაიიორაანქი *ჯაიყაიყი* აჯაიქსი რაიიჩი, *ყარყიხაორქიყი* „არმიცი, კლასის საუკეთესო მოწაფე გოგონა, დაჯილდოვდა“.

ნაწილობრივ განკერძობებული მსაზღვრელი: *ქრძიქი*, *იყაიხი* *ყაიიორაანქი* *ჯაიყაიყი* აჯაიქსი რაიიჩი, *ყარყიხაორქიყი* „არმიცი, როგორც კლასის საუკეთესო მოწაფე გოგონა, დაჯილდოვდა“.

და“, *სრამხელ აყარგისაარქსე, ირყის ყააიარანხი ქაქაგიცნ აჯა-
ქსრაოიჩი* „არმიკი დაჯილდოვდა, როგორც კლასის საუკეთესო
მოწაფე გოგონა“, *ირყის ყააიარანხი ქაქაგიცნ აჯაქსრა-
ოიჩი, სრამხელ აყარგისაარქსე* „როგორც კლასის საუკეთესო მო-
წაფე გოგონა, არმიკი დაჯილდოვდა“.

§ 153. **ნაწევრები (იოჯიკი)**. განსაზღვრებაზე სომხურში სრული წარმოდგენა არ გვექნება, თუ არ გავეცანით ნაწევრებს. ნაწევარი ხუთგვარია: განუსაზღვრელი, მსაზღვრელი, კუთვნილებითი, პირისა და ჩვენებითი.

განუსაზღვრელი ნაწევარი (*ანირიჯი იოი*) გამოიხატება სიტყვით *მჩ* „ერთი“, რომელიც ახალ სომხურში რიცხვის გამოსახატავად იშვიათადლა გამოიყენება. ძველ სომხურში კი ის ერთადერთი სიტყვა იყო გარკვეული რიცხვის (ერთის) გამოსახატავადაც.

მჩ განუსაზღვრელი ნაწევარი იხმარება მხოლოდ მხოლოდითი რიცხვის ფორმებთან; არ შეიძლება, მაგ., ითქვას: *სა ისსააქ მჩ ქაყაგხერ* „მან ნახა ერთი ქალაქები“, არამედ მხოლოდ ასე: *სა ისსააქ მჩ ქაყაგ*, მაგრამ ერთ წინადადებაში იგი შეიძლება ემსაზღვრებოდეს ერთზე მეტ სიტყვას: *მჩ ხეყარქ ხ ქიჯარ ხნ ხეხქ* „ერთი ძმა და და ყოფილან“.

მჩ განუსაზღვრელი ნაწევრით განსაზღვრული სიტყვა თუ მსაზღვრელ ნაწევრიან სიტყვას ერთვის, მაშინ იგი რიცხვითის მნიშვნელობითაა გამოყენებული: *მჩ ყირქქ იაქს ტხქსრიჯა, მქიჯარ ქრიჯა* „ერთი წიგნი მიეეცი ჩემს ამხანავს, მეორე—ჩემს დას“.

§ 154. **მსაზღვრელი ნაწევრები (ირიჯიქ იოი)** -*ხ* და -*ქ*. ისინი დაერთვიან სახელს მხოლოდ სახელობითისა და ნათ.-მიცემითის ფორმებში და გვიჩვენებენ, რომ საგანი განსაზღვრულია, გარკვეულია, ცნობილია მოუბართათვის; მაგ.: *სა ყირქქ ხარყაყ* „მან წიგნი (იგი) წაიკითხა“ და *სა ყირქქ ხ ხარყიამ* „ის წიგნს კითხულობს“. ეს წინადადებები ერთმანეთისაგან იმითაც განსხვავდებიან, რომ პირველ შემთხვევაში მოუბართათვის ცნობილია, თუ რომელ წიგნზეა ლაპარაკი, მეორეში კი—არა.

ხ და *ქ* საესებით ერთი და იმავე მნიშვნელობისაა, მაგრამ სხვადასხვა შემთხვევაში გამოიყენებოან: *ხ* დაერთვის ხმოვნით დაბოლოებულ სახელებს, *ქ* კი— თანხმოვნით დაბოლოებულთ. ეს ზოგადი წესია, მაგრამ სტილისტური მოსაზრებით საკმარად ხშირად ირღვევა იგი. ასე: თუ წინადადებაში მსაზღვრელი ნაწევრით განსაზღვრულ სიტყვას ხმოვნით დაწყებული სიტყვა მოსდევს და მათ შორის პაუზა არაა, განსაზღვრული სიტყვა თანხმოვნითაც რომ ბოლოვდებოდეს, შეიძლება -*ხ* მსაზღვრელი დაირთოს და არა -*ქ*. მაგალითები: *ყირქქ*

გზსე „წივნი იყიდა“, მაგრამ *ქირცხ ღსკაქ* „წივნი დავარდა“, მაგრამ აგრეთვე *შარყანრ, არაყ ზაგზსკიქ ქსრაქიონ, ჟიერა გზაფ რნასქარანსქე* „ვარდანმა სწრაჟად ჩაიცვა პალტო და გავიდა ბინიდან“, ანდა: *სიქანჯღ ქამ სერაქონ ღე*—„ერვანდი ჩემი ძმა იყო“.

ზემოთქმულით არ ამოიწურება მსაზღვრელი ნაწევრის გამოყენების წესები. იგი გაპირობებულია სხვადასხვა მომენტით; მაგ., მეტყველების რომელი ნაწილია განსასაზღვრი, რა როლს ასრულებს ეს წევრი წინადადებაში, რა ადგილას მდებარეობს წინადადებაში და მრავალი სხვა. ყველაფერის აღნუსხვა აქ მოუხერხებელია. ამიტომ მხოლოდ ზოგიერთ მომენტს მივუთითებთ.

ა) მსაზღვრელ ნაწევარს ზოგჯერ არ ხმარობენ *ან* და განსაკუთრებით *ქან* ბრუნების სახელებთან ნათ.-მიცემითში; მაგ.: *ჭაქრანს შაგქიამ სს შაასრღ* „გაზაფხულზე (გაზაფხულს) იფურჩქნებიან ხეები“ (უნდა იყოს: *გარნანრღ*).

ბ) არ იღებს მსაზღვრელ ნაწევარს საკუთარი სახელი, როცა იგი ადგილის გარემოებას აღნიშნავს: *სა გზაფ ქსნქნასქან. სა გზაფ გსაქ ქსნქნასქან. სა გზაფ მქნჯს ქსნქნასქან*. „ის წავიდა ლენინაკანს. ის წავიდა ლენინაკანისკენ. ის წავიდა ლენინაკანაჟღე“; *შსნღ სიქან სნღ საყროამ* „ჩვენ ერევანს(ში) ვცხოვრობთ“...

გ) ზოგჯერ მსაზღვრელ ნაწევარს არც საზოგადო სახელები ირთავენ, როცა ისინი ადგილის გარემოებად არიან გამოყენებული: *სრანღ გზაფქნ ქსნი (ქშაარონ, იაქრა, ქიით, ზრაყარასქ, ყრიო-საქქი, ათონ, ყქიო, ჭაგაქ, ზარაანქღ)* „ისინი წავიდნენ კინოში (თეატრში, ოპერაში, ფოსტაში, მოედანზე, ბაღში, სახლში, სოფელში, ქალაქში, ქორწილში)“.

დ) ვერ იგუებენ მსაზღვრელ ნაწევარს დროის აღმნიშვნელი არსებობები, როცა ისინი წინადადებაში დროის გარემოებად გვაქვს: *სქი ათაქიოთ ჯაათ ყარა ღე* „ამ დილას ძალიან ციოდა“, *სქი ათათ ღეღქორქიქიქ სნღ გზაქო* „ამ ზაფხულს ექსკურსიაზე წავალთ“, *სქიოქ საარქი აიქიქ ქაქ ქქნქი* „მოშავალი წელი უფრო კარგი იქნება“...

ე) ზომისა და ოდენობის გამომხატველი არსებობებიც არ იღებენ მსაზღვრელ ნაწევარს: *შქ კიითაქამქნ ღეზა სრსღ მსარ კიორ* „ერთ კოსტუმს მოუნდება (კოსტუმზე წავა) სამი მეტრი ქსოვილი“, *სრსქ ზქნღ რათასქ ჟორ სმ ქამსქ* „გუშინ ხუთი კიქა წყალი დავლიე“...

ვ) მსაზღვრელ ნაწევარს არ ირთავენ *ქნჯ-ორ* „რაღაც“, *ქნჯ-ქნჯ*, *აქრქ, აქქ, მქ აქქ, იქსქ, ამსს, ამსს მქ, მქ ჭანქ, განაყაან, ჭქჯ, მქ ჭქჯ, მქ ანყამ, მქ ჯორღ, იასქაქ, ანქქიქ, ანზაორ,*

რადიკალიზაცია და მსგავსი მსაზღვრელებით განსაზღვრული სახელები: *სხე-ორ ბაიხი სხე ზედა რიგით* „რალაც ხეები შეინიშნება“, *სხე-სხე ქონსი წამასკი სხე რანსაათისებინ* „რალაც ფიქრებს შეუყრია პოეტი“, *არჩე მათხი თორ* „სხვა ფანქარი მომეცი, ამსხე ბაჩიქ ჩი რიანს არჩე“ „ყველა ყვაილს თავისი სუნი აქვს“...

§ 155. კუთვნილებითი ნაწევრები (მარათხანს ზიე) -ა, -ყ, -ხ და -ღ. ეს ნაწევრები დაერთვიან სხვადასხვა სახელს და მიუთითებენ კუთვნილებას: „გვიჩვენებს, რომ საგანი ეკუთვნის I პირს, -ყ მიუთითებს, რომ საგანი ეკუთვნის II პირს, ხ და ჯ კი მიუთითებს, რომ საგანი ეკუთვნის III პირს. შეიძლება ითქვას (და დაიწეროს): *ჩამ ფიქრედ მადორ ჯ* „ჩემი წიგნი სუფთაა“, ან. რაც საესებით იგივეა, — *ჩიქრეა მადორ ჯ*; ასევე: *ჩი ფიქრედ მადორ ჯ* II *ჩიქრეა მადორ ჯ* „შენი წიგნი სუფთაა“ და *ზრა ფიქრედ მადორ ჯ* II *ჩიქრედ მადორ ჯ* „ამისი წიგნი სუფთაა“.

კუთვნილებითი ნაწევრები შეიძლება დაერთოს ყველა ბრუნვის ფორმას მხოლოდითშიც და მრავლობითშიც; ასე: *ფიქრეა, ფიქრეა, ფიქრეა, ფიქრეა, ფიქრეა; ფიქრეა, ფიქრეა, ფიქრეა, ფიქრეა, ფიქრეა* ე. ი. ჩემი წიგნი, ჩემი წიგნის, ჩემი წიგნიდან, ჩემი წიგნით, ჩემს წიგნში, ჩემი წიგნები და სხვ. ასევე შეიძლება -ს მაგიერ -ჯ დაერთოს ყველა ბრუნვის ფორმას.

როგორც ვხედავთ, ა, ჯ, ხ, ჯ ნაწევრები მკუთვნილებელს ყოველთვის მხოლოდითში გულისხმობს: ჩემი წიგნები, ჩემი წიგნებით და სხვ. ე. ი. აღნიშნავს, რომ მრავალი წიგნი ერთს (მე, შენ, მას) ეკუთვნის. ნამდვილი ვითარება კი შეიძლება იყოს სხვანაირიც: მკუთვნილებელიც და განკუთვნილიც იყოს ბევრი. სომხური ამასაც გამოხატავს; ასე: ერთმარცვლიან სახელებს -ს მრავლობითის ფორმანტის წინ ჩამატება -ხ-, რაც ნაწევარს ამრავლობითებს. ამრიგად, ვიღებთ: *ფიქრეა* „ჩემი წიგნები“, *ფიქრეა* „თქვენი წიგნები“, *ფიქრეა* „მათი წიგნები“...

მრავალმარცვლიან სახელებს -ს მრავლობითის ნიშნის წინ აღარ ემატება მეორე ხ და გვაქვს: *სხეა* „ჩემი მაგიდები“, *სხეა* „თქვენი მტრები“. ასეთ შემთხვევაში კონტექსტის წამოშველიება დაგვიკირდება, რადგან იგივე ფორმები ამასაც ნიშნავს: „ჩემი მაგიდები, შენი მტრები“.

I დი II პირის კუთვნილებითი ნაცვალსახელებით განსაზღვრულ სახელებს, ჩვეულებრივ, მსაზღვრელი ნაწევარი (ხ II ჯ) დაერთვის და არა კუთვნილებითი; მაგ., არ ითქმის *ჩამ ფიქრეა, ჯო ფიქრეა*, არამედ ასე: *ჩამ ფიქრედ* „ჩემი წიგნი“, *ჯო ფიქრედ* „შენი წიგნი“, *მსრ ფიქრედ* „ჩემი წიგნი“, *მსრ ფიქრედ* „თქვენი წიგნები“ და სხვ. ეს იმიტომ,

რომ საერთოდ ოაიმე მსაზღვრელით განსაზღვრულ სიტყვას ჩვეულებრივ მსაზღვრელი ნაწევარიც ახლავს.

მართული მსაზღვრელი ნაწევარს არ იღებს (§ 152), მაგრამ არის შემაჯავებები, როდესაც მართული მსაზღვრელი კუთვნილებით ნაწევარს ორმაგად ირთავს: *ზ-საც და ლ-საც*. ეს მაშინ, როდესაც მართული მსაზღვრელის მიერ განსაზღვრული სიტყვა გამოტოვებულია. ამ გამოტოვებული სიტყვის ნაწევარს მართული მსაზღვრელი მიიღებს, თავის მხრივაც დაირთავს და *ნასიყაყაღ-ის* ფუნქციასაც იკისრებს: *სკიის ნაყრე მსიხანსი ზ, სის ლაყაზის ლ (= ლაყაზის ნაყრე) ყყოყაანსის* „ამოტის მამა მექანიკოსია, ვარ დანისა კი—აგრონომი“.

აქ ორმაგად განსაზღვრულ ფორმას — სახელნაცვალს (*ქიქი-ანანს*; უწოდებენ. იგი თავისებური არსებითი სახელია უკვე და შეიძლება ხელახლა იბრუნოს; ასე:

სახ.	<i>ლაყაზის ლ</i>	<i>ანანის ლ</i>
ნათ.-მიც.	<i>ლაყაზის ზ(ზ)</i>	<i>ანანის ზ(ზ)</i>
დაწყ.	<i>ლაყაზის ლ</i>	<i>ანანის ლ</i>
მოქმ.	<i>ლაყაზის ლი</i>	<i>ანანის ლი</i>
აღვ.	---	<i>ანანის ლი</i>

უნდა შევნიშნოთ კი, რომ სახელნაცვალი მხოლოდ სახელობითის ფორმით იხმარება ჩვეულებრივ, ე. ი. ქვემდებარედ ან დამატებად.

§ 156. პირის ნაწევრებია (*ყქიოი ზიყ*) „, ყ და ზოგჯერ *ზ*“. ესენი დაერთვიან სახელს და სათანადო პირის გაგებას აძლევენ მას; მაგ., *სასიყაზის ლ* ნიშნავს: „ჩვენ, მასწავლებლები“, *სასიანიოყ* „მე, სტუდენტი“, *ქანსიოყ* „შენ, მეუბა“. *ქანსიორსიოყ* „ოქვენ, მეუბები“. ამრიგად, მთელი წინადადება: *სი, ირ სასანიო ლ* „მე, რომელიც სტუდენტი ვარ“, შეიძლება გამოითქვას მოკლედ—*სა¹ სასანიოყ* „მე, სტუდენტი“, ე. ი. განკერძოებული მსაზღვრელი დაირთავს საზღვრულის შესაბამის ნაწევარს და ამით შეუთანხმდება მას პირში.

არსებითებისა და ნაცვალსახელების განკერძოებული მსაზღვრელი, ცხადია, შეიძლება იყოს არსებითის მნიშვნელობით ხმარებული მეტყველების სხვა რომელიმე ნაწილიც; მაგ.: *სსსს, ჯიოსა მქაასს, ყყო ლს ზსაყო* „ჩვენ, ოთხნი ერთად, სოფელში წავალთ“, *ქაყო, რიოყო, ზსიო ლ ქამს ქანსიო* „ოქვენ, ყველას, სწორად ამოგიხსნიათ ამოცანა“...

ამრიგად, პირის ნაწევარი იმეორებს ნაცვალსახელს, ამიტომ თა-

ვისუფლად შეიძლება ხაცვალსახელის გამოტოვება, ე. ი. *სა, სასა-
ყიჯა* „მე, მასწავლებელი (მე)“, შეიძლება შეიცვალოს ფორმით —
სასაყიჯა „მე, მასწავლებელი“, მაგრამ მნიშვნელობის გასაძლიერებ-
ლად საკმარის ხშირად ორივე ერთად იხმარება.

ასევე მნიშვნელობის გასაძლიერებლად ხშირად იხმარება წეს.ბა-
ნის ნაცვალსახელებთან ერთად *ქაქა* „მე თვითონ“, *ქაყა* „შენ თვი-
თონ“, *ქაქე* „ის თვითონ“, *ქაქსკა* „ჩვენ თვითონ“; ასე: *სა ქაქა*,
ყა ქაყა, *ზა ქაქე* „მე თვითონ (მე)“, „შენ თვითონ (შენ)“...

ს, ყ პირის ნაწევრის მიღება შეუძლია პირივნების აღმნიშვნელ
ყოველ სიტყვას ყველა ბრუნვასა და ორივე რიცხვში; ასე: *სა სასა-
ყიჯა*, *ქაბა სასაყიჯა*, *ქაბაქა* „*სასაყიჯა*, *ქაბაქა*“ „*სასაყიჯა*,
ქაბაქა“ „*სასაყიჯა* *მსა*, *მსაბა* „*სასაყიჯა*“, *მსა* „*სასაყიჯა*“...

პირის ნაცვალსახელები ჩვეულებრივ არ იღებენ არავითარ ნა-
წევარს. გამონაკლისია *ქაქე* „თვითონ“ პირის ნაცვალსახელი: *ქაქა*,
ქაყა...

წინადადებაში არც ისე ძნელია სხვადასხვა ნაწევრით გაფორმე-
ბული სახელების გარჩევა: მაგ.: *სასაყიჯა*, *გაზაზაზაქიქა* *სა* ნაწ-
ნავეს: „მე, მასწავლებელი, ორდენოსანი ვარ“, მაგრამ *სასაყიჯა*
გაზაზაზაქიქა — ჩემი მასწავლებელი (ან ეს: მასწავლებელი) ორდენ-
ოსანია“. ცალკე აღებული *სასაყიჯა* კი მრავალაზროვნანია: აქ ნაწე-
ვარი „ შეიძლება კუთვნილებითადაც მივიჩნიოთ, პირის ნაწევრადაც
და ჩვენებითადაც.

§ 157. ჩვენებითი ნაწევარი (*ყოყაყაზა* *ზიყ*) ახალ სომხურში
ძალიან შეზღუდულია. საამისოდ მარტო „ ნაწევარი გამოიყენება და
ისიც იშვიათად: დროისა და ადგილის აღმნიშვნელ ზოგიერთ არსე-
ბითთან; ასე: *სა* *ამაყა* *მსაქა* „ამ თვის პირველს (პირველში)“,
სა *ყარაზა* „ამ გაზაფხულს (გაზაფხულზე)“, *სა* *საქიქა* *ყა* „ამ
ქვეყანაზე“ შეიძლება შეიცვალოს (და ჩვეულებრივ იცვლება) ასეთი
ფორმებით: *ამაყა* *მსაქა* „ამ თვის პირველს“, *ყარაზა* „ამ გა-
ზაფხულზე“, *საქიქა* *ყა* „ამ ქვეყანაზე“... ასევე: *ყიქა* „ამ ლა-
ბით“, *ყიქა* „ამ დღეებში“ და სხვ.

ჩვენებითი ნაწევრის კუთვნილებითისაგან გარჩევა კონტექსტით
თუ შეიძლება მხოლოდ, რადგან *ყიქა* შეიძლება გავიგოთ როგორც
„ჩემი დღე“, ისე—„ეს დღეები“.

შემასმენლის ამხანაღები

§ 158. პირდაპირი დამატება (*საყიქა* *საყიქა*) სახელობითის ან
ნათ.-პირდაპირის ფორმაშია. პირდაპირი დამატების ბრუნვად სახელო-

ნილილი ანოღყასი სიყრე „მოქმედებით ბრუნვაში (დასმული) ირი-
ბი დამატება“; მაგ.: *სიყრე ასილი სი ხანაი* „სოლს სოლით იღე-
ბენ“. *სი სილი სი ირილი მათხილი, სილი ილი* „მე კარგად
ქვერ ფანქრით, ხოლო შენ—კალბით“.

შემასმენლის ამხსნელებია აგრეთვე გარემოებანი, რომელთა უმე-
ტესობა სხვადასხვა ბრუნვის ფორმით გამოიხატება. ამიტომ უმჯობე-
სი იქნება უწინარესად ბრუნვათა სინტაქსურ ფუნქციებს გავეცნოთ.

§ 100. ბრუნვათა ფუნქციები. ა) სახელობითი ბრუნვის
გამოყენება. უკვე აღვნიშნეთ, რომ სახელობითის ძირითადი
ფუნქციაა ქვემდებარის გამოხატვა. როგორც ზმნაც უნდა იყოს და რა
ფორმითაც უნდა იყოს გადმოცემული, მისი ქვემდებარე მუდამ სახე-
ლობითშია:

შილი ქილი და „ჩიტი ფრინავს“, *შილი ქილი* „ჩიტი გაფ-
რინდა“, *სილი რილი* და *შილი* „მამაჩემი იჭერს ჩიტს“, *სილი რი-
სი* *შილი* „მამაჩემმა დაიჭირა ჩიტი“.

სახელობითში დაისმის აგრეთვე შემასმენლისი, როდესაც ასე-
თად არსებითია გამოყენებული; მაგ.:

შარილი სასარისკისი სისიყრე და „ადამიანი საზოგა-
დობრივი ცხოველია“, *შა შილი სი სი* და „ეს ხის ფოთლია“,
შაშისი სი სიშისი სი სი „მხლის ხე და
ვაშლის ხე ნაყოფის მომცემი ხეებია“.

სახელობითში დაისმის არსებითთ გამოხატული მსაზღვრელი:
სილი შარი „გმირი კაცი“, *შარი სილი* „ქვე გული“ და რადგან
მსაზღვრელი ჩვეულებრივ არ ეთანხმება მსაზღვრულს ბრუნვასა და
რიცხვში, ასევე დარჩება ყველა ბრუნვაში: ნათ.-მიც. *სილი შარილი*,
დაწყ. *სილი შარილი*...

ზემოთქმულის მიხედვით, ფორმით სახელობითია აგრეთვე პირ-
დაპირი დამატება, თუ ასეთად საგნის აღმნიშვნელი სიტყვაა, მაგ.,
სილი სილი და *სილი* „ჩვენ ჩვენი გაკვეთილები
დავამთავრეთ“, *სილილი* და *სილი* „მეთევზემ თევზი დაი-
ჭირა“... (ნ. § 24, 160).

სახელობითის ფორმაში შეიძლება შეგვხვდეს შემდეგი გარემოე-
ბანი:

ადგილის: *სილილი* და *სილი* „კოლმე-
ურნები მინდორში გამოვიდნენ“.

დროის: *სილი* და *სილი* „ამ წელს კარგი
მოსავალი იყო“.

ზომა-ოდენობის: *სილი* და *სილი* „ერთ

საათში 2000 კილომეტრი გავიარეთ (ფრენით)", *"ჩიქლე არძს მქ იოქტ"* „წიგნი ღირს ერთი მანეთი“.

სომხურ გრამატიკულ ლიტერატურაში ამჟამად სადავოდ გამ-
ხლარი ახრის მიხედვით, ზემოთ მოტანილ მაკალითებში, სადაც დამა-
ტება-გარემოებანი გამოხატულნი არიან სახელობითის ფორმით,
მიჩნეულია ბოალდებითი ბრუნვის ფორმებად იმ საბუთით, რომ
ისინი ქვემდებარეს აო გვიჩვენებენ.

ბ) ნათესაობით-მიცემითი ბრუნვის გამოყენება.
ნათესაობით-მიცემითის ძირითადი ფუნქციაა მიცემის ან დამთავრების
(*მითოცმანს ღამ ზანღმანს*) ირიბი დამატებისა და მართული მსაზ-
ღვრელის გამოხატვა (იხ. § 152, 159, ა), მაგ.: *სა მითსეა შო-
რქქის ხ ზოან ზანბზსეჩ შჩეცანსი ვეჩღ* „მე მიეუახლოვდი
სუოიკს და მას ხავაბოე ტიგრანის კალამი“. მამასადამე, ნათ.-
მიც -ის ფორმა (ერთი ფორმა) გამოიყენება ძირითადად ორი ბრუნვის
ფუნქციით: ნათესაობითისა (მართული მსაზღვრელი) და მიცემითის
(ირიბი დასატეის). აცსანიშნავია, რომ ნათესაობითის ფუნქციით
გამოყენებისას ეს ფორმა არ შეიძლება მსაზღვრელი ნაწევრით წარ-
მოგვიდეს, სიცილიის ფუნქციით გამოყენებისას კი მსაზღვრელი ნა-
წევარი უთუოდ დაერთავა ამ ცორმას (ცხადია, თუ სახელი გააუსაზღვ-
რელად აოა აცებული). უკანასკნელ შემთხვევაში კი მიცემითის ფუნ-
ქციით გამოყენებულნი ნათ.-მიც.-ის ფორმა აგრეთვე უნაწევროდ იქ-
ნება. ამიტომ ითვლება ეს ფორმა ორი ფუნქციის მქონედ. ბრუნვა
გამოყოფილია ფორმის მიხედვით, სახელი კი, როგორც ყველა სხვა
ბრუნვის ფუნქციის მიხედვით ეწოდა.

ნათესაობით-მიცემითის ფორმით გვხვდება აგრეთვე გარემოე-
ბანი:

ადგილის: *ზსმტქს ღანღნაბ ღრ მქ აოა* „ზღუბრბლზე
იღვა ვიდაც ბიკი“.

ღროის: *სეხიციანს ძამღ ზუქის ჯარძიქოლ აოღანჯანს
აოქსეჩს* „საღამოს სუთ საათზე წასვლის ნიშანი მისცეს“.

მიზნის: *შსნტ ვსაეჩსტ ვქტ* „ჩვენ წავედით წყლისთვის“,
სეხქ სს ვსკოვსეკო „მოვიდნენ (მოსულან) მოსახსენებ-
ლად“.

ზომა-ოდენობის: *სოცქოლ აოაქე ქანაოქოამ ღ მხქ კოყსქქ*
„ასანთის კოლოფი (კოლოფი ასანთი) იყიდება ერთ კაპიკად“.

ნათ.-მიცემითით, როგორც ზემოთ ენახეთ, გამოიხატება აგრეთვე
(§ 158) პირდაპირი დამატება, როდესაც სიტყვა პიროვნების აღმნი-
შენელია და განსაზღვრულია ნაწევრით; მაგ.: *სო ღანჯსე ქსბ, ქსტ
ს შორქქის* „მან გვიხმო მე, შენ და სუოიკი“.

წაიკითხა, *ნააღ რიყსი ამ თხზ წაასხუ* „ათ წუთში შინ (სახლს) მივედით“.

§ 181. თანდებულები (ქაყსრ). ახალ სომხურ ენაში ბევრია თანდებული. მათი ნაწილი წინდებულია, უმეტესობა — ბოლოდებული, ზოგს კი შეუძლია წინდებულებაც იყოს და ბოლოდებულებაც.

თანდებული, როგორც ვიცით, ისეთი სიტყვაა, რომელსაც დამოუკიდებელი მნიშვნელობა არა აქვს და იმ სიტყვასთან ერთად წარმოადგენს წინადადების წევრს, რომელთანაც ის გამოიყენება. ასეთი ნამდვილი თანდებული ახალ სომხურში ცოტაა, მაგრამ ბევრია ისეთი სიტყვა (არსებითი, ზედსატავე, ზმნიზედა, მიმლეობა), რომლებიც, ამა თუ იმ ფორმაში გაქვევებული, თანდებულად გამოიყენება. ამრიგად, ახალ სომხურ ენაში გამოყოფენ ნამდვილ და არანამდვილ თანდებულებს.

თანდებულთა დიდი უმეტესობა ნათესაობით-მიცემით ბრუნვას მართავს, სხვები—სხვა ბრუნვებსაც. ისეთებიცაა, რომელთაც შეუძლიათ ორი ბრუნვა მართონ.

თანდებული მის მიერ მართული სიტყვებისაგან განცალკევებით იწერება.

ნამდვილ თანდებულებად ითვლება:

ა) *ათ* წინდებულია, მართავს სახელობითს (ამჟამად ჩვეულებრივ ძველი სომხურიდან მომდინარე გამოთქმებში იხმარება), ნიშნავს: „თვის, გამო, შესახებ“: *სი ასრ მსრ რარსკამოქან*—„ჩვენი მეგობრობის სიყვარულისათვის, მეგობრობის გამო“.

ბ) *ათანუ* წინდ. მართავს ნათ.-მიცემითს (უბრუნველ ნაცვალსახელებს პირდაპირ ეწყობა.), ნიშნავს: „გარეშე, უ-“; *ათანუ ჩანუ* „უპუროდ დაერჩით“, *ათანუ ჩანუ რანუ* „უჩემოდ (ჩემს გარეშე) არაფერი შეუძლიათ გააკეთონ (არაფრის გაკეთება არ შეუძლიათ უჩემოდ)“. *სი ანუ აქს ხუ აქსი იან*—„უიმიხლოდაც უნდა მოვიდე“.

გ) *ათქიქ* || *ათქიქიქ* ბოლოდებულია. მართავს ნათ.-მიცემითს. უბრუნველ ნაცვალსახელებს, ცხადია, ვერ მართავს. ნიშნავს: „შესახებ, დაკავშირებით, გამო“: *სი ათქიქ ზა მქ ათიქ ათამსუ* „ამის გამო (ამასთან დაკავშირებით) ის ერთ არაკს მოჰყვა“. *მსრ სანუქი ათქიქიქ სი ზარსკამოქიქ* „თქვენს თხოვნასთან დაკავშირებით საკვირო განკარგულებას გავცემ“...

დ) *რანუ* წინდებულციცა და ბოლოდებულციც. მართავს დაწყებითს. ნიშნავს: „გარდა“—*მუ მქ ათანუ* „გარდა იქნება, რანუ რანსაიქიქ ათქიქიქიქ“ „არავეითარი ფაქტის მოტანა არ შეუძლია მას, გარდა სიტყვიერი მოწმობისა“; *სიქ რიქიქიქ რანუ, ზრანუ* „მქ

იარქე ჩინარაან ღე არსისნ „გარდა ყველა ამისა, მათ სხვა დასაყრ-
დენიც ჰქონდათ“. ეს თანდებული იხმარება აგრეთვე უბრუნველ ჩე-
ნებით ნაცვალსახელებთან—*აქი, აქე, აქნ* რაფი *აქი* „ამას გარდა“.

ე) *ყამ* იხ. *რუყამ*.

ვ) *ჩსაქ* — წინდებულთა, მართავს სახელობითს, ნიშნავს:
„ვენ“: *ჩარბაქ ზა ყსაქი ჩიქანჯე* „მობრუნდა (მოუბრუნდა) იგი
ავადმყოფისკენ (ავადმყოფს)“. *შსნე ზაქომ სნე მქეა ყსაქი არაღ*
„ჩვენ ვიქცირებით მუღამ წინისკენ“.

ზ) *ღუყამ*, *ყამ* „წინააღმდეგი, მოწინააღმდეგე, მოპირდაპირე“,
გამოიყენებიან წინდებულადაც და ბოლოდებულადაც. ორივე მართავს
ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „წინ, პირდაპირ, წინააღმდეგ“... *მ ს რ ყ ს მ*
ღანჯესე რსეყნ... „ჩვენს წინ(აშე) აღმართა ციხე“. *ჩნჯე, ჟსომ*
სა ღანჯესა ყ ს მ ა ღ ს ა რ ჩნ, *ჩიყსორჩნ*... *ღსეყს მ ს ბა* „უ,
ღსეყს მ ა ს ა ბ ა... „რა? მიღიხარ (რომ) ქვეყნის, ეკლე-
სიის წინააღმდეგ აღდგე?... დიდებულთა წინააღმდეგ,
ღვთის წინააღმდეგ?...“

ც) *ღსა* წინდებული მართავს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „თანხ-
მად, მიხედვით“: *ღსა ზრა ასსიო, ყოღ ზამრარჩე სე რაქსა*
„მისი თქმის თანხმად, თქვენ ბანაკიდან მოდიხართ“.

თ) *ჩ* წინდებულია, მართავს სახელობითს. ნიშნავს: „თვის,-ად
(ე. ი. ქართულის ვითარებითის მნიშვნელობა): *ღაქონჯომ ღე ჩი*
აოქქონ აჯაღსროოქქონ „ცხადდება მოწაფეობის (მოწაფეთა) სა-
ცოდნელად (საყურადღებოდ)“.

ი) *ჩრრს* „როგორც“ გამოიყენება წინდებულად, მართავს სხვადა-
სხვა ბრუნვას. ნიშნავს: „ვით,-ად (ვითარებ.)“. *ღანაჩი აქი მან*
ღე ღუღონომ სნ ჩრრს სრქო აჯიარაოამასრჩი აქამანსაღან
ა ს ზ მ ა ნ „ხშირად ამასაც მიიჩნევენ ორი ქვეყნის ნაწილის პირო-
ბით საზღვრად“... .

ია) *ზამარ* ბოლოდებულია, მართავს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს:
„თვის“. *სქე ყროჯაქი თოღ სს ოქთოსეჩი ღიქსე ო ანბზაღიწყსე*
ზაქრსნჩჩი ზამარი, აღასოქქან ზამარი „ამ დრო-
შის ქვეშ მე ფიცე დავდე ვიბრძოლო და თავი გაეწირო სამშობ-
ლოსათვის, თავისუფლები სათვის“. *ჩნბ ზამარი* „ჩემთვის“,
ღსე ზამარი „შენთვის“... .

იბ) *ზანყსა* ბოლოდებ., მართავს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „პირ-
დაპირ, საპირისპიროდ, წინააღმდეგ; ნაცვლად, სამავიეროდ, მავიერ“:
ღანჯნაბ ღე ზრა ზანყსა „იღგა მის პირდაპირ“; *სქაღან რარო-*
ქქონსრჩი ზანყსა *ყო ჩნჯე არჩე ზრან* „ამდენი სიკეთის ნაც-
ვლად შენ რა უყავი მას?“.

ივ) *ზანუკი* ბოლოდებ., მართავს მოქმედებითს, ნიშნავს: „ერთ, ერთად, -თან“: *სერქიანსერიო ზანუკი* *სკაი* „ბავშვებითურთ (ბავშვებთან ერთად) მოვიდა“; *ქსნუ* *ღნუგანარაყის მსხანიოი* *ქსნიოი* *ზანუკი*, *ანიოი* *სხუ* *მსე* *ქჯნამქსნერი* *ზკაოამარ* „ჩვენ საერთოდ სულგრძელნი ვართ, მაგრამ ამასთან ერთად — შეუბრალებელნი ჩვენი მტრების მიმართ“.

იღ) *ზსა* ბოლოდებულია, მართავს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „-თან, ერთად“: *ქზბ* *ზსა* „ჩემთან“, *მსე* *ზსა* „ჩვენთან“, *ჯრზ* *ზსა* „წყალთან“, *ქსი* *ზსა* „ქალთან“...

იე) *მასი* ბოლოდებ., მართავს ნათ.-მიცემითს, მაგრამ უბრუნველ ჩვენებით ნაცვალსაბჭლებთანაც გამოიყენება; ნიშნავს: „შესახებ, გამო“: *დაჯაქი* *ს* *იოქი* *მასი* *ჯს* *ქჩნამ* „გემოვნებისა და ჯერის შესახებ არ დაობენ“, *იოქი* *მასი* „საქმის შესახებ“, *ქსი* *მასი* „რის შესახებ?“ *აიქ* *მასი* „მაგის შესახებ“, მაგრამ ავრეთვე *იყა* *მასი* „მაგის შესახებ“...

ივ) *მჩხ* „ვიდრე, სანამ“, გამოიყენება თანდებულად, მართავს სახელობითს, ნიშნავს: „-მდე, -მდის“: *მჩხ* *ზი* *აარქი* *ქქსეყანსამ* „ახალ წლამდე დავამთავრებ“, *მჩხ* *ს* „რამდენამდე ვითმინოთ?“, *მჩხ* *ქი* *აქსი* *მზაყი* „გათენებამდე აქ დავრჩიო“, *მჩხ* *აქსარზი* *ბაქრ* *ზი* *აი* *აქამ* „ქვეყნის კიდემდე შენთან ერთად ვივლი“...

იზ) *მჩხ* ბოლოდებ., მოითხოვს ნათ.-მიცემითს; ნიშნავს: „შუა, შორის“: *იაკბაქი* *სერსაკი* *ს* *იოიოამ* *ქიქსი*. *მჩხ* *მ* *იოქქი* *ან* *ქჯანყაი* „ელვის გამოჩენასა და ქუხილის გაგონებას შორის ერთი წუთიც არ გასულა“; *სერსი* *იაკსარანსერი* *მჩხ* *მ* *კანზი* *აყანა* *ქანიონსერი* *ქან* *ქჩნი* *აბ* „ორ სადგურს შორის რამდენიმე საღარაჯოა აშენებული“.

იძ) *ზსრ* „ქვევით, ქვედა, დაბლა, ძირს“, გამოიყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს დაწყებითს; ნიშნავს: „ქვეშ, ძირს, დაბლა, ქვევით“: *მთიოქარენ* *ანზამერი* *აყაოამ* *ქე* *ქსექი* *ზსრ* „ხალხი მოუთმენლად ელოდა ციხის ძირას“.

იო) *ზკაოამარ* გაქვევებული მოქმედ. *ზკაოამ* „შენიშვნა“ სიტყვისა. გამოიყენება ბოლოდებულად. მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „შესახებ, მიმართ“: *სი* *ზკაოამარ* *იჯი* *ჯანსამ* *აისკა* „მის მიმართ (შესახებ) არაფერი მაქვს სათქმელი“. *მსე* *ზკაოამარ* „შენს შესახებ, შენს მიმართ“...

იი) *ჯზი* გაქვევებული მოქმედებითი *ჯზი* „მაღლი, ნიჭი, შნო“ სიტყვისა, გამოიყენებულია თანდებულად (წინდებულიცაა და ბოლოდებულიც), მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „წყალობით“.

ნეობებით, გამო“. *სქს მსხდ ესი საყიამ სხდ აყ სრს ჳნირქიქ ჳ*
..თუ ჩვენ ჳერ (კიდევ) ვცხოვრობთ, ეს მისი წყალობითაა“. *სკა რა-*
ტირ თიოანსრქე ყრქსეჩხნდ ჳნირქიქ მსკ თიქთთაქკან „ველა
ამ სარგებლობას მოვკლდით ჩვენი უვიცობის წყალობით (გამო)“...

კა) *ქსრარქკაქ* გაქვევებული ნამყოს მიმღეობა *ქსრარქსქ* „შე-
ხება (ეხება), კუთვნება (განეკუთვნება), მიმართება“ ჳმნისა; გამოყენე-
ბულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „შესა-
ხებ, მიმართ“. *სკა ჳარეჩ ქსრარქკაქ აყრქოქსრქ ჳა კხსე*
..ამ საკითხის შესახებ წყაროები მან გამოიკვლია“, *კო ქსრარქკაქ*
„შენს შესახებ“...

კბ) *ქიქსანსქ, ქიქსარს* ორივე მოითხოვს ნათ.-მიცემითს,
მკგრამ ჰირველი წინდებულები შეიძლება იყოს და ბოლოდებულები,
ნეორე--ბოლოდებულია. ნიშნავს: „ნაცვლად, მკგიერ“: *ქიქსანსქ*
ყაქო. (ყაქო ქიქსარს) ჳა ყზაყ „მოსვლის ნაცვლად იგი წავიდა!“
ყარეჩქ ქიქსარს ჳანუქქმანთქკიქს თთაყ „ჯილდოს მკვიერ
საყვედური მივიღე“.

როგორც ვხედავთ, ჳემოთ მოტანილ თანდებულებს შორის საკ-
მაოდ გვაქვს ისეთი სიტყვები, რომლებიც წარმოშობით მეტყველე-
ბის სხვა ნაწილებია. ესენი მიჩნეულია ნამდვილ თანდებულებად, ე. ი.
ისეთ სიტყვებად, რომელთაც თავისი საკუთარი მნიშვნელობა დაკარ-
გული აქვთ, მართავენ სხვა სიტყვებს და მათ მიერ მართულ სიტ-
ყვებთან ერთად წარმოადგენენ წინადადების წევრს. ამათ გარდა არის
ბევრი სხვა სიტყვაც, რომლებიც აგრეთვე მეტყველების სხვადასხვა ნა-
წილს განეკუთვნებიან, მკგრამ ამა თუ იმ ფორმით ისინი თანდე-
ბულებადაც გამოიყენებიან. მათ არანამდვილ თანდებულებსა და
თანდებულებად გამოყენებულ სიტყვებს უწოდებენ. ამათგანაც მოვი-
ტანოთ უმთავრესი.

§ 162. არანამდვილი თანდებულები და თანდებულებად გამო-
ყენებული სიტყვები. ა) *ანთხქყ* დაწყ. *ანთხ* „სახელი“-სა, ბოლო-
დებ., მოითხოვს ნათ.-მიცემითს; ნიშნავს: „სახელით, მკგიერ, მბრით,
-ით“: *ქმ ანთხქყ ათთ* „ჩემი სახელით უთხარი“.

ბ) *ათაყ* „წინ, წინა“; გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოით-
ხოვს ნათ.-მიცემითს; ნიშნავს: „წინ, წინაშე“: *ჳყოთ ათაყ* „მის წინ,
მის წინაშე“, *სღყანქ ათაყ* „მკგიდის წინ“...

გ) *ათქსქსქ* „ახლოდელი, ახლო“. გამოყენებულია ბოლოდებუ-
ლად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს; ნიშნავს: „კვალდაკვალ, გვერდიგვერდ,
-თან“: *მქქკანე თიქქსქსქ* „ერთმანეთის გვერდიგვერდ“, *ჳრან თიქს-*
ქსქ ყზომ ჳქს... „მის კვალდაკვალ (მასთანვე) მიდიოდნენ“...

დ) *ყქმაყ* <გაქვევებული ნათ.-მიც. *ყქმკ* „ჰირი, სახე“ სიტ-

ყვისა; ზმნიზედაა: „პირდაპირ, პირისპირ“; გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს; ნიშნავს — „პირდაპირ, წინ“: *თან ჟქმასე* „სახლის პირდაპირ“, *ზრანე ჟქმასე* „მათ პირდაპირ“.

ე) *ჟორა* გრაბარის მრ. რ.-ის ბრალდებითში გაქვავებული ფორმა სახელისა *ჟორა* „კარი“, ზმნიზედაა: „გარეთ“. გამოიყენება ბოლოდებულად, მოითხოვს დაწყებითს, ნიშნავს: „გარეთ, იქით, გადამა“: *ანთათიჟე ჟორა* „ტყვის გარეთ“, *ქაჟაჟიჟე ჟორა* „ქალაქგარეთ, ქალაქს იქით“...

ვ) *ჟას* „განცალკევებული, ცალკე“. გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს დაწყებითს, ნიშნავს: „ცალკე, განმარტობით; გარდა“: *ქრარქე ჟას* *ან* *აჟორამ* „ერთმანეთისაგან განცალკევებით ცხოვრობენ“, *ჟრქრქე ჟას* *იქინჯ* *ჯონჯ* „გარდა წიგნებისა, არაფერი აქვს“.

ზ) *ქამანას* „დრო, ჟამი“, გამოიყენება ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს „დროს, ჟამს“: *იანისქო ქამანას* *მქ’* *ბქბაჟიქ* „ქამის დროს ნუ იცინი!“.

ც) *ქიჟე* „მახლობელი, თანმხლები, მიერთებული, -თან“, ბოლოდებულია, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს „ახლოს, -თან“: *თანჯ* *ქიჟე* *აჟარისე* *ქა* „სახლთან ბოსტანია“, *ქამ* *ასნაკქინ* *ქიჟე* *ასნაკქიჟე* *მქ* *აჟამილქ* *ქაქიჟე* „ჩემი ოთახის გვერდითა ოთახიდან რალაც ხმაური მოისმა“.

თ) *ქიჟმქიჟე* „მხრიდან“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს. ნიშნავს „მხრით, მხრიდან, მიმართ, -გან“: *აჟორათი* *ქიჟმქიჟე* *ზსჟაქქან* *მსე* *ქამ* „სურსათის მხრით გაჭირვებაში ვარ“, *ქამ* *ქიჟმქიჟე* *ქე* *ზრან* *ჯნიორაჟიქიქ’* „ჩემი მხრითაც (ჩემგანაც) მიულოცე მას“.

ი) *ზაქათას* „მოპირდაპირე, მოწინააღმდეგე, წინააღმდეგი, განსხვავებული“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „წინააღმდეგ“ *ზა* *ქანბ* *ზაქათას* *ჟორა* *სსაჟ* „იგი ჩემს წინააღმდეგ გამოვიდა“.

ია) *ზამაბაქინ* „თანახმა, მომხრე“, გამოყენებულია წინდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „თანახმად“ *ზამაბაქინ* *ბქ* *ზრამანქინ* „თანახმად თქვენი ბრძანებისა“, *ზამაბაქინ* *ორსნქ* „თანახმად კანონისა“...

იბ) *ზამსამათ* „შესაფერისი, შესაბამისი, მსგავსი, თანაბარი“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს: „თანაზმად, შესაბამისად, მხედვით, შედარებით“: *ამსნ* *ქინჯ* *ჟათორქიჟე* *ბქ* *ათათი* *ზამსამათ* „ყველაფერი შესრულდა თქვენი ნათქვამის თანახმად (მიხედვით, შესაბამისად)“.

ივ) *ჩსაი* გაქვეავებული ნათ.-მიცემითის ფორმა „შემდეგ“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს დაწყებითს, ნიშნავს „შემდეგ, პერე“: *დაჯიუ ჩსაი ფსაე* „სადილის მერე წავიდა“...

იღ) *მხე* „შიგა, შიგნითა, შინაგანი“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს, ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს „ში, შუა, შორის“: *აა-ფიორი მხე ჯორ ექა* „დოქში წყალი არაა“, *მჩ თას მხე ხუჯ აა-რიამ* „ერთ სახლში ვცხოვრობთ“, *ხიიჯი მხე მსა* „სიტყვა ჩვენა შორის დარჩეს“.

იე) *აიო* „ახლობელი, ახლო“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათესაობით-მიცემითს, ნიშნავს „-თან, ახლოს“: *ახგასჩი აიო* „მაგიდასთან“, *აიოჯ ბნიფხსჩი აიო ჯე აა-რიამ*, *აქამ მხე აიო მხე აიო* „წინათ მშობლებთან ცხოვრობდა, ახლა—ჩვენთან“...

ივ) *ზამან* „მსგავსი“ გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს „-ვით“: *დაჩაარაქჩი ზამან აა-რიამ* „ჯარასავით ტრიალებს“.

იზ) *ჯორე* „ირგვლივ, გარშემო“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათესაობით-მიცემითს, ნიშნავს „ირგვლივ, გარშემო“: *ახგანჩი ჯორეჯი ზაიხლ ქჩხ* „მაგიდის ირგვლივ დამსხდარი-ყვნენ“.

იშ) *ჯაი* „ზომა“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათესაობით-მიცემითს, ზოგჯერ მოქმედებითსაც, ნიშნავს „ტოლა, ოდენა,-მდე“: *შჩი ენკოქჩი ჯაი თაიოჯ* „კაკლის ოდენა სიმსიენე“... *ზრა ჯაი ფი ესა ჯარიოჯ აქაიასი* „იმისოდენი შენ არ შეგიძლია იმუშაო“... *ჩჩიჯ ჯარიორჩი ჯაი მარიქი კჩჩხსჩი* „ხუთასამდე კაცი იქნებოდა“...

ით) *აა-რიამ* მოქმ. *აა-რიამ* „მიზეზი“ სიტყვისა, გამოიყენება ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს, ნიშნავს „მიზეზით, გამო“: *ჩჩიქანჯოჩქან აა-რიამიოჯ აქაიასანჯი ეჩი სჩსლ* „ავადმყოფობის გამო სამუშაოდ არ მოსულა“.

იკ) *იქა* „ზედა, ზევითა“, გამოყენებულია ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათესაობით-მიცემითს, ნიშნავს „-ზე, -კენ, გამო, შესახებ“: *ჩაიქრე ქაიჩი იქა ზაიხსეჩხ* „ქათმები ქანდარაზე დასხდნენ“, *აიხილ აქა იფიოიჩი ბაქჩხ ჯ, აჯ ქჩჩი იქა* „მისი სახლი ამ ქუჩის ბოლოსაა, მარჯუნისკენ“, *მხე იქამ ესეჩი იქა ჩჩიქანჯი აქსე ქაქა-ზაქ* „თქვენი მიცემული წამლებით (წამლების გამო) ავადმყოფმა მოკეთება დაიწყო“, *ზრა იქა ჯაო ხხ ქაიამ* „მის შესახებ (მასზე) ბევრს ლაპარაკობენ“.

იქ) *აიო* „ქვეშა, ქვედა, ქვევითა“, გამოიყენება ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათესაობით-მიცემითს, ნიშნავს „ქვეშ, ძირს, ძირას, -ში, -თან“: *შაიჩი აიო ზაიხსეჩხ* „ხის ქვეშ (ძირას) დასხდნენ“. *ჩსაიჩ*

თაქს აზრებს „მიწანი ჩაძვარი“ (წყევლა), *შროსიხსრე აკაოქ* თაქ სათიასქ ზის „მოხუცები კედლის ძირას მიმსხდარიყვნენ“...

ბ) *თ ს ე* „ადგილი“, გამოიყენება ბოლოდებულად, მოითხოვს ნათ.-მიცემითს. ნინნავს: „ადგილას, ნაცვლად, მაგიერ“. *ხაგიყქ* *თ ს ე* *ქაუჯ რჩჩყ* „ყურძნის მაგიერ ეკალი მოიტანა“.

მსგავსი თანდებული სხვაც ბევრია.

§ 163. **შეხიტყვება.** ახალი სომხური ენის გრამატიკებში ნესიტყვების სამ სახეობას განიხილავენ: შეთანხმებას, სიტყვათწყობასა და მართვას.

ა) შეთანხმება (*ჯამადაქოქილს*) ისეთი შესიტყვებაა, როცა წინადადების ორი წევრი ერთმანეთს ეთანხმება პირში, რიცხვსა და ბრუნვაში. შესაძლებელია შეთანხმება გეჭონდეს სამივე კატეგორიაში, შეიძლება — ერთ-ერთ ან ორ მათგანში.

ქვემდებარე-შემასმენელი ჩვეულებრივ ყოველთვის შეთანხმებულია პირსა და რიცხვში: *სა ყხაყქ* „მე წავედი“, *მხნჯ ყხაყქ* „ჩვენ წავედით“, *ქიჯიხსრე ჯრხნუ ნაიიყკანს აქიყქ* „დრინველებმა (თავიანთი) ეღურტული დაიწყეს“, *ქიჯიხსრე ქაოქ* „ჩიტი გაფრინდა“. *ქო ყრომ ს* „შენ წერ“, *ქოჯ ყრომ ჯ* „თქვენ წერთ“.

თუ შემასმენელი ერთსა და იმავე დროს რამდენიმე ქვემდებარეს ემსახურება, მრავლობით რიცხვშია: *ქიქიქ, მხანჩილ ჯ* *ქაიყქ* *აყრამიყქ სათიყქ* „კიმიკი, ანაპიტი და ვაზგენი ტრამვაიში დასხდნენ“.

როცა ქვემდებარეს პირველი ან მეორე პირის მსაზღვრელი ნაწევარი (*ა, ე*) ახლავს, შემასმენელი პირში ეთანხმება ქვემდებარეს ნაწევრის მიხედვით: *ქხრაყანყქსრე ქხნჯ მხბამიანომ* („ჩვენ ფრიადოსნები, არ ვამპარტავნობთ“. *ქხსრიოჯ ყაიარანყქსრე ქხროკანოქიხსრე აიყრასქ ჯ* „მეცხრე კლასელებს გრამატიკა დაგიმთავრებიათ (კლასელებმა... დაამთავრეთ)“.

სხვადასხვა პირში მდგომ რამდენიმე ქვემდებარეთაგან შენასმენელი პირში ერთს ეთანხმდება; სახელდობრ:

თუ ერთ-ერთი ქვემდებარე პირველ პირშია, ქვემდებარე უთუოდ მას ეთანხმდება პირში. ხოლო თუ ქვემდებარეები მეორე და მესამე პირშია, შემასმენელი უთუოდ მეორე პირში დაისმის; მაგ.: *ქო, მორიქღ ჯ* *სა სყომ სჯ* „შენ, სურიკი და მე ვმღერით“; *ყო ჯ მორიქღ რიგსყქ* „შენ და სურიკი დაილაღენით“.

შედგენილი შემასმენლის შემასმენლის (სახელადი ნაწილი), რომელიც მრავლობითში დასმულ (ან მრავალ) ქვემდებარეს ახლავს, ჩვეულებრივ მხოლობითშია. ეს წესი შეიძლება დაირღვეს იმ შემთხვევაში,

როცა უნდათ აღნიშნონ, რომ შემასმენლისი ეკუთვნის თითოეულ ქვემდებარეს ცალ-ცალკე; მაგ.: *სრანტ ესი სრსია სს* „ისინი ჯერ ბავშვი (=ბავშვები) არიან“, *სსა რორი პაგჩხსრე ჯოჯან სს* „უველა ეს ყვაილები შროშანი არიან (=ყველა ეს ყვაილი შროშანია)“, მაგრამ: *სსამად ს ჴაქსოქანტ მსრ იასოქხსრს სს* „სიმაკი და გალსტიანი ჩვენი მასწავლებლები არიან“, *სრანტ ისიქოქსიქ მაროქხსრს სს* „ისინი (ე. ი. თითოეული მათგანი) რეეოლუციის მებრძოლები არიან“.

ერთზე მეტ ქვემდებარესთან შემასმენელი მხოლოდით რიცხვში დაისმის, თუ ქვემდებარეები სინონიმებია: *სსრ სრქრე იერ ო სს-ქანტ ქხრავაქ* „გლოვა და ტირილი ჩვენი ქვეყნიდან აღიგავა“.

ზოგჯერ მხოლოდითში დასმულ ქვემდებარეს მრავლობითში დასმული შემასმენელი აქვს, თუ ქვემდებარე კოებითი სახელია, კრებითის ან მრავლობითის ნაწილის აღმნიშვნელია, ან მსაზღვრელად აქვს ერთზე მეტის აღმნიშვნელი რიცხვითი, ან კიდევ ინტენსივის ფორმაში დასმული ზედსართავი; მაგ.: *ქიიქსარქს ქრარ ანუან* „ხალხი აიოჩქოლდა [აქაა: აიოჩქოლდნენ]“: *სსექჩხსრქ მსბ მაიი რსჯოიქქამარ კიმიქხქს* „საკითხების დიდი ნაწილი ადვილად გადაწყდნენ“ (ქართულად: გადაწყდა); *სსაქსროსრქ სსედ რამარქს* „გოწაფეთა ნახევაი ბანაკში წავიდნენ“ (ქართულად: წავიდა); *სსნქ აჯაქსრო აყარქსოროქსქს* „ხუთი გოწაფე დაჯილდოდნენ“ (ქართულად: დაჯილდოვდა). მაგრამ ეს ნორმად აო ითვლება.

მსაზღვრელ-საზღვრული არასოდეს არ ეთანხმება ერთმანეთს არც ბრუნვაში, არც რიცხვში (იხ. § 152).

მართული მსაზღვრელიც აგრეთვე მუდამ შეუთანხმებელია საზღვრულთან: *სორსხქ ვტრქ* „სურენის წიგნი“, *სორსხქ ვრქრქ* „სურენის წიგნები“, *სორსხქ ვრქრქ* „სურენის წიგნიდან“ და სხვ.

განკერძობული მსაზღვრელი კი ეთანხმება საზღვრულს არა მარტო ბრუნვასა და რიცხვში, არამედ პირშიც. პირში შეთანხმება ხდება მსაზღვრელი ნაწევრის დახმარებით; ასე: თუ საზღვრული პირველი ან მეორე პირის ნაცვალსახელია, რომელიც თავისთავად განსაზღვრულად ითვლება და ამიტომ მსაზღვრელ ნაწევარს არასოდეს არ დაირთავს, მის განკერძობულ მსაზღვრელს შესაბამისად პირველი პირის (ა) ან მეორე პირის (ე) მსაზღვრელი ნაწევარი დაერთვის, ხოლო როცა საზღვრული მესამე პირია, მის განკერძობულ მსაზღვრელს დაერთვის ზ ან ე, ცხადია, თუ საზღვრულიც განსაზღვრულია სათანადო ნაწევრით. მაგ.:

სა⁴ აქიხსრი, მქჯა ღარყაყან სმ „მე, პიონერი, მუდამ წესრიგიანი ვარ“.

შსნტ აქიზსრსრსი, ათეკრემან მსჯ სნტ მასკ „ჩვენ, პიონერები, სოცშეჯიბრში ჩავებით“.

წსტსტე ზოთსტსტე, ჯსმ ქასსსსამ „შენი (შენგან), წიწილასი (წიწილასგან), არ მეშინია“.

შსე ათოჯაქორსრტე, მსრ იჯჯაქრ „თქვეწ, მოწინავეებს, ჩვენი სალამი!“.

შსსა ზრან ზსჯე აქიზსრსნ „ვნახე ის, ზანგი პიონერი“.

ზრანტ ზსჯე აქიზსრსრრ, მსრ ზარაყათისსრ სს „ისინი, ზანგი პიონერები, ჩვენი მეგობრები არიან“.

ყათანსტ ქსტსქანსრსტ აქიზსრსრტ, სრწს სსაქსე „პატარა ლენინელების, პიონერების, ლაშქრობა დაიწყო“.

ქსრჯაყსა ჟთსქსე მტ მსქსსსტქ ჟოქბქე ზასსჯეოქ მას-ზაჯსო „ბოლოს აღმოჩნდა ერთი მექანიკოსი, საქმის მცოდნე სპეციალისტი“.

განკერძობული მსაზღვრელი თუ საზღვრულთან დაკავშირებულია *ქრრს, ირყსა, ქსჯყსა* („როგორც“) საკავშირებელი სიტყვებით, ე. ი. ნაწილობრივი განკერძობული მსაზღვრელია (*მასსსკანს რაყაზაქსტე*), მსაზღვრელ ნაწევარს არ მიიღებს; მაგ.:

ნამდვილი განკერძობული მსაზღვრელი: *სა ყტმსჯტ ზრან* მსრ ქარტქტს „მე მივმართე მას, ჩვენს ხელმძღვანელს“.

ნაწილობრივი განკერძობული მსაზღვრელი: *სა ყტმსჯტ ზრან, ქრრს მსრ ქარტქტს* „მე მივმართე მას, როგორც ჩვენს ხელმძღვანელს“.

ბ) სიტყვათწყობა (*ჯარაყათისქიონს*) ახალ სომხურ ენაში საკმაოდ თავისუფალია, მაგრამ მაინც არსებობს წინადადებაში წევრთა თანმიმდევრობის გარკვეული, საკმაოდ მყარი წესი; ასე, მაგ.:

ქვემდებარე წინ უსწრებს შემასშენელს. ეს ნორმა ახალი სომხურისათვის, მაგრამ თუ ლოგიკური მახვილი ქვემდებარეზე მოდის, იგი შეიძლება შებრუნდეს და ინვერსიულ წყობას მივიღებთ: მაგ.: *შსრ* აყარაყამონჯსრსრს *სსაქსჯსტს* *სსაყსმრტრტ* *მსქტე* „ჩვენი მეცადინეობა (აქაა: მეცადინეობები) დაიწყო (აქაა: დაიწყენ) პირველი სექტემბრიდან“ (პირდაპირი წყობა); *შსაყსმრტრტ* *მსქტე* *სსაქსჯსტს* *მსრ* აყარაყამონჯსრსრს „სექტემბრის პირველიდან დაიწყო ჩვენი მეცადინეობა“ (ინვერსიული წყობა).

რთული ზმნა, როგორც ვიცით, შედგება მიმღეობისა და დამხმარე ზმნისაგან და მათი თანმიმდევრობაც ასეთია: *ჯერ* მიმღეობა, *მერე* დამხმარე ზმნა (*ჯრამ სმ* „წვეწ“, *კარყოამ სმ* „ვეითხელობა“). შედგენილი შემასშენლის ნაწილებიც ჩვეულებრივ ასევე ლაგდება: *ჯერ* შემასშენლისი, *მერე* დამხმარე ზმნა (*კარამტრტ* „წითელია“,

ოათყიქ ჯ „მასწავლებელია“...), მაგრამ ლოგიკური მახვილის წყა-
ლობით შეიძლება ამათაც შეიცვალონ ადგილები; ასე:

ზა ყრომ ჯ „ის წერს“ (პირდაპირი წყობა).

ზა ოათყიქ ჯ „ის მასწავლებელია“ (პირდაპირი წყობა), მაგრამ:

ზა ჯ ყრომ „ის წერს“ (ინვერსიული წყობა),

ზა ჯ ოათყიქ „ის არის მასწავლებელი“ (ინვერსიული წყობა).

ამრიგად, ლოგიკური მახვილის გამო შეიძლება სხვადასხვაგვა-
რად დალაგდეს შემდეგი მარტივი გავრცობილი წინადადება.

ა) შაყრდ ახრომ ჯ აყჯკა'ზ „დედას უყვარს ქალიშვილი“

ბ) შაყრდ აყჯკა'ზ ახრომ ჯ;

გ) შაყრდ აყჯკა'ზ ჯ ახრომ;

დ) შა'ყრზ ჯ ახრომ აყჯკა'ზ;

ე) აყჯკა'ზ ახრომ ჯ შაყრდ;

ვ) აყჯკა'ზ შა'ყრზ ჯ ახრომ

ზ) აყჯკა'ზ ჯ ახრომ შაყრდ;

თ) შა'ყრზ ჯ აყჯკა'ზ ახრომ;

ი) აყჯკა'ზ ჯ შაყრდ ახრომ;

ი) აყჯკა'ზ შაყრდ ახრომ ჯ და სხვ.

ასევეა კითხვით წინადადებაშიც: წინადადების რომელ წევრზე-
დაც მოდის ლოგიკური მახვილი, კითხვის ნიშანიც იმ სიტყვაზე ზის.
საპასუხო წინადადებაშიც ისე დალაგდება სიტყვები, როგორც კით-
ხვითში; მაგ.:

ა) 'ზო თოზს ყზაყს' ჯ სა:

„შენ სახლში წახვედი (წასულხარ)?“

სა თოზს ყზაყს ჯ სა:

მე სახლში წახვედი
(წავსულეარ)“

ბ) 'ზო' სა ყზაყს ჯ თოზს:

„შენ წახვედი სახლში?“

სა სა ყზაყს ჯ თოზს:

მე წახვედი სახლში“.

გ) 'ზო'ზ სა ყზაყს ჯ ჟო:

„სახლში წახვედი შენ?“

ზოზ სა ყზაყს ჯ სა:

სახლში წახვედი მე“.

დ) 'ზო ყზაყს' ჯ სა თოზს:

„შენ წახვედი სახლში?“

სა ყზაყს ჯ სა თოზს:

მე წახვედი სახლში“.

ე) 'ზო თოზ' სა ყზაყს:

„შენ სახლში წახვედი?“

სა თოზს სა ყზაყს:

მე სახლში წახვედი“ და სხვა..

სიტყვა, რომელზეც ლოგიკური მახვილი მოდის, ჩვეულებრივ
უშუალოდ დამხმარე ზმნის წინაა, იშვიათად—დამხმარე ზმნის შემდ-
გომ, აგრეთვე უშუალოდ.

მსაზღვრელ-საზღვრულის წყობაც ჩვეულებრივ განსაზღვრულია: მსაზღვრელი წინ უსწრებს საზღვრულს და არასოდეს არ ეთანხმება საზღვრულს რიცხვსა და ბრუნვანში: *კარაქი ყრივს* „წითელი დროშა“, *კარაქი ყრივს* „წითელ დროშას“, *კარაქი ყრივს* „წითელი დროშიდან“ და სხვ. ასეთი წყობა პირდაპირია, მაგრამ ვხვდებით (ჩვეულებრივ ლექსებში) შებრუნებულ წყობასაც: მაგ.:

მხროყ, ირყსა ქათა ახროჯან, აყარქ' ქათ,
მხროყ ირყსა, მქნამ იამან, აყარქ' ქათ:
მხროყ ქათა, ჩარაიროქ, აყარქ' ქათ,
მხროყ თსა, სროქ' ქათან, აყარქ' ქათ:
მისი სიტყვასიტყვითი თარგმანია:

„გული შენი, როგორც მგზნებარე ატრუშანი, შეინახე მხურვალედ!
გული შენი — მოგიზიზიხე სასტიკ სიბნელეში, შეინახე მხურვალედ!
გული შენი, ეპვიანი, ცეცხლოვანი, შეინახე მხურვალედ!
სიხარული შენი, აღფრთოვანებული, სიყვარული — შენი ფარი, შეინახე მხურვალედ!“.

ამ ლექსის მოტანილ ნაწყვეტში მსაზღვრელები *ირყსა* „მოგიზიზიხე“, *იამან* „სასტიკი“, *ქათა* „ეპვიანი“, *ჩარაიროქ* „ცეცხლოვანი“, *თსა* „აღფრთოვანებული“ თავიანთ საზღვრულებს მოსდევენ.

მართული მსაზღვრელი აგრეთვე ჩვეულებრივ წინ უსწრებს საზღვრულს, მაგრამ თუ საზღვრულს წინ ჩვეულებრივი მსაზღვრელიც უძღვის, სიტყვები ასე დალაგდება: მართული მსაზღვრელი+მსაზღვრელი+საზღვრული; მაგ.: *მხროყ ირყსა მხროყ მხროყსა* „მართული მსაზღვრელი მსაზღვრული“.

ხდება ხოლმე მართული მსაზღვრელის მომღვეწოდ დასმაც, განსაკუთრებით ლექსებში, მაგრამ თუ საზღვრულს ჩვეულებრივი მსაზღვრელიც ახლავს, ამ შემთხვევაშიც იგი უშუალოდ მართული მსაზღვრელის შემდეგ დაისმის; მაგ.: *მხროყ ირყსა მხროყსა* „მართული მსაზღვრელი მსაზღვრული“.

განკერძოებული მსაზღვრელის ადგილიც მუდამ საზღვრულის მომღვეწოდაა წინადადებაში. ნაწილობრივი განკერძოებული მსაზღვრელი კი შეიძლება საზღვრულის წინაც დაისვას, მომღვეწოდაც და წინადადების სხვა წევრებითაც დაწორდეს საზღვრულს; მაგ.: *მხროყ ირყსა მხროყსა* „მას, როგორც მსაზღვრულს, დიდ პატივსაც ვცემ“.

ზრან ხა ჯაა ზმ ზარეამ, ირყხა მამყეტი „მას დიდ პატრესა ვცემ, როგორც მასწავლებელს“.

მრყხა მამყეტი, ლა ჯათ ზმ ზარეამ ზრან „როგორც მასწავლებელს, დიდ პატრესა ვცემ მას“.

გ) მართვას უწოდებენ ისეთ შესიტყვებას, როდესაც წინადადების ერთი წევრი მოითხოვს მასთან დაკავშირებულ სიტყვას გარკვეულ ფორმაში. მართვაა, მაგალითად, თანდებულისა და მის ძვირ მართული სიტყვის შესიტყვება, რის შესახებაც ზემოთ გვქონდა (§§ 161 და 162) საუბარი.

ჩვეულებრივ, მართვასთან გვაქვს საქმე ასეთ შემთხვევებშიც: *მიოსტა ისტანქნ* „მიუვახლოვდი მაგიდას“, *ქასხე პაიჩე* „ჩამოკიდა ზეზე (აქაა: ხისაგან)“, *ყიკომ ჭ ჭარჩე* „გლეჯს ქვას (აქაა: ქვსავან)“, *ზიონასტე ჭაყაქჩე* „დაეშორდეთ ქალაქს (აქაა: ქალაქისაგან)“ და სხვ., სადაც სახელები გარკვეულ ფორმებს ზმნის მოთხოვნით იღებენ. მაგრამ ასეთი თავისებურებანი ზმნისა და სახელის შესიტყვებისას ცალკეულ ზმნებთანაა დაკავშირებული, გამონაკლისია. ზნა-შემასმენელთან წინადადებაში ჩვეულებრივ მხოლოდ ქვემდებარე დაკავშირებული სომხურში. დანარჩენი წევრები არც ზმნის მოთხოვნით ფორმდება და არც ზმნა ფორმდება წინადადების სხვა წევრთან მოთხოვნით.

164. განკერძოებული სიტყვები. წინადადებაში გვხვდება ისეთი სიტყვებიც, რომლებიც წინადადების არც ერთ წევრთან არ არიან დაკავშირებული, მაგრამ მთლიანად წინადადების აზრს უფრო ნათელსა ხდიან. ახალ სომხურში ასეთებად გამოყოფენ: ა) მიმართვის სიტყვებს, ბ) ჩართულსა და გ) შორისდებულს.

ა) მიმართვის სიტყვა (წოდებითი *კიჯასქას*) წინადადების წევრი არაა. იგი გვიჩვენებს, თუ ვის (რას) მიმართავენ წინადადებაში. ამიტომაც მიმართვის სიტყვა წინადადებაში არ იბრუნვის, იგი მუდამ ფუძითაა წარმოდგენილი. მიმართვის სიტყვას მტკიცედ განსაზღვრული ადგილი არა აქვს. იგი შეიძლება წინადადების თავშიაც იყოს, შუაშიც და ბოლოშიც; მაგ.:

წამქ, რიჯე მ ქიქირქ, ქიჯესტ, ხეჯ მტ მონტ,
ღიჯ მ რირანს მ მერქქ, ქიქიქა ექმ ბაქი თიქტე

„ქარო, ბუქო, ქარიშხალო, დაუბერეთ, რაც ძალა გაქვთ!...
გრიგალო და ქარტეხილო, ქარაშოტო, სალამოს პირად ტაში
დაქკარით!“.

წარბე აყარქ, ღიქრანსს, კომსრქიოსასქანქ აყათიქღ
„მალა გეჭიროს, ჰოვქანეს, კომკავშირელის პატივი (საპატიო სახელი)“.

ლია“, *ჩხარაილი* & „შესაძლებელია“, *ჯინსი ქს* „ვაითუ (ასე მოხ-
დეს)“ და სხვა.

ფ) მოუბარი მიუთითებს, თუ ვის ეკუთვნის წინადადებაში გამოთ-
ქმული აზრი: (*აქაჩხე*) *აააბილი, სიიბილი, კარბილი, აკაამაბილი,*
აყიამილი „(ამისა და ამის) თქვით, სიტყვით, აზრით, ნაამბობით,
მტკიცებით“, *აკაყის აააბ* „ასე ვთქვათ“, *ააილბ* & „ნათქვამია,
თქმულა“, *ააილ* & „ამბობენ“, *ლია* (*აქაჩხე*), *ჩამაბაჩხე* *აქაჩხე*
„(ამისა და ამის) თანაბმად, მიხედვით“, *ლია* & „ჩემი აზრით“, *ლია*
ქსე (*ბსე*) „შენი (თქვენი) აზრით“, *ჩილე* (*ჩილე* & *ჩილე*) „თით-
ქოს“, *ჩამ კარბილი* „ჩემი აზრით“, *კარბილე* & „ფიქრობენ“...

ს) მიუთითებს კავშირზე გამოთქმულ და მომდევნო აზრს შო-
რის: *აქი* *კლე* *აააბ* „სხვაგვარად რომ ვთქვათ“, *აკაყის* „ასე“,
აკაყილი „ამგვარად“, *ლეი* *აკე* „გარდა ამისა“, *ღიღილია*
„წინააღმდეგ“, *ღიღილი* *აააბ* „საერთოდ რომ ვთქვათ“, *ჩილე*,
ჩილე *აააბ* „სიტყვამ მოიტანა“, *ჩილე* *აკე* „სხვათა შო-
რის“, *ჩილე* *აააბ* „მამასადამე, ე. ი.“, *ჩილე* *აააბ* „მართალი რომ
ვთქვათ“, *ჩილე* *ილე* „მართლაც რომ“, *აააბილი* „კერძოდ“,
ჩილე *სიიბილი* „ერთი სიტყვით“, *აკე* *აკე* „მეორე მხრით“; *ჩილე*
აააბ & „ეს იმას ნიშნავს... მამასადამე“, *აკე* „მაგრამ, მაინც“,
ჩილე *ბოლოს* (და *ბოლოს*)“, *ჩილე* „მამასადამე, ე. ი.“, *ჩილე*
აააბ „მაგალითად“ და სხვ.

ჟ) მიუთითებს აზრის თანმიმდევრობას: *აააბი* *აააბ* „უწინა-
რეს ყოვლისა“, *აააბი* *აააბი* „ყოველ შემთხვევაში“, *აააბი*
„ამის შემდეგ“, *აააბი*, *ჩილე*, *ჩილე* „პირველი, მეორე, მე-
სამე...“, *აააბ* „უფრო, უწინარეს“, *აააბ* & „პირველ ყოვლისა“,
ჩილე & *ჩილე* „ბოლოს და ბოლოს“, *აააბ* & „საჭიროა ით-
ქვას“...

ბ) აჯამებს გამოთქმულ მოსაზრებებს: *აკაყის აააბ* „ასე
ვთქვათ“, *აკაყის აააბ* „მართლაც რომ ვთქვათ“, *აკაყის აააბ*
„მოკლედ რომ ვთქვათ“, *ჩილე* *აააბ* „მართალი რომ ვთქვათ“, *ჩილე*
სიიბილი „ერთი სიტყვით“...

გ) მიმართავს მოსაუბრეს: *აააბ* „ვთქვათ“, *ჩილე* „და-
ვეუვით“, *ჩილე* „მართლაც“, *ჩილე* „გთხოვთ“, *ჩილე* & „(სე)
-გესმით?“, *ჩილე* & „სწორია, მართალია“, *ჩილე* & „(სე)
-ხე-
დავთ?“ და სხვ.

დ) შორისდებული (*აააბი*) მოუბრის გრძნობებს
გამოხატავს. ამის მიხედვით ის შეიძლება დაახლოებით ასე და-
გვუვდეს:

„რატ“ (<ნაცვალსახ. ჩხუ „რატ?“), *ორ* „სადაც“ (<ხმნიზედა *ორ* „სად?“), *ორისე* „სადაც“ (<ხმნიზედა *ორისე* „სად?“), *ორე*... *ორე* „არც... არც“ (<ნაწილაკი *ორე* „არა“) და სხვანი.

კავშირები ორი სახისაა: მაჯგუფებული და მაქვემდებარებელი.

მაჯგუფებელი კავშირებია: *აქ* „არამედ“, *აქიხნ* „ესე ივი, პაშასადამე“, *ანჟამ* || *ხოჩხის* „-ც კი“, *რაცე* „მაგრამ“, *ყსქ* „მაინც“, *ო* || *ხ* „და“, *ხ*... *ხ* „-ც...-ც“, *ხა* || *ხ* „-ც“, *ქს*... *ქს* „-ც...-ც“, *ქსე* „ხოლო“, *ქამ* „ან“, *ქამ*... *ქამ* „ან...ან“, *ორე*... *ორე* „არც... არც“ და სხვ.

მაქვემდებარებელი კავშირებია: *ქს* „ოთუ, რომ“, *ქსს* „ოთუ“, *ორ* „რომ, რომელიც“, *ორისე* „რათა, რომ“, *ორიქსას* „რადგანაც, იმიტომ რომ“, *ქან* „ვიდრე“, *ჩხუ* || *ჩხეცხე* „სანამ“, *ჩხუ* „რატ“, *ჩრეცხე* „როგორც“, *ხრე* „როცა“, *ორ* „სადაც“, *ორისე* „სადაც“...

ორ „რომ“ კავშირი ხშირად დაერთვის სხვა ომელიმე კავშირის სიტყვას; მაგ.: *ორ* *ორ* „სადაც რომ“, *ჩხუ* *ორ* „რატ რომ“, *ჩხეცხე* *ორ* „როგორც რომ“ და სხვ.

§ 106. **ზმნის უპირო ფორმების გამოყენება.** ზმნის ფორმების წარმოებას ზემოთ გავეცანიით (§§ 48-56). გავეცანიით ზმნის უპირო ფორმებსაც: საწყისსა და მიმღობებს (§§ 49, 52). ისიც ვიციოთ, რომ მიმღობათა დიდი ნაწილი მწკრივთა შედგენაში მონაწილეობს. მაგრამ მიმღობები და საწყისი წინადადებაში დამოუკიდებლად გამოიყენებიან, გარდა ორიოდ გამონაკლისისა. ეს გამონაკლისია *მამ* დაბოლოებიანი აწმყოს მიმღობა (ე. წ. უსრული მიმღობა *ანსკაოორ ყხრრყ*) და *ხ* დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღობა (ე. წ. წინარესრული მიმღობა—*ქაფასკაოორ ყხრრყ*). ეს ორი მიმღობა მხოლოდ მწკრივის შედგენაში მონაწილეობს, დამოუკიდებლად ისინი არასოდეს გამოიყენებიან. ყველა დანარჩენი მიმღობა კი წინადადებაში შეიძლება სხვადასხვა მნიშვნელობით შეგვხვდეს. უწინარეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ საწყისსა და მიმღობებს ისევე შეუძლიათ შეიწყონ სიტყვები, როგორც ზმნეზა შეიწყობენ. ეს კი სპეციფიკურ გამოთქმებს ქმნის, რომელთა პირდაპირი თარგმანი ქართულ ენაზე ჩვეულებრივ ვერ ხერხდება. ამავე დროს მიმღობებს სახელის თვისებებიც აქვთ—იბრუნვიან. ზმნის უპირო ფორმათა გამოყენების ამ თავისებურებებსაც უნდა გავეცნოთ.

საწყისი. როგორც სახელი, საწყისი შეიძლება წინადადებაში გამოყენებულ იქნეს თითქმის ყველა იმ ფუნქციით, რადაც კი შეიძლება სახელის გამოყენება; მაგ.:

ა) საწყისი ქვემდებარედ: *მსე* *ფნ* *აქ* *ჩ* *ჩაჯიყქსე* „ჩენი წასვლა წარმატებით დამთავრდა“.

ბ) საწყისი' დამატებად: *სი ათიორსეჲ ზაქრსს ღარყალ*
„მე ვისწავლე სომხური კითხვა“.

გ) საწყისი მსაზღვრელად: *ღარყალს ძამანასკ ჯჟოს*
„კითხვის დრო ვერ ვიშოვე“.

დ) საწყისი უბრალო დამატებად: *სიქჟანს ქსაღასოჲ ზიფ-*
ხსეჲ „ამდენი თამაშისაგან (თამანით) დავილაღე“.

ე) საწყისი ვითარების გარემოებად: *სი ქაღსელი ზასა*
ღნსკრსრქს „მე სირბილით დავეწეე ჩემს ამბანაგებს“ და სხვა.

ზევით მოტანილ მაგალითებში საწყისი დასმული იყო სხვადა-
სხვა ბრუნვაში (სახელობითში, ნათ.-მიცემითში, დაწყებითში, მოქმე-
დებითში). ნათესაობით-მიცემითში დასმული საწყისი იგივე მომავლის
მიმღეობაა: *ქსაღალ* „თამაში“—*ქსაღასო* (მომავლის მიმღ.), *ღარყალ*
„კითხვა“—*ღარყალს*, *ყრსკ*—*ყრსკს*, *ქმანასკ*—*ქმანასკს*, *ოსხსკ*—
ოსხსკს და ასე. ხოლო მოქმედებითში დასმული საწყისი გერუნდი-
ვის ბადალია: *ქსაღალ*--*ქსაღალიქ*, *ღარყალ*—*ღარყალიქ*, *ყრსკ*--*ყრსკიქ*...
და სხვა. ესენიც დანოუქიდებლად გამოიყენებიან წინადადებაში.

მომავლის მიმღეობა (იგივე საწყისი ნათესაობით-მიცე-
მითში) არ იბრუნვის, წინადადებაში კი იგი მიზნის გარემოებად გა-
მოიყენება; მაგ.: *სი ზაფღ თაქსი ღმ ზრანს ოსხსკ* „მე პურს
ვადლეე მას საჭმელად“, *სი ჟაფაჲ ჯრ ჟაფსკ ზაოქსაჲს*
ქმანასკს „იგი ქალაქში წასულიყო განსაკუთრებით თა-
სების გასაგებად“.

საწყისი მოქმედებითში ჩვეულებრივ რთულ წინადადებაში
გამოიყენება და მეორე შემასმენლის (გერუნდივის) როლს ასრულებს.
თანაც ისე, რომ კავშირიც თვით ფორმაშია მოცემული; მაგ.:
ღასხსკიქ ჟაფაჲ, *ღამქორს* *ქჯაქ* *ქსაჲ* „მიადწია რა ქა-
ლაქს (ქალაქს რომ მიადწია || ქალაქს მიადწია თუ არა || ქალაქს
მიადწია და) მგზავრი ცხენიდან ჩამოხდა“.

როცა მოქმედებითში დასმული საწყისი უშუალოდ შემასმენელს
უკავშირდება, იგი ვითარების გარემოებაა (იხ. აქვე ზემოთ ე).

საწყისი სახელობითი ბრუნვის ფორმითაც გამოიყენება მიზნის
გარემოებად: *ყაარასოქს ჯრ ქიხსკ* „ემზადებოდა გასაფრენად“.

როცა საწყისი წინადადებაში პირდაპირი დამატებაა, იგი ჩვე-
ულებრივ შეიძლება საწყისითვე გადმოიცეს ქართულში შესაბამისი
ბრუნვით (რაც ქართულის ზმნაზეა დამოკიდებული), მაგრამ კავში-
რებითი გადმოცემა სჯობს. ამავე დროს გასათვალისწინებელია შემ-
დეგი: თუ შემასმენელი (რომელთანაც საწყისია დაკავშირებული) ახ-
ლანდელის ფორმითაა, მას ქართულში მეორე კავშირებითი შეესაბა-
მება, ხოლო თუ წარსულის ფორმითაა შემასმენელი, მასთან დაკავ-

ყსა თანდებულნი საწყისი ნათ.-მიცემითში დროის გარეწობაა-გამოხატავს ზმნით გადმოცემული მოქმედებისთანავე შესრულებულ, თუ შესასრულებელ მოქმედებას; ასე: *წიხურ ზაიხსილინ ყსა წაყარ ჯამაღ ქაიხე* „სახლში (სახლს) მისვლისთანავე მაცემა ლამა აანთო“; *ქრქინანაჯილინ ყსა ეყავ...* გაღვიძებისთანავე იგრძნო“; *ყარეჯილინ ყსა ქამაყაქ* „წაკითხვისთანავე გაიგო“...

§ 107. საწყისთან დაკავშირებით უკვე გვეცანიო მომავლის მიმღობისა და „გერუნდივის“ გამოყენებას წინადადებაში. არსებობს სხვა უპირო ფორმებიც, რომლებიც წინადადებაში დამოუკიდებლად გამოიყენებიან. ესენია:

ა) *ქა* დაბოლოებიანი აწმყოს მიმღობა, რომელსაც უსრულ (*ანსკააარ*) მიმღობას უწოდებენ, წინადადებაში დამოუკიდებლადაც გამოიყენება დროის გარეწობად; აღნიშნავს ამ მიმღობით გამოხატული მოქმედების დროს. გადმოიცემა ქართული საწყისის ნათ.-მიცემითის ფორმით: წასვლისას, დაწერისას, სატვისას... მაგ.: *სერა რნასკარანიომ ჭ ქვხანიომ ზონანყაყსორ' ამხნ ანყამ აიქ ქაყაღდ აიყესიქსი* „გუბერნატორი ყოველთვის მის ბინაში ჩამოხდებოდა ამ ქალაქის მონახულებისას“. *ზნაქი ჭ ქაქი ქანხი იქაყაჯარ იქაიხ ჭე აინიომ* „წასვლისასაც რამდენიმე დღის საგზალს ერთად წაიღებდა“. *ამხნ აქ იორე კიქსიქსი'* *ზაყარ ოსიქყე არაგორაქიომ, ზანიომ ჭე* „ფეხის ყოველი დადგმისას ათას ადგილას ატაკუნდებოდა, აჭრილდებოდა“ და სხვა (იხ. § 90—91).

ბ) *აბ* დაბოლოებიანი ნამყოს მიმღობა (ე. წ. *ზარასკააარ* *ყსერაქ* „მუღმივობითი სრული მიმღობა“) გამოიყენება ყველა იმ ფუნქციით, რომლითაც სახელი საერთოდ, მაგრამ უწინარეს ყოვლისა იგი მსაზღვრელია: *წაორე ქამქნ ჯირაყაბ ქითხრიქ ო ქაიკამაბ ბაიქიქხერიქ ბაბქიომ ჭე სერა ანზაქაყ* *ყსერეჟანერ* „ციერ ქარი გამხმარი ბალახებითა და დამკკნარი ყვავილებით ფარავდა მის უცნობ საფლავს“.

ზარორქინაქ, მიიქ, ჯნაიქაყაყაბ *ყსაყსერ* *ყაათინჯიქნ* *ზაქრქან* *აიქ ქაყაღდიომ* „უცნაური, ბნელი, გაუგებარი შემთხვევები შეხვდა (შეხვდენ) ნაირის ამ ქალაქში“.

აბ დაბოლოებიანი მიმღობა მართულ მსაზღვრელად: *ზარქაბი* *ბაქნერ* *ზიიქყე* *ზანაჯილიომ ჭე* „მთვრალის ხმა შორიდან იცნობა“...

აბ დაბოლოებიანი მიმღობა ქვემდებარედ: *ზიიქნაბნსიქერ* *ყნიომ სნ* *ზანჯიიქან* *თიინ* „დაღლილები მიდიან დასასვენებელ სახლში“.

ასევე შეიძლება ეს მიძლეობა შეგვხვდეს დამატებებად ან ვარე-
მოებებად სათანადო ბრუნვის ფორმებით.

გ) *ი* დაბოლოებიანი მიძლეობა (*ხნჩასკასკან*
ყკრყო—სუბიექტური მიძლეობა) აგრეთვე სახელია და ამიტომ წინა-
დადებაში იგი შეიძლება ყოველგვარი წევრი იყოს; მაგ.:

ქვემდებარე: *შჩოჟნ აჯისათიყნ ქყაჟინჟ იანჩ იოსკიო*
„მხოლოდ მშრომელსა აქვს ჭამის უფლება“; მსაზღვრელი: *ყაიიჟ*
ჰი „მორბენალი ცხენი“; მართული მსაზღვრელი: *ჯაიიჟი ჰაჟნ* „მტი-
რალის ხმა“; პირდაპირი დამატება: *ისისქ ხმ ჯაიიჟინ* „ვნახე (პი-
ნახავს) მტირალი“ და სხვა.

სხვა მიძლეობები (*ამ* დაბოლოებიანი აწმყოს მიძლეობა, *ხ* და-
ბოლოებიანი ნამყოს მიძლეობა და უარყოფითი მიძლეობა) მხოლოდ
მწკრივთა შედგენაში მონაწილეობენ, დამოუკიდებლად არასოდეს გა-
მოიყენებიან (§§ 52.2: 52, 4: 52, 6).

§ 108. წინადადების გვერდითი წევრები (*კიიჟნასქი ანყამ-
ხკრქ*). სომხური ენის უპირო ზმნა იმით გასხვავდება ქართლისაგან,
რომ პირველს შეუძლია ზმნური მართვა (ე. ი. მიძლეობას და საწყისს
ისე შეეწყობა მასთან დაკავშირებული სიტყვა, როგორც შეეწყობო-
და, პირიანი ზმნა რომ ყოფილიყო); მაგ.:

შაჟქ ჯიი ყაჟიან ყსა სი ეაოხსეჟი „ურმის გადაბრუნების-
თანავე მე გადმოვბტი“. ამ წინადადებაში ქვემდებარეა „მე“ (*სი*),
შემასმენელი—„გადმოვბტი“ (*ეაოხსეჟი*), *ჯიი ყაჟიან ყსა* „გადა-
ბრუნებისთანავე“ დროის გარგმობაა. ამ წინადადების ქართულ
თარგმანში გვაქვს კიდევ სიტყვა „ურმის“ (სომხურში ეს სიტყვა სა-
ხელობით ბრუნვაშია), რომელაც ქართულის თვალსაზრისით ქვემდე-
ბარისებრი უბრალო დამატებაა, რადგან ნათესაობითში დასმული
საწყისი (გადაბრუნებისთანავე) რომ პირიან ფორმად გადავაკეთოთ,
„ურემი“ მისთვის ქვემდებარე იქნება: გადაბრუნდა ურემი (მაგრამ
ურმის გადაბრუნება). როგორც ეხედავთ, როცა ურემი (ქართულში)
ქვემდებარეა (ე. ი. როცა პირიან ზმნას ეწყობა), სხვა ბრუნვაში დგას,
ხოლო როცა უბრალო დამატებად იქცევა (ე. ი. როცა საწყისთანაა
შეწყობილი)—სხვა ბრუნვაში. სომხურში კი ორივე შემთხვევაში
ერთნაირი ფორმით იქნება: *შაჟქ ჯიი სკაჟ* „ურემი გადაბრუნ-
და“, *შაჟქ ჯიი ყაჟიან ყსა* „ურმის გადაბრუნებისთანავე“. ამიტომ ამ უკანასკნელ შესიტყვებაშიც *შაჟქ* „ურემი“ განიხილება
ქვემდებარედ, მაგრამ არა მოცემული წინადადების ქვემდებარედ. არა-
მედ ამ წინადადების მეორეხარისხოვანი წევრის—დროის გარგმობის
ქვემდებარედ. სახელადაც მას გვერდითი ქვემდებარე (*კიიჟ-
ნასქი სნჩასკა*) ეწოდება.

აღსანიშნავია, რომ გვერდითი ქვემდებარე სომხურშიც ჩვეულებრივ ნათესაობითში დაისმის; მაგ., ხემოთ მოტანილი წინადადება შეიძლება ასეც გაიმართოს: *Սալէի շրջելան պէս ևս աստիկէր* „უომის გადაბრუნებისთანავე მე გადმოვბტი“. მაგრამ აქ ჩვენ შევცვალეთ *չուս գալ* ზმნა სინონიმით *շրջել* „გადაბრუნება“, ე. ი. ზოგიერთი ზმნა მაინც ამჯობინებს გვერდითი ქვემდებარე სახელობითში ჰქონდეს, მაგრამ ასეთები ცოტაა. უფრო ხშირად გვერდითი ქვემდებარე სომხურშიც ნათესაობითშია: *Սուրենի կարգատ Գիրքը և վարդու և կարդայել* „სურენის წაკითხული წიგნი მე დიდხანია წავიკითხე (წამიკითხავს)“, ე. ი. ის წიგნი, რომელიც სურენმა წაიკითხა (*Սուրենը կարդայ*): *Իմ դնատ մասիսը և չէր* „ჩემი ნაყოფი ფანჯარი შავი არ იყო“, ე. ი. ის ფანჯარი, რომელაც მე ვიყიდე (*ևս գնէր*).

მაგრამ ეს ქვემდებარეს ეხება. სხვა გვერდითი წევრები (დამატებები, გარემოებანი) მხოლოდ იმ ფორმით იქნება წინადადებაში, რა ფორმითაც იგი იმავე უპირო ზმნას შეეწყობოდა, პირიანი რომ ყოფილიყო. მაგალითები:

Միջակ սասցիղը պիտ է լալի Բյուր „საშუალოს მიმღები კარგს უნდა ესწრაფოდეს“. ამ წინადადებაში „საშუალოს“ ქართულისათვის პირდაპირისებრი უბრალო დამატებაა (საშუალო მიიღო. დამაკმაყოფილებელი მიიღო), სომხურისათვის — გვერდითი პირდაპირი დამატება (*չա միջակ սասցայ, չա միջակ է սասանու* „მან საშუალო მიიღო, იგი საშუალოს იღებს“).

Անձրեից Իսխაიղը կարկուտի սակ ընկավ „წვიმისაგან გამქცევი სეტყვის ქვეშ მოჰყვა“. ამ წინადადებაში *Իսխაიղը* „გამქცევი“ ქვემდებარეა, მაგრამ იგი უპირო ზმნაა. ამ ქვემდებარეს თავისი ამხსნელი აქვს — *անձրեից* „წვიმისაგან“, რომელიც ამავე ფორმაში იქნებოდა, ეს მიმღება რომ პირიანი ზმნა ყოფილიყო (*անձրեից Իսխաչում է* „წვიმისაგან გარბის“ — წვიმას გაუბრის), მაგრამ ამ წინადადებაში იგი გვერდითი უბრალო დამატებაა, ზმნისათვის კი უბრალო დამატება იქნებოდა.

ასევე: *Մեր կիրալենքի արլունով արքայործված Կալերը մեկ համար չիլրական ևս*. „ჩენი ძმების სისხლით გაწმენდილი ადგილები ჩვენთვის წმიდათა წმიდაა“. *արլունով* „სისხლით“ ამ წინადადებაში გვერდითი უბრალო დამატებაა, მაგრამ უბრალო დამატება იქნებოდა, მიმღების მაგიერ ზმნასთან რომ ყოფილიყო დაკავშირებული: *արլունով արքայործել է* „სისხლით გაუწმენდია“.

Իլուդ մեկն ի դները ճանապարհ ընկան „სოფელში

მიმავალნი გზას გაუდგენენ“. აქაც ყოიღ „სოფელს, სოფელში“ გვერდითი ადგილის გარემოებაა, მაგრამ ადგილის გარემოება იქნებოდა ამავე ფორმაში, პირიან ზნნასთან რომ ყოფილიყო: *ყოიღ ძსკ-ზსკ* „სოფელში წაიდა“.

მიღიუნსკიო ხკაბნსსკ რსმ ქარბრეყანი „მისასალმებლად მოსულნი ტრიბუნაზე ავიდნენ“. *მიღიუნსკიო* „მისასალმებლად“ გვერდითი მიზნის გარემოებაა. ასევე იქნებოდა, იგივე მიმღეობა რომ ზმნა ყოფილიყო: *მიღიუნსკიო სკაქ* „მისასალმებლად მოვიდა“ და ა. შ.

როგორც ვხედავთ, მნიშვნელოვანი განსხვავება უპირო ზმნასთან შეწყობილი წევრებისა მხოლოდ პირდაპირი დამატების გადმოცემის დროს გვაქვს. სხვა შემთხვევებში ქართული და სომხური არსებითად არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან მიმღეობიანი შესიტყვების შედგენისას.

ქართლისაგან განსხვავებული მდგომარეობა გვაქვს აგრეთვე გვერდითი შემასმენლისის გაფორმებისას. ეს კონსტრუქცია ქართულად პირდაპირ ვერ გადმოიცემა; მაგ.: *სა ზორ ქანყაქ ქმ ილას-ზიყ ყაიხსკლქ* „მან ახლა გაიგო ჩემი სტუდენტად გახდომა“ (შდრ.: იგი სტუდენტი გახდა *სა ილასნიო ვარბაქ*).

სრა იქ ქხსკლქ სა ვეჩხსკ „მისი ვინ მყოფობა (= ვინაობა) მე არ ვიცი“ (შდრ.: *სა ვეჩხსკ, სას იქ ლ* „მე არ ვიცი, ის ვინ არის“).

ამრიგად, უპირო ზმნა წინადადებაში შეიძლება გამოყენებულ იქნეს რომელიმე წევრად, მაგრამ, სხვა ანალოგიური წევრებისაგან განსხვავებით, უპირო ზმნით გამოხატულ წევრს შეუძლია ჰქონდეს ისეთივე ამხსნელები, როგორც შემასმენელს. ამიტომ უპირო ზმნით გამოხატული წინადადების წევრის ამხსნელებს გვერდითი ამხსნელები ეწოდება (გვერდითი ქვემდებარე, გვერდითი პირდაპირი დამატება, გვერდითი ადგილის, დროის, მიზეზის, მიზნის, ვითარების გარემოება).

წინადადების წევრს, რომელიც გამოხატულია უპირო ზმნით და თავისი ამხსნელები აქვს. მიმღეობიანი გამოთქმა (*ვეჩხრეყასკონ ვარბაქაძ*) ეწოდება.

სომხური ენის ეს თვისება გამოყენებულია რთული წინადადების გასაწარტივებლად.

§ 169. რთული წინადადების გამარტივება. რთული წინადადების სახეებზე აღარ შევიჩრდებით, რადგან ამ მხრივ მნიშვნელოვანი განსხვავება არაა ქართულსა და სომხურს შორის. ამიტომ თუ ქართული ენის სინტაქსში ოდნავ ვერკვევით და სომხური ენის სინტაქ-

სის ზემოაღნიშნულ თავისებურებებსაც ვიცნობთ, რთული წინადადებების ბუნებაში დამოუკიდებლად გარკვევა არაერთარ სირთულეს აღარ წარმოადგენს. რთული წინადადება სომხურშიც შეიძლება იყოს თანწყობილი (*համադասական*), ქვეწყობილი (*սուბդასական*) და თანწყობილ-ქვეწყობილიც (*համասუბდასი*). დამოკიდებული წინადადება (*სრկრიოვական* *ნაխაդასი*) შეიძლება იყოს ქვემდებარული (*სსქასკა სრკრიოვական* *ნაխაդასი*), განსაზღვრებითი (*იორიქ სრკრიოვական* *ნოხადასი*) და სხვ.; შეიძლება გვეკონდეს ჩართული წინადადება (*მჩეანსკაქ* *ნაխადასი*), შეიძლება ისეთი დამოკიდებული წინადადებაც, რომელიც დამოკიდებულია არა მთავარზე, არამედ სხვა დამოკიდებულ წინადადებაზე (*სრკრიოვական* *კარყი* *ნაխადასი* „მეორეული რიგის წინადადება“) და სხვა. ამ ამბებში დამოუკიდებლად შედარებით ადვილად გვერკვევით. აქ კი უფრო პრაქტიკულ საკითხზე— რთული წინადადების გამარტივებაზე შევჩერდებით.

მას შემდეგ, რაც გვეცანით ზმნის უპირო ფორმების გამოყენებას წინადადებაში, ადვილია რთული წინადადების გამარტივების ტექნიკის დაუფლება.

დამოკიდებული წინადადება, როგორც ქართულში, მთავარი წინადადების რომელიმე წევრის შემცვლელია შინაარსით, ოღონდ ერთ შემთხვევაში წინადადების ეს წევრი ერთი წევრითაა გადმოცემული, მეორეში— მთელი წინადადებით; მაგ.: *կირადრ* *ყანისე* „დაკარგული აღმოჩნდა (ნაპოვნი იქნა)“: მარტივი გაუვრცობელი წინადადებაა, მხოლოდ ქვემდებარისა და შემასმენლისაგან შედგება. ეს წინადადება შეიძლება ასე შეცვალოთ: *ყანისე*, *ქნე* *კირსე* *էრ* „აღმოჩნდა (ნაპოვნი იქნა), რაც დაკარგულიყო“. რაც დაკარგულიყო დამოკიდებული წინადადებაა. მან ქვემდებარე შეცვალა. ამიტომ იგი ქვემდებარული დამოკიდებული წინადადებაა (*სსქასკა* *სრკრიოვական* *ნაխადასი*): რაც დაკარგულიყო, რაც დაიკარგა, ეს არის დაკარგული (*კორატ*). მაშასადამე, თუ ამ უკანასკნელ სიტყვას დაესვათ ქვემდებარედ, მივიღებთ იმავე შინაარსის მქონე მარტივ წინადადებას: *კირადრ* *ყანისე* „დაკარგული აღმოჩნდა (ნაპოვნი იქნა)“.

ამრიგად, რთული წინადადების გასამარტივებლად, უწინარეს ყოვლისა, საჭიროა დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი გადაკეთოთ უპირო ზმნად, მოვაშოროთ მთავარ წინადადებას მისამართი სიტყვა (*ნარარსრკაქ*) და დამოკიდებული წინადადების მიმართებითი სიტყვა (*ნარარსრკასან*), ე. ი. კავშირები. თავისთავად ცხადია, დამოკიდებული წინადადების შემასმენლის ამხსნელები და ქვემდებარეც ასეთ შემთხვევაში გვერდითი ამხსნელები გახდებიან. მაგალითები:

ჩემი სკოლის ძველ (ოდინდელ) ამხანაგს || გუშინ შევხვდი ერთ ღროს ჩემი სკოლის ამხანაგად ნამყოფ თოროსს“ და სხვ.

როგორც ვხედავთ, გამარტივება ხერხდება მხოლოდ თბრობითი კილოს ფორმებით წარმოდგენილი შექასმენლების მქონე დამოკიდებუ-
ლი წინადადებისა.

§ 170. პირდაპირი და ირიბი ნათქვამი.—ო, -თქო და -მეუქი ნაწილაკების ბადალი სომხურში არ მოიპოვება. ამიტომ პირდაპირი ნათქვამი ბრჭყალებში ჩაისმის და არ უკავშირდება მთავარ წინადა-
დებას. თუ საუბარი დიალოვით მიმდინარეობს, მაშინ ტირეები გამო-
ყოფს ერთის ნათქვამს მეორისაგან; მაგ.:

*სა ღნკრნსრჩნ ჭირნიღოჲ აჲსე. აჲსჲ კჲჩხჩ მჩ ორ იღა-
ნანჲ, ჳან ქს აქამ ᳵნანჲ ანაჲყათიჲ* მან ამხანაგებს ურჩია:
„უკეთესია ერთი დღე დავიგვიანოთ, ვიდრე ახლა წავიდეთ უღაბნო-
ში (უღაბნოთი)“.

— *ზო ოსასქ სჲ ქსრქღ, — ჲარყრსე სჲორღღ, რანსიხჲ*
ქსჩე რინსიჲ;

— *ს'ზჲ ქსრქღ;*

— *აჲსჲქბახჲ;*

— *ღსმ ახსსქ;*

— „შენ ნახე (გინახავს) გაზეთი?—მკითხა ნეარდმა და მკლავში
წამაველო ხელი (აქაა: ჩემი პიჯაკის სახელოს ჩაეკიდა).

— რა გაზეთი?

— „ნაპერწყალი“.

— არ მინახავს.

თუ სხვისი ნათქვამი ძალიან მოკლეა, ბრჭყალებში აღარ ჩაის-
მის; მაგ.: *ხრსქ ზა ათიამ ჳრ' იღ, ხსქ აჲსორ ათიამ ჳ' აჲი* „გუ-
შინ ის ამბობდა—არა, ხოლო დღეს ამბობს—ჰო“ (გუშინ ის არაო
ამბობდა, ხოლო დღეს—კიო).

პირდაპირი ნათქვამი შეიძლება ირიბად გადაკეთდეს. ამისათვის
საკმარისა: თუ ქვემდებარედ პირველი ან მეორე პირია, იგი მესამე
პირით უნდა შეიცვალოს და დაემატოს კავშირის სიტყვა მთავარისა
და დამოკიდებულის დასაკავშირებლად; მაგრამ თუ მთავარი წინადა-
დებისა და ირიბი ნათქვამის ქვემდებარე ერთი და იგივე პირია. მა-
შინ საქმე მხოლოდ მაკავშირებლის დამატებით თავდება:

სა ჭნჲ ასათე. აჲსჲ ჳსღ ᳵჩრღ ჳმ ᳵაჲიღ“ მან მე მითხრა: „მე
შენ წიგნს მოგცემ“ . ირიბად გადაკეთებისას მივიღებთ: *სა ჭნჲ ასათე,*
ორ ჭნღღ ჭნჲ ᳵჩრღ ჳ ᳵაჲიღ. „მან მე მითხრა, რომ იგი მე წიგნს
მომცემს (მითხრა—წიგნს მოგცემო)“.

მაგრამ: *სა ჳრქსსრჩ. აჲს'იჲ ჳმ ᳵრძანაჲსქ აჲს ᳵათიჲქს*»

„შე გავიმეორე: „რითი დავიმსახურე (დამიმსახურებია) ეს პატივი?“ ირიბად გადაკეთებისას ასე შეიცვლება: *სა ღრესეჲ, მხ ჰნჯიო ლა არ-ძანაესე აჟა ყათიქს* „შე გავიმეორე, რით დავიმსახურე ეს პატივი-მეთქი“.

ბრძანებითის ფორმით წარმოდგენილი შემასმენელი ნატვრით შეიცვლება ირიბად გადაკეთებისას; მაგ.: *სა აააჲ. «მოღრს, ყიღ ლაქ აჯაქსრო სიაი* „მან უთხრა: „სურენ, შენ კარგი მოწაფე ხარ!“. ირიბად: *სა მოღრსჲს აააჲ, ირ ზა ლაქ აჯაქსრო ჳ | სა აააჲ, ირ მოღრსჲ ლაქ აჯაქსრო ჳ* „მან სურენს უთხრა, რომ იგი კარგი მოწაფეა || მან თქვა, რომ სურენი კარგი მოწაფეა“.

§ 171. პუნქტუაცია სომხურში არსებითად ისეთივეა, როგორც ჩვენი (ევროპული), ოღონდ გარეგნულად ოდნავ სახეცვლილია. მათი გამოყენება კი საუკებით თავისებურია და ნამდვილად უფრო პრაქტიკული. ეს ითქმის განსაკუთრებით საინტონაციო ნიშნების გამოყენებაზე. ამის გამოა, რომ სომხური ტექსტის კითხვისას სავესებით გამოორიცხულია სომხური მეტყველების ისეთი საშინელი დამახინჯება, რასაც ქართულში ვამჩნევთ სწორედ საინტონაციო ნიშნების წაკითხვისას. ეს გამოწვეულია ქართულში იმით, რომ ყოველგვარი ნიშანი ქართულში იწერება მხოლოდ წინადადების (ან წინადადების გარკვეული ნაწილის) ბოლოს. ამიტომ მკითხველი წინადადების ბოლომდე ტექსტს კითხულობს ჩვეულებრივ თხრობითი ინტონაციით, მაგრამ წინადადების ბოლოს რომ კითხვის ნიშანს შენიშნავს, ერთბაშად იქვე დაუსვამს მახვილსაც, მკვეთრად გამოყოფს დანარჩენი ტექსტიდან წინადადების უკანასკნელი სიტყვის უკანასკნელ მარცვალს, რაც ხშირად საშინლად ამახინჯებს ქართულ მეტყველებას. ჩვენში საკმაოდ ბევრი იწერება ენის სიწმინდეზე, თავგამოდებით ვიბრძვით უმართებულო ფორმებისა თუ სიტყვების წინააღმდეგ, მაგრამ, სამწუხაროდ, ქართული ბუნებრივი მეტყველების ამგვარი დამახინჯების წინააღმდეგ თითქმის არაფერი თქმულა.

სომხურში სასვენ ნიშნებს ასე აჯგუფებენ: ა) განკვეთის ნიშნები (*არირმან ზჯანსერ*), ბ) საინტონაციო ნიშნები (*სითიყანოქქან ზჯანსერ*) და გ) განმარტებითი ნიშნები (*ჩაგუარაყოიქქან ზჯანსერ*).

ა) განკვეთის ნიშნები გვიჩვენებს, თუ რა ნაწილებად იყოფა წინადადება და სად როგორი შესვენებაა საჭირო. ეს ნიშნებია:

ა) ბოლოწერტილი (*ჟხრჯაქსა*), რომელიც ორი წერტილით (ა) გამოიხატება. იგი დაისმის წინადადების ბოლოს და გვიჩვენებს, რომ აქ შედარებით მეტი შესვენებაა საჭირო, ე. ი. ქართულის წერტილს უდრის.

რ) შეაწერტილი (*ძქცასკსა*) გამოიხატება ერთი წერტილით (.) და უდრის ქართულის წერტილ-მძიმეს (ხოგჯერ მძიმეს), ე. ი. დაისმის ერთპანეთთან საერთო აზრით დაკავშირებულ დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე წინადადებებს შორის.

ჟ) ქვეწერტილი (*სითრასკსა*) გამოიხატება მძიმით (,) და უდრის ქართულის მძიმეს.

ღ) ბუთი (*რით* „ბლაგვი“, „ცერი“) გამოიხატება სიტყვის ბოლოს უკანასკნელი ასოს ზემოდან ირიბად დასმული მოკლე, მსხვილი ხაზით ('); იგი საკუთარი სომხური ნიშანია და უდრის ქართულის ოწერტილს, ტირეს, ზოგჯერ მძიმესაც.

ბ) საინტონაციო ნიშნები მიუთითებს კითხვის, ძახილის, გაკვირვების, აღტაცების და საერთოდ გრძნობების გამოხატველი ინტონაციების გამოყენების ზუსტ ადგილს, რათა წინადადების მნიშვნელობა ისე გავიგოთ, როგორც ავტორს სურს. ეს ნიშნებია:

ა) მსხვილი (*ქკკო*), რომელიც გამოიხატება მსხვილის ნიშნით ('). იგი დაისმის წინადადებაში სიტყვის იმ ხმოვანზე, რომელზედაც მოდის სათანადო ინტონაცია, წინადადების ბოლოს კი წერტილი (*ქსრცასკსა*) დაისმის. იგი ქართულ ძახილის ნიშანს უდრის უმეტესწილად.

რ) კითხვის ნიშანი (*ზარყასკსან ზჯან*) მოგვაგონებს ქართულში გამოყენებულ—კითხვის ნიშანს შებრუნებულად ("). იგი დაისმის წინადადებაში სიტყვის იმ ხმოვანზე, რომელზედაც მოდის სათანადო ინტონაცია. წინადადების ბოლოს კი წერტილი (*ქსრცასკსა*) დაისმის. იგი ქართულის კითხვის ნიშანს უდრის.

ჟ) ძახილის ნიშანი (*რაცყაფანჯასკსან ზჯან*) გამოიხატება კლავნილი ხაზით ('), რომელიც დაისმის წინადადებაში სიტყვის იმ ხმოვანზე, რომელზედაც მოდის სათანადო ინტონაცია. ამ ნიშნით გადმოიცემა სხეადასხვა გრძნობის (აღტაცების, გაცუების, დანანების, მწუხარების, შიშის...) გამოხატველი ინტონაცია. ქართულში იგი უდრის ძახილის ნიშანსაც და კითხვა-ძახილისასაც.

გ) განმარტებითი ნიშნები (*წყყანაკითქქან ზჯან-ზსრ*) თითქმის არ განსხვავდებიან ქართულში გამოყენებული შესაბამისი ნიშნებისაგან არც გარეგნულად, არც მნიშვნელობით. ესენია:

ა) ბრჭყალები (*ჯასკსრანსრ*): „ა, ან „

ბ) ფრჩხილები (*ქასკაფმსრ*): ( )

ჟ) დამოკიდებულების წერტილები (*კჟჟამან კსანსრ*) ქართულში ხმარებულ მრავალწერტილს (სამ წერტილს) უდრის და იქაც სამი წერტილით (...) გამოიხატება. დაისმის დაუმთავრებელი აზრის ბოლოს.

ჟ) მრავალწერტილი (*რამდენიმე*) სამზე მეტი წერტილით გამოიხატება (....) და მოტანილ ციტატში გამოტოვებული ადგილის საჩვენებლად გამოიყენება.

ზ) განკვეთის ხაზი (*საწყისი ხაზი*) ქართული ტირეა (—) და გამოიყენება დიალოგში ახალი აზრის დაწყების ნიშნად სტრიქონის თავში და ავტორისა და სხვისი პირდაპირი ნათქვამის გამოსაყოფად.

ყ) შემაერთებელი პატარა ხაზი (*საწყისი ხაზი*) ჩვენი დეფინია.

ღ) გადატანის ხაზი (*საწყისი ხაზი*) ცალკე ნიშანია, რადგან ფორმით განსხვავდება დეფინისიდან: გადატანის ხაზი ოდნავ მოხრილია (-).

რ) აპოსტროფი (*საწყისი ხაზი*), რომელიც ახლა თითქმის აღარ იხმარება, დაუწერელი ხმოვნის ადგილას დაისმორდა.

Վ. Ա. Ն. ՈՒ Շ. Ը.

Դուք Վանուշին, իհարկե, չեք ճանաչում: Եւս դեռ հայտնի մարդ: չի, իրենց գյուղից էլ բոլորովին դուրս չի եկել ու, քացի դրանից, այնքան փոքր է, որ այս տարի նոր միայն փոխադրվել է Երրորդ դասարան:

Բայց իրենց թաղի երեխաները նրան լավ են ճանաչում գիտեն, որ Վանուշը լավ քար է գցում ընկույզի ծառերին, այսինքն՝ նրա քարը զուր չի անցնում ու միշտ ընկույզ է գցում ցած. ամենից արագավազը նա է խաղերի ժամանակ, իսկ երբ մայրը գնում է բամբակ հավաքելու, նա հաճախ դնում է դաշտը՝ մորը օգնելու, հետո, երբ հոգնում է՝ վերադառնում է և նորից խաղում երեխաների հետ:

Ու այնքան է խաղում, որ իրիկունները երբեմն քնում է առանց հացի կամ հացը բերանին: Իսկ երբ ցանկանում է դասը լավ սովորել—նստում է մինչև կեսգիշեր:

Տարօրինակ տղա է Վանուշը:

Բայց մի անգամ նա հայտնի դարձավ իրենց գյուղում, և կուտընտեսականները մի քանի օր շարունակ նրա մասին էին խոսում:

— Ա՛յ քեզ Վանուշ, հա՛...

— Ա՛յ դու Վանուշ...

Ի՛նչ էր պատահել:

Մի երեկո, երբ դուրսը մութն էր ու անձրև, երբ Վանուշը նըստած դաս էր պատրաստում, թրջված հագուստով ներս մտավ նրա հայրը. հրացանը դրեց սենյակի անկյունում և հոգնած ու տխուր ձայնով ասաց մայրիկին.

— Իողս բռնել է, ա՛յ կնիկ: Տեղ գցի...

Նրա առամները գրեթե զարկում էին իրար:

Վանուշի հայրիկը վաղուց ղողերոցք ուներ. երբ հիվանդանում էր՝ մայրիկը մոռով թեյ էր պատրաստում, խմեցնում, անկողին էր գցում ու խնամքով ծածկում, և հայրիկը լավանում էր մի կամ երկու օրից: Այս անգամ էլ, երբ մայրիկը տեղը պատրաստեց ու թեյ տվեց, հայրը կարգադրեց Վանուշին.

— Վաղի, Վանուշ շան, դրասենյակ, նախագահին ասա՝ «Հայ-
րիկս հիվանդացել է», թող մեկին սյահակ նշանակի՝ պահեստի վրա:

Վանուշն անմիջապես մի ձեռնափայտ վերցրեց շների համար,
տոպրակի ծայրը, ինչպես ինքն էր ասում, «սպուպոզ» արավ՝ գլուխն
անցրեց ու գուրս եկավ:

Դուրսը մուժն էր ու բարակ անձրե էր մաղում, անձրևի պատ-
ճառով տների ճրագներն ավելի աղոտ էին երևում. փողոցներում ան-
ցորդներ չկային, շներն էլ չէին հաշում, գուցե դարձյալ անձրևի
պատճառով:

Կոտնտեսութան գրասենյակը շատ էլ հևուռ չէր: Իրենց փողոցի
կեսից թեքվելով՝ Վանուշը մտավ մի ուրիշ փողոց և շուտով հասավ
գրասենյակ:

Բայց, զարմանալի բան, գրասենյակում լույս չկար: Ինչպես
երեւում է, փակ էր, և նախագահը երևի տուն էր գնացել:

Ո՛ր քեզ բա՛ն:

Վանուշը մեկ մտածեց.— վերադառնալ՝ հորը հայտնել, որ գրա-
սենյակը փակ է, նախագահը չկա, բայց իսկույն էլ Լեթադրեց, որ
նախագահը կարող է իր տանը լինել, ավելի լավ է դնա տանը հայտ-
նի. միևնույն է, եթե վերադառնա իրենց տուն էլ, հայրիկը դարձյալ
կուղարկի նախագահի տունը:

Ու Վանուշը, ձեռնափայտը ձեռին, տոպրակի «սպուպոզ» գլուխն
անցրած, զնաց դեսի նախագահի տունը:

Ունձրեր շարունակում էր մաղել:

Ձանապարհին մի երկու տեղ շները բակերից հաշեցին նրա
վրա, բայց առաջ չեկան, մի ուրիշ տեղ մի գամփու հաշելով դուրս
եկավ փողոց, բայց տեսնելով երևի անցողը փոքր տղա է, բանի տեղ
չգրեց և չհարձակվեց, իսկ Վանուշն այնպես կարծեց, թե նա իր
փայտից ու «սպուպոզից» վախեցավ:

Երբ նա հասավ, վերջապես, նախագահի տունը, փողոցից ձայն
տվեց հեռավով.

— Ընկե՛ր Նիկոլ, Ընկե՛ր Նիկոլ,— կրկնեց նա մի բանի անգամ
նախ մի փոքրիկ շան հաչոց լավեց, ապա մի կանաչի ձայն.

— Էյ ո՞վ է:

— Ընկեր Նիկոլը տա՛նն է:

— Չէ՛, տանը չի... Դեռ չի եկել...

Վանուշն էլ ոչինչ չասաց: Մանի որ նախագահը տանը չէր, էլ
ինչ ասեր— միայն նա կարող էր նոր սյահակ նշանակել հոր փոխարեն:
Ուրեմն պետք էր վերադառնալ տուն:

Եւ Վանուշը վերադարձավ հորը հայտնելու, որ նախագահը ո՛չ գրասենյակումն էր, ո՛չ տանը:

Բայց երբ վերադարձավ հայրն արդեն քնած էր վերմակներով ծածկված: Նրա ներս մտնելուն պես մայրը ձեռն իր բերանին դրեց, որ Վանուշը կամաց խոսի՝ քնած հորը շարթնացնելու:

Ու Վանուշը, մի աչքը հոր կողմը, կիսաձայն հայտնեց, որ նախագահը ո՛չ գրասենյակումն էր, ո՛չ տանը:

— Վա՛յ, էդ լավ շեղավ,— ասաց մայրը, — պահեստին մի բան կարող է պատահել, հետո...

— Ի՞նչ կպատահի որ,— շշուկով հարցրեց Վանուշը:

— Կարող են գողեր մտնել, ցորենը գողանալ և հետո հորդ կըմեղադրեն, որ մարդու բան չի ասել և, պահեստն անտեր թողած, եկել է տուն:

Մոր խոսքերը մտահոգութեան մեջ գցեցին Վանուշին:

— Կուզե՞ս ես գնամ, մայրիկ: Հրացանը վերցնեմ ու գնամ,— ասաց նա մի փոքր լռելուց հետո:

— Չ'է. չե՛, դու քնի: Հիմա ո՞վ է իմանում պահակ կա, չկա: Բոլորն էլ գիտեն, որ պահեստի վրա միշտ պահակ է լինում: Բան չեն անի, չէ... Բնի՛...

Եւ մայրը, Վանուշին հանգստացնելով պառկեցրեց, Գիշ հետո էլ, լամպը հանգցնելով, պառկեց ինքր: Նա այնքան հոգնած էր շանքի աշխատանքից, որ իսկույն քնեց:

Բայց Վանուշի քունը շտարավ, պառկած մտածում էր, թե ի՞նչ կլինի, եթե հանկարծ թշնամիներն իսկապես մտնեն պահեստի ցորենը գողանան: Այն ժամանակ. ինչպես մայրիկն ասավ, հայրիկին կմեղադրեն... Բացի դրանից. եթե ցորենը գողանան՝ իրենց էլ ցորեն չեն տա: Ոչ միայն իրենց, ուրիշների համար էլ ցորեն չի մնա: Սուրիկենք, ուրբիկենք, իր բոլոր ընկերներն ու հարևաններն էլ ցորեն չեն ստանա, եթե պահեստը թալանեն...

Եւ Վանուշին պատկերացավ, թե ինչպես գողերը մտնում են պահեստը ու ցորենը պարկերով շալակում-տանում: Յորենի հետ տանում են և պահեստում եղած գետնախնձորը, ճակնդեղը և ուրիշ բաներ... Տանում են այնպես, որ պահեստում էլ բան չի մնում... ու առավոտը մարդիկ տեսնում են պահեստը դատարկ, իսկ նախագահը գալիս-հանդիմանում է հայրիկին, որ լավ պահակություն չի արել: Նույն բանը կասեն հետո և ժողովում...

Վանուշը մտածում ու հետն էլ ականջ էր դնում հոր և մոր շնչառութեանը:

Հայրիկն, առաջվա պես, շնչում էր խորն ու ծանր, իսկ մոր

քնածայնը դեռ չեր լսվում: Երբ, վերջապես, լսվեց և մոր քնածայնը, Վանուշը մի փոքր էլ սպասեց, ականջ դրեց անձրեհին:

Անձրեհի ձայնն էլ չեր լսվում. երևի կտրվել էր:

Այդ քանն ուրախացրեց Վանուշին. նա զգուշությամբ վեր կացավ տեղից, կամացուկ հագնվեց մթան մեջ. ցորենի տոպրակն իր «սոյոդոդով» նորից զլուխն անցրեց, հոր հրացանը վերցրեց անկյունից և, դուռն զգուշությամբ բանալով, դուրս եկավ:

Անձրեհն, իսկապես, դադարել էր. երկնքում տեղ-տեղ աստղերն աչքով էին անում իրար, բայց մութն էր առաջվա պես և խաղաղ: Ո՛չ մարդ էր անցնում, ո՛չ շուն էր հաչում:

Վանուշը նայեց երկնքին, ասլա սկսեց արագ-արագ քայլել փողոցով դեպի վեր:

Նա գնում էր սլահետը, որ հետո չեր իրենց տանից: 'Իա հին եկեղեցին էր, որ դյուզացիները պարծրել էին կոլտնտեսության սլահետ:

Հազիվ Վանուշը մոտեցել էր սլահետին, մի հիտուն-վաթսուն քայլի վրա երկու ստվեր նկատեց նրա դռան մոտ, ոչ թե մեծ գուան, որ նայում է փողոցին, այլ կողքի փոքր գուան մոտ, ուր երեխաները սլահետոցի են խաղում մարդահասակ կանեփների մեջ:

Բայց դրանք մարդիկ էին արդյոք, թե ուրիշ բան...

Վանուշը կանգ առավ՝ ավելի լավ տեսնելու:

Եվ նրա սիրտը ծուլ եղավ հանկարծ, երևացող ստվերները մարդիկ էին. նրանք ինչ-որ բան էին անում այնտեղ, թե ի՞նչ՝ Վանուշը չէր կարող տեսնել... ա՛յնպես մութն էր:

Նորից մի քանի զգուշ քայլ արավ, մոտեցավ անկյունին ու, սլատի ետեր թաղնված, նայեց:

Մարդիկ ինչ-որ բան էին անում տնքայով ու մեկ-մեկ ետ նայում:

— Շո՛ւտ, անձրեհ կտրվեց, հիմա կգա,--ասաց նրանցից մեկը: Վանուշը զլխի ընկավ, թե ինչ էին անում նա զողաց ամբողջ մարմնով ու գոռաց մեծի հաստ ձայնով՝ կրծքովը մեկ.

— Էդ ի՞նչ եք անում, է՛յ...

Մարդիկ այս-այն կողմ նայեցին ու փախան դեպի կանեփները, նախ կուզե-կուզ, հետո արագ քայլերով:

— 'Իողե՛ր, գողե՛ր,--կանչեց Վանուշը, որքան ուժ ուներ--Բըռնեցե՛ք, բռնեցե՛ք...

Ու այդ խոսքերը կրկնում էր շարունակ, հավատացած, որ հիմա իր ձայնի վրա տներից մարդիկ դուրս կգան՝ նրանց բռնելու:

Եվ, ճիշտ որ, շատ շանցած մի մարդ դուրս եկավ հարևան տը-

Նից՝ շապիկի վրա ինչ-որ բան հագած, հետո մյուսը, երրորդը, չոր-
րորդը...

— Ի՞նչ գողեր, ու՞ր են գողերը...

— Ա՛յ քեռի, ա՛յ, էս կողմը գնացին,— ասաց Վանուշը շնչա-
կտուր:— Գոռացի՞ փախան...

Մարդիկ մոտեցան պահեստի փոքրիկ դուռը, լուցկի վանոցին
և՛ այնտեղ դուռն մի ունեւիլի. հետո տեսան կողպեքը կիսով չափ ջար-
ղըված:

— Բա էս պահակն ու՞ր է,— ասաց մեկը:

— Պահակը ես եմ, → առաջ եկավ Վանուշը, հրացանը ձեռին:

— Ի՞նչ... դու ո՞վ ես...

— Էս Օհաննեսի սղոնն եմ, շայրս դողացրեց, տունն եկավ, էս
եկա նրա տեղը...

Մարդիկ ծիծաղեցին:

— Ա՛յ քեզ պահակ...

— Անունդ ի՞նչ է:

— Վանուշ...

— Հա՛, դու Վանու՞շն ես... Ա՛յ քեզ Վանուշ...

Կողտնտեսականներին մի երկուսը մեացին պահակ, խսկ մեկը
Վանուշին տարավ իրենց տուն:

Ու մի քանի օր դյուզում բոլորը խոսում էին այն մասին, թե
ինչպես Վանուշը հոր տեղը պահակ էր կանգնել ու գողերին փախ-
ջըրել...

Ա՛յ ինչ տղա էր Վանուշը:

Մ Է Դ Վ Ա Ն Ո Յ ՈՒ Մ

— Էլի քնած է... Այսբան էլ քնկոտ մա՞րդ...

Մեղմաբուժական ֆերմայի վարիչ Արսենի այս խոսքերից, թե՛
քննատար մեքենայի ձայնից ծառի տակ մեկնված մարդը վրա նրս-
տեց և ուռած աչքերը բուռնցքներով տրորելով հարցրեց.

— Եկա՞ք, էջ ինչ շուտ ետ եկաք... տնաշեննե՞ր, մարդ դեռ
աչքը չկպցրած, բեռը թափում եք, ետ գալիս, ավտոյի ոտ էլ է՛

Գամած մեղրով լի՞քը ամանները բարձեցին ավտոյին: Մեքենան
շարժվելուց առաջ Արսենը քնկոտ մարդուն պատվիրեց.

— Գեռի Մաթոս, շքնես հա՛, որ քնել ես արջերը գալու են քեզ
տանն, հո գիտես, որ պիմացիդ անտառում արջեր են երեւացել:

— Վա՛յ քո տուներ շինվի, էս քաղցր մեղրը թողած արջերն ինձ
Յման լղար քավթառի՞ն են տանելու:

Ընկ մեղվանոցի սլահակ Մաթոսը նոսր բեղերի տակ քմծիծաղ
տվեց:

Ըրբ մեքենան աղմուկով ձորը մտավ ու անհետացավ կեումանի
հետևը, քնոի Մաթոսը ինքնաբավականությամբ շոյեց իր բեղերը և
ինչ-որ հաճելի մտքից շարունակեց ինքն իրեն լուռ ծիծաղել:

Բնի՛լ մի, խելքին մտիկ, — մենախոսում էր քնոի Մաթոսը, —
բա մարդ էս ալ ու ալվան ծաղիկների մեջ, էս անմահական շվաքում
որ շքնի, բա ո՞րտեղ քնի, սենյակու՞մ...

Ընկ նորից մեկնվեց ծառի հովում, դատարկ տակառի մոտ
Անտառը սվսվում էր մեղմ հովից, առվակը միալար ու քաղցրաձայն
քշքշում էր, իսկ օդը լիքն էր հանդից նեկտար բերող հազարավոր
մեղունների քնաքեր զզզոցով: Ասում են՝ մի՛ քնիր, դե ո՞նց շքնես...
Բայց քնելուց առաջ սլահակ Մաթոսը մտածում էր. «Ասա ո՞վ աշ-
խարհ՞ գցեց էդ մեքենան .. 'Ինո աշքդ շկպցրած՝ բեռը տեղ է հասցնում,
թափում ու նո գալիս: Ափսոս չէ՞ր սայլը, մինչև զնում էր գյուղ
ետ գալիս՝ շորս սյորցի քնում էի...»:

'Իյուղից մեղվանոց եկավ սլահակ Մաթոսի պիտներ թոսը՝ Արա-
մը: Ամառվա կեսն էր, խոտի հունձը վերջանում էր: Արամը իր բրի-
զադիր հոր հետ միասին նոր վերջացրել էր խոտ հավաքելը և մի
քանի օր ազատ էր լինելու մինչև արտերի հունձը:

«Ինն մեղվանոց, թե՛ պապիդ կօգնես, թե՛ կկարդաս», — սլատվի
րել էր հայրը: Մի հաստափոր վեպ թևի տակ Արամը մեղվանոց մը-
տավ և պապին ծառի տակ մեկնված տեսնելով, զլուխն օրորեց:

— Էլի քնել է...

'Ին ինչպես բարկանար նա պապի վրա, երևի ծերությունից է
քնկոտ դարձել:

Այսպես մտքում արդարացրեց պապին և զնաց նստեց մեղվա-
նոցի վերևի բլրի լանջին ու սկսեց և՛ կարդալ, և՛ հսկել փնթակներին:

Այս ու՛ր է բերել-հասցրել կոլտնտեսությունը իր մեղվանո՞ցը...
Այս հեռավոր, անարատ լեռներում դե, իհարկե, մեղունները շատ մեղր
կպատրաստեն: Անտառի բացատների ծով խոտը խճճված է ծաղիկ-
ների հետ: Լեռներից եկող առվի ափին լորիններն են շարված: Մեղվա-
նոցի կողքի բաց տարածության վրա կոլտնտեսության երեքնուկի
արտն է ծիփում: Ողբ զո՞վ, չուրն առա՛տ: Ա՛յ մեղվանոցի տեղ են ընտ-
րել հա՛... Մի բան վատ է, որ մեղրի հոտի՞ց, թե՛ ուրիշ պատճառ-
ներով արջեր են երևացել դիմացի անտառում, իսկ իր պապը, ափելի
շատ քնած է, քան արթուն, մի պատահար չգա՞ մեղվանոցի գլխին:

Այս մտքերով էր տարված Արամը, երբ հանկարծ ձորից մի անագին արչ դուրս եկավ, երկու քոթոթ հետևը գցած: Տղան այնպես անակնկալի եկավ, որ ձայն չհանեց: Շվարած ու հետաքրքրությամբ նայում է գազանին, որ նախ մոտեցավ փեթակներից մեկին, ասյա ծառի տակ քնած մարդուն տեսնելով, խուլ բվվացրեց. երևի դժգոհեց, թե՛ ո՛ր մեղվանոցին մոտենում ես, պահակի ես հանդիպում, չի ինի՞, որ փեթակներն առանց պահակի լինեն...

Արչը մոտեցավ ծառին, գետնին ընկած կոտորակացան հրացանը վերցրեց և՛ն շարտեց: Հետո Մաթոս պապին կարոյետի մեջ փաթաթեց գցեց կողքին ընկած տակառի մեջ ու սկսեց գլորել դեպիցած: Այդ բանը շատ դուր եկավ արչի քոթոթներին, նրանք թաթերով գլորում էին տակառը, ճվճվում, զրանից էլ զվարճալի բան...

Արամն ուշքի եկավ, և ինչքան ուժ ուներ զոռաց տազնապահար.

— Հե՛յ, հե՛յ, հե՛յ...

Հետո լանչի մեծ քարերից մեկը շուռ տվեց գլորեց դեպիցած:

Արչերի խաղը խանգարվեց: Մայր արչը նայեց զորոցով զբլորվող քարին, վերևում հուրհրատին տվող կարմիր բոց տեսավ (այդ, Արամի փողկապն էր քամին տարուրբերում) և իր ձագերին փախչելու հրաման տվեց:

Վոթոթները դժկամությամբ թողեցին այն գլորվող լավ խաղալիքը և իրենց մոր հետևից անհետացան թփուտներում:

Արամը ցած իչավ և տեսավ իր պապը թրջված շորերն էր թափ տալիս, իսկ տակառը ընկած է առվի մեջ:

— Արա՞մ, արի՛, ա՛յ որդի,— ձայնեց նա: Լիրը թուր մոտեցավ հարցրեց.

— Իս ինչի՞ եմ էս ձորում... էս ո՞նց եմ տակառի մեջ մտել...

Արամը թեև արչի տեսքից վախեցած ու հուզված էր, բայց ծիծաղը դժվարությամբ էր զսպում: Ապա լրջանալով պատմեց իր տեսածը:

— Էլ հո չե՞ս քնի, սյա՛պի,— հարցրեց նա վերջում:

— Ձէ՛, էլ դալա՞թ եմ արել, որ քնեմ... Մենակ թե Արսենին բան չասես... Մարդի բան չասես, մարդկանց բերանի, ծամոնը կը դառնանք:

Արի՛, եղբա՛յր, փառաբանենք մեր քաղցրաբառ հայոց լեզուն.
 Ըներ սըրտի շուր, մեր ձեռքի թուր, մեր հոգու լար հայոց
 լեզուն:

Հոսել է նա մեր դարերից, մեր սարերից ու մեր սըրտից՝
 Արաքսի պես միշտ կենդանի, միշտ անըսպառ՝ հայոց լեզուն:
 Նա առաջին կանչն է եղել դյուցազնական մեր նախահոր,
 Օրորոցից մեզ փայփայել է մայրաբար հայոց լեզուն:
 Քերթողահայր Քորենացուց մինչև Քուչակն ու ձեր ծառան,
 Տըվել է մեզ երազ ու երգ ու ճանապարհ՝ հայոց լեզուն:
 Կըմուրղվեր մեր քարավանն ամպրոպաշունչ գիշերներին,
 Կըկորչեինք, եթե ճամփին շրթոցկտար հայոց լեզուն:
 Քանի ցեղեր ցամաքեցին՝ ինչպես հեղեղն ավազի մեջ,
 Բայց լենինյան դարին հասավ մեսրոպատառ հայոց լեզուն:
 Այսօր էլ նա բըռնության դեմ փայլատակում է բարկացալու,
 Հերոսական լեզուների հերոս եղբայր հայոց լեզուն:
 Ուրեմն ե՛կ փառաբանենք, փայլեցընենք թըրի նման,
 Որ զըրնգա արևի տակ հավետ պայծառ հայոց լեզուն:

Մ Ա Յ Ր Ը

Մի գարնան երեկո զոանը նստած զրույց էինք անում, երբ այս
 դեպքը պատահեց: Այդ դեպքից հետո ես շեմ մոռանում այն գարնան
 իրիկունը:

Ծիծեռնակը բույն էր շինել մեր սրահի օճորքում: Ամեն տարի
 աշնանը դնում էր, գարնանը ետ դալիս, ու նրա բույնը միշտ կպած
 էր մեր սրահի օճորքին:

Ե՛վ գարունն էր բացվում, ե՛ մեր սրտերն էին բացվում, հենց
 որ նա իր գվարթ ճիշով հայտնվում էր մեր գյուղում ու մեր կտուրի
 տակ:

Եվ ի՛նչ քաղցր էր, երբ առավոտները նա ծլվում էր մեր եր-
 դիկին, կամ երբ իրիկնապահին իր ընկերների հետ շարվում էին մի-
 կրկար ձողի վրա ու կարգում շիրիկնաժամբա:

Եւ յ ահա նորից գարնան հետ վերապարձել էր իր բույնը: Չու էր
ածել, նուտ էր հանել և ամբողջ օրը ուրախ ճշարով թռչում, կերա-
կուր էր բերում իր ճտերին:

Այդ իրիկունն էլ, որ ասում եմ, Եկամ, կտցով կերակուր բե-
րամ ճտերի համար: Ճտերը ճվճվարով քնից դուրս հանեցին ղեղին
կտուցները:

Այդ ժամանակ, ինչպես եղամ, նրանցից մեկը, գուցե ամենից
անզգուշը կամ ամենից սովածը, շտապեց, ավելի դուրս ձգվեց բնից
և ընկավ ներքև:

Մայրը ճշաց ու ցած թռավ ճտի ետևից: Բայց հենց այդ վայր-
կյանին, որտեղից որ էր, դուրս պրծավ մեր կատուն, վեր թռցրեց
փոքրիկ ճուտը:

— Փի՛շտ, փի՛շտ,—վեր թռանք ամենքս, իսկ ծիծեռնակը սուր
ծղրտոցով ընկամ կատվի ետևից, նրա շուրջը թրթռարով ու կտցահա-
րելով, բայց շեղամ:

Կատուն փախավ, մտավ ամբարի տակը: Եւ այս ամենն այնպես
արագ կատարվեց, որ անկարելի էր մի բան անել:

Միծեռնակը ղեռ ծղրտարով պտտվում էր ամբարի շուրջը, իսկ
մենք, երեխաներս, մի-մի փայտ առած պտտում էինք ամբարի տակը,
մինչև կատուն դուրս եկավ ու փախավ գետի մարագը, դունչը լիզելով:

Միծեռնակը դատարկ կատվին որ տեսամ, մի զիլ ծղրտաց ու
թռամ, իջամ ղիմացի ծառի ճյուղին: Այնտեղ լուռ վեր եկամ:

Մեկ էլ տեսանք, հանկարծ ցած ընկամ քարի կտորի նման:
Վազեցինք, տեսանք՝ մեռած ընկած է ծառի տակին:

Մի գարնան իրիկուն էր, որ այս պեսքը պատահեց: Շատ տա-
րիներ են անցել, բայց էս շեմ մոռանում այդ գարնան իրիկունը, երբ
էս առաջին անգամ իմացա, որ ծիծեռնակի մայրն էլ մայր է ու
սիրտն էլ սիրտ է, ինչպես մերը:

ԳՈՒԹԱՆԻ ԵՐԳԸ

Քաշի՛, եզը, ուսից մատաղ,
Քաշի՛, քաշենք, վար անենք,
Ճիպտի՛ն արա, քըշի՛, հոտաղ,
Մեր սև սրին ճար անենք:

Պարտրատերը գանգատ զընաց,
Մոխրվեն կըգա, կըծեծի,

Տերտերն օրհնեց, անվարձ մընաց,
Կըբարկանա, կանխժի:

Ին օրն եկան, թովջի արին,
Հարկ են ուզում տերության:
Ի՞նչ տամ կոռին ու բեգյարին,
Վարի՛, վարի՛, իմ գութան:

Ձեռքս պակաս, ուժքս հատած,
Հազար ու մի ցավի տեր,
Ինձ են նայում մերկ ու սոված
Ո՞ր տուն լիքը մանուկներ:

Ա Ր Տ Ը

Անիից ի վերադառնում: Անցնում ի հայկական մի գյուղի
միջով:

Ի՞նչերը սաստիկ անձրև էր եկել, այնքան սաստիկ, որ շատ պա-
տեր ու խրճիթներ էր փլցրել: Փողոցներից հեղեղներ էին վազում:

Ընդհանրապես միաձուլվել կապտագույն ամպերով ծածկված էր: Ինչ
էլի մեկ-մեկ անձրևում էր:

Ընդամենը նոր էր բացվել: Կանչում էին մի քանի ուշացած աքա-
ղաղներ, ձրճիթների երգիկներից սկսել էին ծխի սյուներ բարձրա-
նալ ու տարածվել տանիքների վրա:

Գյուղի վերջին խրճիթին էի հասել, երբ նրա դուռը ճոճաց, գոմի
ներսում կովի բառաչ լսվեց, մի քանի մանուկների ճիչեր ականջիս
հասան և առաջս դուրս եկավ մի ալեզարդ ծերունի, բահն ուսին:

Նա մի վայրկյան ինձ նայեց, հետո պատերի տակով տեղ փըն-
տրեց քայլելու: Քիչ հետո գյուղից դուրս էինք եկել: Ըս էլ նրա
քայլերով սկսեցի դնալ:

Ընդամենը էր, որ ամպերը դեռ շատ չուր ունեին: Ո՞րտեղի քուլանե-
րը թավալվում էին բլրակներն ի վար, քարը գալիս, ցրվում դեպի
դաշտերը: Արտների կանաչ խոտերը, արտերի ցորենի հասկերը, կա-
թիլների ծանրության տակ, դուխները կոացրել էին:

Ծերունին սկսել էր ավելի դանդաղ քայլել: Նրա հնամաշ տրեխ-
ներից չուրն անցնում էր գուլպաների մեջ, ոտը թրջում:

Անցնելով, մի առ մի դիտում էի երկու կողքի արտերը:

Ումեն մի փոսի մեջ պղտոր, կարմրագույն չուր էր կիտվել, և

շատ հասկեր լողում էին նրանց երեսներին, որպես խեղդվածներ։
— Վա՛խ, վա՛խ,— արեց ծերունին։

Ու առաջ գնաց։

Բայց վնասը շատ էլ մեծ չէր երևում։ Երևում էին բուրբուկներ չփչացած արտեր, ծիլերը դիմացել էին և այժմ զվարթությամբ ցցել իրենց գլուխները։

— Քո արտն էլ այդպես կլիներ, ծերո՛ւկ,— սրտասնդեցի նրան։

Նա անխոս գլուխը շարժեց։ Կասկածում էր. հայացքը միշտ, դեպի հեռուներն էին։ Աշխատում էր հեռվից նշմարել իր արտի զբուրթյունը։

— Ո՞րն է արտդ։

— Այն բարձրինը։

Ինչ-որ ջրի հեղեղատներ էին հոսում այնտեղ, ջրակույտեր էին փայլվում։ Մի գուցե այդ ջրերը նրա արտի միջով են անցել. ամեն ինչ սրբել, տարել։

Ծերունին գունատվեց։

— Տունս քանդվել է՞.— մրմնջաց նա։

— Մի՞թե վնասվել է։

— Չդիտեմ դեռ,— ասաց նա խեղդված ձայնով.— գուցե աչքերս չեն տեսնում։ Ծերացել եմ։

Առաջ գնացինք։ Մոտենում էինք։ Քայլելն ավելի պավարանում էր։ Վերևից գրեթե ցեխի հեղեղ էր, որ իջնում էր ցած, խառն ծիլերով, ցողուններով...

Ծերունին հևում էր, շունչը կտրվել էր։ Քիչ էլ քայլեցինք։ Էլ կանաչ չէր երևում, ցեխի հեղեղ և ջուր էր, ավերիչ հեղեղ...

Մի քանի քայլ անելուց հետո, կանգ առավ ծերունին և քահը ուսից ցած թողեց։

Վերևից, փոսերի մեջ գոյացած ջրերը սլատոնել էին թմբերը ուժգնությամբ ցած հոսել և գրեթե սրբել էին արտը։

Տեղ-տեղ օազիսների նման մնացել էին ցորենի ծիլերի խմբեր մերկ արմատներով։

Բահն ընկավ ծերունու ձեռքից, և նա տեղնուտեղը նստեց և գլուխը ձեռքերի մեջ առավ...

Ձիս քշեցի ու հեռացա։ Մխիթարական ո՛չ մի խոսք ասելու սիրտ չունեցա։

Եվ երբ հեռվից ետ նայեցի, տեսա թշվառ ծերունին, միշտ նույն դիրքի մեջ, նստած իր ավերված արտի կողքին, գլուխը ձեռքերին և ալեզարդ մազերը տեղացող անձրևի տակ...

ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Ծիծեռնակը բույն էր շինում,
Լի՛վ շինում էր, և՛ հրգում,
Ումեն մի շյուղ կպցնելիս
Ուռաչվա բույնն էր հիշում:

Մեկ անգամ էր նա բույն շինել
Լի՛վ շատ անգամ կարկատել,
Բայց այս անգամ վերադարձին
Բույնն ավերակ էր դտել:

Այժմ նորից բույն էր շինում,
Լի՛վ շինում էր, և՛ հրգում,
Ումեն մի շյուղ կպցնելիս
Ուռաչվա բույնն էր հիշում:

Նա հիշում էր անցած տարին
Իր սնուցած ձագերին,
Որոնց ճամփին հափշտակեց
Արյունարբու թշնամին:

Բայց նա կրկին բույն եր շինում,
Լի՛վ շինում էր, և՛ հրգում,
Ումեն մի շյուղ կպցնելիս
Ուռաչվա բույնն էր հիշում:

ԻՆՉՈՂԻՄՆ Է՝ ՍՓՈՓԱՆՔԷ՛

Լիզավ որ՝ մի այրի կնոջ մի հատիկ որդին մեռավ՝ թողնելով ողջ ընտանիքը մեծ սգի և ծայրադճատության մեջ:

Վշտահար մայրը սևեր հագավ, գնաց նստավ որդու թարմ դերեզմանի սնարքին, լացեց անմխիթար ու արյուն-արցունքով:

Առավոտից մինչև երեկո, երեկոյից մինչև ուշ գիշեր, անթի-ծարավ նստել էր նա ծանր վշտի տակ փշուր-փշուր եղած: Միայն երբեմն-երբեմն վեր էր կենում անթեղը նորոգելու, որից բարակ ծուխը ոլ՛որ-ոլ՛որ, հյուսվելով նրա հեծեծանքների հետ՝ բարձրանում էր վեր, ցրվում էր գյուղի վրա և մտնում աննն մի խրճիթ...:

— Խեղճ կին, — ասում էին գյուղացիները իրար, — Ի՛նչ կսկծի հանդիպեց:

* *

Լիզավաբվեցին գյուղի փորձված ծերունիները, եկան գերեզմանատուն վշտաբեկ մոր մոտ և ասացին նրան.

Հերիք է լաս, ս՛յ խեղճ կին, լացով կորուստդ ետ չի դառնա: Աշխարհիս օրենքն է՝ ծնվել ենք, պիտի մեռնենք: Ով ողջ մնա, թո՛ղ նա ուարժենա: Մենք մահի ենք, մահ՛ը՝ մերը. պետք է հաշտը վենք աշխարհիս կամբին:

Տուն դարձի՛ր, որը թողնուկներդ քո ձեռքին են նայում: Ի՛նա՛. խնամի՛ր նրանց, սյարտդ կատարիր: Թո՛ղ հանգիստ քնի հանգուցյալը, և երանի նրան, որ շուտ ազատվեց այս դառն աշխարհից...:

Այսպիսի խոսքեր ասացին փորձված ծերունիները սառն ու կնճուռոտ ճակատներով, բայց սղավոր մայրը գլուխը չբարձրացրեց և ավելի դառն ու անսփոփ լացեց...:

* *

Լիզավաբվեցին գյուղի հարուստները, եկան սրտաբեկ մոր մոտ և ասացին նրան.

— Հնրիք է լաս, ա՛յ խնդճ կին: Մեռնողը մեռնում է, ապրողը՝ պիտի ապրի, որբուկներդ ապրել են. ուզում: Տուն դարձի՛ր, վառի՛ր օջախդ, հավաքի՛ր շուրջը թոռնիկներդ, պահի՛ր, մեծացրո՛ւ, հոր տեղը կրունեն ժամանակով:

Մենք էլ քո զուռն ու զրացին ենք, օտար շենք, կօգնենք. կըհասնենք քեզ... Մխիթարովի՛ր, տուն դարձի՛ր:

Ե՛ս այս սգավոր մայրը շլսնց նրանց, գլուխը շարձրացրեց, և նորից ավելի անհույս ու սրտամորմոք՝ լալիս էր ու լալիս:

Այդ միջոցին մի ճամփորդ էր անցնում գյուղի միջով: Լսեց այս սրտաբամ լացը, սիրտը լցվեց վշտով և հարցումով մոտեցավ գյուղացիներին, որ հավաքվել էին թշվառ մոր շուրջը:

Ապա անցողը խոնարհվեց գետին, համբուրելով հուսահատ կնոջ ձեռները՝ սրտագին լաց եղավ:

Այդ ժամանակ որդեկորույս մայրը գլուխը վեր բարձրացրեց, սրբեց արյունավառ աչքերը, և նրան այնպես թվաց, որպես թե մեկը կիսեց իր ուսերը փշրող ծանր բեռը: Ե՛վ սփոփանքի մի շող փայլեց նրա սև ճակատին:

Ոտքի ելավ և հուսալիցած քայլեց դեպի իր հանգած օջախը:

ՅԻԼՈՒՄ -- ՏՈՒՆՁՈՒՄ

Նստած էի կիևոյի մութ գահլիճում և գիտում նոր նկար: Իմ՝ առջև նստած էր մի բարձրահասակ անձնավորութուն: Նա գլուխը աչ էր ծռում, ևս՝ ձախ: Նա՝ ձախ, ևս՝ աչ: Երբ գլուխը ուղղում էր, ապա ծածկում էր ամբողջ էկրանը:

Այդ կինո—տանջանքը ընթանում էր Ֆիլմի տեմպով: Երբ նըկարում շարժումները արագանում էին, արագանում էին նաև մեր գլուխների հակադարձ շարժումները:

Ես շարունակ կրկնում էի նրան.

«Ը՛նկե՛ր, ձեր գլուխը մի քիչ աչ ծոճք, մի քիչ ձախ ծոճք. մի քիչ՝ ներքև, մի քիչ՝ վերև...»: Մի խոսքով, ևս դարձել էի նրա գլխի զիրիժյորը:

Հոգիս դուրս եկա՛վ:

**Որտեղի՞ց ասես, որ չէի դիտում՝ ականջների եզրերից, մազերի
խոսպուպների օղակներից...**

Ում են դեպքում ևս տեսնում էի կերանի շորրորդ մասը:

**Ի՛րր Ֆիլմը վերջացավ, և լույսը վառվեց, ևս ապշած մնացի:
Կինո-սրահում միայն երկուսս էինք՝ ես և իմ աուչնի բասկետբոլային
անձնավորութունը:**

აფიქსთა საძიებელი

(აფიქსის შემდეგ დასმული რიცხვი მიუთითებს პარაგრაფზე, რომელშიც ამ აფიქსზე არის რაიმე ცნობა)

1. -ა- 25, ე; 98	-ახე 31, 138, ვ
2. -ა 54	-აჯ 147, 0
-აჲარ 121	აჲყ-, აჲყა- 119
-აგარ 147, ა	აჲყა- 5. აჲყ-
-აგჩხ 146, ა	-(ა)ყან 140, ა
-აგოიჯ 143, ა	-(ა)ყათჩქ 124
-აჩა 147, ბ	-(ა)ყხა 125
-აბ 52, 5; 71: 90; 167, ბ	აბ- 117, ა
-აქ 133, ა	-აბთ 147, თ
-აქალ 122	-(ა)ბთას 126
-აქან 137, ა	-აქ 54, 147, იგ
-აქი 146, ბ	-(ა)ქარჩ 127
-(ა)ჯარ 123	-აქსო 136, ბ
-(ა)ქაბ 147, გ	-აქორ 136, ვ
აჩხნ(ა) 113, 143, ა	-აქონ 143, ბ
-აქჩხ 137, ბ, ა	-აბთ 128
-აქნ 147, დ	-აბთ- 82
-ან- 51	-აბთაქ 147, 0
1. -ან 54	-აბ 54
2. -ან 26	-აბაბ 129
3. -ან 145, დ	-აბან 139, ბ
ან- 114, ბ	-აბარ 130
-ანაქ 147, ე	-აბხნ 137, გ, ი
-ანე 147, ვ	-აბქ 131
ანეჲ- 118, ა	აბთ-, აბთა- 117, ბ
-ანიჩ 136, ა	აბთა-5. აბთ-
-ანოე 139, ა	-აბეჩ 137, დ
-ანე 25; 31; 142, ბ; 147, ზ	-აბოი 139, გ
1. -ანე 54	-აბ 54
12. ანლი სოშტური ენის გრამ.ტიკა	

բաղ-, բաղա- 116, օ
 բաղա- Ե. բաղ-
 բար Ե. -(ա)բար
 բաց-, բացա- 117, Յ
 բացա- Ե. բաց-
 -գար- Ե. -(ա)գար
 -գին Ե. -(ա)գին
 գեր-, գերա- 117, Ը
 գերա- Ե. գեր-
 դեր- 116, Ծ
 դժ- 114, Ծ
 1. -ե 137, Գ
 2. -ե 95, Ը
 -ել 52, 4; 166
 -եղ 136, Ը
 -եղեն 137, Ն.
 -եմ 147, օ
 -են- 51
 -ենի 137, Ս
 ենթ-, ենթա- 117, Գ
 ենթա- Ե. ենթ-
 -ենց Ե. -անց
 -եստ 147, օԾ
 -եր 10; 22; 142, օ
 -երեն 137, օ
 -երորդ 141
 -եցի Ե. -ացի
 1. -եր 146, Յ
 2. -եր 55
 -է 147, օՅ
 զ- 95, Ծ
 -ը 24, 154, 155, 156
 1. -ի 25
 2. -ի 137, օ; 145, օ
 3. -ի 21, 22
 4. -ի 54; 56
 ի- 33; 95 Յ
 1. -իլ 147, օԸ
 2. -իլ 52, 6

-իկ 25, 135, Ծ
 1. -ին 54, 56
 2. -ին 146, Ը
 1. -ինք 54; 56
 2. -ինք 147, օՅ
 -իլ 145, Ծ
 -իս 52, 2 90; 167, օ-
 -իստ 147, օՅ
 1. -իր 55; 56
 2. -իր 54
 -ից 22
 -իցս 147, օՆ
 1. -իք 147, օՍ
 2. -իք 54; 56; 142, օ.
 -լ- Ե. -ա-
 կ- Ե. կը
 -կալ Ե. -(ա)կալ
 -կան 145, Ը
 կը 56
 -կին 147, օՌ
 -կոտ 136, Ն
 -կոտ- 82
 հակ-, հակա- 117, Յ
 համ-, համա- 118, Ծ
 համա- Ե. համ-
 հար-, հարա- 117, Ն
 -հար, Ե. -(ա)հար
 -մ 56
 -մած Ե. -ամած
 մակ-, մակա- 116, Շ.
 մակա- Ե. մակ-
 -մուք 138. Գ
 -յ- 17
 -յա 137, Յ
 -յալ 147, Յ
 -յակ 146, Գ
 1. -յան 136, Գ
 2. -յան 27
 -յանց 136, Գ Դ

-յանք 136, Չ, Կ
 -յուն 138, Ց
 -ն- 51
 -ն 24; 56; 154; 155; 156
 -նեք 19; 22
 ներ-, ներա- 117, Ս
 -նի 147, Յ
 -նոց 139, Ս
 -նք 56
 շաղ- 116, Շ
 -շար 116, Չ
 -ո 32
 -ող 52, 7; 145, Ճ; 167, Ց
 -ոն 145, Չ
 -ոնց 31
 -ոնք 31
 -ոչ 29
 -ոտ 136, Յ
 -ոտ- 82
 -ով 22; 144, Ս
 -ովի 144, Ց
 -ովին 144, Ց
 -որդ 140, Ց
 -որեն 132
 -ոց 139, Ս
 շ- 83; 95, Ս; 114, Շ
 -չ- 51
 -սան Ե. -(ա)սան
 -սատիկ Ե. -(ա)սատիկ
 սար-, սարա- 116, Յ
 -սես Ե. -(ա)սես
 -ս- || -չ- 82; 135, Ց
 -ս 56; Ե.-ը,-ն
 -ստան Ե. -(ա)ստան
 ստոր-, ստորա- 117, Շ
 -վ- 76

-վա 28
 -վարի Ե.-(ա)վարի
 վեր-, վերա- 117, Ս
 վերա- Ե. վեր-
 -տ- 82
 տ- 114, Ս
 տար-, տարա-117, Ռ
 տրամ-, տրամա-116, Ց
 տրամա- Ե. տրամ-
 -ր 56
 -րորդ 141
 -ց 51
 -ցի 137, Շ
 1. -ու 145, Յ
 2. -ու 25
 3. -ու 52, 3; 90; 166
 -ություն 138, Ս
 -ուկ 135, Ց
 -ուհի 133
 1. -ում 26; 138, Շ
 2. -ում 52, 1
 3. -ում 22
 -ումն Ե. 1.-ում
 -ույթ 138, Ց
 -ույն 147, Յ
 -ույց 147, Յ
 -ուն 145, Ց
 -ունդ 147, Յ
 -ունի 147, Յ
 -ուտ 147, Յ
 -ուտ 136, Ս
 -ուրդ 147, Յ
 -ուրի Ե. -ուհի
 -ուց 25
 փոխ-, փոխա- 117, Ռ
 փոխա- Ե. փոխ-
 -ք 31; 33; 56; 142, Ս

ლექსიკონისათვის

ლექსიკონი თაოგმნითა, მაგრამ რადგანაც იგი სასწავლო დანიშნულებისაა, გასამარტავ სიტყვას, შეძლებისდაგვარად. ყოველგვარი დახასიათება ახლავს: ჯერ მითითებულია აღნიშვნისა და წარმომავლობაზე* (ფრჩხილებში); მას მოსდევს გრამატიკული დახასიათება (ფრჩხილებს გარეთ) შემოკლებულად (ნ. შემოკლებანი) ან ძირითადი ფორმების ჩვენებით და მხოლოდ ამის შემდეგაა მოტანილი სათარგნელი სიტყვის წესატყვისი ქართული მნიშვნელობა.

გასამარტავად ფორმიანი სიტყვა აღებულია მისი დასაწყისი ფორმით: ზმნა—საწყისში, სახელი—სახელობით ბრუნვაში. საწყისთან, გრამატიკული დახასიათებისათვის, ნაჩვენებია წყვეტილის I პირის დაბოლოება, ხოლო თუ რამე თავისებურებით ხასიათდება, მხოლოდითი რიცხვის ბრჩანებითის დაბოლოებაც. არსებით სახელთან მოტანილია მხოლოდითა რიცხვის ნათესაობითის დაბოლოება და თუ მრავლობითის წარმოება შეეძლია, მრავლობითის სახელობითის დაბოლოებაც. დაბოლოებანი მოტანილია ფუძისეული უკანასკნელი ასოს წინწამძღვარებით, ე. ი. ნაჩვენებია, რომ ამ ბგერის შემდეგ ხდება სიტყვაში ცვლილება. თუ ფორმანტის დართვა ფუძეში ცვლილებას იწვევს, მაშინ ან მთლიანად სიტყვაა სათანადო ფორმებით მოტანილი, ან მთელი ის ნაწილი, რომელიც შეცვლილია; მაგ.: *აჟიოს,-აჩ,-ახნერ*—ნიშნავს: *აჟიოს, აჟიოსაქ, აჟიოსხნერ* ე. ი. აფიქსებს წინ უძღვის მხოლოდ ფუძის ბოლო თანხმოვანი, მაგრამ: *აჟმოსკ,-კჩ || -მკჩქ,-მოსხნერ* წაიკითხება: *აჟმოსკ, აჟმოსკჩ || აჟმკჩქ, აჟმოსხნერ*; ასევე ზმნაში: *აქვხტქ,-ვხტხტქ,-ვხტქ'რ* წაიკითხება: *აქვხტქ, აქვხტხტქ, აქვხტქ'რ*, ან: *თხსხტქ,-აა, თხ'ა* წაიკითხება: *თხსხტქ, თხსა, თხ'ა*.

თუ სიტყვა ძალიან მოკლეა, მაშინ მთლიანადაა მოტანილი: *აჟ, აჟი* და მეტი არაფერი. მრავლობითის ფორმა ნაჩვენებია არაა და სწორედ ამითაა მითითებული, რომ ამ სიტყვას მრ. რიცხვის ფორმა არა აქვს.

აღნიშნული ფორმების ჩვენება განმარტებასთან ერთად გრამატიკულადაც ახასიათებს სიტყვას (არსებითი, ნაცვალსახელი, რიცხვითი

* წარმომავლობაზე მითითება ზოგჯერ პირობითია.

სახელი, ზმნა). თუ რამე გამოჩნაკლსია, ვთქვათ, არსებითია, მაგრამ უბრუნველია, მაშინ ეს პირდაპირაა ნათქვამი: არს. (არსებითი სახელი), ან უბრუნვ. (უბრუნველი) და ფორმებს აღარ ვუჩვენებთ. სხვა ყოველგვარ სიტყვას ახლავს გრამატიკული დახასიათება შემოკლებით: არს., ზს., ზზ. (ნ. შემოკლებანი).

ლექსიკონში წეტანილია ყველა სიტყვა, მათ შორის კავშირები, თანდებულები და ნაწილაკებიც კი, რომლებიც საერთოდ ნახსენებია წიგნი ან საკითხავ მასალაში. არ შეგვიტანია ზოგიერთი ის სიტყვა, რომელიც ტექსტშივე არის განმარტებული, მაგრამ ასეთი სიტყვების დიდი ნაწილი მაინც მოხვდა ლექსიკონში, რადგან სიტყვა, რომელიც ერთგან განმარტებულია საილუსტრაციო მასალის მოტანისას, სხვაგან განუმარტავდაა მოცემული.

საკუთარი სახელებიც წეტანილია ლექსიკონში, რათა წემსწავლელმა წედლოს მისი სწორად ბრუნება და ფორმების გამოცნობა ტექსტში.

საერთოდ, ჯობდა საილუსტრაციო მასალა იქვე, ტექსტშივე განმარტებულიყო. მაგრამ ტექსტში წედლებელი იყო სიტყვის ყველა ძირითადი მნიშვნელობით მოცემა, მის აღნავობაზე მითითება, რაც ამ წიგნის მკითხველთათვის ნამდვილად საჭიროა. ამას გარდა, რაკი სომხურ-კართული ლექსიკონი თითქმის არ მოგვეპოვება, სასურველი იყო, რამდენადაც შეიძლებოდა, დიდი მოცულობის ლექსიკონი გვექონოდა. საილუსტრაციო მასალის ტექსტშივე განმარტება კი ამ წესძლებლობას გვართმევდა.

შემოკლებანი და ღათქმული ნიშნები

შემოკლებები გვაქვს ტექსტშიც და ლექსიკონშიც, მაგრამ თითქმის ყველა მათგანი საერთოდ მიღებული შემოკლებაა და ამიტომ მკითხველს არ გაუძნელდება ამ შემოკლებათა ცნობა.

ადგ.—ადგილობითი

არკ.—არქაული

ბრალდ.—ბრალდებითი ბრუნვა

ბრძან.—ბრძანებითი

ღაწე.—ღაწეებითი

ზზ.—ზმნიზედა

ზხ.—ზედსართავი

თანდ.—თანდებული

კაცის ხახ.—კაცის სახელი

კინობ.—კინობითი

მიც.—მიცემითი

მოკმ.—მოკმედებითი

მრ. რ.—მრავლობითი რიცხვი

მხ. რ.—მხოლოდითი რიცხვი

ნ.—ნახე

ნათ.—ნათესაობითი

ნათ.-შიც.—ნათესაობით-შიცე-
მითი

სახ.—სახელი, სახელობითი

პ.—პირი

სომხ.—სომხური

უბრუნვ.—უბრუნველი

ქალის სახ.—ქალის სახელი

შდრ.—შეადარე

შორისდ.—შორისდებული

ძვ. სომხ.—ძველი სომხური

წინდ.—წინდებული

წვეტი.—წვეტილი

< —მომდინარეობს

~ განსამარტავი სიტყვის

ან მისი ნაწილის ნაცვალი.

სომხურ-ქართული ლექსიკონი

ლ ა

ა^ა (შორისდ. გაცვირებების, სიხარულის წვეების) აჰ! ჰა!

Արասածոր (<Արաս ან არასაჩ+ა+ძორ), -**րի** აბასძორი (=აბასის ხევი. აღვილის სახ.)

არასაჩ, -**აու**, -**აჩხერ** აბაზი

არբა, -**რაჩი**, -**რახერ** კათოლიკური მონასტრის მთავარი, აბატი

არევა, -**რეჩი**, -**რახხერ** ბერი, მოწესე

Աრეკյას (<Աრეკა+იას), -**ხჩ**, -**ხხჩ**

(|| -**ხე**, -**ხე**) აბელიანი (გვარის სახელია)

Աრეკյახე ნ. **Աრეკյახე**

აკა: ზს. გაუმძღარი, ხარბი

აკაწარარ (<აკაწ+არარ) ზხ. გაუ-
ბანძოა, ხარბად

აკახსი, **აკაყ**, **აკაჩ'რ** (ძე. სომხურია)

აკაახსი

აკააძ, -**აჩი**, -**აჩხერ** ვევი

აკარსარ, -**რჩი**, -**რხხერ** აგრესორი

აკამ, -**აჩ** აღამი (კაცის სახ.)

აკამიას (<აკამ+იას), -**ხჩ**, -**ხხჩ**

(|| -**ხე**, -**ხე**) აღამიანი (გვარის სახ.)

აკათ, -**აჩი**, -**აჩხერ** აზატი, თავისუ-

ფალი; აზნაური

აკათარარ (<აკათ+არარ), -**რჩი**,
-**რხხერ** განმათავისუფლებელი

აკათარაყა (<აკათ+ა+ტა-
ყა), -**რჩი** აზატაქაქი (თავისუფალი
შაქი. აღვილის სახ.)

აკათბი (<აკათ), -**ბხეჩი**, -**ბჩ'რ**

განთავისუფლება

აკათბიქი (<აკათ+ბიქი),
-**ბქი** თავისუფლება

აკე, -**გჩი**, -**გჩერ** გვარი: ტომი; ხალხი, ერი

აკეკი (<აკე+კი), -**ხჩ**, -**ხხჩ**
ზს. მოგვარე, ხათისაუ, მოყვარე

აკეკაჩი (<აკე+კაჩი) ზს. ეროვნე-
ლი, სახალსო

აკეკაჩიკანი (<აკეკაჩი+კანი+
კანი), -**ხჩი** ნაციონალისტი, ნაციონალის-
ტური

აკე (უაღეს აღარ იხმარება, შემორ-
ჩენილია რთულ და წარმოუბუნ სიტყ-
ვებში) ცნობა, უწყება, ამბავი; გაფრთ-
ხილება; უაღესა

აკეკანი (<აკე+კანი), -**ხჩი**,
-**ხხჩი** სიგნალი

აკეკი (<აკე), -**გჩეჩი** ზემოქმედება,
ზეგავლენა

აკეკეჩი (<აკეკე+კეჩი) ზს.

გველნიანი, ზემოქმედი, ავტორიტეტული

აკე, აკეჩი, მოქმ. **აკამარ** || **აკეჩი**, **მრ. რ.**

აკეჩე ნათ.-მიც. **აკახე** (ძველი სომხუ-
რის ფორმებია) გვარი, ხალხი; თაობა;

წარჩინებული გვარი, აზნაური

აკეჩი (<აკე+ჩი) ზს. პატროსანი,
სანიმეშო

აკეკიკანი (<აკეკი+კანი) ზს. წარ-
ჩინებული, რჩეული, აზნაური, დიდგვა-
როვნე

აკეკიკანიქი (<აკეკიკანი+ქი-
ქი), -**ბქი** აზნაურთა, დიდგვაროვნთა

აკეკიკანი (<აკეკი+კანი), -**იუი**,
-**ჩხხხერ** აზნაური, დიდგვაროვანი ქალი

აკეკი, -**ჩი**, -**ხხხერ** სკამი

აკეკიკანი (<აკეკი+კანი), -**ჩი** კინობ.
პატარა სკამი

აკე ზს. წითელი, მუქი წითელი, მკვეთ-
რი წითელი, ვარვარა

აკე, -**ჩი** ეკლიანი ბუჩქი, ძევი

აკე-მაკე (<აკე+მაკე) ზს.

მოხდენილი, ღამაზი, წარმოსადგე

აკეკარე (**აკე**<2 **აკე**+**აკე**)

ზს. პლარამოსილი, პლარა

აკეკანი (<აკე+კანი) ზს. პლარაშერეული, კა-
ლაროსანი

აკეკანიერე, -**რჩი** აღექსანდრე (კაცის სახ.)

აკეკანიერეკი, -**ჩი** აღექსანდროსიკი
(ქალაქია შორეულ აღმოსავლეთში)

აკე ნ. **აკე**

1. **აკე**, -**ჩი**, -**ჩხხხერ** ტულა
2. **აკე**, -**ჩი**, -**ჩხხხერ** თეთრი წვერი,
თმა; ქალარა

აკე-კე (<აკე+კე) -**გჩი**
განსაცდელი, ფათურაკი

აკეკანი, -**ჩი**, -**ჩხხხერ** აღმოსავლეთი
აკეკანი (**აკე**), -**რჩი** აღმოსავლეთი

აქცას ზს. ფერადი, ფერად-ფერადი
აქცაქ (<აქცა+აქცა) ზს. ძალიან წითე-
ლო

აქცაქ-მაქცაქ (<აქცაქ+აქცაქ) ზს.
ფერად ფერადი, ნაირფერი, კრულა-კრულა
აქორძიქ, -ძიგქ მალაზე მოყვანა, მა-
ლის აღძვრა; მოწონება

აქორძიქ (<აქორძიქ+ქ) ზს. მღის
აღმძვრელი; მოსაწონი

აქორ (ნაწილაკი) ხომ, აკი
ათბაბ (<აბ<აბიქ+აბ<აბიქ)

ზს. აუღაუღა
ათბაბ-მაბაბ (<აბათ+აბათ) ზს.

მიუიღ-მოყრილი, მიმოფანტული, აქო-
თებული

ათბაკას (<აბ<აბიქ+ბაკას) ზს.
მოტანა; დაღვრილი; გრამბტ. ზედ-
სართავი (სახელი)

ათბაკასხარა (<აბაკას : ხარა) ზს.
ზედსართავლად, ზედსართავის როლი

ათბასე, -გქ, -გხერ ავიქსი
აბხი, აბხეჩ ამობრავება (რისიმე),

დაეკრა (საკრავის); წარმოქმნა, გაკეთება
(რისიმე); სხმა, ღვრა, ყრა; გროვება;
რტყმა; (მონაწილეობს ზმნურ გამოთქმებ-
ში); ვირბ აბხი, აუპ აბხი... ნ. ვირბ,
აუპ. (მონაწილეობს ახალი ზმნების წარ-
მოქმნაში; ნ. ხერაბხი, თარაბხი, ქერაბხი

აბხიქ (<აბხიქ+ქ), -ქჩქ !-ილ სა-
მართებელი

აბამბიქ (<აბ<აბიქ + აბბიქ<აბ-
ბიქ<აბბიქ), -ბხეჩ ცეცება

აკ. აკქ, აკხერ ნ. 2 აკს
აკასქ (<აკასს<აკს+ქ) ზს. თეა-
ლიანი, მხეივლი

აკასე, -ეჩ, -ენხერ ყური; ო-ღხი ყუ-
რის გდება

აკასხუთ (<აკასხე+ათ<ნათ<ნათ-
თასხე) ზს. ყურმოჭრილი, ყუყრო

აკასხეჩი (<აკასხე+ჩი<ჩხიქ +
ჩიქ). -ჩხეჩ ყურის გდება, დაყურება,
მოსმენა

აკასა-მასას (<აკასა+მასას) ზს.
ეგა აკლდა! (უკმაყოფილების გამოხატვა,
როცა ისედაც ცუდ მდგომარეობას ახალი
დაემატება)

აკამაქს (<აკამაქ+აქს) ზს. სა-
კლებო, კლებისა

1. აკს. ნათ.-მიც. აკასს, მოქმ. აკამაქ,
მრ. რ. სახ. აუპ, ნათ.-მიც. აუაყ თვალის
სახელებელი (ძველი სომხურის ფორმებია).
ნ. აუპ.

2. აკს, ნათ.-მიც. აკასს, მოქმ. აკამაქ,
მრ. რ. სახ. აკასს, ნათ.-მიც. აკასს
ძველი სომხურის ფორმებია: ახალით:
ნათ.-მიც. აკქ || აკქჩ, მრ. რ. სახ. აკს ||
აკსს: ძვირფასი თვალი, პატროსნა ქვა

3. აკს, ნათ. აკასს, მოქმ. აკამაქ,
მრ. რ. სახ. აკამაქ, ნათ. აკისხე ძველი
სომხურის ფორმებია: ახლით: ნათ.-მიც.
აკქჩ, მრ. რ. სახ. აკსხერ წყაღოს თვალი,
მღინარის სათავე. ნ. აკისხე

აკსაბხე (<1 აკს+აბხე), -ბხეჩ გა-
რიდება, მორიდება, მოწინაა

აკსაბილ (<აკსაბ<აკსაბიქ + ილ),
-ბიქ მეთვალყურე, ზედამხედველი; მე-
ტრე, მზრუნველი

აკსათ (<1 აკს+ათ<ნათ : ნათ-
ხე), -თქ ზს. თვალმოთხრილი; სარკმე-
ლი, კვლელში გამოჭრილი თვალი

აკსარქ (<აკს + არქ<არქოხე),
-ჩქ, -ხსერ (თვალთ) ნიშნება, გადაყ-
რულად, ნართავლად ნათქვამი, გადაყრე-
ლი; ნარკვევი: მიმოხილვა

აკსარქი (<აკსარქ), -ჩხეჩ (თეა-
ლით) ნიშნება, გადაყრულად, ნართაუ-
ლად თქმა; გადახედვა, გადათვლიერება

აკსიღეს (<2 აკს+იღეს) ზს. ძვირ-
ფასი ქვებით მორთული, ძვირფასი ქვი-
საგან ნაკეთობი საგანი (საგნები): ძვირ-
ფასი ქვების გროვა

აკსიჩარქ (<1 აკს + ჩარქ<ჩარ-
ქხე), -ჩქ თვალის ხამხამი; ერთი თეა-
ლის დანახამხამისათვის საემარისი ღრო,
წაძი, წუთი (ამ წაძს, ამ წუთას)

აკსიკაქ (<1 აკს + კაქ<იხიქ) ზს.
მოსალოდნელი (რახედაც თვალი უქო-
რავთ)

აკსიკაქიქ (<აკსიკაქ+იქ), -ეჩ, -ელ-
ხერ მოლოდინი, იმედი

აკსიყ (<1 აკს + იყ), -ეჩ, -ეხერ
სათვალე

აკსიყაქორ (<აკსიყ+აქორ), ზს
სათვალაინო

აკიამაქ, აკიამაქჩ, აკიამაქხერ კლები

აქცხე (<3 აკხ), -**ქი**, -**ქხერ** წყა-
 რის თვალს, მდინარის სათავე
აწ, **აწი** შიში
აწა შორისდებ. აი
აწაყხ (<აწ+აყხ) ზს. საშინე-
 ლი, საშინარი; ეგება, უხარბაზარი
აწაქორ (<აწ+აქორ) ზს. საშინე-
 ლი, საშინ(არ)ი
აწარხი (<აწ+არხ<არხანხ<+ი)
 ზს. საშინელი. შეზარბუნენი, შიშის მომ-
 გერელი, თავზარამევი
აყ, **აყი** მარლი
აყაი, -**ყაყი**, -**ყა** ფქვა
აკაქიანე **კამხი**, -**ქი** ალალომანც
 გომერ-ი (=ალალომან გომეზი. ავგლის
 სახ.) ნ. **კამ**
აკახე, -**ყე** ალანც-ი (ალანთა,
 ავგლის სახ.)
აკაყქი (<აკაყ<აკაქ+ქი),
 -**ქხე**, -**ყქი** რ ფქვა (იფქება)
აკყ, -**ქი**, -**ქხერ** ნავაე, წვირე, ბუჭყი;
 ცხოველის განავალი, ნეხე
აკყრამორ (<აკყრ<აკყრ+ორ+
 -ამორ), -**ქი** აღბერამორ-ი (აწყაროს ხე-
 ვი. ადგლის სახ.)
აკყრასანი (<აკყრას<აკყ-
 რ+ას+ანი), -**ქი** აღბერასანი-ი
 (=წყაროს მიწა. ადგლის სახ.)
აკყორ, -**ქი** (ძვ. სომხ. **აკყრ**), -**რ-**
 ხერ წყარო
აკქი-მარხი (<მარხი<მარხი), -**ქ-**
 გი კვალში ჩაღვომა, ჩაყრკიმაღება, ჩა-
 კრკიება
აკხე, -**ქი**, -**ქხერ** შვილი
აკხე (**აკხე**, **აკხე**, **აკხე**)
 ძველი სომხური) ნ. **აკხე**
აკხეამორ (**აკხე** + **ამორ**) ზს.
 მშობლომანი
აკხა, -**თი**, -**თხერ** ფაქეაქი, უბედუ-
 რი შემთხვევა, უბედურება
აკხრამორ (<აკხრ<აკხრ+ორ+
 -ამორ) ზს. მახეწარი, მხოვნელი; ედრე-
 ზიო, სეწნითი
აკხრასი, -**ახე** ხეწენა, ედრება. მუ-
 ჯა
აკქი (**აკქი**) ზს. მარლიანი. შღრ.
 ახაქ

აკმაქ, -**ქი** || -**მქი**, -**მომხერ** სწა-
 რი, ყვირილი, ღრიალელი
აკლია, -**აქი**, -**ახერ** ავერი, ალიზი
აკლი ზს. მკრალი, მქრალი. ახტი
 (სინათლე)
აკქი (<აკქი< მიმართვისას ღია-
 ლეჭებში) ნ. **აკქი**
აკქი (**აკქი** + **ქი**, იღონდ -**ქი** უკე
 ფუძის ნაწილია ძველი სომხურისათვისაც
 კი); ნათ-მოც. -**ქას** || -**ქა**, ღაწე. **ქა-**
ხე, მოწე. -**ქასი** || -**ქი**, შრ. რ. -**ქი-**
ხერ ქალიშვილი, გოგონა
აკქსა, -**აქი**, -**ახერ** მელა
 1. **აკყ**, -**აქი** ბუჭყი, წვირე
 2. **აკყ** (ძვ. **აკყ**<**აკყ**) მარლ-
 გამგდარი (წყალი, ნიადაგი...); მარლის
 საბალო
აკყაყ (<აკყ+აკყ) ზს. მარ-
 ლანი, მლაწე (წყალი, ნიადაგი...)
აკყათ (.1 **აკყ+ათ**) ზს.
 ნი, წვირიანი
აკყინა (<აკყ+ინა). -**გი** მარ-
 მარლი
აკყინაქი (**აკყინა** + **ქი**) ზს. ატრ-
 მარლიანი
აკყათ, -**აქი**, -**ახერ** ღარიბი
აკყათიქი (<აკყათ+იქი),
 -**ქი** სიღარიბე
აკყათ-იყათ (<აკყათ+იყათ),
 -**აქი**, -**ახერ** ღარიბ-ღატაკნი, ღარიბო-
 ბა, ღარიბთა კრებულო
ანქი, **ანხე** ზრდა
ანქი-ქი (<ანქი+ანქი) თავბუ-
 რის შეტელოთ. ინტენსივი, **ანხე-ქი-**
გი, **ანქი-ქი** წყარავლ ზრდა, ატო
 განისა
ამ, **ამი** (ძველი; ცალკე იშვიათ-
 ლა იხმარება. სწორია კომპოზიტებში) წე-
 ლი (წალი)
ამაქა, -**ქი**, -**ახერ** პერპელი
ამახე (<ამახ+ე) უბედუ-
 ბერპელი, მარლმარლი
ამახ-ამახ (<ამახ+ამახ+
 -ამახ), -**აქი** პერპელი, მარლმარლი

და ყველაფერი, რაც შერეულიან
ერთად სამართა (ყოფნი, დანა...)

ამაჯღი, -*ღეჭი* რტუენა (ღარცხენენა,
შერცხენენა...)

ამაჯღით (<*ამაჯღამაჯღით*>)
ზს. შორცხენი, გაუბედავი

ამაღა, -*იქა* ზუბუნელი
ამათახი (<*ამათაქახი*>), -*გი* ნ.

ამარახი

ამათახი (<*ამათაქაქახი*>), -*ხი*,
-*ხისქი* აბატენი (გვარის სახელია)

ამარახი (<*ამარამათახი*>),
-*გი* აჯრავი, საზღუნელი, გრილი ად-
გილი

ამართხა ნ. *ამართხა*
ამარა, -*რქ*, -*რხ* ბეღელი

ამარხს, -*ხქ*, -*ხს* კაიედრა
ამარქა, -*ქქ* ბზბო, ხალხი

ამარქადარ (*ამარქაქადარ* <*ად-
რქ*>), -*რქ*, -*რხ* ბზბოს ხელმძღვანელი
(სიტყვით რომ ხალხის ინტერესებისათ-
ვის აბრძვის, მაგრამ სწამდელიღემო ხალხის
ძალას საკუთარი ინტერესებისათვის იყ-
ნებს), ღვემაგოგი

ამარქარა (<*ამარქარარ* <*ძე-
ახს*>), -*რქ*, -*რხ* მუშაობის

ამარი (<*ამარი*>) ზს. მთე-
ლი, მოლიანი, უღლები: განუწყვეტელი,
გაბმული

ამარივიქს (<*ამარივიქს*>) ზს.
მოლიანი; სესებო; უღლები

ამხს, -*ხქ*, მრ. რ. *ამხსე*, -*რქ* (მრ.
რ.)-ის ღრმა გამოიყენება მხოლოდ პი-
როვნების აღმნიშვნელ სახელებთან) ყო-
ველი, ყველა: *ამხს აქ*, *ამხს აქ* თითო-
ეული, ყველი; *ამხს ხს* ყველაფერი; ნ.
ამხსა-

ამხსა-(<*ამხს*; ღვემატება სიტ-
ყვას თავში და ზედსართავს უფროობით
ხარისში აიყვანს, სხვა სიტყვებს კი მუ-
შაგებს თავის მნიშვნელობას) ყველი,
ყველა. ყველაზე, ყველაზე. ნ. მომდენო
სიტყვები

ამხსათა (<*ამხსათა*>) ზს.
ზს. ყველაზე წინა, ყველაზე წინა, უწინა-
რესი(თ)

ამხსათა (<*ამხსათა*>) ზს.
ყველაზე ჯანმრთელი, უჯანმრთელესი

ამხსათაქი (<*ამხსათაქი*>) ზს.
ყველაზე საძულელი

ამხსარაყადარ (<*ამხსარაყ-
ადარ*>) ზს. ყველაზე სწრაფმობილი

ამხსარარ (<*ამხსარარ*>) ზს.
ყველაზე მაღალი

ამხსარი (<*ამხსარი* <*რღ-
ძქ*>) ზს. ყველაფრის მომჩინი, ყველაფ-
რის მკურნალი

ამხსაღს (<*ამხსაღს* <*ღს-
ხს*>) ზს. ყველაზე მცოდნე, ყველაფრის
მცოდნე

ამხსარჯახი (<*ამხსაქარჯახი*>)
ზს. ყველაზე ბუნდობი

ამხსარჯახი (<*ამხსაქარჯახი*-
ხს>) ზს. ყველაზე ნიჭიერი, უნიჭიერესი

ამხსაქხამახს (<*ამხსაქხამახს*-
ხს>) ზს. ყველაზე მტრული

ამხსაქი (<*ამხსაქი*>) ზს.
ყველაზე სუსტი, უსუსტესი

ამხსაქად (<*ამხსაქად*>) ზს. ყვე-
ლაზე კარგი, ყველაზე უკეთესი

ამხსაქარქი (<*ამხსაქარქი*>)
ზს. ყველაზე წითელი, უწითლესი

ამხსაქი (<*ამხსაქი*>) ზს.
ყველაზე უხეში, უღლანქესი

ამხსაქამს (<*ამხსაქამს*>) ზს.
ყველაზე გემრიელი

ამხსაქამს (<*ამხსაქამს*>) ზს. ყველაზე
დამარწმუნებელი, ყველაზე
სარწმუნო

ამხსაქარა (<*ამხსაქარა*>) ზს. ყველაზე
უბრალო, უმარტივესი

ამხსაქარა (<*ამხსაქარა*>) ზს. ყველაზე
გმირული

ამხსაქი (<*ამხსაქი*>) ზს. ყვე-
ლაზე ძველი, უძველესი

ამხსამს (<*ამხსამს*>) ზს. ყვე-
ლაზე დიდი, უდიდესი, უფროსი

ამხსამი (<*ამხსამი*>) ზს.
ყველაზე ბნელი, უბნელესი

ამხსაქი (<*ამხსაქი*; ძველი ფორ-
მა) ნ. *ამხს*

ამხსაძრეხი (<ამხსა + ძრეხი) ზს. ყველაზე საყვარელი, უსაყვარლესი
ამხსაყათ (<ამხსა + ყათ) ზს. ყველაზე ცელი, უცელესი
ამხსაყხრ (<ამხსა + ყხრ) ზს. ყველაზე ზედა, ზეითა
ამხსაოსა (<ამხსა + თსა < თსხსი) ზს. უოცლისმზილველი
ამხსაჟიორბჟაბ (<ამხსა + ჟიორბჟაბ < ჟიორბჟი) ზს. ყველაზე განოცდილი
ამხსაჟიორიჯ (<ამხსა + ჟიორიჯ) ზს. ყველაზე ნაზი, უნაზესი
ამხსაჟს (<ამხსა + ჟს) ზს. სრულებით, საესებით, ყოვლად
ამხს **ჟხ** ნ. **ამხს**
ამხს **მჩ** ნ. **ამხს**
ამხს **ოჟ** ნ. **ამხს**
ამხს **ჟ** (<ამხს + ჟ) - **ჟხ** ყოველი, ყველა (ღმარება მხოლოდ პირთვნების აღმნიშვნელ სახელთა ნაცულად) ნ. **ამხს**
ამხსიორჟა (<ამხს + იორ + ჟა) ზს. ყოველდღიური
ამხსიქა, -**კაჟი** ამერიკა
ამხსიქაჟი (<ამხსიქა + ჟი), -**ვი**, -**ჟხს** ამერიკელი
ამხსი, **ამხსი** || **ამხსი**, **ამხსხს** თვე
ამხსიქაჟსხს (<ამხსიქაჟსხს), -**ჟხ** ამირხანანთა (გვარის სახელი) ნ. **ამხსიქაჟსხს**
ამხსიქაჟსხს **თხს**, -**რხ** ამირხანანეცტერი (= ამირხანანთ სახლები. ადგილის სახ.)
ამხსიქაჟსხს, -**ქაჟსხს**, **ლაწე**. -**ქაჟსხს**, **მოქმ**. -**ქაჟსხს** ამირხანანთი (გვარის სახელია დილაექტური ფორმით) ნ. **ამხსიქაჟსხს**
ამხსიქაჟსხს (**ამხსიქაჟსხს**), -**ხჩ**, -**ხს** || დილაექტ. -**ქაჟსხს**, -**ქაჟსხს** ამირხანანთი (გვარის სახელია)
ამიჟ, -**ჟხ** სიტყვილი
ამიჟა:არ (<ამიჟ + თ + არ < არ < არ < არ) ზს. ზხ. სამარცხენო(ღ), სიტყვილნაშამი, შერცხენილი
ამი, -**ჟხ**, -**ჟხ** ღრუბელი
ამიყაყი (<ამიყ + თ + იყ < იყ < იყ + ხსი) -**ყაყი**, -**ყაქი** მოღრუბელა, ღრუბლით დაფარვა

ამიყამაბ (<ამიყ + თ + მაბ < მაბ < მაბ < მაბ < მაბ) ზს. მოღრუბელი, ღრუბლით მოსილი
ამიყაყარ (<ამიყ + თ + აყარ < აყარ) ზს. ღრუბლის გამრეკი (ქარი)
ამიყაყხს (<ამიყ + ხს) ზს. ღრუბლისა, ღრუბლიანი
ამიყი (<ამიყ), -**ჟხ**, -**ჟხს** ქარიშხალი, ქარიშხლის წინამორბედი, ტყვისსფერი ღრუბელი
ამიყიყაჟი (<ამიყიყ + აჟი) ზს. საქარიშხალი
ამიყიყაჟი (<ამიყიყ + აჟი) ზს. ქარიშხლიანი
ამიყი (<ამიყ < ამიყ + თ + იყ), -**ჟი**, -**ჟი** ზს. თვის რიცხვი, თარიღი
ამიყის (<ამიყ < ამიყ + თ + იყ) ზს. თიურთი (ხელფასი), თვისა (ხუთი თვისა)
ამიყის (<ამიყ < ამიყ + თ + იყ < მჟ. სომხ. ბრუნებისა და ბრუნვის ნიშ. **იყ + თ** მსაზღვრ. ნაწ.) ამა თვის
ამიყიყი (<ამიყ < ამიყ + თ + იყ) ზს. ზხ. მავარი; მავრად, მავრიც(ღ); უშიშარი; უშიშრად
ამიყი (<ამიყ < ამიყ + თ + იყ) ზს. **ამიყის**, -**ამი** || **ამი** მუდღე (ქმარი ან ცოლი)
ამიყის (<ამიყ < ამიყ + თ + იყ) ზს. მუდღე, მავარი, მავრად, მავრიც(ღ); უშიშარი; უშიშრად
ამი (მითითებისა, მუქარისა, ნიშნის მოგებისა) აი!
ამი, **ამი** (არქ:ული, დილაექტური) დილა; ხეაღ
ამი, -**ამი**, -**ამი** (|| **ამი**) ზეარი, ვახის ბალი; ბალი
ამიყის (<ამიყ + თ + იყ), -**ხჩ**, -**ხს** მუდღე, მუდღე; ბალის მუდღე
ამიყის (<ამიყ + თ + იყ) ზს. ბალნარი, ვახნარი
ამი (უბრუნველია) ეგ. მღრ. **ამ**

აიყიხს (<აიყ + იხს) ზნ. ევრე, მაგ-
რე; მაგნიარად

აიყრახს (აიყ + რახს), -ხს ზს. ზნ.
ეგოლენ(ი), მაგოლენ(ი)

აიქამ (<აი<აიჟამ<ძამ<ძამ-
ძასხაყ) ზნ. ახლა

აილ ზს. სხვა; კავშ. არამელ, მაგრამ
აილთაყჩ (<აილ + თაყჩ), -ყჩ, -
-ყჩხერ (|| -ყჩხ) სხვა ტომის (წარმოშობადგე-
ნელი). სხვა ტომელი, უცხოელი

აილთი (<აილ + თი), აილთი-
ფი გადასხვაფერება, შეუცლა

აილთახს (აილ + თახს) ზნ. სხვა-
გვიარად

აილთაყჩ (<აილ + თაყჩ <ახს +
+ თჩ) ზს. აღგორიული

აილს (<აილ + ს) კავშ. არამელ
აიბ, -ბჩ, -ბხერ თხა

აიბარამ (<აიბ + არამ <არამსი),
-ბჩ, -ბხერ თხის მწვეშხ, ნეთხე

აიბამჩ (<აიბამ + ჩ), -ჩჩ,
-ჩხერ ენონ. პატარა შველი: ხუჯრი (ქალის
სახელითა)

აიბჩხ (<აიბ + ჩხ), -ხის თხის
ბაღინსა (თხის ბაღინსაგან დამბაღებელი
საგანი), თხისურა: თხის გუაე

აიბქამ (<ბ. აიბჩამს<აიბ), -მჩ,
-მხერ შეელი

აიხ (<აიხრეხე) იგო: აიხ ჩხე ზნ. ის
იყო; სანამ; მაშინ, როცა. მღრ. ხა

აიხამ (<აიხ + ამ <ძამასხაყ)
ზნ. მაშინ, იმ დროს

აიხჩხ (<აიხ + ჩხ) ნ. აიხ
აიხაყს (<აიხ + აყს) ზნ. ისე, იმ-
გვიარად

აიხაყჩ (<აიხ + აყჩ + აყს + ჩ),
-აჩჩ || -აილ, -აჩხერ (|| აჩხ) ისეთი, იმ-
გვიარო, იმნარიო

აიხთე (<აიხ + თე) ზნ. იმ ადგილას,
იქითვე

აიხთეჩ (<აიხ + თე + ჩ) ზს. იქა-
რო, იმ ადგილისა

აიხთეჩ (<აიხ და აიხსაყს
ორივე მოქმედებითი ძველი სომხურით)
კავშ. მაინც; და მაინც; იმის მთებულ-
ყოველ შემთხვევაში

აიხრახს (<აიხ + რახს), -ხს ზს. ზნ.
იზოლენ(ი), იმღენი; იმღენად

აიხ ნაწილაკი; პო, ღიახ

აიხ (უბრუნე) ეს: აიხ-აიხ ყიფ ზნ.
აქეთ-იქით; აიხ ასყამ ზნ. ამუჯრად, ამ
ხელად: აიხ ჩხე ესა და ეს, მაინი

აიხჩხ (<აიხ + ჩხ) კავშ. ეს
იგო, მამასალამე

აიხაყს (<აიხ + აყს) ზნ. ასე,
გვიარად, ამნარიად

აიხაყჩ (<აიხ + აყჩ <აყს + ჩ)
-აჩჩ || -აილ, -აჩხერ (|| აჩხ) ზს. ასეთი,
ამნ-არი, ამგვიარო

აიხთე (<აიხ + თე) ზნ. აქ, აქ
ადგილას; აქითვე

აიხრახს (<აიხ + რახს), -ხს ზს. ზნ.
ამოლენ(ი), ამღენი; ამღენად

აიხორ (<აიხ + ორ) ზნ. დღეს: ნათ-
მიტ. აიხორა ზს. დღევანდელი: დამუ-
აიხორაჩხ ზნ. დღეიდან, ამ დღიდან

აიქ, ნათ-მიტ. აიხ, მოქშ. არამრ,
მჩ. რ. სახ. არჩ, ნათ-მიტ. არახე (ძველი
სომხური, შემორჩენილია რთულ და წარ-
მოებულ სიტყვებში) კაცი; წმარო. ნ.
მარე

აიქჩ, -ჩხეჩ, -ჩჩ'რ წვა. ბუგე

აიქჩ (<აიქ + ჩ), -ჩი, -ჩჩხერ
ქვრივი

აიქჩი (<აიქ + ჩი) ზნ. დღეს, მო-
ნასულება

აიქჩი (<აიქჩ <აიქჩი + ი),
-ჩიჩ, -ჩიხერ მნახველი

ახ- (ფარეფის პრეფიქსი) არ(ა), უ-
ახაყყაჩხ (<ახ + აყყაჩხ) ზნ.
უთორსტომო, უგვარტომო

ახაჩ (<ახ + აჩ) ზს. უპირილ
უგებრი. მღრ. აჩ

ახახჩ (<ახ + აჩხაყ) ზს. ნოუ
ლოდნელი. უცაბელო, ძქვითი: ახახჩაყ
ყოი ვაუბუნება, გარგნება, ვაგტრება:
თაზნარის დაცემა. ნ. ყაი

ახახჩაყ (<ახახჩაყ + აჩ) ნ. ა-
ხახჩაყ

ახახჩ (<ახ + აჩხ) ზს. უსა-
ლო, ანონი

ანსაყათას (<ან+თაყათას) ზს.
ნიუსადარი, უბატრონო
ანსაყათ (<ან+თაყათ), -თქ უღაბ-
ლი. დაუსანღებელი ადგილი
ანსაყათაყას (<ანსაყათ+თაყას)
?ს. უღაბნოსი (მუნარტ): მუუღაბნო, გან-
დევლი; საგანდევლი
ანსაყათაქახ (<ანსაყათ+თაქახ) ზს.
უღაბნოსი (ბალახი, სოხე)

ანსათსაქერ (<ანსათს<ანსათს+
თ+სქერ იოსი), -რქ პირუტყვის საკ-
მელი

ანსათს (<ანს+თს<ანსქ+თს),
-სქჩ, -თოსხერ პირუტყვი, უტყვი

ანსარათ (<ანს+არათ) ზს. უბერო,
უზალო, უფიქვლო

ანსარახსაყათ (<ანს+არაქ+თ+
თაყათ) ზს. არახელსაყრელი; არაკე-
თილსასურველი

1. ასეჟამ, -მქ || -მქა (ღაეროვის
რაღუნობის გამომხატველ სიტყვებს და
მუუთითებს ჯერაღობას) ჯერი, ჯერადი,
ქელ: ჯერ, სელ; მქ ასეჟამ ერთხელ

2. ასეჟამ ნაწილაკი: -ც კი (მაგა ბავ-
ჯეც კი)

ანსეჟათსაქერ (<ანს+ეჟათ<ეჟათსაქ+
თ+ქერ) ზს. უსოდნელი, გაუზრებელი,
ქვეშეცნელი, მქანსეჟარი

ანსეჟათსაქერარ (<ანს+ეჟათსაქერ<
<ეჟათსაქერ+არარ) ზს. შეუცნობლად,
ქვეშეცნებლად, უსოდნებლად, მქანსეჟა-
რულ

ანსეჟახ, -ქახჩ ინგლისი

ანსეჟახეჩ (<ანსეჟახ+ეჩ), -გოა,
-ეჩხერ (|| -ეჩე) ინგლისელი

ანსეჟირ, -რქ მშვილი, წუნარი, მოსვე-
ნებელი

ანსეჟი (ძვ. სომხურია) იქითენ, იქით,
იქ: ნ. ანსეჟა-

ანსეჟა-|| ანსეჟი- (<ანსეჟი) პრეჟექსი,
ოქმელიც სიტყვას სივრცესთან მიმართე-
ნას აძლევს: იქითენ, იმიერ, ამიერ, -ენ

ანსეჟაყათსაქ (<ანსეჟა+თაყათსაქ),
-ჟარბა, -ჟარბქ'რ უუღაბარუნება, არეკ-
ლი.

ანსეჟაყარბ (<ანსეჟა+თაყარბ<ეჟა-
თსაქ) ზს. უუქმეუთი (ხმბა), მუბრუნებო-
თი (ტრეჟი)

ანსეჟაყარბხეჩ (<ანსეჟა+თაყარბხეჩ)
-ბრქ || -ბრქეჩ უუქმეუთი (უუქმეუთს),
უუუღაბარუნება (უუუ ლაუბარუნებს), არ-
მეუთა (არეკლავს)

ანსეჟაყარბთ (<ანსეჟაყარბ<ან-
სეჟაყარბხეჩ+თ), -ბმანს, -ბთომხერ
მუბრუნება, უუქმეუთი, არეკლავს

ანსეჟაყარბს (<ანსეჟა+თაყარბს) ზს.
იმიერ აღბისა, იმიერ აღბური

ანსეჟარბხეჩ (<ანსეჟა+თბხეჩ<ბხეჩ),
-ბხეჩ, -ბხეჩერ აზორიგენი, მქიღრი

ანსეჟარბქარბ (<ანსეჟა+თარბქ),
-ბქ, -ბხეჩერ შარვალს (ე. ი. ქვედა საც-
ვალს ზევით ჩასაცმელი)

ანსეჟარბსაქ (<ანსეჟ+თბსაქს)
ზს. მთისიმიერი, კერძოდ: აღბის მთის
იმიერი, რაც აღნიშნავდა რომის პაპის
უკიდურეს მომხრეს, ფანატკოს კათო-
ლიკეს

ანსეჟარბქაქ (<ანსეჟ+თბქაქს) ზს.
ზღვის იქითური

ანსეჟარბსაქს (<ანსეჟ+თბსაქს)
იმიერკასპისა: იმიერკასპისპირეთი

ანსეჟარბქაქს (<ანსეჟ+თბქაქს), -სქ
ამიერკავკასია

ანსეჟარბქაქსაქ (<ანსეჟ+თბქაქს+
თაქს) ამიერკავკასიისა

ანსეჟარბსაქს (<ანსეჟ+თბსაქს+
თაქს) ზს. წინასტორიული

ანსეჟარბქაქსაქს (<ანსეჟ+თბქაქს<
თბქაქსაქს+თაქს) იმიეროკეანიისა

ანსეჩ (<ძვ. ათხეჩ), არქ || თრეჩ
(|| არაქ), არაქ', არბ'ე ქმნა, უოფ;
ჟილარ ანსეჩ გაძეება, გარეთ გაგდება
ანსერ, -რეჩ (|| -რქ) სიმპარი

ანსეჟ (<ანს+ეჟ<ეჟაქ), -ეჟაქ,
-ეჟახერ უგრძნობი, გრძნობაუქონელი,
ბულქა

ანსეჟილ (<ანს+ეჟილ) ზს. წინ-
დაუხედავი, გაუფრთხილებელი

ანსეჟილქ (<ანსეჟილ+ანს-
ქ)

სახე-მ (**სახე** <სახეხსი+მ>), -გრ-
-მას || -გოიძე გადასვლა: გარდაკვალება,
სიყოცხლის დასრულება

სახეპ (**სახე** <სახეხსი+პ>), -პქ,
-პქრ გამოსავალი; (თავს) გადახველი:
შემთხვევა, ამბავი, ფაქტობრივი, უბედურ-
ება:

სახიხ, სახიფან (**სახიხი**) სახელი

სახიუ ზს. საამბო, ტყვილი, გემრიე-
ლი; მოსაწონი, ღამაზი. სახიუ-სახიუ ზს.
ტყვილად, საამბოვად

სახიუაქ (**სახიუ**+აქ) ნ. სახიუაქი

სახიუაქან (**სახიუ**+აქან ან,
სახიუ+აქანს), -ხქ ანუ სჯანა (=ღამაზ-
ღამა: ადგოლის სხ.:კაცო სახელიცა)

სახიუქქ (**სახიუ**+ქქ) ზს. კინობ.
სახიუ

სახიუ-სახიუ ნ. სახიუ

სახიუ-ჯახიუ (<სახიუ+ჯ<ჯ+სახიუ>)
ზს. ტყვილი-ტყვილი, საამბო, გემრიელი
სახიფან (<სახ+ფან> ზს. ზს.

უსა-რებლ(ო)დ, გამოუსადეგარი, ამო(დ)
აჯახირო, -თქ, -თხსპ მოწყფე, მოს-
წყაფე, შევირდი

აჯახიროთიქ (<აჯახირო+თიქ>),
-თი, -თხსპ მოწაფე ქალი, შევირდი
ქალი

აჯახიროთიქიან (<აჯახირო+თიქ-
იან>), -ქიან მოწაფეობა. შევირდობა

აჯახითან (<აჯახით+აჯახით+
ან>), -ქქ, -ქხსპ შრომა, მუშაობა,
ჯიჯი: საბუთო

აჯახითანარ (<აჯახით+აჯახით+
ან+არ<არქი>), -არქ, -არხსპ შრო-
მისმოყვარე, ბეჯილი

აჯახითაძირ (<აჯახით+აჯახით+
აძირ>), -ქქ, -ქხსპ მშრომელი

აჯახითანქ, -თხსპ, -თქ'რ შრომა (შრო-
მობს), მუშაობა (მუშაობს, ცდილობს)

აჯახითიქიან (<აჯახით+აჯახ-
ითიქიან>), -ქიან მუშაობა, შრომა;
ნაშრომი, შრომა

აჯახორ-, -ქ საძვარო; რეღამიწა; ეს
ქვეყანა (საქაო); საერთოდ: ქვეყანა (სა-
ხელმწიფო, მხარე...)

აჯახორარ (<აჯახორ+არარ>
ზს. მღამიორად, ხალხურ ენაზე; ზს. მღა-
ბურთ ხალხური ენა; ახალი სომხური სა-
ლიტ. ენა—შდრ. ვერარარ

აჯახორარბერ (<აჯახორ+არბერ>
-ქ აშხარაბებრივი (=ქვეყნის ცხ.: ალ-
გოლის სახ.)

აჯახორარქან (<აჯახორ+არქან> ეს
ქვეყანა, ამქვეყნიერი: საერო (კაცო)

აჯახორარქი (<აჯახორ+არქი> ზს.
ქვეყნიერი; მიწიერი

აჯახორარქი (<აჯახორ+არქი> ზს. მღა-
ბიო, გლეხი; ერის კაცო; მღამიორი ენა;
პატარა ქვეყანა

აჯახორარ (<აჯახორ+არ<არ-
ციო>), -ქქ, -ქხსპ, ნ. აჯახორ:

აჯახორ, -თქ ამოტ-ი (კაცის სახ.)

აჯახორქ (<აჯახორ+არქ>), -ქქ კინობ.
ამოტცი-ი

აჯახი, აჯახის შემოღობა

აჯახორ (<აჯ<აჯ+აჯახორ> ზს.
თვალსწეული

აჯახორ (<აჯ<აჯ+აჯახორ> ზს.
ფსიხული, ფრთხილი, უტრადღებანი

აჯახი (<აჯ<აჯ+აჯახი>), -ქქ, -ქხსპ
კინობ. თვალის

აჯახ (<აჯ<აჯ>), -ქქ, -ქხსპ თვალის;
~სახქ მშობოთვალეობა, აქეთ-იქით ცქე-
რა, ძებნა (თვალეობით); აჯახი სახქ თვა-
ლის ჩაცვრა. თვალის ნიშნება

აჯახორ (<აჯახ+აჯახორ> ზს.
ფსიხული, ცოცხალი, მკვირცხლი; თვალის
დახამამება (დრო)

აჯახ-, აჯახ- პრეფიქსი: ანტ-, არა-, უ-

1. აჯახ- ნ აჯახ-

2. აჯახ ზს. შემდეგ, მერე: მამ, მამა-
საღამე, შორისდ. ამა! აჯახ მხ აჯ აჯ-
არ.აღ, აჯ არა, თორემ

აჯახორ (<აჯახ+აჯახორ>), -ქახ-
ქხ მომავალი, შემდგომი

აჯახორარარ (<აჯახ+აჯახორ-
არარ>) ზს. არაკლასობრივი, უკლასო;
ანტიკლასობრივი

აჯახორარ (<აჯახ+აჯახორ>) ზს. მუშისა, მუშეული

აჯახორარარ (<აჯახ+აჯახორ-
არარ>) ზს. მუშისა, მუშეული

აყასკოსათიასკ (<აყასკიტათათიასკ>), -*კიტ*, -*კისერ* პირდაპირ: შუშის ფიციარი,—ბრტყელი შუშა, მინა
აყასკიტ, -*კის*, -*კისერ* მინა, შუშა
აყაჟსორი (<აყაჟსორი>) ზს. უშნო, უშნარო
აყასათას, -*ხიტ* თავშესაფარი; დამცველი, მფარველი
აყასა ზს. გავშენებული, დასახლებული (აღვლილი), დაბა
აყარეჟიხ (<აყარეჟიხ<არეჟიხს>) ზს. ზხ. უშედგო(ღ), უნაყოფო(ღ), ამო(ღ), უსარგებლო(ღ)
აყარაქათ (<აყარაქათ>) ზს. უშეღერი:
აყარეჟახიტ (<აყარეჟახიტ>) ზს. უბელური
აყაჟხ (<აყაჟ>), -*ჯხჟიტ*, -*ჯხიტ* გაოცება, გაოგნება, გაცხუნება, გავშტერება
აყარხიტ, -*რხჟიტ*, -*რხიტ* ცხოვრება, სიცოცხლე; გაღარჩენა; გადატანა, განცლა
აყარხიტარეჟ (<აყარხიტარეჟ>), -*ყიტ* ცხოვრების სახე, ნაირობა, თავისებურება
აყაროსო (<აყარ<აყარხიტოსო>), -*თიტ* ცხოვრება, ქონება (ე. ი. საცხოვრებელი, რთმაც ცხოვრობენ)
აყაიჯ (<აყაჟაიჯ<აიჯ>) ზს. გონებაჩღუნგი, უგულისურო, ლენი, ყუყუნი, ილიოტი, კრეტონი, ღებილი
აყარხიტხიტ (<აყარხიტხიტ>) ზს. უკანონო
აჟ, *აჟჟ* მარჯვენი, მარჯვენა
აჟასკიჟიას (<აჟჟაჟასკიჟიას>) ზს. მარჯვენა მხრისა, მარჯვენა
აჟ (თანდებულთ იყო ძველ სომხურში; მართაჟა სხვადასხვა ბრუნვას ღა სხვადასხვა მნიშვნელობა ჰქონდა. შუამორჩენილია რთულ და წარმოებულ სიტყუებში) მომღვენო სიტყუები
აჟასკ (<აჟაჟასკ>), -*კიტ*, -*კისერ* არავი
აჟასკ-აჟასკ (<აჟასკჟაჟასკ>) ზს. ამაგი, ყოყლოჩინა, აპპარატეანი; ჟამბაზი, ტაკემასხარა
აჟასკ-აჟასკ (<აჟასკჟაჟასკ>) ზს. სსსაცილო, მასხარა, ტაკემასხარა

აჟაჟამ (<აჟაჟამ>) ზხ. ახლა, ამჯერად, ჟერჯერობით
აჟასკიტხიტ (<აჟაჟასკიტხიტ>) ზხ. ცალკე, მარტო; განსაკუთრებულთ
აჟასკჟ თანდ. გარეშე, უ-*აჟასკჟ* :*აჟასკჟ* უპუროდ, პურის გარეშე; *აჟასკჟ* *რეჟ* უშენოლ
აჟაჟ (<აჟაჟ>) -*ჯიტ* (||-*ჯჟა*), -*ჯხერ* ზს. ზხ. თანდ. წინ; წინ
აჟაჟარეჟიტ (<აჟაჟარეჟიტ<რეჟიტჟიტ>) -*რეჟიტ* წარღვენა, წინაღღებას მიცემა
აჟაჟაჟაჟა (<აჟაჟაჟაჟაჟაჟაჟა>) ზს. აჟანგარო
აჟაჟარეჟიტ (<აჟაჟაჟაჟარეჟიტ<არეჟიტ>) -*კეჟიტ* შეთავაზება. მიწოდება; წამოყენება (საყოთის), მიცემა (წინაღღების); შეძღვენა (შეაძღვენს)
აჟაჟარეჟიტ (<აჟაჟარეჟიტ>), -*რეჟიტ* ციტირება; წარმოთქმა
აჟაჟახიტ (<აჟაჟაჟახიტ>), -*ჯხიტ* -*ჯხიტ*, -*ჯხიტხერ* პირველი
აჟაჟაჟა (<აჟაჟა>) ზს. წინანღელი, უწინღელი, წინა
აჟაჟარეჟიტ (<აჟაჟახიტ<აჟაჟახიტარეჟიტ>), -*რეჟიტ*, -*რეჟიტ* წინამღლო. ბეღალი
აჟაჟიტ (<აჟაჟაჟიტ>) ზხ. უფრო, მეტად, მეტისმეტად
აჟაჟაჟა, -*თიტ* || -*თჟაჟა* ღილა
აჟაჟაჟაჟაჟა (<აჟაჟაჟაჟაჟაჟა>) ზს. ღილისა; ზხ. ღილას, ღილით
აჟაჟა ზს. უხეი, მღიღარი, ზარაქანი
აჟაჟაჟაჟა (<აჟაჟაჟაჟაჟა>) ზს. წყალუხეი
აჟარეჟიტ (<აჟაჟარეჟიტ<არეჟიტ>), -*კეჟიტ*, -*კისერ* საჯანი
აჟარეჟიტ (<აჟაჟარეჟიტ<არეჟიტ>), -*კეჟიტ*, -*კიტ* არ დათანზმება, საწინაღღმღევოს თქმა, უარყოღა
აჟარეჟიტჟაჟა (<აჟარეჟიტ<აჟარეჟიტ>), -*ჟაჟა* საწინაღღმღევოს თქმა, უარყოღა; შენშენის მიცემა, შენიშენა
აჟარეჟიტ (<აჟაჟარეჟიტ>) ზს. ნაპირა, განაპირა; ნაპირისა

ააჲსი (<აა+ჲს=ითრ+სი), -ჲს-
 გჲ, -ჲს' რ წარგზავნა. წარღუნა (ძველი
 სომხურის ფორმებია) ნ. **აღჲარჲსი**
ააჲრჲსი (<ააჲრ<ააჲრჲსი+რჲსი<-
 <აჲსი), -რჲ, -რჲს' მოციქული
ააჲსითრ (<აა<ააჲსი<ააჲსი+
 +თრ<თჲსი), -რჲ აღებ-მოცემა, ვაჲ-
 რობა
ააჲსორჲსი (<ააჲსორ<ააჲსითრ+
 +აჲსი) ზს. სავაჲტრო, მოვაჲტრე, ვაჲპარი
ააჲსიჲსი (<აა+რჲს<რჲსი+ჲსი) ზს.
 ზხ. ახლობელი, ახლოს; თანღ. მართავს
 ნათ-მოციქვითს: თან, ახლოს, გვერდით
ააჲსიჲ (ძვ. სომხურის მოჲმ. ბრ.<ააჲს<
 <ააჲსი+ჲსი) ზხ. თანღ. შესახებ, თვის,
 გამო, მიმართ
ააჲსი, -ჲსი || **ააჲსი**, მოჲმ. **ააჲსიჲ** ||
 || **ააჲსიჲ** (მეჲთემული ფორმები ძველია)
 მიზეზი, საბაბი; ნ. **ააჲსიჲ**
ააჲსიჲ ნ. **ააჲსი**, **ააჲსიჲ**
ააჲსი (<აა+ჲს<ჲსი) ზს. თანმყო-
 ფი, სახეზე არსებული, თანდასწრე
ააჲსიჲსი (<ააჲსი+რჲსი) ჯ
 ზმოდანთავაჲრით), -ჲსი თანდასწრება,
 თანმყოფობა, სახეზე არსებობა
ააჲსიარჲსი (<აა+რჲს+არჲსი) ზხ.
 საერთო
ააჲსი (<აა+რჲსი) ზს. ზხ. სა-
 ხეღდახეღ(ღ). აღვილსაშოენი, ხეღწამო-
 საჲრე
ააჲსი, -ჲსი, -ჲსი ლომი
ააჲსიარჲსი (<ააჲსი+რჲსი) ზს.
 ლომფარა, ლომისფარანი
ააჲსიარჲსი (<ააჲსი<ააჲსი+რჲსი) ზხ.
 ვაჲკაჲტრად, კაჲტრად
ააჲსიარჲსი (<ააჲსი<ააჲსი+რჲსი) ზს.
 კაჲტრი, ვაჲკაჲტრი
 1. **ააჲსი** (<ძვ. სომხ. **ააჲსი**), **ააჲსი**,
ააჲსი, **ააჲსი** აღება, მიღება; ყიღვა; მოჲ-
 ვანა (ეოლისი); მოჲრა, მოჲვეთა (ებოლისა)
 2. **ააჲსი**, წყეპილი **არჲსი**, **არჲსი**,
არჲსი, **არჲსი** (ძველი სომხურის ფორმე-
 ბია) ნ. **ააჲსი**
ააჲსიჲსი (<ააჲსი+ჲსი), -ჲსი, -ჲსი
 ასაღებ, საყიღელი
ააჲსიარჲსი (<აა+რჲს+არჲსი)

+რჲსი), -ჲსი || **ააჲსიარჲსი** ღანსავსებო-
 ასიმილია
ააჲსიარჲსი (<აა+რჲს<რჲსი+
 რჲსი), -რჲსი კაჲტრი, შინავანა კაჲტრი,
 ღამოკიდებულება, ურთიერთობა
ააჲსი (<ააჲსი < 1. **ააჲსი**+რჲსი),
 -რჲსი აღება (იღება), ყიღვა (ყიღება)
ააჲსიარჲსი (<აა+რჲს<რჲსი+რჲსი),
 -რჲსი სათანადო ინტონაციით წარმოთქმა,
 ინტონირება, სწორმეტყველება
ააჲსიარჲსი (<ააჲსი<ააჲსი+
 რჲსი), -რჲსი ინტონაცია, წარ-
 მოთქმა
ააჲსი (<აა+რჲსი) ზს. ჯანმრთელი,
 საღი, საღ-საღამითი
ააჲსი (<ააჲსი<ააჲსი+რჲსი), -რჲსი წინ,
 წინა
ააჲსი (<ააჲსი+რჲსი), -რჲსი, -რჲსი პა-
 ტარა რე, საყიღელი
ააჲსი, **ააჲსი**, **ააჲსი** რე, ეღვა
ააჲსი (<აა+რჲსი+რჲსი) ზს. ღლი-
 რი; ყიღელღლირი
ააჲსი, **ააჲსი** || **ააჲსი** (|| ღლი-
 რი) თქმა, მბოზა, თბოზა
ააჲსი, **ააჲსი** (|| **ააჲსი**), **ააჲსი**
 ნემსი
ააჲსი, **ააჲსი**, **ააჲსი** (ძვ. სომხურ-
 რის ფორმებია) ნ. **ააჲსი**
ააჲსიარჲსი (<ააჲსი+რჲსი+
 რჲსი), -რჲსი ჯარგვა
ააჲსი (<ააჲსი) ზხ. თითქოს
ააჲსი || **ააჲსი** (?) (ღლი-
 რი) ნ. **ააჲსიარჲსი**
ააჲსიარჲსი (<ააჲსი<ააჲსი+
 რჲსი) მასინიელი
ააჲსიარჲსი, -რჲსი, -რჲსი საფეხური; ხა-
 რისი; სარტული; გრადუსი
ააჲსიარჲსი (<ააჲსიარჲსი+
 რჲსი) ზხ. თანდათანობით
ააჲსი, -რჲსი, -რჲსი ეარსკეღვი
ააჲსი (<ააჲსი+რჲსი), -რჲსი ასტეღვი
 (ჲლისი სანს)
ააჲსიარჲსი, -რჲსი (|| -რჲსი || -რჲსი)
ააჲსიარჲსი ღმერთი
ააჲსი (<აა<ააჲსი+რჲსი) ზს. მეტ-
 ყველი, მოლაპარაკე

აიჭაყო, -თი ასფალტო
აიჭაყოთ (აიჭაყოთ) ზს. ასფალ-
ტისა; ასფალტინი, მოასფალტებული
აქაფ, -ფი უფროსი; უხუცესი
სქაფ (<აქაფ), -ფი ავაქი (კაცის
სთ.)

სქაფსე (<სქაფსე) ავაქიანი
(ავაქის გვარისანი, ან ავაქის სიხლეუ-
ლი)

სქაფსე (<სქაფსე), -ფსე ავა-
ქიანი (გვარის სახელია დიალექტური
ფორმით)

სქაფსე (<სქაფსე), -ფსე ავაქიანი
(გვარის სახ.)

სქაფ, -ფი, -ფსე ქვიშა, სილა
სქაფსე (<სქაფსე) ზს. ქვი-
შისა, ქვიშით გაეთებული რამ

სქაფ-სქაფი ნ. სქაფი
სქაფ, -ფი, -ფსე სოფელი, დაბა, და-
სახლებული ადგილი, ვანი

სქაფი, -ფი ალაფი, ნაალაფევი, ნა-
ლაფი

სქაფარევი (<სქაფარევი), -ფი
ავარევი (ავარის სახ.)

სქაფარევი, -ფი, -ფსე დამთავრება,
დასრულება

სქაფი, -ფი, -ფსე ცოცხი; ზედმეტი

სქაფისა (<სქაფი), -ფისა, -ფსე
მორჩენა, ნაშვრის დარჩენა; მატება, დამა-
ტება

სქაფი (<სქაფი) ზს. მეტი, ზედ-
მეტი; ზს. უფრო

სქაფი (<სქაფი) ზს. ზედმეტი,
სამეტო, ნარჩენი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ბა-
ლანა (ცოცხა-ცოცხა); ზს. ღაველი,
დაწმენდილი

სქაფი (ცალკე არ იმარება) ნ. სქაფი
სქაფი, -ფი, -ფსე ხარება (ახარა
კარგი ამბავი), ამბის მოტანა

სქაფისა (<სქაფისა) -ფისა, -ფსე
სქაფისა (<სქაფისა) -ფისა, -ფსე ავაქისანი (გვარის
სახელი)

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქისანი (გვარის
სახელი)

სქაფი, -ფი, -ფსე სასიხარულო ამბავი;
ხარება (საეკლესიო ღვთისმეტყველება)

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე
-ფსე აზრებული, დანგრეული, დაქუ-
ეული, ნაოხარი, ნანგრევი

სქაფი, -ფი, -ფსე აზრებული, დანგ-
რევი, იავარევი, დაქუევი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე
ამაოხრებული

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე
-ფი, -ფსე ნაოხარი, აზრებული, ნანგრევი
სქაფი, -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი
სქაფი (<სქაფი) -ფი, -ფსე ავაქიანი

არათ, -ათ, -ასხრ ბიწი, მწიკელი, ნაკლენება

არარ წყვეტ. III კ. მხ. რ. აახხი -ისა ძვ. სომხურში

არაფა, -აჩ არაქს -ი (მღინარეა; ქა-ლის სახელიცაა)

არაფ, -აჩ არაზი (თიკე მღინარე არაქსი)

არრხხაქ ნ. აარრხხაქ, რაყხი

არყ (ცალკე არ იხმარება)

არყამ, -აჩ არგამ-ი (კაცოსსახ.)

არყახე (<არყ+ახე), -აჩ საშო; წილი (მეწის)

არყხლახს (<არყხლ<არყხლქ + ჰლახს) ზს. აკრძალვითი (ბრძანებითი); პატიმარი, ტყვე; მწირი, მუღღანბოე, და-უღღებული, განდევნილი

არყხლქ, არყხლყხ, -აჩქი'რ აკრ-ძალა, ხელის შეშლა, დაწლა; შეკავება

1. არყ, -აი (ძვ. სომხურის ფორმებია, ცალკე აღარ იხმარება), სამკული, მორ-თულია; ნ. არყიღარყ

2. არყ ზხ. ახლა

არყარ ზს. მართალი

არყარაყათ (<არყარ+ა+ყათ< <ყათხ) ზს. სამართლიანი, მართალი, მართლმსაჯული

არყარახაქ (<არყარ), -რახა, -რა-გხ'რ გამართლება (მართლდება)

არყარახხრ (<არყარ+ა+ახრ<აჩ-რქ) ზს. მართლმოყვარე

არყარაყხ (<არყარ+აყხ) ზს. სა-მართლიანი, მართალი

არყარაყხლქ (<არყარაყ<არყარა-ხაქ+ყხ+ლქ ერთი ყ-ს დაკარგვით), -ყრქ, -ყრღ' გამართლება (ამართლებს)

არყარაიქი (<არყარ+აიქი), -იქას სამართლიანობა

არყხ (<2 არყ) ზხ. უკვე

არყქ (<2 არყ+ქ) ზს. აღსანიშნავი, თანამედროვე

არყჩლახს (<არყჩ+ლახს) ზს. თა-ნაღროლოლობის მოყვარული, მოღერნისტი

არყიას (<არყ+იას ამ ფორმით

ახლა რთულ და წარმოებულ სიტყვებში-ლა შემორჩენილა) ნ. არყიას

არყიას (<არყიას+ქ), -აჩ, -აჩ-ხხრ შედეგი, ნაყოფი, (შე)შოსავალი

არყიღარყ (<არყ+იღ+არყ), -აჩ, -აჩხხრ მორთულობა, მოკაზმულობა, სამკული

არჩ, -აჩ მზე

არჩახხ (<არჩ+ა+ჩახხ<ჩახს-ძქ) ზს. მზით დამწეარი, მზედაკრული. გარუჯული

არჩახყ (<არჩ+ა+ჩახყ<ჩახლქ), -აჩ მზის ამოსვლის დრო, განთიადი

არჩხლახს (<არჩხლ<არჩხლქ+ლახს) ზს. აღმოსავლეთის; აღმოსავლური

არჩხლქ (<არჩ+ლქ<ჩხლქ+ქ), -აჩ აღმოსავლეთი

არჩახყ (<არჩ+ა+ჩახყ<ჩახლქ) ნ. არჩახყ

არჩაიას (<არჩაი<არჩაილ+აიას) ზს დასავლური, დასავლეთისა

არჩაილ (<არჩ+აილ<აილქ<აილხლქ+ქ), -აჩ დასავლეთი

არჩილ (<არჩ+ილ) ზს. მზით ვა-შუქებული, შრინეთი, მზარე

არჩილ (<არჩ+ილ<აილქ+ლქ) ზს. მზის თავიანთსმცემელი

არჩხლახ, -ჩხახ, -ჩხაჩ'რ ვალ-ვიძება (იღვიძებს), გამოფხიზლება (ფხი-ზლება)

არჩხახლქ (<არჩხახ<არჩხახლ+აჩხ+ლქ ერთი ყ-ს დაკარგვით) -ყრქ, -ყრღ' ვალვიძება (აღვიძებს), გამოფხიზ-ლება (აფხიზლებს)

არჩილ (<არჩხლახ) ზს. მღვიძარე, ფხიზელი

არძას ზს. ღირსი

არძახ (<არძახ+ქ) ზს. ღირსეუ-ლი, ღირსი, საკადრისი, შესაფერისი

არძხ, -ძხეჩ, -ძხი'რ (იშვითად იხმა-რება, თხრობითის აწმოს და უწყვეტელს კი თითქმის სულ არ აწარმოებს. იესებს არძხაქ-ით) ღირსი ზნის საწყისი, დაჯ-ღობა (დამიჯღა 10 მან.)

არძხაქ, -ძხეჩ, -ძხეჩ'რ ნ. არძხ

არძე (*არძ*+*არძი*+*ქე*), -*ძი*,
-*ძნი* ფასი, ღირებულება

არძეაფორ (*არძე*+*აფორ*) ზს.
ღირსეული, ფასეული

1. არძ ზს. შამაყი, გულადი, მსენე,
უშოპარი; ცქერატი, მარლი, შყვირცხლი

2. არძ', არძ'ჲ (<ძვ. სომხურის *აო-*
ხე „აღვლობა“ ზმნის ბრძანებითა. სხვა
ურობებში ეს ზმნა აღარ იხმარება) მოლი,
პოღოსი

არძარარ (<1 *არძ*+*არარ*) ზზ. მა-
ბაცურად; გულადად, მხნედ

არძე ნ. 2 არძ

არძაჲ, -*ჰი* ვერცხლი

არძაჲაფრეჲ (*არძაჲ*+*აფრე*+*რე*+
არე+*ფი*), -*ფი* არწათაღებრქი
(=ვერცხლის წყარო, ავგილის სახ.)

არძაჲსეჲს (<*არძაჲ*+*სე*+*სე*) ზს.
ვერცხლეული, ვერცხლისა

არძიქ, -*ძი*, -*ძიქსე* არწივი

არძიქაჲს (<*არძი*+*არძი*+*აჲს*)

?ს. არწივისებრი, არწივისა

არძიოსი (<*არძი*+*ოსი*), -*ოსი*,
-*ხესე* არწრუნი (ჯვარის სახ.)

არძოსი, არძი, არძ გვება, სროლა,
ღება; ცმა (ჩაცმა, დახურვა); (საფუძელის)
ჩაყრა; გაკომევა, გაწვდენა; ჩანსმა, დანსმა
(ძველი სომხურია. შემორჩენილია რთულ
და წარმოებულ სიტყვებში) ნ. *არძი*

არძი (უძველესი ფორმა ან ისა, დარ-
ჩენილია რთულ და წარმოებულ სიტყ-
ვებში) ნ. ან

არძამარაჲს (<*არძამარ*+*არძამარ*+*აჲს*), -*ფი*,
-*ფნი* უგულეებელ-
ყოფა, ავღება, აწეობა ავღობა

არძამარაჲსი (არძი-ის ვარმაგება
მ-ს დამატებით), -*იხე* უძველესყოფა,
ავღება

არძათა, -*თი*, -*თნი* ხელობა, პრო-
ფესია; ხელოსნობა

არძათასიე (<*არძათ*+*ასიე*), -*ფი*
სახელოსნო

არძათაფორ (<*არძათ*+*აფორ*), -*რძი*,
-*რძნი* ხელოსანი

არძაჲ ზს. თავისუფალი, ხალვათი,
გაშლილი, ვრცელი; პროზა

არძაჲსი (<*არძაჲსი*), -*იხე* გათავი-
სუფლება; გაშვება, გაგზავნა; გასროლა
არძას, -*ნი*, -*ნი* ობელისე; ძველი;
ქანდაკება

არძასაჲ, -*აჲსა*, -*აჲსი* (ცალკე,
ჩვეულებრივ, არ იხმარება) ნ. *არძასაჲსი*
არძასა, -*თი*, -*თნი* ძირი, ფეხი

არძასი, -*ი* არმენ-ი ცაცის სახელია (გვე-
ლება სხვა საკუთარი სახელების უდგენი-
ლობაშიც. ამავე სახელით იცნობს, გარდა
თვით სომხებისა და ქართველებისა, სომ-
ხებს ყველა სხვა ხალხი)

არძასაჲსი (<*არძასი*+*აჲსი*), -*ი* არმენ-
ნაჲ-ი (ცაცის სახ.)

არძასი-ნი (<*არძასი*+*ნი*),

არმენ-ი (ქალის სახ.)

არჯი, არჯან || არჯი-სი სისხლი

არჯიანაჲსაჲსი (<*არჯი*+*ანა*+*ჲსი*+
ჲსი+*ანა*+*ჲსი*) ზს, სისხლში მოსერი-
ლი, გასისხლეული

არჯიანაჲსაჲსი (<*არჯი*+*ანა*) ზს.
გასისხლიანებული; გაფარვარებული

არჯიანარე (<*არჯი*+*არე*+*არე*+
ანა+*რე*) ზს. სისხლით გაუმძღარი, სას-
ხლი სმსელი

არჯიანარე (<*არჯი*+*ანა*+*რე*+
ანა+*რე*) ზს. სისხლდარჩეული სისხლ-
დაცული, სისხლგამოწოვილი

არჯიანაჲსაჲსი ნ. *არჯიანაჲსაჲსი*

არჯიანარე ნ. *არჯიანარე*

არჯი-სი, -*ი* არმენ-ი (ცაცის სახ.)

არჯი-სი, -*ნი* არმენი (ჯვარის სახ.)

არჯი, -*თი*, -*თნი* სამოვარი

არჯი, -*ი*, -*ი* დათვი

არჯიანარე (<*არჯი*+*ანა*+*რე*+*ანა*+
რე) -*ნი* დათვე მონადირე

არჯი, -*ნი* არმენ-ი (ცაცის სახ.)

არჯი (<*არჯი*+*ანა*+*ი*+*ანა*+*ი*), -*იხე*,
-*ი* კვანა (იქნა)

არჯიანარე, -*თი* ხელოვნება, ოსტატობა

1. *არჯი*, -*თი* (ძვ. სომხ. შო. რ. ნათ.
არჯი), -*თნი* ყანა

2. *არჯი*, -*თი* (<*არჯი*+*ანა*) ვაძო-
უნებელია პრეფიქსად: „იქით. გარეთ,
გადა“ მნიშვნელობით

არჯი- ნ. 2. *არჯი*-
არჯიანარე (<*არჯი*+*ანა*+*რე*+*ანა*+
რე), -*რძი*

მტ, -რქრქ'რ გამოღება, გამოყენება, გადაღება, გადაყენება; წარმოთქვა

ართაყაჟი (⟨ართა + ჟაჟი⟨ჟაჟი-ჟი⟩), -ჟი გადასახლება, ღტიღეღება, გაქცევა

ართაყრქი (⟨ართა + ყრქი⟩), -რქმტ, -რქ'რ გადაწერა

ართაყრქი (⟨ართა + ყრქი + ლი + ლი⟩), -რქმტ, -რქ'რ შექმნა, წარმოება; ახსნა, განმარტება

ართაყარყ (⟨ართა + ყარყ⟩) ზს. რიგგარეშე; არაჩვეულებრივი, მოულოდნელი

ართა:აიოიქი (⟨ართა + აიოიქი + აიოიქი + ლი⟩) ზს. გამომხატველი, შთაშვლელი

ართა:ანსიქი (⟨ართა + ანსიქი⟩), -ანსიქი გამოღება; სულის ამორტმევა; გადაზიღვა

ართასკარქი (⟨ართა + სკარქი⟩), -რქმტ გადახატვა

ართაჯხიქი (⟨ართა + ჯხიქი⟩), -ჯხიქი ამოსუნტევა; სულის ამოხლოება

ართაააააა (⟨ართა + აააააააა⟩), -ანსიქი საზღვარგარეთი, უცხოეთი

ართაააააი (⟨ართა + ააააააი + ააააააი⟩) ზს. არაჩვეულებრივი, უჩვეულო

ართაააიქი, -აიქი, -აიქ'რ ტირილი, ტრემლის ღერა, ტრემლვა

ართაპ (უაღკ არ იმარტება)

ართაპქი (⟨ართაპ + ქი⟩) ზს. გარეთა, გარეგანი, საგარეო; გარეჯნობა; უცხოელი

ართაპა (⟨ართაპა⟩) ზს. გარეთ

ართაპააა (⟨ართაპა + აააააააა⟩) ზს. გარედანი; გარეგნული

არტიყი (⟨ართიყი + არტიყი⟩)

+ ჟიოიქი), -ჯი არტიყ გიუღ (≡ყენათა სიუღელი. ადვილის სანს.)

არყიქი, -რქი, -რქიქი სტრემლი; კურცხელი

არყი (⟨არყი + არყი + აააააააა⟩), არყიქი, -არყიქი მამრა, მამრობითი, მამალი

არყიქ-არყიქი (⟨არყიქი + არყიქი⟩) განუტყვლი, განუტყვლის ღღებები; მსიარულება

არყიქი (⟨არყიქი + არყიქი + აააააააა⟩), -არყიქი არყიქიანი, არყიქიანი ოჯახის წევრები

არყიქი, -არყიქი ცისკრის ვარსკეღელი, ენერა; ქალის სახელია

არყიქი, -არყიქი, -არყიქი მუღე

არყიქიქი (⟨არყიქი + არყიქი + აააააააა⟩) ზს. სამუღე კარი

არყი, არყიქი (არყიქიქი | არყიქი) ნაპირი, კიუ

არყიქი-არყიქი (გარემავებელი არყიქი თაყიღური არყიქი დაკარგვით) ზს. ჟატიუღელი, ჟუტყუნით, ნაქარგვად

არყიქი-არყიქი (არყიქი ძირის თაყიქებური გარემავება. ეს ძირი კი უაღკ არ არყიქობს) ზს. ზს. მოკიბულ-მოკიბული, სულელი, აბღაუბღა, დაბნეული (დაპარაკი); ენაყიმატი

არყიქი, არყიქი, არყიქი (ძე. სომეურის ფორმება) ნ. არყი

არყიქი შორისღ. აფსუსი

არყიქიქი (⟨არყიქიქი⟩), -არყიქი ღანანება

არყიქი, -არყიქი ექსორია, ვაღსახლება, გაძეება, მოკეუთა

არყიქიქი (⟨არყიქიქი + არყიქიქი⟩) ზს. მოკეუთილი, გაძეებული, ექსორიაქმნილი; ექსორიული

წ რ

რაა შორისღ. აბა, მან!

რააქიქი (⟨რააქი + რააქიქი + რააქიქი⟩), -რააქიქი, -რააქიქი ცემა (გულის), ჟუტყვა, ღანანება

რააქიქი (⟨რააქიქი + რააქიქი + რააქიქი⟩), -რააქიქი ბავაენი (ადვილის სანს.)

რააქიქი, -რააქიქი | -რააქიქი სამსხვერპლი მარგოლა; ტრაპეზი (ძეღი სომხური)

რაგარე, -*ი* ზეუარი ცომე. ბაღარ-
ჯი; სწილი, ყურბაჯული

რაგარეიკ (<რაგარე+იკ), -*ი*ჩ
(სქელი ცომის თხელ ფენას მღვლარე
წყალში ოდნე მოხარშავენ, შემდეგ
მღვავს მოაყრიან, პელიან ადგილზე
დათევენ და შერხევენ) კომპრესი

რაგაჟახი (<რაგ+ჟახი), -*თხე*ჩ,
-*თხ*'რ შედარება, შეფარდება

რაგღაჟ, -*ღაგ*ჩ (თხრობითი აწმყოს
და უწყვეტლში ჩვეულებრივ არ იხმარე-
ბა); ნატურა, წაღილი, ნლომა, მისწრა-
ფება

რამ (ოღინდელი ზმნა აწმყოს I პირის
ფორმით: „ამბობ, ეუბნებ, ვლანარაკობ“.
დაჩენილია რთულ და წარმოებულ სიტ-
ყებში). ნ. რას, რაჟ, რამრასხერ
რამრასკ, -*ი*ჩ ბამბა

რამრასკიგის (<რამრასკ+იგის), -*ს*ჩ
ბ.მბეული

რამრასხერ (რამ+რას + ხერ),
-*რ*ჩ, -*რხ*ჩ კორაობა, ეორი, ლყაფი

რაჟ (ოღინდელი ზმნა აწმყოს III პ.
მხ. რ.ში: „ამბობს, ეუბნობს, ლანარა-
კობს“), რაჟი, რაჟი ზმნა; ნ. რამ, რამ-
რასხერ

რაჟე კაემ. მაგრაჟ; რაჟე & არამედ;
აგრეთვე; რაჟე & აჟახსა მაგრაჟ მაინც;
მაინც; რაჟე აჟახს გარდა

რას (ოღინდელი ზმნა აწმყოს III პ.
მხ. რ. „ამბობენ, ეუბნობენ“). -*ს*ჩ, -*სხ*ჩ
სიტყვა. აზრი, ამბავი; საქმე. საჯანი, ნი-
თი; აჩ რას რამე, რაღაც; რას ჯყა არა-
ფერი; რასს აჟს &, որ საქმე ისაა, რომ

რასაჟ, რაგჩ, რა'ვ (აწმყოსა და
უწყვეტლის ფორმები ჩვეულებრივ არ იხ-
მარება, ამიტომ ამ ფორმებში ენაცვლება
რაგჩ და რაგ ახსი) გალება, გახსნა

რასაჟი (<რასაჟ+ი), -*ი*ჩი, -*ი*ჩხჩ
გასაღები, კლოტი

რასაჟ, -*ი*ჩ, -*ი*ჩხჩ ჯარი, მხედრობა,
ლაშკარი, არმია

რასაჟაჟის (<რასაჟ+აჟის) ზს.
სამხედრო (კატი), მეომარი, მებრძოლი;
საბანკო

რასასთიგ (<რას+სთიგ<სთიგ-

ბიგ), -*ბ*ჩ, -*ბხ*ჩ პოეტი, სიტყვის ოს-
ტატი, სიტყვის შემოქმედი, შემოქმედი
რასასთიგორის (<რასასთიგ+ორ-
ის) ზს. პოეტურად

რასჩ (<რას+ჩ<რჩი), -*რ*ჩ,
-*რხ*ჩ მოამბე, მაცნე, ამბის მომტანი

რასი (<რასი), -*სხე*ჩ, -*ხ*'რ მეშა-
ობა, შრომა, მოქმედება; ხმარება, გამოყე-
ნება

რასი -*ი*ჩ, -*ი*ჩხჩ ბანკი
რასჯარ, -*რ*ჩ, -*რხ*ჩ მწეანელი; ნელ-
ლი თივა, ბალახი

რასჯარახი (<რასჯარ+ახი), -*ე*ჩ
-*ე*ჩხჩ ბოსტანი

რასქორ (<რას+ქორ), -*რ*ჩ, -*რხ*ჩ
მოსაქმე, რამის მკეთებელი, მეშა, მშრო-
მელი; პიროღებარი

რასქორიქის (<რასქორ+იქის),
-*ქ*ჩას მეშობა, შრომა; მშრომელი მასა,
პიროღებარიატი

რასქორი (<რასქორ+ი), -*რ*ჩ,
-*რხ*ჩ მეშა ქალი

რასხ, -*თ*ჩ, -*თ*ჩხჩ ციხე
რასხორიკი (<რასხორ+იკი), -*რ*ჩ,
-*რხ*ჩ დატყეება, და-
ტყესლება, ციხეში ჩასმა

რას, -*ი*ჩ დაფარი; თაეი, წყერი, კენ-
წერი

რას, -*ი*ჩ, -*ი*ჩხჩ სიტყვა

რასაჟ, -*ი*ჩ ბლავილი, ზვეილი

რასარას (<რას+არას), -*ს*ჩ, -*ს*ჩ-
ხჩ რექსიკონი, სიტყვარი

რასაგჩ (<რას+აგჩ) ზს. სიტყვა-
სიტყვითი. პირდაპირი მნიშვნელობით

რასაჟ, რარბა, რარბჩ'რ დატყირთვა.
ტყირთის აკილება. აწყევა; აღგვა, მოს-
პობა

რას (ოღინდელი ზმნა აწმყოს II პ.
მხ. რ. ფორმით: „ამბობ, ეუბნობ. ლანა-
რაკობ“. შემორჩენილია კომპოზიტო) ამა-
მან(ასაღამე). ნ. რამ, რაჟ, რამრასხერ

რასხორი, -*ი*ჩ კალათბურთი
რასხორიქაჟის (<რასხორი+აჟის)
ზს. საკალათბურთო, კალათბურთისა

რად (<ძვ. სობხერია. ცალკე აღარ იხმარება) ზს. ბ-ლო, კიდე, ნაპირი, დასასრული

რადიკალს (<რადიკალს) ზს. საკმაო, საქმარისი; კმაყოფილო, დაკმაყოფილებული (ქალის სახელიცაა)

რადიკალხაჯაჲ (<რადიკალს + ა + ჯაჲს) ზს. საკმარისი, საკმაო ზომით

რადიკალხაიქიანს (<რადიკალს + იქიანს), -ქიანს საკმარისი; კმაყოფილება

რადიკარ (<რადიკარად <2 ათხს) ზს. საკმარისი, დამკმაყოფილებელი, საკმაო

რარაკ, -იქ ზს. წყრილი, თხელი

რარაკა (<რაკ + რაკ ერთი ა > რ-თი). -იქ, -იხერ დიალექტი, კილი; (ძველად აგრეთვე: ღაღალი)

რარაკრაქარარ (<რარაკ + ა + რარაკ + არარ) ზნ. საბედნიეროდ

რარაკიუაკ (<რარაკ + ა + კიუაკ) ზს. კეთილის მომსწავებელი

რარაკამ (<რარაკ + ა + კამ <კამხს-სა), -ამ, -ამხერ მეგობარი, მოკეთე

რარაკამარარ (<რარაკამ + არარ) ზნ. მეგობრულად

რარაკამიქიანს (<რარაკამ + იქიანს), -ქიანს მეგობრობა

რარაკამიქი (<რარაკამ + იქი), -იქ, -იქხერ მეგობარი, მოკეთე ქალი

რარაკან (<რარაკ + ა + ნან <ნანს) ზს. კეთილმსურველი, მწყალბედი

რარაკანს (<რარაკ + ა + ნანს), -ნანს, -ნანსერ კეთილნებება, ნებება, მოსურვენი

რარაკანო (<რარაკ + ა + ანო <ანოგს) ზს. მარჯვე; ბედნიერი. კეთილი, კარგი, მშვიდობიანი, წარმატებული

რარაკანო (<რარაკ + ა + ანოგს), -ანოგს კეთილის სურვება, დილოცია; გამოძვირება, გამოთხოვება

რარაკარ (<რარაკ + არარ <2 ათხს), -რქ, -რხერ კეთილმოქმედი, მოკეთე, მწყალბედი

რარს (<რარსად <რარს; მისაღების

სიტყვა) გამარჯობა! პირდაპირ: კეთილი

რარს (<ძვ. სობხ. ნათ. რარსი, მოქმ. რარსად), -რის ა -რქს, -რქხერ! -რქს ზს. კეთილი, კარგი; ნ. რარს

რარსიკო, -იქ, -იქხერ ბარბოცა

რარს (<რარს + რ), -რქ, -რქხერ სიკეთე

რარს ზს. ცხარე, მწვევე, მავარი (გემოსა და სუნისათვის)

რარსის (<რარს), -კაგა, -კაგხერ გაცხარება, აგზნება, გაწემატება, განრისხება, გაბანება

რარსიკა (<რარსი + კა <კაგაგს) ზს. ძალიან აღელვებული, გაცხარებული, აღშფოთებული. ვ. ნარსხებული

რარსიკო (<რარსი <რარსისა + კო), -იქ, -იქხერ ფიცხი, ცხარე

რარსიქიანს (<რარსი + იქიანს), -ქიანს მარსხნება, სიციხარე. მგზნებარება

რარს, -იქ, -იქხერ ბაღში

რარსი (<რარს <რარსისა + სი), -სიგს, -სიქერ აღება, აწევა; გვირთის დაღება, დაგვირთვა

რარს ზს. მალე; მალეობი

რარსარარ (<რარს + რარს) ზს. ძალიან მალე, ახვებულაგზნებული

რარსარის (<რარს + რარსის) ზს. განძალი, განადი

რარსის (<რარს), -რარსა -რარსხერ ამაღლება, ასვლა, აწევა; აგზნება

რარსარის (<რარსარ <რარსისა + რარსისა + რარსის) ერთი რს-ს დაკარგვის) აყვანა, ამაღლება, აყვანა, აწევა

რარსიქიანს (<რარსი + იქიანს), -ქიანს სიმაღლე; მწვერვალი

რარსი (<რარს) ზს. ზნ. კარგი, კეთილი; კარგად. კეთილად

რარს (<რარსი) ზს. ღია. განსწორი; აშკარა; ბაცი (ფერი); რარს ახსი გახსნა, გაღება; რარს - რარს გამოყენებულია პრეტერსად - გამო, გალა, წამო. წამო - ენიშვნელობით

რარს - ნ რარს-რარსისა (<რარს + რარს <

რჩერასჲ (<რჩერ<რჩერქლ+ასჲ),
-ჲჩ, -ჲსჩ ოლტაცება, აღფროვანება,
სიბარული

რჩერქლ, -რჩჲჩ, -რჩ'რ აღფროვანება,
აღტაცება, გახარება

რჩერჩ (+რჩერქლ) ზს. დახუნძლული,
ნაყოფიერი, მოსაყლიანი; ზემოსაყლიანი

რჩერ (<რჩერ+რჩერქლ+ჲ), -ჲჩ, -ჲსჩ
მოსავლი, ნაყოფი

რყალ (ოაღჲ არ იხმარება) ნ. რყ-
რყალ (რყრყალ)

რყრყალ (გაორმაგებული ფუძე რყალ-
ისა), -რყჲჩ, -რყ'რ ბზეილი, ბზეილ-
ბზეილი

რყალ (გაორმაგებული ფუძე რყალ-ისა
შეორე წევრში ფუძისეული რ-ს დაკარგ-
ვით) -რყჲჩ, -რყ'რ ნ. რყრყალ

რყრყჲ (<რყრ<რყრალ+რყ) -რჲჩ,
-რჲსჩ ბზეილი, ბზეილ-ბზეილი

რყსიხ (<რყს<? + ისჩ), -სი,
-სჩსჩ ბზენი (გუარის სახელია ძველი)

რყსიხჩ (<რყსიხჩ+ჲ), -ჲჩ ბზენ-
ნიჲი (=საბზენო, ბზენუბის კუთვნილი
მიწა-წყალი. ავგლის სახ.)

რძჩჲ, რძჩჲჩ, რძჩჲსჩჲრ ექიმი, მკურ-
ნალი

რძჩჲსჩჲს (<რძჩჲჩ+სჩჲს) ზს. სა-
მელოცონო, სამკურნალო, საექიმო

რძჩჲსჩ (<რძჩჲ < რძჩჲჩ + ისჩ),
-ისჩ, -ისჩსჩ ექიმი ქალი

რქჲს (<რქ<რქჩჲ+სჩ), ყურის
ბიბილო: ლებანი

რქჩჲ, რქჩჲჩ ყვარი (ბურისა, ყველისა)

რქრალხ (<რქრ<რქრალ+რალხ),
-რჩ, -რსჩ ბორცუის ფერღობი

რქრალ (<რქრ<რქრალ+სჩ), -რჩ, -რს-
ჩჲრ კნინობ ბორცვი, გორაკი

რქრ, რქრჩ, რქრსჩჲრ ბორცვი, კორ-
ლი, გორაკი

რქს, რქსჩ, რქს'რ ამოღრქვევა,
აღმოღრება, ამოსვლა, აღმოცენება

რყაქლ, -რყჲჩ, -რყ'რ ბღაველი, ყვი-
რილი, კეკინი

რყაქჲ (<რყაქ<რყაქსჩ+რჲ) -რჲჩ
ყვირილი, ბღაველი

რყილ, რყილჩ, რყილსჩჲრ ქვე-
რი, შერა, ჯეოგი

რჩილი, რჩილიჩ, რჩილიჩ ბემბელი,
ბუნლა

რჩილ, -რჩ ბეჯი

რჩილრაყაოთჩ (<რჩილ+რალ+ოთჩ)
ზს. ზს. მრავალნიარი; ბევრჯერ

რჩილრაქ (<რჩილ+რალქ) ზს. ბე-
რული, ბეჯი

რჩილხ, -რჩ ბროლი; კრისტალი;
ბივრდგი, ბივრდგი (ძვირფასი ქვა)

რჩილხაქს (<რჩილხ+რალხ) ზს.
ბროლისა, ბროლისებრი

რხაღ (<რხ<რხილქილ+რალღ), -რჩ
აღლო, გუმანი, ინსტიქტი

რხაღრაქ (<რხაღ+რალრაქ) ზს.
ინსტიქტურაღ; გუმანით

რხაღრაქს (<რხაღ+რალრაქს) ნ. რ-
ხაღრაქ

რხაღ (<რხ<რხილქილ+რალღ) აღარ
იხმარება) ზს. ნამღელი, ჰემორიდი; შე-
სისხლხორციებული; ბანაი, ზინა

რხაღს (<რხ<რალს + რალს) ზს.
ბუნებრივი, ბუნებითი

რხაღრაქს (<რხაღ + რალს), -რჩ,
-რსჩ ბინა

რხაღჩ (<რხაღ+რალჩ), -რჩ, -რსჩ
დაბინაება, ბინადრობა, ცხოვრება

რხაღჩ (<რხაღ+რალჩ+რალჩ), -რჩ,
-რჩსჩ რ მკვიდრი, ბინადარი, მობინადრე

რხაღჩ (<რხაღ+რალჩ+რალჩ+რალჩ),
-რჩ, -რჩ'რ დაბინაება (დაბინაება)

რხაღ (<რალს ძე. სომხურის მოქმე-
დებითი) ზს. სახსებით, სრულებით,
სულ

რხჩ (<რხ<რალს+რჩ), -რჩ, -რჩსჩ
ნამღელი, ჰემორიდი; ძირითადი, არა
უცხო, ბინადარი, ამორიგენი

რხილქილ (<რხ<რალს+რალქილ),
-რქილ ბუნება

რხილქ (<რხ<რალს+რალქილ), -რჩ ბუ-
ნება, თვისება, ხასიათი

რქოჩ (<რქო<რქოლ + რჩ), -რჩ,
-რჩსჩ ბურთულა

როა, როაჩ ბოა, ბეწურს სამკაული

როაჩ (<როა+როა), რაღ ოაღჲ არ
იხმარება), -რჩ, -რჩსჩ პარკი (ჭიისა); ეც-
ვანი

როს, რიქ || რანს, რისერ მუნი, მეშ-
ტი; ტარი. სდრ. რიხეფ; ნ. რიხს

რიხს, რანს, რიხსე (ძვ. სომხურია)
ნ. რიხ

რიხსაკანს (<რიხს<რიხსაქანს) ზს.
მეწარეული, მეწარის, მეწარეთა

რიხსათოს (<რიხ<რიხსაქანს),
-ხს სერნელოვანი მეწარეებით მდიდარ
ადგილი, სერნელებით საეკადგილი

რიხსაქან (<რიხ<რიხსაქანს)
ზს. სერნელოვანი, ძალიან სერნელოვანი

რიხს, რიხს, რიხსე მატული; თხისუ-
არი; აქლენის ბეწვი

რიხსე (<რიხს), -რხსე, -რხსე სერ-
ნელების დაყენება

რიხსიან, -ძიხსი, -ძიხსიან ბურ-
ეუა

რიხსიანს (<რიხსიან + ძიხსი,
ერთი ა-ს დაქარგვით) ზს. ბურეუანი.
ული

რიხსიან (<რიხსიან<რიხსიანს)
-რხს, -რხსე სერნელება, სერნელოვანება.

შდრ. რიხსიან

რიხსიან (<რიხსიან<რიხსიანს),
რიხსიანს, რიხსიანსე (ძვ. სომხურის ფორ-
მებთან) ნ. რიხსიანსე

რიხსიანსაქან (<რიხსიანსაქანს)
ნ. რიხსაქან

ქ ე

ყაყაყს (<ყაყ-ყაყ ამ მნიშვნე-
ლობით ცალკე არ იხმარება), -ყყყ, -ყყყ
ბარბატი; შდრ. ყაყაყს

ყაყაყ, -ყყ, -ყყს კვინიბი, ქალა
(თავისა); ბიბილი; მწვერვალი, ყვეწერო

ყაყაყს (<ყაყ+ყაყ, ცალკე არ
იხმარება), -ყყყ, -ყყყ ბოღვა, უაზრო
ლაპარაკი; შერყევა, შეშლა, გონების და-
კარგვა

ყაყაყს (<ყაყ+ყაყ) -ყყყ, -ყყყ
გაფიცება, გაცხარება, გაუცხარება, გამ-
ბეგება, გელის მოსვლა. ნ. ყაყაყს

ყაყანს, -ყყ, -ყყს მხეცი, ნაღობი

ყაყანსარ (<ყაყანს+არ) ზს.
მხეცთა

ყაყ (აწმყო: ყაყის სმ, უწყვეტ. ყაყის
ქს, წყაყს. სკა, ბრძ. ს'ყ, სკს'ყ, ნატერ.
ყამ) მოსვლა; ჟიურ ყაყ მოწონება; ჟიურ
ყაყ გადაბრუნება, გადატრიალება, მობრუნ-
ება, ხო ყაყ უკან მოსვლა, დაბრუნება;
ჟიურს ყაყ გასვლა, გამოსვლა; ყხერ
ყაყ ჩამოსვლა

ყაყის (<ყაყ+ის), -ყყ, -ყყს მო-
სავალი (რაც უნდა მოვიღეს), თავდადას-
ხელი, მომავალი

ყაყის (<ყაყ+ის) ცალკე არ იხმარე-
ბა; ნ. აყყ-ყაყის

ყაყისიან (<ყაყის+იანს) ზს. მოსვლისა (საეკლესიო საგა-
ლობლის ერთი-ერთი კილი)

ყაყისიან (<ყაყ+ისიან), -ყაყისიან
ყაყისიანს მოსვლა (კაცის სახელითა)

ყაყ, -ყყ ტახტი (საჯდომი ღიუბულ-
თა, მეფისა)

ყაყაყარ, -ყყ აზრი, ცნება, იღვა,
წარმოდგენა, შეხედულება

ყაყაყის (<ყაყაყ+ისიანს) ზს. ლტოლვილი, გადახ-
ვეწილი. მწირი

ყაყაყისიანს (<ყაყაყისიანს + ა-
ნიანს) გადახვეწილისა, გადახვეწილთა

ყაყაყის, -ყყაყის, -ყყაყის გადახვეწა,
ლტოლვა, გადასახლება

ყაყაყის (<ყაყაყ, რაც ცალკე არ
იხმარება + ის) ზს. ფარული, მალული,
სიადმლო, იღმალი

ყაყაყის, -ყყ, -ყყს ქოთაი, ნაგაზი

ყაყაყისიანს, -ყყის საიდური,
მეღარობა, ცლუნება

ყაყის, -ყყ, -ყყს მგელი

ვიფხვ (*⟨ვიფ+ხვ⟩*), -*ვჩ* წინსადა-
რი, ფეშტემალი

ვა: ზს. კმაყოფილი

ვაი (ერთადერთი ზმნა ძველ სომ-
სურში -*აი* დაბოლოვნიანი. გამოიყენებო-
და I სერიის მწკრივითა III პირის ფორმე-
ბი. ახლა შემორჩენილია მისი ზოგიერთი
ფორმა რთულ და წარმოებულ სიტყვებ-
ში). არსებობა, ყოფნა

ვაიარ, -*რჩ* ძვირფასი თვალი, ძვირ-
ფასი ქვა; ქალის სახელიცაა

ვაიარხვან (*⟨ვაიარ+ხვან⟩*) ზბ.
ძვირფასი ქვა, საერთოდ ძვირფასეულობა;
ღირფასი ქვისგან ნაკეთები ნივთი

ვაივ, -*რჩ*, -*ვჩ*რ ქუჩა

ვაივასი (*⟨ვაივ⟩*, -*ვასა*, -*ვასჩ*'*რ*
ქუჩაობა, მოპარვა

ვაივლიქ (*⟨ვაივ+ლიქ⟩*)
ზს. ზბ. ნაქურდანი, ნაპარაკი; ქურდუ-
ლი

ვაივინქ (*⟨ვაივ+ინქ⟩*) ზს. ზს. მა-
ღლად, ფარულად, მისაჩივით; ნაპარაკი,
ნაქურდანი

ვაიმ, -*მჩ*, -*მჩ*რ გომი, გომური, ბო-
სელი

ვაიმასი (*⟨ვაიმ+ასი⟩* *⟨ვაინსი⟩*),
-*ჩ*, -*ინს*რ მებოსლე, ბოსლის მცველი,
ბოსლის დარაჯი

ვაიმარ (*⟨ვაიმ+არ მრ. რ.-ის ნიშ.⟩*)
-*რჩ* გომერ-ი (=გომები, ადგილის სახ.)

ვაი (*⟨ვაი ზმნის ანუყოს III პ. მხ.
რ.-ის ფორმა; რთულ და წარმოებულ
სიტყვებშია გარჩენილი) არის, არს;
არის*

ვაიას (*⟨ვაი+ასი⟩*) ზს. არსები-
თი; -*ასის* არსებითი სახელი

ვაიასხარარ (*⟨ვაიასხარ+არარ⟩*)
ზს. არსებითი სახელითი, სუბსტანტიურად

ვაიასი (*⟨ვაიას⟩*), ვაიასა, ვაიასჩ'*რ*
წარმოშობა, წარმოქმნა, გაჩენა, ჩამოყალი-

ვაიასიას (*⟨ვაი+ასიასი⟩*), -*სიას*
არსებობა, არსი

ვაიასი, -*ვასჩ*, -*ვასჩ*'*რ* ყვირილი, ძა-
ლი

ვაიასი, -*ვასჩ*, -*ვას*'*რ* ყვირილი, ბღაე-
ლი; გზადი, გრუხენი

24. ასლი სომსური ენის გრამატიკა

ვაიასი (*⟨ვაიას-ის ფუძის გარ-
მაგება) -*ვასჩ*, -*ვას*'*რ* ყვირილი, ჭყვილი;
გრუხენ-ბრუხენი*

ვაიასი (*⟨ვაიას+
+ასი⟩*), -*ვჩ* გრავინეა-გრილი, გრუხენ-
ბრუხენი; ჭყვილ-ყვირილი

ვაიას, -*რჩ* მრისხანე, ამაყი, გორბი,
ქედმაღალი, ყოყონა, ზეიანი

ვაიასარარ (*⟨ვაიას+არარ⟩*) ზბ.
ამაყად, ყოყონურად

ვაიას (*⟨ვაი+ასი+
+ასი⟩*), -*ვჩ* გრუ-
ხენი, გრილი; ყვირილი

ვაიასას (*⟨ვაი+ასი+
+ასი⟩*) ზს.
სახობა, საქება

ვაიას, -*ვასჩ*, -*ვასჩ*'*რ* ქება

ვაიასას (*⟨ვაი+ასი+
+ასი⟩*), -*ვას*
ქება, ხობა, შესება

ვაიას, -*ბჩ*, -*ბჩ*რ საქმი; ნაშრომი;

ვაიას ასსი ნ. ვაიასასი

ვაიასასი (*⟨ვაიას+
+ასი⟩*), -*ბასჩ*,
-*ბასჩ*'*რ* სმარება, გამოყენება

ვაიასარ (*⟨ვაიას+
+არარ+
+არარ⟩*), -*რჩ* საქმის მწარმოებელი, საქმეთა
მმართველი, მდივანი

ვაიასარას (*⟨ვაიას+
+არარას⟩*), -*სჩ*,
-*სსჩ*რ ქარხანა

ვაიასი (*⟨ვაიას⟩*), -*ბასჩ*, -*ბასჩ*'*რ* მუ-
შაობა, შრომა, ყება; მოქმედება; ქსოვა

ვაიასასას (*⟨ვაიას+
+არარ+
+არარ+
+ასი⟩*) მოქმედებითი (ბრუნეა)

ვაიასარ (*⟨ვაიას+
+არარ⟩*), -*ბჩ*, -*ბსჩ*
იარალი, ხელსაწყო

ვაიასი (*⟨ვაიას+
+არარ⟩*) ზს. გავლენი-
ანი; ზემოქმედი

ვაიასიას (*⟨ვაიას+
+არარ+
+ასი⟩*),
-*ვასჩ*, -*ვასჩ*'*რ* მიუღწეა, მიუღწეა, გავ-
ზავნა

ვაიასიასიას (*⟨ვაიას+
+არარ+
+არარ+
+ასიასი⟩*), -*სიას* მოღვაწეობა,
მუშაობა, საქმიანობა; მოქმედება, ზემოქ-
მედება

ვაიასი (*⟨ვაიას+
+არარ⟩*) ნ. ვაიასი

ვაიასიას (*⟨ვაიას+
+არარ+
+ასი⟩*) ზს. საქ-
მიანი, მმართველი, ბუჯითი, ენერჯილი

ვაიას, -*ვასჩ*, -*ვას*'*რ* ბაყაყი

-**გბრ** || -**გხბრ** საზოგადოებრივი ჯგუფი, ფენა, კლასი

გაათარყავი (<გაათარყავთაიხს) ზს. კლასობრივი

გაათათი (<გაათათითათი), -**თიხი**, -**თიხბრ** მასწავლებელი

გათარას (<გაათარასი), -**ხი**, -**ხბრ** საეკლასო ოთახი, კლასი

გათარასეხი (<გათარასეხი), -**გი**, -**გიხბრ** კლასელი

გათ-გათ (<გათ) ნ. **გათათათ**

გათათათი (<გათათათი), -**თხეხი**, -**თხი** რაჯგუფება, დალაგება, დაწყობა

გათხი (<გათათხი), -**თხეხი**, -**თხი** ჩარიცხვა, მიეთეთხება, ჩათვლა (კაცებში ჩარიცხა)

გათხიხბრ (<გათათხიხბრ), -**რი**, -**რიხ** სკოლის ამხანაგი, თანაკლასელი

გათიქი (<გათათიქი+ქი), -**ქიხი** ჩარიცხვა (ჩარიცხება კაცებში), ჩათვლა, მიჩნევა

გათთარასი, -**ხი**, -**ხბრ** აღმზრდელი, გუვერნიორი; დამრიგებელი (კლასის)

გათთარასიქი (<გათთარასიქი), -**ხი**, -**ხი** აღზრდა

გათთარასიქიქი (<გათთარასიქი+ქი), -**ქი** აღზრდა, აღზრდილობა

გათ, -**თი** სამართალი, სასამართლო; ღვა; განსჯა

გათათი (<გათათათი), -**რი** -**რხბრ** მოსამართლე, განმსჯელი

გათათარას (<გათათარასი), -**ხი** სასამართლო

გათარყი, -**ხი** ზს. ცარიელი; ზხ. უსაქმურად

გათარყიყათ (<გათარყიყათათი) ზხ. უადგილოდ, ზედმეტად

გათარყიქიქი (<გათარყიქიქი), -**ქი** სიციარელი; უსაქმურობა; უმნიშვნელო

გათიქი (<გათი), -**თხეხი** განსჯა; გასამართლება; მსჯელობა; დასჯება

გათიქი (<გათიქი), -**ხი** სასამართლო, სამართალი

გათი, -**რი**, -**რხბრ** საუბრე

გათათი (<გათათათი) ზს. საუბრე-ნოვანი, საუბრეობრივი

გათარყი, -**რი** (|| -**რხი**), -**რხიხბრ** მკვლელი

გათარყიქი (<გათარყიქი), -**ხი**, -**ხი** (დალაგება -**რხი**, -**რხი**) დარბინიანი (გუარის სახ.)

გათარყი (<გათარყი), -**რი** დარბინიანი გომერი (==დარბინიანი გომერი. ადგილის სახ.)

გათარყი (<გათარყი+თი), -**ხი**, -**ხი** სმკვლელი

გათი, -**ხი**, -**ხი** დარდი, ნალექი, სველა, კვამნი; **გათი** **თხი** დარდობა (დარდობა), ნალვლობა

გათიქი (<გათიქი) ზხ. კვლავ-ხელახლა. ისევ

გათიქი (<გათიქი+ქი+ქი), -**ხი** **ქი** -**ხი** დაბრუნება (დაბრუნება). შებრუნება (შეუბრუნება)

გათიქი (<გათიქი), -**ხი**, -**ხი** გოგონის მკვლარე

გათი, **გათი**, **გათი** გოგონა

გათ (შორის. მიმართვის, ხევენის, თხოვნის, წაქეზების) აბა! მაში (ხელის ჩაქნევის) ეა

გათ (<გათ), -**ხი** ზინი

გათ, -**ხი**, -**ხი** ბალახი: სამკურნალო ბალახი; წამალი (შღრ. **გათ**)

გათი, -**ხი** || -**ხი** უციოელი

გათი, -**ხი**, -**ხი** ატამი (ნაყოფი)

გათი (<გათი+ქი), -**ხი**, -**ხი** ატამი (ხე)

გათიქი (<გათიქი+ქი) ზს. მოციოელი

გათ (<გათ) ნათ.-მიც. **გათი**, დაწვ. **გათი**, ნაწვერის დარბინიანი შრ. რ.-ის სახელობითი: **გათი**; იმხარება ძე. სომხურის ნათესაობითი -**გათი**, ზს. ზხ. თანდ. პირისპირ, პირდაპირ, საწინააღმდეგოდ, სასაყვედროდ, მოპირდაპირედ; წინააღმდეგ; ნაცვალად, მაგურ; შედარებით; ხანს, დროს

გათიქი, -**ხი** დემირჩი (ადგილის სახ. თურქული)

გათი (<გათი), -**ხი**, -**ხი** სახე, პი-

რი; პირი, პირივნება, პერსონა; შესახებ-
ლაბა, გარეგნობა

ელმე, ექმანე (ძვ. სომხურის ფორმე-
ზე. რ. არა აქვს) ნ. **ელმე, ელმ**

ელხ (<ელხ<ელხ<აქსი) იქით, იქ,
გ.რთ, ვალა; **ელხ ელხ** იქით წასვლა,
გალასვლა, განშორება

ელყ ნ. ელყ

ელყ (<ელყ<ქ; თანღ. მართავს სა-
სულდობითს) -ენ

ელყე, -ქი, -ქი შედგენეა

ელ ზხ. ჯერ, ჯერ კიდევ; კიდევ

ელა (<ელა<რეკ<აქსი) ზხ. აქეთ, აქ,
აქეთკენ; (ხმნისწინივით) გამო-

ელისა (<ელი<სა) ზხ. ჯერ, კიდევ,
ჯერ კიდევ

ელე, -რე, -რე როლი; პრეფიქსი,
რომელიც სიტყვას ჰკატებს ანაცვლი
მონაცვლ. მაგერიო ნიშნულს

ელერისი (<ელერ<ისი), **ელერს-**
ქას, ელერისხსი ნაცვალსახელი

ელერასი (<ელერ<ასი<ქას),
-ხ, -ხსი მსახობი, არტისტი

ელერაი (<ელერ<რაი), -რაი, -რ-

ქი მიმღობა

ელერასი, -ქი, -ქი თერძი, მკერავი

ელ, ელხ, ელხ დევი, ეშვავი, პორო-

ბი, ავი სული

ელ- უარყოფის პრეფიქსი: უ-

ელერასი (<ელ<ერასი), -ასი, -თ-

ხსი უბედური

ელერასიარა (<ელერასი<არა),
ზხ. საუბედურო

ელერასიცი (<ელერასი<ცი-
ცი), -ციან უბედურება

ელეი (<ელ<ეი) ზხ. უწყალო

ელელი (<ელ<ელი) ზხ. უწყ-

არული

ელელიცი (<ელ<ელი<ცი-
ცი) ზხ. უწყალო

ელე გაძნელება (უძნელება), გაპირება
(უპირა)

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ძალიან ძნელი

ელელიცი (<ელელი<ცი-
ცი), -ციან სძნელი, გაპირება; **ელელიცი**

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

ელელი (<ელელი<ელი), ზხ. ძნელი;

გილი (ცალკე არ იხმარება) ნ. ზა-
ვთაილი

გილიხ (ალარ იხმარება) ნაეკლასან.
მღვთი

გილი, გიას (|| გრას), გიხერ კარი;
გილინიკრავი უსლოესი მეზობელი, კა-
თის მეზობელი

გილიან, გრას, გრასერ || გილერ, მრავლ.
ბრალე. გრასი || გილრა (ძვ. სომხურის
უბრუნება) ნ. გილი

გილარ, გიხერ || გილიხერ || გილიარ, ||
გილიარხერ ასული

გილი (ცალკე არ იხმარება) ნ. ვალი

გილირ (< გილიან) ზნ. თანღ. შირთაეს
დაწყებითს: გარეთ; გარდ-; ზნების წინ:
გა-, გადმო-, გამო- პრევერბების მნიშ-
ვნელობა აქვს; გილირა ახხე ნ. ახხე,
გილირა ვსაე ნ. ვსაე

გილირ ნ. გილი

ი; ხ

ხაიპხ, ხაიხხ || ხაიას || ხაიხ || ხაიას
(ძველი სომხურის ფორმებია) ნ. კაიპ

ხაიყ ღიალექტ. (< ხაიყ+თიყ), -ვიჟ
ზნ. ხეაღ

1. ხე, ხეას, ხეხერ ხარი

2. ხე (ცალკე ალარ იხმარება. ელინო-
ფილური სკოლის წარმომადგენელთა მიერ
ხელოვნურად შემოღებული სიტყვაა —
ერთა-ის აღსანიშნავად მამრობითი სქესში)

ხეაყხ (< 2 ხე+თაყ+ქ) ზს. მხოლო-
ბითი

ხეაქარხ (< 1 ხე+თაქარხ) ზს. ზნ.
ხარული, ხარულად

ხეხ, ხეხხ, ხეხერ (ძვ. სომხურია) ნ.
1 ხე

ხეხარაბ (< ხეხ+არაბ<არაბხე),
-ბი, -ბიხერ მეხრე. ხარის მძოვებელი

ხეხიხ (< ხეხ+იხი), -ხი ეხნიე-ი (კა-
თის სახ.)

ხეი (ძვ. სომხ. ნათ. ლეი, მრ. რ.
ს.ხ. ლეიერ, ნათ. ლეიერ || ლეიერავ), ლეი, ||
ლეიხერ ნაბირი, კიდე

ხეიარაყხ (< ლეი+არაყ+იყ), -ყხ-
ბი, -ყხ'ერ დასკვნა

ხეი ნ. ზი

ხეიხხ, ხეი, ხე' (ძვ. სომხურია) ნ.
ხეიხ

ხეიხ, ხეი, ხე' გამოსვლა, გასვლა,
წასვლა, ასვლა, ამოსვლა; გამოვარდნა,
გავარდნა, ამოვარდნა; შეხვედრა, შეხველო-
ნა (წილად ხედა); ახდნა, ახდობა (სიზმა-
რი აუცხა); აღგობა; ამსედრება

ხეილიპ (< ხე+ლეიხე + ილიპ), -პი,
-პიხერ გამოსვლა (სეცანზე, სიტყვით)

ხეი (< ხე+ხეიხე + ი), -ბი, -ბიხერ
გამოსავალი (კარებიც), საშუალება; შე-
მოსავალი (ქონება); გამოსვლა

ხე (< ვაე) მოსული, უცხო, ვარეშე
ხეხეხეხ (< ხეხეხეხ<ხეხეხეხეხ+
თაყახ) ზს. საეკლესიო; სასულიერო
პირი

ხეხეხეხ, -ვი, -ვიხხერ ეკლესია

ხეი (< ხე+თე), -ბი, -ბიხერ მომ-
სეული; მოძველი (ის ვინც მოღის)

ხეაბ (< ხე<ხეაბხე+თაბ), -ბი,
-ბიხერ უფილი, არსებული. ნ. ქიხე

ხეაბ-ხეაბ (< ხეაბ+ი+ხეაბ), -ბი
არსებული თუ არარსებული (=ყველაფე-
რი), ქონება, ზნ. სულ, მთლად; გინდა-
არ გინდა

ხეაბხე, -ხი, -ხიხერ სახე, ფორმა,
მეთოდი, ხერხი, საშუალება, წესი; ჯანგი,
კელი; ღრა (წლისა); ამინდი; ტაროსი;
კელი (გრამატ.)

ხეაბხეხ, -ხიხეხ, -ხიხა' (ძვ. სომხე-
რია. ახლ. აღარაა) კილოზე მღერა

ხეაბხეხ (< ხეაბხე+იხ), -ხიხი კი-
ლოს მაწარმოებელი ფორმანტი

ხეაბხე, წყვეტ. ხე, კეჟ. II ლეიყ.
ბრძ. ხეიხი, ხეიხი (ძვ. სომხურის
ფორმებია. ახლ. სომხურში ეს ზნა ალარ
იხმარება, მაგრამ დამხმარე ქიხეხ ზნა
ნაშუოს ფუძედ იყენებს ხე ძირს: წყვეტ-
ხე, ბრძან. ხეი'ერ, ხეი'ერ უფნა, არსე-
ბობა; ნ. ქიხეხ

ერსახე (<ერსა+ახე) ზხ. გარეგ-
ნულად, შესახედვად, ზერეულ

ერსასამაჲ (<ერსას<ერსას+ამ+
+აჲ), -ჲი ოღდათწლიანი, ოღდათ-
წლელი; ოღდათი წლისთავი

ერსაყარ (<ერსა+ყარ) ზს. ზხ.
პირნათელი, უღანაშაული, შერტყვენელი,
აღაღ-მართალი; პირნათლად

ერსაყრქ (<ერსა+ყრქ) ზრს-
-ყრქი, -ყრქნი პირსახოცი

ერსას, -ახს ოღდათი
ერსასმსხქყარ (<ერსას მსქ+
+ხქყარ), -ჲი ოღდათეთრთმეტე

ერსაჲ (<ერსა+ჲ) -ჲი, -ჲნი
-ჲნი ოღდათი, ვადასაღარებელი, სუჲრა
ერსაჲ, -ჲაჲი, ერსა' ნ. ერსაჲ
ერსას, -ჲი ერეენი (ქალაქის სახ.)

ერსასქ (<ერსას+ქ) ზს. ერეე-
-ნი, ერეენელი

ერსასჲ (<ერსას+ჲ) -ჲი, -ჲნი
(„-ჲი“) ერეენელი

ერსაჲ, ერსასჲ, ერსა' რ ჩენა (ჩანს),
გამოჩენა, დანახე; აღმოჩენა (აღმოჩნდა)

ერსა (<ერსა-ის ნატურითის III პ.
მხ. რ.) ზხ. აღბათ, იქნებ, ეგებ, შეიძ-
-ლება

ერსაჲ (<ერსა<ერსა+აჲ) -ჲი,
-ჲნი მოვლენა, სავანი (ის, რაც ჩანს);
ბილვადობა, მოჩვენებობა; მოჩვენება,
გარეგლობა, შესახედობა; რას ერსაჲჲს,
როგორც ჩანს, როგორც ეტყობა, ჩანს,
ეტყობა

ერსა, -ჲი, -ჲნი სამი; ერსა-ერსა ზს.
სამ-სამი

ერსასას (<ერსა+ას) სამ-სამი,
სამეული

ერსასაჲ (<ერსა+აჲ) ნ. სამ-
-ამაჲ

ერსასხე (<ერსა+ახე) ზს. სა-
-მან-

ერსასჲ (<ერსა+ჲ) ზხ. სამეჯრ,
მესამეჯერ, მესამედ

ერსასი (<ერსა+სი<ისსი), -ჲი,
-ჲნი სამეჲრა (ბალახი)

ერსაჲ, სეჲაჲ, ს' რჲ II ს' ჲ (ძვ. სომ-
-ხურია. იმეითაღდა იხმარება). ნ. გსაჲ

ერსასარ, -ჲი, -ჲნი ახალგაზრდა
ერსასარჲ (<ერსასარ+არ-
-ჲი), -ჲი, -ჲნი ახალგაზრდა ქალი

ერსა (ძვ. სომეხურია) მესამე, მესამელი;
სამეზის, სამეჯრ

ერსა (<ერსა<ერსა+აჲ) ზხ. სამ-
-ჯერ, სამეზის; მესამედ

ერსაჲ, -ჲი რკინა
ერსაჲ (<ერსაჲ+ბ) რკინისა, რკი-
-ნისაგან ნაკეთები

ერსაჲჲ (<ერსაჲ<ერსაჲ) ზს. რკი-
-ნისა, რკინული

ერსაჲჲ (<ერსაჲ+აჲ), -ჲი,
-ჲნი რკინიგზა

ერსაჲჲ (<ერსაჲ<ერსა-
-ჲი+აჲ), -ჲი, -ჲნი რკინი-
-გზის ხაზი, ლიანდაგი

ერსაჲ (<ერსა<ერსა+აჲ) ზს.
ორწლიანი; ორწლელი

ერსა, ერსაჲ, ერსაჲ
ერსაჲ (<ერსა+აჲ) ზს. გრძელი
(შტრ. ერსაჲ)

ერსა (<ერსა+არ) ზს. გრძელი; ერ-
-სა-ერსა გრძელ-გრძელი; ძალიან
გრძელი

ერსაჲ (<ერსა+აჲ) ზს.
მოგრძობ

ერსაჲ (<ერსა+აჲ+თს<თსსს)
ზს. ხანგრძლივი

ერსაჲ (<ერსა<ერსა+აჲ+
+აჲ) ზს. ორპირი (ბნალი), ორპირი (ქაღვი),
ორაზროვანი

ერსა, -ჲი, -ჲნი (ძვ. სომეხურია) ნ.
ერსაჲ

ერსაჲ (<ერსაჲ+აჲ), -ჲი, -ჲნი-
-ზს ოა, ზეჲა

ერსაჲ, -ჲი, -ჲნი რკინიგზის, ქვე-
-ყანა; ქვეყანა, მხარე, სამშობლო

ერსაჲ (<ერსა<ერსა+არსა+
+ას) ზს. ორსართულიანი

ერსაჲ (<ერსა<ერსა+არსა+
+აჲ) ზს. ორტოტა, ორტოტიანი, ორ-
-კანი

ერსაჲ (<ერსა<ერსა+აჲ), -ჲი,
-ჲნი ტყუილი, წყვილი, წყვილული

ვარყახხე (<ვ+არყახხე> -ის ლა-
კარგვით), -ყჩ, ვა'რყ (ძვ. სომხურის ფორ-
მებია) ნ. ვარყხე

ვარყხე (<ვარყჩხე>), -ყხეჩ || -ყჩ,
ვა'რყხე -ყჩ'რ, -ყჩ'რ || -ყხეხ'რ რტყა,
ცემა, ვერა; დანარტყება, დხეთქება; და-
ცემა (დასცა); ვერა, ლავერა (საყარავისა);
ხეღრევა

ვარძანსა (<ვ+არძანსა>), -მავა,
-მავხ'რ გაევირევა. ვაოცება, განცეოფ-
რება

ვარძანსაქ (<ვარძანსაქ+ქ> ზს.
საოცარი, საევირეული

ვარძანხ (<ვარძანხ+ვარძანსაქ+
+ქ>), -ყჩ, -ყხნ'რ ვაოცება, გაევირევა

ვართიყჩ (<ვ+რთ+ართიყჩ> ზს.
ზხ. უგზო-უკვლო(ღ); მრულე(ღ), უწე-
სო(ღ), უკანონო(ღ)

ვართიყ (<ვართიყ+ყ> ნ. ვართიყ

ვართიყ (<ვართიყ+ყ> ნ. ვართიყ
-ყხეჩ, -ყჩ'რ ლაკება (საქმით), ხელის
მოკლეება (საქმეზე, გასართობზე), კეთე-
ბა რისიზა, შექცევა (თავის), ღროს გატა-
რება (საქმით თუ შექცევით)

ვართიყჩ (<ვართიყჩ+ართიყჩ>),
-ყჩ, -ყხნ'რ სასიერნო ბალი, პარკი

ვართიყხ (<ვართიყხ+ართიყხ>),
-ყჩ, -ყხნ'რ სიერნობა; ვართობა

ვართიყჩი (<ვართიყჩი+ართიყჩი>),
-ყჩ, -ყხნ'რ სიერნობა; ვართობა

ვართიყჩი (<ვართიყჩი+ართიყჩი>),
-ყჩ, -ყხნ'რ სიერნობის
მოყვარული, მოსიერნე

ვართიყჩი (<ვართიყჩი+ართიყჩი>),
-ყჩ, -ყხნ'რ სასიერნო აღბილი,
პარკი, ბალი

ვართიყჩი, -ყხეჩ, -ყხნ'რ სიერნობა,
გართობა

ვართი (<ვ+ართი>), ვართი, ვართ
გრძნობა (გრძნობა), განცეა

ვართი (<ვართი+ართი> ზს. საგრძნობი

ვართიერხ (<ვართიერხ+ართიერხ> ზხ. სა-
გრძნობად

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>)

ხმოვანთგამყარი ქს ჩამატებით) ზს. სა-
გრძნობლად, ხელშესახებად

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა> ხმო-
ვანთგამყარი ქს-ს ჩამატებით) ზს. გრძნო-
ბიერი, მგრძნობიარი

ვართი (<ვართი+ართი> ზს. ვონს
მოსული, გამოუხიზლებელი, ფხიზელი,
გონიერი, ფრთხილი

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>), -ართ-
ყა, -ართხ'რ ვონს მოსულა, ვონს მოგე-
ბა, გამოუხიზლება, ჰქუაში ჩავარდნა, და-
ჰქუიანება

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>), -ართ-
ხნ'რ გრძნობა, განცეა

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>), მრ. რ.
ნათ. -ვართყ (ძველი სომხურის ფორმებია)
ნ. ვართიყ

ვართიყ (<ვართიყ+ართიყ>),
-ვართყ, -ვართხ'რ გრძნობა

ვართიყა აწმეოს I პ. ვართიყა, წყვეტ-
ვართყა (ძვ. სომხურის ფორმებია) ნ. ვართ-
ხნ'რ

ვართიყ (<ვართიყ+ართიყ>), -ართ-
ხნ'რ სამოსული, ტანსაცმელი

ვართი (<ვართი+ართი> ზს. გონიერი,
ჰქუიანი, ბრძენი

ვართი (<ვართი+ართი>) ცალკე არ იხმა-
რება. ნ. ვართიყ-ვართიყ

ვართიყ ზს. ფრთხილი, ფხიზელი

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>),
-ვართყა, -ვართხ'რ ფრთხილობა (ფრთხი-
ლობა), ფხიზლობა (ფხიზლობა)

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>)
ზს. ფრთხილი, გაფრთხილებული

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>),
-ვართყა, -ვართხ'რ ვართიყა-
-ვართყა გუფრთხილება (აფრთხილება); გა-
მოფხიზლება (აფხიზლება)

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>),
-ვართყა, -ვართხ'რ სიფრთხილი;
ვართიყა-
ფრთხილად, სიფრთხილით

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>), -ართ-
ხნ'რ მოხსენება, ცნობა; დასმენა

ვართიყა (<ვართიყა+ართიყა>), -ართ-
ხნ'რ მოხსენება (მოახსენა); დასმენა (დაახსენა)

გზისთვის (კვლიც კვლიცსქითიმ),
-ვმას, -ვიმსს მოხსენება

გზს (კვს), -გზ, -გზი იარაღი,
საპერველი

გზს (ზღაღერი ZEN+გ), გზის
(ძვ. სომხურია) ნ. გზს

გვადს (კვკვკვსქითიმ), -გზ,
-გზს ზილი, საზიზრობა, სისძავლე
გვს (კვს გზისზელება (გზისზელება),
დაება (სძავს)

გვს (კვკვსქითიმ) ზს. საზიზრობი,
საძაველი

გვ (კვსქითიმ) ძველი სომხურია. ახლა
ცალკე აღარ იხმარება; ნაკვალავი რა?
კანე. რომ, რათა

გზსმს (კვსკვსქითიმ+მც-
მს), -გზ, -გზს საომარი მასალა

გზ ზს. ძლიერი, წვრილი, შიდალი,
წვივანა ხმა, ზილი; ზილი (სიმი)

გზს (კვს), -გზ, -გზი შეი-
არაღება; იარაღით დატვირთვა; წაქეზება;
წასიარება

გზს (კვსკვსქითიმ), -გზ,
-გზს ჯარისკაცი, მებრძოლი, სამხედრო
პირი

გზსმს (კვსმსქითიმ) ზს.
სამხედრო (პირი, სკოლა, დაწესებულება)

გვს, გვს, გვს, გვს რანსება
(გვსება მისთვის)

გვს, გვს, გვს შენება, მონა-
ნება

გვ, -გვ, -გვ მსხვერპლი

გვს (კვს), -გვს, -გვს მსხვერ-
პლად შეწირვა

გვ (კვსქითიმ) ზს. გრილი

გვს (კვსქითიმ) ზს.
მაგრილებელი, გრილად მქროლავი; აღ-
ვილი, სადაც გრილი ნიავი ქრის; ქარი,
რომელიც სასიამოვნოდ უბერავს

გვ (კვსკვს; ამ ფორმით რთულ
და წარმოებულ სიტყვებში იხმარება)
აღა; ძლიერება; ჯარი, ლაშქარი; ნ.
გვ

გვს (კვსქითიმ), -გვ,
-გვს ჯარის ნაწილი

გვს (კვსქითიმ), -გვს ჯარის
საღვთო შენობა, ეზარმა

გვს (კვსქითიმ), -გვს
-გვს სარდალი

გვს (კვსქითიმ), -გვს ზს.
ძლიერი, მძლავრი

გვს (კვსქითიმ), -გვს ზს. მძლავ-
რი, ძლიერი

გვს (კვსქითიმ), -გვს
ძლიერება, ძალა, სიმძლავრე

გვს (კვსქითიმ), -გვს, -გვს
ლაშქარი

გვს, -გვს სიღვდრი

გვს, გვს, გვს ყრუნი

გვს (კვსკვსქითიმ), -გვს
ნ. გვს

გვს (კვსკვსქითიმ), -გვს ყრ-
უნი

გვს (კვსკვსქითიმ) ნ. გვს

გვს (კვსკვსქითიმ + სხს),
-გვს, -გვს ზამპარა

გვს, -გვს შეეება. თავის
შეეება, შეეება; იძულება; ძალდატ-
ნება, დამორჩილება

გვს ზს. მთიარული, გახარებული,
ხალისიანი

გვს (კვსქითიმ), -გვს
მთიარულება, ხალისიანობა

გვს (კვსქითიმ, -გვს) ზს. გამა-
ხალისებელი, გამამხიარულებელი

გვს (კვსკვსქითიმ), -გვს,
-გვს ჩამორთმევა, წართმევა; მოკლება;
მოსპობა; აღკვეთა, ატლა, აყრა (მატივისა);
გაპირება, უპრობობა

გვს (კვსკვსქითიმ), -გვს,
-გვს წართმევა, ჩამორთმევა; მოკლება
(მოკლება სიამოვნება), მოსპობა (მოკ-
პობა); ახლა (ახლა უფლება), აყრა; აყ-
რება (აყრება)

გვს, -გვს, -გვს წარუნი;
ჩხარუნი; ჩხარალი; ზარის ხმა (რეკვა)

გვს (კვსკვსქითიმ) ზს.
წკილია, წკარუნა, მწკიანა; ჩხარუნა

გვს, -გვს, -გვს თქმულება; ამბავი;

სუბარი, მასლათი; კამათი, დისკუსია, დისპუტო

გრიცყარა (<გრიც<გრიცყ+არ-
არ<2 თანხი), -რჩ ზს. მაყნე, მოამბე,
ამბის მომტანი

გორაჩხე (<გორაჩ<ხე<ხე<
ქახ+ფ) ზურაბანთი (ზურაბის ან ზურა-
ბიანების ოჯახი, მისი გვარისანი) დიალექ-
ტურია. ნ. **გორაქას**

გორაქას (<გორაჩ+ქას), -ხჩ,
-ხხჩ რ დიალექტ. -ჩახე, ხათ.-მოც. -ჩხე
ზურაბიანი (გვარის სახელია)

გიორ ზს. ამათ, უშუღეგო, ფუჭი; უსა-
ფუძლო

გიორქ ზს. ზხ. თანღ. მართაეს ჯაწყე-
ბითს: მოკლებული, უქონელი, უ-: **გიოსაქე**
გიორქ ხრჩახსერ უტანსაძელო (საძონელ-
მოკლებული) ბავშვები

ქ ლ

ქ (<ქმ დამხმარე ზმნის აწმყო III პ.
მხ. რ.) არის, არს

2. ქ (შორისლ. მოწოდების, გაკვირ-
ვების, დანტურის, ჩაითხვის. კმაყოფი-
ლების, მწუხარების) ჰეი! ოპო! ა? ეჰ!

ქაკ (<ქ+აკ), -ყჩ, -ყხჩ არსება,
არსო

ქაკას (<ქ+აკ+ას) ზს. არსებითი,
ძირითადი, მთავარი

ქაკას (<ქ+აკ+ას) ზხ. არსებით-
თად

ქე ზს. მღელრობითი, მღელრი, ღე-
ღალი

ქე ნ. ხმ

ქეხ ნ. ხმ

ქეხე ნ. ხმ

ქერი ნ. ხმ

ქეჟ ნ. ხმ

ქი (<აიი) ზხ. კიდე, კვლე; -ც
(ნაწილაკი)

ქიჩ (<ქი+ჩ) ზხ. კიდე, მეტად,
კვლე, ხელახლი, ისევე; შორისლ. რაღა!

ქიჩას, -ხჩ, -ხხჩ ეყრანი

ქი შორისლ. ეჰ!

ქამა, -მაჩ ემა (ქალის სახ.)

ქი (შორისლ. მიმართვის, გაკვირე-
ბის, მოწოდების) ეი, ჰეი!

ქე, ქელი || **ქეჩ** || **ქეჩ**, **ქეჩე** სახლარს,
ვირი

ქე ნ. ქეხხხე

ქე დიალექტ. (<აია) ეს

ქე ნ. ხმ

ქიეე დიალექტ. (<აიჩ<აიჩე<+
ეე+ფ), -ჩე ზურეება, ცხელება; პურის
დამწეარი ნაპირი, კიდე

ქიეი (<ქ+იეი), -ქიას არ-
სება; არსებობა; არსო

ქ ე

ქ მსახდრელი ნაწევარი ბოლოთან-
ქმონთან სახელებთან ნ. ა, ე, ხ

ქედაი, -მაეჩ, **ქედა** ნატურა, სურ-
ვილი, წაღილი

ქედაჩ (<ქედა<ჩ) ზს. სანატრელი,
სასურველი

ქედაქას (<ქედა<ჩედა<ქას) ზს.
ნატურითი

ქედაქ, -ყეჩე || **აქეჩ** (ძველი სომე-
რია) ნ. **ქამქ**

ქედაქე (<ქედა<ქედა<ქე), -ქე,
-ქეჩე სასმელი (განსაკუთრებით მაცარი)

ქეე ძველი სომხურის თანდებულა-
სხედასხეა ზრუნვას მართაედა და სეპა-
დასხეა მნიშვნელობა ქქონდა. შემ-რჩენი

ლია რთულ და წარმოებულ სიტყვებში
დაახლოებით „თან“ მნიშვნელობით

რეგემ (<რეგ+ემ>) ზს. ზხ. თანღ.
პირდაპირი, მოპირდაპირე, წინააღმდეგი;
მოწინააღმდეგე; პირისპირ, პირდაპირ,
წინააღმდეგ

რეგემადრესი (<რეგემ+რესი+ადრესი>) -რესი, -რესი'რ წინააღმდეგობა (ეწინააღმდეგება), წინააღმდეგობის
გაწევა

რეგისარაკის (<რეგისარ+რესი+არაკის>) ზხ. საერთოდ, საზოგადოდ, ჩვეულებრივ

რეგისარ (<რეგ+ისარ>) ზს. საერთოდ, საზოგადოდ, საყოველთაოდ

რეგისათ (<რეგ+ისათ>) ზხ. წყვეტილად, ნაწყვეტ-ნაწყვეტ

რეგისას (<რეგის+რესი+ას>) -კი, -კისი ზს. ნიჭიერი, უნარიანი, შემოქმედით

რეგისის (<რეგ+ისის>) -ისი, -ისი'რ მიღება (წერილის, წამლის, მნახველის, წვერად); შევრდომება, შეფარება, შეფარდობაში მიღება; დათანხმება; მიხედვა, ჩათვლა

რეგისისკი (<რეგ+ისის+კი>) -კი, -კისი ზს. ასლის გაღებვა, გადაწევა; წაბადვა

რეგისისკისი (<რეგისის+კისი>) ზს. წასაბადი

რესისი (<რეს+ისი>) -ისი, -ისი'რ სრბოლა, დენა, ღინება, სვლა

რესისიკი (<რეს+ისი+კი>) ზს. მსრბოლი, მავალი, დენალი, მიმდინარე

რესისი, -რესი, -რესი'რ ეხმობა (ეხმობის)

რესისიკი (<რეს+ისი+კი>) -ისი, -ისი'რ ეხმობი

რესი (<რეს+ისი>) -ისი, -ისი'რ ამხანაგი

რესისარარ (<რეს+ისი+არარ>) ზს. ამხანაგურად

რესისარარისი (<რეს+ისი+არარისი>)

ზს. ზხ. მეგობრული, მეგობრულად, ნაგური, ამხანაგურად

რესისიკი (<რეს+ისი+კი>) ზს. ზხ. ზიარი, ამხანაგური, საამხანაგო, ზიარად

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი>), -ისი, -ისი'რ ამხანაგი ქალი

რესისი, რესი, რესი'რ ვარდნა (ვარდნა), დატემა (ეცემა), მოხვედრა (ხვედრა); თრევა (ეთრევა), გდება (გდობა); **რესისი** ძირს დეარდნა, დატემა, დაგდება

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი>), -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

რესისიკისი (<რეს+ისი+კისი+ისი>) -ისი, -ისი'რ ნიჭების ხე, კაცის ხე

ჩაყ, -ყჩ, -ყჩრ გვირგვინი
 ჩაყაძორ (ჩაყაძორ), -რჩ, -რჩსრ
 გვირგვინოსანი, მეფე

ჩაყოსჩ (ჩაყოსჩ), -ოს, -ოსჩ-
 სრ გვირგვინოსანი (მეფე) ქალი, მეფის
 ცოლი, დედოფალი

ჩაბ, -ბჩ, -ბჩსრ თათი
 ჩაბახსი, -ახსჩ, -ახჩ'რ ანოვლები;
 ამოსკრა, მოთხერა, გათხუბენა

ჩაბჩათ (ჩაბბ+თ+ჯათ<ა-
 თახსი) ზს. თათმოკვეთილი

ჩაბჩქ (ჩაბბ+ჩქ), -ჩქ, -ჩქსრ
 კნინი. პატარა თათი

ჩაბარ, -რჩ, -რჩსრ თ.თარა

ჩაბარსკან (ჩაბბარ+სკან) ზს.
 თარგული, თარგეთის; ჩაბარსკან ხს-
 ყიფ თარგეთის სრტე

ჩაყახსი, -ახსჩ, -ახჩ'რ გაძარცვა,
 გაჭურღვა

ჩაყახსი, -ახსჩ, -ახჩ'რ ხეწნა,
 ვედრება, ლოჯინი, ხეწნა გაბეჭრებადღე

ჩაყახსანს (ჩაყახს<ჩაყახს-
 ძს+ანს), -რჩ, -რჩსრ ხეწნა, ვედრება,
 ღრჯა, ლოჯინი

ჩაყახბ, -ახბჩ დარღი, სეღა, ნაღე-
 ლი, კაჟანი, მწუხარება

ჩაყახით (ჩაყახბ<ჩაყახბ+ით) ზს.
 დარღიანი, სეღიანი, მწუხარე

ჩაყ, -ყჩ, -ყჩრ უბანი, კუთხე, რაი-
 ონი

ჩაყამათ (ჩაყა+ამათ), -ამ,
 -ამსრ უბნის ნაწილი, კუთხე; უბანი

ჩაყაჟჩ (ჩაყა+აჟჩ) ზს. საუბ-
 ნო, სარაონო

ჩაყჩ, -ყჩჩ დამარხვა, დაფლა

ჩაყოამ (ჩაყა < ჩაყჩ + იამ),
 -ყამს||, -ყამჩ, -ყამჩსრ დამარხვა, და-
 საფლავება

ჩახაი, ჩაყჩ ჩაყა, ჩა'ყ "ჩა-
 გჩ'რ დასულება (ძველი სომხურია)

ჩახე ნ. ჩახე

ჩახეარს (ჩახე+არს), -ჩჩ,
 -ჩჩსრ სიძველეთსაცავი, საუნჯეთსაცავი,
 მტუბეში

ჩახე ძვირო, ძვირფასი
 ჩახეყაჩ (ჩახე+აჩ) ზს.
 ძვირფასი

ჩახეყაჩ (ჩახე), -ჩახე სო-
 ძვირე

ჩახე ზს. ხეობი (ტყე), სქელი
 (ხისლი)

ჩახეჩხე, -ჩჩ ცხვირსახოცი, ხელ-
 სახოცი

ჩახე, -ჩჩ ქანდარა, ქათმების დასაყ-
 დომად ვადებული გრძელი კოცო

ჩახე (ჩახე), -ჩახე, -ჩჩ'რ ქან-
 დარაზე შემოსილი, საერთოდ ფრინვე-
 ლების დასხდომა (არა მიწაზე)

ჩაქ ზს. ხეობი

ჩაქაი (ჩაქაი) გორვა; ჩაქაი-
 ჩაქაი ზს. გორვა-გორვით, გორაობით,
 გორბე-გორბებით

ჩაქაი, -ჩაქაი, -ჩაქაი'რ გორვა,
 გორვა, გორაობა, გადაგორება; ტრაილი,
 ბრუნვა

ჩაქაი (ჩაქაი+ი), -ჩჩ საფ-
 ლობი

ჩაქაი (ჩაქაი) ზს. ხეობი
 (ტყე), უღრანი

ჩაქამ, -ჩჩ მთარგმნელი, განმარ-
 ტებელი; თარგმანი

ჩაქამსკან (ჩაქამ+სკან)
 ზს. თარგმნელი; თარგმნითი

ჩაქამსხე, -ჩახე თარგმნა, განმარ-
 ტება

ჩაქამსხე (ჩაქამს<ჩაქამ-
 ხე + ხე), -ჩახე მთარგმნელი

ჩაქამსორს (ჩაქამს+ორს)
 ზს. განმარტებითურთ, განმარტებით

ჩაქჩ, -ჩახე ხაზანი (თვალის)

ჩაქ ზს. ახალი, ნორჩი, ლორთქო,
 ცოცხალი (ყვებელი, ზალახი, ხილი); სუფ-
 თა (პერტი)

ჩაყ (ჩახე) ზს. სველი, გაქუჩ-
 თილი

ჩაჭ, -ჭჩ ძალა, ღონე, არაქთი;
 მოქნევა, გაქნევა, გაქანება, განძრევა;
 ბერტყეა, ფერთხეა; სხმა, ღერა; ყრა

ძანყ, -გჱ ეანგი; ზინზილი, გაბმული ტირილი (ბავშვისა)

ძანყთ (<ძანყ+თ) ზს. ეანგიანი, ღაეანგული

ძანყადძისყ (<ძანყ+ძი+ძანყ) ზს. კაპუანი, უგულღ ტირილი, ბავშვენის ერთმანეთში არული ტირილი; წუწუნი, ბულზნი

ძათანყ, -გჱ მეშყეღრე

ძათანყაჟი (<ძათანყ+აჟი), -რჱ ნ. ძათანყ

ძათანყერი (<ძათანყ+ერი), -გჱ ნ. ძათანყ

ძათანყის (<ძათანყ+ის) ზს. უარყოფითი

ძათანყი, -თხჱ, -თჱ'რ უარყოფა

ძათანყი (<ძათანყ+ი), -თმან უარყოფა

ძაღვი, -ჟჱ, -ჟხჱ კრება

ძაღვიანყ (<ძაღვი+ანყ), -გჱ საკრებულო, შესაკრები აღგილი, კლუბი სალონი; კრებული (რისიმე)

ძაღვიქ (<ძაღვი), -ჟხჱ, -ჟჱ'რ შყერება

ძაღვიყრას (<ძაღვიყრ+ძაღვიყრ+ას) ზს. სახალსო, ხალხური

ძაღვიყრი (<ძაღვი+ყრი), -ჟყრჱ, -ჟყრჱხჱ ხალხი

ძაღვი, ძაღვი ღიმილი

ძაღვი (<ძაღვი), -თაგჱ, -თა' გაღიშება

ძაღვი (<ძაღვი+ი), -რჱ, -რხჱ პლიმარე, მოცინარე

ძაღვი (<ძაღვი+ი), ზს. მოღიშარი, ღიმილიანი

ძაღვი (<ძაღვი+ი), -ნი ვრეენი (ეანის ჟმეა)

ძაღვი, -ჱ, -ჱხჱ ჟერნალ (პერიოდიული გამოცემა)

ბ ბ

ბ. ბ (თანღებ. ძველი სომხურისა. პართეღ სხეღანსხე ბრუნვას და სხეღანსხე მნიშვნეღობა ჰქონღა. შემონახულია ჯაჟეღებულ ფორმებსა და გამოცემებში).

ბ. ბ (ნაცვალსაეღური ძირი, რასაც ეყრღნობა ერთი წყება ნაცვალსახეღებინა, რომღებიღ „რა“ კატეგორიის სახეღებს ენაცვღება). ნ. ჟჱ

ბბ (<ბ+ბ) ზს. თანღ. ვითარ, როგორ, როგორც, თითქოს, ვით, მსგავსად, ებარ (ახალში შუღლღულია გამოყენება)

ბბ (<ბ+ბ) ზს. თანღ. კეშ. ვითარცა, როგორც

ბბ (<ბ+ბ) ზს. მღღერი, მღღერი

ბბ (<ბ+ბ) ზს. პო, მართლა, სხეათა შორის, ამასთან ღაკეღშირეღით

ბბ (<ბ+ბ) ზს. ზს. ამარღ) უშეღღეღი, ტყუღღებარღღ)

ბბ (<ბ+ბ) ზს. თანღ. ვითარ, როგორ, როგორც, თითქოს, ვით, მსგავსად, ებარ (ახალში შუღლღულია გამოყენება)

ბბ (<ბ+ბ) ზს. თანღ. კეშ. ვითარცა, როგორც

ბბ (<ბ+ბ) ზს. მღღერი, მღღერი

ბბ (<ბ+ბ) ზს. პო, მართლა, სხეათა შორის, ამასთან ღაკეღშირეღით

ბბ (<ბ+ბ) ზს. ზს. ამარღ) უშეღღეღი, ტყუღღებარღღ)

ბბ (<ბ+ბ) ზს. თანღ. ვითარ, როგორ, როგორც, თითქოს, ვით, მსგავსად, ებარ (ახალში შუღლღულია გამოყენება)

ბბ (<ბ+ბ) ზს. თანღ. კეშ. ვითარცა, როგორც

ბბ (<ბ+ბ) ზს. მღღერი, მღღერი

ბბ (<ბ+ბ) ზს. პო, მართლა, სხეათა შორის, ამასთან ღაკეღშირეღით

ბბ (<ბ+ბ) ზს. ზს. ამარღ) უშეღღეღი, ტყუღღებარღღ)

ჩქრ ნ. ჩხნ

1. ჩხნ ნ. ხა

2. ჩხნ, რხჩ, რხჩრ ეფუხვი

ჩხნ, რჩ ცხრა

ჩხნთის (<ჩხნ), ჩხნსჩ ოთხმოც-

დაათი
ჩხლ (<2 ჩ), -ჩჩ, -ჩჩრ რა; კავშ.
რად; ჩხლ არ რადად

ჩხლჩგჩ (<ჩხლ+ჩ+ჩგჩ<ჩგჩ ძე.
ლომხურის I კავშ. III პ. მხ. რ.) რაძე, რო-
გორმე

ჩხლ-ჩხლ, ჩხლ-ჩხლჩ რადად, რაძე;
ესა თუ ის

ჩხლ-არ, ჩხლ-არჩ რადად. რომელიად
ჩხლლაჩ (<ჩხლ+ლაჩ) რაოდენი, რა-
ოდენი, რაზომ(ი), რამდენი, რამდენად

ჩხლყხ (<ჩხლ+ყხ) ზხ. როგორ;
როგორღ; თანღ. მართავს იმ ბრუნვას,
რომელშიღ ზის შესადარებელი სიტყვა;
უღრის: -ჯბრ,-კით, როგორღ

ჩხლყხჩ (<ჩხლყხ<ჩხლყხა + ჩ)
როგორი, რაბაირო

ჩხლლ' (<ჩხლ) ზხ. რატომ? რისთვის?
რის გამო?

ჩხლჟხ (<ჩხლ+ჟხ) ზხ. რამდენი;
კავშ. რამდენიღ

ჩხსრჩხაგჩიხსაღ, -ჩჩ ინტერნაციო-
ნალი

ჩხრე ო ჩხრე (უბრუნველია. ნაწევრე-
ზის ღართვისას შუღლია მრ. რ.-ის სა-
ხელომითიღ ჰქონღეს: ჩხრჩხრა, ჩხრჩხრე,
ჩხრჩხრე „თვით ჩენღ, თვით თქვენღ, თვით
ისინი“. სხვა ღორმეზისათვის სესხულობს
ჩრ ნაცუღსახელიღან) თვითონ; ჩხრე
ჩრჩხ თვითონ, თავად; თავისთვის

ჩხრე ნ. ჩხრე

ჩხრეარაქასნოჩქიხ (<ჩხრე+ა+
+არაქასნოჩქიხ), -ქიხ თვითკმაყო-
ღიღება

ჩხრეხკამ (<ჩხრე+ა+კამ<კამჩ-
ხაღ) ზხ. თავის ნებაზე, თავის ნებით

ჩხრესაჩრ (<ჩხრე+ა+აჩრ<აჩრჩღ)
ზხ. თავმოყვარე

ჩხრესაქათან (<ჩხრე+ა+ქათან<
<ქათანჩღ) ზხ. თავდაჯერებული

ჩხრესორიკე (<ჩხრე+ორ<ორჩ+

+ორეხ) ზხ. თავისთავადი, ღამოუციღებე-
ლი, თავისებური

ჩხრესაოიგჩღ (<ჩხრე + ოიოიგჩღ),
-გჩჩ თვითმასწავლებელი

ჩხრეარჩ (<ჩრ<ლჩ+არაჩ) ზხ.
ვირული, ვირსებური, ვირივით
ჩხრჩჩ (<ჩრ<ლჩ+ჩჩჩ), -საღ იშენი
(კუზის ჯიშთა)

ჩხრეს, -ხჩ, -ხხჩ მთავარი, თავადი;
იშხანი (თვეზთა კალმანის ჯიშისა)

ჩხრესაქას (<ჩხრეს+ქას) ზხ. სა-
თავადღ, თავადური, თავადის შესაღერი

ჩხრესაოქიხ (<ჩხრეს+ოქიხ),
-ქიხ სამთავრო, საუღლო; მთავრობა,
უღლება

ჩხრეღ (<ჩრ<ლჩ+ორღ) კინიზღ. პატა-
რა ვირი, ვირუკა

ჩხრესჩღ, წყუუტ. ჩჩჩრ, ჩჩჩრ, ლღ (ძე.
სომეხრის ღორმეზთა) ნ. ჩჩჩჩღ

ჩხრეგჩღ (<ჩრ<ჩრესჩღ + გეხ + ხღ),
-გჩჩ, -გჩღ ' ჩამოყვანა (ჩამოიყვანს), ჩა-
მოსმა (ჩამოსვამს)

ჩხრჩღ, ჩრე, ჩჩჩ' ჩამოსეღა. ჩხრეღა,
ჩამოსღომა

1. ჩჩჩ ზხ. ნამღელი, კუშმარიტი, მარ-
თალი; ზეღვაშოპრილი; ზხ. ნამღელიღ,
მართლა

2. ჩჩჩ კავშ. ხოლო; მარამ; ნაწილა-
კი: კი

ჩჩჩკას (<1 ჩჩჩ+კას) ზხ. ნამ-
ღელი, სწორი, კუშმარიტი, მართალი

ჩჩჩკახ (<1 ჩჩჩ+ა+კახ) ზხ.
ნამღელიღ, მართლა, სწორად

ჩჩჩკაჩ (< 1 ჩჩჩ<ჩჩჩკას+ორჩ),
-ჩაღ, -ჩჩჩჩრ ღეღღელი, მთავარი ქალი;
(ქალისსაქუთარი სახეღესა)

ჩჩჩკე (<2 ჩჩჩ+ორეხ) ზხ. მაწინეუ-
მისეკ

ჩჩჩჩა, -ჩჩჩჩ ოღალი

ჩჩჩჩაგჩ (<ჩჩჩჩ<ჩჩჩჩა+აგჩ),
-გჩღ, -გჩჩჩრ ოღალიღელი

ჩჩჩჩორჩ (<ჩჩჩჩ<ჩჩჩჩაგჩ+ორჩ),
-ჩჩჩჩრ ოღალიღელი ქალი

1. ჩჩ, ჩჩჩ, ჩჩჩრ საგანი, ნივთი; საქ-
მე, მღღომარეობა, ვითარება

2. ჩჩ ნ. ჩჩჩხ

ჩ რ ა ნ. ჩ რ ს

ჩ რ ა ვ ი რ ბ ზ ე (< 1 ჩ რ + ვ ი რ ბ ზ ე), - ბ ლ - გ ზ , - ბ ჭ ' რ ვ ა ნ ი ვ ე ბ ა , ს ო რ ო მ ე ს მ ა , ვ ა ნ - ლ ო რ ო ე ლ ე ბ ა

ჩ რ ა ს , ჩ რ ა ს ე ნ. ჩ რ ს

ჩ რ ა მ (< 1 ჩ რ + ა მ) ა ვ . ს ო მ ბ . მ ო ქ მ . ბ რ . ნ ი მ ა ნ ი) ზ ს . ზ ბ . მ ა რ თ ლ ო ; მ ა რ თ ლ -

ჩ რ ა მ ა გ ზ ი (< ჩ რ ა მ + ა გ ზ ი) ზ ს . ს ა მ ა რ - თ ლ ი ა ნ ი , მ ა რ თ ლ ო

ჩ რ ა რ (ნ ა თ . - მ ი ე . ღ ო რ მ ა ა ; ს ა ხ . ა რ ა ა ქ ე ს , დ ა წ ე . ჩ რ ა რ ზ ე , მ ო ქ მ . ჩ რ ა რ ი ე . ს ხ ე ა ღ ო რ მ ე ბ ი . რ ა ა ქ ე ს) ე რ თ მ ა ნ ე თ ი , უ რ თ ი - ე რ თ ი

ჩ რ ა რ ა ს ვ ი ა მ (< ჩ რ ა რ + ა ს ე < ა ს ე -

ს ხ ე + ი ა მ), - ვ მ ა ს || - ვ ი ა მ ჭ ო ლ ო თ ი , ა რ ე - უ ლ ო ბ ა , ზ ო ჭ ე ო ლ ო

ჩ რ ზ ზ ს (< 1 ჩ რ + ზ ზ ს), - ზ ზ ნ ი ვ ე ე - უ ლ ო ბ ა , ნ ი ვ ე უ ბ ი

ჩ რ ს , ჩ რ ს ხ ზ , ჩ რ ს ე , ჩ რ ს ე ვ თ ა ე ნ ი
ჩ რ ჭ ზ ა ა ყ ა : (< ჩ რ ჭ ზ < ჩ რ ჭ ზ ა ს + ა ყ ა) ზ ს . ს ა ლ ა მ ო ხ ა ნ ი , ს ა ლ ა მ ო

ჩ რ ჭ ზ ა ს , - ჯ ე მ (ზ), - ჯ ი ა ს ს ე რ ს ა ლ ა მ ო ; ნ . ლ რ ჭ ზ

ჩ ზ ს ნ. ჩ ზ ე

ჩ ზ ე (ძ ე . ს ო მ ხ ო რ ო ს I კ ა ვ ე რ ი ე ბ ი თ ო ს III პ . მ ა . რ . ს მ დ ა ნ ხ მ ა რ ზ მ ნ ი ღ ა ნ) ; ნ . ს მ
ჩ ზ (ო ა ლ ე კ ა რ ო ნ ხ მ ა რ ე ბ ა) ნ . ე ჭ ზ

1. 1

ლ ა (ა წ მ ე ო : ლ ა ჯ ო ს მ ... უ წ ე ე ბ ა . ლ - ი ჰ ო ჭ ...) წ ე ე ბ ა . ლ ა გ ზ ი | ლ ა გ ზ ზ ე , ბ რ ძ ა ნ . ლ ა ' ვ , ლ ა ვ ზ ' ა ტ რ ი ო ლ ; ნ . ლ ა ვ

ლ ა ე ზ ა ს (< ლ ა ე + ზ ა ს) ზ ს . ს ა ტ ი რ ა ლ ი , ტ რ ი ო ლ ო ს ა

ლ ა ე ზ ო თ (< ლ ა ე + ზ ო თ) ზ ს . მ ტ ი რ ა ლ ა ლ ა ე ზ ო თ , - თ ი , - თ ხ ე რ ლ ე ე ბ ი

ლ ა ე ზ ო თ - ლ ა ე ზ ო თ (< ლ ა ე ზ ო თ + ლ ა ე ზ ო თ), - თ ი , - თ ხ ე რ ლ ე ე ე ბ ი ; ლ ა წ ი რ ა ე ე ბ ი , ო ე ნ - გ ლ ი ა ნ ე ბ ი (ბ ე ე შ ე ბ ე ე თ ე ქ მ ო ს)

ლ ა მ ა ე , - ა ე ბ , - ა ე ხ ე რ ლ ა მ ა

ლ ა ე ზ ზ ს . ვ ა ნ ი ე რ ო , ფ ა რ თ ო , ე რ ო ე ლ ი

ლ ა ე ზ ა მ ჭ ზ ზ ო ს ე რ (< ლ ა ე ზ + ა მ ჭ ზ ზ ო ს ე რ) ზ ს . ბ ე ე ლ ო რ ო თ ო , მ ხ ა რ ბ ე კ ი ა ნ ი , მ რ გ ე

ლ ა ე ზ ა ნ ა კ ა თ (< ლ ა ე ზ + ა ნ ა კ ა თ) ზ ს . ფ ა რ თ ო მ უ მ ლ ი ა ნ ი

ლ ა ხ ე , - ე ჭ , - ე ჭ რ ფ ა რ ღ ო , ფ ა რ ღ ო ბ ი , გ ე რ ღ ო ბ ი

ლ ა მ ე , - მ ჭ , - მ ჭ რ ზ ს . კ ა რ გ ი

ლ ა მ ე ა ვ ი ე ზ (< ლ ა მ ე + ა ვ ი ე ზ) ზ ს . ძ ა ლ ი ა ნ კ ა რ გ ი , ს ა ლ ე ე თ ე ს ო

ლ ა მ ე ს ა ე (< ლ ა მ ე), - ე ლ ა ვ ა , - ე ლ ა ვ ჭ ' რ ო ბ ე უ ჯ ო ბ ე ს ე ბ ა , ვ ა ნ ე კ ა რ გ ე ბ ა ; ვ ა მ ო კ ე თ ე ბ ა , ვ ა მ ო უ ა ნ ე რ თ ე ლ ე ბ ა , მ ო რ ზ ე ნ ა

ლ ა რ , - რ ჭ , - რ ჭ რ ლ ა რ ი , ს ო მ ი

ლ ა რ ზ (< ლ ა რ), - რ ზ ზ ე ბ , - რ ჭ ' რ დ ა ე ი მ - ე ა , დ ა მ ა ბ ე ა ; დ ა ე ო ქ ე ა , მ ო მ ა რ თ ე ა ; დ ა ე ე ბ ა (მ ა ხ ო ს)

ლ ა ვ (< ლ ა ე), - ვ ჭ ტ ი რ ო ლ ი , გ ე ლ ო ვ ა ; ლ ა ვ ე ზ ხ ზ - ა წ მ ე ო : ლ ა ვ ს მ ე ზ ო მ , წ ე ე ე ბ ა . ლ ა ვ ხ ე ლ , ბ რ ძ ა ნ . ლ ა ვ ხ ე ჭ ' რ , ნ ა ტ ე ო ო თ ო ლ ა ვ ე ზ ე ზ ხ ზ ნ . ლ ა ე

ლ ა ვ ე ზ ა მ ა ს (< ლ ა ვ ე + ა მ ა ს) ზ ს . ტ რ ი ო ლ ო ს მ ს ვ ა ე ს ო , მ ტ ი რ ა ლ ე ო ო

ლ ა ვ ე ზ ა ს (< ლ ა ვ ე + ზ ა ს) ზ ს . მ ტ ი რ ა ლ ა ლ ა ვ ე ო ე (< ლ ა ვ ე + ო ე), - ე ჭ , - ე ჭ ხ ე რ ო - ტ რ ი ა ლ ო , მ ტ ი რ ა ლ ო

ლ ა ე ზ ე , - ე ჭ ზ ე ბ , - ე ჭ ჭ ' რ ს ე ლ ე ბ ა , ხ ე რ ე ბ ა , თ ე ქ ლ ე უ ბ ა

ლ ა ე ზ ო მ (< ლ ა ე ე < ლ ა ე ზ ე + ო მ), - ე ჭ ო ს ს ე ლ ე ბ ა , ხ ე რ ე ბ ა , თ ე ქ ლ ე უ ბ ა

ლ ა ო ს , ლ ე რ ზ ხ , ლ ე რ ზ ხ ე , ნ ა თ . ლ ე რ ა ხ ე (ძ ე ე ლ ო ს ო მ ხ ო რ ო ა) ნ . ე ს ო

ლ ე ჯ ე ლ ო რ (< ლ ე ჲ ე + ლ ო რ) ზ ს . ე ნ ა - პ ა რ ტ ა ლ ა , ე ნ ა მ ე ჯ ა ნ ა

ლ ე ჯ ე ლ ა ს (< ლ ე ჲ ე + ა ს) ზ ს . ე ნ ო ბ - რ ი ე ბ ი

ლ ე ჲ ე ზ ხ (< ლ ე ჲ ე < ლ ე ჲ ე + ა ს ხ) ზ ს . მ რ ა ე ო ლ მ ე ტ ე ე ლ ო , ე ნ ა ე რ ო ე ლ ო , ე ნ ო ე - ნ ო ; მ ლ ე ე რ მ ე ტ ე ე ლ ო

ლ ე ჲ ე ზ ხ ჭ (< ლ ე ჲ ე ზ ხ < ლ ე ჲ ე ზ ხ ჭ) ზ ს . ლ ე ჲ ე ზ ხ

ქვილ, ვჭი, -ვილსი ენა
ქს პოლონელი, პოლონური ნ. ქსაყთ
ქსაყთ (<ქს+აყთ>), -ყთ, -ყთსი
პოლონელი

ქსილსი (<ქს+ლსი>), -სილ, -სილსი
პოლონელი ქალი

ქსაყათათა (<ქსაყ+ათ+ყათათ+
<ყათათსი>) ზს. თაყარადაცემული, გულ-
გადმობრუნებული, ნაღველიაქეთუღ; მზღა-
ლი, მშინარა

ქსიჭ, -ვილ (ანატ.) ნაღველი, ნაღველის
წვენი

ქსხსიქს (<ქსხსი+ქს>) ზს. ლენი-
ნური, ლენინისა

ქსი, -იას, -ილსი მთა; ნ. ქსაის
ქსიარსი (<ქსილსი+ქსაის+თ+
ქსაის+ქსი>) ზს. მთიელი, მთაში
მცხოვრები

ქსილსი (<ქსილსი+ქსაის+ქსი>) ზს. მთისა,
მთიერი, მთიელი

ქსილსი (<ქსილსი+ქსაის+ქსი>) ზს.
მთისა; მთიანი; მთიელი, მთიერი

ქსილსი (<ქსილსი+ქსაის+ქსი>) ზს.
მთიანი, მთავორიანი

ქსი (<ქსილსი-ოღან მს. რ. ბრძან. ძე.
სომხური>) იყავ!

ქსილსი (<ქსილსი+ქსილსი>) ზს.
საესე, პირთამღ საესე, გადაიპინებული
ქს ზს. საესე; უხეი, ბარაქიანს; სრულ-
ყოფილი; ნ. ქს

ქსაყათარი (<ქს+ათ+ყათარი+ქს-
აყარი>) ზს. სრულყოფილი, ყოღაღ
სრული

ქსაისი (<ქსილსი+ქსილსი+ქსი>),
-თსი მრავალღ. მლოკე-მლოკე, ლოკ-

ქსი, -ვილ, -ვილსი ლოკე

ქსილსი (<ქსილსი+ქსილსი> ღუძის გაორ-
მაგება მორე წერის თავიღური, <მ-
თი>), -ვილ, -ვილსი მრავალღ. ლოკე,
მლოკე-მლოკე

ქსი, ქსი, ქსი გბა

ქსი, სე, სე, სე არსებობა,
ყოღნა

ქსილსი (<ქსილსი+ქსი>) ზს. სულ,
მთლიანაღ, საესებთ

ქსი, ქსი, ქსი ლიტრი
ქსი, ქსი სისაესე, საესებობა, აღსაესე;
ამონაესები, ამოესებული (აღვიღი); ნაყა-
რი (მინა, ხეში, ორმოს ამოსაესებად ან
ნიაღვის ასამაღლებად) ნ. ქს

ქსი || ქსი || ქსი (<ქს+ქს> საესე

ქსი ნ. ქს
ქსი ნ. ქს

ქსი (<ქს+ქს>), -ქსი კნინობ.
პატარა უღელი; ოწინარი

ქსი (<ქს+ქს>) ზს. მუღ-
ღე, მუწვიღე; ურთიერთ დაკეშიებული;
მსაესი; გრამატ. უღება

ქსი (<ქს+ქს>) ზს. მუნე-
ნული

ქსი (<ქს+ქს>), -ქსი, -ქსი
კნინობ. პატარა გბა, გბორი

ქსი ზს. გამაღარი, დასესებელი

ქსი, ქსი, ქსი, სე, სე (ძე. სომ-
ხური ღორმებობა) ნ. ქსი, სე, სე

ქსი, -ვილ, -ვილსი ლოკე

ქსი, -ვილ, -ვილსი ღარღმანიღ, გო-
ქიღე; შარახეღი, ქსის ბიღი

ქსი-ქსი (<ქსი ღორის გაორმაგე-
ბა მორე წერის თავიღური >ქს-თი>),
-ვილ, -ვილსი მემთერაღე, ქსის ბიღი,
ავიარა

ქსი, -ვილ, -ვილსი, ცურე, ცურე-
ობა

ქსი, -ვილ, -ვილსი ცაცე

ქსი, ქსი, ქსი ღარღება, დაღ-
მება, სმის გაემენღა; დაწყნარება, დამვი-
ღება

ქსი (<ქსი+ქსი+ქსი> ერთი
ქს-ს დაკარგეღი) დაღმება (აღმება), და-
ჩეღება (აჩეღება); დამვიღება (ამვი-
ღება)

ქსი (<ქსი+ქსი>) ზს. მღება-
რე, ჩეღი, ყუღი, უენი

ქსი (<ქსი+ქსი+ქსი>), -ქსი
ზს. სასმენელი, ყური; აუღიღორი

ქსი, ქსი, ქსი სენა, გაგონება

ქსი (<ქსი+ქსი>) ზს. გასაგონი

ქსი (<ქსი+ქსი>) ნ. ქსი
ქსი (<ქსი+ქსი>), -ქსი, -ქსი
მსმენელი

იუიფიქოს (<იუიფ + იუფიქოს),
 -**ქიას** სმენა, სმენადობა
იუოს (<იუ<იუიქ+იოს) ზს. ყურ-
 მახვილი, მახვილსმენიანი
იქაი, **იქაყი**, **იქა'** ნ. **იქანაი**
იქანაი, **იქაყა** || **იქაყი**, **იქა'** || **იქა-**
ბი'რ ბანა (ბანს), რეცხვა (რეცხავს)
იქაყარაი (<იქაყ<იქაი+არაი<
 <აიხსი), -**რი**, -**რხერი** ზს. მრეცხავი
იქაყიქი (<იქაყ<იქანაი+ქი),
 -**ქიჭი**, -**ქი'რ** ბანა (იბანს)
იქაყი (<იქაყ<იქანაი+ყ), -**ჭი**
 რეცხვა; სარეცხი
იქარახე (<იქარ<იქარ+ახე), -**ყი**,
 -**ყხერი** ლიტრიანი
იქაყი (<იქ<იქარ+ა+ყი), -**ყრი**,
 -**ყრერი** || -**ყრხერი** გახვითი
იქიქ (<იქ<იქარ+ქი) ზს. სულ,
 მთლიანად, სავსებით; ზს. სრული, მთლი-
 ანი
იქიასაი, -**იყაყა**, -**იყაყი'რ** დაღინჯება,
 დასერიობულება
იქიორს (<იქი<იქიორ+ორს ზს. სე-
 რიობულად, დინჯად
იქოს (<იქ<იქარ+ოს<აიხსი),
 -**აი** მოენე, ჯაშუში
იქიხსი (<იქოს+ქი), -**ახეჭი**, -**აი'რ**
 ზეურვა, თვალთვალი, თვალის დევნება,
 ჯაშუშობა
იქსი, **იქი** || **იქრი**, **იქ'ი** || **იქრი**,
იქ'ი || **იქრი'ა** გაეცება (აეცებს), ამოვსე-
 ბა, შეეცება; გატენა (თოფის, ჩიბუხის)
იქიქი (<იქ<იქსი+ქი+ქი), -**ქიჭი**,
 -**ქი'რ** აეცება (იეცება)
იქი, **იქი**, **იქი** უკელი; წყელო
იქიარა (<იქი<იქიქ+არა+რა),
 -**ჭი**, -**ჭხერი** ლიტრიათი
იქიბი, -**ბიჭი**, -**ბი'რ** გახსნა (ნაცეისა);
 დარღვევა; დაშლა (წყისისა); გაფანტვა (დარ-
 ლისა); დახტვა (დაწესებულებისა); აკრ-
 ძალვა; დაშლა (ნაწილებად); გახსნა, ვაჭ-
 ნა (წყალში); შთანთქმა; გაღნობა, აორ-
 თქლება; ახსნა, ამოხსნა, განშორება
 (ამოცანის, გამოცანის); გარჩევა (წინადა-
 დებისა)...
იქიბი (<იქი<იქიბი+იბი), -**ბი**-
ქასი, -**ბიბხერი** ნ. **იქიბი**

იქიბი ნ. (უკლავ არ იხმარებ:) **იქიბი**
იქი, -**ბი** || **იქიბი**, **იქიბი** სინათლე;
 ნათელი; სანთელი (მანათობელი რამ)
იქი (<იქი) ზს. ზზ. ჩემი, ყური,
 მღუმარე; უხმო, ჩუხად, მღუმარე
იქიარაყ (<იქი<იქი+არა+რაყ),
 -**ჭი** განიიადი
იქიარაქ (<იქი<იქი+არა+ქი),
 -**ბი** გათეების ხანი
იქიამი (<იქი<იქი+ამი) ზს.
 <ამიხსი), -**აი**, -**აიხერი** ფანჯარა
იქიასხარი (<იქი<იქი+ას-
 ხარი), -**რეჭი**, -**რე'რ** ფოტოსურათის
 გადაღება
იქიასხარიქ (<იქიასხარ<იქიას-
 ხარი+ქი), -**რეჭი**, -**რე'რ** ფოტო-
 გრაფი
იქიამქ (<იქი<იქი+ამქ) ზს.
 ნათელი; სხივისანი, სხივოსლო
იქიამი (<იქი<იქი+ამი) ზს.
 ნათელი
იქიამიქ (<იქიამი+ქი), -**რეჭი**,
 -**რე'რ** განათება, გაშუქება
იქიამიქი (<იქიამი<იქიამი-
 რი+ქი), -**რეჭი** განმანათლებელი
იქიამი (<იქი<იქი+ამი),
 -**ჭი** ცისკრის ვარსკვლავი
იქიარა (<იქი<იქი+არა) <ა-
 იხსი) ზს. ეკლესიის მსახური (დამგვე-
 ლი, სანთლის ამწებო), მნათე; მანათო-
 ბელი
იქიხე (<იქი<იქი+ხე) ზს.
 თელი
იქიხე (<იქი<იქი+ხე), -**ხი**
 ნათელი, სხივოსლო, შუქმოსლო
იქიხე (<იქი<იქი+ხე+იქი),
 -**ქი** ლუსკი-ი (ქალის სახ.)
იქიხე, -**აიხე** ლუსკი (ქალის სახ.)
იქიხე (<იქიხე), -**აიხე** მთვარე
იქიხე (<იქიხე<იქიხე+იქი),
 -**ქი** კნინობ. მთვარე
იქიხე (<იქიხე<იქიხე+იქი) ზს.
 მთვარეული

ლორ, ერქ, ლორქ ამბავი, ცნობა
ლორქ ზს. დინჯი, სერიოზული
ლოცვქ, -ყილ, -ყჩხნქ ასანთი
ლქლ, ლქვქ, ლქ'რ მიტოვება, ხელის

აღება, ზურგის შექცევა, პირის ბრტყება;
ვაწირვა
ქომქ (<ლქ<ლქქ+ომქ>), ქმანქ ნ.
ლქლ

ხ ქ

ქარქ, -რხვქ, -რქ'რ მოტყუება (ატყუება)

ქარხ-ქორს ღილაქქ. (<ქარხ+ქორხ<ქარქლ>) ზს. მატყუარა

ქარქლ (<ქარქ < ქარქლ + ჟ+ლქ>), -ქვქ, -ქქ'რ მოტყუება (ტყუებობა)

ქარლ (<ქარქ<ქარქლ+ლ>) ზს. მატყუარა

ქაოქ, -რქ ხაზი

ქაოქლ, -რქვქ, -რქ'რ ხაზვა

ქაოქლქ (<ქაოქ<ქაოქლქ + ქაოქლქ ხმოვნის შექცემვითა და თავიღერი თანხმოვნის შეცვლით: ხ>მ>), -რქვქ დიხრქა, დაჯღაბნა, უთავბოლო ხაზების გავლება, დახაზვა

ქაოქლქოქ (<ქაოქ<ქაოქლქ+ოქ<ქაოქ+ოქ+ლქ>), -ოქვქ, -ოქ'რ ნ. ქაოქლქ

ქაოქ ზს. კროლა (თვალი), ელანი

ქაოქლქ, -ლქ, -ლქნქ ხალათი

ქაოქათლქ (<ქაოქ<ქაოქლქ + აოქ+ლქ>), -ოქვქ დაქებნა. დარჩენა

ქაოქლქ, -ლქვქ, -ლქ'რ კენა

ქაოქლქლქ (<ქაოქ<ქაოქლქ < მბ<მბ<ქაოქ<ქაოქლქ+ლქ>), -ლქვქ, -ლქ'რ დაქებნა, დარჩენა, დაგლეჯა კბილეზით

ქაოქ, -რქ, -რქ თამაში, გართობა; სასხარი (ძელისა); ქაოქ ასლქ, ქაოქ არაო, ქაოქ არაო' ნ. ქაოქლქ

ქაოქლქ (<ქაოქ>), -რქვქ, -რქ'რ თამაშობა, გართობა

ქაოქლქქ (<ქაოქლქ+ლქ>), -ლქ, -ლქნქ სათამაშო (საგანი); თამაში; სასხარი (თელისა) ნ. ქაოქ

ქაოქლქ ზს. მშვიდი, წყნარი; ზს. მშვიდავ, წყნარად

ქაოქლქლქ (<ქაოქლქ + არაოქ<ლქ ასლქ>) ზს. მოთამაშე, ხელმარა

ქაოქლქლქ, -ლქვქ, -ლქ'რ დამლა, არღანებება, ხელის შეშლა; დარღვევა (კანონისა); აბურღვა (სომისა); არეუ-დარევა (საქმისა); აშლა (შეუღისა); აოხრება

ქაოქლქ, -რქ პათოსი, შეგართობა; სიყვარული, ენება. აღტკინება; ეჭვი

ქაოქლქოქ (<ქაოქლქ+ოქ>) ზს. ეჭვიანი

ქაოქლქლქ, -ლქვქ, -ლქ'რ შერტყვა; შეხრავა, მორტყვა

ქაოქლქლქ, -ლქ, -ლქნქ ღლქანი

ქაოქლქლქოქ (<ქაოქლქლქ+ოქლქ>), -რქ მელქქ

ქაოქლქლქლქ (<ქაოქლქლქ+ლქლქ>), -ლქ ნ. ქაოქლქლქ

ქაოქ, -ლქ, -ლქნქ ჯვარი

ქაოქლქლქლქ (<ქაოქლქლქ+ლქლქ+ლქ>), -ლქ ჯვარედინი

ქაოქლქ ზს. არეული, არეულ-დარეული; ნებვი

ქაოქლქლქ (<ქაოქლქ+ლქ>) ზს. ნარევი, არეული. შერეული; ცვლებადი

ქაოქლქლქლქ (<ქაოქლქლქ+ლქლქ>) ზს. არეულ-დარეული, ასერილ-დასერილი, აქოთებული

ქაოქლქლქლქლქ (<ქაოქლქლქლქ+ლქლქლქ>) ზს. არეული, არეულ-დარეული; დახვლანჯული

ქაოქლქლქლქ, -ლქვქ, -ლქ'რ არევა (უოქეს), შერევა, არეულ-დარევა, აბურღვა

ქაოქლქლქლქლქ (<ქაოქლქლქლქ+ლქლქლქ>) ზს. არეული, არეულ-დარეული, აქრილ-დაქრილი

ქაოქლქლქლქლქ (<ქაოქლქლქლქლქ+ლქლქლქ>), -ლქვქ, -ლქ'რ არევა (ირევა), აბურღვა (იბურღება)

ქათხორი (ქათხორი) ზს. ნა-
რევი

ქაქარი ზს. ბნელი

ქაქარამაბ (ქაქარამაბქ) ზს. ბნელი, ჩაბნელებული,
ბნელბონილი

ქაქარათ (ქაქარათ) ზს.
უქუნი ბნელი, უქუნეთი

ქათათ, -თქ, -თხერ სარატი, ღერ-
ვალი

ქათათსე (ქათათსე), უბრუნე-
ხარატანო (-სარატანთი=სარატანე-
ბი, სარატანების გვარისანი ან ოჯახი)

ქათათსე (ქათათსე), -სქ,
-სხერ II -სქ (|| დიალექტ. -თათქ), ნათ-
მიც. -სსხერ II -სე (|| დიალექტ. -თათსე)
ხარატაი:ი (გვარის სან.)

ქერსე (ქერსე/ხერსე/სე) უბრუნე
ხდებანცი (ხდებანთა; აღვლის
სხელი გვარის (პირის) სახელიდან)

ქელი (უაღკე არა) ნ. ქელი

ქელით (ქელი/ქელი + თელი),
-ქი, -ქერი უკეთი, სულელი, გივი, გაღა-
რული

ქელით (ქელი/ქელი + თელი) ზს.
პევიანი, გონიერი

ქელი (ქელი/ქელი + თელი) დე. სომე. მრ. რ. მოქმ. ბრ.) ნ. ქელით

ქელი (ქელი + თელი), -ქი პევი, გონება

ქელიანს (ქელი + თელიანს) ზს.

პევიდან გადასული, გასულელებული,
გვი

ქელით (ქელი + თელი) ზს. პევიანი
ქელი, -ქი, -ქერი დღისობა
(იღისობა); ჩაბნობა

ქელით (ქელი/ქელი + თელი) -
+ თელი, -ქი, -ქერი დღისობა
(აღისობა)

ქელი ზს. საწყალი, საბრალო, უბეღ-
რი, საყოღელი

ქელი ზს. გივი, ღაღირეული, შეშ-
ლილი

ქელი (ქელი + თელი) ზს. გივი;
უკეთი, ღიბი, სულელი

ქელი (ქელი + თელი) ზს. უკეთი, ღიბი, სულელი

ქელი (ქელი/ქელი + თელი) <ქელი + თელი>, -ქი, -ქერი ჩხრევი, ჯღანა

ქელი, ქელი, ქელი'რ ვრა, ქელი,
წვევა, გაწვევა; შეწვევა, გაჩერება;
ღარღევა (პირობისა)

ქელი (ქელი/ქელი + თელი/ქელი),
-ქი, -ქი'რ ნ. ქელი

ქელი (ქელი/ქელი + თელი +
თელი), -ქი, -ქი ინტენ. მიხრე-მიხრევი

ქელი (ქელი/ქელი + თელი), -სქ ჯავ-
რი; ნაწილელი (ღერათა გაღანკრები უ-
ნის მოქმის შექმნე დარჩენილი), კავი,
ნაწერილი; დასაყვებლად გაშვებული
საყვი აღვლი; გაძნელებული, სარგელ-
მორული ყანა

ქელი ზს. მამაი, გაბეღული
ქელით (ქელი/ქელი + თელი) ზს.
მამიური

ქელით (ქელი/ქელი + თელი) ზს.
მამიური

ქელი, -ქი, -ქი'რ დევევა, უკ-
ვანი; შეწვევა (ეშინი); აღმართალი, უ-
ღებლად შეხედა

ქელი, ქელი სინდისი; სინდისის ქელი
ქელი, ქელი, ქელი ქელი, ხელი, კელი
ქელი ზს. სასტიკი, მისხანე; ზს. ძა-
ლიანი, სასტიკი

ქელი (ქელი/ქელი + თელი) ზს. საწ-
ვალი, საბრალო, საყოღელი, უბეღრი

ქელი (ქელი/ქელი + თელი/ქელი) ზს. მოქმედი, კენჭიურილი
ქელი (ქელიანი), ქელი, ქელი'რ

ღიბევა, ჩაყვანა, დაღართვა
ქელი-ქელი (ქელი ღიბის გიორ-
მაგება), ქელი-ქელი დახელანჯეა, და-
ვანძეა, დაღართვა

ქელი (ქელი/ქელი + თელი), -ქი, -ქი'რ
დაჯგუფება, შეგროვება

ქელი, ქელი, ქელი'რ დღევი, სმა
(სევა)

ქელი (ქელი/ქელი + თელი +
თელი) ერთი თ-ს დაქარვეთი, -ქი, -ქი'რ სე-
ვა (სევა); ქელით თელი, ქელით თელი,
ქელით თელი'რ დღევი

ქელი (ქელი/ქელი + თელი +
თელი), -ქი, -ქი'რ დღევი (და-
ღევი), იმება

ჩამქც (<ჩამ<ჩამს<ჩქ<ქ>), -ქჩ, -ქსჩ სანმელი, დასალეუ (საერთოდ მაგარი)

ჩამქცელს (<ჩამქც<ქცელს>), -ხჩ, -ხსჩ სანმელეულობა, სანმელეობი

ჩამორ, -რჩ ცომი; დგობა, დედა; საფუარი

ჩამორაქც (<ჩამორ<ჩამორ<ორს>), -რჩ, -რსჩ ცომიკაშია

ჩამორც (<ჩამორ<ჩამორ>), -ხჩ ცომიკაშია

ჩამს, -მხჩ, -მჩ'რ მოვლა, ზრუნვა, პატრონობა

ჩამს (<ჩამს<ჩამს<ჩამს>), -ქჩ, -ქსჩ მზრუნველობა, ყურადღება, მოვლა, პატრონობა

ჩახა, -ყახჩ, -ყა ხარება (საბრძნის), მხარელება

ჩახერ, -ყჩჩ, -ყჩჩხერ კითხვა, საკითხი, ს.ძიებელი; სათხოვარი, მიზანი; (გრაფიკა) დამატება

ჩახერა (<ჩახერ<ჩახერ<ჩახერ>), -ყახჩ, -ყა მრავალგზ. მრავალგზ (ან მრავალს) ხარება (ხარობენ აქაც, იქაც); ვალიკა, გათიხვა, ხარხარი

ჩახერც, -რჩჩ, -რჩ'რ თხოვნა

ჩახორ, -რჩ, -რსჩ ვაშლი

ჩახორჩ (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

ჩახორც (<ჩახორ<ჩახორ>), -რჩ, -რჩჩხერ ვაშლის ხე

-ძი || -თძანს, -თიძანს დაპარება, დაპირებული

ქაოპ (<ქაო+ქაოხს+პ), -ჭი, -ჭიპ სიტყვა; მეტყველება; სიტყველი; ძი ქაოპი ერთი სიტყვით

ქაო, -თი, -თიპ ბალახი, თივა

ქაოთა:არ (<ქაოთ+თა:არ<არ-ყანს+), -ჩი, -ჩიპ მთიბაე, მთიბელი

ქაოთაქან (<ქაოთ+თაქან) ზს. ბალახიან, ბალახუხვი ადგილი

ქაოთაქან (<ქაოთ+ქან), -ხი ბალახეული

ქაო ზს. ღრმა

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე<აქანსე), ზს. ღრმად გაშვონი, გამჟოლი; შორსმშვერტელი

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე) ზს. ეშმაკი, ცბიერი

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე+აქან), -ქან ცბიერება, ეშმაკობა

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე), -ქან ღრმად ჩაუტრეშება, ღრმად ჩაუვინთვა, ჩაძრვა

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე) ზს. შევინთვი

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე), -ქან ხორხეი (V საუკუნის გამოჩენილი სოფელი ისტორიკოსი)

ქაოაქან ზს. არანამდვილი, არაღივილი (ლევა, შამა, ძმა, და...)

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე), -თი ხორხეი (ადგილის სახ.)

ქაოაქან (<ქაო+აქან) ზს. ღრმა (მწებარება, სძულელი)

ქაოაქან, -ქან, -ქან ფიჭვი, განსჯა, აზროვნება, აზრი, გონება (გონებას)

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე), -ქან აზრი, ფიჭვი, ზრახვა, ბეობა, რჩევა; საბჭო

ქაოაქან, -ჭი, -ჭიპ ჰრილობა; წაღვლი; შეურაცხუთვა

ქაოაქან (<ქაო+აქან<აქან-სე+აქან), -ჩი, -ჩიპ მთიბანი, მთიბანი მიყენება, დაქრა, დაყოფა

ქაოაქან (<ქაოაქან) უბრუნე ამა, წაჩხუბება, მომღერება, წაყოფება, გაბუტვა

ქაოაქან (<ქაოაქან) ზს. მომღერავი

ქაოაქან (<ქაოაქან<აქან-სე), -ჩი, -ჩიპ ყინლიანი, ჩხუბისთავი

ქაოაქან, -ქან, -ქან ყვირილი, მფოთი, არეულობა; აშლა, წაჩხუბება

ქაოაქან (<ქაოაქან) ზს. მფოთისთავი, ჩხუბისთავი, კირვეული

ქაოაქან (<ქაოაქან) ზს. სასტოვად, მკაცრად

ქაოაქან, ქაოაქან ხეივანი, კიხინი

ქაოაქან, -ქან, -ქან კიხინი, ხეივანი (ხეივანები)

ქაოაქან (<ქაოაქან<აქან-სე), -ხი ხეივანი, კიხინი

ქაოაქან (<ქაოაქან<აქან-სე), -ჭი ნ. ქაოაქან

ქაოაქან, ქაოაქან, ქაოაქან, -ქან კიხინი, ფაცხა

ქაოაქან, -ქან, -ქან დაფუტვა, დაფრთხობა

ქაოაქან (<ქაოაქან<აქან-სე) საცობი

ქაოაქან (<ქაოაქან<აქან-სე) ზს. მესრეა, დაუღებელი, განდევნილი

ქაოაქან, ქაოაქან საცობა, დაშუა

ქაოაქან (<ქაოაქან<აქან-სე+აქან<აქან-სე), -ქან, -ქან გაჩხუბება; ფრწილბის მოჭრა; მოჭრა, მოთიბვა

ქაოაქან, -ქან (ხუზისტანის ძველი სომხური სახელი) ხუზისტანი, ხუზისტანელი; შეუბრალებელი, უმოწყალო, ბარბაროსი; უცხოელი, გარეშე

ქაოაქან (<ქაოაქან), -ქან, -ქან შესევა, თავდასხმა

ქაოაქან, -ქან, -ქან ყრუ

ქაოაქან, ქაოაქან, ქაოაქან კიხინი, ფაცხა; ქარაეი, ტალავერი; ხევა, ბელელი, ჯიხური

ქაოაქან, -ქან ძრწოლა, მფოთი, აზროვნება (მინის გამო)

ქაოაქან ზს. ხუტუკი; დახარბული

ქაოაქან, ქაოაქან, ქაოაქან გვერდი, დასაყრდელი (აღამიანთა); გროვა; ქაოაქან და ქაოაქან-ქაოაქან გვერდ-გვერდი

ქაოაქან და ქაოაქან ნ. ქაოაქან

ქილქ-ქილქ ნ. ქილქ

ქილქ (<ქილქი>), ქილქი (ცალკე არ იხმარება) ძებნა, ძიება. გამოკითხვა

ქილასახი, -ჩხეჩ, -ჩქ'რ გარიღება, გვერდის ალა, გაქვევა (გაუბრის)

ქილასაფილას (<ქილასაქ<ქილასა-
ფილქ<+ფ+სას>) ზს. მორიდებული, არი-
ღებულნი, შემოვლითი, თავდაპირველი,

თავშეკაცებული, ნეიტრალური

ქილქ (ცალკე არ იხმარება) ნ. აქილქ
ქილქ, ქეჩ, ქეჩქ სენაკი, მოწვევის
(ბერის) განმარტებული საცხოვრებელი

ქილქ, ქილქეჩ, ქილქ'რ დაქვევა, და-
ხურვა, დახშვა; დატყუა

ქილქ (<ქილქ<ქილქ+ილ>), -რქ და-
მრტყული

შ ბ

ბაყი, -ყეჩ, -ყქ'რ დაწყება; წარმო-
შობა, ამოსვლა, ამობრწყინება

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი+ილ>),
-ყმას ამოსვლა, ამობრწყინება; წარმო-
შობა

ბაყილათი (<ბაყ<ბაყი<+აყა-
თი>) ფეხმორთხმული; ფეხმორთხმით

ბაყი, -ყეჩ, -ყქ'რ კვევა

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი+ლ<ლ<+
ბაყ>) ზს. კვეა-კვეა, ნაკვე-ნაკვეთი, და-
კვეთილი

ბაყილქ (<ბაყ<ბაყი<+ილქ>) ზს.
დაკვეთილი; დასაკვეთი

ბაყილბაყ (<ბაყ<ბაყი<+ბაყ<ბაყ<+
ბაყ>) ნ. ბაყილბაყ

ბაყი (<ბაყ<ბაყი<+ბაყ>), -ბაყი, -ბაყი
ნაკვეთი, კვეა

ბაყი, -ბაყი, -ბაყი'რ გაყიღვა

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი<+ილ>) ზს. გა-
საყილი

ბაყილ (<ბაყ<+ბაყ, რაც ცალკე
არ იხმარება), -ბაყი, -ბაყი'რ ფრიალი;
ღელვა, ფრიონა (წყლისა)

ბაყილარ (<ბაყ<ბაყი<+
არ>) ზს. ჩემად, მალულად

ბაყილას (<ბაყ<ბაყი<+
ას>), -ყასყას ფსევდონიმი

ბაყილას (<ბაყ<ბაყი<+ა+
ას>) ზს. საიდუმლოდ, ჩემად, მალუ-
ლად

ბაყილას-ბაყი, -ბაყი'რ დახურვა, და-
ხურვა; დახურვა, გახურვა; დახურვა, და-
ხურვა, დახურვა

ბაყილ (<ბაყი<ბაყი>) ზს. ზს. მალული
დაფარული, ჩემი; საიდუმლო; ჩემად,
ფარულად, საიდუმლოდ

ბაყი, -ბაყი, -ბაყი'რ ნახურვითი, ნახურვითი;
სურული; ღრიკი; ფოსო, სორი, სამალავი;
ღიღგი, ციხე; ბაყი ილ ბაყი ნახურვით-
ტეზი, ნახურვითი

ბაყი, -ბაყი, -ბაყი'რ ხურვა. ჩხელ-
ვა; გატრევა; ბაყილ ასყილ, ბაყილ
ასყა, ბაყი'რ ასყი'რ ინტენსი. გახურ-
ვა გასვლა. გაძრომა; თავის დაღწევა

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი<+ბაყ<ბაყ<+
ბაყ>), -ბაყი, -ბაყი'რ დახურვითი, დახურ-
ვითი, დახურვა (ნახურვითის გაკეთება)

ბაყილ (<ბაყ<+ბაყ>), -ბაყი, -ბაყი
ნახურვითი, ნახურვითი

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი<+ბაყ<+ბაყ>),
-ბაყი, -ბაყი'რ (მრავალგზისი) დახურვითი

ბაყილ (<ბაყ<+ბაყ>) ნ.
ბაყილ

ბაყი, -ბაყი, -ბაყი'რ ყველი

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი<+ა-
+ყარ>) ზს. ყვეაღებოთ მორთული, ყვე-
აღებოთ დაშვენიებული; ბზობა

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი<+ა+
+ბაყ>), -ბაყი წალკადრო- (=ყვეაღებოთ,
აღვირის სას.)

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი<+ბაყ>),
-ბაყი ყვეაღებოთ

ბაყილ (<ბაყ<ბაყი<+ა+
+ბაყ>), -ბაყი ყანის მორწყვა ყვეაღებოთ
ღროს

ბაღყათას (<ბაღყ<ბაღყჩ + ათას), -ხქ ყვაილეოთ, ყვაილებით მღიღარი აღვლი, ყვაილნარი

ბაღყაქთ (<ბაღყ<ბაღყჩ+აქთ) ზს. ყვაილოვანი (აღვლი) უხვეყაილიანი, ყვაილებით მღიღარი (აღვლი)

ბაღყაქისე (<ბაღყ<ბაღყჩ+ა+ქისე), -ქისეჩ || -ქისეჩქ, -ქისეჩქ || || -ქისეჩქე ყვაილების ქონა, თაიგული

ბაღყიე (<ბაღყ<ბაღყჩ + იე), -ეჩ წალკობი, ყვაილნარი

ბაღყი, -რჩ, -ყრჩ სასაცილო; ღაცივა; სიცილი

ბაღყრამი (<ბაღყრ+ამ<ამქ+ამ), -ამიქ, -ამისჩ მასხარა, ხუმარა

ბაღყრას (<ბაღყრ+ას) ზს. სასაცილო; ღამციხე

ბაღყრე (<ბაღყრ), -რეხეჩ, -რჩ'რ ღაცივა

ბაღყრეჩ (<ბაღყრეჩ+ჩ) ზს. ღასაცილი; სასაცილო

ბამხე, -მხეჩ, -მჩ'რ ღევე; ჰამა; ლიჯხა, ბლაგვი იარალით ჰრა

ბამხმხე (<ბამ<ბამხე + მამ<ამ<ამხმხე), -მხეჩ, -მჩ'რ მრავალგზ. ღევე, ღონა, ღიღხან ღევე

ბამხის (<ბამ<ბამხე+ის), -ხქ საღვი აკვი; ღევეა (ერაოი დაღევეა); რარის ბამხის ახხეღქეენის საღამარაქოდ გახლღმა (ქევეა). ხაღის ყბაწი ჩავარღნა

ბაქი, -რჩ, -რჩ'რ წყარი, კლე. ნაბირი, ძგიღე; მწვერვალი

ბაქიარათიქის (<ბაქი+არათ+იქის), -ქის ღვიღერესი სიღარიბე

ბახი, -ჩი, -ჩისჩ ნაცნობი

ბახიჩას (<ბახიჩ), -ჩახეჩ, -ჩახეჩ'რ გაციღმა

ბახიჩიქის (<ბახიჩ+იქის), -ქის ნაცნობი; გაციღმა

ბახი ზს. მიღვი; ძნელი; ღეხმძიმე, ორსული; ზანტი

ბახიარეჩ (<ბახი+არეჩ) ზს. ძვირღასი

ბახიარბახი (<ბახი+არ+ბახი) ზს. ძალიან მძიმე

ბახიარქის (<ბახი+არქის), -ქის სიმძიმე, სიმღელი

ბაი, **ბაიჩ**, -ბაიჩ ხე; ბაიი ჩხხე || || ბაიი ხეხე ყალუხე შეღღმა, წამოყალუხეა

ბაიი, -ბაიჩ, -ბახიჩ მსახერი, მოსამსახერი

ბაიახი (<ბაი), -ბაიჩ, -ბაიჩ'რ გახევეა, ხელ ქევე; წამომართვა, ყალუხე შეღღმა

ბაიათის (<ბაი+ათის), -ხქ ხეებით მღიღარი აღვლი, გუე

ბაიი (<ბე. სომხ. ბრაღ. ბრა. ბრა. ბაი) ნ. ბაი

ბაიიღე (<ბაი+იღე), -ღიი, -ჩიჩისჩ ღევიანი

ბაიღე, -ღეჩ წავი (სოფლის სახელი)

ბაიღე, -ღეჩ მოცულობა, ვრცულობა, სივრცე; გუეაღმა

ბაიღეის (<ბაიღე+ის) ზს. მოცულობიანი, მოცულობის მქონე, ფართო, ვრცელი, ღიღი

ბაიარღე, -ღეჩ, -ღეჩისჩ წყურვილი, მწვერვალი

ბაიჩ, -ჩიჩ ხელის გული; ტაწი. ტაწის ხე

ბაიჩარეჩ (<ბაიჩ+არეჩ<არეჩ+არეჩ+ჩე), -რეხეჩ, -რჩ'რ ტაწისციხე; ტაწის ყვრა

ბხხე, -ბხეჩ, -ბჩ'რ ცემა, რჯევა; ნაყე; ღეწე

ბხი, -რჩ, -რჩ'რ მოხუცი, ღნიერი

ბხიას (<ბხი), -რახე, -რახეჩ'რ მოხუცე

ბხიარქის (<ბხი+არქის), -ქის მოხუცეაღმა

ბხიარე (<ბხი+არე), -ჩე, -ჩისჩ (ენობი. ღამტირებითი) მოხუცი, ბერიკატი; აზრა. ბხიარე

ბხიარეჩ (<ბხი+არეჩ), -არე, -არეჩისჩ მოხუცი ქალი

ბხიარე (<ბხი+არე), -ჩე მოხუცეაღმა, მოხუცეაღმა

ბხიარე (<ბხი+არეჩ), -არე, -ჩისჩ მოხუცი (მწიწეებით ნათქვამი) მწიწე

ბახქი, -ყღეტი, -ჭი'რ ცხება, წაცხება, ლესვა, ზელესვა

ბქი, ბქი || ბიქი, ბქიერ ულორტი

ბჩბ, ბბქ, ბ'ხერ ძეძუ

ბჩბაჟ (<ბჩ<ბაჟრ+ბაჟრ), -ჯი სი-
ცილი, დაციხვა

ბჩბაჟქი (<ბჩბაჟ), -ჯღეტი, -ჯი'რ
სიცილი, ხარხარი; ღმილი

ბჩბაჟყთ (<ბჩბაჟ + ჟთ) ზს.
მციხარა, მოციხარა; მციხარული

ბჩბხხ (<ძველი სომხურია) ნ. ბჩბხ-
ხაყ

ბჩბხხაყ (<ბჩბხხ აყ), -ყჩ, -ყხერ
მერცხალი

ბჩრახ, -ხი ჰერამი

ბჩრახქი, -ხაჟ || -ხჩჩ საერთოდ: ბრჰევი-
აღა, ლამაზი, სასიამოვნო ფერი. ამის
გამო სხვადასხვა ღროს სხვადასხვა ფერს
აღნიშნავდა იმის მიხედვით, თუ როდის,
რომელი ფერი მოსწონდათ: მეწამული,
წითელი, ყვითელი

ბქიქი (<ბქი ძირის გაორმაგება
თავიჯდური თანხმოვნის შეცვლით. ეს
ძირი გაორმაგების გარეშე არ იხმა-
რება) -ქაყტი, -ქა' წიფივი, ჰიფივი,
ჰიჭივი, ზღურტული (ჩიტებისა, ზაფხუ-
ბისა)

ბქაქთა (<ბქ<ბაქი+ა+ქთა),
-თი თანბაქო. თუთუნ

ბბქი (<ბბ<ბჩბ+ბქი), ბბქტი, ბბქ'რ
წოვა, წუწნა, სრუტვა

ბბრთაჟ, -თაყტი, -თა' წივილი. კი-
ვილი, ჰივილი, ჰრივილი

ბბრთაჟ (<ბბრთ<ბბრთაჟ+თაჟ), -ჯი
წივილი, კივილი, ჰივილი, ცივი ხმით ძა-
ხილი

ბხახქი, ბხაჟ, ბხჩ'რ (ძველი სომ-
ხურია) ნ. ბხხქ

ბხქი, ბხხტი || ბხა, ბხჩ'რ შობა,
ღაბაღება

ბხხაჟ (<ბხქ<ბხხქ + აჟ<აჟ-
ყახქი) ზს. ზხ. მუხლებამდე მომწე-
ღენი

ბხიჟ (<ბხ<ბხხქ+იჟ), -ჯი, -ჯხერ
შობელი

ბხხიჟ (<ბხ<ბხხქ+იხიჟ), -ჯი ||

|| ბხხტი შობა, მშობიარობა: ღაბაღება;
ნაშობი; ღაბაღების ღღე

ბიჟ, -ჟი, -ჟერ ზღვა

ბიჟაყ (<ბიჟ+აყ), -ჯი კნიობ. ჰა-
ტარა ზღვა, ტბა

ბიჟაქი (<ბიჟ+აქი) ზს. ზღვისა,
საზღვაო

ბიჟაქყარქი (<ბიჟ+აქ+ყარქი),
-რქი ზღვის მხატვარი, მარიონეტი

ბიჟაქიჟ (<ბიჟ+აქი+იჟ) ზს.
ზღვისპირა

ბიჟბერქა (<ბიჟ+ბერქა) ნ. ბიჟ-
აქიჟა

ბიქი (<ბი<ბიჟ + ბიქი), ბიხტი,
ბიჩ'რ გამრუდება; გახვევა, გაღვლევა

ბიჟაქ-ყიჟი (ფუძის გაორმაგება, მაგ-
რამ ცალკე არცერთი წვერ არ იხმარე-
ბა) ზს. წერილობით, უმნიშვნელო. სურდა-
მურღა

ბიქი (ცალკე არ იხმარება); ბიქი ქი-
ხქი წამოტობა, წამოვარდნა

ბიქაყიჟი (<ბიქ<ბიქი+აყიჟი) ზს.
უზარმატესი

ბიქა, ბქი ბოლი, კვამლი, ორქული;
კომლი, მოსაღღე

ბიქა-ბიქა (<ბიქა+ბიქა), -ბქი-
ბოლი, კვამლი

ბიქი (ცალკე არ იხმარება) ნ. ბაქბიქი.
ბიქი ზს. ზარბატი

ბიქი (<ბიქი), ბიქტი, ბიქხერ-
მულე

ბიქიქი, ბიქახ, მრ. რ. საბ. ბიქაჟ,
ბიქაჟ (ძვ. სომხურია) ნ. ბიქიქი

ბიქი ზს. მრუდე, მიჯნულ-მოსვენელი,
დაკლანხილი

ბიქაჟახტი (<ბიქა+აჟ+ახტი) ზს.
ელამი, ბრუტიახი

ბიქიქი (<ბიქი+ბიქი) ზს. მრუდე,
აღმართაღ

ბიქიქი-ბიქიქი (<ბიქიქი+ბიქიქი) ზხ.
მიხვე-მოსვენელი, მრუდე, ზიგზაგით

ბიქიქი-ბიქიქი (<ბიქი+ბიქი+ბიქი) ზს.
მიხრილი-მოსხრილი, მიხვეულ-მოსვენელი,
დაკლანხილი

ბიქაჟი, ბიქაჟტი, ბიქა' ღვლილი, ნე-
ლი ღვლი; მღვლიარება, სულიერი ღვლი

კ ნ. ხო

კა ნ. ჯამ

კაყაყ, -ყჩ, -ყხერ კახაი

კაყამაყრაყი (<კაყამ<კაყამი +
+ყხერყ +ყხი), -ყხეყ, -ყჩ'რ ორგანიზება,
ჩამოღობება, შეღებვა

კაყამაყრაყი (<კაყამაყრაყ<კაყ-
ამაყრაყი+ყხი), -ყჩი, -ყჩხერ ორგანი-
ზატორი

კაყამი, -ამეყ, -ამ'რ შეღებვა;
აყინე-; მოწყობა, გაძირთე-, მოკაზმევა

კაყ (<კაყხ), -ყჩ რაგ

კაყხი, -ყხეყ, -ყჩ'რ წვეთე-, წვე-
თება

კაყხი, -ყჩ, -ყხერ წვეთი

კაყხი, -ყჩხ, -ყჩხე, -ყხანე (ძვ. სომ-
ხურია) ნ. კაყ

კაყხანერ (<კაყხი+ყთხერ), -ყჩ
ბძის ნაღები

კაყხანერ (<კაყხი + ხერხი), -ხე
ბძის პრიღეჭი, წველა

1. კაყ ნ. იხხი

2. კაყ, -ყჩ, -ყჩერ ვალო

3. კაყ, ჯამ, კაყ, კაყ, წვეთე- კაყე,
კაყ'ე, კაყხ'ე (ძველი სომხურია) ნ. კა-
ხაყ

კაყან (<1 კაყ+ყან), -ხე ქარქაში

კაყანაყორ (<1 კაყ+ყან+ყორ),
-ყჩ', -ყხერ ტყე, ტყხალი, პატარაი,
შეყურბილი

კაყათხე (<2 კაყ+ყათხე), -ყჩ
კალოს ადგილი, კალო

კაყხერ (<2 კაყ+ყერ მრ. რ.-ის სომ.),
-ყჩ კაღერი (თაქლოება; ადგილის სახ.)

კაყხი, -ყხეყ, -ყჩ'რ (|| დიალექტ-
კაყჩ'რ) დახევა, დაეცევა, დაეცება; და-
ყრობა, როცა; მოპოება, მოენა, ხელთ
მოგდება

კაყორ (<2 კაყ+ყორ) ზს. მეკალოე,
კალოზე მომეშაეე

კაყორ, -წმეო კაყორ, წვეთე- კაყჩ,
კაყხერ, სკაყ... ბრძან. კაყ', კაყხ'ე (ძვ.
სომხურის ფორმებია) ნ. იხხი

კაყაყ (<კაყ+კაყ, რაჟ ცალეე არ

სხმარება), -ყჩ, ზს. ბლე, ენბარკვილი,
ენამოჩლევილი

კაყაყ, კაყაყი ქაქაო

კაყხი, -ყხე, -ყხხერ კაქალი, ნიგო-
ზი; თხილი; რაჟ

კაყხი (<კაყხი+ხ<ლ) ზს. ნიგეზი-
მუხისა

კაყხი (<კაყხ<კაყხი+ყჩ), -ხი,
-ხხხერ მუხა; კაქლის ხე; თხილი (ხე)

კაყხე (<კაყხი+ყ), -ყჩ კაღნიქ-
(=კაქლები; მუხები; ადგილის სახ.)

კაყხეა (<კაყხ<კაყხი+ყა) ნ.
კაყხი

კაყხიო (<კაყხ<კაყხი + იო),

-ყჩ მუხნარი, თხილნარი, ნიგეზნარი

1. ჯამ, ჯაყ, ჯა, ჯახე, ჯაყ, ჯახ
(აწმეო), ჯაყი, ჯაყიერ, ჯაყ, ჯაყხე,
ჯაყხე, ჯაყხი (უწვეთე- სხეა ფორმები
არა აქვს) ვარ, ვარსებობ

2. ჯამ კაქე. ან. ანლა

ჯამაყორ (<ჯამ<ჯამხხაყ+აყორ),

-ყჩ, -ყხერ მოხალისე, მსურველი

ჯამაყ (<ძვ. სომხ. ჯამყ, ნათ.-მიტ.

ჯამაყ; ზს. ნელა, ნებორად, ნებაზე; ჯა-
მაყ-ჯამაყ ნელა-ნელა, ნება-ნება

ჯამაყი (<ჯამაყ+ი) ზს. ჩემი,
ნელი. ნებორი; ქვეშეშეა, გაიძვერა

ჯამი, -ამეყ, -ამ'ყ (ძვ. სომხურ-
რია) ნ. ჯამხაყ

ჯამხაყ, -ამეყ, -ამეყ'ერ ნლომა.

სურვილი. წადილი (მინდა, მსურს...)

ჯამი, -ამიქ კამო (ცნობილი რევი-
ლუციონერის, სომონ ტერაპტროსიანის
ფსევდონიმი)

ჯამე (<ჯამ<ჯამხხაყ+ყ; ძველი
სომხური ნათ. ჯამაყ; მხ. რ.-ის ფორმები
არ აქვს) ნება, -ყჩ (მრ. რ. არა აქვს) ნება,
სურვილი, წადილი, ნლომა

ჯაყან (<ჯაყ<3 ჯაყ: ახ), -ხე და-
საღვომი, დასაღვომელი (ადგილი); საღ-
ვური, გაჩერება (ტრანევის, ავტობუსის
ტროლეიბუსის...)

+-ს), -რეხტ, -რჩ'რ განწესილება, მოგვა-
რება; ბრძანება, განკარგულება

კარგაყრიქის (<კარგაყრ<კარ-
გაყრქლ რიქის), -ქის ბრძანება, გან-
კარგულება

კარყლ, -ყხტ, -ყჩ'რ განწესება,
დადგენა, დანიშნა (თანამდებობაზე); და-
ქროწინება

კარყლ, -ყახტ, -ყა' კითხვა, წა-
კითხვა

კარგაყაძირ (<კარგაყ<კარგაყლ +
+აძირ) ნ. კარგაყაძირ

კარგაყილ (<კარგაყ<კარგაყლ +ილ),
-ყჩ მკითხველი

კარგაყქლ (<კარგაყ<კარგაყლ +
+ქლ) -, -ქხტ, -ქჩ'რ წაკითხვა (იკითხ-
ვება)

კარგაყძირ (<კარგაყ<კარგაყლ +
+ძირ), -რჩ ნაკითხი; მკითხველი

1. კარხლ, -რეხტ, -რჩ'რ კერვა

2. კარხლ, კარახტ, კარა' (ძველია,
ლიალქტურიც) ნ. კარხსაღ

კარხლ (<კარხლ+ლ) ხს. შესაძლებე-
ლი; კარხლ ზ შესაძლებელია, შეიძლება,
იქნება, ეგება; შდრ. კაროღ

კარხს, -ხჩ კარენი (კაცის სახელია)

კარხსაღ, -რეხტ, -რეხტ'რ შეიძლება;

ნ. კაროღსაღ

კარლ, -ლჩ კარლი (კაცის სახ.)

კარბლ, -ბხტ, -ბჩ'რ ფიქრი, აზრი,
ზრახვა, მიხნევა; ჩაძვლა; კარბლ ვლიქ-
რობ, მგონი; კარბხს თითქოს

კარბხს ნ. კარბლ

კარბხს ნ. კარბლ

კარბქ (<კარბ<კარბლ+ქ), -ყჩ,
-ყხტ აზრი, ფიქრი, შეხედულება, მოსაზ-
რება, ვარაუდი

კარყაღლ (<კაღლ: კაღლ), -ღხტ, -ღჩ'რ
რაკრავი, ჩქრილი, ჩქარული

კარყაღლ (<კარყაღ<კარყაღლ +
+ღლ) რაკრავი, ჩქრილი

კარყაღლ (<კარყაღ<კარყაღლ +
+ღლ) ხს. რაკრავი

კარყათლ, -თხტ, -თჩ'რ დაკერება,
საკეობლის დადგმა

კარყათლ (<კარყათ<კარყათლ +
+თლ) ხს. დაკერებელი, მობლანდელი

კარყათ, -ყთ, -ყითხნი სეცევა,
ხომჯავალი, კობი

კარმ ზს. მოკლე

კარმაშაქლ (<კარმა+ა+შაქლ)
მოკლეთათანი, თათმოკლე

კარმაშოხ (<კარმა+ა+შოხ < ჰო-
სლ) ზა. ენამოკლე, სიტყვათმოკლე

კარმქ (<კარმა+ქ) ინტენს. ძალიან
მოკლე, ძალიან დაბალი; ნ. კარმქლ

კარმქლ (<კარმა+ლ+ქლ) ზს. დაბა-
ლი, დაველული, ნალევა

კარმჩრ ზს. წითელი

კარმრაღილ (<კარმჩრ+ა+ღილ)
ზს. წითელი, აწითელდებოდა

კარმრაქლ (<კარმჩრ<კარმჩრ +
+ა+ქლ) ზს. კინობ. ლოყაწითელი,
ლოყაწითელი, წითელლოყება

კარმრაღილ (<კარმჩრ<კარმჩრ +
+აღილ) ზს. ბოწითალი

კარმრლ (<კარმჩრ), -რეხტ, -მრჩ'რ
გაწითლება (წითლდება), შეფაცლება (შეუ-
ფაცვლება); შებრაწვა

კარმრლხ (<კარმჩრ<კარმჩრ>ლხ),
-ხლ კარმრენი (ვაზის ჯიშია)

კარმრაქის (<კარმჩრ+იქის),
-ქის სიწითლე

კარმრლ (<კარმჩრ<კარმჩრ+ილ)
ზს. წითელი (ავედმეოფობა)

კაროღ (<კარ<კარლ+ოღ) ზს. შემ-
დი; შემძლებელი; კაროღ ზ შესიძლება,
იქნება; შდრ. კარხლ

კაროღსაღ (<კაროღ), -ოღახტ, -ოღ-
ახტ'რ (აწმყოსა და უწყვეტელნი ჩვეულებ-
ოი ასე იღვლის: კაროღ ხმ, კაროღ ზქ)
შეძლება (შეუძლია, შეიძლება)

კაროთ, -ოთ ზს. მონატრებელი, და-
ნატრებელი; ვაჭარებელი, ხელმოკლე;
საჭირო, აუცილებელი; ნაკლებობა; სას-
ტიკო ნდობა, წუთრელი, ნატრა. ღარდი,
ნალელი, სეჯა, კაემანი: კაროთს ათხლ
ღარდის გაქარება, ნატრის ასრულება

კაროთაქ (<კაროთ+ა+ქ) ზს.
სეველი, ნალელი, ღარლით საესე; სანატ-
რელი

კაროთს (დააღმტრია) ნ. კაყხრო

ყავ (*<ყავ*) უბრუნვ. ღვომა, ღვომის
ზანერა; ნ. ხეხა ი. ყავ

ყსაჲ, აწმყო: *ყსამ, ყსა, ყსაჲ,*
უწაივტ. *ყსტ, ყსტრ, ყსაჲრ, ყსაჲ, ყსტ,*
ყსტს; I კავშ. *ყსაჲყს || ყსტმ, ყსაჲ-*
ყსს || ყსტს, ყსაჲყს | ყსტ; წყაჲტ. ყსტ,
ყსტრ, ლყსაჲს ყსაჲ; II კავშ. *ყსტყ,*
ყსტს, ყსტტ; ბრძნ. ყსაჲყ, ყს-
ტაჲ: ნამყოს მიმღ. *ყსტს* (ძვ. სომეხ-
რის დრომეზია. ახალში ამოტანს გაქაჲე-
ნულად იმარება II კავშ. II და II პირის
დორმეზი ორივე რიცხვის) ღვომა, ღაღ-
გონი. აღვომა; ცხოვრება, არსებობა,
ყოფნი; ნ. *ყსაჲ, აყრს*

ყგებ სს. ყაღბი, ცრუ, ნატყარი
ყგებაჲრ (*<ყგებ+აჲრ*) სს. ორ-
ველი, ცბიერი; ცრუ, ყაღბი
ყსსაჲ, ყაგტ | *ყგა, ჯაჲყ, ჯაგტაჲ*
(აქა ცალე იშეათაღა გამოიყენება)
ღვომა, აღვომა, ღაღგომა, ღაღა, ღოღინი;
ცხოვრება, ყოფნი; ნ. *ყსაჲ, აყრს, ჯაჲ,*
ყგრ

ყსსყახტ, -საი, -სხხრ ცხოველი;
ცოცხალი

ყსსარის, -სტ, -სხხრ ცენტრი
ყსსარისაჲს (*<ყსსარის + აჲს*)
სს. ცენტრალური

ყსსარისაჲს (*<ყსსარის*), -რისა-
ჲა, -რისაგტაჲრ თავმოყრა, შეჯგუფება,
ცენტრალიზება

ყსამას, -სტ, -სხხრ ზიგზავი, მიხ-
ცეულ-მოხეული, დაკანკილი გზა, მო-
სახვევი; *ყსამას თაჲ* გადახვევა გზიდან,
გზას აცდენა

ყსა, ჯახტ || ჯახტ, ჯახხრ ნახევირი,
შუაგაყოფილი

ყსაგტხრ (*<ყსა+გტხრ*), -რტ შუა-
ღამე

ყსაჲაჲს (*<ყსა+აჲ+აჲს*) სს.
სანახევროდ

ყსარ (*<ყსა+არ*), -რტ შუაღლე

ყსა, -აჲტ, -აჲრ წერტილი; მიზანი

ყსრ (*<ილახტ*), -რტ სკველი, სკვები
(ჩვეულებრივ ცხოველებსა); ნ. *ყსრა-*
ყსარ

ყსრაჲს (*<ყსრ+ილახტ + ჯსრ*), -რტ,

-რხხრ სკველი, სკვები (ჩვეულებრივ ალა-
მინისა) შღრ. *ყსრ*

ყსრაჲ, -აჲტ, -აჲრ სახე, შესახელომა;
ნაირი, გვარი, ვარგეზობა; ღორმა, ზოლა;
ასკექტი (გრაჲაჲტ)

ყსრაჲსკრაჲ (*<ყსრაჲ+სკრაჲ*) სს.
ზს. ნაირ-ნაირი: სხვადასხვაგვარად

ყსრაჲრ (ცალე არ იმარება), -აჲგტ,
-აჲტაჲრ სახის, ღორმის მოცემა

ყსრაჲს (*<ყსრაჲ+ყსრაჲ+სტ*), -აჲტ
(გრაჲაჲტ) ასკექტის მარამოხეული აფიქსი

ყსტტ (*<ყსაჲ*) გაუმარჯოს! (პირ-
დაპირ: იცოცხლოს!)

ყსტტაჲ (*<ყსაჲ*) გაუმარჯოთ! (პირ-
დაპირ: იცოცხლოთ!)

ყრ ნ. ჯაჲ
ყრს, ყრსტ, ყრტაჲრ მოსთელა, კრე-
ფა; წეღა

ყრს (*<ყრ+ყრს+სტ*), -სტ I. მეწ-
ველი (ძროხა); 2. ნაქუპიანი ნყოფის გუ-
ლი (მაგ. ნიგოზი, თხილის გული)

ყრჲრ (*<ყრ+ყრს+აჲრ*), -რტ.
-რხხრ შველაჲი

ყრჲგ ნ. ჯაჲგ
ყრჲს, -გგტ, -გგტაჲრ ღაწვა, ღაბუგვა,
ღახრაჲა

ყრჲს (*<ყრჲ+ყრჲს+სტ*), -გგას
-გგასჲრ ღაწვა, ღაბუგვა

ყრტტ (ცალე არ იმარება)

ყრტტ-აჲსტ (*<ყრტტ+აჲსტ*) სს. ზს.
წერილმანი; ცოტ-ცოტა

ყრს (გრაბ. ნათეს. *ყსარ*, ღაწყ. *ჰ ყსა-*
რტ, მოქმ. *ყსა || ჯახაჲარ*, მრ. რ. სახ.

ყსაჲარ, ნათ. *ყსახტ*), ნათ.-მიც. *ყსარ*,
ღაწყ. *ყსარტ*, მოქმ. *ყსარჲ*, მრ. რ. სახ.

ყსაჲარ, ნათ.-მიც. *ყსახტ* ქალი, ცოლი
ყსა, -საჲტ, -სხხრ კინო

ყსარაჲ (*<ყსარ+არაჲ*), -რტ, -რ-
ხხრ კინოღარაჲბი

ყსარაჲგ (*<ყსარ+ყსარ+არაჲგ*) სს.
ნახეჲრად ღაა, ღრიჲე

ყსარაჲგაჲს (*<ყსარ+ყსარ+არაჲ-*
გაჲს) სს. ნახეჲრად მცოდნე, მცირე
მცოდნე (წერა-კითხვისა)

ყსარაჲს (*<ყსარ+ყსარ+არაჲს*),
-გგგტ ნახეჲრისფერი

ყსარაჲსაჲს (*<ყსარ+ყსარ+არაჲ-*
საჲს) სს. ნახეჲრად აშენებუ-
ლი

კრიახაჯს (<კრია<კრია+თ+მაჯს),
 -ხბ, -ხხბრ ნახევარბოვანი
კრიათხრამაკან (<კრია<კრია+თ+
 +თხრამაკანს) ზს. ნახევრად მეგობრული
კრიაქარა (<კრია<კრია+ქარაო<კარ-
 ქარაბი) ზს. ნახევრად ღამთავერებელი,
 ღამთავერებელი
კრიათ (<კრია<კრია+თო<ნათ<ნათ-
 თათბი) ზს. ნაქელი, არასრული
კრიახ (<კრია), -ახგბ, -აბ'რ გაყოფა,
 განახვერება
კრიაოგ (<კრია<კრია+ოგ) ზს. მე-
 ნახევრე, ნახევარი; ბისექტრისა
კრიაქან (<კრია<კრია+ქ+თ+კან)
 ნ. **კრიაქან**
კრიაბ, -ახგბ, -აბ'რ შეგროვება, თავ-
 მოყრა, შექუჩება, გროვად დაყრა; შექ-
 მუხენა
კრია, **კრია** კრია
კრიაყბ, -ყბ კერია; **კრიაყბ** ირ
 კერია ღღე
კრიაყბათ (<კრიაყ<კრიაყბ+თ<
 <ათხსი+თ), -ყბ კერიაძალი. უქმე
 ღღის წინა საღამო
კრიაყბოყ (<კრიაყ<კრიაყბ+თ+
 +ოყ), -ყბ კერია ღღე, უქმე ღღე
კრიაბი (<კრია<კრია+ბო<ათხსი+
 +ბი), -ბგბ, -ბბ'რ გამოყენება, მოხმ-
 არება
კრია (<კრია<კრია+ბ), **კრია**, **კრია**
 გრადია, გრადია; ენება; მრისხანება,
 ბრანი, სმშაგე
კრია (<კრია) ზს. მიკრული, მიტეუ-
 ზული. მიერთებული; თანმოუღი, თანარ-
 სებელი
კრიახ (ძე. სომხ. წყვბ. **კრია**, **კრია**,
კრია, ბრძან. **კრია**, **კრია**), **კრიახგბ**,
კრიახბ რადიულაქა, ჩანთქა
კრია ზს. მრავალი; **კრია-კრია** მრავალ-
 მრავალი
კრიაყ (<კრია+ყ) ზს. კნინომ.
 მრავალი, ბურთულა
კრიახ, -ხბ კლონე
კრია, **კრიახგბ**, **კრია** ენება
კრია (<კრია<კრია+ბი) ზს. მკენარა;
 ცსარე (ძმარი)

კრია, -რბ ღღის მსახური; ღღისმსა-
 ხურება; კლერიალი
კრიაყ (<კრია+ყ) ზს. კლე-
 რიალი, საღღისმსახური
კრია, -რბ, -რბხბრ კენძელი
კრიახგბ, -რბ კრიალი
კრიახგბ (<კრიახგბ+ბ) ზს. კრია-
 ღღისა
კრია (<კრია), -რბ სიკოცლე,
 ცსოვრება; საცსოვრებელი, ქონება
კრიაყბ (<კრია<კრია+თ+ოყ+
 +ბ) ზს. ქალაჩნა. მხალი, მშიშარა,
 ღღელი
კრია (<კრია+ბი) ღღელეჭ. ნათ-
 მიც. **კრია**(ზ), ღღე. **კრიახგბ**, მოქმ.
კრიახგბ, აღღ. არა აქვს. მრ. რ. სახ.
კრიახგბ, -რბ ნ. **კრია**
კრია, **კრია**, **კრია** დამლა, ბეჭელი
კრია, **კრია**, **კრიახგბ** კენძი; ღღ-
 რი, ხანი (სახეზე); ნაქცი
კრია (<კრია+ბი) ზს. ღღარუ-
 ღღი (შებელი); ღღეინძელი (ძაღვი, საქმე)
კრიახგბ (<კრია<კრია+ბი), -ხბ,
 -ხხბრ || -ხგბ, ნათ. -ხგბ, კენძინი (გვა-
 რის სახელია)
კრიახგბ (<კრიახგბ) კენძინო-
 (გვარის სახელია);
კრია (<კრია<კრია), -რბ, -რბ'რ
 ღღეჭეჭა, ღღეჭეჭა
კრია, -რბ, -რბხბრ სასწორი
კრია, **კრია**, **კრიახგბ** ნ. **კრია**
კრია (<კრია<კრია+თ+არაო<2
 ათხსი) ზს. აწმონ-ღამწონი, ღღეჭე
კრია (<კრია), **კრიახგბ**, **კრია**
 აწმონა
კრიახგბ ზს. კოლექტორი
კრია (<რბს. КОЛХОЗ), -რბ, -რბხბრ
 ნ. **კრიახგბ**
კრია (<კრია+თ+ბი) ზს.
 კოლმურნეობისა, საკოლმურნეო
კრიახგბ (<კრიახგბ), -ხბ, -ხბ-
 ხბრ ნ. **კრიახგბ**
კრიახგბ (<კრია<კრიახგბ+
 +ბი<ათხსი+ბი<ათხსი+ბი), -ხბ,
 -ხხბრ კოლმურნე
კრიახგბ (<კრიახგბ<კრია-

არხოსასკანსიქი), -ქიან კოლმე-
ურნობა

კობხი, -ბხეჩი, -ბქ'რ გლოვა, თე-პირში
ცემა (გლოვის, ნწუნებებს გამოსასტა-
ად), ტუნა

კიკორი, -გი ზორხი (მღრ. გერელო-
ყორცი)

კიკორიჯიხ (⟨კიკორიქაქიხ⟩ ზს.
ხორხსიგრი

კიი, -გი, -ღი გვერდის ძვალი; გეერ-
ლი; მხარე; ნ. კიიჟ, მღრ. კიიჟს

კიიჟ კოლბი (აღგლის სახელად)

კიიჟიჯი (⟨კიიჟიქაქიჯი⟩, -გი კოლ-
ბაცი (V საუკუნის გამორჩენილი ნოღეაწე
ეზნი კოლბელი)

კიიჟი, -მი, -მირ მხარე; მი კიიჟი
ერთ მხარეს, განხე; ირ კიიჟი რომელი მხა-
რე; რომელ მხარეს, საი; საითაც: კიი-
მიჟ ზს. თანღ. მხრიღან, მხრი; ნაც-
ვლად, მაგიერ: -გან; -კენ

კიიჟიჟი (⟨კიიჟიქაქიჟი⟩ ნ. კიიჟ

კიიჟს, -ჟიანს, -ჟიიანს, -ჟიანს (ძე.
სომხურად); ნ. კიიჟი

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანს, -ქი, -ქიანს ბოქლომი

კიიჟი (⟨კიიჟიქაქი⟩, -ქი, -ქიანს გვერდი;
მხარე, მღრ. კიიჟს

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კიიჟიანსი (⟨კიიჟიქაქიანსი⟩ ზს. ზს.
გვერდითა, რიბი; გარეშე, კერძო

კყვხე, კყა, კყჩ'რ მიწებება, მიკვრა; შესქელება, შეღებება; მორგება; წახხებება, ებენა (სიტყვიერი); შეხველრა

კყვხელ ($\langle$ კყ+კყვხე+ხე $\rangle$), კყვრჩ, კყვრალ' მიწებება (მიწება), მიკვრა (მიკვრა), შეხება (შეახბ), მირტვმა (მიბარტვა)

კითხაჲ, კითხაჲ, კითხი'რ დაეხუბა (ეხუბება). დახრა, დაღუნვა

კითხესელ ($\langle$ კითხე+კითხელ+ეს+ხელ $\rangle$ ერთი ვ-ს დაეარგვით) -ვჩხ, -ვჩრ'ლ დაეხუბვა (ეხუბავს), მოხრა (ხრის), მოღუნვა (ღუნავს)

კიძიქ, კიძიქ ომი, ჩხუბი; დაჲ

კიძიქ ($\langle$ კიძიქ ო-ს ჩამატებით) -ძი-ვჩ, -ძი'რ მრავალგზ. ღრუნა, ღრუნა

კიხასქ ($\langle$ კიხე+კიხის+ასქ $\rangle$), -ჩხ ბურგი

კიხასთასქ ($\langle$ კიხე+კიხის+თასქ $\rangle$), -ჩხ ოღლია

კიძას ($\langle$ კიძე+კიძელ+ას $\rangle$) ზს. საყრდნობი; მოხუბარი, კინკვლიანი

კიძარარ ($\langle$ კიძე+კიძიქ+არარ $\rangle$ 2 ასისქ) ზს. დ-უღევარი, ჩხუბისთავი, მოხუბარი

კიძიქ ($\langle$ კიძიქ $\rangle$), -ძივჩ, -ძი'რ პრძოლა, 'ხუბი, ომი

კიძიქ ($\langle$ კიძე+კიძიქ $\rangle$, რაც ცალკე არ იხმარება), -ძი, -ძხხრ ევლი, მგმი-რავი ტყვილი; მწვანე სულიერი ტყვი-ლა—კავშანი, მწუხარება, სეველა; სინანუ-ლი; დასანანი

კითაქ, -ძი სელი; სელის ქსოვილი—ტილო

კითაქათ ($\langle$ კითაქ $\rangle$), -ძი სელი (მე-წარე, თესლი)

კითათელ ($\langle$ კით+კითათელ $\rangle$; ცალკე არ იხმარება ეს ძირი), -ითავჩ, -ითა' კენკვა; ვრინეღლის მიერ ნისკარტის კაპუნით შაჟისი სხეულის წმენდა; ხმის რაკრავი; მზად ჰამა, ცოტა ჰამა; გოგმანი

კითათესელ ($\langle$ კითათელ+ეს+ხელ $\rangle$ ერთი ვ-ს დაეარგვით) კაქენი, კაქენი (კაქენებს); ენკეის ხმა

კითორ ($\langle$ კითორ $\rangle$), -რჩ, -რხხრ ნაქერი, ატეხი, ნამსხრევი, ნაქუწი; ნამცეცე

კითორღეს ($\langle$ კითორ+ღეს $\rangle$) ზს. ფარ-თალი, ფართლეულობა

კითრასქ ($\langle$ კითრ+კითრელ+ასქ $\rangle$) ზს. გადაქრილი, გადაწვეტილი, საბოლოო, კატეგორიული

კითრათელ ($\langle$ კითრ+კითრელ+ათელ $\rangle$), -ითვჩ, -ით'რ დაქრა, დაქუწვა; დაჩეხვა

კითრელ, -რხვჩ, კითრ'რ ჰრა; კეთი; გამოჯრა (თარგზე); გაწვევა; დაქლება (ფასისა); კრეჲ (თმისა); გადაღება (წიშო-სა); გატეხა (შენრობისა გასაძარცველად); დაღგენა, დაწმენვა

კითრელ ($\langle$ კითრ+კითრელ+ელ $\rangle$) ზს. საქ-რელი (რითაც ჰრიან)

კითრის ($\langle$ კითრ+კითრელ+ის $\rangle$) ზს. ნაქე-რი, ნატეხი; კაქაქი, ნაწვერალე; ფონი; უჲ (ქვითრისა)

კითრისქ ($\langle$ კითრ+კითრელ+თასქ $\rangle$), -ითვჩ, -ით'რ ნ. კითრათელ

კითრისქ ($\langle$ კითრ+კითრელ+ისქ $\rangle$) ზს. მქრელი, მახელი; ოტორილი, მოქვეთილი; ცქვიტი, ცქაფი; გადაზრილი, მოქვეთილი, მოქლე (პასუხი); საბოლოო, კატეგორიული; ცხარე (ძმარი)

კითრანარელ ($\langle$ კითრ+კითრელ+არელ+არელ $\rangle$), -რხვჩ, -რჩ'რ ჩინისკარტება, ნისკარტი ცემა (მამლე-ბის)

1. კითორ ($\langle$ კითრელ $\rangle$) ზს. ნაწვეტე, გაწვეტილი

2. კითორ, -რჩ || კითრ, კითრისხრ ბანი, სასურავი

კითრელ, -ვჩ || კითრ ნისკარტი

კითრელ, -ჩხ, -ჩხხრ ცეცხლი

კითრისქ ($\langle$ კითრელ $\rangle$), -ჩხვჩ, -ჩხ'რ ცეც-ხლის გაჩენა, გადაწვა, გადაბუგვა; ცეც-ხლმფრქვევი იარაღის სროლა

კითრათელ ($\langle$ კითრელ+თელ $\rangle$) ზს. ცეცხლი-ანი, ცეცხლოვანი; ფიციხი

კითრისქ ($\langle$ კითრელ+ისქ $\rangle$), -ვჩ, -ვხხრ სროლა, ხშირი სროლა, ბათქი

კითრისქ ($\langle$ კითრელ+ისქ $\rangle$) ზს. კირი-სა, საკირი; კირიანი

კითრისქ ($\langle$ კითრელ+ისქ $\rangle$), -რჩხრ ობრწყალი

ყრაოქსაჲ, -საჲს ერასოვესკო (გვარის ს.ხელი)

ყრაჟორ (<ყრ<ყრეს+აჟორ) ზს ენე-ზიანი; სნებიანი

ყრაჟორასკან (<ყრაჟორ+ასკან) ზს ენებითი (გვარი)

ყრაჟორასკირჲ (<ყრაჟორ+ას+კირჲ) ზს. ენებითის სახის, ენებითის ასპექტის, ენებითისნაირი

ყრეს, ყრესჲ, ყრს'რ გარება (ატარებს), ზიღვა, გადაზიდვა (ეზიდება); თავს ღება, კისრება (იკისრებს); მოგება (თამაშში); ქონა, ქონება (აქვს); ატანა, მოაშენა, დამორჩილება

ყრხაჲ, -ის ერებალი

ყრხეს (<ყრ<რჩ<რჩ<ხეს+ყრეს) ზს. მეორედ, კვლავ, ხელახლა, ისევ

ყრხესაჲს (<ყრეს+ყრხეს+ასჲ) ზს. ორმაგად; მეორედ; ზს. ორმაგი

ყრხესაჟათის (<ყრეს<ყრხეს+აჟათის) ზს. ორმაგი; ორთა; ორნაირი, ორჯვარი; ორმაგად

ყრხესაჟორ (<ყრეს<ყრხეს+აჟორ) ზს. წყვილი, ტუპი, შერწყმული, შეერთებული, ორმაგი

ყრხესჲ (<ყრხეს), -ხესჲ, -ხს'რ გა-მგარება

ყრის (<ყრ<ყრეს+ის), -ხს წესი, რჯული, კანონი; ადამი, ჩვეულება; რწმენა, სარწმუნოება, აღმსარებლობა

ყრისასკან (<ყრის+ასკან) ზს. სარწმუნოებრივი

ყრისაჟორ (<ყრის+აჟორ), -რს, -რს-ხსრ ზს. მოწესე, ბერი, განდგობილი, დაუღებელი, მწიბრი, მეუღლანოე

ყრით (<ყრ<ყრით+ით) ზს. ცო-ბი, ცხარი; ენებითანი

ყვას (<ყვ<ყვას+ას), -ხს ტყე-ვად გამოშვებული პერი; წველი, ელსი; ბიჯვი

ყვასან (<ყვ<ყვას+ან) ზს. მწე-ბაეი, მწებარი; აგლუტინაციური, უცვლელად ერთებალი ელემენტები

ყვს (<ყვ), ყვსჲ, ყვს'რ შეერ-თება, შეკავშირება, გაერთიანება; გაღამ-მა, გაღასკენა, მიტყუება, მიწებება

ყვორჲ (<ყვ<ყვს+ორჲ), -რს და-სმატი, დანამატი; თანამონაწირე

ყაი, -ყრ. ყ (ნაწილაეი, რომელიე ამეამად სალიტერატურო ენაში მხოლოდ ჟ-ს საბითაი; მისი თავდაპირველი სახე-ყაი, დიალექტეში კი ყრ-ს სახით-ც გვხვდება. ახალ სომხურ სალიტერატურო ენაში ორი მწკრივის ფორმებთან იმპარება და ამ ფორმებს სრული ასპექტის მნიშ-ვნელობას ანიჭებს)

ყაიჲ, -რს კუბი, კუბიანი

ყაიესჲ (<ყაიეს+ეს<ეს+ყაიეს) კუბით. კუბეა-კუბეთი

ყაიესჲ (<ყაიეს+ჲ) ზს. კუბიანი

ყაიესჲ (<ყაიეს+ჲ+ყაიეს) ნ. ყაი-ესჲ

ყაიესჲ (<ყაიეს+ჲ+ჲ) ნ. ყაიესჲ

ყაიეს, -რსჲ, -რსხსრ კულა

ყაიესჲ, -ხს, -ხსხსრ კულაეი

ყაიესაჟის (<ყაიეს+აჟის) ზს. კულაეური

ყაიესჲ (<ყაიეს+ყაიეს+ყაიეს), -რს,

-რსხსრ ლინეური, მოზრდილი კულა

1. ყაიეს, ყაიესჲ. ყაიესჲ მონაზონი

2. ყაიეს, ყაიესჲ მხარი, კუთხე

ყაიეს, -რსჲ, -რსხსრ გროეა, გროედ

დაყოლი რამ

ყაიეს, -რს, -რსრ ბრმა

ყაიეს, ყაიესჲ, ყაიესჲ მამლარი; მამ-ღრისად; გუარდი

ყაიეს (ცალე არ იმპარება), ყაიეს ჟაი მოკუნტეა, მიუტეა; ყაიეს ასხეს ყაიეს-ყაიეს ასხეს მოკუნტეა, მოკუნტეა

ყაიესაჲს (<ყაიეს+ყაიეს+ასჲ+ჲს) -ყსჲ, -ყს'რ შეუხივება, შეგროეება

ყაიეს, ყაიეს, მრ. რ. სახ. ყაიესჲ 1

II ყაიეს (ტველი სომხურის ფორმებში); ნ. ყაიესჲ

ყაიესაჲს (<ყაიეს+ყაიეს+ასჲს), -რესჲ, -რესჲ'რ დაბრმეება (ბრმეულებ.)

ყაიესაჲს (<ყაიეს+ყაიესაჲს+ჲს+ჲს) ერთი ჟ-ს დაკარგვით), -გრს-გრეს' დაბრმეება (აბრმეებს)

ყაიესაჲს (<ყაიესაჲს, -რესჲ' (ტველი სომხურია); ნ. ყაიესაჲს

ყაიესაჲს (<ყაიესაჲს+ჲს) ზს. დაბრმეებულ, ტყ-ლის მომკრელი

ია ზხ. ნაწილად, კავშ. სორისდ. ქო, კი; სომ? მამასადაძე, ესე იგი; გაეციოებება, გაოცება: ქა?!

იაფახსი, იაფაჲ, იაფი'რ (ძველი სომხური); ნ. იაფსი

იაფხსაჲ, -ფხვა, -ფხვი'რ გაძღომა, მაძღრისად უკმა

იაფხსი, იაფა, იაფი'რ ჩაცმა; დახურვა (ქულისა)

იაფხქი (<იაფხ<იაფხსი+ქი), -ფხვი, -ფხ'რ ჩაცმა (იყვამს, იცმევა)

იაფხსი (<იაფ<იაფხსი+ფხსი), -ფხვი, -ფხ'რ ჩაცმევა (აძმევა)

იაფფხი (<იაფფ<იაფფხსი+ფხსი), -ფხვი, -ფხ'რ ჩაცმა (აძმევა)

იაფილთ (<იაფ<იაფხსი+ილთ), -ათხი, -ათხი'რ ტანსემელი

იაფ, -ფხ ხველა

იაფაჲ (<იაფ), -ფხვი, -ფა' ხველა, ხველება

იაფარ, -რხი, -რხი'რ ათასი; იაფარ იაჲ ათას ერთი (ე. ი. ბეკრი; იტყვიან: ათას ერთი ჰირი ვადამხლო და არა ათასი ჰირი ვადამხლო)

იაფარამყს (<იაფარ+ამყს), -ჩხი, -ჩხი'რ ათასწლეული, ათასი წლისთავი

იაფარაყათხი (<იაფარ+აყათხი) ზს. ზხ. ათასეუი, ათასმაგი

იაფარაფი (<იაფარ+აფი), -რხი ათასეული; ათასეულეი

იაფარჩხი (<იაფარ+ჩხი), -ჩხი ასფურცელი; წიგნარა, მრავალწიგნა, წიგნაწიგნა (მკონსაუი ცხოველებისა)

იაფაჲ ზხ. ძლიეს; ის იყო

იაფაფილთ (<იაფა<იაფაჲ+აფილთ<ფაფსი) იშვიათი, ძვირფასი, რაც იშვიათად, ძვირად, ძველად იშოვება

იაფაძახსი (<იაფა<იაფაძხი+აძხსი) ზს. დევილი, ღვთისი

იაფაძხი, -ძხვი, -ძხ'რ დევნა, ვანდევნა; აკეობება

იაფ-, იაფა- (<იაფათსი. ელინოეფური სკოლის წარმომავლენელთა მიერ

შემოღებული პრეფიქსი) ანტი-, არ-, უ-, კონტრ-, წინააღმდეგ

იაფა- ნ. იაფ- იაფარსახსი (<იაფა+რსახსი) ზს. არამუნებრივი, ბუნების საწინააღმდეგო

იაფარაძილთ (<იაფა+რაძილთ) ზს. ანტიბუნებრივი

იაფაჲ (<იაფა+ჲ) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

იაფარსი (<იაფა+რსი) ზს. საწინააღმდეგო, საპირისპირო

ნაკათასქ (⟨ნაკათასქ), -ყხტ, -ჭი'რ წინააღმდეგობა (წინააღმდეგება); მეტრეზა, ცილება)

ნაკათასქოჲ (⟨ნაკათასქოჲ), -ყხტ, -ყხტჲ მოწინააღმდეგე, მეტრეჲ; მოპირდაპირე

ნაკათასქოჲცხის (⟨ნაკათასქოჲცხის) ზს. ანტირეგულაციური

ნაკოჲ, -რქ ჰაიკობ-ი (⟨გამოთქმის ჰაიკოჲ აიკოჲ; კიცის სახ. იაკობი)

ნაკოჲრხხე ღი-ღეჲტ. (⟨ნაკოჲრხხე) ჰაკოღინათ-ი (ჰაკოღის ოჯახის წევრები, ან ჰაკოღინაენის ოჯახი, გვარი) ნ. ღა-კოჲრხას

ნაკოჲრხას (ნაკოჲრხას), -ხტ, -ხტ-ხტჲ | -ხტჲ დაღეჲტ. -რხხტ, მრ. რ. ნათ-მრ. -ხხტქ || -ხტ, ღი-ღეჲტ. -რხხტ ჰაკოღინა-ი (გვარის სახ.)

ნაკოჲრხასქ (⟨ნაკოჲრხასქ+ახასქ), -ჭი განმარჯება

ნაკოჲრქ, -რქგტ, -რქ'რ ძღევა, მორღევა, გამარჯება

ნაკოჲრჲ ზს. მოსაწილე, მოზიარე, თანამონაწილე

ნაკოჲრღეს, -რღესტ, -რღ'რ ცნობება, გაზიარება; გადაცემა, განაწილება; ზიარების პრება, ზიარება

ნაკოჲრქ (⟨ნაკოჲრქ. ჩ+ან+ანქ+ახასქ) ზს. ზხ. ხწირო; ხწირად

ნაკოჲრქ, -რღესტ, -რღ'რ მოწონება; არჩევა; ნებება (ინებებს)

ნაკოჲრქ (⟨ნაკოჲრქ+ჩ) ზს. მოსაწონი, სასიამოვნო

1. ნამ-, -მქ გემო

2. ნამ-, ნამა- (პრეფიქსად გამოყენებულა „თან, თანა, საერთო, საყოველთაო“ მნიშვნელობით)

ნამა- ნ. ნამ-

ნამარარყო (⟨ნამარარყო) ზს. თანაპა, შეთანხმებელი; სიმფონია (რამივე თხზულებას); ლექსიკონი

ნამაჲოჲაჲარ (⟨ნამა + ოაჲოჲარ) ზს. თანაპოზრე

ნამაჲოჲოჲარქ (⟨ნამა+ოჲოჲარქ), -გო, -გტხტ თანასოუღელი

ნამაჲხე (⟨ნამა+ჲხე+რხასქ),

-გტ ზს. თანამგზავრი, თანაპაული, გამყოლი, პარალელური

ნამაჲოჲარ (⟨ნამა+ოჲარ), -რქ ცხილობა, კრება; კონგრესი

ნამაჲოჲარ (⟨ნამა+ოჲარ) ზს. ზხ. შეერთებელი; შეერთებულად, ერთად

ნამაჲოჲა (⟨ნამა+ოჲა) ზს. თანამოდას; თანაბარი

ნამაჲოჲასქ (⟨ნამა+ოჲასქ), -ახტ, -აქ'რ განრიგება, დაჯგუფება; განდასება; მოთავსება, ჩათვა, მიჩნევა

ნამაჲოჲათოჲარქ (⟨ნამა+ოჲათოჲარქ), -რქგტ, -რქგტგა თანაბრება. ერთჯგუფში ნოქტევა, მოთავსება

ნამაჲარქ (⟨ნამა + ოარქ+გარქ), -ჭი „თანასროლა“, ერთად სროლა, ზათე

ნამაჲარქის (⟨ნამა+ოარქის) ზს. საერთო ეროვნული

ნამაჲარხათ (⟨ნამა+ოარხათ), -თქ ღორმა (პროფესიის განმასხვავებელი ტანსაცმელი)

ნამაჲარქ (⟨ნამა+ოარქ+ჩ), -რქტ, -რქტხტ ზს. თანამოკვარე, თანამემამული; ერთნაირი, მსგავსი

ნამაჲარ (⟨ნამა+ოარ) ზს. თანაბრად ძლიერი, თანაბარი ძალის მქონე, თანაბარი, ერთნაირი; შემოცულა, მონაცულა

ნამაჲოჲოჲარქას (⟨ნამა+ოარქოჲარქას) ზს. საერთო სახალხო

ნამაჲარქო (⟨ნამა + ოარქო) ზს. ერთნოვანი (ერთსა და იმავე ენაზე მოლაპარაკე სხვადსხვა ეროვნების ადამიანები, ეთქვათ, ამერიკელები და ინგლისელები)

ნამაჲოჲარას (⟨ნამა+ოარას), -ხტ უნივერსიტეტი

ნამაჲარქის (⟨ნამა+ოარქის), -რქტ, -რქ'რ გავრთიანება, შეკრება, თავმოყრა

ნამაჲოჲი (⟨ნამა + ოარქ+ოარქ+ოარქის), -ჩი ზს. თანამოზრე, თანამზრახველი

ნამაჲოჲარ (⟨ნამა+ოარ) ზს. ზხ. შეგროვილი, შეჯგუფდლი, შეკრებილი, თავმოყრილი; ჯგუფად, ერთიანად

შესატარო; ზხ. შედარებით; თანახმად, მიხედვით

წამხათ სს. თავმჯდბალი: თავდაპირილი, ზომიერი, ზრდილი, მორცხვი, კვდმამოსილი

წამხათიწ (<წამხათიწ), ზრდილი, მორცხვი, კვდმამოსილი ქალი

წამხრავი (<წამხრავი) სს. შეთანხმებული, თანამოაზრე; მშვიდობანი

წამხრე (<წამხრე), -ყი, -ყხერ კონცერტი (რამდენიმე შესრულებლის მონაწილეობით)

წამხრეწახსიერ (<წამხრეწახსიერ) სს. საყოველთაო

წამიღეს, -ყხეწ, -ყიწ დარწმუნება

წამიღეს-წამიღეს (<წამიღეს+წამიღეს) მეორე წვირის თავიერლი წიწი-ყხეწ, -ყიწ (ინტენსივი წამიღეს-ისა) ლაღეწ. მტკიცედ დარწმუნება

წამიღეს (<წამიღეს+წამიღეს) სს. დამარწმუნებელი

წამიღეს (<წამიღეს+წამიღეს) -ყი, -ყხერ რწუნება, შეხეჯღღება

წამიღეს (<წამიღეს+წამიღეს), -ყმან, წ. წამიღეს

წამიღ (<წამიღეს) სს. გემოიანი, გემრიელი

წამი, წამი, წამიერ, წამი. ნათ.-მოც. წამიერ || წამიერ სომეხი

წამიას (<წამიას), -სწ სომეხთი

წამიერ, -ყი, -ყხერ მხერა, ცქერა, ხეღე; გამოხეღე (თავისებური გამოხეღეა აქეს); შეხეღღება, თვალთხეღე

წამიეს, წამიეს (ძვ. სომეხრია); წ. წამიეს

წამიეს (<წამიეს+წამიეს), -წი || -წიწ, -წიწერ სარე

წამიეს (<წამიეს+წამიეს) ზხ. სს. სომხერად (ლაპარაკი); სომხური (ენა)

წამიეს (ცალკე არ იხმარება)

წამიეს (<წამიეს+წამიეს + წამიეს), -ყხეწ, -ყიწ თავის გასამართლებლად რისიმე მოგონება, მოწმება; სოენ, მონოება

წამიეს, -ყი წამიეს (ქართული გაღმოც-

მის ქარს) გაღმოცებით სომეხთა ეწმარქი, სიღანაც, თითქოს, სომეხმა ეს სახელი (წამი) მიიღეს (აღლაც გაღმოცელებულია კაცის სახელად)

წამიეს (<წამიეს+წამიეს) სს. სომხური, სომეხთისა

წამიეს (<წამიეს+წამიეს, მარგან ეს ირის ამ მნიშვნელობით ცალკე არ იხმარება). სს. კარგი, ბელნიერი, კეთილი

წამიეს (<წამიეს+წამიეს+წამიეს) სს. საღანდელი, საგინებელი

წამიეს (<წამიეს+წამიეს + წამიეს), -წიესწი. -წიესწი გინება, ლანძღვა. რეწრაცხეოთა

წამიეს (<წამიეს+წამიეს), -წიესწი ქაიქუი: შორისღ. დანანებოს: ექ!

წამიეს (ძვ. სომეხრის მრ. რ. ნათ.-მოც. დარწმუნებელია გამოთქმებში) წ. წამიეს, წამიეს

წამიეს, -ყიწ სომხური ენა

წამიეს (ცალკე იშვითათღ იხმარება) ზხ. ცხადღად, ამკარაღ

წამიეს (<წამიეს+წამიეს+წამიეს+წამიეს), -წიესწი, -წიესწი გამოცხადება, გამოაშკარაება

წამიეს (<წამიეს+წამიეს+წამიეს+წამიეს), -წიესწი, -წიესწი აღმონენა

წამიეს (<წამიეს+წამიეს+წამიეს), -წიესწი, -წიესწი გინცხადება, გამოაშკარაება; ცნობება, გამოცხადება (გამოცხადებს), გაგებინება

წამიეს (<წამიეს+წამიეს) სს. ცხადღი, ამკარა, ცნობილი: თვალსაწირო, ნაცნობი

წამიეს, ნათ.-მოც. წამიეს, წამიეს. წამიეს, მრ. რ. წამიეს, წამიეს, ნათ.-მოც. წამიეს

წამიეს (<წამიეს+წამიეს) სს. მამონიერი; მამონიერი, მშობლიერი

წამიეს (<წამიეს+წამიეს) -ყი წამიესობღი, მამილი

წამიეს (<წამიეს+წამიეს), -ყი, -ყხხერ წამიეს, მამილი, მამილი

წამიეს (<წამიეს+წამიეს+წამიეს) სს. ბრადღებითი (ბრუნება)

წამიეს, -ყხეწ, -ყიწ ზეღენა, მწმარა, თიოენა

ჩახსარბასქი (<ჩახსარბ+ასქი) ზხ. ზს.
 უცბაღ, იჩქითაღ, მუესეღლაღ, ერთბაშაღ;
 შემთხეღეითა, მოღლოღნეღი
ჩახსხსქი (<ჩ<ჩ<1 ჩ+ახსხს+ხქი), ხს-
 გჰი, -ხსჩ'რ ჩაბარება
ჩახსნარ, -რჩ გენია, გენიოსი
ჩახსნარქე (<ჩახსნარ+ჩქე) ზს. გე-
 ნიალური, გენიოსური, გენიოსი
ჩახსყაფორბ (<ჩახსყ<ჩახსყასრ +
 +ფორბ+ფორბხქი) ზს. ღამნაშავე; დანა-
 შაულღი
ჩახსყასხქი (<ჩახსყასხქი ძე. სომღებრია)
 ნ. **ჩახსყასრ**
ჩახსყასრ (<ჩ<ჩ<1 ჩ+ახსყ<ჩახსყ-
 ხსქი+ახსრ), -ჰჩი, -ჰხსჩ'რ დანაშაულღი
ჩახსყაფორ (<ჩახსყ<ჩახსყასრ+ა-
 ფორ) ზს. ღამნაშავე
ჩახსარ ზს. ყეღლა, ყოვეღი, მთეღი,
 საერთო, საყოვეღთაო
ჩახსრ, -ჰჩი, -ჰხსჩ'რ მაღანი, მიწერაღი;
 წრაღსეღლეღი; საშაღნღო (აღგღიღი), საბაღლო
ჩახსრაქის (<ჩახსრ+აქის) ზს. მიწე-
 რაღლეღო, მაღნეღლეღი
ჩახსჩქი, -ღჩქი, -ღჩქხსჩ'რ ანგარნიღი
ჩახსჭაყაყან (<ჩახსჭ<ჩახსჭიქ+აა +
 იყან<იყანხქი), -ჩჩი, -ჩხსჩ'რ ბღღაღბარღი,
 მოანგარიღშე
ჩახსჭიქი (<ჩახსჭ<ჩახსჭიქ+ხქი), -ჩქხსჩ',
 -ჩჩჩ'რ ანგარიღში (ანგარიღშობს)
ჩახსჯა ზს. შშეღიღობიანი, შერიგებუ-
 ლღი, კეღიღშობსურღნე
ჩახსჯიღი, -თხსჯაყ (<ჩახსჯი; ძე. სომ-
 სურიღია, ახღა აღარ იწმარება) ნ. **ჩახსჯიქი**
ჩახსჯიქი (<ჩახსჯ<ჩახსჯიქ+ქი+ხქი),
 -ქხსჩ', -ქჩჩ'რ შერიგება, შეთანღმეზა, ღა-
 ზავება, მორიგება (მორიგღლება)
ჩახსჯი, -ღჩჯჩ', -ღჩჩ'რ ყეღა (ყეღს)
ჩახსჯიოს (<ჩახს<ჩახსჯი+იოს), -ხსჩ
 ნ. **ჩახსჯიღ**
ჩახსჯიფ (<ჩახს<ჩახსჯი+იფ), -ფჩ
 ყეღა
ჩახსჯიღ (<ჩახს<ჩახსჯი+იღ), -ღჩახს
 ყეღა
ჩახსჯიფ (<ჩ<ჩ<1 ჩ+ახსჯი+იფ) ზს.

გამარჯვებულღი, წარმატებულღი, სარგეზ-
 ლიანი; მიზანშეწინიღი
ჩახსჯიფ (<ჩახსჯი+იფ) იწტენს. ძა-
 ლიან გამარჯვებულღი
ჩახსჯიქი (<ჩახსჯი), -ჩქხსჩ', -ჩჩჩ'რ
 გამარჯვება (იმარჯვებს), წარმატება (წარ-
 მატებას აღწევეს)
ჩახსჯიფიოს (<ჩახსჯი+იფიოს),
 -ფიას გამარჯვება, წარმატება
ჩახსჯიფი (<ჩ<ჩ<1 ჩ+ახსჯი+იფი) ზს.
 შემღღაღში, მომღღეწნღო
ჩახსაყ (<ჩახს<ჩახსხსქი+იყ), -ყჩ
 ასაყი; სმიღღლე, ტანაღღობა
ჩახსაყიქი (<ჩახსაყ+იქი) ზს. ასაყო-
 ვანი, მოწიღღლეღი
ჩახსარაყ ზს. ჩეღუღღებრიღი, მარტიღი,
 უბრაღლო, უმზიღშეწნღო; საერთო; საზღო-
 გაღო; გრამატი. **ჩახსარაყი** **ფიასყას** საზღო-
 გაღო სხეღლი
ჩახსაყ, -ყჩი, -ყჩჩ'რ თავეთე
ჩახსაყასაყ, -ყაყა, -ყაყჩ'რ გავება,
 მიწეღღრა; გავღონება, სმენა
ჩახსაყასხსქი (<ჩახსაყაყ<ჩახსაყასაყ+
 +ფხს+ხქი ერთი ფს ღდაყარგეღო), -ფჩჩი,
 -ფჩჩ'რ მიწეღღრება, გავებაწნება
ჩახსაყაყიქი (<ჩახსაყაყ<ჩახსაყასხსქი+
 +ქი+ხქი), -ქჩქხსჩ', -ქჩჩ'რ გავება, მიწეღღ-
 რა (მიწეღღება)
ჩახსასქი, -აა, -აჩჩ'რ მიღწეა. მიწეღღა;
 შემოსეღლა, ღაწიღღება; ღაწიღღვა (ღაწიღღვა)
 მიწეღღრა (მიწეღღღება); შეღღლა, ღაწმარება;
 შხხეღღრა, რეღება (ერგო); **ჩახსასქიოს** **აყას**
 მიწეღღობთანავე
ჩახსაყჩინაა (<ჩახს<ჩახსასქი+ქი+ჩჩი+
 +აა) ზხ. მიწეღღენაზე, მიღწეღღვაზე, ძს
 იყო
ჩახსაა ზს. სქეღღი (ყეღღლე, ქაღღღღღი);
 მსხეღღი, მსუქანი
ჩახსათამარაყჩის (<ჩახსათ+ა+მარ-
 აყჩის) ზს. ხორციანი, ტანმსხეღღი; მსუ-
 ქანი
ჩახსათაფორ (<ჩახსათ+ა+ფორ) ზს.
 ღიღმეღღღიანი, ღიღიანი
ჩახსათრესასხსქი (<ჩახსათ+ხრეს+ასხსქი)
 ზს. პირმაღეღანი

იაათქი (<იაათ + ქი) ზს. მოს-
ქო, ზომიერად სქელი

იაათიქ (<იაათ + იქ) ნ. ია-
თიქ

იათხსი (<იათ<იათხსი<თხსი<სი>),
-ფრჩხ, -ფრჩხა მიყვანა, გაცილება, მიცილე-
ბა; მიტანა; დამართება (დამართებს); დამ-
წიფება (ამწიფებს); მოსწრება (მოსწრებს);
დაწევა (დააწეებს); მიყენება (მიყენებს)

იათის (<იათ<იათის<თის>) ზს.
მოწიფელი; მწიფე, შემოსული

იაფი, -ფი, -ფიქ ქათამი (ჩვეულებრივ-
დედალი); ფრინველი

იაფაჩითი (<იაფ + ა + ჩითი<ჩით-
ისი<თი>) ზს. მამლის ყვილის დრო

იაფას ზს. მოწონებელი, შეთანხმებუ-
ლი; კმაყოფილი, თანახმა

იაფახსი (<იაფას>), -ხსეფი, -ხსი'რ
დათანხმება; მოწონება

იაფათრის (<იაფას + თრის>) ზს.
როგორც ჩანს, ეტყობა, ალბათ, სადიქრე-
ბელია

იაფახსიქი (<იაფას<იაფახსი<ქი
+ იქი>), -ქიას მოწონება

იაფათარ ზს. თანაბარი, თანატოლი,
თანასწორი

იაფათარი (<იაფათარ + იარი>) ზს.
თანაბარი, მოწილე, მეთანაბრე

იაფათარიქი (<იაფათარ + იარიქი>),
-ქიას თანასწორობა, თანაბრობა

იაფათი (<იაფათი>) ზს. მართალი,
ვეწმარტი, ნამდვილი, სწორი

იაფათიქ, -თხეფი, -თხი'რ დაღასტუ-
რება, დამოწმება

იაფათი (<იაფათი + იქი>) ზს. ზს. სარწ-
მუნო, დასაჯერებელი, უყოყმანო, უთუო,
უპიკელი, დარწმუნებელი; ნამდვილია,
მართალი

იაფათი, -თხი რწმენა; სარწმუნოება

იაფათი (<იაფათი>), -თაფი, -თა'
რწმენა, რწმუნება (ირწმუნებს); დაჯერება;
წდობა, მინდობა (მიეწდობა)

იაფათარარ (<იაფათი + არარ <ი
თისი>), -რჩი, -რჩხ მორწმუნე

იაფარაბ (<იაფი + არაბ<არაბი>),

-ბი, -ბხხ მუქათნე, ქათმების მომ-
ვლელი

იაფარას (<იაფარ<იაფარსი<ქი
+ ასის>) ზს. კრებითი; საერთო; იაფარ-
ასის ფიასის კრებითი არსებობა (სა-
ხელი)

იაფარსი, -ფხეფი, -ფხი'რ შეგროვება,
თავმოყრა; ალაგება (სუფრისა)

იაფარაქ (<იაფარ<იაფარსი<ქი
+ იქი>), -ქი ქება, გროვა, კრებული
(აღმამართა), თავშეყრა

იაფას ზს. ზს. მუტი, უმეტესი, ფრთა-
ლი; უფრო, მეტად, ძალიან; მუჯამ, საუ-
კუნო, სულ

იაფარ ზს. ზს. საუკუნო(დ). ნელმი-
ვი; მუდმივად, სულ, მუდამ

იაფარას (<იაფარ + ასის>) ზს.
საუკუნო, სამარაულის, მუდმივი, სამე-
დამო

იაფარას (<იაფი + არას<არასი<ასი>),
-ქი ფრინველზე მონადირე ძალი

იაფარის (<იაფი + არის<არისი<ისი>),
-ფი საკრთხად მიტანილი ქათმის შე-
წირვის ცერემონია

იათ (<იათისი>), -თხი, -თხი მარც-
ვალი; ცალი; თვალი (წინდისა)

იათაბ (<იათ<იათისი<თაბ>), -ბი,
-ბხხ ქვეთავი, პარაგრაფი; აბზაცი; სექ-
ტორი (გეომეტრიაში); ტერფი, ნუბლი
(ლექსისა)

იათასი, -ქი იატაკი

იათასიქ, იათი, იათხი, ხიათ,
ია'თ, იათი'ქ (ძვ. სომხურის ფორმებია)

იათიქ (<იათისი>),
-თხეფი, -თხი'რ მოპრა, მოკეთა; შდრ.
იათისი

იათი (<იათი + იქი>), -თხი, -თხიხხი
მარცვალი; ცალი; წინდის თვალი; წან-
ლილი

იათისი (<იათი<იათისი<თისი>),
-თხეფი, -თხი'რ დასაუთრება (ისაუთ-
რებს), განუთრება

იათისი (<იათი<იათისი<თისი> +

+*ყს*) ზს. განსაკუთრებით, საკუთრივ, *კერძო*

ნათყავსხე (<*ნათყავ*<*ნათყასა*+*ყ*+*ვს*+*ხე* ერთი *ვს* დაკარგვით), -*ფრხ*, -*ფრ*'*ს* განუთვნება (განუთვნებებს): *დასახელებს* (დასახელებს)

ნათყავივსხე, -*ყავივს*, -*ყავივს*-*ფრ*, -*ყავივს* (-*ყავივს*), -*ყავი*' (ძვ. სომხურია) *ნ. ნათყავსხე*

ნათყავივსე (<*ნათყავივს*<*ნათყავივსხე*+*ე*), -*ვს*'*ს* გრამატ. მართული მანქნურელი

ნათხე, -*თა*, -*თხ*'*რ* ღაცლა. ღაცორილება, გათაება; გაწვევა (მოთმინებისა); დახრობა, ჩაღრმობა, ჩაძაღვება; შერ. *ნათხე*

ნათი (<*ნათ*<*ნათხე*+*ი*) ზს. დამახსოვებელი, ნიშნობილივი; საკუთარი: განსაკუთრებელი

ნარ (<ძვ. სომხური *ნარ*) ზს. თანამყოფი, თანარსებელი; შეს.ფერა, შესატყვისი: თანამოდეარა. მომჯერო; მუღამ, სულ. განუწყვეტლი; გამოყენებულია პრეფიქსად -*თან*, მუღამ მნიშვნელობით

ნარარჩაკან (<*ნარ*+*არ*+*ჩრ*+*ჩხ*+*არ*+*კან*) ზს. მიმართებითი, რეატიური, შეჯარვებითი; *ნარარჩაკან* *ფრას* *ხის* მიმართებითი ნაკვალსხელი

ნარარჩხე (<*ნარ*+*არ*+*ჩრ*+*ჩხ*), -*ჩხ*, -*ჩხ*'*რ* მიმართება (მიემართება)

ნარარჩიქი (<*ნარარჩ*<*ნარარჩხე*+*იქი*), -*ჩი*, -*ჩი*'*რ* მიმართება (მიემართება)

ნარარჩი (<*ნარ*+*არ*+*ჩი*+*რ*) ზს. თანხლებელი, ერთად მდგომი (მყოფი), მოსხვერე

ნარარჩაკან (<*ნარარჩ*<*ნარარჩი*+*აკან*) ზს. თანამყოფი

ნარარჩი (<*ნარარჩ*<*ნარარჩი*+*ჩი*), -*ჩხ*, -*ჩხ*'*რ* გვერდით დება (გვერდით დებს). დამატება

ნარარჩი (<*ნარარჩ*<*ნარარჩი*+*ჩი*+*არ*+*ჩი*) ზს. გვერდი-გვერდ მუღამი. თანამდებარე

ნარარჩიქი (<*ნარარჩ*<*ნარარჩი*+*იქი*+*იქი*), -*ქი*, -*ქი*'*რ* გვერდი-გვერდ დდება, დაყენება, დადგმა

ნარარჩა, -*თხ*, -*თხ*'*რ* აღაღო, ახლო-

ბელი, ნათესავი, ღვიძლი (ღა. იმ): ერთგული, გულითაღი, გულწრფელი; სუფთა, წმინდა

ნარაკა (<*ნარ*+*არ*+*კა*+*კამ*) ზს. მუღამი, მუღამი. რაც მუღამ არის

ნარაკათარ (<*ნარ*+*არ*; *კათარ*<*კათარ*) ზს. მუღამ სრული; *ნარაკათარ* *ფრრ* მუღამეობითი სრული მიმღობა (აბ დაბოლოებანი ნამოს მიმღობის სახელია)

ნარაკი (<*ნარ*+*არ*+*კი*) ზს. ღაცვირებელი, კავშირში მყოფი

ნარანამ (<*ნარ*+*არ*+*ნამ*) ზს. სახეობით მსგავსი

ნარაქ, -*ქი* სამხრეთი

ნარაქაქი (<*ნარაქ*+*აქი*) ზს. სამხრეთისა; სამხრეთული; „სამხრეთისკენა“

ნარრ (<*ნარ*+*არ*+*რ*; *რ* *ხ*) ზს. მსკელი, ღოთი

ნარრ, -*რხ*, -*რხ*'*რ* თრობა, სმა, ღოთობა

ნარრხ, -*რხ*, -*რხ*'*რ* *ნ. ნარრ*

ნარრხ (<*ნარ*+*არ*+*რ*+*ხ*), -*რ*, -*რ*'*რ* პატივისცემა, მოწონება, მორიღება

ნარრ, -*რხ*, -*რხ*'*რ* მოწონება, პატივისცემა

ნარ (<*ნარ*) -*რხ*, -*რხ*'*რ* მიტყუება, მოღება, მიღება დამატება, დაძენა (დასძინა); დათანხმება, განიარება (აზრის)

ნარხ, -*ხ*, -*ხ*'*რ* მუღამი

ნარხანი (<*ნარხ*+*ანი*), -*ანი*, -*ანი*'*რ* მუღამი ქალი

ნარხი (<*ნარ*<*ნარხ*+*ხი*) ზს. დამრტყმელი, დამკვრელი; სომეხანი საკრავის დასაკვრელი ხელსაწყო: პლექტრი, მელიატორი

1. *ნარ*, -*ჩ*, -*ჩ*'*რ* საკრთობა, აუცილებლობა; ძალადობა, იძულება; ხარკი, გაღსასხი, ბეგარა; *ჩ* *ნარ* ცხალი, აშკარა, უდავო

2. *ნარ*, -*ჩ*, -*ჩ*'*რ* სახლის სახურავი; სართული

ნარარჩაკან (<*ნარ*+*არ*+*ჩ*+*არ*+*კან*) ზს. ხარკის დამღები

მეზარე. შაბღლებელი; იძულებითი; ზარ-
კაყრაცას ხელსაქ იძულებითი ეილო

ზარკაყრელ (<I ზარკ+ა+ყრ<
<ყზსქ+ხ>), -რზგქ, -რჩ'რ იძულება

ზარკასხელ წყაბტ. ზარჩ, ზარჩრ, ზ-
ზარ, ზარაპ, ზარბ, ზარჩს (ძველი
სომხურია) ნ. ღარჩქ

ზარკად (<I ზარკ+ად<ძე. სომხურ-
რის ან ბ. რ. მოქმ. ბრ.-ის ნიშანი) ზზ.
ძალთი, იძულებითი; უთოდ, უეჭვლად,
ნამდებლად

ზარკადორ (<I ზარკ+ადორ) ზს. საბო-
რო, მნიშვნელოვანი, აუცილებელი

ზარკასხელ (<I<I<I ზ+არბასხელ>),
-ჩხგქ (ახლა აღარ იხმარება) ნ. ზარბას-
ქელ

ზარბასქელ (<ზარბას<ზარბასქელ+
+ქ+ხ>), -ქხგქ, -ქჩ'რ თავს დასხმა,
თავს დაეცემა, მიხტომა, მივარდნა, მისევა,
შეტევა

ზარბასლი (<ზარბას<ზარბასქელ+
+ლი>), -ქმას || -ლიაჩ, -ლიასხრ შეტე-
ვა, თავდასხმა, მიხტომა, მისევა

ზარბარ ზს. შესაფერი. მორგებელი,
მხებრებელი

ზარკიორ, -რჩ, -რჩხრ ასი

ზარკიორასხ (<ზარკიორ+ასხს) ზს.
სასა; ასეული

ზარკიორაყათჩ (<ზარკიორ+აყა-
თჩ>) ზს. ზზ. ასმავე, ასჯერ

ზარკიორადორ (<ზარკიორ+ადორ) ზს.
ასეული; ასმაგი

ზარკიორასხიორი (<ზარკიორ+ასქ+
+ხიორი>), -ჩქ ას პირველი

ზარკიორასქ (<ზარკიორ+ასქ) ზს.
ასეული

ზარა, -აჩ, -ასრ || -ასხრ რძალი

ზარას, -აჩს, -ასის, -ასის, -ასის (ძველი
სომხურია) ნ. ზარა

ზარასავი (<ზარას+ავი) ზს. სა-
ბატარდლო, სარდლო

ზარათაზარელ (<ზარათ<ზარათ+
+ათ+ზარ<ზარასხელ+ხ>), -რზგქ, -რჩ'რ
ჩაგერა, ავლენა, შევიწროება

ზარაბ, -ბჩ, -ბხხრ ღარტემა, და-
ცერა

ზარაბასაქს (<ზარაბ+ასაქს) ზს.
ღამჯერეული

ზარგ, -გჩ, -გხრ კითხვა, შეკითხვა;
საკითხი

ზარგხელ (<ზარგ>), -გჩჩ, -გჩრ'ს შე-
კითხვა, კითხვა (კითხავს)

ზარგქელ (<ზარგ<ზარგხელ+ქ+ხ>),
-ქჩგქ, -ქჩ'რ კითხვა, შეკითხვა (იკით-
ხავს)

ზარგიომ (<ზარგ<ზარგხელ+იომ>),
-გმას, -გიამხრ შეკითხვა, კითხვა

ზაროთ (<ზარ<ზარასხელ+ოთ>),
-რათჩ || -რითაჩ, -რითასხრ მდიდარი

ზაგ, -გჩ, -გხრ პური

ზაგაგილ (<ზაგ+ათ+გილ>), -ჩჩ
შიომორბა (პროტესტის ნიშნად), გა-
ფიცვა

ზაგხაგაგილი (<ზაგ+ხ+კაგ<კხ-
ხაქ+გილი>), -გჩ პატეატგიული (აღვი-
ლის სახ.)

ზაგ-ჩაგ (<ზაგ+ზაგ>), -გჩ პურ-
მარილი, პური და სხვა რამეც საბ-
მელთაგან

ზაგაჩაგ ნ. ზაგ-ჩაგ

ზაჩაჯასქელ, -ჩხგქ, -ჩჩ'რ წავლენა,
გამოვლენა, წართმევა, წაღვება; მოხიბ-
ვლა, მოჯაღობა, აღტაცებაში მოყვანა

ზაჩხასხ (<ზაჩხ<:ჩხსქ+ასხს>)
ზს. ღამკინავი

ზაჩხასხ (<ზაჩხ<:ჩხსქ+ასხს>),
-გჩ, -გხხრ ღამკინავი

ზაჩსს, -ზხგქ, -ზჩ'რ ღამკინავი

ზაჩსო (<ზაჩ<:ჩხსქ+ო>) ზს.
ღამკინავი; სასაცილო

ზაჩხორხ (<ზაჩ<:ჩხსქ+ორხს>)
ზს. ღამკინავი, ღამკინავად

ზაჩბბახ (<ზაჩ+ზაჩ, რაც ცალკე
არ იხმარება), -გჩ, -გხხრ გლოვა-ტირი-
ლი, ეპი-უბედურება

ზაჩბსს, ზაჩბ, ზაჩბ'რ ამხედრება
(უბნებუ, ჯორბუ, ეორბუ); შეჯღობა

ზაჩბორ (<ზაჩ<:ჩხსქ+ბორ>), -რჩ
ცხენოსანი, მხედარი

ზაჩ (ცალკე არ იხმარება) ნ. ზაჩხაქ
ზაჩხაქ (<ზაჩ+ზაჩ>), -კაგქ, -კა'

ქვითქვითი, ქვითინი, სლუკენი, სლუკ-სლუკი

ჩხვ (<ჩხვო; უაღე არ იხმარება)

ჩხვჩვ (<ჩხვ+ჩხვ), -ჩხ, -ჩხნერ ნიაღვარი, წყალდიდობა

ჩხვჩვას (<ჩხვჩვ+ას<ჩას<ჩათასხვ), -ჩხ, -ჩხნერ ღრანტე, ხრამი, ნიაღვრით ამოთხრილი ავგილი

ჩხვჩახხვ, ჩხვჩხ, ჩხ'აჲ (ძვ. სომხური) ნ. ჩხვჩხ

ჩხვჩიყახხვ (<ჩხვ<ჩხვჩახხვ + +იყახხვ; ძვ. სომხური) ნ. ჩხვჩიყახხვ

ჩხვჩიყჩ (<ჩხვჩიყ<ჩხვჩიყახხვ + +ჩ), -ყჩ დახმარობი, მომშობი, სულ-შემშუთავი

ჩხვო, ჩხვჩ, ჩხვ (ძვ. სომხური) ნ. შაჩხ

ჩხვოჩ (<ჩხვ<ჩხვოჩ+ოჩ), -ჩხჩ || ; -ჩხოჩ სითხე, თხევადი

ჩხ' შორისლ. შიშის, მოწოდების: ჰეი!

ჩხხვ, -ჩხვჩ, -ჩხ' მიყრდნობა, დაყრდნობა, მიყუდება

ჩხხვ ზს. ისე, იმგვარად, სწორედ; ესეა, სწორედ ახლა; ჩხხვ არ როგორც ა

ჩხახხვ (<ჩხ<ჩხოჩ+ახ+ახ), -ახვ, -ახვჩ' დაშორება, მოშორება; დაყოლება, გაცლა (გაუცლა)

ჩხახხვარ (<ჩხ<ჩხოჩ+ახ+ხვარ), -ჩხ პერსპექტივა

ჩხახახხ (<ჩხ<ჩხოჩ+ახ+ახ), -ჩხ შორეთი

ჩხახორ (<ჩხ<ჩხოჩ+ახორ) ზს. შორეული

ჩხახხვ (<ჩხახ<ჩხახხვ+ახ+ +ჩ ერთი ვს დაჯარკვით), -ჩხჩ, -ჩხ' დაშორება (აშორებს), დაყოლება (ყოლებს)

ჩხახორ (<ჩხახ<ჩხახხვ+ორ), -ჩხ დაშორებული (ვიც შორდება)

ჩხაჩხვ ღიაღებ (<ჩხა<ჩხოჩ+ +ახვ) ზს. შორიდან, შორით

ჩხო, -ჩხჩ, -ჩხნერ ზს. ზს. შორი, შორეული; შორს

ჩხოლ (<ჩხ<ჩხოლ+ოლ) ზს. შორიდან

ჩხოლას (<ჩხოლ+ას< <ახხვ), -ჩხ, -ჩხნერ ტელევიზორი

ჩხა, -ჩხვჩ, -ჩხ' ქვება, ქონი, ქელვა

1. ჩხ თანდ. მართავს ნათ.წიციებითსა და დაწეებითს, უდრის: თან, ერთად; ზრახვ ჩხ მართათ; ჩვენებით ნაცვალსახელთან ხმარებისას თანდებული მიიღებს ეთენილებითს ნაწევარს, ხოლო თვით ნაცვალსახელი ჩავარდება: *შა ვხაჲ ჲ, ჩხორ* (=აჲ ჩხ) *იღარაჩ'რ* აჲ მიღის, თან (=მასთან) გაჯახენასეთს შემთხვევაში ჩხ მრ. რ.შიც გაფორმდება *ჩხახჩრ*. პირის ნაცვალსახელებთან ხმარებისას ეს ნაცვალსახელები ჩავარდება და მათ შავიერ ჩხ მიღებს ეთენილებითს ნაწევარებს შესაბამისად: *ჩხაჲ=ჩხ ჩხ* „ჩემთან“, *ჩხაჲ=ჩხ* ჩხ „შენთან“, *ჩხახჩრ=ჩხ* ჩხ „ჩვენთან“...

2. ჩხ (<ჩხ) ზს. უკან (გამოიყენება გამოთქმებსა და რთულ სიტყვებში)

ჩხაჲ (<? ჩხო+აჲ+აჲ) ზს. შემდგომი, მომდევნო, შემდგომი, მომავალი

ჩხაჲაჲ (<? ჩხო+აჲ+აჲ), -ჩხ, -ჩხნერ ზს. მამდარი, მამიბელი, მკვლევარი; ევლევა; მხერავი

ჩხაჲჩ (<? ჩხო+აჲ+ჩ), -ჩხვჩ, -ჩხ'რ გაღაღება (საქმისა), გაჯახნრება

ჩხაჲხვ (<? ჩხო+აჲ+ახვ< <ახვ) ზს. ჩამორჩენილი

ჩხაჲჩხვ (<? ჩხო+აჲ+ჩხვ), -ჩხვჩ, -ჩხ'რ ღებნა (ღებნის მტერს, აუღებნა ვილასს); ღტოლვა, სწრაფა

ჩხაჲჩჩ ზს. დაინტერესებული, ცნობისმოყვარე; საინტერესო, ინტერესის აღძვერელი

ჩხაჲჩჩჩ (<ჩხაჲჩჩ<ჩხო+ჩჩჩ+აჲ) ზს. საინტერესო

ჩხაჲჩჩჩჩ (<ჩხაჲჩჩჩ+ +აჲ) ზს. საინტერესო, ცნობისმოყვარეობა

ზნახ (<ზნაჲ; ცალკე აღარ იხმარება) ნ. **ზნახს**

ზნახს (<ზნახ<ზნახს<ჲ>), -**კი**, -**კნერ** ქვეითი, ფეხით მავალი; ქვეითად

ზნახსერ (<ზნახ<ზნახს<ჲ>), -**ჭი**, -**ჭნერ** შედევი

ზნახსრაქს (<ზნახსრაქს>) ზს. შედეგობითი; **ზნახსრაქს ხვანსა** შედეგობითი კილი

ზნახს (<ზნახ>), -**ხეჭი**, -**ხი** რ მიყლია, მიღვენება, უკან გაყლია

ზნახსა (<ზნახ<ზნახს<ჲ> + **ა**), -**ქი**, -**ქნერ** ნემდევი, მომღვენი, სხვა, მგორე

ზნაღზნახ (<ზნაღ + **ა** + **ზნახ** <ზნახს<ჲ> > დე. სომხურის დაწე. **ღ** წინდებულთ) ზს. თანდათან, სედიზედ

ზნათ (<ზნათ>) ზს. შემდეგ, მერე

ზნაჲ (<ზნაჲ>), -**ჭი**, -**ჭნერ** კვალი, ნაკვალევი

ზნაჲ, -**ბი**, -**ბნერ** რიგი

ზნაჲყა (<ზნაჲ + **ა** + **ყა** <ყა-სს>) ზს. მორიგე

ზნაჲ ზს. ზს. საკმაოდ, საკმარისი

ზნაჲ (<ზნაჲ>), -**კი**, -**კნერ** ხეული, ნახნავი; ხენა

ზნაჲრა (<ზნაჲ + **ა** + **რა** <რა-ყანსს>), -**ჭი**, -**ჭნერ** მხეველი

ზნაჲ, -**ბი**, -**ბნერ** გმირი

ზნაჲრა (<ზნაჲ + **რა**) ზს. გმირულად

ზნაჲყანს (<ზნაჲ + **ყანს**) ზს. გმირული

ზნაჲრა (<ზნაჲ + **რა**), -**ბი** **რა** გმირობა

ზნაჲ, **ზნაჲ**, **ზნაჲ** ქმენა, ქაქანი

ზნაჲ (<ზნაჲ + **ა** + **ა**) ზს.

ქმენა-ქმენით, ქაქანით

ზნაჲ (<ზნაჲ>) ზს. ძლიერი, მძლავრი

ზი (ცალკე არ იხმარება)

ზიანსა (<ზი> **ზიანსა**, **ზიანსი** რ

გაოცება, გაკვირება; აღტაცება, აღფრთოვანება

ზიანსაჲ (<ზი + **ა** + **ჲ**), -**კი**, -**კნერ** გულს გატება, დადებითი შეხედულებას შეცვლა

ზიანსა (<ზიანს<ზიანს<ჲ> +

ა), -**ჭი**, -**ჭნერ** გაოცება, განცოცება

ზიანსა (<ზიანს<ზიანს<ჲ>), -**ბი** **ა** **ზიანსა**

ზიანსა ზს. ასლა, აშეშდა

ზიანსა, -**ჭი**, -**ჭნერ** ზს. სულელი, ლენ-ნი, ყვეფი, შტური; სულელური

ზიანსა (<ზიანს<ა>) ზს.

მოსულელი

ზიანსა (<ზიანს>) ზს. ახლანდელი

ზიანსა, **ზიანსა**, მოქმ. **ზიანსა** მრ. რ.

საბ. **ზიანსა** (დე. სომხურია) ნ. **ზიანსა**

ზიანსა (<ზიანს<ა>) ზს. ძი-რითალი

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება, ორგანიზაცია

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, დაარსება, სადუქელის ჩაყრა

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

ზიანსა (<ზიანს + **არს** <არს-სს>), -**კი**, -**კნერ** დაწესებულება, უწყება

აქიან), -ქიან შეხსიერება; მოგონება (მოგონებანი)

ჩი (ცალკე არ იხმარება)

ჩხანსკან (<ჩხან<ჩხიან<ჩასკან)

ნ. ჩხიანსკან

ჩხანხორი (<ჩხან<ჩხიან<ხორი),

-ჩხი ორმოცდაშვიდე

ჩხიანს, -სიანს || -ანს ორმოცდაათი

ჩხიანსკან (<ჩხიან<ჩასკან). ზს.

ორმოცდაათ-ორმოცდაათი; ორმოცდაათიანი

ჩქანსე, -ჩქი, -ჩქსე ავადმყოფი, სენული; დაზიანებული; ავადმყოფური

ჩქანსეაყხ (<ჩქანსე<აყხ) ზს.

ავადმყოფი; ავადმყოფური

ჩქანსეანსე (<ჩქანსე<ანსე), -ეჩ,

-ეჩსე საავადმყოფო

ჩქანსეათ (<ჩქანსე<ათ) ზს. სუს-

ტი, ავადმყოფი, სენული

ჩყანსა, ჩყანსე, ჩყანსე დორსულე-

ბა, დაფხმძიმება, დამკება; დაბადება, წარმოშობა (აზრისა)

ჩაიან (<ჩაიან<აიანსე), ჩაიტი

გამოცდილი, მცოდნე, ოსტატი

ჩიოს, -ჩიტი წვენი, სიმსუეე, სინო-

ყირე

ჩიოსხე (<ჩიოს<ხე) ზს. წვენიანი;

ნოყირი, მსუეე, პოხირი

ჩიოსხე, -ხეტი, -ხეტი წენა (წნავს),

თხევა, გრება

ჩიოსე, -ჩეტი, -ჩეტი სტუმარი

ჩიოსანსე (<ჩიოს<ანსე), -ეჩ,

-ეჩსე სასტუმრო

ჩხაიოს (<ჩხ<ჩხი<თაიოს) ზს.

უძეაღესი

ჩხაიოსანს (<ჩხ<ჩხი<თაიოს<ანს) ზს. ძეაღესიძე, ძეაღესი საუკუნეებია

ჩხამაღ (<ჩხ<ჩხი<თაიოს<ამაღ) გაკვეთილი, გატრეცილი, გაქერცილი, ნახარი

ჩხარ, -ჩხი უნარი, მოხერხება; ხერხი, საშუალება, ღონე

ჩხარაქორ (<ჩხარ<თაქორ) ზს. შე-

საძღვებელი

ჩხაყაყათი (<ჩხ<ჩხი<თაყაყათი) ზს. ხეშმაგი, ხეშჯერადი; ზხ. ხეშჯერ

ჩხეტი (<ჩხეტი<ჩხეტი<თა-ტი) ზხ.

ზხ. ზს. ხეშჯერ, ხეშაღ; ხეშეული

ჩხეტი, -ტიტი, -ტიტის იხლოედი

ჩხედაათან (<ჩხეტი<თა-თან), -ტი იხლოედი

ჩხეტი, -ტიტი, -ტიტი მია, ცეღაი,

თიბა

ჩხეტი, ჩხეტი, ჩხეტი ანძიანება, ხმის გამოღება; წარმოთქმა

ჩხეტი (<ჩხეტი<ჩხეტი<თა-თა) ზს. ელა-

რადი; ომანიანი, რიხიანი

ჩხეწილაკი: ხომ

ჩხეწიანს, -ტი ოქმილე

ჩხე (ცალკე აღარ იხმარება) ზრუნვა,

ყურადღება

ჩხეტი (<ჩხეტი), -ეჩეტი, -ეჩეტი ზრუნვა,

ურეა, წუხილი

ჩხედაათ (<ჩხეტი<თა-თა) ზს. ყურადღებანი, მზრუნველი

ჩხეტიანს (<ჩხეტი<თა-თა), -ტი,

-ტიტი ფსიქოლოგი

ჩხეტიანს (<ჩხეტიან<თა-თა) ზხ. ფსიქოლოგიურად

ჩხეტიანს (<ჩხეტიან<თა-თა) ზხ. სე-

ლიურად, გულითადად

ჩხეტიანს (<ჩხეტიან<თა-თა), -ტი

სულიერი მდგომარეობა

ჩხეტი (<ჩხეტი<თა-თა) ზს. სული-

ერი

ჩხეტი, -ეტი, -ეტი სული

ჩხეტი (<ჩხეტი<თა-თა) ზს. სულიერი

ჩხეტი (<ძე. სომხ. იოსე „ბევრი“; ცალ-

კე აღარ იხმარება) ნ. ჩხეტი

ჩხეტი (<ჩხეტი<თა-თა) ზს. მრავ-

ლობითი; ჩხეტიანი მრავლობითი

რიცხვი

ჩხეტი, -ტიტი, -ტიტი დაღა, და-

ქანცა

ჩხეტიანი, -ტი ოქტომბერი

ჩხეტიანი (<ჩხეტიანი<თა-თა),

-ტი, -ტიტი ოქტომბერი

ჩხეტი, -ტიტი მიწა, ნიადაგი

ჩხეტიანი (<ჩხეტიანი<თა-თა) -ტი,

-ტიტი მიწის ნაკვეთი

იაგზ (<იაგზ<გ) ნ. იაგზგზს
იაგზგზს (<იაგზ<გზს) ზს. მიწისა,
თიხისა, თიხისაგან ნაკეთები

იაგმ, -მჩ, -მხერ ქარი

იაგმამბბ (<იაგმ<თა<მბბ<ბბბბ)
ზს. ქართთ დაფლეთილი, ქართთ დაგლე-
ჯილი, ნაქარევი

იაგმაქჩ (<იაგმ<აქჩს) ზს. ქარია-
ნი, ქარისებრი

1. იახ, -ხჩ, -ხერ შეინდი

2. იახ ზხ. იქ

ლაიამანყ (<ლი<ლეტ. ლაიამ<ლა-
იამანერ<ანყ), -ყჩ ჰორომანცი- (აღვი-
ლის სახ.)

ლაიამანყ, -მანყ ჰორომანნი. (=ჰო-
რომანიაანი. გვირის სახ.)

იასანყ (<იას<იასჩ<ასანყ), -ყჩ,
-ყხერ დენა, დენება, მიმდინარეობა

იასჩ, -ასყჩ, -ყჩ'რ დენა (ღის), ღი-
ნება (მეღღინება), მიმართება (მიმარ-
თება)

იაძ ზს. გრილი. სიგრილე

ლაძიახხხხ, -ხხაჩ ჰოქანეს (კაცის
სახ.)

იაძჩქ, იაძჩქ, იაძჩქხხერ მწყემსი

იაძაღაღ (<იაძ<აღ<აღ<იაძ),
-აქ ნ იაძ

1. იათ, -ათ სუნი

2. იათ, -ათ ღარა; საწყესო

იათაღ, -აღჩ, -აღხერ მეზოე; მწყემსი;
მოჯ-მაგიორე; წინსაღვაში, კოწვილა

იათარაბ (<2 იათ<არაბ<არა-
ბჩ), -ბჩ, -ბხხერ მეცხვარე, მწყემსი

იათ-ბით (1 იათ<იათ), -ათ სიმ-
ყრაღ

იათითაღ (<1 იათ<იათ<აღ), -თაყჩ,
-თა' დაყნოსე, დასუნე

იათითაჩ (<1 იათ<იათ<აჩ) ნ. იათი-
თაღ

იათითაჩქ (<იათითაჩ<აჩქ), -ყჩ,
-ყხერ ყ-ოსე, ყნოსვის გრძნობა; საყნო-
სელი

იათათიერ (<იათ<იათ<თა<თიერ),
-ერიღ, -ერიერ მამიღა

იათიერაერ (<იათ<იათ<იერაერ),
-ხერიერ, -ერიერხერ ზიდა (მამით, მამის
ძმა)

იათერ, -ბჩ, -ბხერ ხბო

იათერაბ (<იათერ<არაბ<არა-
ბჩ), -ბჩ, -ბხხერ მეზობარე, ხბოს მწყემსი

იათიერ (<იათერ<იერ), -მიერჩ,
-მიერხხერ ენიბო. ხბო; ღაბაბი (საქონ-
ლისა)

იათერ (<ბე. სომხ. ითერ; ცალკე არ იხ-
მარება)

იათერიერ (<იათერ<იათერ), -ერჩ სახე-
ლის დარქმევა. სახელდება; მეტსახელი

იათარო ზს. ამაყი, აშაბრტავანი, ქელ-
მალალი, ვორობი

იათაროქი (<იათარო<თიქი),
-ქიას სიამაყე, აშაბრტავნობა, დიღვე-
ლობა

იათიერ (<იათ<იათ<იათ<იათ),
-იათერ, -იათ' ხარხარი, გადხარხარება

იათა, -იათჩ, -იათხერ გოლაითი, ბუმ-
ბერაბი

იათჩ, -იათყჩ, -იათ'რ თხიბლობა (უხიბ-
ლობს), სიფრთხილე. თვალყურის ღვე-
ნება, თვალთვლი, მოვლა

იათარაჩ (<იათ<არა<არა), ნ.
იათარაჩქ

იათარაჩქ (<იათარა<იათარაჩ<ა-
ჩქ<აჩ), -იათყჩ, -იათ'რ უარიყოფა (უარ-
ყოფის), უარის თქმა; ხელის აღება

იათახა, -იათ' განშობება, გამოთო-
ვება; იათახა თაღ გამოთხოვება

იათაგიქი (<იათ<იათ<იათ<იათ),
-იათას სროლა (უკ-
ხლმსროლელი იარაღიდან)

იათაქი (<იათ<იათ<იათ<იათ),
-იათას ზს. ბრძანებითი; იათაქი-
ქის ზედახე ბრძანებითი კილო

იათაქი, -იათყჩ, -იათ'რ ბრძანე-
ბა; აკრძალვა

იათას, -ხჩ, -ხხხერ ბრძანება, ბრძა-
ნებულება

იათასათარ (<იათას<თა<თარ<
თასჩ), -არჩ, -არხხერ სარჯლი

იათაყარაჩ, -აჩ, -აჩხხერ მოღანა, ას-
პარეზი; ბაზარი

იათაყარაჩ, -არაჩ, -არა'რ გაღაბი-
ბა, მოხიბვლა, მონადირება, მიხიბვა

იათაყარაჩ (<იათაყარ<იათაყარ-
აჩ)

ბაქსაფორ (<ბაქს+აფორ) ზს. ხმო-
ვანი (ბევრა)

ბაქსარქსი (<ბაქს+არქ<არქანსი+
+ჩი), -ყხეჩ, -ყჩ'რ ხმის ამოღება, ახმი-
ანება, აყვრება (ახალში აღარ იხმარება)

ბაქსი (<ბაქს), -ხეგჩ, -ხჩ'რ გამოხ-
ნიანება, ღაძახება, მოწვევა

ბაქსიყ (<ბაქს+იყ) ზს. ხმიანი, ხმო-
სანი; მღერტი, უღერავი

ბაქსორი (<ბაქს+ორი), -ყჩ ხმოვა-
ნი, სონორი (ბევრა); რეესტრი (ხმისა);
კამერტონი

ბახბრასაი, -რავა, -რავჩ'რ გა-
ბებრება, მობებრება

ბახბრავსი (<ბახბრავ<ბახბრავ-
საი+სი) მომაბებრებელი, მოსაბებრე-
ბელი

ბახბრისი (<ბახბრ<ბახბრასაი+
+ისი), -პჩ თიემობებრება, გულის გაწ-
ვალება, აბებრება, აბებრობა

ბაგჩი, **ბაგეჩი**, **ბაგჩ'რ** კიშეა, ძაბეა,
წყეა (მოსწყეს), ზიღეა (ზიღას), მოზიღეა
(იზიღას); გაღაღება (სხვა დროისათვის),
გაპიანურება; სროლა, გაღება; მიხეთქება;
გადაღება; დატოვება; შეყენება (მაწონმა
წყალი შეყენა); ჩაღება, ჩასმა (კიხე-
ნი); გამლა, დაფენა, დაგება (ლოგინი-
სა, სულრისა); გაღება (ხიღისა)... **ყხ**
ბაგჩი ორჯერ **ბაგჩი** გაღაღება, გაღმოგდე-
ბა, გამოგლება, გამოეარღა; ნ. **ყგჩი**

ბაგაგჩი (<ბაგ<ბაგჩი+ბაგჩი), -ყხეჩ,
-ყჩ'რ გაკიშეა; გაკიანურება

ბაი, -აჩ, -აჩხ ნ. **ბაიპ**

ბაისი, -აჩხ, მოკმ. **ბაიამი**, მრ. რ.
სახ. **ბაიპ** (ბე. სომხურია). ნ. **ბაიპ**

ბაისათ (<ბაის+ათ<ათ<ათათ-
სი) ზს. ხელმოპირილი, ხელმოკეითილი,
უხელი

ბაისარქი (<ბაის+არქ<არქანსი),
-ყჩ, -ყხეჩ წამოწყება; სახელმძღვანელო
(წიგნი)

ბაისარქი (<ბაისარქ+ჩი), -ყხეჩ,
-ყჩ'რ წამოწყება, ხელის მოკიდება (ხე-
ლის მიკოთა) საქმეზე

ბაისაფაი (<ბაის+აფაი);
-აჩ, -აჩხ ხელჯობი

ბაისი, -ხეგჩ, -აჩ'რ ხელის ღება,
ხელის მოკიდება; წამოწყება (საქმისა)

ბაისათ (<ბაის+ათ<ათათსი) ზს.
ხელმოკედნილი (ხელი მოწყდება), მო-
ხერხებული, ხელგამომავლი, შემძლე

ბაისიყ (<ბაის+იყ), -ყჩ ხელათ-
მანი

ბაისათი (<ბაის+ათ<ათი) ზს.
ხელსაყრელი

ბაიპ (<ბაი<ბაის+პ), -პჩ, -პჩრ
ხელი; **ბაიპ** **ბაგჩი** ხელის გაწვდნა
(თხოვნა, მათხოვრობა); ხელის გამართვა,
წაშვლება

ბაიპრისი (<ბაიპ+რის<რისი+
+ისი) ზს. ხელში ჩასაგდება (რაც აღ-
ვილად ჩაიგდება ხელში). ხელმისაწვდომი
ბაი (<ყაი) უბრუნე. (მეორე პირის
კუთვნილებ. ნაცუალსახელი) თქვენი

ბაიყ (<ბაი+ყ) ნ. პი

ბა, **ბაჩ**, **ბაჩრ** ფორმა, სახე, გარეგ-
ნობა, შესახედობა; მოლა

ბაჩარქი (<ბაჩ+არქ<არქანსი),
-ყხეჩ, -ყჩ'რ გაფორმება; ჩამოყალიბება

ბა, **ბაი**, **ბაჩრ** ცხენი

ბაჩაფი (<ბაჩ+აფი) ზს. ცხენსანი
ბაჩი, -პჩ, -პჩრ ნიჭი, ტალანტი, მო-
წოდება

ბაჩაყანი (<ბაჩ<ბაი<ბაჩ+აყანი),
-ნჩ ნ. **ბაჩი**

ბაჩი (<ბაჩ<ბაი<ბაჩ+ი), -ყჩ კნი-
ხობ. თევზი

ბაჩი (<ბაჩ<ბაი<ბაჩ+ი), -აჩ,
-აჩხრ მეთევზე

ბაჩიროსი (<ბაჩირო+სი) ზს.
სათევზაო

ბაჩი, **ბაჩის** (|| **ბაჩი**) ზამთარი

ბაჩიანი (<ბაჩი+ანი), -ყჩ სა-
ზამთრო (აღვლი)

ბაჩის, **ბაჩისი**, **ბაჩისი**, -რასხ
(ბე. სომხურია) ნ. **ბაჩი**

ბაჩი (<ბაჩ<ბაი<ბაჩ+ი), -ყჩ,
-ყხეჩ საზამთრო

მკიხ, მკანს || მკიხის თოვლი
 მკიხნაწაწაწა (<მკიხნა+ა+წაწაწა
 <წაწაწაწა>) ზს. თოვლში ამოგანგღული
 მკიხნისგან (<მკიხნა+სგან>) ზს. თოვ-
 ლიანი, თოვლუხვი
 მკი, -კი, -კიჲ კოკი, კოლოკი, ხალი,
 კიგო
 მკორ, -კრ, -კრჲ ხევი, ხეობა
 მკორაკ (<მკორ+აკ>), -კი, -კისრ კნი-
 ნობ. პატარა ხევი, ხეობა

მკიხ (<მკი+ხ>), -კი კნინობ
 კვერტბი
 მკრ (<მკრ+კრ+კ>) ზს. ნუქთა-
 უფასოდ
 მკი, მკი, მკიჲ კვერტბი
 მკიხ, მკიხჲ, მკიხ'რ ჩამოსხმა
 (ლითონისა); შეღვლევა, შერწყმა, შეღწე-
 ბა (ერთმანეთში)
 მკი, მკანს, მკისრ თევზი
 მკიხ, მკანს, მკიხრ, მკანს (<მკი-
 ხურია>) ნ. მკი

2 2

კაკაბ (ლილიქტურია. ცაღკე არ იხ-
 მარება) კაკაბ ახსი შეცდომა, შეშლა
 (შეშალა)
 კაკან, -კი ლაფანი (-ღვდის სხს.)
 კაკ, -კი სავე
 კაკაბარ (<კაკ+ბარ+კარ>),
 -კრ, -კისრ მესავე, ხელმძღვანელი, მმარ-
 სველი

კაკაბარ (<კაკ+ბარ>) ნ. კაკაბარ
 კაკან ნ. კაკანკი
 კაკანხ (<კაკანხ>), -კი, -კიჲ
 გამობიხილი, ექო; ზრიალი, წყარუნო, ვა-
 გრძელეიული ხმინობა
 კაკანკი (<კაკანკი+კი>) ნ. კი-
 კანხ

2 3

კაკან, -კი, -კიჲ ფიხი, კიგო, ჯლა,
 კოლოკი
 კაკანკი (<კაკან+კი+კან>), -კი,
 -კისრ ფიხიულობა, კიგო-კოლოკი
 კაკან, -კი, -კიჲ მუხლი; ფასალი;
 ფრონტი (ბრძოლისა)
 კაკანკარ (<კაკან+კარ>),
 -კრ ბედისწერა, ბედი, წერა
 კაკანკარაკან (<კაკანკარ+კ-
 კან>) ზს. საბედისწერო
 კაკანკარარ (<კაკანკარ+კარ>),
 -კი პრისპირ ბრძოლა, ფრონტალური
 ბრძოლა, ომი
 კაკანკარ (<კაკან+კარ>) ზს.
 შებღვანისლი, შებღვანია
 კაკანკარ, -კი კარხ-ლი (ვერული: კა-
 კანტული)

კაკან, -კი, -კიჲ კაობი. კანკარობი
 კანკანკი (<კანკან+კანკი>)
 ზს. კაობისა (მცენარე)
 კანკან (<კანკან+კან>), -კი შექი-
 სიხეები; ბრწყინვა, ბზინვა, ლანლაპი, კი-
 ანთი
 კანკარაკ, -კი, -კისრ ზერგანთა-
 სამგზავრო ჩანთა
 კანკარ (<ლილიქტ. <კანკარ>),
 -კანკი, -კანკიჲ გზა
 კანკარ (<კანკარ+კარ>) ნ.
 კანკარარაკ
 კანკარარაკ (<კანკარარაკ+კ-
 კან>), -კანკარ მოგზავრობა, მგზავრობა
 კანკარ, -კანკი, -კანკიჲ კეკა, მეტატა-
 ხა; სკდომა, ხეტი, ტაკანი
 კანკარ (<კანკარ+კანკი+კან>)-
 -კი კეკა, ხატიუნი, ტაკანი

მასაზღვრე, **-ღვრე**, **-ღრე** ცნობა (იცნობ); გამოცნობა, მიხედობა; ცოდნა

მასაყარი, **-ყრე**, **-ყრე** გზა; **მასაყარი** **ყრე** გამგზავრება (გამგზავრება), გაშვება, გატოლება

მასაყარი **ყრე** (<მასაყარი+ყრე>), **-ყრე** მოგზაური, მგზავრი

მასაყ, **-ყრე**, **-ყრე** კლანძვი, ბრძენი, პეჯალი (შტრ. გერ. პეანგი)

მასაყ (<მასაყ>), **-ყრე**, **-ყრე** დიკლანძვი, დაპეჯალი

მასაყი (<მასაყი ა-ს ჩამატებით>), **-ყრე**, **-ყრე** ინტენსივა; ნ. **მასაყი**

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** შვერი, ბუზი

მასაყ (<მასა+ყ>), **-ყრე** || **-ყრე**, **-ყრე** ცნობ. პატრა ბუზი

მასა (უაღე არ იხმარება) ნ. **მასა**

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** სალილი; წენიანი შეკმანლი

მასაყი (<მასა+ყი>), **-ყრე**, **-ყრე** სასაღილო შავილა

მასაყი (<მასა+ყი>), **-ყრე** სასაღილო

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** საღილობა (საღილობა)

მასაყი (<მასა+ყი+ყი>), **-ყრე**, **-ყრე** წვეულება, ნაღიმი, სმა-კამა, ქერი

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** სიტყვა, საჯაროდ წარმოთქმული; საზეიმო, სამგლოვიარო, მისასალმებელი...

მასა (<მასა>), **-ყრე**, **-ყრე** მკვერ-მეტყველება, ოქრობობა, ორატობა; ლაპარაკი, თქმა, უბნობა, საუბარი

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** საშუალება, ძალა, ღონე, ჩარა, გამოსავალი (ხეულებბოე მხოლოდ გამოთქმებში); **მასა** **ყრე** ჩარა არაა, **მასა** **ყრე** ღონისძიება, საშუალების, გამოსავლის გამოძენა; ვეღლა

მასაყი (<მასა+ყი>), **-ყრე** (<მასა+ყი>) სს. ზს. გამოუვალ შღგომარეობაში მყოფი, იძულებული

მასაყი, **-ყრე**, **-ყრე** ცხამი, ქონი

მასაყი (<მასა+ყი>) სს. ცხამიანი, ქონიანი

მასაყი (<მასა+ყი>) სს. ცხამიანი, შტეპანი, ქონიანი; ცხამიანული

მასაყი (<მასა+ყი>), **-ყრე** კრიზისი

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** წელსზე ფახის ღებმა, დაძაბული მუშობა. ცდა, შეუადრინობა; ბერობა, ასკეტური ცხოვრება

მასაყი (<მასა+ყი>), **-ყრე** სასიერო (ადგილი); აკადემია, ინსტიტუტი

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** სერიობა, მიმოსვლა

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** ხაზი, ხაზის გასმა, დაჯღაბნა

მასა (<მასა+მასა>) მიხაზ-მიხაზვა, მიხაზვა-მიხაზვა, უაზრო წერა

მასა (<მასა> ცალე არ იხმარება)

მასა (<მასა+მასა+მასა>) სს. მიხაზ-მიხაზვა, მიხაზვა-მიხაზვა, დანხრევილი, დაჯღაბნილი

მასა უბრუნე. ქიატი, ქიატი

მასა (<მასა+მასა>) ნ. **მასა**

მასა სს. ზს. სწორი, მართალი, კეშ-მართი, ნამდვილი; სწორად, ნამდვილად

მასა, **მასა**, **მასა** (|| **მასა**) კიკილი, წივილი. ჩხაილი

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** წყვეტილი. წყველა

მასა (<მასა+მასა>), **-ყრე**, **-ყრე** წივილი, კეშკეივი, ეპურტული, ერთბული (ჩიტიბისა); კამეანი, ციმკიმი (ვარსკვლავებისა)

მასა, **მასა**, **მასა** გაღუნვა. მოხრა, დახრა

მასა (<მასა ინტენსივობის ა-ს ჩამატებით>), **-ყრე** სიძობის კეშ მოხრა, მოღუნვა

მასა, **-ყრე**, **-ყრე** ტოტი, შტო

მასა, **-ყრე** სს. კეშმართი. მართალი, ნამდვილი, სწორი

მასა (<მასა+მასა+მასა+მასა>) სს. ზს. მართებული, სამართლიანი; მართებულად

ნართ, -არქ, -ასქ ზონა, ყმა; მოჯამა-
გირე

ნართასკან (<ნართასკან) ზს. უმუ-
როი, ბინერი

ნას (<ნასქ), ნასქ, ნას' კივილი,
წივილი, ტყვივილი, ტყვივილი, ჩხაივილი, წი-
ვილი-კივილი

ნასკან (<ნასკანასქ), -სქ კივი-
ლი, ღოღალი, ჩხაივილი

ნასქ, ნასქი, ნას' პრიპინი, პრიპალი;
ტყვივილი, ჭარბალი (ფრინველისა); წაპუ-
ნი (წყუთებისა)

ნასასქ (<ნასასქასქ), -ასქი,
-ას' პრიპინ-პრიპინი, პრიპალ-პრიპალი;
ტყვივილი-ჭარბალი; წაპა-წყუთი

ნასიყ (<ნასიყასქ), -ყქ
პრიპალი, პრიპინი

ნასასქ, -ასქი, -ას' პრიპინი, პრიპა-
ლი, ჭარბალი; აყნესა

ნასასქან (<ნასასქანასქ),
-სქ პრიპინი; პრიპალი

ნასასქი (<ნასასქიასქ),
-ასქი, -ას' ნ. ნასასქი

ნასასქი (<ნასასქიასქ), -ასქი, -ას'
კივილი-ჩხაივილი, წივილი-კივილი, ტყვიპინი,
ვივივი, ტყვივი

ნასასქი, -ასქი, -ასქი პრიპი, ჩხაივილი, ჩი-
რალდანი, ლამა (საერთოდ სინათლის ხე-
ლოვური წყარო)

ნასასქი (ცალკე არ იხმარება) ნ. ნასასქი-
ნასასქი

ნასასქი, ნასასქი, ნასასქი წივილი, ტყვივილი,
ტყვივილი (საერთოდ ფრინველებისა და ცხო-
ველების შეიღებში). ზღ. მასქ

შ მ

მასქ, -ასქი, -ასქი შმა, ბ.ლანი

მასქასქი (<მასქასქიასქ), -ასქი,
-ასქი, -ასქი შმა, ბ.ლანი, ბ.ლანი
შმა, ბ.ლანი

მასქი (<მასქიასქ) ზს. ბ.ლანი,
ბ.ლანი-ბ.ლანი, ბ.ლანი-ბ.ლანი

მასქი, -ასქი შმა, ბ.ლანი

მასქასქი (<მასქასქიასქ), -ასქი,
-ასქი, -ასქი შმა, ბ.ლანი, ბ.ლანი
შმა, ბ.ლანი, ბ.ლანი-ბ.ლანი, ბ.ლანი-
ბ.ლანი

მასქასქი (<მასქასქიასქ), -ასქი,
-ასქი, -ასქი შმა, ბ.ლანი, ბ.ლანი
შმა, ბ.ლანი, ბ.ლანი-ბ.ლანი, ბ.ლანი-
ბ.ლანი

მასქასქი, -ასქი ნ. მასქასქი

მასქასქი (ცალკე არ იხმარება) ნ. მასქასქი-
მასქასქი

მასქასქი, მასქასქი, მასქასქი (ძვ. სომხუ-
რი) ნ. მასქასქი

მასქასქი, აწმუ: მასქასქი, წყვეტ.

მასქასქი, მასქასქი (ძვ. სომხური) ნ. მასქასქი-
მასქასქი

მასქასქი, -ასქი, -ასქი შმა, ბ.ლანი, ბ.ლანი
შმა, ბ.ლანი, ბ.ლანი-ბ.ლანი, ბ.ლანი-
ბ.ლანი

მასქასქი (<მასქასქიასქ), -ასქი
მასქასქი

მასქასქი, მასქასქი (<?) ელნოფილური
სკოლის წარმომადგენელთა მიერ შემო-
ღებული პრეფიქსი „ზე, ზეა“ მნიშვნე-
ლობით

მასქასქი ნ. მასქასქი

მასქასქი (<მასქასქიასქ), -ასქი,
-ასქი წარწერა, მიწერა; რეზოლუცია

მასქასქი (<მასქასქიასქ), -ასქი
მასქასქი

მასქასქი (<მასქასქიასქ); ცალკე არ იხმა-
რება) ნ. მასქასქი-მასქასქი

მასქასქი (<მასქასქიასქ), -ასქი, -ასქი
წმუწმუ

მასქასქი (<მასქასქიასქ) ზეა-
სართავი სახელი, ან ისეთი სიტყვა, რომელიც

მელიც ჩვეულებრივ მგორს ძირითად სიტყ-
ვასთან ერთად ესმარება

შასკღისჩა, -*სჩაჩ* მკვედონია

შასკღისსაგჩ (<*შასკღის*<*შასკღი-
ჩჩა*+*საგჩ*>), -*გო* მკვედონელი (აგრეთვე
საკეთარი სახელი — აღუქსანდრე მკვედო-
ნელი)

შასკრეს (<*შასკ*+*ჩჩრეს*>) ზელაპირი

შასკრესიჲ (<*შასკ*+*ჩჩრესიჲ*>), -*ჩჩ*
ზელაპირი, ღონე

შაან, *შაანქან* || -*ჩჩ* სიკვდილი

შაანჩა, -*ჩჩჩ* ლოგინი, სარეცელი

შაანსაკ (<*შაანჩა*+*საკ*<*კა-
ჯი*>), -*ჩჩ*, -*ჩჩრ* საწოლი, ტახტი

შაანშეკას (<*შაანშე*+*კას*>),

-*ჩჩ*, -*ჩჩხრ* მამალიანი; მამალიანური

შაანშითკას ნ. *შაანშეკას*

შააჲ, -*ჩჩ*, -*ჩჩრ* საცერი

შააღ (<*შააღ*>), -*ჩჩგ*, -*ჩჩრ* ცრა,
ბნევა, ფანტვა

შააღჩხ, -*ჩჩგ*, -*ჩჩრ* სურება (უს-
ურებას)

შააღ, -*ჩჩ* ნაღველი, ნაღველის წვენი;
ნაღველი, დარიღი, სევა

შააღით (<*შააღ*+*ით*>) ზს. ნაღველი-
ანი, სევაანი

შააჩკის, -*ჩჩ* მამიკონ-ი (კაცის სას.)

შააჩკისჯას (<*შააჩკის*+*ჯას*>), -*ჩჩ*,
-*ჩჩხრ* || არქაული -*ჩჩას* || დილაქტ-

-*ჩჩხხრ*; მრ. რ. ნათ.-მით. -*ჩჩხრჩ* || არქ.
-*ჩჩას* დილაქტ. -*ჩჩხხრ* მამიკონიანი
(გუარის სას.)

შააჩა, -*ჩჩ* მათი

შააჩას (<*შააჩა*+*ას*>) ზს. სამა-
ოსი, მანისა

შააჩ (ნათ.-მით. *შააჩ*, დაწყ. *შააჩე*,
მოქმ. *შააჩი*, ადგ. არა აქვს, მრ. რ. სას.

შააჩრ, ნათ.-მით. *შააჩრჩ*) დედა; *შააჩ*
შააჩღ ჩასკლა (მზის ან მთვარის)

შააჩარარ (<*შააჩა*+*არარ*>) ზზ. დე-
დაობივად, მშობლიურად

შააჩას (<*შააჩა*+*ას*>) ზს. დე-
დაობრივი, მშობლიური

შააჩარაჲ (<*შააჩა*+*არაჲ*>),
-*ჩჩ* დედაქალაქი

შააჩრჩ (<*შააჩა*+*ჩჩრ*>) ზს. დედობ-
რივი, მშობლიური

შააჩრჩ (<*შააჩა*+*ჩჩრ*>), -*ჩჩ* კინობ.
დედი, დევიკო

შაააქანე ზზ. განსაკუთრებით, მით
უფრო

შაააქანის (<*შაააქან*<?+*ის*>),
-*ის*, -*ჩჩხრ* მანდაქენი (ძველი გუარის
სახ.)

შაააქას (<*შაააქ*<*შაააქ*+*ას*>)
ზს. ბავშვური, საყმაწვილო; საბავშვო

შაააქი, -*ჩჩგ*, -*ჩჩრ* ყურის დაგდება
ჩემად, მიყურება, დაყურება, თვალთვალი
ჩემად, ზეწვა

შაააქა, -*ჩჩა* მანია (ქალის სას.)

შააა (<*შააა*>), -*ჯი*, -*ჯრ* ბიჭუნა,
ბიჭი; ბიჭი (მსახური)

შაააი (<*შააა*+*აი*>) კინობ. *შააა*
-*ისა*

შააა ზს. წყრილი

შაააჩ (<*შააა*+*ჩ*>) ზს. ძალიან
წყრილი

შააა-აი (<*შააა*+*აი*>) ზს.
წყრილმანი, უმნიშვნელო

შაააი, -*ჩჩ* -*ჩჩას*, -*ჩჩხხრ* ბავშვი,
ყმაწვილი, ყრმა

შაააი (<*შაააი*>), -*ჩჩ* მანუკი (კა-
ცის სას.)

შაააი, -*ჩჩგ*, -*ჩჩრ* გაეცევა; ხეხვა
(ხეხავს); დაბლაგვება; ნეწხელა, შეუძმ-

ნეწლად ღალევა, გამოლევა, დამთავრება
შააააი, -*ჩჩ*, -*ჩჩხრ* ნისლი, ბური,
ბურუსი

შააა (<*შააა*>), -*აჩ*, -*აჩრ* ნაწილი,
განყოფილება; წილი

შაააა (<*შააა*>) ზზ. ნაწილობრივ
შაააა (<*შააა*>) თახლ. შესახებ,
გამო, -თვის

შაააა, -*აჩ* მასისი, არარატი

შაააა, -*აჩ*, მოქმ. -*ააა*, მრ. რ.
სახ. -*ააა*, ნათ.-მით. -*ააა* (ძვ. სომხე-
რთა) ნ. *შააა*

შააააა (<*შაააა*+*აა*>) ზს. ნაწი-
ლობრივი, კერძო

შააააა (<*შაააა*+*აა*>) ზს. კერ-
ძო, ცალკეული

მასსარქ (*მასსართ* < *ნათ* < *ნათ* -
თასსქ + *ქს*), -*თხეჩ*, -*თჩ'რ* ღანაწილება,
წყაოთა

მასსჩქ (*მასსჩქ*), -*ჩქ*, -*ჩხხრ*
ნაწილაკო

მასთა, -*თაქ* -*თასხრ* მასა, ხალხი

მასთ (*მასთ*), -*თქ*, -*თხერ* თითი

მასთაო ზს. ახალი, ნორჩი, ჩვილი,
ლორთო, რბილი, ღუნწულა; ხეარაკი,
მსხვერპლი (ახლაგზარდა ცხოველი შესა-
წირავად), შესაწირავე; *გჳჳ მასთაო* შე-
მოგველე!

მასთხსაროქიოს (*მასთხს* < *მასო*-
ქას + *თოქიოს*), -*ქიას* მატინეთ-
მწერლობა, მწერლობა, ლიტერატურა;
თხსულდანი (რომელიმე ავტორის)

მასთით, -*თქ*, -*თხერ* თანქაზი

მასთაო (*მასთაო* < *მასო* < *მასო* < *თაო*) ზს.
ახალგაზრდა, ნორჩი; ლორთქო; ჩვილი

მასთას, -*სქ*, -*სხხრ* მატინე

მასთს, -*თქს*, -*თიხერ*, -*თასე* (ძვ.
სომხურია) ნ. *მას*

მასთხე (*მასთხე*), -*გქ* სათითე

მასთქ, -*ქჩ*, -*თხაქ* (ძვ. სომხურია).

ნ. *მხრძხსაქ*, *მიოხხსაქ*

მასთიე (*მასო* < *მასთქ* + *თიე*),
-*გქ*, -*გხხრ* მისაღობი; აღმართი; ნ. *მას*-
თიე < *სსქ*

მასთიეასქ (*მასო* < *მასთქ* + *თიე* < *ას*-
სქ), -*თიე* < *გქ*, -*თიე* (ძვ. სომხურ-
რია) შირთბევა. ნ. *მასთსაქ*, *მხრძხსაქ*

მარაგ, -*გქ*, -*გხხრ* საბძელი

მარაქ, -*ქქ*, -*ქხხრ* ირემი; *არაქ* < *მარ*-
რაქ ახოვანი, ტანაო, აშოლტილი (აღმი-
ანხე იოქმის)

მარაგ, -*გქ* შოლი, ბალახი; კეალი, მარვი

მარაგაგხთხს (*მარაგ* < *თა* + *გა* < *თხს*),
-*თხს* შოლი, მოლიანი მინდორი

მარაგარხ, -*რჩქ*, -*რხხრ* წინასწარმეტ-
ყველი

მარაგარხოქიოს (*მარაგარხ* + *თი* < *ქი*-
ოს), -*ქიას* წინასწარმეტყველება

მარაგარხო, -*როქ*, -*რქთხხრ* მარგა-
ლიტო

მარაგაროქა (*მარაგარო* < *მარაგ* < *არ* < *ოქ*-
არო) ზს. მარგალიტისა

მარაგე (*მარაგე*), -*გქ*, -*გხხრ*
ღილი ნიხაბი; *მარაგე* < *ასქ* < *ნიხბო* < *საქ*-
მიანობა

მარაგეოქიო (*მარაგე* < *ოქიო*), -*რჩქ*,
-*რხხრ* ნიხბო მომუშავე, მენიხბე

მარაგ, -*გოქ* (1-*გქ*), დანუ. -*გოქ*
(|| *გქ*), მოქმ. -*გოქ*, აღგ. არა აქვს; მრ.
რ. სახ. *მარაგქ* (|| *მარაგქ*), ნათ.-მიც.

-*გქასე* (1-*გქ* < *რჩქ*), დანუ. -*გქასე*
(|| *გქ* < *რჩქ*), მოქმ. -*გქასე* (|| *გქ* < *რჩქ*)
კაცი, მამაკაცი, აღამიანი; ქმარი

მარაგაწასაქ (*მარაგ* < *თა* + *წასაქ*)
ზს. კაცის სიმალე, კაცის ტოლი; მოწი-
ფული

მარაგასხრ (*მარაგ* < *თა* + *სხრ* < *სქ*-
რქ), -*სხრჩქ*, -*სხრხხრ* კაცთმოყვარე, ჰუ-
მანისტი

მარაგაქარჩ (*მარაგ* < *თა* < *ქარჩ*) ზს.
აღამიანური, კაცური; კაცურად

მარაგქ (*მარაგ* < *ქქ*), -*გქას* კრე-
ბითი; ხალხი, კაცები; ნ. *მარაგ*

მარაგქაქს (*მარაგ* < *მარაგქ* < *თა*-
ქს) ზს. კაცური, აღამიანური

მარაგ-მარაგ (*მარაგ* < *მარაგ*) ეინმე,
ვილაო, კაცისნაირი, კაცის მსგავსი, ეი-
თომ კაცი

მარაგამარაგ (*მარაგ* < *თა* < *მარაგ* < *მარაგ*)
ნ. *მარაგ-მარაგ*

მარსქ, -*რჩე* < *რჩ'რ* ჩაქრობა; ჩანე-
ლება, ჩაცხრობა; დასუსტება, გასაჯობება,
დაოსება

მარსა, -*რჩაქ* მარია (ქალის სახ.)

მარამარ, -*რჩ* მარმარილო

მარამარჩ (*მარამარ* < *ჩ* < *ქ*) ნ. *მარ*-
მარაქ

მარამარაქ (*მარამარ* < *თა*) ზს. მარ-
მარილოსი

მარამჩს, -*მჩქ*, -*მჩხხრ* სხველი,
ტანი; პერსონა, პირი, პირიუცება; მატე-
რი, ნიუთი, სხველი

მარამხაგოქს (*მარამ* < *მარამჩს* < *თა* + *გოქ* < *ქს*) ზს. ხორცილური

მარ'რქ (< რქს. *марш*) იარაღი

მარო, -*რჩქ* მარო (ქალის სახ.)

მარო, -*სქ* მარსი (ძალის სახ.)

მართ (<მართხი), -თხ, -თსრ
ბრძოლა. ომი, ჩხუბი

მართიან (<მართიანხ) ზს.
საომარი, საბრძოლო

მართი (<მართი), -ჩი, -ჩხსრ
მებრძოლი, მეომარი, ჯარისკაცი

მართხი (<მართხი) (ძვ. სომეხთათვის: აწმყო:
-თხიან, წყევტ. -თხან, ზრძან. -თხ'რ),
-ღხსრ, -ღხ'რ ბრძოლა, ომი; დავა, კამათი
მარტ (<მარტი), -რხსრ, -რხ'რ
დასუფთავება (ასუფთავებს), დაწმენდა
(დაწმენს)

მარტი (<მარტი<მარტი+ქ+ქ),
-ღხსრ, -ღხ'რ დასუფთავება (სუფთავდება),
წმენდა (იწმინდება)

მარტი ზს. სუფთა, წმინდა
მხამარ (<მხლ<მხარ+ქ+ქ),
-მხი ნ. მხამარობიანი

მხამარ (<მხამარ<მხამარ+ქ+ქ) ზს.
ღარღანი, სეღიანი, ნაღღიანი, მელან-
ქოლიკი

მხამარობიანი (<მხამარობიან-
იანი), -მხიანი მელანქოლიკი

მხა, -ჩი, -ჩხსრ ლურსმანი

მხი (<მხი), -ჩხსრ, -ჩხ'რ მივე-
ლება, მიღებს

მხ, -ბი, -ბხსრ ზს. დღი; უფროსი,
ღირსი

მხიანი (<მხი+ანი) ზს.
უღიესი, უფროსი

მხიანი (<მხი), -ბიანი, -ბიანი
გაზრდა (იზრდება)

მხიანი (<მხი+ანი) ზს. ზს.
ღიღიანობა; ღიღიანობა

მხიანი (<მხი+ანი) ზს. მთავარი,
მოწინავე, უფროსი; ღირსი; მღვდელ-
მთავარი; მონასტრის წინამძღვარი

მხიანი (<მხი+ანი) ზს. მო-
ზრდილი, მოღილი

მხიანი (<მხი), -რხსრ, -რხ'რ
პატივისცემა, მოწინავე, მორიდება

მხიანი (<მხი+ანი<მხიანი+
+ანი) ერთი გ-ს დაკარგვით) -მხი,
მხიანი გაზრდა (ზრდის)

მხ-მხ (<მხ) ზს. ღიღი, ღიღ-ღი-
ღი, მხიანი, მხიანი-მხიანი

მხიანი (<მხი+ანი<მხი+ანი)
ზს. ღიღიანი

მხი (<მხი), -ჩი, -ჩხსრ ერთი;
ეღი, ეღიანი; რაღი, ერთი; მხი ღი
ერთი

მხიანი (<მხი+ანი) ზს. თითო-
თითო

მხიანი (<მხი+ანი<მხი+ანი) ზს.
თითო-თითო, თითოეული

მხიანი (<მხი+ანი<მხი+ანი), -ჩი ზირ-
ეღი (ერთი რიცხვითი); ნ. მხიანი

მხიანი (<მხი+ანი; არაქული) ზს. ზს.
მარტი, ცალკე, განმარტობული; განმარ-
ტობიანი; უბრალო, მარტივი; ნათელი,
გარკვეული

მხი-მხი ზს. ხანდახან; თითო-თითო,
ცალკე-ცალკე; ზს. თითო-თითო

მხიანი (<მხი+ანი<მხი+ანი) ნათ.-მი-
მითი. სახელობითი არა აქვს. უბრუნე-
ლი) ერთმანეთი, ურთიერთი, ერთმანეთი

მხიანი (<მხი+ანი+ანი: ნათ.-მი-
მითი. სახელობითი არა აქვს. უბრუნე-
ლი) ნ. მხიანი

მხიანი (<მხი+ანი), -ჩხსრ, -ჩხ'რ
განცალკევება, განშორება, ცალკე გას-
ვლა (|| გაყვანა), გაყრა; გაშვება, გაწე-
ვა, გაშვება; განმარტება; ახსნა; ამოხსნა;
თარგმანი; გასვლა, წასვლა, ჩასვლა

მხიანი (<მხი+ანი<მხი+ანი<მხი+ანი<მხი+ანი),
-ჩხსრ, -ჩხ'რ დაღიანობა-
ლება, ბრალდება, დაღიანობა; და-
ბრალდება

მხიანი (<მხიანი<მხიანი<მხიანი<მხიანი+
+ანი), -ჩი, -ჩხსრ ბრალდებული

მხიანი (<მხიანი), -ჩხსრ, -ჩხ'რ (ძვ. სომხ.
წყევტ. მხიანი) შეუღლება, ცოლის ჩა-
ღება

მხიანი (<მხი<მხიანი<მხიანი<მხიანი),
-ჩი, -ჩხსრ დაღიანობა, ცოლი, შემ-
ცოლი

მხიანი ზს. ნელი, ჩემი, ყუჩი, წყნარი,
მშვიდი; ყრუ (ტყვილი)

მხიანი (<მხი+ანი) ზს. ძალიან
წყნარი, ძალიან მშვიდი

მხიანი (<მხი+ანი) ზს. მშვიდად,
წყნარად, ნელა

მღვდარობას (<მღვ<მღვი+
+ათარობ<რობხ<თას)>) ზს. სამე-
ფუტკარეო, მეფუტკარეობისა

მღვდისი (<მღვ<მღვი+თასი>),
-გი, -გხპ საფუტკარე

მხერ, -რქ თაფლი

მხვი (<მხვი>), -ვიქ, -ვიხპრ ფუტ-
კარი

მხვი (<მხვი<მხვისხ<+პ>), -რქ,
-რპრ დანაშაული, ცოდვა

მხსახისი (<მხს<მხსა<+სი-
სხ<), -სხგქ, -სქ'რ მარტო, თავისთვის
ლაპარაკი, მონოლოგის თქმა

მხსა (<მქა<+სა>) ზს. ზხ. მარ-
ტო, მარტოა, მარტოხელა; კვეშ. ოლონდ

მხსათას (<მხს<მხსა<+ათას>)
განფიქვანთა საცხოვრებელი ადგილი, მო-
ნასტერო

მხსაფი (<მხს<მხსა<+ფი>), -რქ
განდევლი, ბერი, დაეუღებუი, წერი

მხსპ ნ. **ქხსპ**

მხსპ ნ. **სა**

მხე, **მქე**, დაწყ. **მქე**, მოქმ. **მქ-**
ვი (მრ. რ. ზეულებრივ არა აქვს) უნა-
განი, შიგნითა, შიგ შყოფი; გული, შუა-
გული, შუა, შუალა; შიგ; თანღ. მართავს
ნათ.-მოციქვთსა და ნინეაჯეს: -ში

მხერხი (<მხე<რხი>), -რხგქ,
-რქ'რ ციტირება

მხერხი (<მხე<თხი>), -რქ, -რპრ
შუა ადგილი, შუაგული, ცენტრი

მხისი, -თა, -თქ'რ სიკვდილი (კვლე-
ბა); **მხისი ვხი** სიტყვისიტყვით: სიკვ-
დილი-წასვლა, ე. ი. სამედადოე წასვლა,
სიკვდილი (ინტენსივი)

მხერი, -ვი მესრონი (კაცია სახე-
ლია. აქ იგულისხმება მესრონ მამტოცი-
სომხური ანანის შემოღობები)

მხერი (<მხერი<+ათარ>)
ზს. მესრონისეული ასო, ანანის

მხორ, -რქ, -რპრ მეტალი, ლი-
თონი

მხორ (<მხორ<+ა>) ზს. ლი-
თონისა

მხორ, -სქ აბრეშები

მხორ (<მხორ<+ს>) ზს. აბრე-
შებისა, აბრეშებისაგან ნაყებები

მხორ, -რქ, -რპრ მეტრი

მხორისი (<მხორ + ისი>), -ვი
მეტრიანი

მხორი, -რვიქ, -რვისპრ მეტროლო-
გისა, მეტრო

მხორ (უბრუნე) ჩეენი. ნ. **სა**

მხორ (<მხორ<+ე>), **მხორ(ხ)** ჩეენი ნ
ვისე

მხორი, -მხგქ, -მქ'რ გაგდება, გაძე-
ვება; უარყოფა

მხორი (<მხორ<მხორი<+ ია>),
-მასა გაგდება, გაძევება; უარყოფა, და-
წუნება

მხორ ზს. შიშველი, ტიბველი, ტიბ-
ლიანა

მხორისი (<მხორ<), -კავა, -კავიქ'რ
გაშიშვლება, გახლა; გამოაშკარაება (აწ-
კარაგდება)

მხორისი (<მხორ<მხორისი<+
+სხ<+სი> ერთი ვ-ს დაქარგვით), -ვიქ,
-ვირუა გაშიშვლება (აშიშვლებს), გამოაშ-
კარაება (ააშკარაებს)

მხორისი (<მხორ<მხორისი<+
+ია>), -ვიმას გაშიშვლება; გამოაშკარა-
ება

მხორისისი (<მხორ<მხორ-
ისი<+სი>), -ვივიქ, -ვისპრ, -ვივი
ძველი სომხურის ფორმები) ნ. **მხორ-
ისი**

მხორისი (<მხორ<მხორის-
ისი<+სი>) ზს. გამოაშკარაებულ
მხორ ზს. ზხ. ახლომელი; ახლო(ს)

მხორი (<მხორ<+ფი>) ზს. მან-
ლობელი

მხორისი (<მხორ<), -მხგა, -მხვიქ'რ
მოხლოება, მოხლა, მოახლოება, მოხლა

მხრისა, -ხაქ, -ხასპრ მანქანა

მხრისარი (<მხრისა<+არი>) ზხ.

მექანიკურად, დაფიქრებლად
მხრისარი (<მხრისა<+არი>) ზს.
მანქანით დაწერილი, მანქანაზე გადაბე-
ლილი

მხრისარი (<მხრისარი<მხრ-
ისარი<+არი>), -არა, -არისპრ მანქანაზე
მექანიკური

მკხსადარ (<მკხსა+დარ<ყა-
რს), -რს შემანჯანე, მანჯანის მმართველი
მქრ ლიალექტ. ნ. **მაჟრ**
მწარ (<მწ<მოს+არ) ბნელი;
ნაგავი, პუპი, სინანულზე; წარბლი
მწხრ, -რს, -გხრ სანაოვანე, ხორავი;
მასალა; მარავი
მწხ (<მწ<მოს+ჩხ) ზს. ბნელი,
ღანდელბული, ბუნდოვანი
მწხს (<მწხ<მოს+ჩხს), -ხს, -
-ხს'რ (ჩვეულებრივ მხოლოდ III პიროს
ფორმებში იხმარება, როგორც უპირთ
ზნა) ღანდელბუა (ღანდელა); ღანდამბა
მძხ, -რს, -გხრ მწერი, კოლა, კინ-
ქლა
მძი (<მძ<მძი+ი), -ჩს,
-ჩხს კინობ. ნ. **მძი**
1. **მძ** (განუსხვრ. ნაწეარი. იბრუნ-
ვის მხოლოდ მსახვრელი ნაწეარის და-
მატებისას) ერთი, რადი, რამე; ვილა,
რომელიდაც. **მძ** **აა** **მძ** თითო-თითოდ,
თანმიოლებით; **მძ** **ასკამ** ერთხელ;
ერთჯერ; **მძ** **რას** რადაც; **მძ** **ხრის** ერთი
ორი (ღრის შემდეგ); **მძ-მძ** თითო-თითოდ,
ყველა; **მძ** **გახს** ნათ.იცი. **მძ** **გახს**
რამდენიმე; **ამძხ** **მძ** თითოეული, ყოვე-
ლი, ყველა; შღრ. **მძ**, ნ. **მძხ**
2. **მძ'** (ეარყოფის ნაწილაკი) ნუ. არ
მძამამასკ (<1 მძ+ამ+ამასკ)
ზს. ზბ. ერთღროული; ერთღროულად
მძიარ (<1 მძ+არ) ზს. ერთ-
თავად, გაბმულად, განუწყინებლივ
მძი (<1 მძ+ი) ზს. ერთა-
ერთი
მძიოსი (<1 მძ+ამ+იოსი<მოსი)
ზს. მასლორი, მთლიანი, ერთიანი, განუ-
ყოფელი; შეკავშირებული, შეერთებული,
შეუღლებული
მძიით (<1 მძ+ამ+მით<მით)
ზს. ზბ. მიამიტი, გულუბრყვილი(ღ);
ერთგული, ერთგულად
მძიამ (<1 მძ+ამ+იამ) ზს. ერთ-
წლიანი
მძიან (<1 მძ+იან) ზს. ზბ. გან-
ცალკეებული, განმარტოებული, მარტო,

მხოლოდ; კავშ. თღრღ, მხოლოდ; **მძიან**-
ბს ოღრღ თუ
მძიას (<1 მძ), **მძიან**, **მძიან'**
გავრთიანება
მძიანკამ (<მძ+ანკამ), -კამდა ||
ყ კამს ნ. 1 მძ
მძიანკამიან (<მძიანკამ+იან) ზბ.
ერთპირად, ერთთავად, საესებით
მძ **აა** **მძ** (<1 მძ+აა+1 მძ)
ნ. **მძ**
მძიან ზს. ერთად
მძიარ (<1 მძ+არ) ზს. ერთე-
ული
მძიანსკ (<1 მძ+ამ+ანსკ) ზს.
ზს. ერთსირი, ერთგვარი, ერთგვარად
მძიანკამ (<მძიან<მძიან+კამ) ზს.
შეერთებული, გავრთიანებული
მძ **რას** ნ. 1 მძ
მძიანსი (<1 მძ+ამ+ანსი) უბ-
რუნე. ერთი და იგივე; იგივე; **მძიანსი** **ს**
სულ ერთია
მძიან (<2 მძ+ბს) ნაწილაკი: ნეტუ?
მძიარ, -რს, -გხრ მთლიანად-
მძიან, -ჩს, -ხხრ მილიონი
მძიანსადარ (<მძიან+ადარ) ზს
მილიონიანი, მილიონობით
მძ-მძ ნ. 1 მძ
მძიან (<მძ.სომხ. მრ. რ.-ის ნათეს.-
მიც; მხ. რ. არა აქვს, არც მრ.-რ.-ის სახ.),
დაწე. **მძიანსი**, მოკმ. **მძიანსი**,
აღგ. **მძიანსი** ერთმანეთი, ერთი-
ერთი
მძი (<1 მძ+ი), **მძი**, დაწე. **მძ-**
მძი, მოკმ. **მძი**, აღგ. **მძი** (მრ. რ.
არა აქვს) ნ. **მძ**
მძი ნ. **მძი**
მძი ზბ. თანღ. სანამ, ვიღრ. -მღე;
კავშ. მანის, როცა, რაკი, რადგან
მძი (<მძი+ი) ზბ. სანამღე,
ვიღრ; კავშ. მანის, როცა
მძი (<მძი+ი) ზბ. თანღ. ვიღრ,
-მღე
მძი ზს. მღამ, სულ, განუწყინებლივ,
ერთთავად
მძი, -ჩს მიწერიანი

მხიარხსაკან (<მხიარხს+აკან) ზს. მ-წირონელი; მიწურბეული
მხიარხიან (<მხიარხს+იან) ნ. მხიარხსაკან
მხიარხსაკან
მხიარსაკ (<მხი<მხი+არსაკ <რსაკ) შევთხვევა, მომენტო
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკი) ზს. სავრთამოროსო
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ) ზს. შეათანა, საშუალო, შეა
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ + არსაკ) ზს. შეატანის; შეატანის
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ + არსაკი), -არსაკი ჩაჩბრვა, ჩაჩბრა, ჩაჩბრვა (სხვის საქმეში, ღაპარაკში)
მხიარსაკი (<მხიარსაკ+მხიარსაკ+არსაკი), -მხიარსაკი ჩაჩბრა, ჩაჩბრვა, ჩაჩბრვა (სხვის საქმეში)
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ+არსაკი) ზს. ჩაჩბრვა (სიტყვა, წინადადება)
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ+არსაკი), -არსაკი ღერძანი, ტალანი, ვასალო
მხიარსაკი (<მხი<მხი + არსაკ+არსაკ <არსაკი), -არსაკი, -არსაკი მწერი, ბუზი, ქიქლა, კოლი, მატლი
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ+არსაკი) ზს. შესლოვისა, სოფელმორისი, შეა სოფელში არსებული
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ) ზს. შორის, შეა
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ+არსაკი) ზს. შიდა, შიდა, შიდა, შეათანა, საშუალო
მხიარსაკი (<მხიარსაკ+მხიარსაკ+არსაკ) ზს. შესაღუენობრივი
მხიარსაკი (<მხიარსაკ+მხიარსაკ+არსაკ), -არსაკი, -არსაკი შეაშეალო, შეაშეალო
მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ), -არსაკი, -არსაკი შეაღუენი, ღრო, ღრო; სივრცე, ადგილი, არე; ინტერვალი; ხეჩი, საშუალება, მეობება, წონისძიება; შეძლება, ღონე; აიჟ მხიარსაკი ამ ღროს

მხიარსაკი (<მხი<მხი+არსაკ), -არსაკი, -არსაკი გული, შეაგული
მხიარსაკი, მხიარსაკი
მხიარსაკი (უაღვე არ იმბარება) ნ. მხიარსაკი
მხიარსაკი (<მხიარსაკ), მხიარსაკი, მხიარსაკი ფიქრი, არი, გონება, გონი; შეხედულება; მხიარსაკი ასსი ფიქრი (ფიქრობს), გონება (მგონება)
მხიარსაკი, მხიარსაკი, მხიარსაკი ხილი, ხილული
მხიარსაკი (<მხიარსაკი), -მხიარსაკი კავშირი, ერთიანობა, გაერთიანება, ერთობა
მხიარსაკი ნ. მხიარსაკი
მხიარსაკი (<მხიარსაკი + მხიარსაკი <მხიარსაკი = ნუ გემინია! ნუ გემინია მტკიცულ დეა;) ნუგეშო
მხიარსაკი (<მხიარსაკი), -არსაკი მხიარსაკი (კაცის სახ.)
მხიარსაკი (<მხიარსაკი + არსაკი) ზს. საწეგეშო, გამამწეგეგელი
მხიარსაკი, -არსაკი, -არსაკი ნუგეშისცეა, გამამწეგეგეა
მხიარსაკი, -არსაკი, -არსაკი მკრათი, -არსაკი, -არსაკი მკრათი (<მკრათი), -არსაკი, -არსაკი ჩაუბრუებლავება, წყალში ამოღება, ამორეცხვა; მონათვლა, წინადაცხვა
მხიარსაკი (<მკრათი+მხიარსაკი), -არსაკი ნათლისმცემელი
მხიარსაკი (<მკრათი), -არსაკი მკრათი-ი (კაცის სახ.)
მხიარსაკი, -არსაკი კომმარო
მხიარსაკი (<მკრათი+არსაკი) ზს. კომმარული
მხიარსაკი, -არსაკი, -არსაკი სხვა, მეორე, შემდგომი
მხიარსაკი, მხიარსაკი, მხიარსაკი დარჩენა, უფონა; ღოდონი
მხიარსაკი (<მხიარსაკი+არსაკი) ზს. მდგრადი, წარუღალი, უსაღალი
მხიარსაკი (<მხიარსაკი), -არსაკი ცაცანი (კაცის სახ.)
მხიარსაკი (<მხიარსაკი+არსაკი) ზს. დარჩენილი; დანარჩენი, სხვა
მხიარსაკი (<მხიარსაკი+არსაკი), -არსაკი, -არსაკი ნარჩენი; ნამცეცი
მხიარსაკი (<მხიარსაკი+არსაკი), -არსაკი, -არსაკი მუშა, მუშაკი

თანხე) ზს. ვეგეტარიანელი (კონც ზორ-
ცის პაძეზე უარი თქვა)

მანგი (⟨მან⟨მჩა+ანგი⟩, -გოჩი,
-გონხერ სსორცი, საკლაე (საქონელი)

მათა (⟨მან⟨მჩა+ათა⟩ ზს. ზორცი-
ნი, ზორცისეც

მათაქრ (⟨მათ⟨მჩათ+ა+ქრ⟨ვღ-
ნხე⟩ ზს. გულისმხიერი, გულისუბრიანი;
მათაქრ ქსხე განზრახვა

მათაყრ (⟨მათ⟨მჩათ+ა+ყრ⟨ვღ-
ვრყვხე⟩ ზს. ჩაფიქრებული, ფიქრში
წასული

მათაქი (⟨მათ⟨მჩათ+ა+ქი⟩ ზს. ჩაფიქრებული;
გონიერი, კვლავ-
ხსნილი

მათახე (⟨მათ⟨მჩათ+ახე⟩, -ბეჭი,
-ბჩ'რ გაფიქრება, გააზრება; ფიქრი, აზრი,
გონება

მათაიგიჟის (⟨მათ⟨მჩათ+ა+
+იგიჟის⟩, -ქის საგონებელი,
საფიქრებელი, საზრუნავი

მათახე, მათი, მათხ, ხმით... მი'ათ,
მან'რ (ძველი სომხურია) ნ. მათხე

მათაიჯ (⟨მათ⟨მჩათ+ა+თაიჯ⟨
სთიჯხე⟩ ზს. ფიქრებში წასული, ჩაფიქ-
რებული

მათხიმ ზს. გულითადი, წრფელი;
მასლობელი

მათხიმარ (⟨მათხიმ⟨მათხიმ+ა-
რარ⟩ ზს. გულითადად

მათხიმას (⟨მათხიმ⟨მათხიმ+ა-
კას⟩ ზს. მეგობრული, გულითადი, წრფე-
ლი; საიდუმლო

მათხიმქ (⟨მათხიმ⟨მათხიმ+ქქ⟩
ზს. ძალიან წრფელი, უგულითადესი

მათქ (⟨მათ⟨მჩით+ქქ⟩; ცალკე არ
იხმარება), მათქ ასხე შეხეჯე, დანახე,
ყურება, ექრა, მხერა, თვლიერება; ყუ-
რის გდება, სენა: ლოღონი, ცლა

მათხე, მათა, მათ'რ, მათ'ფ ნესელა,
შემოსელა, შეელა (შეველის): ჩარევა
(ჩაერევა); მათხეიას ყხა შესვლისთანავე;
მხე მათხე ჩარევა, ჩაჩერება (ჩაეჩ-
ხორა)

მათიქ (⟨მათ⟨მჩით+იქქ⟩ ზს. ფიქრ-
ში, გონებაში, აზრით

მრყასთან (⟨მრყ⟨მჩრყ+ასთან⟩)-
-ხე ხილულით მდიდარი ადგილი, ხილ-
ნარი, ხილანი ადგილი

მრყაქით (⟨მრყ⟨მჩრყ+აქით⟩ ზს.
ხილით მდიდარი ადგილი, ხილუბევი, ნა-
ყოფიერი, ნაყოფიანი (ხე, ადგილი)

მრნაქორ (⟨მრნ⟨მჩირნ+აქორ⟩ ზს.
ურთიანი, მეურთე

მრნაქი, -ჯაჭი, -ჯა' დღღღღღი,
ბუტბუტი, ბუტღღღი, ღღღღღი

მრთა (⟨მრთ⟨მჩორ+ათა⟩ ზს. მურთა-
ნი, გამურთული

მრთი, -სხეჩი, -სჩ'რ შეტევა, გაცი-
ება

მრთას (⟨მრთ⟨მჩორ+ას⟩ ზს. მცი-
ვანი

მრრქ (⟨მრრ⟨მჩორ+ქქ⟩, მრრქ ||
|| მრრქქ ქარაშოტი, ქარიშხალი

მრყასხე (⟨მრყ⟨მჩრყ+ასხე⟩,
-ქი, -ყხერ ჯიღო (შეჯიღრებაში გამარ-
ჯევის ნიშანი), პრიზი

მრყხე, მრყხეჩი, მრყხ'რ შეჯიღრება,
მეტოქობის ვაწევა

მრორ, მრრქ, მრორხერ მთლენ, ნალე-
ქი; გამოხეყოფი; განავალი; სომღლიე

მაიქ, მქი ბნელი, ბნდღღღიანი

მაიქს, მქას (ძე. სომხურია) ნ. მაიქ'
მაიქ, მქას, მქხერ თავეი

მაიქს, მქას, მქასხ, მქასხ (ძველი
სომხურია) ნ. მაიქ

მაიქ (არ იხმარება ცალკე) ნ. მუჯ

მაიქ (ცალკე არ იხმარება) ნ. მაიქორ

მაიქხ ნ. მაიქხ-მაიქხ

მაიქ, მქი მური, პერატლი

მაიქაქ, -რეჭი, -რე' ნ. მაიქასაქ

მაიქასაქ, -რეჭა, -რეჭი'რ ნიქოვ-
რობა, თხოვნა, გლახობა

მაიქაქიქ (⟨მაიქაქ⟨მაიქასაქ+
+ქქ⟩, -ყჩი, -ყჩიხხერ მათხოვარი, გლახა

მაიქ ნ. მაიქი-მაიქი
მაიქიქ (⟨მაიქი⟨მაიქაქ+ქქ⟩ ნ. მაი-
ქაქიქ
მაიქ, მქი & მაიქი, მქიხ || მაიქ-
ნიხ ურო, დიქი ჩაქეჩი

იანაქი (ძვ. ორთოგრაფიითაა) ნ. **იანაქა**

იაკთ (ძვ. ორთოგრაფიითაა) ნ. **იაკთი**
იაკთხი (ძველი ორთოგრაფიით) ნ. **იაკთხი**

იასამან, **-ხი**, **-ხსერ** იასამანი
იარქი (ძვ. ორთოგრაფიითაა) ნ. **იარქი**
იიშ (<ძვ. **იიშ<იიშ<ლარქი**), **-იქი**

შვილი
იიშნათის (<**იიშ**), **-ისი** სამოცდაათი

იიშნათისამია (<**იიშნათის+ამ+ია**) სამოცდაათწლიანი

იიშნათისიქი (<**იიშნათის+იქი**), **-იქი** სამოცდათხუთმეტი

იიშნათისიქიყამია (**იიშნათისიქიყ+ამ+ია**) ზს. სამოცდათხუთმეტწლიანი, სამოცდათხუთმეტწლოვანი, სამოცდათხუთმეტი წლისა

იიქერი (<**იიქ+ერი**), **-იქი** მუშვილი

იიქი (<**ლარქი**, **-იქი** || **-იან** & **-იქი**, მოქმ. **-იიქი** || **-იქი**, მრ. რ. სახ. **-იიქი**, ნათ.-მოც. **-იიქი** & **-იქი**; ძვ. სომეხურია) ნ. **იიქი**

იიქიყერი (<**იიქი+ყერი**), **-იქი** ოთხნაღიურ-ი (მვიდწყარო. ადგილის სახ.)

იიქიქი (<**იიქი+ქი**) ზს. შვილები
იიქი, **-იქი** ცხიმი; ერბო, კარაქი, ქონი, ზეთი

იიქი (<**იიქ+ი**) ზს. ვაქონილი, ქონიანი, ცხიმიანი; მსუქანი

იიქი (უბრუნე); თავისი, თვისი. ნ. **იიქი**
იიქიქი (<**იიქი+ქი**), **-იქი**, **-იიქი** თავისიანი

იიქიქიქი ზს. თითოეული, ყოველი

იიქიქი (<**იიქი+იქი**) ნ. **იიქიქი**
იიქიქი (<**იიქი+იქი**) ზს. თვითონ, თვით; თავისებურაჲ

ზ, ზ

ზ ნაწევარია, დარტვის ბოლოზე-
ჩიან სახელებს ბოლოს ლა^ა განსაზღვრავს
ნას პირის ან ეუთენილებს მიხედვით:
ზრქან ის ბავშვი || მისი ბავშვი. ბოლო-
თანზონიან სახელებთან ენაცლება **რ**,
ნაგრამ **თუ** წინადადებაში მომდევნო სიტყვა
სმოვნით იწყება, -**ზ** შეიძლება აღარ
შეიკვალოს; ნ. **ზ**, **რ**

ზა ნათ.-მოც. **ზრან**(**ზ**), დანუ. **ზრანქე**,
მოქმ. **ზრანქი**, ადგ. **ზრანქი**, მრ. რ. სახ.
ზრანქი, ნათ.-მოც. **ზრანქი**, დანუ. **ზრანქი**,
მოქმ. **ზრანქი**, ადგ. **ზრანქი** ის, **იიქი**

ზან (<**ზან**) კავ. -ც კრ, აგრეთვე
ზან ზს. წინ, უწინ, აგრე, პირველ
ყოფისა; ჯერ

ზანარან (<**ზან+არან**) ზს.
წინ.სიტყვა, შესავალი სიტყვა

ზანარან (<**ზან+არან**), **-იქი**
თავმჯდომარე

ზანარანქი (<**ზან+არან+იქი**), **-იქი**,
-იქი გეგმა, პროექტი, მონაზო, ესკიზი,
შავი (რამე სამშრომლო)

ზანარან (<**ზან+არან**) ზს.
წინამძღვარებული, წინდებული; წარჩინებული,
მაღალი ხარისხისა

ზანარანქი (<**ზან+არან+იქი**), **-იქი**
წინარე ენა, დღევანე

ზანარანქი (<**ზან+არან+იქი**), **-იქი**,
-იქი წინაპარი, პირველმამა (საილანუ
დასაბამს იღებს—მდეოდ თუ გადმო-
ცემით—როგორც ხალხი, გვარი) ეთნარქი.
ეპონიმი

ზანარანქი (<**ზან+არან+იქი**),
-იქი, **-იქი** მოთავეობა, წინამძღვრობა,
სელის მოკლება საქმეზე

ხაქანაჲ (<ხაქ+თ+ანაჲ), -ჲჩ
საუბმე

ხაქანაჲღ (<ხაქანაჲ), -ღხჭჩ,
-ჲჩ'რ საუბმობა

ხაქანაჲი (<ხაქ+თ+ანაჲი), -იჩრ,
-ანაჲიჩრ წანაპირი ჭალი, რომელიმე ტომის
პირველი დედა

ხაქანს, -მჩ შური

ხაქანსღ (<ხაქანს), -ღხჭჩ, -მჩ'რ
შეშურება (შეშურდება), ხარბობა

ხაქანსით (<ხაქანს+ით) ზს. შუ-
რიანი, ხარბი

ხაქანსჯან (<ხაქ+თ+ანსჯან), -ხჩ
ნიშანი, სიმტკობი

ხაქანსჲაჲ (<ხაქ+თ+ანსჲაჲ<სჲა-
ჲჲღ), -ჲჩ უფერტიურა

ხაქანსჲაღ (<ხაქ+თ+ანსჲაღ<ანსჲაღ+
+თაღ) ზს. დიდი ხნის წარსული, ძველის-
ძველი; ~ თარქი შარშანწინ; ~ ირღ გუ-
შინწინ; უცანასკნელის წინა

ხაქანსჲაჲ (<ხაქ+თ+ანსჲაჲ) ზხ. წი-
ნაწარ, უწინარეს

ხაქანსღ, -ანხჭჩ, -თჩ'რ ლანძღვა,
გინება, შეუთაცხუფა, შერაცხუფა

ხაქანსჲაჲ (<ხაქანს<ხაქანსღ+
ჩხაჲ), -ჲჩ, -ჲხხჩ სირცხვილი; ლანძღვა,
გინება

ხაქარ, -ჩარჩ ნახირი

ხაქარჩ (<ხაქ+არჩ) ზს. თავდა-
პირველი, სულ პირველი, პირველყოფილი;
ძველი

ხაქარჩ (<ხაქ+არჩ) ზს. თავდაპირ-
ველი, პირველყოფილი; ძველი

ხაქაროჲ (<ხაქ+აროჲ) ზს. წინამუკა-
ლა, უწინარესი, წინა; წინაპარი; ~ ირღ
გუშინწინ

ხაქარაჲან (<ხაქარ<ხაქარ+თ+
+ანს), -ხჩ მენახირე, მწყემსი

ხაქარარაბ (<ხაქარ<ხაქარ+თ+
+არაბ<არაბსღ), -ბჩ, -ბხხჩ ნ. ხაქარა-
აჲან

ხაქარან (<ხაქ+არან) ზს. სანამ,
ვიღრე

ხაქაროჲაჲ (<ხაქ+აროჲ+აჲ), -ჲჩ
წიხადლე (რისიმე)

ხაქარღ, ხაქარხჭჩ, ხაქარ'რ მზერა, ცქერა,

უტრება; გადახედვა, გადათვალერება
ხაქარღჲ || ხაქარა მიხედვით, შესაბამისად
-ღხაქარღჲ || ღხაქარა მიუხედავად

ხაღ, -ღჩ, -ღხჩრ გემი; ვარცლი, გობი
ხაღაჲ (<ხაღ+აჲ), -ჲჩ, -ჲხხჩრ
კნინ. ნავი

ხაღამათოიჲ (<ხაღ+თ+ამათოიჲ<
<ამათოიჲანსღ), -ჲჩ ნავმისადგობი

ხაღჲ, -მჩ ნავთი

ხაღჲანო (<ხაღჲ+თ+ანო), -თჩ
ნავთის სუნთ

ხაქარღ, -ჩხხჭჩ, -ჩხჩ'რ ამძორება, გა-
ბრწნა

ხაქარო (<ხაქარ<ხაქარღ+ო) ზს.
ბრწნალი, შლადი, რღვევაღი

ხაქარო, -რჩ ნეჭტარი

ხაღ ზს. ვიწრო

ხაღარჩ (<ხაღ+არჩ) ზს. ძალიან
ვიწრო

ხაღოიჲ (<ხაღ), -ჲჩ სრუტე

ხაღო, -ჲჩ ეერაგობა, ცბიერება, პირ-
ფერობა; ვერაგი, ცბიერი. მოღალატე

ხაღარაჲო (<ხაღარაჲო) ზს. ვერა-
გი, მოღალატე, ცბიერი

ხაღარო (<ხაღ+არო) ზს. ნ. ხაღარა-
ჲო

ხაღ, -თჩ, -თხჩრ ისარი

ხაღარ (<ხაღ), -ანხჭჩ, -თჩ'რ სრო-
ლა, გასროლა, გაგდება, გადავლება; მოგ-
დება (ხბოსი);¹ გადაძახება (ხრამში გადაე-
ძახა)

ხარ (<ხარა, ხარარხხ) პრეფიქსი:
შეგნით, -ში

ხარაბაჲან (<ხარ+აბ<აბსღ+თ-
+ანს) ზს. შემძლოლი, შეჰყვანი; მონაშნა-
ლებელი; შესავალი (სტყუვა)

ხარაბსღ (<ხარ+აბსღ), -ბხხჭჩ,
-ბჩ'რ შემოზიღვა, შემოტანა, შემოყვანა

ხარარაჲი (<ხარ+არა<არაჲანსღ+
+არაჲი) ზს. ზხ. ჩათელილი; ჩათელით

ხარარჩ (<ხარ+არჩ<არარჩანსღ+
+არჩ) -ჲხხჭჩ, -ჲჩ'რ შეშხაპუნება (ინეჲ-
ცია)

ხარარჩიან (<ხარარჩ<ხარარჩანსღ+
+იანს), -ჲძანს შეშხაპუნება (ინეჲცია)

სერყაჲ (<სერ+ყაჲ<ყაჲსი),
-ჲი რეპროდუცირება, იმპრაცია, უკუშემობ-
ვეწა, შემოსახლება

სერყიასკან (<სერ+ყი+ასკან) ზს.
პირდაპირ: შივარსებელი; გრამატიკ. აღვი-
ლობითი (ბრუნვა)

სერყობასკან (<სერ+ყობ<ყობ-
ბს+ასკან) ზს. ზემოქმედი, გავლენიანი,
აქტიური; გრამატიკ. მოქმედებითი (გვარი)

სერყობსი (<სერ+ყობსი), -ბსეჲ
ზემოქმედება, მოქმედება, გავლენა

სერყობისქი (<სერყობ<სერ-
ყობსი+ისქი), -ქიას ზემოქმედება,
ზეგავლენა, მოქმედება

სერყაყსი (<სერ+ყაყსი), -ყსეჲ,
-ყს'რ მიზიდვა, შემოკრთება, შემოკედ-
ლება

სერყაზსკი (<სერ+ყაზსკი) ზს. ზს.
წიფობილი, შეცბატობილი, ჯარმონი-
ული, მუსიკალური, მელოდიური

სერყრსი (<სერ+ყრ<ყრსი+სი), -რს
ეჲ, -ყრს'რ შენახვა, ღებვა; გასესხება;
შეძება

სერყრიამ (<სერყრ<სერყრსი+იამ),
-ყრიამს შენახვანი; შეძება; შესხვა

სერჲაჲსეჲსი (<სერ+ჲაჲსეჲსი),
-ეჲსეჲ, -ეჲს'რ შეეზნება, გაეზნება

სერჲისძი (<სერ+ჲისძი), -ძიეჲ,
-ძი'რ შეევივნა (შეევიდნენ), შესხვა

სერბბსი (<სერ+ბბსი), -ბბსეჲ, -ბბ'რ
შეწოვა, შესრუტვა

სერყა (<სერ+ყა<ყამ), -ყაჲ,
-ყასერ შიგემოთი, თანემოთი, დამსწრე;
ახლანდელი, ამჟამინდელი

სერყაჲსაჲ (<სერყა), -ყაჲსაჲ,
-ყაჲსაჲს'რ წარმოღვენა, წარმოსახვა; მიზ-
ნევა, ჩათვლა; წარღობა (წარუღება)

სერყაჲსეჲსი (<სერყაჲსეჲსი<სერყა-
ჲსაჲსი+ეჲსი) ერთი ეჲს ღაკარგვით),
-ეჲსი, -ეჲს'რ წარმოღვენა (წარმოადგინა
საბუთი); წარღვენა (წარუღვინა); წარ-
მოღვენა (საქეტიკოსის ჩვენება)

სერყაჲსიამ (<სერყაჲსეჲსი<სერყა-
ჲსაჲსი+იამ), -ყამს წარმოღვენა, საექ-
ტაკლი

სერყაჲისქი (<სერყაჲისქი),
-ქიას ღასწრება, თანემოღობა

სერა (<სერა; აქვს მხოლოდ შემდეგი
ფორმები: ნათ.-მიც. **სერაჲსი**, დწყ. **სერ-
აჲსე**, აღგ. **სერაჲსი**) ზს. ზს. თანღ. შივა,
შიგნითა, შინაგანი, შიგე; -ში; **სერაჲსი** შიგ-
ნითა; **სერაჲსე** შიგნიდან; **სერა** ვსაჲ შეს-
ვლა, შიგ შესვლა

სერასა, -ას ნერსეს-ი (ჯაცის სახ.)

სერაჲსი (<სერ+რაჲსი<რაჲსი) ზს. ზს.
ჩაღებელი; შეხვეული; შეხვეულია

სერაჲსი (უაღკე არ იხმარება)

სერაჲსი (<სერ+რაჲსი) ზს. ზს. -რაჲსი, -რაჲსერ
ქვეშა. ქვეითა, ქველა, ძირა; შიგნითა,
შიგა; დაბლა, ძირს, ქვეშ

სერაჲსი (<სერაჲსი) ზს. შიგა, შიგ-
ნითა, შინაგანი; საშინაო

სერაჲსკან (<სერაჲსი<სერაჲსი+
კან), -სკი, -სსერ სავები, სავებები, სა-
ფრები (აქენისა); საცვლები

სერაჲსაჲსი (<სერაჲსი<სერაჲსი+
რაჲსი), -რაჲსი შიგნითა პერანგი, პე-
რანგი

სერაჲსიამ (<სერაჲსი+იამ) ზს.
ნიღაბ

სერაჲსი -რაჲსი ნიკოლი-ი (ჯაცის სახ.)

სერაჲსი ზს. გამხლარი, ხმელხმელი,
მელე

სერაჲსიამ (<სერაჲსი+იამ) ზს.
ოღნაჲ გამხლარი

სერაჲსი (<სერაჲსი), **სერაჲსი**, **სერაჲსი**
სსლომა, კრება; მდგომარეობა; მდგომარეო-
ბა; **სერაჲსი** ილ **სერაჲსი** ყოფა-ქცევა, ჩვეულება,
ხასიათი, ადათ-ჩვეუები

სერაჲსი, -რაჲსი, -რაჲს'რ შემჩნევა (შე-
ამჩნია), შენიშვნა

სერაჲსიამ (<სერაჲსი+იამ) ზს. შესა-
ხებ, მიხედვით; მიმართ, გამო

სერაჲსი (<სერაჲსი+რაჲსი) ზს. შესაშინე-
ვი, თვალში საცემი

სერაჲსიამ (<სერაჲსი<სერაჲსი+იამ),
-იამს, -იამსერ შენიშვნა, შეჩხევა;
მიხედვლობაში მიღება

სერაჲსიამ (<სერაჲსი<სერაჲსი+იამ),
-იამს, მოქმ. -იამაჲსი, მრ. რ. სახ.
-იამსერ, -იამსე (ძვ. სომხურის ფორ-
მებია) ნ. **სერაჲსიამ**
სერაჲსი, -რაჲსი, -რაჲსერ სურათი, სახე

სყათას, -ყი, -ყნერ მიზანი
სყათასაყას ($\langle$ სყათას+ყ+ყას $\rangle$),
-აჲ, -ასნერ სამიზნო წერტილი, სამიზნო,
მიზანი

სიხას ($\langle$ სიხ+სიოის+ას $\rangle$), -ყი,
-ყნერ ბოძი, ხელუღმბარა

სიხსი ($\langle$ სი+სიოი+სსი $\rangle$), -სი, -სი-
-სნერ ბროწეულის ხე

სითარას ($\langle$ სით+სითსი+არას $\rangle$),
-სი, -სსნერ მერხი, გრძელი სკამი (ერთზე
მეტეი კაცის დასაჯდომად)

სითსი, -სთგჲ ($\parallel$ -თა), -თი'რ
($\parallel$ სი'თა), -სთგს'რ ($\parallel$ -სთ'რ) დაჯდომა,
ჯდომა; ქრთ სითსი წამოჯდომა; სითსი-
-ქსერ კსსაჲ დაჯდომა-ღვომა

სითთსი ($\langle$ სით+სითსი+თ+სი $\rangle$),
-სთგჲ, -თი'რ დასტომა, აქა-იქ ჩამოჯ-
დომა (ბევერის)

სიყაჲ, -ყი დაყრა (მუსიკალური სიკ-
რავისა)

სიყაჲთი ($\langle$ სიყაჲ+თ+აბხი+თი $\rangle$),
-თიხ, -თიხსერ ზს. დამყრელი, მუსი-
კოსი

სიყაჲსი, -ყიგჲ, -ყი'რ დაყრა (მუსი-
კალური სიკრავისა)

სიყაჲ, -ყი ზს. მცირე, ცოტა, ნაყლ-
ლი; სუსტი, ავადმუთვი

სიყაჲსი ($\langle$ სიყაჲ+სი $\rangle$) ზს. დამ-
ცირებთი, კინობითი

სიყაჲსი ($\langle$ სიყაჲ+სი+ყი $\rangle$)
ზს. ნაბი და ლამაზი

სიყაჲსი ($\langle$ სიყაჲ+სი+ყი+
+სი $\rangle$) ზს. ნაბი აგებულებისა;
მოქნილი

სიყი, -სი (ხეულებრივ არ იწრუნვის)
იგივე

სიყიყი ($\langle$ სიყი+ყი $\rangle$) ზს. ისევე

სიყიყიხ ($\langle$ სიყიყი+ხ $\rangle$) ზს. ისე-
თივე, ისეთი

სიყიყიხი ($\langle$ სიყი+ყი+ხი $\rangle$),
-ხიას იგივეობა

სიყი, სიხი ნემო (ნაყოფი)

სიოი, სიას, სიხსერ ბროწეული (ნა-
ყოფი)

სიოის, სიას, სიოისჲ, სიასჲ (ძველი
სომხური) ნ. სიოი

სიოი ზს. ნაბი, საუთი; დაქეწილი,
სუთა (გემოვნება); მახელი (სმენა)

ც 2

ჯარაჲ, -ჲი $\parallel$ -ჲაჲ ნაბათი; კვირა
(შვიდი ჯღე); შვიდეული

ჯარაჲსი ($\langle$ ჯარაჲ+სი $\rangle$) ზს.
კვირული; ზს. ყოველ კვირა(ში)

ჯარა, -ჲი, -ჲნერ სარგებელი, მოგება

ჯარაჲსი ($\langle$ ჯარა+სი+ჲი $\rangle$),
-სიგჲ, -სი'რ ექსპლოატრება, ექსპლო-
ატაცია, ჩაგრა

ჯარასი ($\langle$ ჯარა+სი $\rangle$), -სი მოგება,
სარგებელი

ჯარა ($\langle$ ჯარაჲ; ელინოფილების მიერ
შემოღებული პრეფიქსი) კავშირი, შეყრა;
ერთიანი, ერთად, თანა

ჯარაჲსი ($\langle$ ჯარა+სი $\rangle$), -სი შემკრავი
სხნარი (კირის, ცემენტის ტალახი)

ჯარაჲ, -ჲიგჲ, -ჲი'რ შეხვევა, შეყრა,
აბრევა, წერევა; ამღვრევა

ჯარაჲსი ($\langle$ ჯარა+სი $\rangle$), -სი, -სიხსერ
ზს. მკავშირებელი; შეკავშირება; გრამატი-
კავშირი

ჯარაჲ, -ჲი მენი

ჯარაჲსი ($\langle$ ჯარაჲ+სი+არ+არ-
+სი $\rangle$) ზს. მებლაცხელი

ჯარაჲსი ($\langle$ ჯარაჲსი+არ+სი $\rangle$), -არ-
გჲ, -არ'რ მების დაცემა

ჯარაჲსი, -არსი ($\parallel$ -არსი), -არსსერ პე-
რანგი

ჯარაჲსი ნ. ჯარაჲსი

ჯარაჲსი ($\langle$ ჯარაჲ $\rangle$), -ჲიგჲ, -ჲი'რ
რახნახი, გრუნენი; უფილი

ჯარაჲსი ($\langle$ ჯარაჲ+სი $\rangle$) რახნახი,
გრუნენი

ჯარა, -არ, -არჲ ზს. ბეგრი; ზს. და-
ლიან

ჯხჩქ (<ჯხ<ჯოხს + ჩქ), -ჩხ, -ყხს
ქნიობა. ლექვი, პატარა ძაღლი

ჯხორ, -ჯჩ, -ყხს შნო, უნარი, ნიპი,
მაღლი, წყალობა

ჯხორაკაი (<ჯხორ+ა+კაი+კა-
ლი) მაღლობელი. მაღლიერი; კმაყოფილი
ჯხორაკაისკას (<ჯხორაკაი + ა-
კას) ზს. სპაველობელი, მაღლობის გამომ-
ხატველი

ჯხორაკაიძიას (<ჯხორაკაი +
+იძიას), -ძიას მ:ღლობა

ჯხორაძირქ (<ჯხორ+აძირ+ქ),
-ძიგჩ, -ძჩ'რ მილოცვა, მოლოცვა

ჯხორიქ (<ჯხორ+იქ) თანდ. წყა-
ლობით, შეოსებით, გამო

ჯხორიჭ (<ჯხორ+იჭ), -ჭჩ, -ჭხს
შნო, უნარი; ნიპი; ძაღა. შესაძლებლობა,
გაქვლება

ჯხორიძოდ (<ჯხორიძოდ ნიქმ. ბრ.)
ზს. ყარგი, სანიბუშო; შესაფერისი

ჯხაკათიერ (<ჯხ<ჯოხს< + ა+კერ-
ათიერ<კორჩქ) ზს. სულგაემენელი, სულ-
შესეთული, სულშეუღებელი (სირბი-
ლით...)

ჯხაკაძირ (<ჯხ<ჯოხს<+აკაძირ), -ძჩ
ზს. სულიერი; ცოცხალი

ჯხქ (<ჯოხს<), -ქხჩ, -ქჩ'რ სენ-
თქვა (სენთაქს)

ჯხქჩქ, -ქჩგჩ, -ქჩ'რ ჩეორხელი, ფე-
ჩენი

ჯხქოის (<ჯხ<ჯოხს<+ოის), -ხჩ
ჩეორხელი

ჯხქოგ (<ჯხ<ჯოხს<+ოგ), -გჩ ს.
ჯხქოის

ჯოიკ, -ყჩ, -ყხს ჩეორხელი, მითქმა-
მოთქმა; ჩოქილი

ჯოი, -ყჩ, -ყხს უქვი, სხივი

ჯოიკ (<ჯოი), -ყიგჩ, -ყა' შქება;
აღაღაქება, აკიანთება

ჯოიკაძო (<ჯოი+აკაძო) ზს. შქემო-
სილი, გაშუქებული, გაჩახახებული

ჯოიქ, ჯოიგჩ, ჯოიჩ'რ ხელის ნაზად
გაღასმა, მიპლერსება, აღერსი

ჯოიკაქ (<ჯოიკაქ), -ყიგჩ, -ყჩ'რ
შქება, მოსინჯვა, ცეცება

ჯოიკაქჩ (<ჯოიკაქ+ჩ) ზს. შეს-

ხეზი, რისი შეხებაც უქვიდება, შესაგ-
ძნობა

ჯოიკაქჩქ (<ჯოიკაქჩქ+ქ), -ჭჩ,
-ჭხს შეხება (შეხების გრძნობა); შქების
ორგანო

ჯორ, -ძჩ, -ძჩ'რ ტანსაკმეული; სამოაე-
ლი; ჩვარი, ნაპერი, ჯინჯი

ჯორი, -ძჩ სინანარჩე; ცეცება ერთ-
გვარი; მანგი ამავე ცეცვისათვის

ჯორიძორი (ფუძის გორჯიკეც- მერ-
ჩე წვერის >შ-თი) ზს. ნარანარი

ჯორისქ, -ოსგჩ, -ოსჩ'რ შიგჯება. მი-
ბერტყება

ჯქარქ, -ძიგჩ, -ძჩ'რ ყოემ-ნი, ორ-
ქოტობა; გომგება. გაბუნება

ჯქა, -ძჩ ჩხოლი

ჯოიკ, -ყჩ სიქარე, სისწრავე; სწრა-
ფი, ჩქარი; სიქარით, სისწრაფით. დარ-
თი-ფრთით; ჯოიკ-ჯოიკ ზს. ჩქარ-
ჩქარა

ჯოიკაქ (<ჯოიკ), -ყიგჩ, -ყჩ'რ
აქარება (ქარობს), სწრაფა, აფუტუ-
ლება

ჯორიძას, -ხჩ, -ხხს შტორმანი

ჯორიქ (<ჯორქ<ჯორიქს + ისქ),
-ჭჩ, -ჭხს ბაგე, ტუჩი

ჯორიკაძო (<ჯორქ<ჯორქ+ა+კაძო),
-ოსჩ, -ოსხს ყაბა, კაბოტი

ჯორიკა (<ჯორქ<ჯორქ+კა) ზს.
გარშემო არსებული, ირგვლვ მუღი

ჯორი (<ჯორქ<ჯორქ+ის), -ხჩ, -ხხს
წრე; შემოლა; დრო (განსაზღვრუ-
ლი), ხანა, ეპოქა, პერიოდი; რაიონი; წრე
(საზოგადოებრივი)

ჯორიკ (<ჯორიკ+აქ), -ყჩ, -ყხს
უბანი, რაიონი, კუთხე; ჩარჩო; სატყველი

ჯორიკაქ (<ჯორიკ+აქჩ) ზს. სა-
რაიონო, საუნო

ჯორიკაო (<ჯორქ<ჯორქ+ა+კაო<
<კაოქ) ზს. გარშემორტყმული; გარშე-
მო მყოფი; წრე, გარემო

ჯორიკაოქ (<ჯორიკაოქ), -ოსგჩ,
-ოსჩ'რ გარშემორტყმია, ალისი შესოტყმა

ჯორი (<ჯორქ<ჯორქ+ქ), -ქიგჩ, -ქჩ'რ
გაღაბრუნება, მიბრუნება, შებრუნება. გა-
დატრიალება; გადაგოება; წაქცევა; გა-

იქსარისქ (*<იქსარ+ისქ>*), -ისა,
-იქსერ ცხვრის ტყავი, საწმისი
იქსარისქ (*<იქსარ+ისქ>*), -იქ კნინობ.
ცხვარი

იქ მსკრ, იქ მსკჩ არაიენ

იქ მქ ნ. იქ

იქსუასალ (*<იქსუ>*), -იასა, -იასქ'რ
მოსპობა (ისპობა), განადგურება, გაქრობა,
გაუჩინარება; განათლება

იქსუასესქ (*<იქსუას<იქსუასალ +
+ესქ+სქ> ვოთი ვ-ს დაქარგვით> -ვრქ,
-ვრო'ლ> განადგურება (ანადგურებს), მოს-
პობა, გაქრობა, გაუჩინარება*

იქსუიქსიან (*<იქსუ<იქსუ+იქსიან>*),
-ქსიან არარობა

იქ იქ (*<იქ+იქ>*), იქ იქს არაიენ

იქს (*<იქს<იქსქ+ს>*) ზს. ოქროსი
იქსიყარ (*<იქსქ+თ+ყარ>*), -რქ

იქროს საუქუნე

იქსიყარქან (*<იქსიყარ+ქან>*) ზს.
ოქროს საუქუნისა

იქსიქს (*<იქს<იქსქ+სქს>*), -სქ
ზს. ოქროსი; ოქროულობა

იქსქ, -ყის, -იქსერ || -იქს ოქრო

იქსქ, -რქ, იქსიქსერ ძვალე

იქსიყავის (*<იქსი + ყავის>*), -ყავიქ,
-ყავისქრ ძვალმხვილი, ძვალმავარი

იქსიროთ (*<იქსი+როთ>*) ზს. ძელიანი

იით, -ითქ, -ითქრ ტოტი, რტო, შტო

იითქსან, -სქ, -სქსერ პოლიციელი

ი'ქ, ნათ.-მიც. ი'ამ, დაწყ. იამქ'ყ,
მოქმ. იამო'ქ, ადგ. არაქქს; მრ. რ. იამქსერ,
ამქსერქ ენ?

იქ (ი'ბ'ენ) ი'ქ ქოთხვის ნიშნის გარეშე)
ვისც

იქსქ (*იქ+სქ+სქ*) უბრუნე. ეილაც,
ვისწე

იით (ღალექტ.), იითქ, იითსქრ ფეხი;
ტურფი; (ლექსის) მუხლი, ტურფი ნ. იითქ,
იითს

იითსაქიქრ (*<იითს + იითს+აქიქრ>*),
-რქ, -რქსერ ლექსი (=მუხლელი)

იითს, იითსქ, დაწყ. იითსსქ მოქმ. იით-
სამქ, მრ. რ. სსს. იითქ, იითქყ (ძე. სომ-
ხურიც) ნ. იითქ

იითქ (*<იით+ქ>*), -რქ, -რქსერ ფეხი ნ.
იითს

იორ, იორქ. რ. საბ. იორსქ, ნათ.-მიც.
იორსყ, დაწყ. იორსყყ, მოქმ. იორსყოდ,
ადგ. იორსყოდ რომელი; რომელი; რომ
იორქ, -რქ, -რქსერ ობოლი

იორისქ (*<იორ+ისქ>*), -იქ, -იქსერ
კნინობ. ობოლი

იორქ, -იქ, -იქსერ || -იქსერ მატლო, პია,
კიალუა

იორისქ (*<იორქ+ისქ>*; ძე. სომხურიც)
ნ. იორისქ

იორისქიროსი (*<იორქ+თ+ქიროსი<
<ქიროსი>სქ>*) ზს. შვილდაქარგული

იორქ, -იქ, -იქსერ შვილი, ვაჟიშვი-
ლი, ძე

იორისქან (*<იორქ+ისქან>*) ზს. შვი-
ლური

იორისქ (*<იორქ+ისქ>*) შვილიყო
იორისქიქ (*<იორქ+ისქიქ>*), -იქ რომე-
ლი? მერამდენე?

იორქ (*<იორქ+სქ>*) ზს. რალაც; რანე,
რომელილაც; ვილაც

იორისქ (*<იორქ+ისქ>*) ნ. იორქ
იორქ, -იქ ვანთ, ვენახი

იორქ, -იქ ზს. მაშალი ცხოველი (ყოჩი,
ვერძი, ვატი, ულაყი, ხვალა...)

იორისქ, -იქსქ, -იქს'რ ძებნა (ეძებს)

იორიქ ზს. გარკვეული, განსაზღვრული;
ზოგიერთი, ზოგი

იორიქსქ (*<იორიქ+ისქსქ>*) ზს. გარკვე-
ულად, ცხადად, აშკარად

იორიქ (*<იორიქ>*), -იქსქ, -იქს'რ გან-
საზღვრა, გარკვევა, გარჩევა, დადგენა,
გადაწყვეტა

იორიქამ (*<იორიქ+იქამ>*),
-იქამს, -იქამსერ განსაზღვრება, გარკვევა,
გადაწყვეტილება

იორიქანსქ (*<იორიქ მოქმ. ბრ.-ში იორქ
+ანსქ>*) კავშ. რადგან(აყ), იმიტომ, რომ

იორით, -ითქ გრგვინვა, ქუთილი, ქვა,
გრიალი, ხათქა-ხუთქი

იორითალ (*<იორით>*), -ითაქსქ, -ით'ა ქვა
(ქვა), ქუთილი (ქუხს), გრიალი (გრია-
ლებს)

ქმნილია (<ქმნ+ქმნ) ცალი უბით უარის თქმა, განაზღვა

ქმ, ქმტ, ქმტრ ფეხა; ნაყვევილარო, ნაყენკო

ქმთ (<ქმ+თ) ზს. დაქენილი, ჩოდუა

ქტ (<ქ+ტ<); დამხმარე ზმნა აწმყოს III სიბის ფორმანო, როცა იგი ზმნის უარყოფითი ფორმის შეღვენანო მონაწილეობს)

ჭქმთრტ (<მტდარია, უნდა იყოს: ძქმთრტ) ნ. ძქმთრტ

ქმანსა (<ქ+ქმანსა), -მანა, -მანაჭ'რ ეერ (არ) გაგება, ეერ (არ) მიხვედრა

ქს (<ცალე არ იხმარება) ნ. ქსანაჭ მქსათთან (<ქს<ქსანაჭ+ათთან), -სქ ჩინეთი

ქსანარს (<ქს<ქსანაჭ+არს) ჩინური ენა; ჩინურად

ქსანაჭ (<ქს+ანაჭ), -ვან, -ვქსნერ ჩინელი

ქსანქს (<რუს.), -ქს, -ქსნერ ჩინური

ქტ (<ქ+ტ; ძველ სომხურშიც და ახალშიც მსოლოდ ამ ფორმით იხმარება; ძველში ზმნა იყო, მავრამ ფორმალე-

ლი; ასლა იბრუნენს) ნათ.-რეც. ქტ, ქტრ არარაობა, არარსებობა; არაა

ქყ (<ქ+ყ<ყამ) არ არის ქსანაბ (<ქ+ხანაბ<ხანქ) ნიუხედავად

ქრტ (<ქრ<ქრტ+ტ; რთულ და წარმოებულ სიტყვებში ოთხის აღმნიშნელი რიცხვითი ასეთი სასითაც გამოიყენება) ნ. ქრტ

ქრტქტ (<ქრტ+ქტ) ზს. ოთხჯერ, ოთხმაგად

ქრტ (<ძვ. სომხურის მრ. რ. ბრალდებითის ფორმია), -სქ, -სქრ ოთხ

ქრტან (<ქრტ+ან) ზს. ოთხობი; ოთხეული

ქრტრტ (<ქრ<ქრტ+რტ), -რტ მეთხე

ქრტრტან (<ქრტრტ+ან) ზს. მეთხელე

ქრტ (<ძვ. სომხური) ნ. ქრტ

ქრტთან (<ქრტ+თან<თან+ტ), -სან, -სქსნერ ოთხეხი

ქტ (<ლილეჭა) ბუხლი; დარქება

ქტქტ (<ქტ+ქტ) ზს. ჩოქვა-ჩოქეთ, ჩოქებო

ქქ, ქქტ, ქქტ'რ გეგავად, გუნდად აღგიგავანაცლება, წასელა

ყ აქ

ყანა ზს. ნაკლული, ნაკლები, არაშლიანი; არასავაო

ყან (<ყანქ), -იქ ის დრო. ჩომელიც გაღის საღარაჯოზე მორიგეების შენაცვლებს შორის; საერთოდ, მოკლე დრო: წუთი, წამი; აქს ყანქს იმ დროს, იმ წუთს, იმ წამს, იმ ეამს

ყანა (<ყან+ან), -იქ, -იქნერ დარაჯი, მცველი, ყარაული

ყანაქს (<ყანაქ+ისქს), -ქსან დარაჯობა, ყარაულობა

ყანანქ, -იქტ, -იქტ'რ მოთხოვნა

ყანანქ (<ყანანქ<ყანანქ+ქს) ზს. მომთხოვენი

ყანქ, -იქტ, -იქტ'რ შენახვა, დაცვა; თვალთვალი, ზედამხედველობა; დამალე; დახსოვება (გონებაში დამალე); მარხვა, მარხულობა, მარხვის შენახვა

ყანათ (<ყან<ყანქ+ათ), -თქ, -თქნერ საწყობი; ს.ცაე; შესანახე; მარაგი

ყანათ (<ყან<ყანქ+ათ), -თქ კეემაღულობა (თამაში)

ყაყაყანას (<ყაყ+ყან+ას>), -ჩი
ჯავშანი, ანჯარი; დამცველი

ყაყღი, -ყჩხი, -ყჩ'რ გავრილება; გა-
ციება, გაყინვა; ფეხის გაპიშვა, ჩაღრ-
ძობა, სიკვდილი

ყაყყაყად (<ყაყღ<ყაყღი+ყაყ+
+ად>), -ჩი ნაყინი

ყაყმხი, -მხეჩი, -მჩ'რ გასკდობა,
გახეთქა, აფეთქება.

ყაყმხეხი (<ყაყმხე<ყაყმხი+
+მხ+ხი ერთი მ-ს დაკარგვით>), -მჩრ,
-მჩრ'ლ გახეთქა (გახეთქავს), აფეთქება
(ააფეთქებს)

ყაყმჩი (<ყაყმ<ყაყმხი+ჩი>),
-ხი აფეთქება

ყაყმციხეხი, -მციხეჩი, -მციხეჩრ,
-მციხე... ყაყმ' (ძვ. სომხურის ფორმებია)
ნ. ყაყმხეხი

ყაყმციხეჩი (<ყაყმციხე<ყაყმციხე-
ხი+ჩი>) ზს. ფეთქებადი, ასაფეთქებელი,
ამაფეთქებელი

ყაყმათა ზს. ბრწყინვალე, ნათელი,
ბრწყვილა, მოკიანთე

ყაყმანს, -ხი, -ხსსრ პაემანი, პირობა
ყაყმანსკანს (<ყაყმანს+კანს>) ზს.
პირობითი; საეველი; ყაყმანსკანს სკა-
ნაკ პირობითი ელი

ყაყმანსაძირ (<ყაყმანს+აძირ>) ზს.
პირობიანი, პირობისა; საეველი

ყაყმანსაძირი (<ყაყმანსაძირ+ხი>),
-რხეჩი, -რჩ'რ განმარტობა; პირობის და-
დება, შეთანხმება

ყაყიასაჟი, -ჩი, -ჩსსრ ჩანთა, ზურგ-
ჩანთა

ყაყიარ, -რჩი დაჟა, ბრძოლა, ჩსუბი,
კმათი, პაექრობა

ყაყის (ფალური წარმოშობისა) მქონე,
დამცველი, შეშანავი (სომხურში აჯიჟ-
სადა მქუეღლი და პიროუესიის სახელეზბს
აწარმოებს)

ყაყიოსი, -თხეჩი, -თჩ'რ გალმერთება,
პატრივისტმა, მასტრება

ყაყიოსი (<ყაყიოს<ყაყიოსი+ოს>) ზს.
სამსახური, მსახურება; საქმე: თანამუღ-
ბობა

ყაყიოსიასა (<ყაყიოსი+ას>)
ზს. ოფიციალურად, თანამუღებობრივად

ყაყიოსიასა (<ყაყიოსი+ას>), -ხეჩი,

-ხეჩსრ მონამსახურე, უწყება-დაწესე-
ბულეზაში მომუშავე

ყაყიოსისი, -ხეჩი, -ხჩ'რ დაევა, გა-
მოქოზაგება, გამოსარჩლება; მიხსრობა

ყაყიოსისიყანს (<ყაყიოსისი<ყა-
ყიოსისი+იყ+ანს>) ზს. დაევეთი,
მფარველობითი, თავდაევეთი

ყაყი, -ყჩი, -ყჩსრ პაჟა, ბაბუა; მამა
ყაყიერ (<ყაყი+ერ>), -რჩი წინაპარნი,
მამა-პაპანი

ყაყიჩი (<ყაყიჩ>) მიმარტევისას: ბაბუჩ
ყაყიჩი (<ყაყი+ჩი>), -ჩი ეწინობ.
ბაბუა, პაპა

ყაყიხე (<ყაყი+ხე>), -ყიხე პაპი-
ანი (პაპის სასლისანი)

ყაყიად, -ყჩი, -ყჩსრ ზედაბერი, მო-
ხეუი

ყაყათი (<ყაყათ+ი>) ეწინობ.
დედაბერი, მოხეუი

ყაყიღი, -ყჩხეჩი, -ყჩხ'რ წოლა (წება)

ყაყიღეხი (<ყაყიღე<ყაყიღე+
+ღე+ხი ერთი მ-ს დაკარგვით>), -მჩრ,
-მჩრ'ლ დაწება (აწებს)

ყაყთ (<ყაყთი>), -თჩი, -თჩსრ ეველი;
ზღუღე

ყაყთანსკანს (<ყაყთან<ყაყთანსი+
+ანს>) ზს. შემთხვევითი

ყაყთანარ (<ყაყთან<ყაყთანსი+
+არ>), -რჩი ხოლათი, ფათურაჟი

ყაყთანსი, -ნხეჩი, -ნჩ'რ შემთხვევა
(შემთხვა); შეხვედრა, შემთხვევით შეხ-
ვედრა, წაწყლობა; მოხუენა (მოხუე)

ყაყთანსი, -ხი, -ხსსრ ყრმა, ებუეჟი,
ბიეი

ყაყთანსი (ყაყთანსი+ასი), -ხხეჩი,
-ხეჩსსრ ეწინობ. ბიუენა, ყმაწილი

ყაყათა, -თჩი, -თჩსრ ნაგლეჟი, ნაეუთი,
ნახეჟი, ნამეეჟი; ლუემა

ყაყათანი (<ყაყათ>), -თხეჩი, -თჩ'რ
ლახევა, დაეუენა, დაგლეჟა

ყაყათანი (<ყაყათანი+ჩი>), -ჩი ნამ-
ეუთა, ეეეენა

ყაყათანი-ყაყათანი ზს. ნაეუენა-ნაეუენა. ნაე-
ღეზ-ნაეუეთად, ლუემა-ლუემა

ყაყათანისანი, -ხეჩი, -ხსსრ პასუჟი

ყათაჩანსათი (<ყათაჩანს + ა + თი <თა >) ზს. პასუხისმგებელი
ყათაჩანსი, -ხეტი, -ხეტი პასუხი
(უპასუხებს)

ყათყამ, -ძი, -ძხერი მოცუქელი;
მოთხოვნა, წინადადება; დაება; ან-
დერიძი

ყათყამაძი (<ყათყამ + აძი >),
-ძი, -ძხერი წარმომადგენელი, მოცუქელი,
ელი, დესანტი; დეპუტატი, დეპუტატი
ყათსი, -თხეტი, -თხეტი კვლით შე-
მოზღუდა; გახვევა, შეხვევა; შემოხ-
ვევა...

ყათხი, -თქი, -თქისი პატივი, დე-
დება, პატივისცემა; თავმოყვარობა

ყათხანსი, -ხეტი, -ხეტი კუთვება
(კუთვინის), ხელობა (ხელება), რგება (ერ-
გება)

ყათხერი, -ძი, -ძხერი სახე; სურათი
ყათხერასი (<ყათხერი >), -რუხა,
-რუხეტი წარმოდგენა, წარმოსაქვა (წარ-
მოესახა)

ყათნაო, -ძი, -ძხერი მიზეზი; საბაბი
ყათნაოასი (<ყათნაო + ასი >)
ზს. მიზეზობითი; ყათნაოასი რაი იძუ-
ლებითი (კუხუბატური) ზნა

ყათნაოი (ყათნაო + ი) ზს. თანღ.
მიზეზით, საბაბით, გამო, გულისთვის

ყათმასი (<ყათმ <ყათმხი + ა-
სი >) ზს. ისტორიული

ყათმხი, -ძი, -ძხერი თხრობა, მბო-
ბა, მოყოლა, თქმა

ყათყამაძი, -ძი ივენი; ღივა; მოა-
ჯირი

ყათი (<ყათი <ყათა >), -ძი, -ძხერი
-ძი გახვევა, გაფხევა, დაქუწვა; გარ-
ღევა, გამოღვლევა, გამოტყნა, გატყნა;
მოპარვა

ყათიასი (<ყათი <ყათიასი > + ა +
-ასი >), -თხეტი, -თხეტი პრავალგზ. ყათ-
ასი-ისა

ყათიარხი (<ყათი <ყათიარხი > + ა +
+ რხ <რხი >) ზს. საპატიო, სასახელი,
პატივის, დიდების, სახელის მოგანი

ყათიარხი (<ყათი <ყათიარხი > + ა -

სი >) ზს. საპატიო; ძვირფასი; რჩეული;
დიდებული

ყათიარხი, -რხეტი, -რხეტი ბოძანება;
ღარგება, რჩევა; დაება, დაება

ყათი (<ყათი <ყათიარხი > + ი <ძე,
სომხ. ი > მხ. რ. ნათ.-მით. >) ზს. საპატიო

ყათიარხი ზს. მზა, გამზადებული

ყათიარხი (<ყათიარხი >), -თხეტი,
-თხეტი გამზადება, მომზადება, მზადება

ყარ (<ყარხი >), -რხი, -რხერი დერხუ-
ლი, ფერხლის დაბნა; ცეცხა, რეცხა (გა-
მოყენებული პრეფიქსად იარგელი; გარ-
შემო მნიშვნელობით)

ყარაყა (<ყარ + ა + ყა <ყა >),
-ყაქი, -ყასი გარშემო არსებული, გა-
რეცხა; გარეცხვა, მფრთხილება, ერთარე-
ცხა; გრამატი. თხეტი ყარაყა ადგილის გა-
რეცხვა; ძამახანის ყარაყა ცროს
გარეცხვა...

ყარაყი (<ყარ + ა + ყი >),
-ყიქი ზს. ფერხლის თავი, წამყვანი; მო-
თავე, მეთაური, წინამძღოლი

ყარაყი (<ყარ + ა + ყი >), -ყიქი,
-ყიქი მოხაზულობა, კონტური

ყარარარ (<ყარ + რ <რხი > +
+ რარ >) ზს. პერიოდულად

ყარარარხი (<ყარ + რ <რხი > +
რხი + ა + რხ >), -რხი პერიოდული გარეცხვა

ყარარარასი (<ყარ + რ <რხი > +
+ რასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი, -ყასი, -ყასი ჯილდო, საჩუ-
ქარი, ორდენი, პრიზი; ნიჭი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი, -ყასი, -ყასი ჯილდო, საჩუ-
ქარი, ორდენი, პრიზი; ნიჭი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ყარასი (<ყარასი >) ზს. პერიოდული, ხანდაზმითი

ინათელი, შეურცხენელი; პირნათლად. ნ.
სრხსაყარყ

ყარჩსაყ, -რასყ ზღუდე, ღობე
ყარბსსაყ, -ბხეყ, -ბხეჭ'რ ამპარ-
ტანრობა, ქედმაღლონა, გორბობა. კეც-
ნა, ამაყობა

ყარბსსკით (<ყარბს<ყარბსსაყ+
კით) ზ.. ბაქია. პრაწია, ტრამბა, ამაყ,
ქედმაღალი

ყარბ, -ყჩ, -ყჩრ გუდა. ტიცი (არა
სთინათუის), პარჯი, ტომარა

ყარბსკ, -სყჩ, -სყჩსსრ სპარსო, სპარ-
სელი

ყარბსაყათს (<ყარბს<ყარბსკ+
აყათს), -სჩ სპარსეჟი

ყარბსაყათ (<ყარბს<ყარბსაყ+
აყათს) ზს. ზღუდეშემოვ-
ლებელი, შემოზღუდელი, შემოღობილი

ყარბს, -თჩ, -თჩრ ეალი, მოვალე

ყარბსსკ (<ყარბს+სკს) ზს.
მოვალე, ვალდებული

ყარბსაქორ (<ყარბს+აქორ), -რჩ,
-რჩსსრ მოვალე

ყარბსკ, -ყჩ, -ყჩსრ ბაჯი. ბოსტანი

ყარბსა, -თჩაყჩ, -თჩაყჩსრ პარტია

ყარბსსკს (<ყარბსა+სკს),

-სჩ, -სჩსსრ ზს. პარტიელი; პარტიული
(საქეჟე)

ყარბსაყაყ (<ყარბსაყ<ყარბსაყ+
აყაყ), -სჩ მებოსტნე. მებაღე, მებეჟევი-
ლე. ბაჯის დარაჯი

ყარბს (<ყარბს+ბ), -რჩ, -რჩსრ
ლი, სესხი; მოვალეობა

ყარბსაყათჩ (<ყარბსაყ+აყათჩ+
აყათჩ), -თჩრბ, -თჩრბსრ მებვალე, სესხის გამცემი,
მებაბსე

ყარბსსაყჩ (<ყარბს+აყჩ<აყჩს+
აყჩს), -ყჩსჭ, -ყჩსჭ'რ მოცეა (პოი-
ცეა, შეიცეა), მოთაყება. დატეა

ყარბსაყჩ (<ყარბს+აყჩს), -ყჩსჭ,
-ყჩსჭ'რ შერთაყეა, შენობეყეა, მოცეა; მო-
თაყება

ყაბ თანდ. მართავს ნათ-მოცემითს;
ნიშნავს; მსგავსად, ნაირად, გეარად, -ეით;
ჩეენებოთი ნაცვალსახელები ფუძეზე დაირ-
თაყენ ამ თანდებულს: აყაყაბა, აყაყაყა;

ყაბ თანდ. მართავს ნათ-მოცემითს;
ნიშნავს; მსგავსად, ნაირად, გეარად, -ეით;
ჩეენებოთი ნაცვალსახელები ფუძეზე დაირ-
თაყენ ამ თანდებულს: აყაყაბა, აყაყაყა;

ყაბ თანდ. მართავს ნათ-მოცემითს;
ნიშნავს; მსგავსად, ნაირად, გეარად, -ეით;
ჩეენებოთი ნაცვალსახელები ფუძეზე დაირ-
თაყენ ამ თანდებულს: აყაყაბა, აყაყაყა;

ყაბ თანდ. მართავს ნათ-მოცემითს;
ნიშნავს; მსგავსად, ნაირად, გეარად, -ეით;
ჩეენებოთი ნაცვალსახელები ფუძეზე დაირ-
თაყენ ამ თანდებულს: აყაყაბა, აყაყაყა;

ენი სუბსტანტიურად: ცამოიყენებია
და იბრუნეია: აყაყაყა, აამაირა

ყაბსაყაყა (<ყაბსაყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბ, -აბ, -აბსრ თაურ, მეთაური, უფ-
როსი, წინამძღოლი

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყაბსაყა (<ყაბსა+აყაყა) ზს. საყ-
თაური, მეთაურისა; სახელმწიფო(ებ-
რივი)

ყიყი, -ყიყი, -ყი' მოწყვეტა, მოგ-
 ლეჯა, მოთხრა; გამოვლეჯა, წართმევა
 ყიყი ($\langle$ ყი $\langle$ ყიყი $\langle$ ყი $\langle$ ყი $\rangle$), -ყი-
 შტი, -ყი' მოწყვლობა (მოწყდა); ყიყი
 ღიჭიჭი მოწყვეტა, მოწყვეტით ჩამოვარდნა
 ყი, -ღი, -ღი კელი, ბოლო
 ყიყათ ($\langle$ ყი $\langle$ ყათ $\langle$ ნათ $\langle$ ნათათ-
 ზი $\rangle$) ზს. კედა, კელმოკრილი, უკულო
 ყიყი, -ღი ზს. თავწაწერილებული,
 თავწამახული, კონუსისებრი
 ყირიჭი ($\langle$ რუს. порция) უღუფა
 ყითი (უალე არ იხმარება) ნ. ბიჭ-
 ყითი
 ყიყი, -ყი, -ყიხერ გვირგვინი
 ყიყი ($\langle$ ყიყი $\rangle$), -ყიყი, -ყი' რაგ-
 ვირგვინება, გვირგვინის დაღმვა

ყითი, -თიყი, -თი' ტრიალი, ბრუნ-
 ეა; შემობრუნება; სეირნობა, სიარული,
 მიმოსვლა, ხეტიალი
 ყრასტყისათ, -თი, -თიხერ პრაქტი-
 კანტი
 ყრასტყისათი ($\langle$ ყრასტყისათ $\langle$ -
 თი $\rangle$), -თი, -თიხერ პრაქტიკანტი ქალი
 ყრბი, ყრბათ, ყრბი' უძბალ დაწ-
 ყება, მოწყვეტა (ადგილიდან მოწყდა); შეწ-
 ყება, მოჩინება, დამთავრება; თავის და-
 წყვა, დასხვტობა; ვიარა ყრბიხერ გაეარ-
 ნა, გამოვარდნა, გასხვტობა
 ყრბიხათ, -რბი, -რბიხერ პროლეტარი
 ყრბიხათ, -რბი, -რბიხერ პროლეტორი
 ყიყი, -ყი, -ყიხერ ფთილა, ქულ-;
 გაშლილ ადგულზე პატარა ტყე, კორნი

შ ლ

ჯახი, -ხი ცხოვრება, სიციცლე; ჯანი;
 ღალა, ღონე; სული; სასიყვარულო, სა-
 ღერსო მისამართი სიტყვა: კირიშე, გენა-
 ვალე: აჯა ჯახი „ბატონო ჯანი=ბატონის
 გირიშე, ბატონის ვინაედალე“; ჯახი ჩემო
 ძვირფასო! შორისდ. აღტაყების, სიხარ-
 ლის გამოზნატველე: ჯახი კიშ! იფ!

ჯახათი ($\langle$ ჯახ $\langle$ თათ $\langle$ ხირი $\rangle$),
 -რბი, -რბიხერ ზეჯითი, გულმოდგინე, შრო-
 მისმოყვრე

ჯახათიხათ ($\langle$ ჯახათი $\langle$ ჯახათ-
 ხათ $\langle$ ხათ $\rangle$) ზხ. ბეჯითად, გულმოდ-
 გინედ

ჯაჯაჯაჯა ($\langle$ ჯაჯა $\langle$ ჯაჯა $\rangle$), -ღი
 ეთინდარა, ეთინდარები

ჯაჯი, -ღიჯი, -ღი' რამტკრევა,
 დამსხერევა; დაჭრა, დახება, დაქუწვა; და-
 საყვა; ცემა; ხოცვა, ელეტა; დამარტება

ჯიქი ზს. თბილი; გულთბილი; სიციხე,
 ტემპერატორა

ჯიქიყი ($\langle$ ჯიქი $\langle$ თაყი $\rangle$) ზს. თბი-
 ლი, ცხელი; მხურვალე

ჯიქიყიქი ($\langle$ ჯიქი $\langle$ თა $\langle$ ჯიქი $\rangle$) ზს.
 ძალიან თბილი; ძალიან ცხელი, ძალიან
 მხურვალე

ჯიქიქი ($\langle$ ჯიქი $\langle$ თიქი $\rangle$), -ჯიქი, -ჯიქიხერ
 მიწერალური წყალი, ბუნებრივად თბილი
 წყალი

ჯიქი ზს. ზხ. განტალკეებულე; ცალკე;
 სხვადასხვა, განსხვავებულე; განსხვავებით;
 განდგომილი

ჯიქათ ($\langle$ ჯიქ $\langle$ თათ $\langle$ ნათ $\langle$ ნათახი $\rangle$)
 -თი, -თიხერ რაზმი

ჯიქი-ჯიქი ზხ. ცალ-ცალკე, თითოე-
 ლად

ჯიქიქიქი ($\langle$ ჯიქ $\langle$ ჯიქ $\langle$ თათ $\langle$ თათ $\rangle$),
 -თი, -თიხერ წყალსაყი, მოგროვებულე
 წყალი, წყლის მარაგი; რაიმე წყალშა
 თავმოყრილი, შეგროვებულე

ჯიქიქიქი ($\langle$ ჯიქ $\langle$ ჯიქ $\langle$ თათ $\rangle$) ზს.
 წყალუხე

ჯიქიქიქი ($\langle$ ჯიქ $\langle$ ჯიქ $\langle$ თათ $\langle$ თათ $\rangle$) ნ. ჯიქი-
 კათი

ჯიქიქიქი ($\langle$ ჯიქ $\langle$ ჯიქ $\langle$ თათ $\langle$ თათ $\rangle$) ზს. წყლი-
 ანი, წყლისა, წყლის შემეველი

ჯიქიქიქი ($\langle$ ჯიქ $\langle$ ჯიქ $\langle$ თათ $\langle$ თათ $\rangle$), -თი-
 შტი, -თი' წამობრდა, წამოჩიტება; მომ-
 წიღება

ერს (<ერ<ერი + ს) ზს. თხელი, წყლიანი, გაწყალბებული, წყალ-წყალა
ერქორ (<ერ<ერი+ქორ), -ქორ || -ქორქი, -ქორსორ თულუხი, მენყლე, წყლის მზიდაეი
ერნათსი (<ერ<ერი+ნათ<ნათათ-ხსი+სი), -ათსი, -თქ'რ წყლის გაღაწერვა; წყლის შეწვევა
ერქორ (<ერ<ერი+ქორ), -რქ ის, ვისაც მორწყვის რიგი ერგო, მრწყველი;

წყლის ოდენობა, რომელიც არსენი (რქნი) მოეღინება
ერქმაც, -ქი, -ქსორ კიანტორი, ეთორინო
ერქმაცარ (<ერქმაც+არ<არქმაცსი), -რქი, -რქსორ კიანტორის ღამკერელი, მეეთორინე
ერიწა, -წაქი ჯეღუა (ქალაქია).
ერი, **ერქი**, **ერქორ** წყალი

ნ ა

ნაგისი, -გისი რადიო
ნაღამ, -ამქი, **ნაღამქ** || -ღამიხე, -ღამიხე || || -ღამიხე (ძვ. სომხურიის დორმებია) ნ. **ნაიქი**, **ნაკათამარი**
ნაღამიკანს (<ნაღამ+იკანს) ზს. სამტელრო, სამარი
ნაღამიანათ (<ნაღამ+იანათ), -თქ დრონტი
ნაღამიქორ (<ნაღამ+იქორ) ნ. **ნაღამიკანს**
ნაღამიქი (<ნაღამ+იქი), -ქი, -ქსორ მეზროლი, მეზარი
ნამ (ებრუენე.) ბრბო, ხალხი; ფარა, ჯოგო (ძვ. სომხური) ნ. **ნამიქი**
ნამიქი (<ნამ+იქი), -ამქი ზს. მღაზბო, გლესი; მღაზბო ხალხის კრებული
ნამიქორს (<ნამიქი<ნამიქი+ორს) ზს. მღაზბორად, გლეჯორად
ნაიანს, -სქი, -სქსორ ნ. **ერქანს**
ნაიანსიკანს (<ნაიანს+იკანს) ზს. რაიონელი, სარაიონო
ნახიქამ, -ამქი რეალიზმი
ნახქამ, -ამქი რევიზი
ნაიქიიქვჩა, -ვჩაქი, -ვჩაქსორ რევილესია
ნაიქიიქვჩის ზს. რევილესიური
ნაიქიიქვჩისორ, -რქი, -რქსორ რევილესიონერი

ნასის, -სისქი რეზინი
ნასისს (<ნასის+ს) ზს. რეზინისა, რეზინით ნაქელები
ნახაქის (<ნახე<ნახე+იქის) ზს. ცხვირისმიერი, ნახლ(ერ)ი
ნაიქიქი (<ნაიქი+იქი), -სი, -სქსორ რეზინი (ძველი გვარის სახელია)
ნაიქის, -სქი რეზენ (კაიის სხ.)
ნაიქიქი (<ნაიქი<ნაიქის+იქი), -ქი კინობ. რეზენ, რეზიკი
ნაიქიქისქ, -ქსი (ღილაქი) რევიკიანები, რევიკიანნი, რევიკის ოჯახის წევრები
ნაიქიქი, -იქი, -იქსორ (რესული) მანეთი
ნაიქიქისხე (<ნაიქიქი+სხე), -ვქი ზს. მანეთიანი
ნახე, ნახე, ნახექსორ სესტო
ნახექს, ნახე, ნახექს, ნახექს || || **ნახე** (ძვ. სომხური) ნ. **ნახე**
ნახე, -სქი, -სქსორ რესი
ნახეიკანს (<ნახე+იკანს) რესული
ნახეიკანს (<ნახე+იკანს), -სქი რესული
ნახექს (<ნახე+იქს) -სქი რესული ენი; რესული ენი, რესული

აასთარარ (<აასთ<აასთს<+არ-
არ<აასს<)> ზს. დამტუქსაჲი, გამციცხაჲი
აასთს<,-თხგჩ,-თჩ'რ დატუქსნა,
გაწყრომა, გაიციხნა, დასჯა

აასთს< (<აასთ<აასთს<+ჩ<)> ზს.
სასტკი, შვაცრი, მრისხანე

ააფათსას< (<ააფათს<ააფათსს<+
+ას<)> -ჩჩ, -ყხჩრ თეთრფერინაჲი

ააფათსს<,-სხგჩ,-სჩ'რ ფრთავაშ-
ლი, ფრთების ქნევის გარეშე ფრენა, ნა-
ეარლი, სრიალი; ფრთების ფარსხენი

აათასა,-საჲჩ,-სასხჩ ეშმაკი
აათსხ,-სჩ სატინი

აათსხს< (<აათსხ<+ხ<)> ზს. სატინის
აათს<,-ყხგჩ,-ჩჩ'რ სიკვდილი (ცხო-
ველზე იტყვიან), ჩაღრძობა, ჩაძალღება

აარ,-რჩ,-რჩ მთა
აარაჲასხ< (<აარ+თ+ჲასხ<)> -ჯჩ,
-ჯჩრ მთის ფერი, გვერდობი

აარაჲჩ,-ჲჩ ერუანტელი (მიშის),
ბლიერი შიში, თავზარი

აარაჲაჩარ (<აარაჲჩ+თ+არ<
<არჲასხს<)> ზს. თაუნარლატმული, შე-
შინებული, შეძრწუნებული

აარჲარ (<აარ+ჲარ), -რჩ მთაში
წასული; მომთაბარე

აარჲაჲარჩ< (<აარჲ<აარჲჩ<+
+არჲარ+ჩს<)> -რჩგჩ,-რჩ'რ გამართვა, გაწ-
ყობა, მოწყობა

აარჲაჲარჩომ (<აარჲაჲარ<აარჲა-
ჲარჩ+ომ), -რჩას,-რჩომხჩრ გამართუ-
ლობა, მოწყობილობა; პროექტი, ნახაზი

აარჲჩ,-ჲჩგჩ,-რჩ'რ გამართვა, მო-
მართვა, გაწყობა, მოწყობა, დლაგება,
მილაგება, გამზალდება, მოწყსრიგება

აყომ (<აომ), **აყაჲჩ,** **აყაჲჩ'რ**
გლოვა (გლოვობს), მწუხარება, ტირილი

აყაჲარ (<აყ<აომ+აჲარ), -რჩ,
-რჩსჩრ მგლოვარე, მწუხარე, მტირალი

ახგას,-სჩ,-სხხჩ მაგილა, სულრა

ახგასჩ< (<ახგას+ჩ<)> -ჩჩ,-ყხჩრ
ცნიობ. მაგილა, პატარა მაგილა

ახგასარე (<ახგას+არე) -ჯჩ,-ჯჩ-
ხჩრ თასამესტურე, თანაშენინაზე

ახსჲას<,-ჩჩ,-ყხჩრ ოთახი

ახს,-რჩ მოღვა, ნათუანი, თეს-
ლი, თაობა; გრამატ. სქესი; გვარი
ყრაჲარჲას **ახს** ენებოთი გვარი

ახსასას (<ახს+ასას)> ზს. გვარე-
ობოთი; სქესობრივი; ნათესაობოთი **ახსა-
სას** **აიჲ** ნათესაობოთი ბრუნვა

1. ახრ (<აჩრ<)>, ნათ.შოც. **აჩრი**
|| **აჩრის(ხ)**, დაწყ. **აჩრიც,** მოქმ. **აჩრიჲ**
აღგ. არა აქვს. სიყვარული

2. ახრ,-რჩ ნაღებო
ახრ<,-რჩგჩ,-რჩ'რ გამარჯლება, მო-
ღვმის გაგრძელება (მღრ. ახი)

ახრმ,-მჩ,-მჩ თესლი

ახრმასაჲაჲ (<ახრმას<ახრმ+
+აჲაჲაჲ), -ჲჩ,-ჲჩსჩრ პოლუევი

ახრმასო (<ახრმ+ასო), -გოჩ სა-
თესლე, თესლი

ახრმს,-რჩმას,-მასჩ || **მისჩ** || **მა-
სჩ** (ძე. სომხურის ფორმებზე) ნ. **ახრმ**

ახრმასას (<ახრმ+თ+ასას<გა-
სს<)> -სჩ მოთესველი, მოთესარი

ახრისე (<ახრ<აჩრ<+ისე), -რჩს-
ჯჩ || **რისეჯჩ,-ყხჩრ** თაობა

ახ ზს. შავი

ახსაიჲ (<ახ+თ+აიჲ), -ჯჩ შავი-
წანილაჲი

ახს,-სჩ (|| არქ. -სა) სუენ-ი (ტბის
სახელი); **ახსას** **ჩჩ** სუენ-ის ტბა

ახსაჲა (<ახ+თ+აჲა) ზს.
შავთულა

ახსაჲარ (<ახ+თაჲარ) ზს. შალანი,
მგლოვიარე; ბერი

ახსჩას (<ახ+სჩას), -აჩ პირშავი,
შერცხეენილი

აჲაჲჩ< (<აჲ+აჲაჲჩ<)> -ჲჩგჩ
(ჩვეულებრივ ენებოთის ღორმოთ იხმარება)

ნ. **აჲაჲაჲჩ<**

აჲაჲაჲჩ< (<აჲაჲაჲ<აჲაჲაჲჩ<+
+აჲჩ<)> -ჲჩგჩ,-ჲჩ'რ გამოუხიზლება, გონს
მოსვლა

აჲაჲის,-სჩ სიმონ-ი (კოტის სახ.)

აჲაჲისას (<აჲაჲის+ას), -სჩ,
-სხჩრ || არქ. -**სასჩ** || დიალექტ. -**სხჩრ**.

ნათ.შოც. -**სხჩრ** || არქ. -**სასჩ** || დია-
ლექტ. -**სხჩრ** სიმონიანი (გვარის სახელი)

აყახი ($\langle$ აყახ $\langle$ აყახი $\rangle$ $\rangle$)
მკვლელი, მომაკვლიებელი
აყახი-ქი ($\langle$ აყახ $\langle$ აყახი $\rangle$ $\rangle$ -
ქი), -ქის მკვლელია

აყახი, -**ახე**, -**აქ'** გათავება; მოხ-
მარა, მოხმარება: გამოღვა, დასარუ-
ვა, დაძვრება, დასარუება, სმოწერა,
მოსპობა, განადგურება

აყახისა ($\langle$ აყახ $\langle$ აყახი $\rangle$ $\rangle$ +
სა) **აყახი**, -**ახე**, -**აქ'** ნუქართ
(უმჯობესება)

აყათი ($\langle$ აყათ $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**,
-**ახე** მომხმარებელი; გამფლანგველი;
ამონწერავი

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$) **აყ**.
სამომხმარებელი (კომპარატივი)

აყახი, -**ახე**, -**აქ'** ლოდნი (ღლი-
ღება), ცვა

აყათი ($\langle$ აყათ $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**,
-**ახე** მომლოდნი

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$) **აყ**.
მოსაცლელი (ოთახი); მომლოდნი

აყათი, -**აქ** თეთრი, სეტივი

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$),
-**აქ** სიტყვა-ჯგუფი (=წალთეთრი, თეთ-
რი წყარო. ადგენის სახ.)

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$)
აყ. მოთეთრო

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**
თეთრული

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**,
-**აქ** სიტყვა-ჯგუფი (=თეთრი. ვაზის ჯიშა)

აყათისა, -**აქ** სტანდონი

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$ +
სა), -**აქ**, -**აქ** სტანდონელი

აყათისა, **აყათი**, **აყათი** მიღება

აყათისა **აყ**. სტატუსი

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$) **აყ**.
აყათისა

აყათისა ($\langle$ აყათ $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), **აყათისა**, **აყ**-
ათისა ტყელი (ტყეის). ტყეობა (ტყე-
ობის)

აყათისა, -**აქ**, -**აქ** შექმნა, გაყ-
თება; გამოყვება, გამოყვება

აყათისა, -**აქ** სტანდონი (კაცის სახ.)

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**
კანაობ. სტანდონი, სტანდონი

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**
სტანდონი (=სტანდონი. ადგენის
სახ.)

აყათისა, -**აქ**, -**აქ** იძულება (ი-
ძულება); აქცია, აქცია (აქცია);
წაქცევა

აყათისა, -**აქ** **აყ**. **აყ**. ქვეშეთი, ქვეშეთი,
ქვეშეთი, ირია; მდინარე, მდინარე, დამ-
სტრუბელი; გამოყენებულია პრეფიქსად
"ქვე, ქვედა" მნიშვნელობით

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**,
-**აქ** ნაწილის უფრო მეტი
ერთეულებად დაყოფა, ქვედაყოფა

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**,
-**აქ** იქნა; აქცია

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$) **აყ**.
დაქვეშებული, არასტანდონი,
დამოკიდებული

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$)
აყ. დაქვეშებული; კავშირებით (კ-
ლი)

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$),
-**აქ**, -**აქ** დაქვეშებულია

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**,
-**აქ** დაქვეშებულია

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**,
-**აქ** პირდაპირ: ქვეყნის (ამიშვი-
ლის) ნიშანი

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$), -**აქ**,
-**აქ** სიტყვა-ჯგუფი

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$) **აყ**.
ქვეშეთი, ქვეშეთი, ქვეშეთი

აყათისა, -**აქ**, -**აქ** შექმნა, მო-
ხმარება; თქმა

აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$ +
სა), -**აქ**, -**აქ** გრამატიკის. შენსხვად
აყათისა ($\langle$ აყათი $\langle$ აყათი $\rangle$ $\rangle$ +
სა), -**აქ**, -**აქ** დასტურა, მტკიცება,
მსჯელობა; შესვენობა

აყათისა, -**აქ**, -**აქ** ირადი, ან-
ლი, დანდი

აყათისა, -**აქ**, -**აქ** შემოწმება, შე-
ჯერება

ლი; მახელი: ღმალი, ხანჯალი, სატევარი; სწრაფი, მალი

ააიყ, აყი, აყიჩი ზს. წმინდა, სუფთა; წმინდანი

ააიყხ, -ხე სურენი (კაცის სახ.)

ააიყჩი (<ააიყ<ააიყხ<ჩი) კნი-ნობ. სურიკო

ააიყჩხე, -ყხე (ლიაღეტი) სურიკანნი, სურიკის ოჯახისანი, სურიკიანები ააიყჩ, აყჩი: ააიყჩი ყავა

ააიყახე (<ააიყ<ააიყჩ<ახე), -ყხე, -ყხეჩი ნუგეში, სანუგეშო, დარღის გამქარებელი, გამამხნეებელი, იმელი

ააიყჩი, -ყხეჩი, -ყჩი'რ გაქარება (დარღის), ნუგეში (ანუგეშებს)

ააიყხ, -ყხეჩი, -ყჩი'რ დენა (ჭუნენ), ფანტეა, ბნევა (ბნენეს)

ააიყიყ (<ააიყ<ააიყჩ<იყ), -ყჩი საუენი, სუფრა (მავიდის გადასათარეველი), დიან-ღანი

ააიყსახე, -ახე, -ახეჩი'რ აღ-ფრაფანება, აღტაცება, გაოცება, გაკვირება

ააიყსეჩი (<ააიყ<ააიყსახე<ჩი + ხე<ჩი) ზს. საოცარი, საკვირველი; წარმტატი, მომზიზღელი

ააიყსე, -ყჩი მ-წესის, ღვთის მსახურის სამოსელი, სქენი, სქემა

ააიყმარეჩი (<ააიყ<მარე<არე<ახე<ჩი), -ყჩი სქემის ჩაემის ნებართვის მისაცემი ცერემონია, ღალთვა

ჟ ჟ

ჟაყი, -ყი, -ყიჩი ვეღზე
ჟაყხ-ჟაყხ (<ჟაყხე) ზს. მორბენალი

ჟაყხე, -ყხეჩი, -ყჩი'რ რბენა, სირბილი, გაქცევა

ჟაყხან (<ჟაყ<ჟაყხე<ჩი) მორბენალი, ფენზარდი

ჟაყყხე (<ჟაყ<ჟაყხე<ყ<ჟაყ + ხე), -ყხეჩი, -ყჩი'რ რბენა (დარბის, მირბი-მორბის)

ჟაყყ (<ჟაყ<ჟაყხე<ყ), -ყჩი, -ყჩიჩი სირბილი

ჟაყსანაჟი (<ჟაყსან<ჟაყსან<ჩი + აჟი), -ყჩი სამოციანი

ჟაყსან, -ყსანჩი || -ყსანჩი სამოცი

ჟაყსანახე (<ჟაყსან + აყხე) სამოცი-სამოცი, სამოციელი, სამოციანი
ჟაყიყიყა, -ყიყიყი ელოღია (კაცის სახ.)

ჟაყი (<ჟაყსანაჟი), -ყჩი შიში

ჟაყხე, -ყხეჩი (გეხელება მხოლოდ წვეტილის ფორმებში) ნ. ჟაყხანაჟი
ჟაყხანაჟი, -ყხანაჟი, -ყხეჩი'რ შეშინება (გშინია), შიში

ჟაყხანაჟი (<ჟაყხ<ჟაყხანაჟი + აჟი) ზს. მშიშარი, მხალი, გაუბეღავი

ჟაყ ზს. ზხ. ნაღრევი, ძველი, ძველისძველი, ღიჯი ზნის წინმძღველი: აღრე, წინარე; ჟაყ-ჟაყ ზხ. ძალიან აღრე, საჩქაროდ, მუხევე; შეხანძღული, ნაჩქარე-ვალ გაკეთებული

ჟაყახათარი (<ჟაყ<ა<ჟაყთარი<ჟაყთარი), -ყჩი აღრესრული, აღრე შესრულებული; ~ ჟაყრაჟი აღრესრული (წინარესრული) მიმღეობა (=ხე დაბოლოებიანი ნამუის მიმღეობა); ~ ჟაყანაჟი აღრესრული (წინარესრული) ღრო (=შენახავის — ჟაყანაჟი — მწერები)

ჟაყხეჩი (<ჟაყ, აჟ<ჩი) ზს. ძალიან დიდი ზნის, ძველისძველი

ჟაყი, ნათ-მიტ. ჟაყყანაჟი, ღაწუ-ჟაყყახე (სხვა ფორმები არა აქვს) ზე-ლინდელი ღწუ: ხეაღე; ზეაღ

ჟაყხ ნ. ჟაყი

ჟაყ-ჟაყ ნ. ჟაყი

ჟაყიყ (<ჟაყ) ზხ. დიდი ხანია, აღრე, უწინ, წინათ

ჟაყათი, -ყჩი ვაჭრობა; საეაჭრო

ჟაყანაჟი (<სარესრულია, ამტომ არაა ჟაყანაჟი-აყხე), -ყჩი, -ყხეჩი ვაჭარი, მოეაჭრე

ყარაგასი (<ყარაგასი>) კინოზ. ვარღანი (ვარღანი)

ყარაგასი (<ყარაგასი>), -სი, -სიანსი ა არქაული, დოლექტორი -სიანსი -სიანსი, -სიანსი || -სიანსი ვარღანიანი (გვარის სს.)

ყარაგასი (<ყარაგასი>), -სი სავარდი, ევალიდარი

ყარაგასი (<ყარაგასი>), -სი სავარდი, ვარღანი

ყარაგასი (<ყარაგასი>), -სი სავარდი: კრილონი

ყარაგასი, -სი ვარღანი (კინო სს.)

ყარაგასი (<ყარაგასი>), -სი ვარღანი (ქალის სს.)

1. ყარაგი, -რეგი, -რეგი წყაენა, წადლოა, მარაე

2. ყარაგი, -რეგი, -რეგი სენა

ყარაგი, -სი სს. ვარაგანიებული, ვარაგანი: გამომდგარი, შეგველი

ყარაგი, -სი, -სი ვარაგანი, ვარაგანი (ვარაგანი)

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -სიანი ვარაგანი, ვარაგანი

ყარაგი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი | -რეგი მარაგანი, მდლო

ყარაგი, -სი, -სი ვარაგანი, ხელდასი, სიანი, სიანი: ვარაგანი

ყარაგი (<ყარაგი>), -სი, -სი ვარაგანი, ვარაგანი

ყარაგი (<ყარაგი>), -სი, -სი სს. დავარაგანი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -სი, -სიანი ქევა, სავარდი, ყოვა-ქევა: ნ. ყარაგასი

ყარაგასი, -სი, -სიანი რსატი

ყარაგასი (<ყარაგი>), -სი, -სიანი მოქევა (მოქევა ვარაგანი, ყოვა)

ყარაგასი, -სი, -სიანი ქევა სავარდი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგანი მარაგანი, ხელდაგანი

ყარაგასი, -რეგი, -რეგანი, -რეგანი (ძველი დორმანი) ნ. ყარაგასი

ყარაგასი, -სი, -სიანი სს. დიდი, დიდი

ყარაგასი, -სი, -სიანი სს. დიდი, დიდი

ყარაგასი, -სი, -სიანი რეანი, მოხრობა, ამბავი

ყარაგასი (<ყარაგი>), -რეგი, -რეგი სს. სს. ხევა, ხევა, მალა მყოფი, მალა: მალა, ხევა; ი ყარაგასი სს. ხევა. შედეგი, მოცილებული, მიცილებული; ყარაგასი ადგომა; ვარაგანი ქვეყნად სიანი ყარაგასი

ყარაგასი (<ყარაგი>), -რეგი, -რეგი და მსგავსი მნიშვნელობით

ყარაგასი (<ყარაგი>), -სი, -სიანი ვარაგანი, ხელდაგანი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგი შეხება (ეს სავარდი მას ვეხება); შედეგი (შედეგი); მიმართება

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგანი დამოცილებული, დამოცილებული. ნ. ყარაგასი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>) შესახებ; შესახებ, მიმართ, მიმართებით

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგანი ნ. ყარაგასი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგანი, -რეგანი (ძველი სომხური დორმანი) ნ. ყარაგასი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგანი ვარაგანი, ახალი ვარაგანი დაგანი, ახალი შედეგი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგანი დამოცილებული, წარწერა, აღწერა; მიწერა (ამის თქმას ვარაგანი)

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგანი ვარაგანი, ვარაგანი დაგანი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>) სს. ხევა-გომი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -რეგი, -რეგანი დაგანი

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>) სს. ხელდაგანი, დამაგანი, დამაგანი; მდლო, მდლო, მდლო; მსგავსი ნაწერი (ა, ვ, ხ)

ყარაგასი (<ყარაგი + იქონი>), -სი, -სიანი

-ხტ'რ გადაიარაღება, ასევე შეიარაღება, ძველი იარაღის ახლით შეცვლა

ქერახტ (< ქერ + ხტ), -ხტეხ, -ხტ'რ ნაღა აყუანა, აწევა, აღზევება; ვალაქცევა (გალაქცევა); გადასტრდაეება

ქერახტს (< ქერ + ხტს), -ხტეხტ, -ხტ'რ ახლად დაბადება, აღდგენა, აღორძინება, განახლება, მკვლრეთით აღდგენა ქერახტმს (< ქერ + ხტმს), -ხტეხ, -ხტ'რ ვადახლისება, განახლება

ქერახტყხ (< ქერ + ხტყხ) -ყხტეხ, -ხტ'რ აღდგენა

ქერახტყი (< ქერ + ხტყი) -ყი, -ყიხ, -ყიხტრ ზს. ზედამდგომელი, ზედამხეველი; დარაჯი, ყარაული; მუხრეე

ქერაიხ (< ქერ + იხ) ზს. თავს წამომდგარი, მოასლოებელი

ქერაიხტ (< ქერ + იხტ), -იხტეხ, -იხტ'რ ზედახეველობა, მეთაულებობა

ქერაირათარახტ (< ქერ + ირათარახტ), -იხტეხ, -იხტ'რ ხელახლად გამოცემა

ქერამარბ (< ქერ + მარბ) -მარბთს (< მარბთს), -ბტ ზს. აწეული, ამალეებული, აზოღული

ქერამახტ (< ქერ + მახტ), -მახტეხ, -მახტ'რ გადამმუაება

ქერას ზს. ვერანი, გავერანებული

ქერასა (< ქერ), ქერაყა, ქერაყხტ'რ ამალება, ასევე, ზეასევე; თაეიდან აელებება, განმორება, მომორება; გადაეარღნა, გალაშენება

ქერახტოეხ (< ქერ + ხტოეხ), -ოეხტეხ, -ოეხტ'რ აღდგენა, ასევე აგება, განახლება, შეეეთება

ქერაქხტ (< ქერ + ქხტ), -ხტეხტ, -ხტ'რ წინგრეულის ისეე ამენება, აღდგენა

ქერაყახტ (< ქერ + ყახტ), -ყხტეხ, -ყხტ'რ მენახება, დატოება, დასაეუტრება, მოეეისება

ქერაყრტ (< ქერ + ყრტ), -რტეხტ,

-რტ'რ ევლავ განცდა. ხელახლა განცდა (განხილვს)

ქერაყყ (< ქერ + ყყ) ზს. ზეალმატი, აღმაღრენი, ზემკროლი ქერაყხტ (< ქერ + ყხტ), -ყხტეხ, -ყხტ'რ ევლავ შეეწნა, აღდგენა, განახლება

ქერაყი (< ქერ + ყი) -ყი, -ყიხტრ პალტო

ქერაყყახტ (< ქერ + ყყახტ) ზს. ასტრატული, განყენებული

ქერაყხტ (< ქერ + ყხტ), -ყხტეხ, -ყხტ'რ ხელახლა გამოეეება, ხელახლა გამოცემა

ქერე (< ქერ + ერ), -ერ, -ერხტრ აღმართი; აღმასევა, მწეერეველზე ასევე, აწევა; აღმეეობა

ქერე (< ქერ + ერ), -ერ ზეეეე, ზეეე; ზეეეე

ქერეხ (< ქერ + ხ) ზს. ზეეეეე

ქერეი (< ქერ + ე) ზს. ზეეეეე

ქერეხტ (< ქერ + ერხტ) ზს. ევლავ არეული, წინანდელ თანამდებობაზე ისეე არეული

ქერეხ (< ქერ + ხ) ზს. ზეეე, ზეეეე; ზეეეე; ზეეეე

ქერეი (< ქერ + ე) -ერ, -ერხტრ საბანი

ქერეე (< ქერ + ერე) ზს. ევლავ არეული, წინანდელ თანამდებობაზე ისეე არეული

ქერეი (< ქერ + ერე) ზს. ევლავ არეული, წინანდელ თანამდებობაზე ისეე არეული

ქერე (< ქერ + ერ) ზს. ევლავ არეული, წინანდელ თანამდებობაზე ისეე არეული

ქერე (< ქერ + ერ) ზს. ევლავ არეული, წინანდელ თანამდებობაზე ისეე არეული

ქერე (< ქერ + ერ) ზს. ევლავ არეული, წინანდელ თანამდებობაზე ისეე არეული

ქერე (< ქერ + ერ) ზს. ევლავ არეული, წინანდელ თანამდებობაზე ისეე არეული

ქმრებს (<ქმრე+ბს), -ბს ზს. ბოლო, უანანსებელი, ნაბოლარა

ქმრებსი, -გრბ, -გრი'ა აუება, წაღება; აწევა; ატანა, მოთმენა

ქმრიათ (<ქმრ+ითათ) ზს. ზევიან, ზემოდან

ქმრფ, -ფბ, -ფბრ პრილობა, წყლული

ქმფ, -ფბ ექესი

ქმფებს (<ქმფ+ბებს) ზს. ექესეური; ექესნაირად

ქმფბერიფ (<ქმფ+ბერიფ), -ფბ მუ-ექესა

ქმფბერიფას (<ქმფბერიფ+ბას) ზს. შეექესელი

ქმალ, ქმაფბ, ქმალ' წვილი, წრიბინი, წიაჭი; კვილი, ჩხაელი, ყურაილი, ფრიბელი, წვილ-ჩხაელი; ჩხარენი, ჩხრაილი; კნავილი, კრუტენი

ქმან (<ქმ<ქმალ+ან), -ფბ ვრიბელი, ელივილი, წიაჭილი, კვილი; ჩხრაილი

ქმან-ქმან (<ქმან+ქმან), -ფბ ვივილი-ხივილი, ყვირილ-ჩხაელი

ქმანს (<ქმან<ქმანს+ას), -ფბ ენენი (ნივთი, საგანი, რომელსაც წილის ყრისთვის იყენებენ), წილი, ზედარი, ბელი

ქმანსი, -ანფბ, -ანბ'რ დაჯა, კმაბი; ჩივლი

ქმან, ქმანბ, ქმანბ წამება, წეღება. ტანჯვა; სეველა, დარღი. კემანი

ქმანას (<ქმან<ქმან+ას) ზს. საზღაბრო; რომანული

ქმანაფ (<ქმან<ქმანფ+აფ), -ფბ, -რბს დაპრილი, დაკოდლი; შუტრაცხუთილი

ქმანაფირას (<ქმანაფირ+ას) ზს. შეტრაცხუთელი

ქმანაფირან (<ქმანაფირ<ქმანაფირან+ან), -ფბ, -გბს შეტრაცხუთა

ქმანაფირს (<ქმანაფირ+ბს), -რბს, -რბ'რ დაპრა, დაკოდვა, პრილობის მიყენება; შეტრაცხუთა

ქმრფ (<ქმრ<ი-ფრ+ფ=ია II-ევი), ქმრან ძვ. სონბურა. ნ. ყრასათს

ქმა, ქმანბ, ქმანბ მოწმე; მოწამე

ქმანას (<ქმან+ას) ზს. ზევიან, ზემოდან

ქმანს (<ქმან), ქმანსბ, ქმანს'რ დამოწმება, დასტურება

ქმან, ქმანს დადგენილება, გაღწევა-ტილება

ქმანას (<ქმან<ქმან+ას) ზს. გაღწევა; საბოლოო; პრიციპული; კატეგორიული

ქმანასბ (<ქმანას+ბს) ზს. საბოლოო, გაღწევა; კატეგორიული

ქმანს (<ქმან), -ანფბ, -ანბ'რ გაღწევა, დადგენა

ქმანს, -ანბ, -ანბრ ენება, ზიანი, ზარალი; მანე, საზიანო

ქმანს (<ქმანს), -ანფბ, -ანბ'რ ენება, დაზიანება, გაფუჭება

ქმანსა, -ათფბ, -ათ'რ წმენდი, წმენდი, ყმენი

ქმანს (<ქმან<ქმან+ანს<ანს), ზს. გაწამებული, გატანჯული; დასეღიანებული

ქმანს (<ქმან<ქმან+ანს<ანს), ზს. განწამებო, გატანჯული; დარღიანი, სეველიანი

ქმანს (<ქმან<?+ანს), -ანს, -ანს'რ ემტენი (ძველი გვირის სან.)

ქმანს, -ფანს ვოლგა (მდინარის სან.)

ქმანს, -ანს ვოლგა (გვირის სანელი უცხოური)

ქმანს, -ანს ვოლგარი (გვირის სანელი უცხოური)

ქმანს ზს. დარწმუნებული, დაჯობებული, უშიშარი; სანდი, იმედიანი, სიმედი, უყომანო

ქმანს (<ქმანს), -ანფბ, -ანბ'რ ნლობა, განლობა

ქმანს, -ფბ საფრბსე, საშიშროება

ქმან (<ქმან), ქმანს, ქმანს'რ ზევიან, ზედა, გარეთი; თანდი. -ზე, -ყენ; -იო; შედეგად; შესახებ

ქმანს (<ქმან<ქმან+ანს), -ანს საქართველო

ქმანს (<ქმან<ქმან+ას) ზს. ქართველი

ქრავსებს (⟨ქრავ⟨ქრავს + სებს) ზს. ზს. ქართული ენა; ქართულ ენაზე, ქართულად

ქრავსი (⟨ქრ⟨ქრავს + ავსი), -ვთი, -ვხსნი ქართველი

ქრავსი (⟨ქრავ⟨ქრავს + ისი), -ისი, -ისნი ქართველი ქალი

ქრავსი, -ქრავსი, -ქრავსი აღმშობება,

აღმშობება; გალიზიანება, წაქვება, წილითის ჩამოვლება

ქრავსი, -ქრავსი

ქრავსიანი (⟨ქრავს + ანი) ზს. წერილობითი, მოშორებული

ქრავსიანი (⟨ქრავს + ანი) ზს. წერილობითი, მოშორებული

ს თ

თ უარყოფის, უწონლობის აღმნიშვნელი პრეფიქსი რამდენიმე სიტყვასთან თავსაყ, -თს შიში, ძრწოლა; კრიზისი; არე-დარევა, შფოთი, შეშფოთება; განჯანი; უბედურება, ტანჯვა. წამება თავსაყაყი (⟨თავსაყ + ა + ი) ზს. შემადრწუნებელი, საგანგაო თავსაყაყარი (⟨თავსაყ + ა + იარი) ზს. თავზარდაცემული, შეძრწუნებელი

1. თაჲ, აწმყო თაჲს ხმ მომაჲ. უსრ. თაჲს ხმ, წყნებ. თქვსი || თქი, თქვისი თქვი, თქვი... უნაბი თქვი ხმ, ნავერითი თამ, ბრძან. თი'არ, თრქ'პ || თქვის'პ, მ' თა(რ), მ' თაჲ == || მ' თქვი, ენებ. თრქვი მიემა; მიძღვნა, ჩაბარება; გაემა, ლაღა; გაყიდვა; გაღაბა; რტემა, ცემა, კრა; ვრქ თაჲ და წიონება, ვრქ თქვი დავაწერიე. ნ. ხრეს, მთ 11, 20

2. თაჲ, -თს ს -თი, -თი მელი თათთაჲ, -თს, -თსნი ფიტარი თათთაჲმამბ (⟨თათთაჲ + ა + მამბ) ზს. მოფიტარული, ფიტარდაგებული, ფიტარნაკო თათთაჲს (⟨თათთაჲ + ს) ზს. ფიტარსა

თაჲ, -თს, -თსნი უსერი, ძირი; ფესვი; ქვეშაგები; ფა, მაგი, კეცო (ორფა, ორმაგი, ორკეცი); ჯერ, ხელ; თანდ. მართავს ნათ-მოკმითს, ნიშნავს: ქვე, ძირს, ძირას, -თს, იქით; მიღმა თაჲს (თაჲჲ, თაჲჲ) ჩეს (შეს, მის) ქვეშ: თაჲს და ქრავსი ანხი გადამრუნება (გადაბრუნება),

გადამრქვევება; არევა, არე-დარევა; ღამბობა, განდგურება; აქოთება, აფორიკება (ძებნისას); თაჲს და ქრავსი ანხი გადამრუნება (გადაბრუნება), არე-დარევა...

თაჲსნი (⟨თაჲს + ანი) ზს. ქვეშ, შიგნით; ძირიანად, ძირფესვიანად, ფესვიანად; ზს. ქვეშქვეშა, ცბერა, ეშმაკი

თაჲსნი, -თს, -თსნი კასრი თაჲსნიქრავსი (⟨თაჲს + ს + ანი + ქრავსი) ზს. თაჲ

თაჲსნი, -თსნი, -თსნიანი -თსნიანი || თაჲსნი სწრაფმავალი (ცხენი, აქლემი); არაბული მოღვმის ერთ-ერთი ტომი, რომელიც ასურეთსა და ეფრატს შორის ცხოვრობდა და ცნობილი იყო სწრაფმავალი ცხენებითა და აქლემებით; მამადანობის გავრცელებს შემდეგ საერთოდ მამადანობი კაცი, ხალხი; ამჟამად: თურქი, ოსმალთ

სანჯათთაჲ (⟨სანჯათ + თათთაჲ), -თსნი თურქეთი

თაჲსნი, თარაჲ, თარ' წაღება, წაყვანა, წატანა; წართმევა; მოკვება; ატანა, მოთენა, გაძღება

თაჲსნი (⟨თაჲს + ანი + სი), -თსნი, -თსნი ბანი, სისურავი

თაჲსნი, -თსნი, -თსნი მსხალი

თაჲსნიანი (⟨თაჲსნი + ანი), -თსნი, -თსნიანი მსხლის ხე

სანჯათ (⟨სანჯათ + სი), -თსნი ტანბი-ი (მსხლები. ადგილის სახ.)

თაჲსნიანი (⟨თაჲსნი + ანი), -თსნი მსხალი ბანი

თასჯასპ (<თასჯ<თასჯღ + ასპ>),
-ჟი, -ჟსერ ტანჯვა, წამება

თასჯესღ, -ჯესჟი, -ჯი'ო ტანჯვა, წამება
(აწამეს, ეწამა)

თასსობრ (<თას<თოსს + თობრ>), -თი-
როჯ, -თხერ სახლის პატრონი. ნ. თას-
ოსობრ

თასსობრის (<თას<თოსს + თობრის>),
-კისოჯ, -კისსსერ || -კისასპ, -კისსსერქ || -კი-
სასჯე დიასახლისი

თასსობრისი (<თასსობრ<თასსობრ +
+ სისი>), -სის, -სისსერ დიასახლისი

თასსოსობრ (თას<თოსს + თოს + თობრ>),
-თხერქ || -თხროჯ, -თხერქ სახლის უფროსი,
მასპინძელი; შიშასახლისი (სოფლის)

თაჯღ, -ჯესჟი, -ჯი'ო თლა

თაჯღე (<თაჯ<თაჯღე + ჰე>), -ჟი,
ჯესერ ნათალი, ნათოტი

თაჯიქ, -კი, -კისერ ტაჯიცი

თაო, -აქ, -აქერ ასო, ე. ი. რაჲ დამ-
წერლობის ელემენტი. შტრ. თარო

თაო (უაღვე ამ ფორმით არ იხმარე-
ბა) ნ. თაო

თაოასოჯ (<თაო + ასოჯ>), -ჟი ათი-
ანი

თაოჯ, -აქ ათი

თაოს (-აქს, -აოსპ, -აოსჯ || -აქსჯ
(ე. სომხურის ფორმება), -ასქ ს. თაო

თაოსსაკან (<თაოსს + აკან>) ზს. ათ-
ათი; ათიანი (წლები)

თაოსსაკი (<თაოსს + აკი>) ზს. ათმა-
გი, ათდა, ათჯერადი

თაოსსამა (<თაოსს + ამ + აო>) ზს.
აწლიანი

თაოსსამაკ (<თაოსს + ამ + ააკ>),
-კი, -კისერ აწლეული

თაოსსერხ (<თაოსს + ერხ>), -ჟი უა-
მეტი

თაოსსერკი (<თაოსს + ერკი>) თორ-
მეტი

თაოსსერკისერი (<თაოსსერკი + სერი-
ერი>), -ჟი ნეთორმეტი

თაოსსერი (<თაოსს + სერი>), -ჟი
მეათე; მეათელი

თაოსსერი (<თაოსს + სერი>) ც'რამეტი

თაოსსისე (+თაოსს + სისე), -სისე
სხუთმეტი

თაოსსინე (<თაოსს + ინე>), -კი თერთ-
მეტი

თაოსსინკერი (<თაოსს + ინე + სერი-
ერი>), -ჟი მეთერთმეტი

თაოსსიან (<თაოსს + იან>), -კი ათე-
ული

თაოსსიან (<თაოსს + იან>), -ჟი ჩვილ-
მეტი

თაოსსიან (<თაოსს + იან>), -ჟი მუათე-
ლი, ათისთავი (ათზე ერთი)

თაოსსიან (<თაოსს + იან>), -აქ თორთ-
მეტი

თაოსსიან (<თაოსს + იან>), -ჟი თექვს-
მეტი

თაოსსიან (თაოსს + იან), -ჟი თერა-
მეტი

თაო-თაო, -აქ ათ-ათი

თაოსსიან (<თაოსს + იან + აო>) ზს. ათ-
დღიანი

თაოსსიან (<თაოსს + იან + აო>), -კი
ათდღიანი

თაოქარ, -რი მსხვილფეხა რქოსანი სა-
ქონელი

თაოქარობ (<თაოქარ + აობ<არაობ<
<არაობს>), -ბი, -ბისერ მენახობე. ნუქემა

თაო, -თი ბებია, დიდლა

თაოსსინ (<თაო<თას<თოსს + თა-
სინ>), -სესჟი, -სი'ო ქანაობა, რწევა, რე-
ვა; ყოყმანი, ელმანი

თაოთი (<თაოთი; მიმართვისას) ბებო

თაოთი (<თაოთი>), -კი ბებო

თაო- (უაღვე არ იხმარება) გამოყე-
ნებილია პოეტიკსად — შორი, გარეშე. უაღ-
ვე. იქო, გარდა — მნიშვნელობით

თაო- ნ. თაო-

თაოთარათ (<თაოთ + არათ>) ზს.
უბელური, უიბლო

თაოთარი (<თაოთ + არი>) ზს. მო-
ვეთილი, გაძველებული, ექსორიანისილი;
ღტოლეილი

თაოთამ (<თაოთ + ამ>) ზს.
უდროო ღრო (აღრე, გეიან)

თაოთბი, -ბესჟი, -ბი'ო გავრცელება

სკოლის წარმომადგენელთა მიერ ბერძნული *dia-*-ბაღალ შეშორებული პრეფიქსი: გალა-, გა-, საშეალებით, -ით (ყალბ არ იხმარება)

არამა- ნ. *არამ-*

არამარასაკას (<*არამა+რას+აკას*) ზს. ლოვიტრა

არამარასხლ (<*არამა+რას+ხლ*), -*ხხტ*, -*ხტ'რ* ლოგიურად მსჯელობა, დასკვნის გამოტანა, დასკვნა

არამარასიძეის (<*არამა+რას+იძეის*), -*ძიას* ლოგია

არამაჟი (<*არამა+ჟი<გხლ*)

ზს. მიღრეკილი, განწყობილი

არამაჟიხლ (<*არამა+ჟი<გხლ+ხლ*), -*რხტ*, -*რტ'რ* წარმოდგენა, შთაგონება, განწყობა, განზრახვა

არამაჟიძეის (<*არამა+ჟი<გხლ+იძეის*), -*ძიას* განკარგულებაში ყოფნა (მიცემა); განწყობილება, გუნება; განზრახვა

არარხლ, -*რხტ*, -*რტ'რ* ზღა. დახელავულება, სრესა; ქეღვა (გაქალაქი), თელავა

არაქლ (<*არა<თარა<თაა+ქ+ხლ*), -*ქხტ*, -*ქტ'რ* მიცემა (მიცემულ იქნა)

არასხალ, -*ჯხტ*, -*ჯა'* ბუზღენი, წუწენი, ჩვილი

არასხეის (<*არასხ<არასხა+ქ+ის*); -*ხტ* წუწენი, ბუზღენი

ათიძლ, -*ძხტ*, -*ძტ'რ* დაჯარიმება, დაზარალება

ათიძაბ (<*ათიძ<ათიძლ+აბ*), -*ბტ*, -*ბხტ* დაზარალებული

ათის, *ათს*, დაწყ. *ათხვ* (|| *ათსხვ*), მოქმ. *ათილ* (|| *ათსილ*), აღგ. *ათიამ*, მრ. რ. *ათხარ* სახლი

ათისლ (<*ათსლ*), *ათხტ*, *ათხტრ* ნერგი

აქსლ (<*ა+ქსლ*), *აქსხტ*, *აქტრ* -*ხტ'რ* უძილობა (არ სძინავს). ღებინობა (ღებინობს); შრომა

რ რ

რაჭჭი (<?), -*ჭის* რაფი, გამოჩენილი სომეხი რომანისტის ქაეთე მელიქი-ბაქოუიანის, დსევდონიმი

რიახ, -*აქტ*, -*აქსხტ* წეთი

რიახაყხ (<*რიახ+ა+ყხ*) ზზ-წეთიერად

შ ე

ე ძე. სომხურის თანდებელი. მართაე-და პრალებითს. ნიშნულა: -*შის*, -*შღე*. ამ მნიშვნელობით შეეზარდა ორიოდ სიტყვას

ეაქ, -*ქტ* ფაჩი, სმელ ტოტები; ცა-ტი (აბრეშუმის კრისათვის); *ეაქ* *ი* *ეაქ* ფიჩი, ჩინჩეპარი

ეაქიდეის (<*ეაქ+ი+ეაქ*)

ეაქ

ეაბ ზს. ზზ. დაბალი; დაბლობი; დაბლა *ეაბქლ* (<*ეაბ+ქ+ლ*) დაბალ-დაბალი, დაბალი, დაველული

ეამაპ, -*ქტ* სველი; მშრალი; ხმელეთი

ეამაქლ (<*ეამაპ*), -*რხტ*, -*რტ'რ* შრომა (შრება); სმოპა (სმება); შრება, წრება, წურვა

ეაქისლ, -*ისლტ*, -*ისტ'რ* რხეუება, შთაფების გაღმოყრა, სხურება, კურუნა

ეაქსლ, -*სხტ*, -*სტ'რ* ოქსია. ბეწეარფანტეა; სხურება

ეაქსალ, -*ყაქტ*, -*ყა'* ნ. *ეაქსალაქ* *ეაქსალაქ*, -*ყაქა*, -*ყაქტ'რ* სურეთ

ლი, წადილი, ნღრმა (უნდა); სწრაფვა, ღვინვა

ვანგ, -ვჩ, -ვტრ ზღუე

ვამ, -ვჩ, -ვტრ ტყვილი; ქირი, სენი; გავირეება

ვამაყარ (<ვამ(+აყარ), -რჩ ზს. დასწულბული, დათაღბული; მთვარეული; კაემნიაბი, სეღლიანი, მწეხარე; საცოდავი, საწყალი, უბედური

ვამქ (<ვამქ), -ვჩგჩ, -ვჩ'რ ტყვილი (სტყვიეა)

ვამაქს, -ვჩგჩ, -ვჩ'რ ბტუნეა, ბტომა; վեր ვამაქს წამობტომა, წამოეარდნა

ვამაქთს (<ვამაქ<ვამაქს+თ+ქ), -თხგჩ, -თჩ'რ ზრავალგზ. ბტომა, ბტუნაობა, ბტუნეა-ბტუნეთ მოძრაობა, ენტრუშო

ვარაყას (<რუს. Пары +აყას) ზს. მეღისა, სამეფო

ვას, -ვჩ, -ვტრ ხნული, ნახნაევი; ანეული (წელს მოხნული, გაისად დასათესი ადგილი)

ვას, -ვჩ, -ვტრ ტალახი; ტარო

ვასათ (<ვას+ათ) ზს. გატალახი-ნებული, ტალახიანი

ვას, -ვჩ, -ვტრ ტომი; გვარი; რასა; ჯიში; მოღგმა

ვასანთ, -თჩ ცემენტი

ვასჩ (<ვ+ვასჩ<ვასჩი და არა თეიო სრჩჩ), -ვქა(ხ) დღე; ზხ. დღისით, დღე

ვას, ვას, ვასტრ სოლი, სარი, ქიგო; ბიჯვი, ბომი; შუბი

ვასა, ვასაგჩ, ვას'არეცელა (სხივის), კანთი, ბრწყინეა, კამეამი; კეეა, წყურეა (თეღის)

ვას, ვასგჩ, ვასჩ'რ ნ. ვასა

ვასვას (<ვას<ვასა+ვას+ას), -ვასგჩ, -ვას' ლაღაბი, ბზინეა, ბრწყინეა, კანთი, ბრწყინეა

ვას, -ვჩ, -ვტრ ღერი (სინიღისა, ჰტრის...)

ვას, -ვჩ ზობაღი

ვასნავ (<ვას+ნავ), -ვჩ ზობ-ბლის ჰტრი

ვას, ვასგჩ, ვას'რ ვათანტეა, მიმობ-ნეე; ცრა

ვასაგას (<ვას<ვასა+ა+გას), -თჩ ცრტაგეტ-ი (=ციუნეაღა. აღვიღის სახელი-)

ვასარას (<ვას<ვასა :- ა + :-არ<არასს :- ხ), -რასგჩ, -რას'რ მოყინეა, დაბრობა

ვას (<ვას<ვას+ხ), ვასგჩ, ვას'რ ღარტობა, დასობა; აღმართეა, უტბად მოსეღა, ღადგომა ვინგს წინ; ვას - ცხვირის აწეეა, ამმარტაენობა

ვას, -ვჩ ჩეენეა, გამოჩენეა; ნიშანი, მაღალითი; ღემონსტრატეა; ვას თაღ ჩეენეა (აჩეენგს), მითთეება

ვას, ვასტრ ცივი; სიციეე

ვასარას (<ვას<ვას+ა+რ-რ), -რასგჩ, -რას'რ ჩეენეა, წარმოჩენეა, გამოჩენეა

ვასარას (<ვას<ვას+ა+რ<ვას+ხ), -რასგჩ, -რას'რ გამოღენეა, ჩეენეა

ვასა (<ვას<ვას+ას), -ვჩ მახეენებელი, სია; ბოღიოგრაფიული ცნობარი

ვასამათ (<ვას<ვას+ა+მათ), -თჩ საჩეენებელი თითი

ვასანს, ვასგჩ, ვასგტრ, სვას || || ვას, ვას'რ (ღვ. სომხური) ნ. ვასსს ვასარარ (<ვას<ვას+არარ<პ. არსს) ზს. ღემონსტრანტი

ვასსს, ვასგჩ, ვასგჩ'რ ნ. ვას -თან ვას თაღ

მხ მ

მ კეუ. და; ნ. მ
მას, მასგჩ, მას'რ (ნატრისისა და მისგან წარმოებელ ღორმეზში ენაცეღება

მასსა) ძენნა; თხოეა, მათიოგრობა; თხოენა (ცოლის); ნღომა, სტრეული; წაღი-ღი (სწაღა); სეყარული; მას-მას

გინდა-არ გინდა ნ. იუკსაქ
იუკსაქ, იუკსა, იუკსაქ'რ (ჩვეულებ-
რივ ნატურითის ფუძიდან წარმოებულ
ფორმებში იხმარება) ნ. იუკი

იუფ, -ფი რვა
იუფიხი (<იუფ>, -ხი || -ხიხიოთმროცი
იუფიხისაყს (<იუფიხი+აყს>) ზს.
ოთხმოც-ოთხმოცი; ოთხმოციანი

იუძ, იუძი, იუძი რ ძლა, ღონე, შეძ-
ლება, ძლიერება; იუძიქ ძალით
იუძისაყ (<იუძ+აყს>), -ყი" ღინა-
მიტი

იუძისაყი (<იუძ+აყს+აყს
აყს>) ზს. არაქათგამოცდილი, ძალაგამო-
ლეული. დავარდნილი

იუძიხ (<იუძ+იხ>) ზს. ძლიერი,
ძალეში, ღონიერი

იუძიხი (<იუძიხ+აყს> ზს. ძლიერება,
სიძლიერება, ძალა

იუძიყ (<იუძ+იყ>) ზს. ძლიერი, ღო-
ნიერი

იუძიყსაყ (<იუძიყ>, -ყსაყ, -ყს-
აყ'რ მოღონიერება, ღონეზე მოსვლა; გაძ-
ლიერება

იუძიყსი (<იუძიყს+აყს> ზს. გაძლიერება
(აძლიერება), მოღონიერება (აღონიერება)

იუძიყსი (<იუძიყს+აყს> ზს. გაძლიერება
(აძლიერება), მოღონიერება (აღონიერება)

იუძიყ (<იუძ+იყ>) ნ. იუძ

იუი, იუიხ, იუიყ თიჯანი

იუიხ (<იუი+იხ>), -იხ, -იხხი კნი-
ნობ. თიჯანი

იუიყ (<იუი+იყ>), -იყ, -იყხი კნი-
ნობ. თიჯანი

იუიყსაყ (<იუიყ+აყს>), -აყსაყ, -აყს-
აყ'რ მთქველი, ალთქისი რამდები, შეპირებუ-
ლი; ძმობის წყერი, მოწესე, ღვთისმოსავი

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ წასვლა (წავლა, გაემართა), გამ-
გზავრება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ თანხმობა, თანამგზავრი

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ თანამგზავრი, თან-
ხმობა

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ თანამგზავრი ქალი

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრება (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ გზა; ნ. დასა-
ყარი

იუიყსი ზს. სწორი, პირდაპირი; წალმა;
მართალი, ნაძველი

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

იუიყსი (<იუიყს+აყს>), -აყსი, -აყს-
აყ'რ მგზავრი (ამგზავრება), გზას
დაღვობა, გზაზე დაყენება

სომხურში აგრეთვე: პერობა (უპერია),
 კერა (უპერავს) ნ. *ჰაილი, ახსნა*
ახსიქ (<ახსიქ+ქ>), -ქიქ || -ილი) სა-
 აცცი, შაშა, ნავეერცხლის დასავერი
ახსნაი, ახსნა, ახსნეჩ'რ ქონა
 (აქეს), ყოლა (პეავს) ნ. *ახსი*
ახსნაბ-ღახსნაბ (<ახსნე<ახს-
 ნაი+აბ+ქ+ახსნაბ>) პირდაპირ: „ქო-
 ნებულ-არქონებული“, ყველაფერი, რაც
 აბაღია, ავლა-დიღება
ახსიერ (<ახსი<ახსიქ+აქიერ>), -რქ,
 -რხერ მქონებელი, მდივარი
ახსი, -ჰახს, მრ. რ. საბ. აჰახსე
 ნათ.-მით. *აჰახსე* (ძვ. სომხურის ფორ-
 მებ-ა) ნ. *აჰახსე*

1. *აი* ცალკე არ იხმარება ნ. *აიჟ*
 3. *აი* ზს. ზმ. გვიანი; გვიან

აიჯახე (<აიჯ<აიჯ+აქ+ჯახე<
 <ჯახე>) ზს. გონწახელი, გულშეღონე-
 ბული

აიჯიერ (<აიჯ<აიჯ+აქ+იერ<ერ-
 ხსი>) ზს. უფრადღეიანი, გულსუფრადანი
 • *აიჯიერაქი* (<აიჯიერ<აიჯიერ+
 +აქი>), -ქიას უფრადღეა; გულის-
 სმიერება, გულსუფრადი

აიჯიხაი (<აიჯ>), *აიჯახე, აიჯიერ*
 დაგვიანება

აიჯი (1 *აიჯ+ი*), -რქ უფრადღეა;
 ქვა, გონება; ცნობიერება, განსჯა

აიჯიქ, აიჯ, აიჯი'რ გაბერება, გა-
 სიება

აიჯიქ (<აიჯ<აიჯიქ+ქ>),
ერქ, -ერი'ა გასიება (ასიებას), გაბერება
აიჯიჯიქ, აიჯიჯიქ, -გიერ, აიჯიჯ,
აიჯი' (ძვ. სომხურია) ნ. *აიჯიქ*

აიჯიჯიქ (<აიჯიჯ<აიჯიჯიქ+ქ>)
 ზს. გასიებელი, გამობერელი
აიჯ, აიჯი, აიჯიერ მხარი
აიჯიხიქ, აიჯ, აიჯი'რ სწავლა (სწავ-
 ლობს)

აიჯიჯი (<აიჯიჯ<აიჯიჯიქ+იჯ>),
 -იქი, -იქიერ სტუდენტ
აიჯიჯიქი (<აიჯიჯიქ+აქ-
 იქი>), -ქიას სტუდენტობა
აიჯიჯიქი (<აიჯიჯიქ+აქი>), -იქი,
 -იქიერ სტუდენტი ქალი

აიჯიჯი (<აიჯიჯ<აიჯიჯიქ+აქი>),
 -რქ, -რქიერ სწავლა; მოძღვრება, ნ. *აი-
 აიჯი*

აიჯი (<აიჯ<აიჯიჯიქ+აიჯ>), -აიჯის
 სწავლა; სწავლა, მოძღვრება

აიჯიქ (<აიჯ<აიჯიჯიქ+აიჯი>),
აიჯიქ, აიჯიჯიქ, აიჯიჯიქ ნ. *აიჯიჯიქ*

აიჯიჯიქი (<აიჯიჯიქ+
 +აქი>) ზს. სწავლაში გაჯი-
 ჯიშებელი, კარგად ნასწავლი

აიჯიჯიქი (<აიჯიჯიქ+აქი>), -იქი
 სასწავლებელი, სკოლა

აიჯიჯიქი (<აიჯ<აიჯიჯიქ+აიჯ
 +აქი>), *აიჯიჯიქ, აიჯიჯიქ, აიჯიჯ,*
აიჯი' (ძვ. სომხურის ფორმებია) ნ. *აიჯი-
 რქიქი*

აიჯიჯიქი (<აიჯიჯიქ<აიჯიჯიქი+ქი>),
 -იქი, -იქიერ მასწავლებელი

აიჯიჯიქი (<აიჯიჯიქ<აიჯიჯიქი+
 +აქი>), -იქი, -იქიერ მასწავლებელი
 ქალი

აიჯიქ, იქიერ, იქი'რ ქვა

აიჯიქი (<აიჯიქ+ქი>), -რქ, -რქიერ
 სკამული, საზღო

აიჯიქი (<აიჯ<აიჯიქ+იქი>), -იქი
 საიქები, საზღო, სკამული

აიქი ზმ. საღ? აიქი. საღა: *აიქი* *აიქი* *აიქი*
 საიქა, საღა აიქი, აიქი აიქი

აიქი (<აიქ<აიქი+აქი>) ზს. მზი-
 არული, განარებული; კმ-ყოფილი

აიქიქი (<აიქიქ>), -ქიჯა, -ქი-
 გი'რ ვახარება (ხარობს), გამზიარდება

აიქიქი (<აიქიქ<აიქიქი+ქი>)
აიქიქი (<აიქიქ<აიქიქი+ქი>)
 ზს. მზიარება (ასარებას), გამზიარდება

აიქიქი (<აიქიქ+აქი>),
 -ქიას სიხარული

აიქიქი, -ქიქი პარასკევი

აიქიქი ზმ. აიქი. მამსაღაბე, ესე იგი
აიქიქი, -იქი, -იქიერ სხვა

აიქიქი (<აიქ<აიქიქ+აქი>) ზს. თა-
 ვისი, თავისებური, საკეთარი, განსაკუთ-
 რებული, ცალკე

აიქიქი (<გაორბაგებული *აიქი*, რომე-
 ლიც ცალკე არ იხმარება) ძერა, ქორი;
 დაუღვარა, მოუხვეწარი

•**ქაქყაქს** (<გაორმაგებული **ქაქ**,
ჩაც ცალკე არ იხმარება), **ქაქყაქსჭ**,
ქაქყაქს'რ ფერება, აღერსო, ლოლიავი,
თავს შენოვლება (თავს ევლება). შეეცი-
ნინება (შესციინებს), დაგვრგურება
(დაგვრგურებს)

•**ქაათარახს** (<**ქაათ**<**ქათა** + **ათ**
+ **რახ**>), **-ხსჭ**, **-ხს'რ** ქება, ღიღება,
(აღიღებს), ზოტობის შესხმა

•**ქათაჭ**, **-ჭი**, **-ჭი** ღიღება, სიამაყე

•**ქაათო**, **-ოხ**, **-ოხ** ფაქტი

•**ქაათორხ** (<**ქაათო**+**ორხ**) ზხ. ფაქ-
ტორაღ

•**ჭარყ**, **-ყი** ფარპ-ი (ბეღლისძველი
სოფელი ერენის ახლოს)

•**ჭაროღჭ** (<**ჭარო**+**ღჭ**), **-ღი**, **-ჭი**-
ხი ფარპელი, სოფ. ფარპის მუხოვრები
(ამ სოფლიდან იყო V ს-ის გამოჩენილი ის-
ტორიკოსი ღაზარ ფარპეცი)

•**ქაქაჭ** (<**ქაჭ**+**ქაჭ**) ნატვრა, სურ-
ვილი, წაღლი; ენება. ენებიაჩი სურ-
ვილი

•**ქაქაჭს** (<**ქაქაჭ**+**ხს**), **-ჭჭ**,
-ჭირ ნატვრა, სურვილი, დაუოკებელი წა-
ღილი, მისწრაფება

•**ქხშაკ**, **-ჭი**, **-ჭხს** სკა

•**ქხა**, **-ააქი**, **-აახს** სიძე

•**ქხაგი** (<**ქხა**<**ქხა** + **აგი**),
-გი, **-გი**სსსს სისძო

•**ქხაი**, **-იი** || **-თი**, **-თი**სსსს
ბეშბული, ღიღლი

•**ქი** ზო მორისდ. აცხა!

•**ქიათ** (<**ქი**<**ქი**>+**ათ**<**ათ**<**ათ**-
ათ>>) ზხ. მინგრეულ-მონგრეული, დან-
გრეული

•**ქიათაკ** (<**ქიათ**+**აკ**), **-აკ**, **-აკ**სს
ნანგრევი, სიხარ; ნაშხვრევი, ნამტე-
რევი

•**ქი**, **ქი**, **ქი**რ ჩამონგრევა (ჩამო-
ნგრევა), ჩამორღევა, ჩამოხევა; გა-
მორწყვა (მუწყვისა)

•**ქი** (<**ქი**<**ქი**>+**ხს**>), **-ჭი**,
-ჭირ ჩამონგრევა (ჩამონანგრევის), დან-
გრევა, მოშლულება; დარღევა

•**ქი**, **-რე**, **-რე**რ ფენა, ფშენა

•**ქი** (<**ქი**<**ქი**>+**ხს**) ზხ.
ფენური

•**ქი**, **-რე**, **-რე**რ ბენა, ძიება,
მოთხონა

•**ქიათ** (<**ქი**<**ქი**>+**ათ**<**ათ**<**ათ**-
ათ>>), **-ოი**, **-ოხ**რ ფშატი

•**ქი** (<**ქი**<**ქი**>+**ათ**<**ათ**>),
-რე, **-რე**რ მრავლგზ. მიფშენა-მოფშ-
ენა, მიფშენა-მოფშენა, ფშენა

•**ქი** (<**ქი**>), **-რე**, **-რე**რ დაფ-
შენა, დაფშენა; გაყამტვერება

•**ქი**-**ქი** (<**ქი**>): **ქი**, **ი** ბენ-
სივია) ძალიან დაფშენა

•**ქი**, **ქი**, **ქი**რ ნამეცი, ნაფ-
ხენი; **ქი**-**ქი** ზხ. ნამეცი-ნამეციად

•**ქი**, **-რე**, **-რე**სსსს გრიგალი,
ქარიშხალი

•**ქი** (<**ქი**>), **-რე**, **-რე**რ
აბობობება, ანელება, აღშფოთება

•**ქი** (<**ქი**>) ნაცულად, მაგიერ
(გამოყენებულია პრეფიქსად)

•**ქი** ნ. **ქი**

•**ქი** (<**ქი**+**არ**> <**არ**-
არ>) ზხ. ურთიერთსანაცულო, სურთო-
ერთო, სამაგიერო

•**ქი** (<**ქი**+**არ**> <**არ**-
არ>), **-რე**, **-რე**რ გადაადგილება, გალატანა,
გადაყვანა, გადასუნა; გადაღება (სუნის);
გადმოღება, გადმოთარგმნა (თაქსიფუ-
ლად)

•**ქი** (<**ქი**+**არ**> <**არ**-
არ>), **-რე**, **-რე**რ გალაქტევი, შეეცლა, სხვად
ქევა

•**ქი** (<**ქი**+**ან**> <**ან**-
ან>), **-რე**, **-რე**რ მონაცული, მონაცული,
თანამოსაყდრე; ზხ. თანდ. ნაცულად, მა-
გიერ, სამაგიეროდ

•**ქი** (<**ქი**+**ან**> <**ან**-
ან>), **-რე**, **-რე**რ გადაყვანა, გალატა-
ნა, გადაღება

•**ქი** (<**ქი**+**ან**> <**ან**-
ან>), **-რე**, **-რე**რ ნაცულასებელი ნ. **ქი**

•**ქი** (<**ქი**+**ან**> <**ან**-
ან>), **-რე**, **-რე**რ ნაცულასებელი ნ. **ქი**

•**ქი** (<**ქი**+**ან**> <**ან**-
ან>), **-რე**, **-რე**რ ნაცულასებელი ნ. **ქი**

-ათბი, -ათბს რ გამეხებულნი, სესხის მინცემა

ფიქარს (*<ფიქ+არს>*) ზს. ზბ. სანაჯლო(დ), სამაგიერო(ვ), თანღ. ნაც-ვლად, მაგიერ

ფიქარძე (*<ფიქ+არძე>*), -რქ, -რხს სანაჯლო ღირებულება, სამაგიერო, ერთნაირი ღირებულების მქონე სხვადასხვა საგანი

ფიქარცხ (*<ფიქ+არც+არცხს+ცხ>*), -ცხცხ, -ცხ' რ გადაცლა, შეცლა

ფიქარცა (*<ფიქ+არცა>*), -ცაქ მუდის ნაცვარი

ფიქს (*<ფიქს>*), -ქსცხ, -ქს' რ გაცვლა, შეც-ვლა; გამოცვლა; გახუნება, ღერის შეც-ვლა

ფიქსარარსი (*<ფიქ+არარ-არსი>*), -არსის ურთიერთ-მოკიდე-ბულება

ფიქსარსი (*<ფიქ+არ+არს>*), -არსის გა-ვლითი ბათქი

ფიქსარსი (*<ფიქ+არ+არს>*), -არსის გა-ვლითი ბათქი

1. ფიქ, -ცხ, -ცხ' რ მიღს (საერთოდ— მიღის მსგავსი ნაწილი სხეულისა: ხორხი, ყელი, ცხვირის ღრუ, მუცლის ღრუ...)

2. ფიქ, -ცხ, -ცხ' რ ფულ

ფიქც (*<I ფიქ+ც>*), -ცქ, -ცხს რ კნობ. მიღავ

ფიქცი (*<I ფიქ+ც+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<I ფიქ+არ+არ-არსი>*) ნ. ფიქცი

ფიქცი (*<I ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<I ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

ფიქცი (*<ფიქ+არ+არ-არსი>*), -არსის მესაყერე, საყერის დამცველი

1. *ქილე, ქიქი, ქიქი* ეკალი; ფხა (თევზის)

2. *ქილე* (ცალკე არ იხმარება) ნ. *ქილე-ქილე*

ქილე ზს. ფეხი, უბალო; უმეტესობა გაფუჭებული, უპარგისი

ქილექილე (<*ქილე*+*ქილე*+*ქილე*), *-ქი* ბიბლიო

ქ

ქაბილი, -ქიხი, -ქიქი გარღვევა, დარღვევა, დაშლა; გახსნა; დაწვრთვა

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*+*ლი*) ზს. შლადი, ხსნადი, რღვევადი

ქაბილი, -ქი, -ქიხი ქალაქი

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*), *-ქი* ქალაქის თავი

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*) ზს. ქალაქისა, საქალაქო

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*) ზს. ზრდილობიანი, მორიდებული

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*), *-ქი, -ქიხი* ქალაქელი, მოქალაქე

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*), *-ქი, -ქიხი* ქალაქელი, მოქალაქე ქალი

ქაბილი, -ქიხი, -ქიქი წყნება, კრეფა, კრება, გროვება; თიბვა, მკა

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*), *-ქი* მესი ღრი

ქაბილი ზს. ტყბილი

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*) ზს. ტყბილიტყევა, სიტყვატყბილი

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*) ზს. ხმატყბილი, ტყბილიხანი

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*) ტყბილი

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*) ზს. მეტად ტყბილი

ქაბილი, -ქიხი, -ქიქი გავრცელება; მოქცევა; გადაუღებელი, გადახეხება; გამოწვევა, გამოწვევა; განიხილება (ანიხილება ხორბალს)

ქაბილი, -ქი, -ქიხი ქარი; *ქაბილი* თაღ ქარისთვის მიცემა, ქარისთვის გატანება, განიხილება; გაქარება

ქაბილი, -ქი, -ქიხი ნაბიჯი

ქაბილი (<*ქაბილი*), *-ქიხი, -ქიქი* ბი-

ჯება (აბიჯებს), სიარული (დაღის). სიარული

ქაბილი ზს. ვიღრე, თანღ. ვიღრე. *-ქი* *ქაბილი* (<*ქაბი*+*ქაბილი*), *-ქი* რაოდენობა, ოდენობა

ქაბილი, -ქიხი, -ქიქი დანერგვა. დამტვრევა, დამახრევა, დაშლა; თხრა, მოთხრა; ჩაღრმვა

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*), *-ქი* +*ქილი*, *-ქიხი, -ქიქი* მრავალგზ. მიწ-გრევი-მონგრევა, ბევრის დანერგვა

ქაბილი ზს. რამდენი; კვე. რამდენი რამდენად; *ქაბილი* არ რამდენად. რაღი, რამდენად(აღ); *ქაბილი* რამდენად; *-ქი* ნაწევრის დართვით სუბსტანტივდება და იბრუნვის; ნ. *ქაბილი*

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*) ზს. მერამდენე

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*), *-ქი, -ქიხი* მსახლე. *ქაბილი* მსახლე. *ქაბილი, -ქი, -ქიხი* რამდენი

ქაბილი (<*ქაბილი*), *-ქიხი, -ქიქი* წვევა, თრევა, ზიღვა; შეწვევა (შეწვია). წვევა (თამბაქოსი); წვევა, წვეწვა, სიღვევა; აღმართვა, ამოძრობა, მიშვლება (რეალისა); დაწონვა (დაწონა); აწონა, წონის ქონა (იწონის); დაქიღვა, ჩამოქიღვა; მოღვა, მოძრევა (წაღვა, ნაღვისი); გამოწვევა (არევის); მკანება, მსგავსება (დაგმვა); გამოღვა (სურათის); გაყვანა (ხაზის, ღობის); წაქიღვა; ჩამოჭრა, ჩამოწვა (თარღის); გამოღვა (სურათის, ლოცვის)

ქაბილი (<*ქაბი*+*ქაბილი*+*ქაბილი*+*ქაბილი*), *-ქიხი, -ქიქი* მრავალგზ. მოძრევა-მოძრევა; გაქიანება (ღრღინა, თრევა, წვევა)

ქაბილი, -ქი, -ქიხი გულადი, მანაღ. მწენი; ძლიერი, ღრინიერი

გზარაზარ (<გზარ+ა+ზარ<ზარ-
კასსი>), -რჩ, -რჩხრ მექნარე, ქნარის ღამ-
ვერელი

გხსღ, გხსგჩ, გხჩ'რ ძილი, დაძინება
(სძინავს); გხსღ მჩ' დიალექტურია, უნდა:
მჩ' გხჩ'რ არ დაძინო, ნუ დაძინებ!

გხსღ (ღიალექტურია) ნ. გხსღ
გხსიოთ (<გხ<გოას+იოთ>), -აჩ, -აო-
ხჩ'რ ზს. მძინარა, ძილისგულა

გხსაგათორღს (<გხს<გხსსღ+თ+
+გათ<გათხ<+ორღს>) ზს. კრიტიკე-
ლად

გხსსღ, -ხსგჩ, -ხსჩ'რ გამოკვლევა,
შესწავლა, გამომიგება, გამოკითხვა, მი-
კითხ-მოკითხვა; გასამართლება

გხგოღ ზს. ნაზი, სუბტი; რბილი;
ალერსიანი

გჯღ, გჯგჩ, გჯჩ'რ გაღნა, გარეკა,
გაღნით წყუანა; ხენა (ხნავს); ჰენება
(აჰენებს); მოგერობა (ბუზის), გაჰშევა;
განღენა: გადასანღლა; გასაღება; გატა-
ნა (გასტას); შვეარღნა

გო (ღზარენე) შენი; ნ. გოა
გოჰოჰ, -ჰჩ, -ჰხხრ ბელი

გოსღ (<გო+2 ხ+ღ> არსებითი სახ.,
ნათ.-მოც. გოსჩ(ხ), ღაწყ. გოსჩგ, მოქმ,
გოსიჲ, ადგ. არა აქვს; მო. რ. სახ. გო-
ხსხრ, გოხისგ უენი (მაგ., ჩემი შენსას
სჯობია, შენმა აჯობა...)

გოა, -აჩ მღერი, მუნი
გოათო (<გოა+თ>) ზს. მღერიანი,
მუნიანი

გოღოღ (<გოღ+გოღ>), -ღაგჩ, -ღა'
რაქრაკი, ჩუხჩუხი

გოახ, -ხჩ'რ ოცი

გოასკახ (<გოას+კახ>) ზს. ოც-
ოცი, ოციანი

გოახსრკიღ (<გოახ ხრკიღ>) ოცღა-
ობი

გოახსრორე (<გოახს+რორე>), -რჩ
მეოცე

გოახსჩგჩრორე (<გოახს + ჩგჩგჩ-
რორე>), -რჩ ოცღამეხუთე

გოახსძღ (<გოახს+ძღ>) ოცღაერთი

გოახსიჰ (<გოახს+იჰ>) ოცღაშვიდი

გოახსოჰ (<გოახს+ოჰ>) ოცღარვა

გოაქაღ (<გოა+ქა+ქაღ>) ნ. ქო-
ქაღ

გოღა (ოცღე არ იზმარება) ნ. გოღარ-
კიღ

გოღარკიღ (<გოღ<გოღა, არკ<არკა-
ხსღ+ღი>), -რჩგჩ, -კჩ'რ ენების ყრა

გოგოღჩ (<გოგ<გოგოღ+ოღჩ>), -ღაღ,
-ჩჩხხრ ქურთის ქალი

გოგოათისჯა, -სჯაჩ, -სჯახხრ ქრის-
ტიანი

გოგოათისჯახს (<გოგოათისჯა + ა-
კახ>) ზს. ქრისტიანული

გოგოღოღჩ (<გოგოღ<გოღოღ + ოღოღ>),
-ღაღ, -ღჩხხრ ღისშვილი. ნ. გოგოღოღ

გოგოღხგ, -აჩგჩ, -აჩხსხხრ ოღლი

გოღა, -ღაჩ, -ღახხრ ქელა, ფთილა

გოღოღ, გოღ (ძვ. სომხ. გოღ), ღაწყ.
გოღოღგ, მოქმ. გოღოღიჲ, ადგ. არა აქვს;
მო. რ. სახ. გოღოღჩ და

გოღოღჩ (<გოღოღ+ჩ>), -კჩ, -კხსრ
ენინობ. ღაიკო

გოღს, გხჩ ძილი; გოღს მათხსღ დაძინე-
ბა (დაძინა)

გოღოღა, -კჩ ქუჩაკი- (გამოჩენილი სო-
მები პოეტი საშუალო საუკუნეებში)

გოღოღ, გოღჩ, გოღჩხრ ჭურთი

0 0

ოაგჩა, -აჩ, -ახხრ ოაზისი
ოგხსკახ (<ოგჩ<ოგხსღ+კახ>), -ხჩ,
-ხსხრ ზს. ღამმარე, მაშველი, გშველელი;
ღანაშემეწე
ოგხსღ, -ხსგჩ, -ხჩ'რ ღამმარება, შველა

ოგხსოჰიოხ (<ოგჩ<ოგხსღ>ოჰიოხ>),
-ჰიოხ ღამმარება
ოგოღა, ოგოღჩ | ოგოღოღი სარგებელი,
სარგებლობა; სასარგებლო, ზელსაყრელი

ოგ, ოგ ჰაერი
ოგახაძ (<ოგ+ა+ძ>), -ძბ, -ძბრ
 თვითმფრინავი
ოგახაძისაჲს (<ოგახაძ+ა+ა+
 +ჲსაჲს>), -ხბ, -ხხბრ აეროდრომი
ოგაღი (<ოგ+ა+ღ+ღი>), -ღბბ, -
 -ღღბრ მფრინავი, ჰაერში მავალი
ოგახხხა, -აბ ოპანესი (კაცის სახ.)
ოგ, ოგბ, ოგბრ რგოლი: სამაჯური; ბე-
 ჯელი; საყურე
ოგაკ (<ოგ+აკ>), -კბ, -კხბრ კნი-
 ნობ. რგოლი; აღამიანების ჯგუფი—რგოლი
ოგაკაძარ (<ოგაკ+აძარ<ძარბ>),
 -რბ, -რხბრ მერგოლური, რგოლის ხელმ-
 ძღვანელი
ობარბ, -რბ ჰერი, სხენი
ოგახა, -აბ კერა
ოქკახათა, -აბ ოკეანე
ოთარ, -რბ, -რხბრ ზს. უცხო. გარეშე,
 უცნობი
ოთარაკას (<ოთარ+აკას>), -ხბ ზს.
 უცხოური; უცხოელი, ლტოლვილი
ოთარბერქია (<ოთარ+ბერ<ბერ-
 ბერ+ია>) ზს. უცხოქვეყნელი, უცხოელი
ორ (<ძვ. სომხ. არ>), **ორა** (|| **ორბ**),
 დაწყ. **ორბახე** (|| **ორბე**), მოკმ. **ორბახაძ**
 (**ორბ**), ზრ. რ. **ორბ** ღვე; **ორბათრ** ღლი-
 თი ღვე
ორბას (<ორ+ბას>) ზს. ღლიერი;
 ზს. ყოველ ღვე; ყოველღვეურაღ

ორბაკარე (<ორ+ა+ბაკარე>) -გბ ღლის
 წესრიგი
ორბხბ, (<ძვ. სომხ. არბხბ>) -რბ,
 -რხბრ კანონი, წესი, ჩვეულება, ადათი
ორბათრბ (<ორ<ძვ. სომხ. არ+ბათ+
 +ბრ> დაწყ. ზრ. ძვ. სომხ.) ნ. **ორ**
ორბხაკ (<ორბხ+ბორბხ+აკ>), -კბ,
 -კხბრ ღვდანი. ნიშნში, მაგალითი; ცალი,
 ევზემლარი; ტიპი; ზს. მაგალითად
ორბხაკბ (<ორბხაკ+ბ>), -კბგბ,
 -კბ'რ მაგალითის აღება, წაძება: ასლის
 გაღება
ორხბ, -ხბგბ, -ხბ'რ ღალ-ღვა
ორხბა (<ორხ<ბორხხ<ბა>)& ზს.
 ღალღველი
ორბ (<ორ+ბ>, რაც ამ წინწინელო-
 ბით ცალკე არ იხმარება), ზეშვის ღასა-
 ძინებლად გამოყენებული შორისღვეული:
 აქელან აქენის სიშღერა: ნანინა, ნანა!
ორბბ (<ორბ>), -რბგბ, -რბ'რ რწე-
 ვა, რხევა, რევეა, ნძრევა, ქანობა
ორბ-ღორბ (<ორბ-ბ-ორბ>) გოგანით
 ტანის რბხეუთ, ნახაღ (სიარული, მოთ-
 რაობა)
ორბრე (<ორბრ+ბ>), -გბ აქენი
ორბას (<ორბ<ორბრ+ბას>), -ხბ აღვე-
 ლი, საღაც რაღაცას დასაზანი ჰეცა, აქ-
 ეანი (კოელიზბაციის აქენი)
ოჭბბა, -ბბაბი ოჭელია (ქაღის სახ.)

შ ზ

ზბიგაბბ, -აბ ფეოლაღობი
ზბრბა, -აბაბ, -აბახბრ ფერბა
ზბბბ, -ბაბაბი ფიბია
ზბბბბ (<ზბბბბ+ბას>) ზს.
 უბიბბბ
ზბბბბბ (<ზბბბბ+ბას>) ზს.
 ფიბიბბბბ

ზბბ, -აბ, -აბბრ ფიღბი
ზბბბბბბ, -ბბაბაბი ფიბიბბ
ზბბბბბ, -აბაბაბი საფრანღვეთი
ზბბბბბ (<ზბბბბ<ზბბბბ+
 +ბა>), -ბა, -ბბბბრ ფრანღე ქაღი
ზბბა, -ბაბბ, -ბა ფიბიბბ: ბბბ
 ღი, ბრბბა

ს ა რ ჩ ე ვ ი

	33
წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ე ა ო ბ ა	3
ანბანი (§ 1)	6
წერა და გამოთქმა (§§ 2—18)	8
მორფოლოგია	
ს ა ხ ე ლ ე ბ ი	17
ასრებითი სახელი, რიცხვი, ბრუნვა, ბრუნება (§§ 19—33); ზუსსართავი სახელი (§ 34); რიცხვითი სახელები (§§ 35—36); ნათესაობის სახელები (§§ 37—47)	
ზ ვ ნ ა	
უ ლ ლ ე ბ ა	33
საერთო შენიშვნები (§§ 48—49); ზოგადად მწკრივთა წარმოების შესახებ (§ 50); ზმნის აგებულება (§ 51); უღლებიანს გამოყენებული ლამაზარე ზმნები და მძლეობები (§ 52); ზმნის აღწერითი მწკრივები (§ 53); ზმნის ორგანული მწკრივები (§§ 54—56); მწკრივის სახელების პრინციპისათვის (§§ 57; 67); უღლების კატეგორიათა დაღენის პრინციპისათვის (§ 58); ახალი სომხური ენის უღლების კატეგორიები (§ 59); პირისა და რიცხვის (§ 60), ღრის (§ 61), კილის (§ 62), ისპექტის (§ 63), აქტის (§ 64), თანამღერობის (§ 65) და სტატუსის (§ 66) კატეგორიები; მწკრივთა სახელები, წარმოება და ფუნქცია (§§ 68—72); ზმნის უღლებიანს პარაღებები (§§ 73, 73 ა); ახალი სომხური ენის ზმნის მწკრივთა კლასიფიკაცია და ევალუაციაცია ტრადიციული გრამატიკის მიხედვით (§§ 73 ბ, 73 გ); ზმნის წარმოქმნის კატეგორიები: გვარი (§§ 74—78), კონტაქტი (§§ 79—81) და ინტენსივი (§ 82); ზმნის უარყოფითი ფორმები (§§ 83—85); თავისებურებანი უღლებიანს (§§ 86—88); ზმნური გამოთქმები (§ 89); ზმნის მეორადი აღწერითი ფორმები (§§ 90—91)	
თ ხ ზ ე ა და წ ა რ მ ო ქ მ ნ ა	80
ზოგადად თხზვისა და წარმოქმნის შესახებ (§ 92); არანამდვილი და ნამდვილი კომპოზიტები (§§ 93—113); პრეფიქსები (§§ 114—115); სუფიქსები (§§ 120—147)	
სინტაქსი	120
წინადადების სახეები აღწავობისა და შინაარსის მიხედვით (§§ 148—149); ქვემდებარე და შემასპენელი (§ 150); ამხსნელები (§ 151); განსაზღვრება (§ 152); ზარეკები (§§ 153—157); პირდაპირი და ირიბი დამატება (§§ 158—159); ბრუნვითა ფუნქციები (§ 160); თანდებულები (§§ 161—162); შესიტყვება (§ 163); განკერძობული სიტყვები (§ 164); კავშირება (§ 165); ზმნის უპირი ფორმების განოყენება წინადადებაში (§§ 166—167); წინადადების გეგრლითი წყარები (§ 168); რთული წინადადების გაწარტყება (§ 169); პირდაპირი და ირიბი ნათქვამი (§ 170); პუნქტუაცია (§ 171).	

ს ა კ ი თ ხ ა ვ ი მ ა ს ა ლ ა	
ქანხი სტ. ზორიანისა .	162
შეფასებით ე. ანანიანისა	166
Հայոց լեզու Ն. Նարեանის	169
Մայրը Ջოე. თუმანიანისა .	169
Գուրამի երբը მისივე .	170
Աբოე ერთ. ფაფაზიანისა	171
Հիշողության ლ. ალაიანისა	173
Ինչու՞ են և փոփանքը ავ. ისაკიანისა .	175
Փիქ-տახეჯარ აღ. აივანიანისა	175
აფიქსთა საძიებელი .	177
ლექსიკონისათვის	180
წებოკლებანი და ლათქული ნიშნები . . .	181
ს ო მ ხ ე რ - ქ ა რ თ უ ლ ი ლ ე ქ ს ი კ ო ნ ი .	183
უ ლ ლ ე ბ ი ს ტ ა ბ უ ლ ა	

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр.
Предисловие	3
Алфавит (§ 1)	6
Письмо и произношение (§§ 2—18)	8
Морфология	
Имена	17
Имя существительное — число, падежи, склонение (§§ 19—33); имя прилагательное (§ 34); числительные (§§ 35—36); местоимения (§§ 37—47)	
Глагол	
Спряжение	33
Общие замечания (§§ 48—49); вообще об образовании рядов глагола (§ 50); структура армянского глагола (§ 51); вспомогательный глагол и причастия, участвующие в конъюгации (§ 52); аналитические ряды глагола (§ 53); органические ряды глагола (§§ 54—56); о принципах наименования рядов глагола (§§ 57; 67); принципы установления конъюгационных категорий (§ 58); конъюгационные категории новоармянского языка (§ 59); категории лица и числа (§ 60); категория времени (§ 61); категория наклонения (§ 62); категория вида (§ 63); категория акта (§ 64); категория последовательности (§ 65); категория статуса (§ 66); образование, название и функции рядов глагола (§§ 68—72); спряжение глагола — парадигмы (§§ 73—73а); классификация и квалификация рядов глагола новоармянского языка по традиционной грамматике (§§ 73б—73г); деривационные категории глагола: категории залога (§§ 74—78); категория контакта (§§ 79—81); интенсив (§ 82); отрицательные формы глагола (§§ 83—85); особенности при спряжении (§§ 86—88); глагольные высказывания (§ 89); вторичные аналитические формы глагола (§§ 90—91).	

Композиция и деривация	80
Вообще о композиции и деривации (§ 92); ненастоящие и настоящие композиты (§§ 93—113); префиксы (§§ 114—119); суффиксы (§§ 120—147).	
Синтаксис	120
Виды предложения по структуре и содержанию (§§ 148—149); подлежащее и сказуемое (§ 150); объяснительные слова (§ 151); определение (§ 152); артикли (§§ 153—157); прямое и косвенное дополнения (§§ 158—159); функции падежных форм в предложении (§ 160); предлоги (§§ 161—162); словосочетание (§ 163); обособленные слова (§ 164); союзы (§ 165); безличные формы глагола в предложении (§§ 166—167); боковые члены предложения (§ 168); упрощение сложного предложения (§ 169); прямая и косвенная речь (§ 170); пунктуация (§ 171).	
Материалы для чтения	162
Указатель аффиксов	177
О словаре	180
Указатель сокращений	181
Армянско-грузинский словарь	183
Конъюгационные категории и ряды глагола новоармянского языка (таблица)	

Иван Исидорович Шилакадзе

**ГРАММАТИКА
НОВОГО АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА**

с хрестоматией и словарем

(на грузинском языке)

**Издательство Тбилисского университета
Тбилиси 1971**

რედაქტორები: მ. მესხიშვილი, ა. ხარატიანი
გამომცემლობის რედაქტორი გ. სალიაშვილი
ტექნორედაქტორი ი. ხუციშვილი
კორექტორი ნ. ცაგარეიშვილი

ბელოწერილია დასაბეჭდად 28/1-71 _

ქაღალდის ფორმატი 60×90/16

საბეჭდი თაბახი 20,5

სააღრცხვო-საგამომცემლო თაბახი 19,97

შეკეთა 1224   უე 07134   ტირაჟი 1000

უბი 1 მან. 18 კაპ.

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
თბილისი, ი. ჯავახიშვილის პროსპექტი, 14
Издательство Тбилисского университета,
Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 14

თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა,
თბილისი, ი. ჯავახიშვილის პროსპექტი, 1
Типография Тбилисского университета,
Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 1